

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
33 H
26

COMPENDIVM TOTIVS THEOLOGICAE VERITATIS, SEPTEM LIBRIS DIGESTVM,

Accurateque cum veteribus ac approbatis exemplaribus collatum.

Quibus nunc recens accedunt multæ, perutilesq; Annotationes, cum Diui Bonauenturæ terminorum Theologalium declarationes.

Petro Tarãt. auctore / Aegidio Ro. / Hugone de Argentina / Alberto Magno

VENETIIS,
Apud Hæredes Melchioris Sessæ.
M D LXVII.

Habes candide lector, vnde primos Theologiæ fructus colligas, purißimosque latices extremis, vt aiunt, labris ipse degustes. Interim verò apparabis te ad maiorem Theologiam.

FRATER IOANNES DE COMBIS ORDINIS MINORUM, sacræ Theologiæ Doctor, conuentus sancti Bonauenturæ humilis Lector,

Illustri Domino, Domino Theodoro de Vichy, insignis ecclesiæ Lugduni Decano vigilantissimo. S. D.

PTABAS *generosè domine Decane, cupiebam & ipse vt Theologicæ veritatis compendium annotationibus adornaretur ad oram. Quod & laboraui, gratia mihi aßistente spiritussancti ad faciliorem textus intelligentiam, necnon intellectus studentium, atque legentium subleuamen, cum annotationibus iam dictis sacræ scripturæ. Inserui & auctoritates, locaq́; , quæ etsi formaliter in textu non ponantur, virtualiter tamen interpretatiueq́ue textus ex illis elici potest aut probari. Præterea quas à me iam sæpius efflagitasti terminorum Theologalium declarationes, secundum Diui Bonauenturæ sententiam in calce addidi. Quod opusculum & clarius reddi-*

tum tuæ celsitudini (dignißime præsul) dicatum uolui, imò solidius firmatum ordinatione meritißimi domini Decani facultatis Theologicæ Parisiensis, per aliquot magistros sacræ Theologiæ doctores eiusdem facultatis & uisitatum, & approbatum constat. Quod autem habeo, hoc offero supplex, ut intelligas, quantum te in domino Iesu obseruem: Cuius pax (quæ exuperat omnem sensum) te in perpetuum custodiat. Vale. Lugduni apud sanctum Bonauenturam, Iulij XX.

PRAEFATIO IN COMPENDIUM THEOLOGICAE VERITATIS.

ERITATIS *Theologicæ sublimitas, cum sit superni splendoris radius illuminans intellectum, & regalium deliciarum conuiuium, reficiens affectum, de magnorum Theologorum scriptis breue Compendium colligere dignum duxi: quo ut euitetur mater fastidij prolixitas, & tamen ad inuestiganda plurima uia detur & occasio sapienti. Theologia certè scientiarum est princeps omnium & regina: cui artes cæteræ tanquam pedissequæ famulantur. Nam de naturis rerum illa solum recipit ad usum suum, de quibus sibi speculum fabricare ualeat, in quo conspiciat conditorem. Hæc dicitur scientia scientiarum, quæ super omnem speculationem philosophicam extollitur, & dignitate ac utilitate omnibus antefertur. Ipsa enim philosophia cum in naturalem, & rationalem, & moralem distinguatur: Philosophia quidem naturalis, licet doceat cognoscere creaturas, non tamen creatorem. Rationalis uerò, licet doceat concludere hominibus, non tamen diabolo. Et moralis, licet doceat acquirere uirtutes Cardinales, non tamen docet acquirere charitatem. Nostra uerò philosophia, scilicet Veritas Theologica, hæc omnia operatur. Docet enim Deum cognoscere, diabolo resistere, & charitatis exercitijs insudare. Hæc est diuinorũ pigmentorum*

Sublimitas Theologiæ.

Autoris intentio.

Fastidij mater prolixitas.

Theologia quid.

Philosophia quid.

Philosophia triplex.

Theologia triplicẽ philosophiã cõplectitur.

Theologia quid doceat. torum apotheca, delectabilis super mel, & fauum. Hæc quoque thesaurus est desiderabilis, super aurum, & lapidem preciosum multum. Hæc est fons de loco uoluptatis egrediens, ecclesiæ militantis irrigans paradisum.

Psal. 18

Gen. 2

Diuisio operis. Denique præsens scriptum in septem libellos distinxi; & singulas in uno quoque materias rubricis proprijs aßignaui. Primus est de natura deitatis. Secundus, de operibus conditoris. Tertius, de corruptela peccati. Quartus, de humanitate Christi. Quintus, de sanctificatione gratiarum. Sextus, de virtute sacramentorum. Septimus, de ultimis temporibus, & de pœnis malorum, ac præmijs bonorum.

Autoris generositas. Sicubi ergo in hoc scripto deuiaui, parcatur mihi, quia ignorans feci: vbi uerò rectè proceßi, laudetur gratia Iesu Christi: ad cuius honorem, & beatißimè matris eius præsens opusculum compilaui.

COMPENDII THEOLOGICAE VERITATIS

LIBER I.

De natura Dei.

Quòd Deus est. Cap. I.

EVM esse, multis modis ostéditur. Hoc enim fides recta testatur, sacra scriptura loquitur, comparatio rerum ad ipsum idipsum indicat, sancti prædicant, creaturæ clamant, ratio naturalis dictat. Primo igitur Deum esse fides testatur, quia fides catholica credit Deum, credit in Deum, & credit Deo. Credere uerò Deum, est credere ipsum esse. Credere in Deum est credendo Deum amare, & amando in eum ire, ac membris eius incorporari. Credere autem Deo, est credere uerbis eius. Primum & tertium bonorum & malorum est, secundum bonorum tantum; quia credere Deum, & credere Deo, bonis & malis est commune, sed credere in Deũ, bonorum specialiter est. Deus itaque solus habet esse perfectum. Illud enim perfectum est, cuius nihil est extra ipsum, unde quia esse nostrum habet aliquid extra se, imperfectum est. Deest enim nobis aliquid quod de nostro esse

Testimonia de Deo.

Fides catholica quid.

Credere quid.

Esse Dei perfectum & quomodo.

Esse nostrũ imperfectũ et quomodo.

iam præteriit, uel quod futurum est. Diuinum autem esse, cum simul totum sit, nec quicquam de eo præteriit, aut futurum sit, perfectissimum est. Secundo Deum esse scriptura loquitur. Psal. Ab eterno, & usque in seculum tu es. Exo. 3. Qui est, misit me Ioannes Damascenus, Videtur omnibus principalius eorum, quæ de Deo dicuntur nominibus esse, qui est. Tertiò Deum esse, rerum comparatio ad ipsum facta indicat. Tam uerum enim esse deus habet, quòd nostrum esse suo comparatum, nihil est, imò deus suo præsentiali esse dat omnibus rebus esse, ita quòd si se rebus subtraheret, sicut de nihilo facta sunt, sic in nihilum defluerent uniuersa. Gregor. Omnia humana, quæ iusta, quæ pulchra sunt, Dei iustitiæ, & pulchritudini comparata, nec iusta, nec pulchra sunt, nec omnino sunt. Quartò sancti prædicant. Ansel. in prosol. Credimus te domine esse aliquid, quo nihil maius cogitari possit. Dion. Esse omnium est supersubstantialis diuinitas, sed hoc intelligitur causaliter, non formaliter. Preterea sicut dicit August. Illud maximè habet esse, quod maximè distat à non esse, quod scilicet non habet non esse post esse, nec esse post non esse, nec potest cogitari non esse. Quintò deum esse creaturę clamant. Omnia nanque suo modo dicunt, Quoniam ipse fecit nos, & non ipsi nos, quia ipse deus est uox naturæ, quia omnia pulchra testantur ipsum pulcherrimum, dulcia dulcissimum, sublimia altissimum, pura purissimum, fortia fortissimum, & sic de aliis, quia sicut in patria deus est speculum,

Psal. 89
Exod. 3
Res quæ sunt sine Deo esse desisterent.
Hebr. 1
Diuinum.
Natura vox Deus.
Sapien. 7

culum, in quo relucent creaturæ, sic in uia ecóuerso creaturę sunt speculum, quo creator uidetur. Vnde Apost. Videmus nunc per speculum in ęnigmate. Idem, Inuisibilia dei per ea, quę facta sunt, intel. conspic. Sextò deum esse ratio naturalis dictat, quæ per effectum in cognitione causę peruenit. Omne nanque creatum indiget alio ut sit, & illud iterum alio ut sit, & ita erit in infinitum procedere, uel erit ibi circulus, uel peruenietur ad aliquid quod sit cā omnium. Circulus aũt nõ est in rebus singulis, quoniam oporteret aliquid esse prius, & posterius seipso, nec erit processus in infinitum, quia uniuersitas creaturarum tota causata est, siue sit finita, siue infinita, ergo indiget alio ut sit, quod erit extra uniuersitatem causatorum, & hoc deus est, à quo fluunt omnia bona.

1. Cor. 13
Rom. 1
Esse creatũ quid indigeat.
Circulus.
A Deo fluunt omnia bona.

Quòd unus Deus est. Cap. 2.

VNum Deum esse ostenditur authoritate. Vnde Deute. 32. Videte quòd ego sum solus, & non sit alius deus preter me. Apostolus; Vnus Deus, una fides, unum baptisma. Boetius; Si dici potest, unissimus est. Idem est semper in uno modo, nihil in se, nisi se, habet. Hoc uerè unum est, in quo nullus est numerus, nullum in eo aliud est, præter id, quod est. Idem ostenditur & ratione, quia simplex forma diuinitatis, si non esset una, & eadem numero, sed communicabilis pluribus ut forma Sorti, & Platoni, iam contraheretur aliquo addito ad esse singulare, & ita componeretur alteri, nec esset simplicissima, quod falsum est,

Vnũ Deum esse probatur multipliciter.
Ephe. 4

est,quia in summo bono nulla potest fieri adiectio,cum sit omnino simplex. Notãdum autem quòd unum sumitur prout est principium numeri,& sic Deo non cõuenit. Alio modo prout conuertitur cum ente, & sic Deo conuenit potius quam alicui creaturæ, quia cum unum sit indiuisum in se, & diuisum ab alijs, excepto Deo solo,nihil est in quo non intelligatur aliqua diuisio,uel actualis, uel potentialis. Cum enim unitas, uel numerus aliquis de deo dicitur, nihil ponit, ut quidam dicunt; sed tantum priuat.Vnde cum dicitur,deus unus est,intelligitur quòd non sint plures. Aliquod singulare est unum tribus modis, scilicet, uel pluralitate secundum species diuersas, sicut angeli & stellæ,qui non sunt unum genere,sed differunt,specie,uel mutabilitate, secundum quòd unus homo plures dicitur, qui modo sanus est, modo æger,modo diues,modo pauper. Vel propagatione secundum eandem speciem, prout unus homo plures est in filijs, qui propagantur ab ipso.Sed nihil prædictorum in deo est.De primo enim contrariũ habemus in symbolo Athanasij; Hæc est fides catholica, ut unum deum in trinitate, & trinitatẽ in unitate ueneremur. De secundo Psal. Ipsi peribunt,tu autem permanes. Bernar. Non ex tempore alterationem habet deus,non in substantia alteritatem. Leo papa; Simplicis diuinitatis naturæ nihil addi, aut minui potest. De tertio.Psal. Non erit in te deus recens.Recens,id est,recenter formatum, uel natum. Diuinitatem tria genera hominum multiplicant,scilicet idololatræ. Psal. Omnes

Vnum sumitur multipliciter.

Vnum singulare tribus modis.

Illa quæ sunt unum genere differunt specie et quomodo.

Psal. 101

Alteritas in Deo non est.

Psal. 80

Recens.

Diuinitas.

dij gentium dæmonia. Necromantici, qui attribuũt uirtutem characteribus, & huiusmodi stultitijs. Carnales homines, ut gulosi colentes ventrem. Apostolus, Quorum deus uenter est. Et auari, qui super omnia pecuniam amãt. Apost. Auaritia, quæ idolorum est seruitus. Est itaque in deo uera unitas propter simplicitatem, immutabilitatem, & singularitatẽ, & propter unitatis creatæ similitudinem, quia sicut unitas à nullo descendit, & omnis pluralitas ab ea defluit, sic deus à nullo, & omnia ab ipso, item sicut unitas de se gignit unitatem, ita deus pater de se gignit alterum se, ut dicit August. id est, alterum similem sibi, uel alterum à se, scilicet filium. Hoc nomen deus tripliciter accipitur, scilicet naturaliter, adoptiuè, & nuncupatiuè. Primo modo soli deo cõuenit. Secũdo modo conuenit bonis hominibus, qui diuinæ bonitatis participes sunt per gratiã prouidentiæ, uel doctrinam, & potestatem prælationis, & potestatem miraculorum. Psal. 81. Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes. Tertio modo dij dicuntur idola, sed solo nomine, quia res nominis, scilicet diuinitas, illis non conuenit. Primo modo non habet plurale hoc nomen deus per se, cum sit unus solus uerus deus, ne diuinitas recipiat distinctionem, sed secundo & tertio modo plurale habet.

Psal. 95
Philip. 3
Ephes. 5
In Deo uera unitas propter plura.
Vnitas à se, pluralitas uero ab unitate descendit.
Deus quomodo accipitur.
Participatio cũ Deo.
Ioan. 10
Exod. 6

Quòd unum solum principium est. Cap. 3.

Sicut unus solus deus est, sic unum solũ principium est, quod ostenditur, multiplici ratione. Primo sic, quoniam si duo principia sunt,

Vnicũ principium esse ostẽditur & quomodo.

sunt, unũ, scilicet, summè bonum, & aliud summè malum, aut communicant in existentia per se, ut Sortes & Plato si simul sunt, in esse communicant, aut non. Si non, ergo alterum illorum erit ens per aliud, & ita non erunt duo principia. Si sic, cum existentia sit per se bonum, malum autem plus esset malum, si non haberet illud bonum, ergo non est summè malum, quia si esse per se haberet, hoc ipsum esse, quod est bonum, summè malum esse non sineret. Præterea in creaturis quatuor inueniuntur, scilicet multitudo, ordo, imperfectio, & connexio. secundum quodlibet istorum probatur unum tantum esse principium. Omnis multitudo secundum Diony. ab unitate trahit originem. Ergo necesse est omnis multitudinis unum esse principium. Item omnis ordo cum habeat prius & posterius, oportet quòd unum habeat principium. Item secundum Boetium. Omne imperfectum ab aliquo simpliciter perfecto trahit originem, & hoc est Deus noster. Item omnis connexio diuersorum, causam habet suæ connexionis, & conseruationis ad aliquid unum, & hoc est Deus. Item si esset unum summè malum, à quo omnia mala essent, sequeretur quòd secundum corpus Christus esset ab illo malo principio, cum in eo fuerit malum pœnæ, quod absurdum est dicere. Ex prædictis patet, quòd Deus est principium, & summum, & unum solum principium, tam ratione dignitatis, tam ratione antecessionis quam ratione causalitatis

Duo principia esse non possunt, & quomodo.

In creaturis, quatuor & quæ.

Ordo quid habeat.

Imperfectum unde.

Connexio.

Summum nõ est aliud, nisi bonum, quod Deus est.

Quòd

Quòd pater est. Cap. 4.

Aeternum patrem esse per hoc ostenditur, quòd cum deus sit potentissimus, sapientissimus, & optimus, potest, scit, & uult se summè communicare, hoc autem est, alteri maiestatis suæ plenitudinem dare, ergo deus pater ab æterno filium sibi æqualem genuit, cui diuinitatis suæ essentiam communicauit. Dicit enim dominus in Isa. Si ego qui generationem alijs tribuo, ipse sterilis ero? quasi dicat, non. Pater enim multipliciter sumitur. Dicitur enim pater æterna generatione. Isa. Generationé eius quis enarrabit? Prædestinatione. Ephe. 1. Gratia uobis, & pax à deo patre, qui prædestinauit uos in adoptionem filiorum. Creatione. Deute. Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit, fecit, & creauit te? Fecit inquam, secundum corpus, creauit secundum animam, possedit secundum utrunque. Redemptione. Isa. 63. Tu domine pater noster, & redemptor noster, à seculo nomen tuum. Sacramentali regeneratione. 1. Petri. 1. Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui regenerauit nos. Fidei instructione, Io. 1. Dedit eis potestatem filios dei fieri, his, qui credunt in nomine dei, uel eius. Gratiæ adoptione, Ro. 8. Accepistis spũm adoptionis filiorũ, in quo clamamus, abba pater. Gloriæ collatione. Gal. 4. Itaque iam non est seruus, sed filius, quòd si fil. & hæ. per deum, id est, per opera dei. opera enim nostra magis sunt per deum uitæ æternæ meritoria, quàm per nos. Primo modo sumitur pater per-

Deus cõmunicabilis, et quomodo.
Coloss. 2
Isa. 66
Pater multipliciter.
Isa. 3
Aeterna generatione.
Prædestinatione.
Creatione.
Deuter. 32.
Redẽptione.
Sacramentali regeneratione.
Fidei instructione.
Gratiæ adoptione.
Gloriæ collatione.

personaliter, & iste modus soli patri conuenit. Quarto modo, scilicet redemptione, nõ solum effectiuè sumitur, sed etiam per ministerij exhibitionem. Sumitur etiam personaliter, & iste modus soli filio conuenit, secundum quod modus redemptionis fuit per mortem filij. Omnes autem alij modi tribus personis simul conueniunt, quia indiuisa sunt opera trinitatis, nisi forte aliquis illorum modorum conueniat alicui personæ per appropriationem. Circa generationem nota quatuor propositiones, in quibus uideri poterit utrum essentia diuina generet uel generetur. Prima est. Essentia generat essentiam. Secunda est. Essentia generat personam. Tertia est. Persona generat essentiam. Quarta est. Persona generat personam. Harum propositionum tres primæ falsæ sunt, quarta autem uera est. Est enim regula in Theologia, quòd essentia diuina non generat, nec generatur, dicendum tamen quòd pater uirtute essentiæ existentis in se generat, & quòd filio per generationem communicatur essentia, sicut & spiritui sancto per processionem.

Proprietas. *Appropriatio.* *Generatio.* *Essentia diuina.* *Regula Theologica.*

Quòd filius est. Cap. 5.

QVum sint correlatiua pater & filius, per easdem rationes ostéditur filium esse æternum, per quas & ostensum est patrem esse æternum. Præterea inter omnes emanationes perfectissima est generatio, qua penitus genitus assimilatur suo genitori, quod emanationes aliæ non faciunt. Cum igitur copiosissimo fonti bonitatis competat emanatio perfectissima,

Relationes in diuinis, et quæ. *Emanationes.*

con-

conſtat ꝙ perſona qui pater eſt, qui eſt fons to-
tius bonitatis, generat filium ſibi æqualem cui *Filius dici-*
communicat ſuæ plenitudinem maieſtatis. Ali *tur multipli*
quis eſt filius dei per gratiam unionis, ut Chri- *citer.*
ſtus homo. Aliquis per ueritatem natiuitatis, *Matt. 3.17*
ut Chriſtus inquantum deus. Aliquis per ado- *Luc. 2*
ptionem, ut ſancti. Aliquis per creationem, ut *Galat. 4*
quæuis creatura. De filio dei dicit Athan. in al *Filius Dei*
tercatione contra Arrium, ꝙ ipſe dicitur ſen- *dicitur.*
ſus, quo omnia cogitantur, ſapientia, qua cogi- *Sapien. 9*
tata diſponũtur, uirtus, qua diſpoſita perficiun- *Luc. 1*
tur, uerbum, quo clarificata nuntiantur, lumen *Hebr. 1*
quo perfecta clareſcunt. Filius ergo dei dicitur *Luc. 2*
ſapientia patris, non quòd pater ſit ſapiens ſa- *Ioan. 1*
pientia genita, ſed quia filium genuit, cui ap- *Sapientia*
propriatur ſapientia. Vnde pater dicitur om- *patris.*
nia feciſſe in ſapiẽtia, id eſt, in filio dei, uel cum *Sapien. 8*
ſapientia, quæ eſt filius, quoniam indiuiſa ſunt *Pſal. 2. &*
opera trinitatis. Vnde hæc propoſitio, in, notat *109*
ſubautoritatem in filio, qui hoc ipſum habet à *Pſal. 103*
patre, quòd res creat. Generaliter enim uerum *In, præpoſi-*
eſt, quòd quicquid habet perſona, uel operatur, *tio quid di-*
hoc habet à deo à quo eſt. Qualiter autem fi- *cat.*
lius ſit de patre, nota ꝙ hæc præpoſitio, de, quã- *Ioan. 8*
doque notat cauſam efficientem, ut cum dici- *De, præpoſi-*
tur, Chriſtus conceptus eſt de ſpiritu ſancto. *tio quid di-*
Quandoque cauſam materialem, ut cum dici- *cat.*
tur, Chriſtus natus de Maria virgine. Quando-
doque identitatem eſſentiæ, ut cum dicitur, fi-
lius natus de patre. Quandoque trãſubſtantia-
tionem, ut cum dicitur, corpus Chriſti fieri de
pane. Quandoque ordinem, ſecundum quod
creatura dicitur fieri de nihilo.

Filius est imago patris. *Cap.* 6.

Imago triplex. IMago triplex est, scilicet, æqualitatis, imitationis, & repręsentationis. Primo modo, filius est imago patris. Secundo modo homo *Genes. 1.* factus est ad imaginem Dei, vel imago Dei. *Imago relatiue dicitur.* Tertio modo mũdus dicitur speculũ creatoris. Nota ꝙ imago relatiuè dicitur ad illud cuius similitudinem gerit, & ad quod imitandũ facta *Imago hominis quomodo in filio suo.* est. Hoc autē contingit dupliciter: aut quantũ ad speciem, & signum speciei, & sic imago hominis est in filio suo, qui ipsum in humana specie, & figura imitatur, & hæc est perfecta imago. Aut quantũ ad signum tantùm, & nõ ad veritatem speciei, sicut imago hominis est statua lapidea, & hæc est imperfecta imago. Primo modo, filius est imago patris, sicut in natura cõmu*Ad quid.* nicans. Secundo modo, imago Dei, est in homi*Imago ad imaginatum quid.* ne, licet minus perfectè. Est igitur imago, non ad imaginē, sicut filius. Nam hęc prępositio, ad, dicit distantiã inter imaginatũ & imaginantē, hoc autem nõ cadit in filium, vnde bene dicitur *Sapien. 7.* imago patris, sed non ad imaginem. Et est ima*Coloss. 1.* go ad imaginem, sicut homo & angelus. Est ali*Galat. 1.* quid non imago, sed ad imaginem, vt mundus hic, qui propriè non dicitur imago, sed vestigiũ creatoris, quia licet trinitatem repręsentet, nõ tamen imitatur, nec est capax eius, sicut homo. Est tamen mundus ad imaginem Dei factus, quia Deus aliud exemplar non habuit, ad cuius similitudinem creaturas faceret, nisi semetipsum. Est imago genita, vt filius: & est imago creata, vt homo, & angelus: & est imago facta,

vt ſtatua Herculis, quæ ipſum repręſentat. Ex his patet quòd eſſe imaginem, conuenit creatori, & creaturæ. Creatori quidem, quia filio, qui eſt imago patris. Creaturæ verò conuenit tam corporali, quàm ſpirituali, quàm etiam compoſitæ. Propriè tamen loquẽdo dicitur quòd creatura corporalis, eſt creatoris veſtigium. Vnde Apoſtolus, Inuiſibilia Dei per ea, quæ facta ſunt, &c. Ibi hæc præpoſitio, per, non dicit medium diſponens, inquantũ creatura conſideratur in ſe, ſed excitans, inquantum eſt ſimilitudo creatoris, quia non diſponit ad cognitionem creatoris, imò per talem modum potius impediret cognitionem, cùm inter creatorẽ & creaturam maior ſit diſſimilitudo quàm ſimilitudo. Creatura verò ſpiritualis dicitur creatoris ſimilitudo. Ezech. Tu ſignaculum ſimilitudi. &c. & hoc ideo, quia in angelo propter naturæ ſimplicitatem expreſſior eſt ſimilitudo ad Deum, quàm in homine. Creatura verò compoſita, id eſt, homo, dicitur imago Dei, Gene. 1. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudi. &c. & hoc ideo, quia in homine inueniuntur plures trinitates quàm in angelo, vnde quoad hoc potius dicitur imago trinitatis. Filius Dei poſſidet triplicem excellentiã, ſicut innuit Apoſtol. ad Heb. 1. Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantię eius, portanſq; omnia verbo virtutis ſuæ. Primã ſcilicet reſpectu patris à quo producitur, & ſic eſt ſplendor gloriæ paternæ. Eſt enim, vt ait Dion. fontalis radius, in ſe manifeſtans gloriam paternã. Secundam reſpectu ſpiritus ſancti, quam producit ex ſe, & ſic eſt figura,

Statua.
Eſſe imaginem.
Coloſſ. 1.
Roma. 1.
Per, præpoſitio quid dicat.
Inter creatorem & creaturam diſſimilitudo.
Ezec. 18.
In angelo expreſſior ſimilitudo.
Homo imago trinitatis.
Filij Dei excellentiæ.
Figura patris filius, et quomodo.

Per filium creaturæ producũtur.

Hebr. 1

Filius loquitur de patre, et quid.

Verbum æternum.

id eſt ſimilitudo ſubſtantiæ patris. Eſt enim alia perſona ab ipſo, ſicut à patre, quã perſonã quod non accepit ſpirituſſanctus à patre, ſicut filius. Tertiam reſpectu creaturarum, quæ per eũ producuntur, & ſic eſt portans omnia uerbo uirtutis ſuæ. Propter primum dicitur uerbum filius patris, quoniam perfectè loquitur bonitatem, & ſummam patris liberalitatem, qui nihil habere uoluit, quod filio ſuo non communicaret. Iſtud eſt uerbum eſſentialiter, & æternaliter genitum, temporaliter promiſſum, à prophetis, & apoſtolis prædicatum, ab angelo in incarnatione nunciatum.

Tres perſonæ æquales, et quomodo.

Filius dicitur imago patris, non ſpiritus ſanctus, & quare.

Propter ſecundum dicitur filius imago patris. Quamuis enim tres perſonæ ſint æquales in æternitate, & maieſtate, ac poteſtate, tamen filius dicitur potius imago patris, quàm ſpiritus ſanctus, quia non ſolum habet conueniẽtiam intus cum patre in eſſentiæ identitate, ſicut & ſpiritus ſanctus, ſed habet etiam conuenientiam extra cum patre, ex eo quòd ſicut à patre procedit filius, ſic & à filius ſpiritus ſanctus, ſed à ſpiritu ſancto nullus.

Relationes.

Relationum intelligẽtia.

Nam ſecundum rationem intelligendi reſpectus huiuſmodi relationum ſunt extrinſecus exiſtentes, quia potius ab aliquo ſunt, quàm in aliquo. Intelligentia enim relationum ad hoc ad quod refertur aliquid reſpicit, unde ſi patrem non habeo, filius non ſum, & econuerſo.

Filius Dei uirtus patris.

1. Cor. 1.

Trinitatis imago in nobis inuenitur, & quõ.

Propter tertiũ dr̃ filius uirtus patris. ad Cor. Nos aũt prædicamus Chriſtum, Dei uirtutem, & Dei ſapientiam. Inuenitur ẽt imago trinitatis in nobis, videlicet in memoria, intelligentia, & uolun tate, uel in mente, notitia, & amore, in quibus per ordinẽ pr̃i & filio, & ſpiritui ſancto aſſimilamur.

Quòd

Quòd spiritus sanctus est. *Cap. 7.*

EManatio duplex est in diuinis. Vna per modum naturæ, & hæc est generatio, secundum quam filius est à patre. Alia est per modum uoluntatis, & hæc est processio appropriata. Propriè uero dicitur spiratio, secundum quam spiritus sanctus est à patre filio. Idcirco autem hæc emanatio per modum uoluntatis esse dicitur, quia spiritus sanctus amor est. Amor autem secundum uoluntatem est. Procedit autem spiritus sanctus à patre mediatè, & immediatè. Mediatè, quia filius ipsum spirat, qui hoc habet à patre, immediatè uerò, quia ipse pater ipsum spirat.

Emanatio duplex. *Emanatio, substantifica duplici modo.* *Procedit Spiritussanctus à patre, & quō. Ioan. 16 Ioan. 15*

Spiritus sanctus amor patris, & filij est. *Cap. 8.*

SPiritus sanctus amor Dei est, & hoc tripliciter, uidelicet essentialiter, personaliter, & exemplariter. Essentialiter spiritus sanctus dicitur amor, inquantum ipse cum patre, & filio unus Deus est. Ipsi enim tres inquantum unum sunt in essentia, diligunt se amore essentiali, qui appropriatur spiritui sancto. Personaliter uero dicitur spiritus sanctus amor, inquantum ipse est nexus patris & filii. Pater enim & filius diligunt se amore ab eis procedente, qui non est pater, nec filius, sed spiritus sanctus. De hoc nexu dicit Augustinus, Est ineffabilis quidam complexus in illa trinitate, non genitus, sed

Amor Dei spiritussanctus. Spiritussanctus cū patre & filio unus Deus. *Pater, & filius se diligūt, & quō.* *Spiritussanctus nexus patris & filij.* *Amor procedens à patre, & filio quid.*

ſed genitoris genitiq; ſuauitas, ingenti largitate perfundes omnes creaturas pro captu earum. Exemplariter quoque dicitur ſpiritus ſanctus amor, quoniam amoris gratuiti qui eſt in nobis, ſpiritus ſanctus non ſolum cauſa eſt efficiens, ſed etiam exemplar atque finis. Amor.n. qui eſt in nobis, eſt à ſpiritu ſancto efficienter, & hoc inquantū ipſe ſpiritus ſanctus eſt Deus. Exemplariter autem eſt in nobis, inquantum ipſe ſpiritus ſanctus eſt procedens per modum amoris à patre & filio. Sed finaliter eſt in nobis noſter amor, inquantum ſpiritus ſanctus, à quo amor noſter eſt, habet rationem primi boni, in quod tendit amor noſter. Notandum ꝙ amor qui eſt ſpiritus ſanctus, ex modo procedendi eſt nexus,ſ. trinitatis, ſed propter ipſam proceſſionem eſt diſtinctus à patre & filio, propter naturam uero diuinæ perfectionem eſt perſona, & ſuppoſitum, propter diuinam uero ſimplicitatem eſt ipſe Deus, & ſummè bonus. Igitur ſpūs ſanctus eſt amor, quo pater, & filius ſe diligunt. Cum autem dicitur, pater & filius diligunt ſe ſpiritu ſancto, dupliciter exponi poteſt. Primò ſic diligunt ſe ſpiritu ſancto, id eſt, amore, qui eſt ſpiritus ſanctus, & ſecundum hoc propoſitio eſt uera. Secundò ſic,diligunt ſe ſpiritu ſancto,id eſt,per ſpiritum ſanctum, uel per amorē, qui eſt ſpiritus ſanctus; & ſic non eſt concedenda; eſſet enim intellectus, ꝙ ſpiritus ſanctus eſſet principiū in trinitate, quod falſum eſt, quia à patre filioque procedit, quia non eſt ibi aliquid reſpectu cuius hæc dictio, per, dicat principium. Eſt enim regula, quòd hæc dictio per, ſemper

Gratuiti amoris noſtri cauſa ſpiritusſanctus,& quo modo.

Exemplaris Cauſa Spi. ſanct.

Finalis.

Spiritus ſanctus quid.

Pater, & filius diligunt ſe Spiritu ſancto, et quomodo.

Dictio, per, quid hic nō tat.

ſemper dicit rationem principij reſpectu alicuius poſiti in locutione, ſicut quando dicitur, Pater operatur creaturas per filium: ibi enim notatur ratio principij in filio reſpectu operis. Similiter hæc conceditur, Filius operatur per patrem, nam ibi ratio principij in patre eſt, & hoc duplici reſpectu, ſcilicet reſpectu filij, & reſpectu operis.

Spiritus ſanctus charitas, & donum ſanctorum eſt. Cap. 9.

CVm inueniatur ſæpe in ſcripturis ꝙ ſpiritus ſanctus charitas, & donum dicitur, diligenter notandum eſt qualiter hoc debeat intelligi, & utrum ſpiritus ſanctus ſit charitas, qua nos Deum, & proximum diligamus. Vnde notandum eſt, ꝙ amor ſiue charitas tribus modis ſumitur. Vno modo effectiuè, & ſic abſque dubio uerum eſt, ꝙ ſpiritus ſanctus eſt amor, quo diligimus Deum, quia ſpiritus ſanctus operatur in nobis habitum, & motum charitatis. Alio modo ſumitur exemplariter, ſic etiam ſpiritus ſanctus eſt charitas, qua diligimus Deum, & proximum. Charitas enim, quæ eſt ſpiritus ſanctus, eſt exemplar noſtræ charitatis. Tertio modo ſumitur charitas formaliter per modum inhærentia, & ſic charitas dicitur uirtutis habitus in anima, quo diligimus Deum & proximũ. Et ſecundum hunc modum ſpiritus ſanctus non dicitur charitas, nec contrariatur dictum Auguſt. quod eadem eſt charitas, qua nos diligit Deus, & nos ipſum, quia licet uerum ſit, tamen aliter, & aliter eſt. nam Deus diligit nos ea forma-

Spiritus ſanctus charitas, & quõ.

Amor, ſiue charitas qualiter ſumitur.

Spiritus ſanctus quid operatur in nobis.

In lib. de Trini. ca. 6.

Diligit nos

Deus, & nos diligimus Deũ & quomodo. formaliter, nos uero ipsum diligimus efficiẽter, & exemplariter, non formaliter, nam omne esse & agere est à forma inhærente agenti, quæ est principium agendi, & forma, sicut caliditas igni. *Spiritus sanctus datur, cum eius donum datur.* Sciendum est tamen quòd spiritus sanctus datur, cum datur eius donum, quia spiritus sanctus est amor, & primum donum, posterius autem non datur sine priori. *Corpus mysticũ unum per amorẽ.* Præterea corpus mysticum est unum per amorem. Cum ergo nihil creatum sit unum in diuersis particularibus, oportet quòd membra corporis mystici uniantur uno amore increato, qui est spiritus sanctus. Præterea quia *Totũ malũ hominis in quo cõsistit.* secundum August. totum malum hominis est uti fruendis, & frui utendis, constat ergo quòd totum oppositum est donũ eius, scilicet frui fruen- *Oppositum.* dis, & uti utendis. Sed ad fruẽdum eo, quo fruen- *Ad fruendũ quid requiratur.* dum est, requiritur præsentia eius fruibilis, & etiam dispositio debita fruentis, unde requiritur præsentia spiritus sancti, & eius donum, scilicet amor, quo inhæreatur ei, ueruntamen cum datur nobis spiritus sanctus, non incipit esse in loco nouo, sed nouo modo per productionem noui effectus, & noui respectus, ex quo creatura se aliter habet ad spiritum sanctum, quàm prius, propter quòd & ipse dicitur aliter esse in creatura quàm prius, quia est in ipsa, ut in cognoscente, & amante ipsum, quod non fuit prius. Ex iam dictis patet *Charitas duplex nobis datur in iustificatione.* quòd in iustificatione duplex charitas nobis datur, scilicet creata, & increata, illa qua diligimus, & illa qua diligimur. Vel datur nobis charitas creata, qua diligimus formaliter, & increata, qua diligimus effectiuè, quia nostrum diligere ipse creat. Ex his colligitur, quòd li-

cet

cet Deus sit in omnibus per essentiam, præsentiam, & potentiam, non tamen habetur ab omnibus hominibus per gratiam. Missio autem spiritus sancti duplex est, sicut & filij. Vna uisibilis, sicut apparuit super Christum in columba, & super apostolos in linguis igneis. Alia inuisibilis, qua mittitur in mentem ad sanctificandam creaturam, & ista missio fit ad inhabitationem creaturę rationalis, sed prior fit ad inhabitationē demonstrādam alijs. Eodē modo missio filij duplex est, una, s. uisibilis, ut incarnatio, & alia inuisibilis, ut est interna mentis illuminatio. Notandum quòd missio filij, & spūs sancti inseparabilia sunt, sed dicitur filij, quando mens per gratiā illuminatur ad Deum cognoscendum, sed dr̄ spiritus sancti, qn̄ affectus accenditur ad deum amandum. Sciēdum est ꝙ solius patris est mittere, & non mitti. Cum.n. pater à nullo procedat, nusquā mitti dr̄; quia uero filius & producit, & producitur, ideo mittit, & mittitur. Spiritus uero sanctus q̄a producitur ęternaliter, sed non producit, nisi ex tempore; ideo ipsius est proprium mitti, & non mittere, nisi respectu creaturæ, ut ad conuersionem populi dicuntur apostoli missi à spiritu sancto. Nisi fortè dicatur mittere hominem assumptum. Sed & spiritus sanctus mittere dicitur, inquātum cum patre, & filio idem est in essentia trinitatis, non inquantum persona. Sic etiam filius mittit seipsum. vnde August. in lib. de Trin. Intelligamus illam incarnationem, & ex virgine natiuitatem, in qua intelligitur filius missus, una eademq; operatione patris, & filij inseparabiliter esse factam, non separato etiam spiritu sancto. Ex his

Missio spiritus sancti duplex, & quæ.

Matt. 3

Actu. 2

Missio inseparabilis.

Filius & spiritus sanctus mittuntur, & quando.

Mittere.

Proprietas filij.

Filius mittit, & mittitur.

Spiritus sanctus mittit, & mittitur.

Trinitatis opera inseparabilia.

patet ꝙ hæ sunt impropriç, & exponendæ, spiritus sanctus mittit se, & mittit filium, & filius mittit seipsum, nisi intelligatur inquantum est de virgine natus, quia filius Deus mittit se hominem, & secundum hoc uera est. Hæc autem est ratio, quia mittere dicit autoritatem ratione productionis æternæ. Quibus modis datus sit spiritus sanctus in signo uisibili. Sciendum ꝙ in igne apparuit spiritus sanctus, ut calefaceret frigidos. Et in linguis doceret ignaros. Et in sono, ut terreret rebelles. Apparuit etiam in aliis tribus signis, scilicet in nube ipsi Moysi, ut ductor eius in columna nubis esset, sicut legitur Isa. 16. & 63. Item in columba super Christũ baptizatum, ad ostendendam gratiæ plenitudinem, quæ in ipso erat. Item in flatu post resurrectionem, ad significandam uiuificationem affectus, quia flatus ab interiori procedit. Datus est igitur spiritus sanctus bis post resurrectionem, scilicet in terra, propter dilectionem proximi, & de cœlo, propter dilectionem Dei. Vel datus est in terra, ad relaxanda peccata aliorum. Ioan. 20. Insufflauit in eos, & dixit, Accipite spiritum sanctum, quorum, &c. Datus est de cœlo repente in Pentecoste ad robur, & ad operationem miraculorum. de his duobus. Psal. Verbo domini cœli firmati sunt, quoad primum, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. quoad secundum. Tertia fuit collatio spiritus sancti apostolis facta ante passionem, quando fuerunt baptizati; Eorum enim baptismus innuitur ibi, Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lauet. In signum prædictorum ter inungitur homo, ad significandam hanc triplicem

Modus. Actor. 2 Ibidem. Ibidem. Exod. 13 Matth. 3 Ioan. 20 Quoties. Ioan. 20 Actor. 2 Psal. 32 Apostoli fuerunt baptizati, & quando. Ioan. 13 Ter inungitur homo, et quando.

plicem ſpiritus ſancti miſſionem, ſ. in baptiſmo, in confirmatione,& in morte. Quadruplicẽ effectum conſecuti ſunt apoſtoli ex præſentia ſpiritus ſancti; Primo eloquentiã in linguis. Secundo audaciam in tormentis. Tertio efficaciam in miraculis. Quarto protectionem à uitiis, quia poſt Pentecoſten non peccauerunt mortaliter. Accipiunt & modo multi utiliter ſpiritum ſanctũ, peccatores quidem in igne, ad purgandũ. Mat. 5. Ipſe baptizabit uos in ſpiritu ſancto & igne. Item pœnitentes ad proficiendum. Pſal. Spiritus tuus bonus deducet me. Item perfecti ad ſanctificandum. ad Cor. Qui dedit nobis pignus ſpiritus ſancti. Item beati ad fruendum. Pſal. Renuit conſol. anima mea, &c. Itẽ tribulati ad conſolandum. Ro. 8. Non accipiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterum in timore, &c. Item ignorantes ad inſtruendum. Ioan. Paracletus aũt ſpũs ſanctus, quem mittet pater, &c. Quo tpe datus ſit ſpiritus ſanctus, attendendũ eſt ꝙ in die quinquageſima, ut oſtẽdatur auctor eſſe remiſſionis, nam annus iubileus ſeruiebat remiſſioni. Venit etiã in die dominica, ut eſſet dies primus renouationis, qui fuit etiam creationis. Datus quoque fuit tertia hora, quia dicitur primus homo hora tertia perdidiſſe gratiam; unde cõueniens fuit ꝙ eadem hora apoſtolis mitteretur. Item alia ratione datus eſt hora tertia, ſcilicet ut oſtenderetur quòd etiam nobis hora tertia datur gratia Dei. Sunt enim tres horæ morales, ſcilicet, contritio, confeſſio, & ſatisfactio. De hoc nomine, ſpiritus ſanctus, ſciendum eſt, quòd poteſt eſſe circumlocutio unius proprij nominis, & tunc conuenit tantum perſonæ tertiæ in trini-

Effectus quadruplex ſpiritus ſancti.
Actor. 2.
Actor. 5.
Marc. ulti.
Spiritum ſanctũ peccatores accipiunt, & ad quid.
Pſal. 143
2. Corint. 5.
Pſal. 76
Ioan. 14
Tempus quo datus eſt ſpiritus ſanctus.
Dies.
Act. 2.
Hora.
Acto. 2.
Moraliter.
Nomen ſpiritus ſancti quomodo ſumitur.

Trinitate, vel possunt istę dictiones sumi diuisim, & sic quælibet trium personarum est Spiritus sanctus. Spiritus sanctus multa habet nomina. Dicitur enim spiritus à spirando actiuè, eo quòd spiret. Ioan. 3. Spiritus vbi vult spirat. & secundum hunc modũ, hoc nomen spiritus cõmune est omnibus tribus personis, sed Spiritui sancto conuenit per appropriationem. Alio modo dicitur spiritus à spirando passiuè, eò quòd spiretur, & hoc proprium est Spiritui sancto, qui procedit per modum spirationis. Non solùm autẽ dicitur spiritus, sed additur sanctus, quia sanctus idem est quod mundus, vel firmus, vel sine terra. Ista autem non soli conueniunt ei quoad se, sed etiam in comparatione quoad nos. nam per gratiam Spiritus sancti à peccatis mundamur, in bonis firmamur, à terrenis separamur. Sanctus ergo non solùm est in se, sed quia nos sanctos facit ea sanctitate, de qua dicit Dionysius, Sanctitas est ab omni immunditia libera, & perfecta, & omnino immaculata munditia. Præterea Spiritus sanctus vocatur nexus, vnitas, & amplexus, & hoc prout comparatur ad patrem & filium. Idem dicitur donum altissimi, & hoc prout comparatur ad nos, quia omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, &c. Item dicitur fons viuus, quia septemplici riuo donorum nobis fluit. Isa. 11. Spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & spiritus timoris domini. Item dicitur ignis, quia affectum nobis accendit. Item dicitur charitas, non solum quia est amor patris & filij, sed quia nos amantes facit. Item dicitur spiritualis

Multis modis nominatur Spiritus sanctus.

Sctũs quid.

Gratia Spiritus sancti quid operetur in nobis.

Sanctitas.

Iacob. 1.

Ioã. 4. & 7.

Actor. 2.

Rom. 5.

1. Ioan. 2.

ſpiritualis vnctio, quia omnes tribulationes mundanas ſuaues facit, & iucundas, ſecundum illud, In labore requies, in æſtu temperies, &c. Item dicitur dextræ Dei digitus, quia ſicut corporales res digito demonſtrantur, ita per Spiritum ſanctum oſtenduntur res ſpirituales oculo ſpirituali. Item dicitur paracletus, quia conſolationes cœleſtes mentibus inſtillat. Item magiſtrorum optimus, quia intellectum ad Dei cognitionem, & ſui ipſius illuminat.

Luc. 11.
Io. 14. 15.

In Trinitate perſonarum vnitas eſſentiæ eſt. *Cap.* 10.

IN vnitate naturæ diuinæ tres ſunt perſonæ, quarum prima eſt à nulla, ſecunda eſt per generationem à ſola prima, tertia eſt per communem ſpirationem à prima & ſecunda. Iſtud tamen ſic eſt, quòd Trinitas perſonarum non excludit ab eſſentia vnitatem, ſimplicitatem, immenſitatem, æternitatem, & incõmutabilitatem. Huius ratio per hoc patet, quia qui crederet Deum non poſſe ſe communicare, negaret in eo potentiam. Qui verò crederet hoc eum poſſe, ſed neſcire, negaret in eo ſapientiam. Qui crederet eum hoc poſſe & ſcire, ſed nolle, ille negaret in eo bonitatem. Cùm igitur pater potuerit, ſciuerit, & voluerit ſe ſummè communicare, hoc fecit æternaliter, ſcilicet habendo dilectionem & dilectum, hoc eſt filium & Spiritum ſanctum. Præterea omne bonum eſt ſui diffuſiuum, vt dicit Diony. vnde cùm pater ſit fons bonitatis, emanatio erit ab ipſo perfectiſſima, quæ eſt generatio.

Ioan. 5.
Vnitas perſonarum in diuinis.
Nota.
De potentia, ſcientia, & bonitate Dei credendum quid.
Ab æterno, Deus potuit ſciuit, & voluit ſe ſummè communicare.

neratio. Erit etiam emanatio iucundissima, quæ est per modum benignitatis & liberalitatis: hæc autem emanatio, amor est, qui est Spiritus sanctus à patre & filio procedens. Et bene dicitur amor, emanatio liberalitatis, quia amor primum donum est, quod à liberalitate procedit, cùm sit donum intrinsecũ in ipso dante, in quo scilicet amore omnia alia donantur. Hæc beata Trinitas tribus modis nobis innotescit. Ipsa enim patet in scripturis, ostenditur in figuris, relucet in creaturis. Primò inquã beata Trinitas patet in scripturis. Vnde Leo Papa, Credimus sanctam Trinitatem, Patrem & Filium & Spiritum sanctũ, vnum Deum omnipotentẽ, vnius substãtiæ, vnius essentiæ, vnius potestatis. Itẽ Isaias audiuit Seraphim ter dicentia, Sanctus, in laudem beatę Trinitatis, subiungẽtia in singulari, dominus Deus sabaoth, propter confessionẽ vnitatis diuinæ. Si ergo non essent tres personæ, non diceretur in Gene. Faciamus hominem ad similitudinem nostram, sed meam, & tunc si essent tres personæ, & non vna substantia, nõ diceretur ad imaginem, sed ad imagines nostras. Ad id ostendendum ponitur in Psal. ter Deus, cùm dicitur, Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus, & tamẽ solum ponitur hoc pronomen, eum, vbi subiungitur, & metuant eum omnes fines terræ. Item Iere. j. Ah, ah, ah, domine Deus ecce nescio loqui. Vide ꝙ ah triplicauit, & in singulari dixit, domine Deus, quod notat Trinitatem & vnitatem. Item Apost. Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula. Et nota quòd hæc præpositio, ex, dicit auctoritatem, & esse à nullo, hoc autem

Liberalitas diuina.

Beata trinitas nobis innotescit & quando.

De beata trinitate quid credendum.

Isa. 6.

Gene. 1.

Trinitas personarum in vnitate essentiæ.

Psal. 66.

Iere. 1.

Rom. 11.

Ex, præpositio qd dicat.

tem patri conuenit, qui est principium, sine principio. Sed hæc præpositio, per, notat operationem, siue medium, & esse ab alio, vnde per hoc intelligitur filius, qui est principiũ de principio. Hæc aũt prępositio, in, notat conseruationem, & esse ab alijs, & propterea competit Spiritui sancto, qui est continentia omnis boni. Ostenditur etiam beata Trinitas in figuris. Significatur enim per tres amicos Iob. Item per tres Angelos quos Abraham hospitio recepit, tres vidit & vnũ adorauit. Item per tres digitos, quibus appenditur moles terræ. Itẽ per tres ciuitates refugij æquali spatio à se distantes. Item per tria difficilia ad inuestigandum. Item per tres ciuitates, quas vidit Ezechiel. Relucet quoq; in creaturis vestigium beatæ Trinitatis. Cognoscitur enim in magnitudine creaturarũ potentia patris, in dispositione sapientia filij, in ornatu bonitas Spiritus sancti. Item in quolibet indiuiduo inuenies virtutẽ, speciem, & vtilitatem, quorum primum conuenit patri, secundũ filio, tertium Spiritui sancto. Item in sole vides essentiam, splendorem, & calorem, in quibus Patrem & Filium & Spiritum sanctum cognosces. Item in anima secundũ memoriam, intellectum, & voluntatem considera personarum Trinitatem, & vnitatẽ substantiæ. Item in hierarchia cœlesti superiori Deus est in thronis, vt maiestas, in Cherubim, vt veritas, in Seraphim, vt charitas, per quæ notatur personarum Trinitas. Item in virtutibus Theologicis, scilicet fide, spe, charitate idem intellige. Item in tribus dotibus animæ, scilicet cognitione, comprehensione, & delectatione. Notandum aũt quòd aliter relucet

Per præpositio quid dicat.

Filius principiũ de principio.

In, præpositio, quid dicat.

Figura.

Iob. 2.

Gene. 18.

Isa. 40.

Deut. 4. 19.

Prouer. 37.

Eccle. 49.

In creaturis vestigiũ trinitatis relucet.

Sap. 15.

Psal. 32.

In quolibet indiuiduo quid.

In sole qd.

In aĩa quid.

In hierarchia cœlesti Deus est, & quomodo.

Virtutibus Theolog.

Deus

Tres animæ dotes. Deus in creaturis viatoribus, aliter in beatis. Exemplum de ſpeculo, in quo alio modo videtur *Aliter deus relucet ī beatis, q̃ viatoribus.* à nobis notus, & aliter ignotus, nam notum videtur in ſpeculo, ignotum per ſpeculum. Ex prædictis patet, quòd licet tam in creatura corporali, quàm in ſpirituali, & quàm ex his compoſita beata Trinitas cognoſcitur, tamen diuerſimodè, prout vnumquodq; iſtorum dicitur veſtigiũ creatoris, quia aliud dicitur eius ſimilitudo, & aliud eius imago, ſicut ſuperius eſt notatum in titulo, *Trinitas incomprehenſibilis.* quòd filius eſt imago patris. Denique ſciendum eſt quòd pluralitatem perſonarũ in vnitate eſſentiæ, & vnitatem eſſentiæ in perſonarum pluralitate ſecundum Bernar. ſcrutari temeritas eſt, credere pietas eſt, noſſe vita æterna eſt.

Multiplex Trinitas eſt. *Cap.* 11.

Trinitas. MVltiplex inuenitur in ſcripturis Trinitas. Eſt enim Trinitas increata, quæ ſumma & ineffabilis eſt. Aliæ Trinitates ſunt creatæ, *Trinitas quæ cecidit.* inter has vna eſt quæ cecidit, ſcilicet rationalis, concupiſcibilis, iraſcibilis. Alia eſt per quam homo cecidit, ſcilicet ſuggeſtio diaboli, delectatio *Trinitas per quam homo cecidit.* ſenſualitatis & conſenſus rationis, quæ tria ſignificata ſunt per ſerpentem, mulierem, & virum in *Trinitas in quã cecidit.* paradiſo. Tertia eſt in quam cecidit, ſcilicet ignorantia veri, impotentia boni, & concupiſcentia *Trinitas per quam reſurgit.* mali. Quarta eſt per quam reſurgit, ſcilicet fides, ſpes, charitas. Item eſt Trinitas per quam ad gratiam reparamur, ſcilicet triplex ſubſtantia, quæ *Trinitas per quam regeneramur.* eſt in Chriſto, ſcilicet, diuinitas, anima, & caro. Eſt autem alia per quam regeneramur, ſcilicet, ſpiritus, aqua, & ſanguis. Spiritus inquam ſanctificationis.

ficationis. Aqua ablutionis, Sanguis redemptionis. Hanc nobis Ioan. in epistola sua recitat. Est quoq; Trinitas alia per quam ad gloriam reformamur, vt sunt tres dotes animæ, scilicet cognitio, dilectio, comprehensio. Est & multiplex Trinitas in creaturis, quæ est vestigium beatæ & increatæ Trinitatis, & de hoc habes in titulo suprà, quòd Trinitas personarum, & vnitas essentiæ est.

1. Ioan. 5.

Trinitas per quã ad gloriam reformamur.

Aequalitas personarum est. Cap. 12.

AEqualitas personarum in tribus consistit. Vnde August. Nullus alium Præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate. Quòd æqualitas secundum hæc tria sit in Deo, sic ostenditur, quia in istis inferioribus tria sunt hæc, scilicet substantia, qualitas, & quantitas: igitur vnitas in substantia causat identitatem, vnitas autem in qualitate causat similitudinem, sed vnitas in quantitate causat æqualitatem: in diuinis autem est æqualitas tantummodo secundum triplicem quantitatem, prout quantitas in Deo esse dicitur, licet impropriè. Primo secundum quantitatem virtutis, quæ est potentia. Alio modo secundum quantitatem durationis, quæ est æternitas. Tertio modo secundum quantitatem magnitudinis, qua ipse est intra omnia & extra omnia, & qua continet & locat omnia. Aequalitas personarum aliter in istis tribus ostenditur, quoniam in creaturis triplex magnitudo reperitur scilicet temporalis, dimensionis, & virtutis. Prima magnitudo est in rebus mutabilibus. Secunda in corporeis. Tertia in spiritibus creatis. Istis tribus respondent in

Aequalitas personarum in quibus cõstat.

Vnitas causat & quid.

In diuinis æqualitas. et qua.

In creaturis triplex magnitudo.

creatore

In quibus sunt æquales diuinæ personæ. creatore alia tria in quibus etiam personæ diuinæ sunt æquales, scilicet æternitas in esse, magnitudo in immensitate, & virtus in posse: Hoc tamen posse, licet secundũ rei veritatem sit in Deo; secundum differentiã rei in ipso, nõ habent esse, sed secundũ quod nostrum respiciunt intellectũ.

Quãto sit in diuinis æqualitas. Dicendum est ergo quòd tanta est æqualitas in Trinitate, quòd secundum August. nec est maius aliquid, vel duo, vel omnes, q̃ vnus: nec maius aliquid omnes quàm singuli.

Coæternitas personarum. Coæternæ quoq; sunt personæ diuinæ, quia in diuinis nõ est ponere nisi duo genera, scilicet, substãtiæ, & ad aliquid, quantitas verò & qualitas transeunt in genus substantiæ, sicut æqualitas & similitudo dicunt relationes, sed substantia communis est tribus personis.

Relatiuorũ proprietas. Relatiuorum autem proprium est simul esse, ergo nullo modo pater est prior filio, nec secundũ id quod ad aliquid est, nec secundũ id quod absolutum est.

Similitudo. Idem ostenditur per exemplum in natura, quia licet splendor sit à sole, tamen esset soli coæternus, si sol esset æternus.

Inter essentiam & personam differentia est. Cap. 13.

Latinorũ interpretatio. APud Græcos quatuor sunt vocabula, scilicet, vsia, vsiosis, hypostasis, & prosopon. hæc apud Latinos æquipollent istis quatuor, videlicet, essentia, substantia, subsistentia, persona.

Vsia quid. Inter hæc talis est differentia, quia vsia siue essentia dicitur de creaturis absolutè, & sine concretione, qualis est humanitas:

Vsiosis qd. vsiosis dicit naturã, siue substans naturæ, vt homo:

Hypostasis quid. hypostasis dicit distinguibile, non tamen distinctum determinata proprietate, vt aliquis homo.

Prosopon quid. Prosopon siue persona

sona dicit distinctum determinata proprietate ad dignitatem pertinentem, ut Petrus. unde sicut homines particulares distincti sunt proprijs qualitatibus, ita pater & filius & spiritus sanctus proprijs notionibus. Sicut autem Græci dixerunt patrem, & filium, & Spiritum sanctum scilicet tres hypostases, id est, tres subsistentias: ita & nos dicimus tres subsistentias, id est, tres res non indigentes alia re ut sint. Considerata igitur essentia diuina in se, omnino indistincta est; persona uero in se distincta est suis proprietatibus. Considerata autem essentia in personis, uel persona in essentia, modum medium tenet, scilicet unitatem, & distinctionem, & hoc patet in appropriatis, quæ omnibus personis conueniunt, ut potentia, sapientia, bonitas: sed ad unam magis determinantur. Nota ꝙ semper substantia sumitur pro essentia, & ꝙ essentia nunquam transfertur ad significandam personam. Tres sunt diffinitiones personæ. Persona est creaturæ rationalis indiuidua substantia, hæc sumitur penes naturam rei. Secunda Hugonis de sancto Vict. talis est. Persona est subsistens per se solam iuxta quendam singularem modum, hæc sumitur iuxta etymologiam nominis. dicitur enim persona quasi per se una. Tertia est diffinitio magistralis sic. Persona est hypostasis distincta proprietate ad dignitatem pertinente. Nota etiam ꝙ ista quatuor prout supra sunt exposita, & exemplificata, scilicet essentia, substantia, subsistentia, persona, differunt in creatura, re, & nomine; sed in diuinis differunt ratione.

Distinctio qualitatum & notionum.

Essentia diuina consideratur in personis, & quomodo.

In appropriatis.

Substantia quomodo sumitur.

Persona diffinitiones tres & quomodo.

Etymologia.

Differunt in re. & ratione & quare.

C De

De immensitate Dei. Cap. 14.

Esse Deum quomodo. NOn est in Deo quantitas dimensionis, sed uirtutis, nec ubique est Deus mole corporis, sed præsentia maiestatis, & per hunc modum dicitur immensus. Sed nota, quòd immensitas quatuor in Deo complectitur, scilicet infinitatem, incomprehensibilitatem, incircumscriptibilitatem, æternitatem. Si enim consideratur Deus in se, sic est infinitus. Psal. Magnitudinis eius non est finis. Si uero consideratur in comparatione ad intellectum, sic est incomprehensibilis. Apost. O altitudo di. &c. Et propter hoc etiam dicitur sedere super Cherubin, id est super plenitudinem scientiæ, & super omnem intellectum. Sed in cõparatione ad locum, sic est incircumscriptibilis, Amb. Nihil præscriptum, nihil circumscriptum, nihil dimensum trinitas habet, non loco clauditur, non æstimatione concluditur, non ætate uariatur. Sed si consideratur in comparatione ad durationem, sic est æternus. Apo. Regi seculorum immortali. &c. De his quatuor dicendum est in sequentibus per ordinem. Tenendum est certissimè quòd in Deo non est propriè longitudo, nec latitudo, nec sublimitas, nec profundum, sed hæc metaphoricè sunt in Deo. Est enim in Deo latitudo charitatis, qua nos ab errore reuocat. Iere. Charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans tui. Est & longitudo patientiæ, qua malos expectat, dissimulat nanque peccata hominum propter pœnitentiam. Est in eo sublimitas sapientiæ qua omnẽ sensum superat. Apost. Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. Est etiam in

Immensitas in Deo complectitur, et quæ.

Psal. 144.

Rom. 11

Ad locum.

1. Tim. 1.

Immensus Deus.

Latitudo.

Ephes. 3

Iere. 31

Longitudo.

Sublimitas.

Sapien. 11.

Hebr. 4.

eo profundum iustitiæ, qua peccatores damnat. Matth. Ite maledicti in ignem æternum. *Profundū. Matth. 25*

De infinitate Dei. *Cap. 15.*

DVbitandum uero non est Deum esse infinitum; quia cum in Deo idem sit potentia, & essentia, patet quod essentia eius est infinita, sicut & potentia. Vnde sicut potentia Dei non ita potest in tot, quin possit in plura, sic & essentia Dei non est ita in aliqui rebus, quin possit esse in pluribus: imò si mundi essent infiniti, omnes repleret. Præterea cum Deus sit rerum causa efficiens, formalis, & finalis, sicut non est dicere de Deo inquantum est causa efficiens, quòd sit effectiua nec inquantum est causa formalis, quòd sit formata, eadem ratione non est dicere cum sit causa finalis, quòd sit finita. Nullo ergo modo dicendum est Deum esse finitum secundum substantiam, nisi finitum dicatur completum & perfectum. Sanè triplex dicitur infinitum, scilicet negatiuè, priuatiuè, contrariè, seu disparatè. Infinitum negatiuè dicitur per abnegationem finis, & sic dicitur infinitum illud, quod non finitur, & hoc modo infinitum est, quod non est natum finiri. Infinitum priuatiuè, est quod natum est finiri, non tamen finitur. Infinitum contrariè, est quod habet contrariam dispositionem ad finiendum. Primo modo essentia diuina est infinita, quia non habet finem, nec est nata finiri: Similiter si dicatur infinitum tertio modo. Si uerò dicatur infinitum priuatiuè, sic non potest dici finita, quia non est nata finiri, imò est finiens omnia. Item finis dicitur triplex.

Infinitus Deus. *Hier. 23* *Infinitas dei omnia implet & quo* *Deus rerum causa.* *Quo de Deo dicendum.* *Infinitum triplex.* *Negatiuè quid.* *Priuatiuè quid.* *Contrariè quid.* *Infinita est essentia diuina, & quo.* *Finis triplex.*

plex. dicitur enim terminus, & secundum hoc quantitas continua ponitur infinita, quia non est dimensibilis in infinitum,& hoc ideo, quia in continuo non est terminus in productione, sicut nec in numero est terminus in additione. Alio modo dicitur finis idem quod profectio. Tertio modo dicitur finis,id propter quod unumquodque finitur. Primò modo Deus est infinitus,non secundum quantitatem dimensiuam,quæ in Deo non est, sed secundum quantitatem uirtualem, quæ in ipso est. Sed quia in Deo omnimoda est indiuisio uirtutis & essentiæ, non potest esse infinitas uirtutis, quin etiam sit essentiæ. Secundo modo materia dicitur infinita, quia caret perfectione. Tertio modo malum culpæ dicitur infinitum, quia non est ordinatum ad finem.

Materia & culpa infinita,& quo.

De incomprehensibilitate Dei. *Cap.* 16.

Aug. Incognoscibilis Deus.

CReator à creatura cognosci non potest ad plenum in uia,uel etiam in patria, quia finiti nulla est propitio ad infinitum. Trinitas sibi soli nota est, & homini Christo. Vnde Bern. Nihil Deo præsentius, & nihil incomprehensibilius, quid nempe cuilibet rei præsentius, quàm esse suum? Sanè esse omnium dixerim Deum, non quòd illa sint quod est ipse, sed quia ex ipso, & per ipsum & in ipso sunt omnia. Est enim intelligentia nostra ad illam lucem inaccessibilē mul to minus, quàm uisus noctuæ, uel uespertilionis ad lucem: unde dicitur in Psalm. Ambulauit super pennas uentorum, hoc est, super intelligen-

Trinitas sibi ipsi nota.
Esse omniū Deus, & quomodo.
Rom. 11
1.Timoth.6
Psal. 17

tias

tias etiam angelicas. Veruntamen comprehenditur Deus aliquo modo per fidem in uia. Augu. Mentis humanæ acies inualida in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei emundetur, ad idem Bern. Ita Deus est in rationalibus creaturis, ut nō capiatur ab ipsis. A rationalibus tamen capi potest omnibus per fidei cognitionem, sed à bonis tantum capitur per amorem. Dicamus ergo ꝙ de Deo scire possumus, quid non sit, non quid sit. August. Intelligimus Deum sine qualitate bonum: sine quantitate magnum: sine indigentia creatorem: sine situ præsidentem: sine habitu vel ambitu omnia continentem: sine loco ubique totum: sine tempore sempiternum; sine sui mutatione mutabilia facientem, nihilque patientem. Comprehenditur quoque Deus per speciem pro dignitate meritorum in patria. Augu. Videbimus tuæ maiestatis essentiam, & vnusquisque eo perspicacius, quo hic uixerit purius. Et est exemplum in mari, quod se offert uisui, & tamen secundum ambitum totum uideri non potest, & hoc est tam propter maris latitudinem, quàm propter ipsius nostri uisus ad tātam superficiem improportionabilitatem. Hoc igitur tenendum est, quòd in uia Deum cognoscere possumus, quia est, & in patria ꝙ sic est. nunquam tamē nec hic nec ibi quid est. Visus corporalis impeditur tripliciter, scilicet, per tenebras, per falsam lucem, per auersionem à re uisibili. Eodem modo impeditur uisus spiritualis circa cognitionem Dei. Primo, per tenebras peccati, uel erroris. Ioan. Qui facit peccatum, in tenebris est. Ad Cor. Adhuc cum legitur Moyses, uelamen posi-

Comprehenditur Deus et quomodo.

De Deo ꝗd dicendum.

Quo hic purius uixerit, eo perspicacius Deum quis videbit

Similitudo.

Quomodo cognoscendus Deus.

Visus corporalis impeditur, et p quæ.

Impeditur visus spiritualis, et per quæ.

1. Ioan. 2

2. Corint. 3

positum est super corda ipsorum. Secundo per falsam lucem: hoc autem fit, quando quis metitur æterna secundum naturalia exemplum habetur in ligno putrido, quod in nocte quandam lucem videtur habere, sed cum dies venerit, nihil est. Tertio, per auersionem à re uisibili, siue cognoscibili, hoc est, quando quis spreto incommutabili bono, rebus mutabilibus adhæret: talium oculis, cũ sint ęgri, odiosa est lux, & puris est amabilissima. Deus cognoscitur interius & exterius. Interius dupliciter, quia quandoque per inspirationem, quod paucis datum est. Apo. ad Cor. Scio hominem in Christo Iesu, &c. Quandoq; per ratiocinationem per quem modum plures Philosophi de Deo notitiam habuerunt. Ad Ro. Inuisibilia Dei &c. Exterius etiam cognoscitur dupliciter, scilicet per creaturas. Apost. Videmus nũc per speculum, scilicet creaturarum, quæ modo sunt speculum creatoris in præsenti, sic econuerso ipse Deus erit speculum creaturarum in futuro, in quo omnia uidebimus, quæ ad gaudium nostrum pertinebunt. Item per doctrinam Apostolicam. Fides ex auditu sicut cógnoscitur uinum quãdoque ex auditu quandoque uisu, quandoq; gustu, sic Deus quodammodo cognoscitur auditu. Cognoscunt enim Deum qui audiunt uerbum Dei, & per illud credunt, uisu cognoscunt Theologi, qui legunt Deum in scripturis: & Philosophi, qui speculantur eum in creaturis, gustu cognoscunt soli boni, Psal. Gustate & uidete, quoniã suauis, &c. Et iste ultimus modus perfectiss. & est certissimus. Dion. dicit, quòd tribus modis cognoscitur Deus, scilicet per remotionem, siue abnegationem,

Lignum putridum. *Interius & exterius. Deus cognoscitur, & quomodo.* *2. Cor. 12* *1. Cor. 13* *Speculũ hic & in futuro quid.* *Rom. 10* *Vinum cognoscitur, et quomodo.* *Deus cognoscitur, & quomodo.* *Ioan. 5.* *Psal 33* *Tribus modis cognoscitur Deus.*

tionem,ut cum dicitur, Deus non est hoc, uel illud. Vnde Diony. Negatiuæ de Deo sunt ueræ, affirmatiuæ uerò incomparatæ. Item per eminentiam, vt cum in creatura inueniatur potentia, attribuenda est Deo summa potētia, & sic de alijs. Item per causam, secundum quod per effectus venitur ad cognitionē causæ, uel per cognitionem motuum ad cognitionem mouentis. Item nota quòd anima sensu percipit corpora, per formas in materia tantum præsente corpore, imagine uerò corporum similitudines, & formas abstractas à materia, etiam præsente corpore, uel absente: ratione autem corporum naturas, intellectu spiritum creatum, intelligentia verò spiritū increatum. Sciendum est etiā q cognoscibilia quædam sunt intra rationem, quædam iuxta, quædam supra. Intra rationem sunt, quæ sensu percipimus, ut alba, nigra, & huiusmodi. Iuxta rationem sunt, quæ ratione percipimus, ut uera, falsa, iusta, uel iniusta. Supra rationem sunt, quæ sola diuina reuelatione cōprehenduntur, aut authoritate scripturarum creduntur, ut tres esse personas, unum Deum.

Anima percipit & quomodo.

Cognoscibilia in ratione. & quomodo.

1. Ioan. 5.

De incircumscriptibilitate Dei. Cap. 17.

VBique Deus est, & tamen nusquam est, quia nec abest vlli loco, nec vllo capitur loco. Augustinus: Deus est in mundo non inclusus, extra mundum non exclusus, supra mundum non elatus, infra mundum non depressus. Ex his patet q Deus est intra omnia, & hoc quia omnia replet, & ubique præsens est. Item extra omnia est, quia omnia continet, nec usquam ualet coartari.

Vbiq; Deus & quomodo

Hier. 23

Intra Deus extra omnia

Extra propositio quid dicat. Sed nota quòd hæc propositio extra, dicit ibi, nō actualem præsentiam ad locum, sed potentialē, quæ est Dei immensitas, quæ infinitos mundos potest replere, si essent. Item ipse est supra omnia, quia omnibus præsidet, nec aliquid ei æquatur. *Supr. Hebr. 1.* Item infra omnia est, quia cuncta sustinet, & sine ipso nihil subsisteret. *Deus vbiq;.* Dicimus etiam quòd ubique est, non ut indigeat rebus quòd in eis sit, sed potius res sui indigeant, ut per eum subsistāt. *Ante mundi constitutionē Deus vbi erat.* Deus enim ante mundi constitutionem fuit, ubi nunc est, scilicet, in se, quoniam ipse sufficit sibi: vnde versus,

Dic vbi nunc esset, cum præter eum nihil esset.
Tunc vbi nunc in se, quoniam sibi sufficit ipse.

Per quod patet solutio quæstionis quorūdam simplicium, qui quærūnt ubi Deus fuerit priusquam mundus esset. *Esse in loco multipliciter accipitur.* Sciendum est ergo, quòd aliquid est in loco circumscriptiuè, & diffinitiuè, ut corpus, aliquid diffinitiuè, non circumscriptiuè, ut angelus, aliquid nec sic, nec sic, vt Deus. *Deus nō indiuiduatur.* Et hoc ideo, quia non indiuiduatur per materiā, ut corpus, neque per suppositum, ut Angelus. Aliquid est etiam in loco, partim circumscriptiuè, partim diffinitiuè, vt corpus Christi in sacramētō, quod est totum sub tota hostia, ita ꝙ non excedit, & se cundum hoc est circumscriptiuè. *Corpus Christi in sacramento.* Est quoq; sic sub hostia ꝙ non ubique, & sic est ibi quodammodo diffinitiuè. Corpus autem Christi licet nō sit ubique, cum sit creatura, nec æquari possit in huiusmodi creatori, in pluribus tamen locis est totum, sub diuersis hostijs, & hoc est propter unionem carnis ad uerbum, unde merito habet amplius, quàm alia creatura, scilicet, ꝙ in locis pluribus *Corpus Christi esse ī pluribus locis, quomodo.*

ribus simul, & semel possit esse. Ex prædictis patet, quod esse ubique simpliciter soli cõuenit creatori, sed in loco uno esse soli, conuenit creaturæ. In pluribus uerò locis esse, sed non ubique, conuenit corpori IESV Christi. Nota quòd Deus est multipliciter in rebus, scilicet per naturam, & sic est ubique potentialiter, præsentialiter. Item per gratiam, sic est in bonis essentialiter. Ioan. 15. Qui manet in me, & ego in eo hic, &c. Item per gloriam, sic est in rationali uirtute animæ, ut ueritas: in concupiscibili, vt bonitas in irascibili, vt pietas. Item per unionem, sic fuit in utero uirginis unitus humanæ naturæ, & in sepulchro unitus carni, & in inferno unitus animæ Christi. Item Deus dicitur esse alicubi per occultorum reuelationem. Genes. Verè Deus est in loco isto. Item per uestigiorum eius excellentem represen tationem, sic dicitur esse in cœlo, quia ibi maximè relucet sua potentia, sapientia, bonitas: vel per naturæ identitatem, sicut est filius in patre, & pater in filio, & Spiritus sanctus in utroque. Item per miraculorum operationem. Exod. Digitus Dei est hic. Item per conseruationem & gubernationem, sic est in mundo. Deus est in seipso, ut α & ω, secundum illud, Dic ubi tunc esset, &c. Ipse enim est in mundo, sicut rex in regno. Ber. Deus ubique regnat, ubique imperat, ubique maiestas eius omnia replet, & complectitur uniuersa. Item in Angelo, ut decor, inquantum ueritas in anima, & sicuti sapor, inquantum bonitas. Item in ecclesia est, sicut paterfamilias in domo. Vnde illud, Ecce ego uobiscum sum, usque ad consummationem seculi. Item in electis,

Esse creatori & creaturæ quomodo

Deus est in rebus multipliciter & quomodo.

Ioan. 14

Vnio Dei in utero, in sepulchro, in inferno.

Genes. 8

Matth. 6. & 28.

Filius in patre.

Io. 10. et 14

Exod. 8

Psal. 118

Apoc. 1

Iob 38

Matth. 18

ut liberator à malis, adiutor in bonis, & hoc est quod dicit Bernar. Deus est in creaturis, mirabilis: in hominibus, amabilis: in Angelis desiderabilis: in seipso, incomprehensibilis: in reprobis, intolerabilis. Item in damnatis, ut terror & horror. Aug. Qui te dimittit, quo it? nisi à te placato ad te iratum. Non enim manum domini possumus effugere. Psal. Si ascendero in cœlum, tu &c. Si uerò dubitatur vtrum Deus sit in diabolo. Sciendum quòd quædam nomina sunt, quæ importent naturas, prout necessariæ sunt, & his concedendum est quòd Deus insit. Sunt alia per quæ intelliguntur deformitates, ut diabolus, de quibus non est dicendum quòd Deus insit, nisi addatur inquantum spiritus est, uel aliquid tale. Deus est in anima fideli, ut sponsus in thalamo, rex in regno, turris in castro, magister in scholis, fons in hortis, lux in tenebris, thesaurus in agro, vinum in cellario, carbunculus in auro, uel sicut manna in arca, sigillum in charta, medicina in apotheca, sicut cithara in conuiuio, imago in speculo, sicut fructus in arbore, oleum in lampade, lilium in conualle.

In creaturis Angelis, hominibus, & in seipso Deus esse quo. Psal. 138. An Deus sit in diabolo. Nomina q̃d importent. Deus in anima multipliciter.

De æternitate Dei. Cap. 18.

Sicut Deus ubique est, & tamen nullo loco circũscribitur uel continetur, sic æternus est, & tamen nullo tempore mensuratur. Non enim ei competit tempus presens, non preteritum, nec futurum. Nam tempus præsens esse non habet, quia semper pertransit, Deus autem semper manet idem. Vnde Hilarius, Esse non est accidens Deo, sed subsistens ueritas, & manens causa. Similiter

Deus nõ mensuratur. Tempus nõ cõpetit Deo, & quare.

liter tempus præteritum modo non est, nec habet esse subsistens, sed de Deo dicitur in Psal. Ipsi peribunt, tu autem permanes. Similiter tempus futurum nō est, sed expectatur, Deus autem semper est. Vnde Mercurius. Sola monas est α, & ω, hoc est, quia Deus est principium, sine principio, & finis, sine fine. Cum enim simplex sit omnino, nō habet in se principiū contrarietatis, quòd est causa corruptionis. Quid aūt sit æternitas secūdū rē, sciendū ꝙ propriè dr̄ æternitas sine principio, & sine fine, & mutabilitate, & secūdū hoc cōuenit æternitas soli diuinæ naturæ, in qua est diuturnitas immensa. Aeternitas uerò secundū etymologiam dicitur quasi extra terminos, quia termino caret, tàm initiali, quàm finali, sed secundum diffinitionem Boetij in lib. de conso. Aeternitas est interminabilis uitę iucunditas tota simul & perfecta possessio. Ad huius diffinitionis intelligentiam notandum, quòd in quibusdam est terminabilitas simpliciter, quia ex parte corrūpi possunt, ut sunt generabilia, & corruptibilia, ad quorum differentiam ponitur interminabilis, & ponitur illud per abnegationem, quia simplicia & præcipuè diuina nullo modo melius manifestantur ꝙ per remotionem, ut ait Dion. Et huius ratio est, quia simplicium & diuinorum esse nō potest intellectus perfectè comprehendere, & ideo ex negationibus eorum, quę ab ipsis remouētur, manu ducitur intellectus ad ea aliqualiter cognoscenda. Item in quibusdam est interminabilitas essentiæ, sed non uitæ, ut in corporibus cœlestibus, ad quorum differentiam additur, vitæ, De Deo autem dicit Aug. quòd solus habet immortalitatē.

Psal. 101

Apoc. 1

Aeternitas quid.

Terminabilitas in quibus et quando.

Simplicia ī diuinis manifestantur, & per quæ.

In terminabilitas ī quibus. & quō.

1. Timoth. 6

In

In omni.n.mutabili natura non nulla mors est, scilicet ipsa mutatio, quia facit in ea aliquid, non esse, quod prius erat. Unde & homo, quando nascitur, quodammodo incipit mori. In quibusdam autem est interminabilitas uitæ, sed tamen cum miseria & infœlicitate, ut in dæmonibus, & damnatis, ad quorum differentiam additur iucunda possessio: in cuius intellectu est iucunditas fœlicitatis, quia tunc possessio alicuius rei iucunda dicitur, quãdo ad libitum habetur. In quibusdam est interminabilis uitę possessio, sed non tota, ut in omnibus beatis ante iudicium, quorum est beatitudo secundum partem animæ, & non corporis, ad quorum differentiam dicitur tota, quia totũ est quod non est diminutum, uel cuius nihil est extra addere. In quibusdam est interminabilis uitæ possessio tota, vt in angelis beatis ante iudicium, secundum totam sui substantiam habent fœlicem interminabilem uitam, sed non simul, cum aliqua sit in eis successio reuelationum & gaudiorum, ad quorum differentiam ponitur simul. In quibusdam est interminabilis uitæ possessio tota simul, sed tamen non perfecta, eo modo quo dicimus perfectum nullo indigens, sicut est in Angelis, & in hominibus beatis post iudicium, ad quorum differentiam additur perfecta, id est, nullo indigens ad suum beatum esse. Patet igitur ex prædicta diffinitione ꝙ tres ponuntur ibi conditiones, quæ sunt inseparabiles ab æternitate increata, quæ Deus est, scilicet interminabilitas, ibi, interminabilis uitæ possessio. Item inuariabilitas, ibi, tota simul: nihil enim variabile est in Deo, sed totum simul. Item simplicitas, ibi, perfe-

Homo nascẽdo moritur quodã modo.

Interminabilitas ĩ quibus et quomodo.

Inuariabilis Deus.

Simplex Deus.

perfecta. Illud enim summe perfectum est, cui nō est possibilis aliqua additio. Per primum separatur Deus ab omni corporali. Per secundum, ab omni uariabili. Per tertium, ab omni composito. Item nota quòd illud quod caret principio & fine, dicitur æternum, ut Deus, cuius esse intermi natum est. Sed quæ principium habent, & carent fine, dicūtur perpetua, ut Angelus, & homo. Quæ uerò principium & finem habent, dicuntur temporalia, ut sunt corruptibilia, sicut uetegabilia, bruta, & sensibilia, & huiusmodi.

Perfectum.

Differentia inter æternum, perpetuum, temporale.

De incommutabilitate Dei. Cap. 19.

IN commutabilis est Deus & impermutabilis, quia non cadit in eo motus accidentalis, scilicet augmentum. Leo Papa, Simplici naturæ diuinitatis nihil addi uel diminui potest, quia semper est quod est. Itē nec diminutio. Malach. Ego Deus, & non mutor. Itē nec alteratio Iaco. apud quem non est transmutatio, &c. Item nec secundum locum mutatio, quia ubique præsens est. Ierem. Cœlum & terram impleo. Impermutabilis autem est, quia non cadit in eum motus substantialis, qui est de nō esse ad esse, ut corruptio, quia finem non habebit: illud enim solum in nihil est uertibile, quod de nihilo factum est, incommuta bilis est etiam Deus, ex eo quòd nō cadit in eum motus ex operatione. Nam soli Deo conuenit in operatione quietum esse. Vnde Boet.

Motus ī deo non cadit, et quare.

Malach. 3.

Iaco. 1

Act. 17

Iere. 23

Inuertibile & uertibile quid.

O qui perpetua mundum ratone gubernas,
Terrarum cœlique sator, qui tempus ab æuo
Ire iubes, stabilisque manens das cuncta moueri.

Vnde quando Deus facit aliquam rem, non fit

Deus cũ operatur nõ mutatur, sed res. in ipso Deo aliqua mutatio, sed in re circa quam operatur. Quòd autem fecit Deus predicare subuersionem Niniuæ, & predicere mortẽ Ezechię, quorum neutrum accidit, in talibus non mutauit

Ionæ 3 Deus consilium, quod ab æterno secum habuit,

Isa. 38 sed sententiam, quæ respectum habuit ad ipsa negotia: quia Niniuæ subuertenda erat secundum merita, & Ezechias moriturus erat secũdum causas inferiores, sed hæc non imposuerunt necessitatem diuitiæ potentiæ. Itẽ tres distinguuntur motus, scilicet naturalis, uoluntarius, & uiolentus.

Motus tres. Naturalis est, quo naturaliter res tendunt ad locum proprium. Motus autem uiolentus est, quando coguntur res esse extra locum proprium, sed motus uoluntarius est in hominibus, vel in Angelis, nam bruta naturaliter mouentur, quam currunt, uel mouentur, uel operantur, & iste do motus est medius inter naturalem & uiolẽtum, quia

Motus brutorum. partim est naturalis, scilicet inquantum voluntas coniungitur suo actui, sicut causa suo effectui, & partim est uiolentus, inquantum scilicet mouentur membra cõtra motum suum naturalem, propter quod etiam lassantur, quæ ex motu naturali nunquam lassarentur. Igitur primo modo nõ est in Deo, scilicet naturalis, & hoc probatur per quatuor rationes. Prima est, quia omnis motus est ad quietem, & propter indigentiam, sicut dicit Philosophus, sed Deus nullius eget. Secunda est, cum sit ubique, non habet necesse de loco ad locum moueri. Tertia est, quia non est in eo grauitas uel leuitas, propter quã sursum & deorsum moueatur. Quarta est, quòd cum Deus in seipso semper maneat, non habet necesse locum pro-

Motus non est in Deo, et quomodo.

priun

prium & sibi naturalem extra se quærere, sicut aliæ creaturæ. Item secundo modo non mouetur, scilicet motu uiolento, quia non fit ei uiolentia. Iob, Si fortitudo quæritur, robustissimus est. Itē tertio modo non mouetur, scilicet motu uoluntario, quia in opere non lassatur, ut animalia. Prętérea nostra mens est instabilis, quia modo profi cimus, modo deficimus, modo reminiscimur, modo obliuiscimur, modo uolumus, modo nolumus, modo diffusis cogitationibus, atque affectionibus, & consilijs huc atque illuc uagamur. Deus autem semper se habet equaliter, & immobiliter. Itē alius est motus circularis, alius rectus, alius obliquus. Circularis est corporum superiorum, prout firmamentum mouetur secundum formam quidem, ut dicit Philosophus, non secundū substantiam, hoc est, dicere quòd non mouetur ad locum, sed in loco. Motus autē rectus sursum est, uel deorsum, secundum quòd corpora inferiora mouentur propter leuitatem, uel grauitatem. Motus obliquus compositus est ex recto & circulari, vnde quod reflectitur, habet à motu circulari, quod uerò linealiter procedit, habet à recto. Nullo autem istorum modorum mouetur Deus, quia proprietates istorum motuum non conueniunt ei. Possumus autem dicere, quòd isti motus Deo conueniunt mysticè, ut dicatur moueri motu circulari, omnia regendo, & gubernādo. Item motu recto, bonos remunerando. Item motu obliquo, malos puniendo. Eodem modo posset dici quòd Deus mouetur motu naturali, quo solitā, scilicet bonitate omnibus creaturis pro captu earum se communicat, Item motu uio lento,

Iob 9

Mens hominis instabilis, & quare.

Motus tres.

Mysticè mouetur Deus.

Sapien. 14

Math. 25

Deus mouetur motu aliquo quō dici potest.

lento, quo peccatores iustè damnat. Item motu uoluntario, quo cuncta in esse conseruat. Sic potest exponi dictum Philosophi, qui assignauit motum à centro, & ad centrum, & circa centrũ, quoniam Deus mouetur ad cẽtrum in incarnatione, & à centro in ascẽsione, & circa centrum in prędicatione, propter hæc & his similia dicitur in libro Sapientię, Spiritus sanctus, & mobilis, & stabilis est. mobilis, quia facit sanctos mobiles ad bene operandum, & in bono proficere. Stabilis autem, quia dat in bono perseuerare, uel mobilis in uia, stabilis in patria, uel mobilis in actiuis, stabilis in contemplatiuis, uel mobilis in alijs sanctis, stabilis in Christo. Isa. Requiescit super eum spiritus domini, &c. Sciendum quòd quædam operationes attribuuntur Deo secundum causalitatem & essentiam, ut scire: quædam secundum causalitatem, & non essentiam, ut comedere & currere: quædam secundum essentiam, & non causalitatem, ut creare & iustificare, quædam nec sic nec sic, ut peccare & mentiri, & huiusmodi.

Hebr. 1 | *Centrum.* | *Sapien. 7* | *Isaia 11* | *Attributa Deo secundum quid.*

De simplicitate Dei. *Cap. 20.*

Sĩplices qui & quomodo

SImplex est Deus, & Angelus & anima, sed differẽter, quia in Deo idem est quod est, & quo est, & hæc est perfecta simplicitas. Hæc sola increata natura hanc sibi uendicat simplicitatem, vt non aliud & aliud alibi & alibi modo & modo inueniatur. In eo nempe quod habet, & quod est, semper & uno modo est, sed in Angelo & in anima differunt qđ est, & quo est, & ideo est ibi quædam alteritas, & compositio, licet ibi non sit dimensio

mensio quantitatis. unde Mercurius, In supercælesti est unitas, in cælesti alteritas, in subcælesti pluralitas. Simplex est itaque Deus in essentia, quia nihil ei accidens esse potest, imo perfecta simplicitas ibi est, cum non sit ibi potentialis additio, quia quicquid est in Deo, Deus est. unde Leo Papa, Simplicis diuinitatis naturæ nihil addit, uel minui potest, quia semper est quod est, cui proprium est sempiternum esse, cui idem est uiuere & intelligere. Veruntamen multiplex est in donis. Apost. Alij datur sermo sapientiæ &c. Iacob. Omne datum optimum, & omne donum perfectum &c. Non enim in Deo est compositio partium integralium, ut in domo, nec partium potentialium, ut in anima, nec generis & differentiarum, ut in specie necessariæ materiæ & formæ, ut in corporibus, nec coacernationis unitatum, ut in numero: nec quod est, & quo est, ut in Angelo, nec substantiæ & accidentis, ut in diuiduo, nec corporeæ substantiæ & incorporeæ, ut in homine. De his Bernar. Non partibus constat Deus, ut corpus: nec affectibus distat, vt anima, nec formis substat, ut omne quod factum est. Hoc etiam ostenditur ratione, quia cum omne compositum sit posterius omnibus suis compositionibus, nec primo principio scilicet, Deo, quicquid sit prius, oportet Deum, qui est primũ principium, non esse compositum. Præterea nullum compositum est totum suum esse. Deus igitur cum sit suum esse, non erit compositus. unde Bernardus, Non est formatus Deus, forma est, nõ est effectus Deus, omnium efficiens causa est, non est compositus Deus, simplex est.

Simplex Deus.

Multiplex Deus in donis.

1. Cor. 12

Iaco. 1

Cõpositio in Deo non est, & quare.

De excellentia Dei. Cap. 21.

Deus in sua natura qualis.

DIuinæ dignitatis excellentia tanta est, quòd mens de Deo cogitãs deficit, cum sit incomprehensibilis. Sensus eũ non percipit, cum sit inuisibilis, lingua ipsum non explicat, cũ sit ineffabilis, locus eum non capit, cum sit incircumscriptibilis, scriptura eum non explicat, cum sit inæstimabilis, tempus eum non mensurat, cum sit immensurabilis, uirtus eum non attingit cum sit inaccessibilis, desideria & uota transgreditur, cum sit inseparabilis, uel incomparabilis, & breuiter omnis creatura ad Deum comparata, defectum habet, quia finiti ad infinitum nulla est proportio. Ecce patet quòd diuina excellentia nullius eget, quia sibi sufficit, quoniam optimus est. Non enim indiget corpore, ut sit, nec loco, ut alicubi sit, nec tempore, vt aliquando sit, nec causa, vt aliunde sit, nec forma, ut materia sit, nec subiecto in quo subsistat, uel cui assistat. Sunt & alia quæ soli diuinæ maiestati conueniunt & nulli alteri creaturæ, in quibus excellentia suæ dignitatis apparet: sicut est esse omnipotentem, omni bonorum, omni scientem, quia cognoscit omnia præsentia, prçterita, & futura, & omnia singularia simul actu solus cognoscit, ea quæ subsunt libero arbitrio, & cogitationes hominum solus cognoscit per seipsum. Item ad ipsum solum pertinet ubique prçsentem esse de nihilo res creare, in instanti operari, in operatione quietum esse, mirabilia facere, ex auctoritate de qualibet creatura facere quod vult, uoluntatem hominis cognoscere, in ictu oculi mortuos suscitare, essentiæ homi

Dei ad creaturam comparatio.

Deus nullius eget.

Quæ creatori, & non creaturæ cõueniunt.

nis illabi, peccata dimittere, gratiam infundere, in igne perpetuo corpus seruare. Quādo aliquid creaturæ conuenit, quod competit creatori tamen excellentius de Deo dicitur, ut si in creatura est potentia, in Deo sit summa potentia, si sapientia, in Deo sit summa sapiētia, & sic de alijs. Vnde & huiusmodi dicuntur de Deo in superlatiuo, propter quod Deus dicitur potentissimus, sapientissimus, iustissimus optimus, pulcherrimus, & sic de alijs. Aug. in lib. de Trini. Oportet Deum cuius est, & summe cuncta sentire atq; intelligere, nec mori, nec corrūpi, nec mutari posse, nec corpus esse, sed spiritum omnipotentissimum, mitissimum, optimum, beatissimum fateamur. Potest & præter auctoritatem ratio intelligi, siue assignari, quia bona sunt excellentius in Deo, quam in creatura, quia semper est aliquid nobilius in causa, quā in causato, uidemus etiam quòd aqua purior est in fonte, quam in riuo. Radij quoque Solis lucidiores sunt in ipso Sole, quā in aere, & dulcedo maior est in melle, quàm in mellito.

Et si quid de creatura dicatur, excellentius de creatore dicitur

Quæ sunt in Deo necessaria.

Bona sunt excellentius in Deo quā in creatura.

De notionibus Dei. Cap. 22.

NOtiones Dei sunt quinque, scilicet paternitas, filiatio, processio, innascibilitas, & communis spiratio. Prima est patris, secunda filij, tertia Spiritus sancti, quarta patris, quinta patris & filij. Tres primæ notiones dicuntur personales, eo quòd personas faciunt, & eas propriè distinguunt, & illæ solæ sunt tres unitates trium personarum, quibus personæ dicuntur tres: vnde licet pater plures habeat proprietates, tamen pater pa-

Notiones in diuinis quot, & quæ.

ternitate tantum unus eſt, indiuiſus eſt in ſe,& diuiſus ab alijs. Innaſcibilitas autem eſt in patre,& ſumitur priuatiuè, eo quòd pater ſit à nullo, & tamen pater ſignificat diſtinctionem perſonaliter: ſicut ouis non ſignata per hoc ipſum diſtinguitur à ſignatis. Similiter communis ſpiratio eſt una notio, & illa unitas eſt idem in patre & filio, & eſt diſtincta ab omni alia notione.

Proprietates perſonales quæ, & quot.

Notandum igitur quòd propriè loquẽdo, tres ſunt proprietates perſonales, ſcilicet, paternitas, filiatio, & proceſſio, quia perſonalis proprietas eſt, quæ vni ſoli perſonæ conuenit,& eam ab omni alia re diſtinguit.

Relationes in diuinis quot et quæ

Relationes uerò ſunt quatuor, quia una eſt patris ad filium, ſcilicet, paternitas, alia filij ad patrem, ſcilicet, filiatio: tertia eſt patris & filij ad Spiritum ſanctum, ſcilicet, communis ſpiratio: quarta Spiritus ſancti ad patrem & filium, ſcilicet, proceſſio. Notiones autem ſunt quinque quia quælibet relatio eſt notio, & propterea innaſcibilitas, quæ patri conuenit per priuationem relationis ad aliquod principium, non eſt relatio.

Notionũ nomina quot, quæ.

Notiones habent multa nomina: dicuntur enim notiones, quia notificant perſonas, dicuntur etiã diſtinctiones, quia perſonas diſtinguunt, dicuntur relationes, quia perſonæ per eas ad ſeinuicem referuntur, dicuntur quoque proprietates, quia propriè perſonis inſunt.

Notionũ regulæ.

Nota regulas notionum: Nulla notio de alia prædicatur. Item quælibet notio eſt eſſentia diuina, quæ Deus eſt. Item omnes notiones, ſunt una eſſentia. Item nulla notio ineſt diuinæ eſſentiæ, quę diſtinguit, nec diſtinguitur. Item notiones ſumptæ abſtractiuè prædicantur de eſſentia, ſed ſumptæ concre-

tiuè, non: unde bene dicitur essentia est paternitas, sed non dicitur essentia generans. Item notio semper importat dignitatē. Item sumpta notione non ponitur persona, quia aliquid conuenit notioni, quod non conuenit personæ. Notioni enim conuenit propriè distinguere, sed personæ distingui.

De nominibus diuinis. Cap. 23.

OMne nomen quod de Deo dicitur, aut essentiale, aut personale, aut nominale est. Essentialium quædam sunt substantiua, ut Deus, creator, & similia, quædam uerò adiectiua, ut bonus, æternus, immensus, & huiusmodi. Personalia sunt, ut pater, filius, & Spiritus sanctus. Notionalia sunt, ut paternitas, filiatio, innascibilitas, & huiusmodi. De his notandum, quòd nomen substantiale, uel essentiale substantiuum, & abstractum nullo modo potest trahi ad supponendum pro persona, unde falsæ sunt hæ, Essentia genuit essentiam uel diuinitas diuinitatem. Actus enim generationis semper ponendus est in concreto, Sed concreta licet sint essentialia, trahi tamen possunt ad supponēdum pro persona, & hæc per uerba notionalia, uel per propositiones notionales, unde ueræ sunt hæ, Deus genuit Deum, creator creatorem, uel Deus de Deo. Similiter de nominibus quæ media sunt, ut lumen de lumine. Item hoc nomen sapientia, licet sit abstractum, ut sapientia de sapientia. Essentialium autem adiectiuorum quædam prædicant purè diuinam substantiam, ut bonus, & ens, quædā essentiā diuinā connotando priuationē principij, & finis, ut

Nomē quod de Deo dicitur quale ē.

Eßētialium nominū descriptio.

Circa nomina essentialia propositiones falsæ & ueræ.

Cōcreta supponēda personaliter.

Media etiā pro persona accipiuntur

Quomodo abstractum.

Quid prædicent essentialia adiectiua.

Quæ significant actu diuinam essentiam. ut æternus, uel certæ mensuræ, localis, ut immensus, quædam principaliter significant essentiam diuinam, & cõnotant effectum in creatura actu, ut creat, iustificat, uel in habitu, ut iustus, & misericors, uel in potentia, ut omnipotens. Sunt quędam uerba quorum nec significatio, nec modus significandi Deo conuenit, ut currere & ambulare, nam modus est uaria inclinatio animi uarios eius effectus demonstrans. Modus significandi nihil aliud est, quàm dispositio uocis, quæ cõstituit intellectũ sub tali modo intelligendi, & per consequens ipsam rem. Cũ ergo de Deo dicitur ambulare, uel currere, & huiusmodi, significatio horum prout sunt actu. Deo non conuenit. Modus autem significandi quod quandam importat imperfectionem, dico quoad motum, qui quidem motus necessitatis Deo conuenire non potest. Quædam sunt quorum significatio Deo conuenit, sed non modus significandi, ut creare, facere. Quædam quorum significatio etiam Deo conuenit, ut patet in hoc uerbo Exod. Qui est, misit me ad uos. Et notandum quòd omnia, quæ sunt perfectionis, de Deo dicuntur: quæ autem sunt imperfectionis, non dicuntur. Cum dicuntur, aut secundum assumptionem humanę naturæ, aut translatiuè dicuntur. Item in diuinis tantum sunt duo modo prædicandi, scilicet per modum substantiæ, & per modum relationis, sed substantia continet uirtutem, & relatio multiplicat trinitaté. Quædam sunt nomina, quæ de Deo dicuntur æternaliter, vt dominus, & misericors, quæ connotant effectum in creatura secundum habitũ. Quædam uerò temporaliter, ut dominator, & misera-

Quæ habitu.
Quæ nõ conueniũt Deo.
Modus significandi quid.
Significatio & modus.
Exod. 3
Perfecta de Deo dicuntur.
Modi prædicãdi de Deo quot et qui.
Quæ Deo æternaliter.
Quæ temporaliter.

tor,

tor, quæ connotant effectum in creatura secundum actum. Quædã pluraliter, ut personæ. Quædam singulariter, ut Deus. Quædam propriè, ut proprietates personarum. Quædam appropriatè, ut potentia, sapientia. Quædam positiuè, ut iustus. Quædam priuatiuè, ut immortalis, & hæc magis propriè dicuntur de Deo, quam positiua, quia melius dicitur de Deo quòd non sit, quàm quòd sit. Quædam translatiuè, ut agnus, leo, quæ symbolicè de Deo dicuntur. Duplex est n. theologia, symbolica, uidelicet, & mystica. Symbolica nominat Deum ab inferiori, mystica à superiori. Symbolica nominat Deum per conuenientiam rerum, quum dicitur leo, agnus, & huiusmodi. Mystica uerò, id est, occulta, nominat Deum per hoc, quod in occulto de ipso sentir per intellectualem uisionem, siue contemplationem, ut quando nominat Deum suauem, dulcem, dilectum, & huiusmodi. Vtrobique tamen per creaturas nominatur, sed in symbolica per exteriores, in mystica per interiores & digniores affectus, quos anima supra se recipit, & ita imponit per donum sapientiæ, huiusmodi proprium experimentum est cognoscere qualis sit Deus. Quædam dicuntur collectiuè, ut trinitas, trinus. Quędam relatiuè, ut æqualis, similis. Quædam respectiuè ad creaturas, ut creator, refugium. Et hæc nomina nõ dicunt relationem Dei ad aliud, sed alia habẽt relationem ad ipsum, uel ad ipsa. Duo sunt principalia nomina Dei, scilicet qui est, & bonum. Per primum significatur Dei esse absolutum in se, & sic considerantur ut infinitum. Per secundum notatur esse diuinum, ut causa: fecit enim

Pluraliter. Singulariter. Propriè. Appropriati. Positiuè. Priuatiuè. Trãslatiuè. Theologia duplex. Symbolica & mystica quid de Deo nominant. Quæ de deo collatiuè, relatiuè, & respectiuè dicuntur. Principalia nomina Dei

Quid, quis et qua quid supponant. nim Deus oïa propter bonitatem suam in Theologia supponitur quòd, & hoc propter nomina essentialia, ut Deus, diuinitas, potentia, essentia, natura. Item supponitur quis, pro persona, supponiturque pro notione. *Neutrũ, masculinum et fœmininum, quid dicãt.* Præterea per neutrum genus dicitur substantia diuina, per masculinũ persona, per fœmininũ notio, & per hoc patet quod non debet cantari in hymno, Vnus patri cum filio, *Hymnus.* quia pater & filius non sunt unus in persona, sed unum in substantia, unde magis cantandum est, Vnum patri cum filio.

Deus est ineffabilis. *Cap.* 24.

Non nominatur Deus per nomina, neq; per pronomina & quare. Nihil dignè uel propriè de Deo dicitur propter eius excellentiam. Non enim per nomina propriè de Deo loquimur, quia nomina significant substantiam cum qualitate, & ita intelligitur ibi compositio formæ, cum materia, quæ in Deo non est. Nec per pronomina, quia de Deo dicta cadunt à demonstratione: non enim potest esse ibi demonstratio ad sensum, cum sit incorporeus, nec demonstratio ad intellectum, cum sit incognoscibilis. Si ergo dicis quòd huiusmodi pronomina secundum Priscianum cadunt à *Demonstratio ad quid.* demonstratione, cassa erunt & uana, dicendum est quòd ibi est demonstratio ad fidem. Nec per uerba, quæ cum modis & formis, cum tempore sine casu, agendi, uel patiendi significantia sunt, sed talia non cadunt in Deum. Neque per participia, quæ sequuntur naturam nominis, & uerbi. Nec per alias partes orationis, quæ non sunt subijcibiles uel prædicabiles. Ex his patet quòd Deum non possumus notificare per diffinitionem,

nem, sed qualitercunq; per circumlocutionem. Vnde Bern. Quid est Deus? ex quo omnia, per quem omnia. Quid est Deus? quo nihil melius cogitari potest. Quid est Deus? uoluntas omnipotens beneuolentissima uirtus, lumen æternũ incommutabilis ratio, summa beatitudo, inuisibilis, inaccessibilis in se, in suis spectabilis, & solus mirabilis. Multis modis asseritur aliquid de Deo. Primo per naturalem rationem, quæ dictæ, quòd unus Deus est remunerator bonorum, & pun tor malorum. Secundo per fidem, qua dicimus Deum unum esse in substantia, & trinum in personis. Tertio per sacram scripturam. Quarto per rationes probabiles. Quinto per exteriores opiniones, uel prędicationes. Sed in his duobus modis nõ est innitendum, nisi firmitatem habeat ab aliquo prædictorum trium. Est enim regula quòd quicunq; asserit aliquid de Deo, quod non est sibi certum per naturalem rationem, uel per fidem, uel per sacram scripturam, præsumit & peccat.

Deus quid. *Ioan. 1* *Asseritur de Deo, & quid.* *Hebr. 11.* *Matth. 16* *1. Ioan. 5* *Nota.* *Asseuerans de Deo quo modo.*

De ideis, & libro vitæ. *Cap. 25.*

IDeæ rerum, & exempla, & rationes sic in Deo sunt, quòd idea importat causam efficientem conformem effectui, sed exemplar causam formalem, ratio uerò causam finalẽ. Deus enim omnium rerum est principium, à quo sunt forma & exemplar, ad cuius imitationem sunt, & finis ad quem sunt. Hec tria sic à se differunt. quòd exemplar unum est, quia exempli, connotat causalitatem, causata uerò in causa sunt, unum sed ratio nes

Ideæ in deo ab æterno. *Oĩa à Deo, & quomodo*

Ideæ reſpectu cuius dicuntur.

nes & ideæ ſunt plures, quia iſta reſpectu rerum dicuntur. Sunt itaque plures ideæ quæ connotāt cognitionem. Cognoſcibilia autem diſtinguuntur in cognoſcente. Similiter & rationes in Deo plures ſunt, quia ſingula cauſata ſunt proprijs rationibus. Abſurdum enim eſt dicere, vt ait Aug. equum creatum eſſe ea ratione, qua hominem. Sciendum autem eſt, quòd duplex eſt pluralitas; una quidem eſt rerum, & ſecundum hoc nō ſunt plures ideæ, ſiue exemplaria in Deo, imo una res eſt, quæ omnium eſt exemplar, ſcilicet eſſentia diuina quam omnia imitantur, inquantum bona ſunt. Alia verò eſt ſecundum intelligentiæ rationem, & ſecundum hoc plures ideæ ſunt in Deo. Quia omnes res inquantum ſunt, diuinam imitantur eſſentiam, prout eſt imitabilis, non tantū uno modo, ſed diuerſimodè, & ſecundum diuerſos gradus. Sic igitur diuina eſſentia, ſecundum quòd eſt imitabilis, hoc modo ab hac creatura eſt propria ratio huius creaturæ, & ſimiliter de alijs: unde ſecundū hoc plures ideæ in Deo ſunt, quia intelligitur diuina eſſentia ſecundum diuerſos reſpectus, quos res habent ad ipſam, eam imitantes diuerſimodè, huiuſmodi autem nō ſolum intelliguntur ab intellectu creato, ſed etiam ab increato ipſius Dei. Sic enim Deus, & ab æterno ſciuit, quòd diuerſæ creaturæ diuerſimodè ipſius eſſentiam eſſent imitaturæ, & ſecundum hoc ab æterno fuerunt in mente diuina plures ideæ ſecundum quòd intelliguntur, ſicut rationes propriæ rerum intellectæ in Deo, hoc enim importat nomen ideę, ut ſit, ſcilicet, quædam forma intellecta ab agente, ad cuius exemplum exterius

Rationes differentes.

Pluralitas duplex, ſcilicet rerum, & intelligentiæ.

Diuina eſſentia ſecūdum diuerſos reſpectus intelligitur, & à quibus.

Quid ſciuerit Deus ab æterno.

opus

opus producere intendit. Dicendum est ergo ꝙ licet rationes in Deo,& ideæ sint propter pluralitatem ideatorum, cuius exemplum habes in naturis. Videmus enim quòd omnes lineæ circuli uniuntur in centro, remotæ autem à centro differunt ab inuicem. Idem ideæ sunt, ut dicit August. formæ principales rerum, quæ diuina intelligentia continentur. Dicendum est igitur quòd sicut in mente artificis prius est forma rei, quàm opus exeat, sic ideę rerum ante mundi constitutionem in mente creatoris erant. Non enim aliquid extra se aspiciebat secundum quod mundum faceret. Ex hoc patet, quòd omnis creatura prius in Deo existit, quàm in seipsa unde cum ab ipso per creationem processit, ab ipso quodammodo distare cœpit, unde rationalis creatura ad ipsum redire debet, cui primo coniuncta fuit antequã esset, & hoc per ideas quæ non aliud ; q̃ ipse Deus sunt, & erunt : sic autem ad locum unde exeunt, flumina reuertuntur. Res prout sunt in Deo, dicuntur uita, quæ importat rationem boni. Ioã. 1. Quod factum est in ipso uita erat. Dicuntur etiã lux, quæ importat ratione ueri Aug. super Gene. Creaturæ in Deo sunt lex: hęc ideo dicũtur, quia in Deo non sunt mala, neque falsa. Differẽtia est inter exemplar, & librum uitæ, & speculũ. Exemplar enim dicitur respectu rerum, ut redeuntium tanquam ad causam primam. quia connotat creaturam, ut suprà dictum est. Speculum dicitur respectu rerum euntium. De libro uitæ dicit Hugo de sancto Vict. quòd liber uitæ est, cuius origo æterna, incorruptibilis essentia, cognitio uera, scriptura indelebilis, inspectio desiderabilis, doctrina

Ideæ quid.

In quo prius existit creatura, & ad quem redire habet.

Eccle. 1

Res prout sunt in Deo, quomodo dicuntur.

Ioan. 1.

2. Cor. 1

Exemplar, liber vitæ, & speculũ, differunt, et quomodo.

Liber vitæ, & origo.

na facilis, scientia dulcis, profunditas imperscrutabilis; uerba innumerabilia, tamen unum uerbum omnia, anima uerò, moraliter loquendo, multipliciter est in Deo, scilicet sicut ramus in arbore, apis in flore, nauis in littore, sessus in thalamo, thesaurus in agro, scriptura in libro, auicula in nido, piscis in riuo, quælibet res in sibi proprio, stella in firmamento, imago in speculo, cera in sigillo, gemma in auro, mel in fauo.

Anima in Deo est moraliter & quomodo.

De appropriatis diuinis personis. Cap. 26.

QVanuis omnia essentialia omnibus personis æqualiter conueniant, appropriatur tamen patri potentia, filio sapientia, Spiritui sancto bonitas, & hoc propter exclusionem carnalis intellectus, ne uidelicet pater ratione antiquitatis credatur impotens; filius ratione iuuentutis credatur insipiens, Spiritus sanctus ratione impetuositatis credatur crudelis. Hęc ratio pertinet ad simplices, scilicet quòd potentia naturaliter præcedit sapientiam, & utraque bonam uoluntatem. De attributis itaque est loqui dupliciter, aut secundum rem, & sic omnino idem sunt, nec appropriantur: aut secundum rationem, & sic eorum quædam appropriantur, quædam non. nam appropriatio nihil aliud est, quàm specialis attributio ratione alicuius conformitatis cũ proprio illius personæ, sicut potentia habet similitudinem cum patre, qui est principium uniuersale, & sapientia cum uerbo, & bonitas cum amore. Prædictam appropriationem habet consuetudo scripturarum, quæ opera manifestatiuæ potentiæ

Essentialia tribus personis cõueniũt. Quæ tribus personis appropriantur & quare.

Attributa quæ.

Appropriatio quid sit.

tiæ attribuit patri, ſapientiæ filio, bonitatis Spiritui ſancto. Alia eſt appropriatio Hilarij. Aeternitas in patre, qui non habet principium inceptionis in ſe, nec principium eſſendi ab alio. Species in imagine, id eſt, in uerbo, quia ſummè pulchrum, uſus in munere, hoc eſt, in Spiritu ſancto, quia ſummè proficuum & communicatiuum eſt. Iſtud per alia uerba ſic inſinuat Auguſt. In patre, unitas, in filio æqualitas, in Spiritu ſancto vnitatis æqualitatiſque concordia. Conuenit autem patri unitas, quia ſicut unitas à nullo deſcendit, & omnis pluralitas ab ea defluit, ſic Deus pater à nullo eſt, & aliæ perſonæ ab ipſo ſunt. Præterea ſicut unitas de ſe gignit unitatem, ita de ſe pater gignit alterum ſe, id eſt, filium. In filio uerò dicitur eſſe æqualitas, qua æquatur patri non ſolum in potentia, & ſapientia, & bonitate, ſed etiã in hoc, quia ſicut pater dat ſuam bonitatem alteri perſonæ, ſic & filius. In Spiritu ſancto autem unitatis, ęqualitatiſque concordia, ſeu connexio, quia eſt amor amborum, id eſt, patris & filij. item quarta appropriatio eſt, quòd in patre eſt ratio principiandi & originandi, quia ſummè principium. In filio uerò ratio exemplandi, quia ſummè pulchrum, ſed in Spiritu ſancto ratio faciendi, quia ſummè bonum.

In patre, & filio, & Spiritu ſancto quid.

Quæ conueniunt tribus perſonis.

Ratio triplex in diuinis.

De potentia Dei. Cap. 27.

POtentia Dei duplex eſt, ſcilicet abſoluta, & ordinata. Multa uerò poteſt primo modo, quæ non poteſt ſecundo modo, quia multa ſubſunt ſuę potentię, quæ non conueniunt ſibi, ut facere

Potẽtia Dei duplex & quæ.

Noĩa quæ Deus potest sibi conueniunt.

facere mala, posset tamen ea congruentia, & sic posset ea facere. Deus pater omnia potest omnimus modis, quia potest perducere de non esse in esse, & hoc per creationem. Item potest ex incõpleto completum facere, & hoc per propagationem. Item potest mutare unum completum in aliud completum, sicut patet in transubstantiatione panis in corpus Christi. De talibus dicit Aug. Demus Deo aliquid posse, & nos intelligere non posse. Potentia Dei apparet in mundi initio, medio, ac fine. In principio quidem, quia res creauit de nihilo. In medio autem, quia res ne in nihilũ uertantur, sua potentia cõtinet. In fine uerò, quia mortuos mira celeritate suscitabit. Apparet quoque potẽtia Dei in rebus spiritualibus, quia cum diabolus potestatem habeat in nobis immutandi sensum, & phantasiam, Angelus autem habeat potestatem super hoc & super intellectum, solus Deus non solum habet potestatem super tria prędicta, sed etiam potest mutare uoluntatem. Aug. dicit quia Deus nos præuenit vt uelimus, & subsequitur ne frustra uelimus. Licet Deus sit omnipotens, tamen non attribuuntur ei actus culpabiles, ut mentiri, & male uelle, nec pœnales, ut metuere, & dolere, nec corporales, ut comedere, & dormire, nisi fortè transumptiuè, nec actus inconuenientes qui possunt esse tripliciter. Primo si aliquis actus contradicit diuinæ potentiæ, vt est facere maiorem se. Secundo, si contradicit eius ueritati, ut est facere aliquid simul esse & non esse, uel quòd præteritum sit futurum. Tertio, si contradicit eius bonitati, vt damnare Petrum, & saluare Iudam. De his Anselmus. Quodlibet inconueniens,

Deus potest omnibus modis.

Ioan. 2

Luc. 22

Potẽtia Dei quando apparuit, & quomodo.

Genes. 1

Psal. 118

1. Cor. 15

Deus nos p̃uenire, & subsequi quomodo accipitur

Deus nõ potest actus imperfectos et qui sunt illi

Actus incõuenientes qui

uenicns, etiam minimum impoſſibile eſt apud Deum. Horum autem hæc eſt ratio, quia potentia Dei cum ſit perfectiſſima, nec eſt de nihilo, nec eſt ſub aliquo: unde non poteſt deficere peccando, nec ſuccumbere patiendo, nec egere ſubſidium in aliquibus quærendo ac per hoc nec culpabilia, nec pęnalia, nec materialia poteſt. Dicēdum quoque quòd Deus poteſt omnia per ſe, uel per creaturam. Illa dico omnia poſſe, quę ſunt potentiæ. hoc autem ideo dicitur, quia poſſe peccare non eſt potentiæ, ſed infirmitatis: Deo autem competit perfectum poſſe, & perfectum diuinū, de quo Dio. Dominatio eſt non peiorum exceſſus tantum, ſed omnium pulchrorum & bonorū omnimoda, & perfecta poſſeſſio firma, & non ualens cadere fortitudo. Notādum ergo quòd quædam operationes attribuuntur Deo ſecundū cauſalitatem, & non ſecundum eſſentiam, ut comedere, currere quædam ſecundum eſſentiam, & non ſecundum cauſalitatem, ut iuſtificare, creare: quædam nec ſit, nec ſic, vt peccare.

Quare deus nō poſsit actus inconuenientes.

Perfectum poſſe Deus poteſt.

Quæ ſecundum cauſalitatem, Deo approprian tur.

De virtute miraculorum. *Cap.* 28.

QVoniam per diuinam potentiam fiunt miracula, ideo de miraculis eſt agendum. Augu. autem illud vocat miraculum, quicquid arduum, aut inſolitum, ſupra ſpem, uel facultatem admirantis apparet. Ad hoc quòd aliquid ſit miraculum, quatuor requiruntur, uel concurrunt: primū eſt quòd ſit à Deo. ſecundum quòd ſit præter naturam. tertium quòd ſit euidens, quartum quòd ſit ad fidęi corroborationem. Vnde ſi aliquid iſto rum

Miracula vnde.

Miraculum quid ſit.

Quæ requirantur ad hoc q. quid ſit miraculum.

Mirũ & mi rum quatuor defuerit, mirum dici poteſt, non mi
raculum dif raculum. Nota quòd quædã ſunt ſupra naturam,
ferunt. quædam contra naturam, quædam præter natu-
Natura. ram. Supra naturam ſunt illa, quibus non eſt ſimi
Luc. 2 le in natura, nec in potentia naturæ, ſicut eſt uir-
ginem parere. Contra naturam ſunt, quæ fiunt,
uſu contrario naturæ, tamen terminantur ad con
Ioan 9 formitatem naturæ, ſicut cœci illuminatio. Sed
præter naturam ſunt, quæ fiunt ordine ſimili na-
turę, non tamen per principium naturę, ut in mu
Exod. 7 tatione uirgarum in ſerpentes, quia illud potuiſ-
ſet fieri ordine naturæ per longam putrefactio-
nem, ut patet per ea, quæ fiũt ſecundum rationes
Res produ- ſeminales: ueruntamen quia non fuit ibi opera-
citur, & à tio naturæ, miraculum fuit. Res quandoque pro-
quo. ducitur ab agente ſimili ſucceſſiuè, hoc attribui-
Potentiæ a- tur naturæ, & dicitur naturale: quandoque pro-
ctus quãdo ducitur ab agente diſſimili in inſtanti, & hoc at-
naturalis, tribuitur Deo, & dicitur miraculum. Sciendum,
quando mi quòd quandoque potentia aliqua, & eius actus
raculoſus, et eſt naturalis, ſicut uiſus, & uidere, quandoque po
quãdo vtrũ tentia eſt miraculoſa, & actus eius naturalis, ut
que. quando cœcus illuminatus uidet, quandoque u-
In quo fiunt trunque eſt miraculoſum, ut partus uirginis. No-
miracula, et ta quòd miracula, uel mira fiunt quandoque in ente,
quando. ut ſtatio ſolis, & eius retroceſſio, quandoque fiũt
Ioſ. 10 in uegetabili, ſicut quando uirga Aaron floruit,
Iſa. 38 quandoque in ſenſibili, ſicut fuit in locutione aſi
Numer 17 næ Balaam, quandoque in ratione, ſicut fuit in
Numer. 22 ambulatione claudorum, auditione ſurdorum, ſu
Matth 11 ſcitatione mortuorum, in partu uirginis. Vt au-
Miraculo- tem ſciamus quando aliquod miraculum fit, no-
rũ rationes ta differentiam inter rationes cauſales, ſemina-
quot et quæ les,

les, & naturales: quia ratio caufalis eft potentia paffiua creaturæ, abfque omni difpofitione naturæ, ut folummodo Deus ex ea faciat quod vult, ficut fuit in partu uirginis, & in talibus fimpliciter eft miraculum. Ratio autem feminalis eft potentia paffiua naturæ, fed cum difpofitione remota, ficut fuit in uirgis de quibus facti funt ferpentes, & hoc factum fuit in inftanti, natura autem feciffet idem, fed non nifi paulatim per longam putrefactionem. Vnde patet quòd ea, quæ fiunt fecundum rationes feminales, partim funt naturalia, partim miraculofa. Ratio naturalis eft potentia cum difpofitione propinqua, ficut patet in materia, quando eft in ultima fui difpofitione, ut formam recipiat, & fecundum hunc modum eft ratio naturalis in grano feminato ad productionem fegetis, & hoc eft miraculum.

Luc. 2 *Exod. 7* *Ioan. 12*

De fcientia Dei. *Cap.* 29.

Scit Deus omnia præfentialiter, & fimul perfectè quoque & immutabiliter: Præfentialiter dico, hoc eft, ita limpidè, ac fi cũcta effent præfentialiter effentia. Simul etiam fcit omnia, quia uidendo fe, qui fibi præfens eft, omnia uidet. perperfectè quoque, quia cognitio eius nec poteft augeri nec minui. Scit & immutabiliter quia nofcit omnia per naturam fui intellectus, qui eft im mutabilis. Dicendum ergo quòd Deus cognofcit tẽporalia æternaliter, mutabilia immutabiliter, contingentia infallibiliter, futura præfentialiter, dependentia independenter, creata increatè. Alia uerò à fe, in fe, & per fe. Nota differentiam

Scit Deus omnia, & quomodo.

E inter

Sciẽtia Dei, Christi, Angeli, hominis.

inter scientiam Dei, Christi, Angeli, & hominis: quia Deus scit omnia simul, uidet enim multa in uno, id est, à seipso. unde in uisione Dei non differt id quod uidet, & per quod uidet, sicut in homine, qui uidet per oraculum, quia uidet se per se, & in se uidet omnia.

Deus videt se per se.

Christus secũdũ quòd homo quid sciat.

Christus autem secũdum quòd homo scit omnia, quæ scit Deus scientia uisionis, licet non ita limpidè sicut Deus.

Angelus q d sciat.

Angelus uerò difformem habet intellectum cum Deo, id est, illa quæ scit, scit simul actu, & scientia uisionis, sicut Deus, licet nesciat, omnia quę scit Deus

Homo quid sciat.

sed homo unum solum scit actu, quia licet uideat multa, illa tamen non uidet uno actu uidendi, sed multis, id est, per multas rerum similitudines.

Sapientia Dei multipliciter dicitur.

Sapientia Dei licet in se ipsa non diuersificetur, diuersa tamen sortitur nomina. inquantum enim sapientia Dei cognoscitiua est passibilium, dicitur scientia, siue cognitio. Item inquantum est cognoscitiua omnium, quæ fiunt in mundo, dicitur esse uisio, inquãtum est cognoscitiua eorum, quæ bene fiunt, dicitur approbatio: inquantum est cognoscitiua futurorum, dicitur preuisio: inquantum est cognoscitiua eorum, quæ ab ipso Deo facienda sunt, dicitur dispositio. Inquantum est cognoscitiua præmiandorum, dicitur prædestinatio: inquantum est cognoscitiua damnatorum, dicitur reprobatio.

Cognoscit Deus omnia, & quõ.

Cognitio diuina cum sit perfectissima, omnia cognoscit distinctissimè sub omnibus conditionibus, quas res habent, & propter hoc futura scit futura, præsentia præsentia, & bona approbanda, malaque reprobanda.

Cognoscit Deus mala, & bona & quomodo.

Si autem scire uolueris qualiter Deus cognoscit mala: notandum quòd contingit aliquid cognosci dupli-

citer, aut per speciem propriam, aut per speciem alienã. Primo modo cognoscitur habitus, secundo modo priuatio. Item primo modo cognoscitur *lux*, secundo modo tenebræ. Eodem modo dicendum est, quòd primo modo cognoscitur bonum: secundo modo malum, scilicet per speciem oppositi habitus. Nihil enim est malum, nisi boni priuatio. Vnde dicendum est quòd Deus cognoscit bonum per unicum medium, scilicet per propriam essentiam, mala autem per duplex medium: nam per essentiam suam cognoscit habitum oppositum malitiæ, & illo habitu mediante, ut est in ipso Deo cognoscente, cognoscit defectum eius, & ideo dicitur mala à longe cognoscere, unde Psal. Et alta à longe cognoscit, id est, male.

Malum est priuatio.

Psal. 137

De prædestinatione. *Cap.* 30.

PRædestinationis diffinitiones assignantur ab August. quatuor. prima est, Prædestinatio est præscientia beneficiorum Dei. secunda est, Prædestinatio est alicuius ad gloriam præordinatio. tertia est, Prædestinatio est propositum miserendi. quarta est, Prædestinatio est præparatio gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. In prima diffinitione notatur diuina cognitio, in secunda electio, in tertia uoluntas, in quarta directio in finem. Prædestinationis causa efficiens Deus est, quantum ad effectus notatos in nomine prædestinationis. Materialis autem causa est ille, qui prædestinatur sed formalis est modus, uel ordo prædestinationis, quia primo datur gratia. & post hoc gloria. Causa finalis est duplex scilicet, ut si-

Definitur prædestinatio.

Prædestinationis diffinitio quadruplex, & quid denotat.

Prædestinationis causa quadruplex

Rom. 1

Ephes. 1

mus sancti immaculati in conspectu Dei. Nota differentiam inter hæc, quæ ponit Augu. scilicet uocationem, iustificationem, prædestinationem, & magnificationem. Vocatio enim retrahit à malo. Iustificatio respicit initiale bonũ gratiæ. Prædestinatio respicit gratiæ bonum finale. Magnificatio uerò est bonum gloriæ futuræ. Vel dicas, ꝙ prædestinatio per gratiam gloriam præparat. Vocatio gratiam offert. Iustificatio illam cõfert, sed magnificatio per gratiam gloriam multiplicat. Sciendũ ꝙ duplex est actio in diuinis sicut in naturalibus. Vna ponit aliquid in rẽ extrà, vt calor ignis. Alia nõ, ut uisio, & sic uisio in diuinis est duplex actio. Alia non, ut prædestinatio, quæ non infert rebus necessitatem, sicut uerbi gratia Deus scit si iste sit comesturus hodie, uel non nihilominus iste habet potestatem comedendi, & manum ad os porrigendi, quia si prædestinatio rebus necessitatem imponeret, multa sequerentur inconuenientia. nam frustra proponerentur bonis præmia, & malis supplicia. Item iniustè remunerarentur boni, & punirentur mali. Item malorum nostrorum Deus author esset. Item nec sperandi aliquid, nec supplicandi ulla esset ratio. Item euacuaretur libertas arbitrij quæ se habet ad utrũq;. Itẽ nec bona facientes essent laudabiles, nec mala facientes uituperabiles. Sciendum tamen ꝙ hoc est duplex. Si Deus prǫuidet hoc, hoc necessario eueniet, quia coniunctim est uera, diuisim falsa, & est ibi necessitas consequentiæ, non consequentis, quia licet ibi sit habitudo, siue illatio unius categoricæ ad aliam, non tamen necesse est, quòd si ipsius termini sint actu: uerbi gratia.

Rom 8

Quid electis faciant prædestinatio, vocatio iustificatio et magnificatio.

Actio duplex in diuinis.

Prædestinatio non imponit rebus necessitatem et quare.

Eccle. 15

Matth. 25

Ioan. 1

Psal. 118

Eccles. 31

Quomodo intelligitur in sensu composito & diuiso.

Si homo est, animal est, necessitas est consequentiæ, non consequentis. nam hoc potest non esse, cum materia tamen stabit, & de hoc habemus exemplum Boet. in lib. de cons. Si aliquis uidet aliquem facientem rotam, necesse est quòd iste faciat rotam: nec tamen uisus eius est causa illius factionis, sic Deus uidet mala illius opera, nec tamen est causa quare malè operetur: ueruntamen fiet si præuisum est. Item bonum exemplũ. Si aliquis haberet oculum tantæ perspicacitatis, ut uideret futura, non ideo ligaret res ad euentum. Item artifex in materta nodosa bene uidet defectum effectus, nihil tamen est causa effectus. Item duæ sunt paginæ libri vitæ. Vna est præsentis iustitię, à qua potest quis deleri. Alia est dispositionis æternæ, de qua nullus delebitur. Differentia est inter prædestinationem & præscientiam, quia prædestinatio est præcognitio bonorũ, cum causalitate eorundem, sed præscientia dicit præcognitionem malorum, sine causalitate, quæ potius residet penes liberum arbitrium. Cum dicitur à sanctis quòd prædestinatio orationibus adiuuatur, non est sic intelligendum quòd temporale causet æternum, sed hoc quantum ad effectum prædestinationi iuuat oratio, scilicet, quantum ad gratiam & gloriam, quia secundum illa bene cooperatur liberum arbitrium prædestinationi. unde sicut Deus aliquem saluandum præuidet, sic & modum quo saluari debeat: propter quod stultus est, qui dicit. Volo facere quod placuerit, quia si saluari debeo, saluabor; uel si damnari, damnabor. Sicut stultus esset infirmus, qui diceret. Volo comedere & bibere

Similitudo. *Exemplum.* *Deus nõ est causa mali.* *Duæ paginæ libri vitæ.* *Prædestinatio & præscientia differunt.* *Quomodo iuuatur à sanctis prædestinatio.* *Deus præuidet saluandum, & modum saluandi.* *Similitudo.*

quod placuerit, quia si curari debeo, curabor, vel si mori debeo, moriar; sic enim inutiles essent, & medici & medicinæ. Sequitur si Deus permittit liberum arbitrium, quòd se habeat ad utrũlibet; in malum cadere, hoc non permittit, nisi iustè. Rursus si per gratiam præueniat, nulli facit iniuriam. Cum ergo Deus malos damnat, & reprobat, operatur secundum iustitiam, quando uerò prædestinat, agit secundum gratiam, & misericordiam, quæ non excludit iustitiam. Voluntate autem prima vult Deus omnem hominem saluum fieri inquantum homo est. Voluntate autem secunda non uult iustum hominem reprobum, inquantum ipse est talis. Voluntas igitur antecedẽs respicit ordinem naturæ in finem, prout à Deo condita est. voluntas uerò consequens respicit ordinem personæ, prout est libero arbitrio suo, uel alieno in finem disposita. Hæc de realitate dicta sunt, sed logicè loquendo, cum saluatio hominis sit contingens, de necessitate determinari nõ potest: quod enim potest esse & non esse, contingens est, non necessarium: sicut Philosophus dicit in lib. ij. perhiher. Si uerò quæritur quare Deus hũc prædestinauit, siue elegit, & non illum, hoc inexplicabile est in hac uita mortali, propter hoc .n. exclamat Apo. ad Ro. O altitudo diui. sa. & scientiæ Dei, quàm incom. sunt iu. eius & inuestig. uiæ eius. Si. n. dicimus ꝙ reprobi repellũt gratiã, hoc verũ est, sed si essent ꝑdestinati, nõ repellerẽt finaliter. unde Aug. Libro de prędestinatione sanctorũ. Gratia, inquit, quæ occultè humanis cordibus attribuitur, à nullo duro corde respuitur, ideo quippe tribuitur, ut duritia cordium auferatur.

Deus cũ permittit aliquem cadere iustè agit, & per gratiam præuenit, nulli facit iniuriã.

1. Timoth.

Volũtas antecedens & consequens quid respiciãt, et quare.

Contingens quid sit.

Quæstio inexplicabilis.

De

De præscientia & reprobatione. Cap. 31.

REprobatio est, ut ait Aug. præscientia iniquitatis quorundam, & præparatio damnationis eorundẽ. Vnde nota q; in reprobatione tria sunt. Vnum est præuisio iniquitatis ab æterno, alterum obduratio, id est subtractio gratiæ in præsenti: tertium est præparatio pęnæ æternæ in futuro. Si ergo quæritur utrum reprobatio habeat causam ex parte hominis, quantum ad primum meritum hominis non est causa, quo ad secundum causa est meritoria & effectiua, quo ad tertium causa est meritoria, sed non effectiua. E contra in prædestinatione sunt tria cõtraria, sed in hoc est differentia, quia prædestinatio præparat gloriam secundum beneplacitum, sed reprobatio præparat pœnam secundum exigentiã meritorum. De obduratione, sciendũ est quòd translatiuè dicitur secundum similitudinem obdurationis in corporibus. Duritiam autem corporum sequitur triplex proprietas, primum est inhabilitas, ad suscipiendum impressionem: secũdum est stabilitas, ad permanendum in se: tertium est fortitudo, ad resistẽdum. His modis dicitur cor obdurari tripliciter. Vno modo per inhabilitatem ad suscipiendam gratiam. Secundo, per infirmam adhæsionem ad peccatum. Tertio modo per rebellionem diuinarum inspirationum, & mandatorum Dei. Vnde quærendum est utrum præsciti à Deo possint demereri, & econtrario. Ad quod dicendum, quòd scientia Dei comparatur ad res creatas sicut ars ad artificia, unde sicut ars non solum est cognoscitiua, sed etiam factiua eorum,

Reprobatiõ quid sit.

In reprobatione tria.

Reprobatio habet causam ex parte reprobati, & quomodo.

In prædestinatione tria

Obduratio quomodo dicitur.

Duritia corporis descriptio.

Obduratur cor pectoris tripliciter.

Præsciti à Deo an mereri, vel demereri possint.

quæ ſecundum artem fiunt: eorum uerò quibus ab artis regulis deuiatur, eſt cognoſcitiua tãtum, ita & ſcientia Dei eſt cognoſcitiua, & factiua omnium bonorum, malorum autem non, ſiue peccatorum, quæ ſunt deuiationes quædam ab æterna lege ipſius. Scientia Dei eſt cognoſcitiua tantum, non autem cauſatiua, & ſic patet quòd boni, qui per gratiam iuſtificantur, non ſolum ſunt ab æterno cogniti à Deo, ſed etiam ad gratiam habendam. Peccatores autem neque iuſtificantur per gratiam, nec ſunt electi, uel præordinati à Deo ad culpam, ſed ſolum præſciti quòd non ſunt gratiam habituri, ſed ſuæ naturæ relinquendi, & quia non omne agens poteſt id, quod eſt ſupra ſe, natura ſibi relicta non poteſt in actum meritorium, qui eſt ſupra facultatem naturæ: poteſt autem in actum peccati, qui eſt demeritorius, ſicut & in aliquid infra naturam humanã exiſtens. homo enim peccando deſcendit à dignitate ſuæ naturæ, & ſic patet quòd præſciti poſſunt demereri facilius, quàm mereri.

Sciẽtia Dei quid in bono, vel malo

Sciẽtia Dei cognoſcitiua bonorum

Peccatores non iuſtificantur, & quare.

Præſciti poſſunt potius demereri q̃ mereri.

De voluntate Dei. Cap. 32.

Volũtas duplex in Deo

VOluntas Dei duplex eſt, ſcilicet uoluntas ſigni, & beneplaciti. Voluntas beneplaciti eſt duplex, id eſt, antecedens, de hac uide ſupra cap. proximo, quæ ſæpe non expletur, & per conſequens hæc nunquam remanet inexpleta. Alias eſt uoluntas ſigni, & hæc quandoque remanet inexpleta. Huiuſmodi ratio eſt, quia uoluntas Dei poteſt ſumi dupliciter, uel propriè, ſic accipitur uoluntas beneplaciti, uel metaphoricè, & ſic accipitur uoluntas ſigni. Primo modo dicitur

Volũtas dei quot modis accipitur.

citur Deus aliquid uelle, & hoc uelle ipse Deus est. Secundo modo metaphoricè est ad modum uolentis se habere, & hoc uelle nō est Deus. Hæc igitur diuisio non rei, sed uocis est, sicut ira potest dici, uel propriè motus iræ, uel metaphoricè signum iræ. Voluntas beneplaciti Dei consequēs est recta & efficax, & irreprehensibilis, unde quia est recta, nullus est rectus, nisi conformetur ei. Itē quia est efficax, nihil sine illa pōt, effici nihil contra illam potest fieri, per nullum potest impediri. Item quia irreprehensibilis est, nihil præcipit, aut permittit nisi iustè, nil agit aut consulit, nisi bene. Signa beneplaciti sunt quinque, scilicet pręceptio, prohibitio, consilium, permissio, & operatio quorum numerus sic accipitur. Voluntas diuina propriè loquendo, aut pręsentium, aut futurorum est. Si respectu præsentium, aut id est bonum, & sic est impletio, aut malum, & sic est permissio. Si respectu futurorū, sic est triplex. Aut est malum, & sic est prohibitio, aut bonum necessarium, & sic est præceptio, aut bonum superrogationis; & sic est consiliū. Contra tria prima potest aliquid fieri, quia se habent ut in fieri, sed contra duo ultima, scilicet permissionem, & operationem, nihil potest fieri, quia se habent, ut in facto esse, & quod perfectum est, nō potest non fieri. De his signis nota quòd præceptum dicit obligationem, ad faciendū bonum, prohibitio dicit obligationem, ad uitandum malum, cōsilium dicit doctrinam, per quam scimus, ꝙ id quod cōsulitur, si fiat, affert præmium, si non fiat, affert supplicium. Permissio dicit priuationem cohibitionis, & est signum diuinæ uoluntatis, non respectu

Voluntatis diuinæ efficacia, rectitudo, irreprehensibilitas.

Voluntatis beneplaciti signa quinque, et quæ.

Volūtas dei aut præsentium aut futurorum est, & quomdo.

Præceptum prohibitio, & cōsilium quid dicant.

Permißio quid dicat.

respectu mali,quod permittitur,sed respectu boni,quod ex malo permisso dicitur.

Permittit Deus malũ, & quare. Tob. 12

Non enim permittit Deus malũ fieri, nisi ex seipso aliquod bonũ eliciat, ut patet in tentationibus diaboli, quæ prosunt multipliciter sanctis.

Bonum per malum clarescit.

Præterea si nõ esset malum,non esset in bono pulchritudo, nisi absoluta, nunc uerò propter comparationem ad malum,clarius elucescit. Operatio notat factionem in re, per quam refertur creatura ad creatorem.

Cõformitas ad Deũ duplex,et quæ

De conformitate uoluntatis nostræ ad Deum, sciendum est quòd duplex est conformitas, proportionis,& proportionalitatis. Primo modo est conformitas uoluntatum in se, secundum rationẽ essentiæ, & sic est impossibile hoc modo, quia finiti ad infinitum nulla est proportio. Secundo modo est conformitas, quæ est secundum similiter se habere,quod fieri potest. Possibile est enim idem uolitum esse alias utrobique,ut scilicet,homo uelit id,quod Deus, secũdum uelle, quo uult

In forma uolendi conformandum, et quare.

nos uelle Deus, quòd si hanc attendimus in forma uolendi, tunc si uolumus habere mercedẽ nostri operis, oportet quòd semper conformemur ei in forma uolendi. Si autem quæritur utrum absolutè teneamur, dicendum est, quòd conformi-

Quid et quãdo de Deo credendum & diligendum.

tas est quędam in actu,ad quem non tenemur,nisi habita charitate, nec tunc nisi pro tempore, & loco,ut quando quis cogitat Dei ueritatem, scilicet articulos fidei, tenetur credere, quando cogitat Dei bonitatem,tenetur diligere.

Cõformitas habitualis.

Est alia conformitas in habitu,ad quam non tenetur quis, nisi quando actu Dei bonitatem recogitat,quia tũc tenetur se ad charitatem Dei præparare.

Cõformitas in uolito.

De conformitate autem in uolito,sciendum quòd volũ

tate

tate sensualitatis nõ tenemur cõformari uolunta ti diuinæ nec in uolito, nec in forma uolendi. Voluntas enim sensualitatis tantum est in animatis, unde quantũ ad hoc nos hac uoluntate non peccaremus, si ratio huic uoluntati iuncta nõ foret, cuius est animalitatem reprimere, sed uoluntate rationis deliberatiua tenemur Deo conformari in uolito, quod constat nobis Deum absolute uelle, ut salutem nostram, uel congruit nobis uelle. Si uerò non congruit nobis, quanuis bonum sit in se, non uult Deus id nos uelle, unde hoc non tenemur uelle, nisi inquãtum est uolitum à Deo, unde si scio Deum uelle mortem patris mei, tamen possum uitam uelle, & laborare ad hoc, quia non uult Deus uelle me patri meo contrarium. Item uoluntate cõditionatiua non tenemur Deo conformari, ut quando pluit, uellemus quòd non plueret, si Deus uellet, quia uolendo conditionaliter non discordamus à uoluntate Dei, quia hoc non est uelle simpliciter. Item id quòd Deus non vult simpliciter, & absolutè, ut sententiam comminationis, quam aliquando mutat, quando merita mutantur, non tenemur uelle. Conformitas diuinæ voluntatis quadrupliciter potest considerari secundum habitudinem quatuor causarum. Primo secundum causam materialem, ut quando idem est uolitum quod se habet ut materia, circa quam est actus uoluntatis, & ideo ista conformitas est secundum quid tantum, & non simpliciter quia esse simpliciter nõ est à materia, uel forma. Secundo modo accipitur cõformitas secundum causam efficientẽ, sicut quando aliquis vult hoc, quod Deus vult eum velle, quia Deus hanc uolũtatem

Volũtas sensualitatis.

Voluntate rationis Deo conformandum.

Quid cum Deo volendum.

Volũtas conditionata nõ discordat à Dei voluntate, & quõ.

Sẽtẽtia Dei quando mutatur.

Cõformitas diuinæ voluntatis secundũ quadruplicem causam.

tatem in eo facit. Deus.n.unamquanq; uoluntatem in bonum ordinauit, & hoc vult nos uelle. Tertio secundum causam finale,ut qn quis in gloriam Dei sua facta ordinat propter quam & Deus facit oĩa, & in his duobus essentialiter oĩs conformitas consistit. Quarto secundum causam formalem,ut. s.ex charitate uelit quis quod vult, sicut & Deus ex charitate vult omnia, & in isto consistit perfectio conformitatis, ut. s. actus uoluntatis nostræ tanto sit uoluntati diuinæ conformior,quanto est melior & perfectior. Ex prædictis collige ꝙ perfecta, seu completa conformitas ad Deũ comprehendit quatuor. Primo ut uelimus,quod Deus vult, secundo ut uelimus,quod vult: nos uelle: tertio ut uelimus propter quod vult quarto ut uelimus eo modo, quo vult. Sed conformitas non plena est triplex. Primo conformatur quis Deo in uolito tantum, sicut & Iudæi conformes erant Deo in morte Christi. Secundo si conformetur quis in uolito, & in fine, sed non in modo, ut quando quid non fit ex charitate. Tertio quando quis conformatur in uolito & in modo,sed non in fine,ut cum ad alium finem bonum,tantum retorquetur intentio.

Cõformitas ad Deum quatuor cõprehendit,et quæ.

Cõformitas nõ plena triplex, et quæ. Ioan. 11

De iustitia Dei. *Cap.* 33.

IVstitia Dei tribus modis sumitur. Primo modo,qñ redditur alicui ꝙ meruit. Secundo modo,qñ promissum soluitur. Tertio modo,qñ imperfectum perficitur. Primo modo,remuneratio bonorum, & punitio reproborũ est opus iustitiæ. Secundo modo, incarnatio Christi opus est iustitiæ,quia promissum fuit hoc per prophetas. Ter-

Iustitia Dei quibus modis sumatur

Opera iustitiæ quæ, & quot.

tio modo dicitur opus iustitiæ, qñ Deus peccatorem iustificat, cum se ad gratiam habilitat, faciendo quod in se est. Nota ꝙ in omnibus operibus Dei inuenitur iustitia, & misericordia, sed iustitia quandoq; est occulta, & misericordia manifesta, ut in iustificatione impij, & in primo aduentu Christi. Aliquando est econtrario. s. aperta iustitia, & occulta misericordia, ut in punitione paruulorum, sine baptismo decedentium, & in secũdo aduentu Christi. Aliquando utrunq; est occultum, ut in tribulatione licet iustorum & innocentũ, sicut fuit in Iob, & in infirmitatibus paruulorum. Aliquando utrunq; est apertum, ut in remuneratione iustorũ, & dãnatione reproborũ, quia illos remunerat supra meritũ, & istos punit citra condignum, quod est misericordiæ, sed utrisq; retribuit secundum merita, hoc est, bonis bona, & malis mala, quod est iustitiæ. Si uis scire qua iustitia puniatur homo pro peccato momentaneo æternaliter, uide primo authoritates Isaiæ. Vermis eorum nõ morietur, & ignis eorum non extinguetur. psal. Ibunt in progenies patrum suorũ, & usque in ęternum non uidebunt lumen. Matth. Ite maledicti in ignem æternum. Apoc. Ascendit fumus eorum in secula seculorum. Item Gregor. in quarto dialogorum, Si Deus non plus attenderet cor, q̃ facta iniusta posset dici talis iustitia. Sed quia Deus intuetur cor, iustũ est, ut sine fine puniantur, qui nunquã uellent uiuere sine peccato. Rationibus idem ostenditur. Quia enim homo peccauit in suo æterno, merito punietur in æterno Dei. Item materia ignis est æterna. s. macula peccati, ergo & pœna. Item peccatum est contra

Psal. 24

In operibus Dei iustitia, et misericordia inueniũtur & quomodo.

Præmiatio bonorum, et punitio malorum unde et quomodo.

Isa. 66

Psal. 48

Matth. 25

Apoc. 14

punitio æterna, & quomodo.

Pœna quomodo æterna.

contra illũ qui est infinitus, ergo pœna debet esse infinita, sed hoc non põt esse acerbitate, unde oportet qđ fiat diuturnitate. Item cum homo peccat, errat in infinitũ quodãmodo rationalis, irascibilis, & concupiscibilis, qñ finitũ præponit infinito, illa quidem iudicando, ista adhærendo, & ultima appetendo, unde congrue debet esse pęna infinita. Itẽ mala uoluntas reproborũ æterna est, ergo & pœna. Itẽ ostenditur exẽplis, quia vẽditio momẽtanea dat ius possidẽdi perpetuũ, & vulneratio momẽtanea cicatricẽ infert perpetuã. Item casus in foueã tẽporalis est, detẽtio perpetua. Itẽ effossio oculorũ temporalis est, & cęcitatẽ operatur perpetuã. Item crimen læsæ maiestatis tẽporale est, seruitus perpetua. Itẽ potio ueneni momentanea, mortẽ operatur perpetuã. Dicit Aug. ꝙ reddit Deus mala pro malis, hoc est, pęnã pro peccatis pro iustitia, qa iustus est, uel reddit bonũ pro malis, hoc est, gratiã iniustis, quoniã bonus est, vel reddit bona pro bonis, hoc est, gratiã pro gratia, quia iustus & bonus est, nunquã reddit mala ꝓ bonis, quoniã iniustus nõ est. Aliquis punitur in præsenti ꝑꝑ seipsum, ut .s. peccatũ præteritũ in eo purgetur. Io. Ecce sanus factus es, vade & amplius noli peccare. Itẽ ut propter peccatũ perpetuo crucietur tã hic, q̃ in futuro. Exemplũ habes de Herode, & de Antiocho. Itẽ ut culpa declinetur, vt in Paulo, qui cęcatus fuit persecutor, ut post illuminaretur medicus prędicator. Ad Cor. Ne magnitudo re. ex. me. &c. Itẽ vt gloria in futuro detur. Actuũ. Oportet nos per multas trib. intra. &c. In primis duabus causis exercet Deus iustitiã, in duabus sequẽtibus meſericordiã.

Infinitas in rationabili concupiscibili & irascibili, quomodo.

Exemplum.

Redditio Dei quæ.

Ioan. 1.

Puniuntur nonnulli in præsenti, & quare.

Ioan. 5

2. Mach 9.

Actu. 12

1. Cor. 12

Act. 14

In quibus causis iustitia, et miseri

Quin-

Quintò punitur quis propter Deū, ſcilicet, vt glorificetur, Neq; hic peccauit, neque parentes eius, &c. Sextò punitur quis propter proximū. ſ. vt ædificetur, ſic fuit punitus Tobias, vt alijs daret̄ exēplū patientiæ, ſic puniuntur ēt innocentes pueri, ne videatur inconueniens peccatoribus, ſi quandoque tribulantur. Iuſto Dei iudicio puniuntur, qui vel conceſſis abutuntur, vt Adam, vel conceſſa rapere conantur vt Lucifer.

cordia exerceatur.
Ioan. 9
Tob. 2
Geneſ. 3
Iſaia 13
Apoc. 12

De miſericordia Dei. Cap. 34.

Miſericordia ſecundū etymologiam dicitur tribus modis. Primò dicitur miſericordia, quaſi miſeriā cordis diuidens, ſicut accipitur in illa authoritate, Cœli nō indigent miſericordia, quia in eis nulla eſt miſeria. Secundū hunc modū miſericordia ſolūmodo eſt in terra. Secūdo modo dr̄ quaſi mittēs ſeorſum cordis rigorē, ſicut accipit̄ ibi, Miſericordia & veritas obuiauerūt ſibi, nā ueritas per rigorē procedit, ſed miſericordia hūc rigorē temperat, remunerās ſupra meritū, & puniēs citra cōdignum, ſic eſt miſericordia ēt in inferno. Tertio modo dr̄ miſericordia, quaſi mira ſuauitas rigās corda, ſic miſericordia maximè eſt in cœlo. Licet .n. Deus ſit iuſtus ſicut & miſericors, tñ dicitur ei propriū eſſe miſereri potius, q̄ eſſe iuſtū, quia nihil requiritur ad cōplendū opus miſericordiæ, niſi volūtas eius; ſed ad cōplēdum opus iuſtitiæ requiritur ēt aliquid ex parte hominis, exigentia. ſ. meritorū. Miſericordia Dei patet in effectibus diuinorū beneficiorū. dat. n reis veniam, dimittendo tā peccati reatum, quam peccati ſequelas, de quibus duobus Pſal. Qui propitiatur

Miſericordia quibus modis dicatur.
Miſeria ubi
Pſal. 84
Miſericordia in inferno, & quomodo.
Ad cōplendum Dei miſericordiam & iuſtitiam quid requiritur.
Miſericordia Dei effectus.
Pſal. 102

tur omnibus iniquitatibus tuis, quod ad primũ. Qui ſanat omnes infirmitates tuas, quo ad ſecun dum. Item largitur iuſtis gratiam, dando, ſcilicet uirtutis habitum, & uirtutis motum, ut per primum faciat hominem Deo gratum, ac uita æterna dignum, ſed per ſecundum augeatur ei meritum. De his duobus. Pſalmiſta, Qui coronat te in miſericordia, quo ad primũ, & miſerationibus, quo ad ſecundum, & loquitur de corona gratiæ. Item confert ſanctis gloriam, & hoc dupliciter, quia nunc in ſpe, & tandem in re. De his Pſ. Qui replet in bonis deſiderium tuum, quo ad primũ. Renouabitur ut aquilæ iuuentus tua, quo ad ſecundũ. Item ex miſericordia Deus patienter expectat peccatores, benignè reuocat, ulciſci diſſimulat, de multis periculis liberat, gratiam liberaliter donat, datam multiplicat, multiplicatam conſeruat, conſeruatam in cœlo præmiat. Item ex miſericordia Deus peccatorem ad ſe redeuntem hilariter ſuſcipit, ad pœnitendum cor emollit, offenſam cito remittit, iniuriæ poſt remiſſionẽ non meminit. Item ex miſericordia dat Deus aduerſa, vt peccatum purget, dat proſpera, vt ad amorem prouocet, dat ſacramenta, ut meritum cumulet, dat præcepta, ut præmio ditet. Item ex miſericordia errantes ad ſe reducit, euntes ad ſe conducit, cadentes erigit ſtantes tenere non deſinit, prouenientes in gloriam introducit.

Quid miſericordia iuſtis conferat hic & in patria.

Ibidem.

Ibidem.

Miſericordia patiens eſt Deus.

Rom. 9
Sapien. 11
Hier. 3
Dan. 13
Luc. 15
Ezec. 18

Miſericordiam Deus dat & quomodo.

1. Pet. 2
Matth. 15

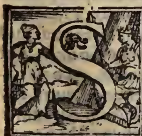
COMPEN-

COMPENDII THEOLOGICAE VERITATIS

LIBER II.

De operibus conditoris.

De ipsa rerum curatione. Cap. I.

VMMAE bonitatis triplex eſt effluxio, ſcilicet per generationem, per ſpirationē, & per creationē. Duæ priores emanationes ſunt ab æterno, tertia eſt in tempore, de qua nūc eſt agendum. Inter creare, generare & facere, differentia eſt, quia res de nihilo exit in eſſe per creationem, ſed exit in eſſe de aliquo per factionem; quia facere eſt operari de aliena materia, ſed de ſubſtantia exit in eſſe, per generationem. Deus eſt rerum triplex cauſa, ſcilicet efficiens, exemplaris, & finalis, ſed nullo modo materialis. Inter operari Dei, & creaturæ differentia eſt, quia Deus operatur in inſtanti, Angelus autem repente, ſed natura paulatim. Prima rerum principia ſunt à Deo & immediatè, ſcilicet materia & forma, effectus uerò conſequentes ſunt ab ipſo mediante natura, nihil autem eſt à Deo immediatè tantum. Circa mūdi creationem quatuor erant errores. Quidam dicebant mundum æternum. Alij dicebant mundum quidē factum, ſed habuiſſe materiale principium, & non eſſe de nihilo. Alij dicebant Deum ſuperiores

Effluxio bonitatis ſumma quadruplex.

Creare, generare, facere differunt & quomodo.

Cauſa rerū quæ.

Operari Deū et creaturas differentia.

Rerum primæ principia a quo.

Errores circa mundi creationem.

creaturas per ſe produxiſſe, ſed inferiores per miniſterium angelorum. Alij ponebant duo principia, ſicut Manichæi, unum, ſcilicet ſumme bonũ, & aliud ſumme malum, dicentes incorruptibilia eſſe à bono principio: corruptibilia à malo. Hos omnes errores excludit Moyſes, primum, cum dicit. In principio ſecundum, ibi, Creauit: tertium, quando dicit, Deus: quartum, cum ſequitur, Cœlum & terram. Tenendum eſt etiam quòd Deus omnia ſimul creauit, nec aliquam nouã ſpeciem poſtmodum addidit, quam prius non fecerit, uel in ſe, uel in ſuo ſimili, ut hominum animas, uel in ratione ſeminali, ſicut patet in his, quæ naturaliter introducuntur in eſſe, & hoc eſt quod dicitur Deum die ſeptima quieuiſſe, non quidem à labore, uel ab opere ſed (ſicut dictum eſt) à nouarum ſpecierum cõditione. De operibus uerò ſex dierum dicunt quidam, nunquam in illis debere intelligi ordinem temporis, ſed naturæ, quia dicunt omnia ſimul tempore fuiſſe facta, creata, & diſpoſita, ac in ſuis ſpeciebus diſtincta. Alij dicunt omnia ſimul creata in materia, ſed non in tali forma ſicut in diebus ſequentibus receperunt, & hæc opinio magis ſequitur ultimam literam, ſed prima magis ſequitur rationem. Deus enim dupliciter operatur. Aliqua nanque facit mediante natura, & hæc fiunt ſucceſſiuè, aliqua facit per ſe immediatè, ut creare, peccata dimittere, gratiam infundere, & huiuſmodi, & talia fiunt in continenti, & perfectè, & completè. Cum ergo Deus primordiales res non produxerit mediante natura, ſed immediatè & per ſe, uidetur quòd in inſtanti fecerit eas perfectas & comple-

Geneſ. 1

Eccle. 18.

Gen. 1.

Omnia facta in ſex diebus, & quomodo.

Deus operatur multipliciter & quomodo.

as,

tas, tam in materia, quam in forma. Coæuæ sunt quatuor hæ primitiuæ rerum creaturæ, cœlum empyreum, angeli, materia mundi, & tempus. *Coæuæ.*

De distinctione creaturarum in generali. Cap. 2.

CReatura mundi triplex est, scilicet corporalis tantum, ut elementa, spiritualis tantum, ut Angelus, composita tantum ex his, ut homo. *Creatura mundi multiplex.* Corporalis quoque natura distinguitur in corpora lucida, ut sydera, & opaca, ut terra, & metalla, & huiusmodi, atque perspicua, siue diaphana, ut aer, & aqua. *Corporalis naturæ distinctio.* Creaturæ quædam secundum Gregor. habent esse tantum, ut lapides quædam uiuere, ut arbores, quædam sentire, ut animalia, quædam intelligere, ut homines, & Angeli. *Creaturarũ essentia.* Distinguitur autem triplex mundus, scilicet, archetypus, idest, Deus, & dicitur archetypus ab archos, quod est princeps, & typus, quod est figura, id est principalis figura, quia ipse est exemplar mundi sensibilis. *Mundus triplex.* Item est mundus, qui dicitur macrocosmus, idest maior mundus, ut est iste mundus sensibilis. Item est mundus, qui dicitur microcosmus, idest minor mundus, ut est homo. De his trib. Ioã. In mundo erat, ecce primum. Et mundus per ipsum factus est: ecce secundum. Et mundus eum non cognouit: ecce tertium. *Ioan. 1* Differentia est inter elementũ & elementatum, & quintam essentiam. *Differentia inter elemẽtum & elementatum.* Elementum est primum principium componibilium, non tamen compositum, unde nec terra, nec aqua, nec aer, nec ignis purum elementum est & simplex apud nos, quia ista

inter se commiscentur, & maxime in ea parte vbi se contingunt. Elementatum est quodlibet corpus compositum ex quatuor elementis. Quinta essentia est corpus per se differens ab omnibus elementis & elementatis, tam in materia, quàm in forma: tam in natura, quàm in uirtute non habens in se contrarietatem, unde nec causam corruptionis. Opera sex dierum prout Moyses distinxit, moraliter sic habetur. Significat enim rerum creatio de nihilo, impij iustificationem. Firmamenti operatio, boni propositi confirmationem. Aquarum congregatio, cordis adunationem. Syderum perfectio, exemplum bonæ operationis. Piscium & auium formatio, statum actionis, & contemplationis. Hominis psalmatio, rectitudinem intentionis. Postea uerò sequitur septima dies, æternitatis, scilicet, requies. Est locus summus, id est, cœlum, ubi sola lætitia est, & est infimus, id est, infernus, ubi sola tristitia, & est medius, scilicet mundus, in quo fiunt summa speranda, & infima timenda. Diabolus igitur à summo corruit, & in imum detrusus est, quia reparandus non erat. Homo uerò à summo non cecidit, & in medio collocatus est, ut esset ei locus quo ascenderet per iustitiam, uel descenderet per culpam. Item Hugo de sancto Victore dicit quòd aliquis locus est, in quo solum & summum bonum est, scilicet cœlum, aliquis in quo solum & summum malum est, scilicet infernus, aliquis in quo solum malum est, sed non summum, scilicet purgatorium, aliquis in quo bonum & malum est, sed neutrum summum, scilicet mundus iste.

Quinta essẽtia quid sit.

Opera sex dierũ exponuntur moraliter & quomodo.

Locus 3

De

De distinctione orbium tam cœlestium quàm elementorum. Cap. 3.

CORporalis mundi machina tota consistit in duobus, scilicet in natura cœlesti, & in natura elementari. Cęlestis autem distinguitur in tres cœlos principales scilicet in cęlum crystallinum, & empyreum, & firmamentum. Intra firmamentum quod est cœlum stellatum, continentur septem orbes planetarum, qui sunt Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Nomine autem cœli crystallini, siue aquei, intelligitur illa pars materiæ primæ, quæ secundū Philosophum formata est in duos orbes, quorum superior est primum mobile. Istorum orbiū natura est, quod omnes mouentur excepto empyreo quod, quietū est. Natura uerò elementaris in quatuor sphæras principales distinguitur, scilicet ignis, aeris, terræ, & aquæ. Sphæra ignis tria habet interstitia, scilicet supremum, quod uocatur igneum, & medium ac infimum, quod uocatur olympium. Similiter aer tria habet interstitia, scilicet supremum, quod uocatur æthereum, & medium ac infimum, quod uocatur aereum, & in supremo est calor, & lux propter solis propinquitatem. Similiter est & in infimo, scilicet propter radiorum repercussionem à terra. In medio autem interstitio, ad quod non potest pertingere repercussio radiorum, est frigiditas & obscuritas, & ibi dicuntur habitare dæmones, qui detrusi sunt in hunc aerem caliginosum. Ibi etiam fiunt tempestates, tonitrua, grando, niues, & similia. Ex his collige septem orbes, terram & aquā ambientes, qui om-

Machina mundi in quo cōsistit.

Cœli quot.

Orbes planetarum quot.

Orbes mobiles & immobiles.

Sphæræ quot.

Ephes. 2.

Cœlum Trinitatis. nes possunt uocari: cœli istos autem excellit cœlum Trinitatis, ipse Deus, qui est in omnibus, & *Psal. 18* super omnes. Distantia dictorum orbium & planetarum hæc est, à terra usque ad Lunam sunt miliaria 15625. hæc sunt stadia 1260. à Luna usque ad Mercurium sunt miliaria 7612. & semisse, à Mercurio usque ad Venerem tantundem, à Venere usque ad Solem sunt 24433. à Sole usque ad Martem sunt miliaria 15625. à Marte usque ad Iouem 6812. à Ioue usque ad Saturnum tantundem, à Saturno usque ad firmamentum 24427. Ex his colligitur quòd à terra usque ad cœlum stellarum sunt miliaria 108959.

Distantia orbium & planetarum.

De natura cælorum & superiorum corporum. Cap. 4.

Cælũ quid. COelum est corpus purum, natura simplicissimum, essentia subtilissimum, incorruptibilitate solidissimum, quantitate maximum, qualitate lucidum, diaphanitate perspicuum, materia purissimum, figura sphæricum, situ locali supremum, amplitudine creaturarum aliarum in se contentiuum. Istæ proprietates tam cœlo conueniũt empyreo, quàm primo mobili. Sed primum hoc est cęlum empyreum à motu est extraneum, beatorum spirituum habitaculum, specialiter sedes Dei nuncupatur. Cœlo autem crystallino specialiter conuenit quòd est motu uelocissimum, ad inferiora uirtutis influxiuum. Eodem modo dicendum est de firmamento, quòd plurimæ conueniunt ei de proprietatibus supradictis, & insuper est aquarum diuisiuum, ac stellis decoratum. Corpora cœlestia diuiduntur in lucentia, & non lucen-

Cælũ immobile quod.

lucentia, ac diaphana. Nam corpus lucens est sol, qui solus inter sydera lucet. Sed nō lucentia sunt cæteræ stellæ, & planetæ quæ lumen suum à sole mutuant. Corpora uerò diaphana sunt omnes sphæræ cœlestes. Item sphæræ cœlestes cum mouentur, non mutant locum, sed mouentur in locis suis. Superiora influunt in inferiora uirtutem motiuam, uegetatiuam, sensitiuam, ac omnium generabilium productiuam. Item licet careant qualitatibus elementaribus; non enim sunt calida, uel frigida, sicca, uel humida, tamen ista causatur in inferioribus: ueruntamen non influunt super liberum arbitrium, nec habent uirtutem immutandi hominis uoluntatem, licet bene immutent, uel disponant complexionē hominis aliquando, quę uoluntatē non habent quidem cogere, sed magis, uel minus in diuersis hominibus inclinare. Operantur quoq; corpora superiora distinctiuam significationem dierū secundum lumen Solis, & distinctionem mensium, secundum lumen Lunę ac distinctionem annorum secundum motum Solis in aliquo circulo atque distinctionem temporum secundum uarium cursum planetarum, distantiam, & cursum, ascēsum, & descensum, retrogradationē, & statū. Circulus quidā est in sphæra intrinsecans æquinoctiū, qui intrinsecatur ab eodē in duas partes æquales, & una medietas declinat uersus Septentrionē, alia versus Austrum, & dicitur ille circulus zodaicus, à zoe, quod est uita, nā secundum motum planetarum sub illa oīs uita rebus inferioribus est, uel dicitur à zodion, quod est animal, quia cum diuidat in 12. partes ęquales, quęlibet pars appellatur

Sydera lucētia, & non lucētia quæ.

Liberum arbitrium ab astris nō patitur influxum.

signũ, & habet nomen speciale à nomine animalis propter proprietatem aliquam cõuenientem tam ipsi, quàm animali, uel propter dispositionẽ stellarum sitarum in illis partibus ad modum animalis. Iste uerò circulus dicitur latinè signifer, quia fert signa, uel quia diuiditur in ea, ab Arist. uerò in secun. de generatione dicitur circulus obliquus: ubi dicit quòd secundum accessum & recessum Solis in obliquo circulo fiunt generationes & corruptiones in rebus. Nomina uerò signorum, & ordinatio, & numerus in his uersibus notantur.

Signorũ nomina & ordinatio.

Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libraque, scorpius, arcitenens, caper, amphora, piscis.

De natura stellarum in communi. Cap. 5.

STellæ supremæ in firmamento figuntur, & cũ illo semper mouentur, materia sunt purissimæ, figura sphæricæ, quantitate magnę, apparentia paruæ, qualitate lucidæ, radiorum diffusiuæ, rerum inferiorum generatiuæ, à Sole illuminationum receptiuæ, tenebrarum expulsiuæ, quanto nox obscurior, tanto plus sui manifestatiuę, in præsentia Solis sui occultatiue, tempestatis & serenitatis concitatiuæ, uiarum nauigantium directiuæ, quanto coniunctiores, tanto in communi lucidiores, sed singulæ minus apparentes, ut patet in galaxia claritate, & quantitate differunt ac uirtute. Galaxia est multitudo paruarum stellarum, quasi contiguarum illi loco orbis ubi diffunditur lumen Solis. Fit autem eclypsis, cum se Soli Luna subnectit, ut tenebras efficiat. Nota quòd

Galaxia quid.

Eclypsis quõ fit.

omnes

omnes stellæ eclypsantur, & hoc à seipsis, uel à terra, uel à planetis. Planetæ dicuntur quandoq; retrogradi, quandoque progressiui, quandoq; stationarij, prout in epicyclis suis diuersimodè mouentur. Planetæ sunt sydera inter cœlum & terrã errantia, firmamento contrarium cursum agentia. Cursu, quem habent ab influxu primi mobilis, mouentur directè, sed proprio cursu mouentur obliquè, non scintillant, singuli suos colores & circulos habent, & cum circulos aliorum ingrediuntur, etiam illorum participant qualitaté, cũ Sole intrantes occultantur, quanto terræ propinquiores, tãto circulos habent breuiores, quanto sunt altiores, tanto cursus eorum naturalis uidetur esse tardior. Corpora eorum non sunt lucida uel perspicua, sed opaca. Alioquin non eclypsarent se inuicem. Motus primi mobilis, scilicet, nonæ sphæræ ab oriente in occidentem, rediens iterum in orientem, dicitur rationalis, ad similitudinem motus rationis in microcosmo, quãdo fit consideratio à creatore per creaturas, rediens in creatorem, & ibi sistẽdo. Secundus motus firmamenti & planetarum est huic cõtrarius, ab occidente in orientem, rediens in occidenté, qui dicitur irrationalis, siue sensualis, ad similitudinem microcosmi, qui est à corruptibilibus ad creatorem, & iterum rediés ad corruptibilia.

Stellæ eclypsantur & quomodo.

Planetæ quid.

Motus primi mobilis.

Motus secũdus.

De Luce. Cap. 6.

LVx est (ut ait Philos.) actus lucidi, secundum quod lucidum. Vnde sciendum est quòd lux est qualitas actiua corporis luminosi, sicut calor ignis. Lux quoq; dat intellectionale corporibus, uel

Lux quid.

uel coloribus esse, sicut intellectus agens fantasmatibus dat esse intellectuale. Ipsa est mediũ deferens, omnia, quæ à cœlo ad nos descendunt. Ipsa quoque mutuat corpus non lucens à lucido. Ipsa est secundum Philosophum cœli purpura, maleficorum inimica, nauigantium directio, oculus noctis, facies omnium rerum. Lux, ut ait August. rectum habet incessum, & nullo modo incedit per curuum. Hęc omnibus rebus, & decorem tribuit, & absque illa cuncta sunt ignota & abscondita. Motus eius est subitus, quia sine mora replet omnia. Hæc in superficie corporis umbrosi non se perfundit, sed in corpore diaphano, unde secundum corporis grossitiem, uel subtilitatē magis & minus participatur. Lux enim sine sui diminutione ubique se diffundit. Plures proprietates lucis habes infra de Sole, quæ illi conueniunt inquantum lucet. Sciendum est quòd lux uocatur in corpore luminoso lux, sed lumen, prout est in lucido transparenti, splendor autem in terso, & color prout est in corpore opaco, prout est communicans alijs.

Lux & lumen differũt

De planetis in specie. Cap. 7.

Saturnus.

SAturnus est à nobis remotissimus, frigidus, & siccus, hoc intelligas in effectu, sicut in alijs planetis. Ex uicinitate eius calor Solis remittitur. Ex coniunctione eius cum Ioue clarior efficitur, cum naturaliter sit pallidus, Nociuus est, & ipso dominante tantām habet uirtūtem, ut si influat inferiora, fœtus nascitur mortificatus, aut debilis. Plus nocet retrocedendo, quam procedendo. Moratur in quolibet signo trigin-

ta mensibus, ex quo sequitur quòd cursum suum complet; scilicet triginta annis. Iupiter est clarus, & quasi ad instar lactis candidus, in qualitatibus est bene temperatus, quia calidus est & humidus. In superiori parte suæ absidis temperat malitiam Saturni. Cum ascenderit in circulum Saturni, contrahit pallorem, licet sit clarus. In quolibet signo moratur per annum, & ita complet cursum suum in duodecim annis. Mars calidus est, & siccus, & ideo nociuus. Ex proprietatibus suis homines incitat, ac prouocat ad bellandum, ex interpositione Veneris & Iouis ex nociuitas reprimitur. Igneus apparet, & radiosus. In quolibet signo moratur quadraginta diebus. Sol dicitur decies maior terra; sed secundum Ptol. est 160. uicibus maior terra, calidus & luminosus eclypsim patitur. communis est omnibus, nu be celatur, solus per se lucet, quod nulli syderi magis competit, unde & nomen accipit, stellas il luminat, & tñ eas per præsentiã suam apparentia sui luminis priuat. Medius est planetarũ, odiosus ægris oculis, sed amabilis puris. Tempora distinguit, locis immundis non inquinatur, testea cõso lidat, gelidia resoluit, flores aperit, fructus maturat, corpora diaphana penetrat, non quiescit, uisum retundit, uapores eleuat, hemisphæria uicissim perlustrat, appropinquans nobis æstatem facit, recedens uerò hyemẽ efficit, oculus est mũdi. In quolibet signo moratur 30. dieb. & 10. horis. cursum per annum facit motũ proprio, sed diem perficit motu primi mobilis. Venus est lucifer, calidus & humidus: malitiam Martis temperat, semper comitatur solem, sed cum præcedit, dicitur luci-

Iupiter.

Mars.

Sol

Venus.

lucifer, quãdo sequitur, dicitur uesper, colorem habet candentem, & refulgentem, electio similẽ. Inter sydera plus splẽdet, complet cursum suum in 358. dieb. *Mercurius.* Mercurius semper cum sole graditur, nunquam ab eo plus 30. grad. distans.. Colorem habet radiantem, raro propter uicinitatem solis cernitur, eloquentia sub ipso est, aquis dicitur dominari, & præesse feminibus, cursum complet 338. dieb. *Luna.* Luna noctem illuminat, lumen mutuat, augmentum patitur, & detrimẽtum. Infima est inter planetas eclypsim patitur, & efficit, maculas habet pp coniunctionem eius quam cũ inferioribus habet. Item corniculata interdum apparet, ex eo quòd pars eius illuminata à nobis absconditur. *Luna regina cœli dicitur, & quare.* Itẽ regina cœli appellatur, quia Sol tanquam medius planetarum participat omnes proprietates omnium, & eas ad lunam cum lumine suo transmittit, ipsa uerò luna quæcunque à sole sicut recipit, sic influit, Vnde quia per eam tali modo uirtutes planetarum recipimus, merito regina cœli uocatur. His uisis patet quòd quando luna primo incenditur, optimum est semina iacere, quia tunc uirtutes planetarum, quas inferioribus influit, incipit colligere, frigida est & humida, solem præcedens minuitur, sed eundem sequens crescit, & ab eo elongatur, accessus & recessus maris per eam causatur. Signa autem zodiaci quolibet mense percurrit.

De quatuor elementis. Cap. 8.

Ignis. IGnis consumit & incinerat, in similitudinem suam sibi appropinquantia conuertit, motum facit de centro ad circumferentiam, ardet, & lu-

cet

cet in materia aliena, sed non in sua sphæra. Inferiora reducit ad superiora, quia resoluit terrea in aquosa, aquosa in aera, aera in se. Mollificat dura, & indurat mollia, subtiliat, ut patet in resolutione glaciei, & condensat lutum, depurat, ut in auro, & corrumpit, sicut ea, quæ consumit, frigefacit per accidens, ut patet in aceto, est & penetratiuus, communicatiuus & diuisiuus. Item ignis in sphæra sua non relucet, quia compactus non est. Nullum enim corpus diaphanum lucet, sed potius est illuminabile. Si autem ignis in sphæra sua cõpactus esset, eclypsaret omnes stellas, quæ supra ipsum sunt. Ignis uerò hic lucet apud nos propter materiã coadunatã, in qua est, & hoc patet, quia una candela alteri opposita umbram facit. Aer est subtilis, mobilis, perspicuus, per inspirationem & respirationem, caloris cordis temperatiuus, decoratur uolatilibus, locus impressionum, mansio spirituum damnatorum, est & alterabilis, subtilis, leuis, atque rarus, non lucet, sicut nec aliquod corpus diaphanum, sed est illuminabilis. Aqua super cœlos eleuatur, piscibus decoratur, tempestatibus subijcitur, omnes fontes & flumina ad mare continuantur, ad locum unde uenerunt reuertuntur. Aeri præbet aqua informationem, uolatilium ornamentum, & uetegabilius nutrimentum, & optimè est terminabilis termino alieno, sed minime termino proprio. Aqua corpus est diaphanum, omnibus est communis, in crystallum congelatur, irim in nubibus causat, sordes purgat, hortos irrigat, febricitantes sua frigiditate, & humiditate delectat, naues uehit, lumen recipit, ad suum principium recurrit, loca

Aer.

Aqua.

Ecclesi. I

uacua subit, lapides cauat, ignem extinguit, olim mundum purgauit. In mari rubro populo Dei cessit, de latere Christi fluxit, hanc Christus in uinum mutauit, ac de ipsa baptismi in materiam ordinauit. Terra inter alia elementa est infima, nigra, magis despecta, ponderosa, rotunda, elementis alijs circundata, mater fructuum, radix plantarum, nutrix animalium ædificiorum fundamentum, mortuorum receptaculum, machinæ mundialis centrũ, cõcludit in se infernum, frigida, sicca, opaca, corporis humani materia. Seruat metalla, cẽtro tenetur, motũ ex uaporibus inclusis cõcutitur, herbis & floribus ac arboribus suis albet, ac decoratur, circa eam motu circulari cœlũ cũ syderibus uoluitur, ab hominibus & iumentis calcatur, horũ quædam terræ competunt secundum esse suum, quædam secundum situm, quędam secundum contemptum, quędam secundum ornatum, quædam secundum utilitatem.

Terra.

De impressionibus aeris. Cap. 9.

Cometes q̃d sit, & ad quid.

COmetes licet appareat quasi stella, non est tamen aliud, quàm uapor inflammatus ex uicinitate ignis. Hic comas luminis fundit, & dicitur significare mutationem regum, aut bella, aut pestilentias. Corona est albus circulus, qui quandoque apparet circa solem, uel lunam, aut stellas alias, & causatur ex reliquijs nubium per planetarum radios attractis & illuminatis. Talis autem circulus signum est serenitatis. Assub duplex est, ascendens scilicet, & descendens. Ascendens fit ex partibus uaporis inflammati in supremo aeris, & uidetur ascendere, sicut si euolarent

Corona quid sit.

Assub quid sit.

rent ſcintillæ de fornace. Aſſub uerò deſcendens eſt ignis retentus in nube, qui tamen expellitur obuiante nube frigida, & cadit continuè, propter quod uidetur quòd ſtella cadēs ſit longa, quia relinquit ueſtigia caſus poſt ſe. Lumen quod uidetur de nocte diſcurrentibus ſe præcedere, eſt uapor cōtractus deſcendens, qui cum nihil obuiat, confricatione ſui ipſius ſubit, & aliquandiu, ſtat in aere. Draco dicitur uapor fortis conglobatus, cui eſt nubes frigida ad latus unum, & calida ad aliud, & tunc propter conuenientiam ad calidū, trahitur ad illud, & ita inceditur pars anterior, & hæc uidetur quaſi ſpiramen draconis, media uerò pars incuruatur ut ſerpens, & uolat ſemper ad latus ubi calidum circunſtat ipſum. Nubes fiūt quando à uirtute ſolis extrahuntur humores, ſeu uapores de aquis & paludibus, & locis humidis & feruntur ſurſum. Nebula eſt id quod ex nubibus aquam pluentibns relinquitur, & ideo ſecundum Ariſtotelem, ſignum eſt ſerenitatis. Caligo eſt uapor tenebroſus, quem vulgo appellant nebulam. Iſte uapor non eleuatur, ſed priuſquam conuertatur in nubes, uel in pluuiam, deprimitur, & remanet iuxta terram. Ros, eſt id, quod deſcendit ex uapore paruo, & in deſcenſu ſuo traditur in paruis minutijs. Pluuia eſt aqua deſcendens ex nubibus reſolutis, uelocitatē habens ſuæ deſcenſionis, & hoc guttatim. Pruina, eſt ex uapore rorido, quæ congelatur antequam ex ipſo reſoluatur aqua. Nix generatur in nube calidiſſima, cuius congelatio ſimul fit cum conuerſione in aquam, & ideo partes eius non inſpiſſantur. Grando generatur ex nube calidiſſima uirtute

Nubes vnde.

Nebula q̄d ſit.

Caligo quid ſit.

Ros quid ſit.

Pluuia quid

Pruina vnde.

Nix vnde.

Grando vnde.

ſolis multum eleuata, quę poſtquàm in aquam reſoluitur, tunc demum in medio interſtitio aeris congelatur. Tonitruum eſt ſonus uaporis ſicci egredientis de nube humida, uel in nube frigida & humida, & ſcindit quidquid inuenit. Iris eſt lumen ſolis receptum in nube concaua, & aquoſa, ac ſoli ex aduerſo oppoſita. Glacies eſt aqua congelata. Ventus eſt uapor terreus aeris ſuperiora tranſcendens, & aerem fortiter percutiens & impellens. Venti ſunt quatuor principales, ſcilicet ſubſolanus ab oriente temperatus, habens à dextris vulturnum deſiccantem, à ſiniſtris eorum nubes generantem. Item à meridie eſt auſter calidus, qui fulmina gignit, & pluuias largas, habens à dextris Africum calidum, à ſiniſtris notum temperatum quidem, ſed peſtilentias inducentem. Item à Septentrione eſt aquilo frigidus, habens à dextris thraſciam niues facientem & grandines, & à ſiniſtris boream nubes conſtringentem, ac pluuias prohibentem. Item ab occidente eſt Zephirus flores producens, habens à dextris circiũ, tempeſtates & pluuias ac tonitrua generantem, à ſiniſtris fauonium in oriẽte nubila, ſed ſerena in meridie facientem. Turbo eſt uentus egrediẽs de nube in ſeipſum reflexus, uel duo uenti lateraliter ſibi occurrentes, ſeſeque iuxta terram orbiculariter inuoluentes. Terræmotus eſt uapor groſſius extractus de profundo terræ, non potens exire ſuperficiem terræ propter illius ſoliditatem; ſicque coartatus in interioribus concauitatibus terram concutit.

Tonitruum quid ſit, & vnde.
Iris quid ſit
Glacies.
Ventus.
Venti quatuor.
Solanus.
Auſter.
Aquilo.
Zephirus.
Turbo.
Terræmotus.

De

De tempore. Cap. 10.

TEmpus est mensura motus primi mobilis & rerum mutabiliũ. Et hoc patet, quia hic est tempus, & non in cœlo secundum suam substantiam, quia hic mutantur omnia, & non ibi, hic est enim nunc hyems, nunc æstas, nunc pax, nunc discordia, nunc tranquillitas, nunc tempestas. Mutabilitas rerum ostenditur in hoc, ꝙ ea quæ præcipuè mundus amplectitur, scilicet sapientia, & potentia in oriente inceperunt & terram habitabilem percurrerunt usque ad occidentem, in signum ꝙ omnia tendunt ad occasum. Nam studiũ sapientiæ cœpit in Aegypto, postea fuit in Græcia, post hoc Romæ, deinde in Francia & in Anglia. Similiter regna primò fuerunt in Oriente, post in Græcia, post apud Romanos, nunc potestas imperij residet in Germania. Propterea Iacobus comparat uitam nostram & hęc mutabilia uapori, Salomon somno. Isaias baculo arũdineo, & liber regum aquæ dilabenti. Differẽtia autem est inter tempus, & æuum, & æternitatem. Nam tempus habet principium & finem, Aeuum caret fine, sed non principio. Aeternitas caret utroque termino, quia est mensurat interminatè creata. Istæ sunt ætates mundi. Prima est ab Adam usque ad Noe, habens iuxta Hebræos, annos 1656. sed secundum 72. interpretes habens 2242. Secunda est à Noe usq; ab Abraham, habens secundum Hebræos annos 292. sed secundũ 72. 1072. Tertia est ab Abraham usque ad Dauid, habens annos secundum Hebræos 972. sed secundũ 72. 1130. Quarta est à Dauid usq; ad trãsmigratiõnẽ

Tempus hic et non in cœlo.

Studiũ vbi inceperit.

Regina vbi primum.

Cõparatio. Iacob. 4 Isa. 36 2. Reg. 14

Tempus. Aeuum. Aeternitas.

Aetates mũdi quot & quæ.

Babylonis habens annos secundũ Hebræos 473. sed secundum 72. 485. Quinta est à transmigratione Babylonis usque ad Christum, habens annos secundum Hebræos. 585. sed secundum 72. 578. Igitur ab exordio mundi usq; ad Christum secundum Hebræos habemus annos 3952. sed secundum Hieronymum est hæc computatio: secundum uerò 72. quos Græci sequuntur; 5508. Eusebius autem quem Orosius secutus est, inter utrosque incedens, numerat annos 5198. quos pene oẽs Latini sequuntur. Sexta ætas est à Christo usque ad finem mundi. Septima est quiescentium & concurrit cum sexta. Octaua est resurgentium.

In ætatibus generationes quæ et quot. Porrò secundum Hebræos in prima ætate sunt generationes 10. In secunda 10. In tertia 14. In quarta 17. (quas tamen Matth. gratia mysterij 13. ponit in cap. 1.) In quinta 14. *Aetates hominis quæ et quot.* Aetates hominis sunt istæ. Prima est infantia, à natiuitate usq; ad 7. annos: secunda est pueritia usque ad 14. annos: tertia est adolescentia à 15. anno usque ad 28. quarta est iuuentus, à 28. usque ad 49. quinta est senectus, à 50. usque ad 78. sexta est decrepitas ab anno 78. quousque uita finitur.

Dies domini eius dignus, & quomodo Dignitas dominici diei notatur in hoc, quòd fuit prima dierum. Item, ut dicitur erit ultima dies. Item nox illam non præcessit. Item nox illi non successit. Item cælum & terra in ea sunt creata. *Genes. 1* Item Angelus in ea conuersus est ád Deum. Item primo data sunt in ea filijs Israel mandata, ut dicit Origenes. *Exo. 32. & 34.* Itẽ in ea Xp̃s natus est. Itẽ Christus in ea resurrexit. *Mar. vlt.* Itẽ in ea Spũs sanctus datus est Apostolis. *Actor. 2* Itẽ omnes in ea resurgemus, atque iudicabimur. *Philip. 3* Item in ea perpetuo continuandum est in laude Dei.

De

De Angelis in communi. Cap. II.

ANgelus est, secundum Damascenum, substantia intellectualis, semper mobilis, arbitrio libera, incorporea, Deo ministrans, immortalitatē suscipiens, secundum gratiam non naturam. Substantia ponitur in hac diffinitione pro genere, & & ponitur ad differentiam accidentis. Intelligitur etiam hic substantia qualitercunque composita, scilicet, ex eo, quod est, & à quo est. Intellectuale dicitur potius, quam rationalis quia ratio est uirtus collatiua causæ & causati, & ideo composita, ut omnis homo est animal, sortes est &c. Sillogismus enim nihil aliud est, quam discursus à causa in causatum. Intellectus autem de ratione sui non habet compositionem & collationē, sed est sine inquisitione & compositione, & ideo cōpetit naturæ magis simplici pro differentia, vt est Angelus. Ratio autem differentiæ, est naturæ minus simplicis, scilicet hominis. Semper mobilis, non dico de loco ad locum, sed mobilitas dicit hic triplicem mobilitatem in Angelo. scilicet naturæ intelligentiæ, & uoluntatis. Mobilitatem .n. habet naturæ quia omne creatum uertibile est in nihilum, nisi manu omnipotentiæ diuinæ contineatur. Similiter Angelus mobilitatē intelligentiæ habet, quia licet in Angelo non sit uicissitudo intelligentię quo ad scita in uerbo, cùm deformem habeat intellectum secundum Dion. potest tamen in eo quo ad cognitionem rerum in propria natura esse uicissitudo intell gētiæ & quo ad discenda, & hoc est quod dicit Augu. quòd omne creatum habēs intellectum, intelligit unum post

Angelus quid. Damascenus. Lib. 2. ca. 3.

Sillogismus quid sit.

Ratio.

Angelus mobilis tripliciter.

aliud. Item in uolũtate mobilis est Angelus, quia non simul vult hoc & illud. Item potest dici semper mobilis motu dilectionis, Arbitrio libera. Hoc nõ dicitur propter deflexionem ad bonum indifferenter & ad malum, sed propter liberã electionem eorum, quæ uoluerit, unde Angelus bonus semper liberè eligit bonũ, & angelus malus liberè & sine coactione eligit malum. Incorporea substantia dicitur, quia Angelus habet proprietatem corporis, non naturam, scilicet in loco contineri. Cum.n. corpus sit in loco circumscriptiuè & diffinitiuè, Angelus tantum diffinitiuè est in loco Deo ministrans. Ministeriũ hic ponitur pro quocunque obsequio, & secundum hũc modum tam assistentes, quam ministrãtes, quam etiam dæmones ministrant. Immortalitatem suscipiens secundum gratiam, nõ naturam, quia rediret in nihilũ, nisi per gratiã conseruationis contineretur. Angelo attribuuntur quatuor. s. essentiæ subtilitas, intellectus perspicacitas, liberi arbitrij facultas, discretio personalis. In primis tribus conuenit anima cum angelo, in quarto non, quia anima non est persona. Habet & alia tria angelus, scilicet uirtuositatem in operando, officiositatem in ministrando, immutabilitatẽ post electionem, siue in bono siue in malo. Differentiæ quatuor assignantur inter angelum & animã. Prima & principalis est penes esse naturale, quia anima est unibilis corpori, etiam actu separata, Angelus non. Secunda est penes esse logicum, id est, diffinitionem, quia anima rationalis est, sed Angelus intellectualis. Anima enim apprehẽdit inquirendo & conferendo. Angelus uerò intuendo.

Angelorum bonorum & malorũ electio.

Attributa Angelis.

Anima cum Angelo in quibus conueniat.

Differentia inter Angelum & animam.

do. Tertia est penes esse metaphysicum, id est, separatum à materia & à motu, quia angelus nõ habet passibilitatem, nisi respectu superiorũ, anima uerò respectu inferiorum, quia immutatur à sensibilibus. Quarta est penes esse theologicũ, quia anima uertibilis est à bono in malum, & econtrario: Angelus uerò non, quia manet in eo ad quod se conuertit, siue bonum sit illud, siue malum. Angeli enim sunt omnes similes in eo q̃ immortales, inuisibiles, indissolubiles, simplices, discreti personis incommutabiles, incommunicabiles sunt alteri naturæ, sed dissimiles sunt in donis gratiæ, & naturæ. Præterea dicit Dion. quòd in omni natura spirituali creata aliud est essentia, aliud est uirtus, aliud est operatio.

Angeli omnes similes, et quomodo.

Angeli dissimiles & quomodo.

De distinctione cœlestium hierarchiarum. Cap. 12.

HIerarchia triplex est, scilicet supercœlestis, cœlestis, & subcœlestis. Supercœlestis est in tribus personis, ut quidam dixerunt, & male, quia secundum Dionysium hierarchia dicit ordinẽ, & ille absolutè non est in tribus personis, sed tantum est in ordine naturæ. Cœlestis est in ordinibus angelicis, subcœlestis in hominibus sanctis. Porrò hierarchia cœlestis diuiditur in superiorem, mediam & inferiorem. Superior continet tres ordines, scilicet cherubim, seraphim, thronos, quorũ primi considerant Dei bonitatẽ, secundi ueritatem, tertij æquitatem. Item in primis Deus amat, ut charitas: in secundis noscit, ut ueritas: in tertijs sedet, ut æquitas. Media cõtinet dominationes, principatus, & potestates quorum

Hierarchia quot.

Hierarchia prima officium Angelorum.

Hierarchia media.

primi regunt officia Angelorum, sequentes capitibus præsunt populorũ. Vltimi potestatem coercẽt dæmonum. Item in primis Deus dominatur, ut maiestas, in sequentibus regit, ut principatus: in ultimis tuetur, ut salus. Inferior hierarchia similiter continet tres ordines, scilicet uirtutes, Archangelos, Angelos, ad quorum priores pertinet miraculorũ operatio: ad secundos, maiorum negotiorum denuntiatio: ad tertios, humanæ custodię solicitudo. In primis Deus operatur, ut uirtus, in secũdis Deus reuelat, ut lux, in tertijs, mittit, ut inspirans. Hæc dicta sunt secundum beatũ Gregorium, & secundum Bernardum, sed secundum Dionysium, Virtutes sunt medius ordo, secundæ hierarchiæ, & principatus primus ordo, tertiæ hierarchiæ. Hic attendendum quod in qualibet trium hierarchiarum præmissarum notatur Trinitas diuinarum personarum, ut patet in cœlesti hierarchia, tã superiori, quàm media, quàm etiam inferiori.

Infima hierarchia.

Secundum Diony. & melius.

De proprietatibus Angelorum. Cap. 13.

Angeli quãdo creati.

Angeli secundum Isidorum sunt spirituales facti, ante omnem creaturam creati, natura mutabiles conditi, sed contemplatione immutabiles facti, aĩo impassibiles, mente rationales, fœlicitate securi, futurorũ præscij, iussi mundũ regunt, missi corpora aerea assumunt, in cœlestibus commorantur. Bernardus de eodem. Inuestigemus inuestigabilia, & primo spiritus esse potentes, gloriosos, beatos, distinctos in personis, dispositos in dignitate, ab initio stãtes in ordine suo, pfectos in genere suo, immortalitate perpetuos,

Angelorum perfectiones

mente

mente puros, affectu benignos, religione pios, unanimitate indiuisos, pace securos, diuinis laudibus & obsequijs deditos. Item secundum Bernardum, in Angelis est dignitas creationis, gratia confirmationis, amor creationis, uisio diuinitatis. Est etiam in Angelis per omnia, sicut supra dictum est, essentiæ subtilitas, intelligentiæ perspicacitas, liberi arbitrij facultas agilitatis uelocitatis. Promptè omnes obediunt. Maiores sine elatione præsunt, minores sine uitio subsunt, qui ad exteriora exeunt, ab interiori contemplatione non recedunt. Omnem ueritatem inferiorum superiores participant, non econtra. Qui excellunt in natura, præcedunt in gratia & gloria. In eodem ordine creduntur alij esse alijs digniores. Duplicem habent visionem, scilicet, matutinam, & uespertinam. Illuminationes, quas à superioribus recipiunt, alijs tribuunt.

Visio Angelorũ duplex

De proprietatibus, & officijs singulorum ordinum. Cap. 14.

PRoprium est seraphim in amore Dei ardere, & alios ad incendium diuini amoris promouere, & in Deum ordinare, diligendi formam tribuere. Isti immediatè Deo junguntur, & ideo purius & perfectius in ipsos operantes theophaniæ deferuntur, ad aliud quoque extra amatum non diuertunt. Cherubim quoque primo & principaliter relucent diuini luminis radio, pro eo quòd uicinius primæ ueritati iunguntur. Horum officium est promouere homines ad diuinam cognitionem, ideo præ cæteris dicuntur lucere, quia plenitudinem luminis quam suscipiunt, alijs inferiori-

Officium Seraphim.

Officiũ Cherubim.

Thronorum officium. ferioribus communicando, transfundunt. Throni dicuntur eo quòd in eis dominus sedeat, & iudicia sua ꝑ eos determinet. In his ergo præcipuè relucet rectitudo diuini iudicii. Hi quoque uirtutem Dei quam supra se accipiunt, ad inferiores transfundunt. *Dominationũ officium.* Dominationes dicuntur, eo quòd cæteris angelis dominantur, & ab omni oppressione sunt liberi, & nulli inferiori subiiciuntur. Horum officiũ secundũm Greg. est in bello spirituali instruere qualiter oporteat prælationis officium exercere, & qualiter debeat subditis dominari. Horum etiam officium est secundum Dion. timore seruili deposito, in Deum moueri, & incessanter ei famulari. *Principatuũ officium* Principatus subditis angelis præsunt, & eos ad ministerium diuinũ explendum disponunt. Ad hos pertinet secundũ Dion. vniuersale regimen vnius regni, uel gentis ducere ad Dei similitudinem. Ministerium quoque eorum est secundum Greg. docere homines exhibere reuerentiam unicuique secundum gradum suum. Horum etiam officiũ est promouere homines, ut non propter utilitatem propriã, sed propter solius Dei amorem & honorem faciant iustitiam. *Potestatuũ officium.* Potestatibus secundum Isid. uirtutes aduersæ subiectæ sunt, ne mundo tantũ noceant, quantum cupiunt. Horum officium secundũ Greg. est, illos qui in spirituali certamine desudãt, confortare, & ne spirituale regnum amittant defendere. Et secundum Dion. ad ipsos spectat, angelos inferiores quantum possibile est, diuinæ potentiæ cõformare. Virtutes sunt infatigabiles ad executionem faciendorum, & robusti ad perceptioné munerum. *Virtutum officium.* Horum officium est secundũ Dion. doce-

re prælatos,ut facilè & perſeueranter,quę ad officium prælationis pertinent, exequantur,& ſpiritualia onera ſuſtineant patiēter. Item per iſtos miracula fiunt, & uirtutes faciendi mirabilia perfectis cōceduntur. Archangeli ſummi nuntii nuncupantur,& ſumma nuntiant. Horum officiū eſt ſecundum Greg. de his,quæ pertinent ad promotionem fidei, ut de natiuitate Chriſti, & de factis eius homines expedire, & dæmones ab hominibus remouere, & ſecundum Dionyſium prophetias reuelare. Iſti illuminationes, quas à ſuperioribus ſuſcipiunt, inferioribus annuntiant, & per eoſdem nobis. Angeli ſunt in cœleſti diſpoſitione vltimi,& hominibus magis propinqui. Angelus nomen eſt officii,non naturæ. Iſti minora nuntiant,& homines ad diuinam cognitionē ducunt,& ut iuſtè uiuant,inſtruunt. Hi ſurſum tendunt per dilectionem Dei,in ſeipſis firmātur per cuſtodiam ſui; ac ſub ſe progrediuntur ad auxilium proximi. Nos autem aſſimilari debemus ſeraphim per charitatem, cherubim per cognitionem; thronis per æquitatem, dominationibus carnem ſpiritui ſubiugando, principatibus reuerentiam maioribus noſtris exhibendo,poteſtatibus tentationibus diabolicis reſiſtendo. Item debemus aſſimilari uirtutibus per compaſſionem, archangelis per inſtructionem, angelis per obſequij exhibitionem.

Archangelorū officiū.

Officium angeli.

Aſſimilari debemus angelis, & in quibus.

De cognitione & motu angelorum. Cap. 15.

ANgeli cognitionem habent matutinam, hoc eſt, cognitionem rerum in uerbo. Item ueſpertinam, id eſt cognitionem rerum in ſe. Item

Cognitio angelorū quæ.
Matutina.
Veſpertina.

Meridiana. Item meridianam, id est, apertam Dei uisionem. Est & alia cognitio angelica, uidelicet, prout maiores indicāt minoribus, & quæ per diuinas theophanias perceperunt. Theophania uerò est ostensio alicuius cognoscibilis de Deo per illuminationem de Deo uenientem, & hoc potest esse uel in symbolis, uel facie ad faciem. Nota quod Angelus in cognitione rerū in propria natura, cognoscit plura simul habitu, & non actu. Circa incarnationem, & passionem Christi sciuerunt Angeli substantiam facti, sed non omnes circunstantias, ut quare, uel quomodo. Præterea quæcunque Angeli cognoscunt, cognoscunt remota sicut propinqua, quia cognitio eorum nō per sensum, sed per intellectum est. Status autem Angeli triplex est, scilicet innocentiæ, gratiæ & gloriæ. Distinguitur motus angelorum tripliciter secūdum Dion. scilicet circularis, rectus, & obliquus. Circularis est ab eodem in idem, & circa idem centrum immobile, hunc motū habent Angeli, qui immediatè recipiūnt illuminationes à Deo, & per illas reuertuntur ad Deum. Istud autem conuenit superiori hierarchiæ tantum. Item motu recto mouentur, quando procedunt ad prouidentiam subiectorum rectè omnia transeuntes, & non reuertuntur ab eodē in idem, sed de uno ad aliud. Item est in angelis motus obliquus, quando, scilicet cognitione inferiorum quibus prouidēt, reflectuntur in Deum principium & finem boni, & pulchri.

Theophania quid sit.

Angelorum status quotuplex.

Motus angelorum.

Angeli illuminationes à quo accipiant.

Nota differentiam inter assistere & ministrare, quia assistere est faciem Dei contemplari, sic assistunt omnes boni angeli. Item assistere est immediatè recipere illuminationes à Deo, sic tantum

Assistere quid sit.

assistunt

assistunt tres primi ordines. Item assistere est appropinquare Deo, & extraneum esse ab exterius missione, sic assistunt quatuor primi ordines. Ministrare uerò est nuntiare pro temporis opportunitate, uel operari secundum officium. Est enim ministerium nuncij & officij. Erratum est circa motum angelorum tribus modis. Dicebant enim quidam philosophi, quòd angeli nunquam mouentur, sed mouent sphæras, & per eas uoluntates hominum. Item dixerũt alij, quòd angelus sit in pluribus locis, & etiam ubicunq; si uoluerit. Item dixerunt alij, quòd angelus sic uenit de fine spatij, quòd non transit media, sed transilit. Illud quoque prætermittendum non est, quod unusquisq; ordo ab eo denominatur, secundum quod respectu inferiorum ordinum excellentius accipit in munere.

Ministrare quid sit.

Philosophorum errores circa motũ angelorum.

Ordo à quo denominetur.

De prælatione angelorum. Cap. 16.

PRæsunt quidam angeli regionibus, ut dicitur Dani. 7. Princeps Græcorũ, & princeps Persarum, &c. Quidam uerò pręsunt ecclesijs. Apoc. 2. Angelo Ephesi ecclesiæ scribe. Item alij præsunt personis: Actu. 12. Angelus Petri credebatur ab ostium stare. Quidam etiam maligni spiritus dicuntur uitiis præesse, unde uocatur aliquis spiritus superbiæ, spiritus luxuriæ, & huiusmodi. Quæ autem prælationes permaneant, uel quę cessent post hanc uitam, sciendum est quòd hierarchiæ semper stabunt, quantum ad instantiam beatitudinis, & quantum ad gradum dignitatis, & nobilitatem doni gratuiti, ac naturæ. Cessabunt autem prælationes angelicæ super homines, & angelos,

Præsunt boni angeli & quibus.

Angeli mali præsunt, & quibus.

Cessabũt ꝑlationes quãdo, & quomodo.

gelos, quo ad actum regiminis, secundum gubernationem mundi & electorum, secundum uiam ad patriam. Prælatio auté est in dæmonibus quoad officium insultandi & irridendi, & secundum quòd unus prouocat alterum in malitia, & hoc non destruetur. Psalm. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper, nec destruetur quantum ad malitiam & naturam. Cessabit autem eorum prælatio quo ad officium tentandi eos qui sunt in uia In hominibus ètiam prælationes euacuabuntur, quia non erunt decani, Centuriones, chiliarchæ, & huiusmodi. In creaturis similiter cessabit prælatio, quia superiora non mouebunt tunc inferiora, sicut modo.

Psal. 73

De confirmatione angelorum. *Cap.* 17.

Confirmatio Angelorum triplex.

Ex natura, & quare.

CONfirmationem habet angelus ex tribus, scilicet ex natura, grãtia, & gloria. Ex natura quidem, quia natura spiritualis semel tantum uertibilis est, uel in bonum, uel in malum, nisi ex unione unius cum altero, sicut patet in anima, quæ dum est in corpore, potest mutari sæpius de bono in malum, & contra: soluta uerò non. Huius auté ratio est, quia natura spiritualis propter suam simplicitatem se totã conuertit ad id, quod eligit, quod nõ facit natura unita, quia habet corpus retrahẽns. Ex gratia similiter habet cõfirmationem, quia si aliquid connectitur stabili ęterno uinculo perpetuo, illa connexio semper manet. Sic angeli colligati sunt stabili æterno .s. Deo, & hoc uinculo indissolubili.s. charitatis. Apo. Charitas nunquam excidit, &c. Ex gloria quoque habent eam, quia cum Deum habeant per gloriam,

Ex gratia, & quare.

1. Corin. 13

Ex gloria, & quare.

qui

qui est forma completiua angelici desiderij, non uagantur extra ipsum, ut quærant aliquid illo melius, uel desiderabilius, atq; iucũdius. Nihil enim in creaturis inueniunt, quod possit eos à fonte diuinæ dulcedinis auertere. Tenendum itaq; quòd angeli boni ex libertate arbitrij ad Deum cõuersi, statim fuerunt per gratiam, & gloriam in uoluntate confirmati, fideles ac fœlices effecti, atq; in ratione illuminati, ut non solum cognoscerẽt res in proprio genere, sed etiam in arte, hoc est, in uerbo: filius enim dicitur ars patris, per quam operatur. Acceperunt insuper perfectionem in uirtute operatiua, siue exequantur illam assumpto corpore, siue alias, atque perfectionem in uirtute contemplatiua, qua quocunque mittantur, intra Deum currunt.

Ars quid sit.

Matth. 28

De custodia Angelorum. Cap. 18.

ANgeli nobis ad custodiam deputati, tenent nos stantes, ne cadamus, & cadentes nos adiuuant, ut surgamus, nec unquam nos deserunt, etiam peccantes, quin semper sint parati auxiliari, si uelimus. Hoc tamen fallit in obstinatis, à quorum custodia desistit Angelus actualiter, paratus est tamen custodire, si redire uoluerint, quia nunquam deseritur homo ex toto ab Angelis. Nota quòd Christus habuit Angelum sibi deputatum sic & habebit unum Antichristus, quem licet propter nimiam obstinationem, non sit habiturus promotionem suam, habebit tamen ad accusationem. Effectus autem angelicæ custodie multiplex est. Primus est impedimenta boni, & occasiones mali, & actiones peccandi remoue-

Angeli quid ijs quos custodiũt agũt

Christus habuit angelum deputatum.

Angelicæ custodiæ effectus multiplex.

Exod. 23 remouere. Exod. Mittam angelum præcurſorem, qui eijciat Iebuſæum. Secundus eſt, tentationes
Dan. 3 mitigare. Dan. tertio. Angelus Domini deſcendit in fornacem, &c. Tertius eſt, contra hoſtes uiſibi-
4. Reg. 6 les adiuuare. quarto Regum. Heliſæus uidit caſtra angelorum. Quartus eſt orationes noſtras & eleemoſynas Deo præſentare, & pro nobis ora-
Thob. 12 re, Thobiæ 12. Quando orabas cum lachrymis,
Thob. 5 &c. Quintus eſt, uiam oſtendere. Thobiæ 5. Ego ſanum ducam, & reducam, &c. Sextus eſt in agen-
Zach. 2 dis docere. Zacha. 2. de angelo, qui inſtruxit eum de fabris. Septimus eſt, ſeipſum & alia ſecreta re-
Thob. 12 uelare. Thob. 12. Ego ſum Raphael angelus. Octa-
Actor. 12 uus eſt à peccatis excitare. Act. Surge uelociter.
3. Reg. 19 Nonus eſt, ad feruorem excitare. 3. Reg. 19. Surge, comede, grandis enim tibi reſtat via. Decimus
Thob. 5 eſt conſolari. Thob. 5. Forti animo eſto, in proximo eſt, ut à Deo cureris. Vndecimus eſt de pecca-
Iud. 2 tis increpare. Iudith. Dixit angelus populo Iſrael, Cur contra Deum feciſtis? Duodecimus eſt contrarias poteſtates arcere, ne tantum nocere
Thob. 8 ualeant, quantum uellent. Thob. 8. qualiter ange-
Angeli ſeruiunt nobis & quare. lus Aſmodeũ ligauit. Angeli ſeruiunt nobis propter tria, ſcilicet, propter ruinæ ſuæ reparationẽ, quia homines ſaluandi intrabunt in locum cadẽtium, angelorum. Item propter meriti accidentalis cumulationem, quod augetur in eis uſque ad diem iudicij. Item propter amoris erga nos de-
Actus angelorum qui et quot. monſtrationem. Dionyſius attribuit angelo tres actus, ſcilicet purgare illuminare, & perficere. Pugnant atque angeli remouendo phantaſmata, quæ impediunt illuminationem, quam angelus intendit facere in nobis. Vnde tria remouent ab

anima,

anima, ſcilicet ignorantiam, & nubila phantaſiarum, ac falſas opiniones philoſophicarum rationum reuelationi contrariũ. Illuminant uerò animam tripliciter, ſcilicet ad ſenſum, ut patet quando aliquid manifeſtatur, in aſſumpto corpore, & hanc poteſtatem habet etiam diabolos. Item ad intellectum, & talis illuminatio ſolum perfecta eſt. Notandum autem quòd angelus non illuminat intellectum efficiendo nouam cognitionem in anima, quia non poteſt in intellectu nouã ſpeciem creare, nec habitum noui luminis creare, uel excitare, ſed nec eius intentionem quo uult conuertere, quia hoc eſt contra naturam liberi arbitrii. Hęc enim tria requiruntur, ut intellectus noſter intelligat aliquid, ſcilicet ſpecies qua cognoſcatur, & lumen in quo cognoſcatur, & intentio qua conuertatur intellectus ſuper ſpeciem. Illuminat autem angelus intellectum noſtrum excitando, & diſponendo, & lumen diuinum in nos transferendo. Facit enim, vt dictum eſt, in phantaſia tranſmutationem ſpecierum componendo & diuidendo, ſecundum exigentiam rei, quam uult reuelare. Item irradiat lumen intellectus ſui ſuper illas ſpecies, ut moueant intellectũ noſtrũ, & ſic plura & ſubtiliora uidere poſſunt in lumine duplicato. Item excitat intentionem animæ aliquo motu, vt ipſa conuertat ſe ſuper illa phantaſmata, abſtrahendo ſe ab aliis: perficiunt autem, id eſt, permouent ad melius. Sed utrum angelus accendere poſſit affectum humanum, tripliciter poteſt intelligi, ſcilicet, uel efficiẽdo, uel excitando, & adiuuando, uel mouendo. Primo modo ſolus Deus poteſt inflammare effectum ſcilicet, per effe-

Angeli illuminant animã, & quomodo.

Quæ requiruntur vt intellectus noſter intelligat.

Angelus incendit affectum nõ, rũ et quomodo.

effectum. Secundo modo ipsum desideratum inflammat, scilicet excitando, & iuuando. Tertio modo potest angelus affectum nostrum incendere per motum. De his habemus exemplum in naturis, quia primo modo ignis accendit ligna. Secundo modo ligna incendunt ignem. Et tertiò qui ligna igni apponit, ignem accendit. Differentia autem est inter immittere cogitationem, & incendere, & mentem illuminare, quia cogitationem immittere est, ut dicit Beda, intus creare & facere cogitationẽ, sed incendere, est cogitationem iã factam inflãmare, illuminare uero est dare reuelationem de aliquo occulto intelligibili.

Mittere incendere, & illuminare differunt, et quomodo.

De locutione angelorum. *Cap.* 19.

Verbum triplex.

VErbum triplex est, scilicet, mentis, oris, & operis. Verbo mentis loquitur Deus angelo, & econuerso. Item Deus animæ, & econuerso: item Deus diabolo & econuerso: cuius tamẽ intentio Deum latere nõ potest. Verbo autem oris loquitur homo homini in corpore unito animæ, angelus uerò homini corpore assumpto, sed uerbo operis loquitur Deus diabolo, & angelus diabolo. De locutione itaque angelorum, nota ꝙ angelus loquitur Deo, cum ex uisis in motu admirationis exurgit, vel cum affectus suos ei præsentat, quos tamen eum latere minimè dubitat. Angelus uerò loquitur angelo uerbo mentis suæ, species ostendẽdo mediante illuminatione quadam spirituali irradiante ab ipso. Item angelus facit aliquid coram angelo, quo facto intelligit quod nõ intelligebat ante. Et sic loquuntur omnes omnibus, id est, superiores inferioribus, & econuerso.

Loquitur angelus Deo et quomodo.

Loquitur angelus angelo, & quomodo.

ſo. Item loquitur angelus angelo per communicationem diuini luminis ipſum inſtruendo. ſic non loquuntur omnes omnibus, nec omnia, ſed tantum ſuperiores inferioribus de his quæ per diuinas theophanias perceperunt. Loquitur autem Angelus homini dupliciter. Primo modo uerbo uocali in aſſumpto corpore, ſed tunc ſicut nõ profert ſonum in organis materialibus ſecũdum naturam, ita nec circulariter immutat medium, quemadmodum in uoce naturali: unde non auditur, niſi ab illo, ad quem ordinatur, & eſt ſimile in apparitionibus angelorum, quos quidam uident, & alij æquè propinqui non uident, ut apparet in Heliſæo & puero eius. Dicunt tamen aliqui, quòd angelus nunquam apparuit, uel apparet, aut loquitur homini in ſubiecta creatura, ſed intentionem, ſiue ſimilitudinem ponit in oculo eius, uel intentionem uocis ponit in aure eius, & ibi recipit ſenſus communis ſpecies illas, ac deinde perueniunt ad imaginationem, poſt hæc ad intellectum, & hoc eſt quod angelus dicitur apparere, aut loqui homini. Secũdo modo loquitur angelus homini per impreſſionẽ rerũ ſenſibiliũ, moto inſtrumento imaginis, & ſic loquitur uigilantibus, & dormientibus. Item loquitur angelus diabolo ſpecies ſui intellectus ei ſine aliqua illuminatione oſtendendo. Item loquitur diabolus homini dupliciter. Primo modo ſenſum immutã do, & hoc uel imaginationem alicuius rei imprimendo inſtrumento uiſus, uel obijciendo uiſui ſimilitudinem alicuius rei. Secundo modo loquitur diabolus homini per impreſſionẽ rerũ ſenſibilium in inſtrumẽto imaginis, & hoc facit quan-

Loquitur angelus homini & quomodo.

4. Reg. 6

Loquitur angelus diabolo, & quõ.

Loquitur diabolus homini et quõ.

doque uigilantibus,quandoque dormientibus,& ſic immittit cogitationem mali. Cogitationem uerò malam non poteſt immittere, quæ tantum per cōſenſum mala ſit. Eſt & locutio animarum, quia anima loquitur Deo per deſiderium, cuius affectiones nudæ ſunt,& apertæ oculis Dei. Anima ſimiliter angelo loquitur, & hoc per uoces corporis,quas bene percipit angelus,ſicut & alia ſenſibilia: unde anima exiſtens in corpore alia ſpeciali poteſtate loquendi ad angelos non indiget,ſed hanc habebit exuta à corpore. Itē anima loquitur diabolo,quia ſimilitudines affectionnm imprimuntur ſenſibus, ubi diabolus legit eas.

Loquitur anima Deo et angelo, & quomodo.

De ſpecialibus nominibus angelorum. Cap. 20.

DE Michael, Gabriel, Raphael nominibus, ſciendum eſt quòd hæc ſunt propria nomina archangelorum,licet eorum interpretationes [& alijs ſunt communes, ſed eorū propria ſunt, quia his horum nominum interpretationes] conueniunt excellentius.Michael interpretatur,quis ut Deus.Hic eſt de ordine principatuum, & attribuuntur ei quatuor, ſcilicet eſſe præpoſitum paradiſi, id eſt, eccleſiæ, ſicut & olim fuit princeps ſynagogæ. Item deferre animas in paradiſum, ſed hoc intelligas, quòd glorioſius deferat quàm alij Item pugnare cum dracone,id eſt,diabolo, ſicut legitur in Apoc. Item uenire in adiutorium populo Dei.Gabriel interpretatur fortitudo Dei. Hic eſt de ordine archangelorum, & merito,quia magna nuntiant.Raphael interpretatur medicina Dei, & eſt de ordine angelorum, qui unam perſonam cuſtodiunt.

Nominū aliquorum angelorum interpretationes.
Michael de quo ordine.
Apoc. 12
Dan. 10
Luc. 1
Raphael de quo ordine.
Thob. 5

De

De casu angeli. Cap. 21.

OMnes angelos fecit Deus bonos, non tamen summos, sed medios inter summum bonum & bonum commutabile, quod est creatura, ita ꝙ si conuerterentur ad amandum Deum, qui supra se erat, ascenderent ad statum gratiæ, & gloriæ. Si uerò conuerterentur ad bonum commutabile, quod fuit intra se, hoc ipso irruerent in malum culpæ, & pœnæ, quia non est decus peccati sine dedecore iustitiæ.

Angeli boni omnes & quomodo.

Angeli mutabiles.

De spirituali casu dæmonis. Cap. 22.

CAsus diaboli duplex fuit, scilicet spiritualis, & localis. Spiritualis, quia cecidit de naturę puritate, de flexibilitate liberi arbitrij ad commutabile bonum, de luce in tenebras, de scientia in ignorantiam, de innocentia in culpam, de fœlicitate in pœnam, de dilectione in odium. Post casum enim factus est impœnitens, & obstinatus in malo, & exæcatus à uero, & deordinatus in bono, & infirmatus in uirtute, & exclusus à Dei contemplatione. Præterea uoluntas eius impia conuersa est ad hominis odium, & inuidiam unde toto conamine nititur ad eius subuersioné per tentationem multiplicem.

Casus diaboli quotuplex

Diabolus qualis sit effectus post casum.

De locali casu diaboli. Cap. 23.

CAsus etiam diaboli localis fuit, quia uel in infernum, uel in caliginosum aerem, qui est in medio interstitio aeris corruit. Dæmones.n. non sunt in superiori parte aeris, ne lumine gaudeant, nec sunt in parte inferiori, ne nimis con-

Casus diaboli qualis.

Dæmones in quem locum detrusi.

tra nos sæuiant. Vnde notandum est quòd in dæmonibus est tria considerare, scilicet; naturam, officium, & peccatum. Et naturæ quidem conuenit locus summus, id est, cœlum, in quo tanquam in loco congruo sunt creati, & postmodum in natura si stetisset, perficiendi. Officio uerò quod habent exercẽdi homines, conuenit locus medius, id est, aer caliginosus, vbi & satis propinqui sunt nobis ad tentandum, & tamen non habẽt lumen ad gaudendum. Sed peccato conuenit locus infimus, scilicet infernus. Vnde & dæmones post mũdi, quando cessabit eorum officium, detrudentur simul in infernum. Dicũt quidam quòd angelus cecidit secunda die. Sed cõmunior est opinio quòd prima die subito post creationem suam ceciderit. Dicitur communiter, quòd decimus chorus Angelorum cecidit, sed hoc non dicitur quòd decem ordines Angelorũ fuerint, sed quòd tot de singulis ordinibus ceciderunt, quot poterant facere chorum unum. Vnde nouem sunt ordines angelorum, quilibet ordo habet suas legiones. Legio autem angelorum habet 6666. unitates. Tot autem in singulis ordinibus sunt legiones, quot in legione sunt unitates.

Tria in dæmonibus.

Matth. 25

Qua die ceciderit angelus.

Numerus angelorum indicibilis.

De restauratione ruinæ angelorum. Cap. 24.

Angelorum ruina restaurabitur per saluandos. Dicit autem August. quòd tot saluabuntur homines, quot Angeli ceciderunt. Greg. uerò dicit quòd tot homines saluabuntur, quot angeli perstiterunt. Dixerunt etiam quidam quòd duo parietes erunt in cœlo scilicet unus hominum,

Angelorum ruina restaurabilis & quomodo.

num, & alius angelorum, & quod ruina angelica restaurabitur per uirgines, & de alio pariete tot erunt saluandi, quot in alio pariete sunt uirgines & angeli.

Cur peccatum diaboli sit irremissibile. Cap. 25.

QVare peccatum diaboli sit irremissibile, assignantur plurimæ rationes. Prima quia secundum August. nullo suggerente peccauit, & ideo nullo reparante redibit. Secunda est secundum Damasce. quia contra deiformem intellectum peccauit. Quanto autem nobilior est cognitio tanto peior est error. Seruus enim sciens uoluntatem domini, &c. Tertia secundum eundem Damasc. est, quia angelus non est susceptibilis pœnitentiæ, unde nec ueniæ. Quarta est, quia in diabolo extincta est synderesis quantũ ad boni promotionem. Quinta est, quia natura spiritualis semel tantum uertibilis est, eo quòd tota se conuertat, quod non facit homo, quia caro semper repugnat spiritui. Status autem Angeli mali triplex est, ut patere potuit ex prædictis. Primus, scilicet innocentiæ. Secundus culpæ. Tertius pœnæ & miseriæ.

Peccatũ angeli quare irremissibile.

Luc. 12

Galat. 5

Status mali angeli.

De proprietatibus Dæmonum. Cap. 26.

DAemones sunt spiritus impuri, humani generis inimici, mente rationales in nequitia subtiles, cupidi nocẽdi, per superbiã tumidi, semper in fraude noui noui immutant sensus, inquinãt affectus, uigilantes turbãt, dormiẽtes per somnia inquietant, morbos inferunt, tẽpestates cõcitant in lucis angelos se transformãt, semper infer

Dæmones in malitia quales sint.

2. Cor. 11

num suum secum portant, in idolis sibi cultum
diuinum usurpant, super bono, dominari appe-
tunt, magicæ artes per eos fiunt, bonis ad exer-
Dæmonum citium dantur, semper fini hominis insidiantur.
vigor qualis Triplici acumine uigent dæmones. Primo sub-
tilitate naturæ, & hoc per cognitionem uesper-
tinam. Secundo experientia temporum. Tertio
reuelatione superiorum spirituum. Primo mo-
do intelligunt naturalia præsentia. Secundo mo
do naturalia futura. Tertio modo cognoscunt
Nomina dæ etiam uoluntaria. Multipliciter uerò diabolus
monis. nominatur, per quod & proprietates suæ cogno-
Diabolus. scuntur. Vocatur enim diabolus, quod interpre-
1. Pet. 5 tatur defluens, quia defluit, id est corruit spiri-
Asmodeus tualiter, & localiter sicut dictum est. Græcè in-
Thob. 3 terpretatur diabolus clausus ergastulo, & hoc si-
bi conuenit, quia non permittitur tantum noce-
re quantum uellet. Præterea secundum etymo-
logiam diabolus dicitur à dia, quod est duo & bo
lus, quod est morsellus, quia duo occidit, scilicet
Dæmon. corpus & animam. Item uocatur dæmon, id est
Ioan. 8 sanguineus, & hoc propter peccatum, vel sciens,
Belial. quia uiget triplici scientia, sicut dictum est. Item
Naum 1 Belial, quod interpretatur absque iugo, uel absq;
Beelzebub. domino, quia pro posse contra eùm pugnat, cui
Luc. 11 deberet esse subiectus. Item Beelzebub, quod in-
Ibidem. terpretatur uir muscarum, id est, animarum pec-
Satanas. catricum, quæ reliquerunt uerum sponsum Chri
1. Pet. 5 stum. Item Satanas, id est, aduersarius, unde Pet.
Behemoth. Aduersarius uester diabolus, &c. Itẽ Behemoth,
Iob 41 id est, bestia, quia facit homines bestiales. Item
Leuiathan. Leuiathan, id est, additamentum eorum qui pec-
Isa. 27 cata peccatis cumulant.

De malitia diaboli contra nos. Cap. 27.

Diabolus nocet homini multipliciter, quia per uiolentiam, & hoc quandoque exterius corpus lædendo, ſicut fecit Iob: quandoque intra membra lędendo, ſicut in obſeſſis, & propter hoc datur paruulis angelus bonus, ne diabolus in his lædat eos uel excedat. Item nocet per impreſſionem imaginum mala ſuggerendo, uel per commotionem ſanguinis ad peccatum accedendo, uel ſenſus exteriores per obiectionem falſarum formarum decipiendo. De his & ſimilibus dicit Greg. Aut opprimendo rapit, aut inſidiando circunuolat aut ſuadendo blanditur, aut minando terret, aut deſperando frangit, aut permittendo decipit. Diabolus decipit homines quatuor modis. Primo ſuadendo bonum, ſed hoc propter malum, ut cum homini inſtabili ſuadet ingreſſum religionis, & hoc ut poſtmodum apoſtaret. Secundo ſuadendo malum, & hoc ſub ſpecie boni, ut peierare pro rebus alterius conſeruandis. Tertio diſſuadendo bonum tanquam nociuum, ut cum diſſuadet bono uiro religionis ingreſſum, ne de hoc pœniteat, & egrediens cõfundatur. Vel quando diſſuadet alicui orationem vel eleemoſynam, ne per hoc incurrat uanam gloriam. Quarto diſſuadendo malum, ut ducat ad peius, ut quando diſſuadet temperantiam in victu & ſomno, ut per hoc inducat ad indiſcretam abſtinentiam, quod peius eſt. Impeditur diabolus in effectu ſuæ malitiæ multis modis, quandoque ſcilicet per terminum ſuæ poteſtati à Deo impoſitum. Item quandoque per reſiſtentiam bonorum ſpirituum. Habet

Nocumenta quæ homini infert diabolus.
Iob 2
Luc. 11
Matth. 18
Iſa. 90
Decipit diabolus homines & quomodo.
Geneſ. 3
Roma. 2
Impeditur diabolus ne effectus ſuæ malitiæ exerceat et quõ.

Homo habet duos angelos.

bet enim quælibet anima duos angelos, unum bonum ad custodiam, alium malum ad exercitiũ. Item per arbitrium hominis non consentientis. Item per peccati abominationem, quia quandoque dęmones nobilioris naturę peccata vilia detestantur. Item propter cautelam quandoq; omittit facere mala, ut peius fiat, sicut modo non uexat excommunicatos, ut minus timeant tales sententias. Vtrum autem uirtus tentandi minuatur in diabolo quando uincitur, diuersæ sunt opiniones. Dicunt enim quidam quòd superatus in uno uitio, ipsum victorem non possit amplius tentare de eodem uitio, sed alius diabolus potest. Alij dicũt ꝙ superatus in uno uitio, nullum amplius de illo uitio possit tentare. Origenes dicit, quod superatus ab uno, neminem possit tentare de cætero. Data est potestas dæmonibus exercendi magicas artes multiplici ratione. Primo ad fallendũ fallaces, sicut Aegyptios, & ipsos magos. Vnde etiã quæ ipsi per talem modum acturi sunt, quasi diuinando prædicunt, vt ibi,

Virtus tentandi uincitur, et quomodo.

Potestas exercẽdi magicas artes. *Exod. 7*

Crœsus perdet Halim transuectus maxima regna.

Secundo ad monendum fideles, ne, scilicet, tale quid pro magno desiderent, cum uideant etiam malos facere huiusmodi. Tertio ad probandam & exercendam patientiam & fidem illorum.

Thob. 12

De Lucifero. *Cap.* 28.

Lucifer de quo ordine fuerit & de qua hierarchia.

DE Lucifero sciendum est, quòd fuit de supremo ordine superioris hierarchiæ, ac in illo ordine supremum gradum tenuit, cui tanquam principi de singulis ordinibus magna multitudo adhæsit, quos omnes secum traxit. Dictus

Quare dictus lucifer

ctus est autem Lucifer, quia præ cæteris luxit, suæque pulchritudinis consideratio eum excæcauit. Primum hominem tentauit, & uicit. Secundum tentauit, & uictus est. Potestatem tunc amisit, quam ultimis temporibus recuperabit. Nunc religatus est, & in fine soluetur. Peccatum Luciferi fuit, quòd se & suum priuatum bonum dilexit. Excæcatus de altitudine habita præsumpsit, ac propriam excellentiam ambiuit, quasi habiturus fuerit à se, non ab alio, & sine meritis habere uoluit. Stare uel sperare cum posset quousque gratia apponeretur, noluit. Dei similitudinem concupiuit, non quidem causa imitationis, sed potestatis, id est, subditos habere uoluit, & nulli subiectus esse concupiuit.

Genes. 3
Matth. 4
Ioan. 12
Apoc. 20
Isa. 14

Quid sit anima secundum diffinitionem. Cap. 29.

POst naturam corpoream & incorpoream dicendum est de natura ex utrisque composita. Sed primo ex parte mentis, secundo ex parte corporis, tertio ex parte totius hominis. De anima igitur uidendum est quid sit, secũdum diffinitionem. Porrò à quibusdam diffinitur, ut spiritus, à quibusdam, ut anima, à quibusdam uerò, vt spiritus, & anima. Inquantum igitur anima naturam habet spiritus, diffinitur ab Alexandro sic in libro de motu cordis, Anima est substantia incorporea, intellectualis, illuminationis capax, ultima reuelatione perceptiua. Vltima dicitur, quia mediantibus angelis percipit. Ex hac diffinitione cognoscimus quòd spiritus humanus (qui est anima) inter omnes creaturas immediatè post Angelos illuminationis diuinæ sit perceptiuus.

Anima definitur & quomodo.

Anima percipit, & quomodo.

Anima uerò inquantũ anima, ſic diffinitur à Remigio. Anima eſt ſubſtantia incorporea, regens corpus. Ex hac diffinitione habemus quòd anima eſt quaſi corporis rector, & motor. Itẽ anima inquãtum anima diffinitur à Philoſopho in lib. de anima, ſic, Anima eſt endelechia corporis phyſici organici potentia uitam habentis. Endelechia hic dicitur actus primus ſiue perfectio. Ex hac diffinitione habemus quòd anima unibilis eſt corpori, non omni, ſed ſolo organico & phyſico, id eſt, naturali ad ſuſceptionem animę rationalis diſpoſitio. Item anima inquantum eſt ſpiritus & anima, ſic diffinitur ab Augu. Anima eſt omnium ſimilitudo. Hæc diffinito data eſt per comparationem animæ ad creaturas. Anima.n.ex ſui natura ad ſuſcipiendas omnium rerum tam corporaliũ, q̃ ſpiritualiũ ſimilitudines apta eſt. Sed ſciendũ eſt ꝙ quædam intelligi habẽt per oppoſita, ut tenebræ per præſentiam lucis, incorporalia per corporalia, & ſic dicitur anima ſuſcipere ſpiritualium rerum ſimilitudines. Item animę deſcriptio talis eſt, Anima eſt deiforme ſpiraculum uitæ. Hæc deſcriptio ſumitur à Gene. 2. & datur ſecundum quòd anima comparatur ad Deum, prout nõ ex traduce, uel ſeminali ratione propagatur, ſed à Deo corpori creando infunditur, & infundendo creatur. Item Seneca ſic diffinit animam, Anima eſt ſpiritus intellectualis ad beatitudinẽ in ſe, & in corpore ordinatus. Hæc diffinitio datur in reuelatione animæ ad finem, ſecundum quod non ſolum ſeparata beatificatur in ſe, ſicut Angelus, imo & in corpore glorificato ipſius beatitudo ampliatur.

Endelechia quid ſit.

Anima unibilis corpore & nõ omni.

Intelligibilia per oppoſita.

Quid

Quid sit anima secundum rem. Cap. 30.

QVid sit anima secundum ré, diuersas videntur sententias philosophi potuisse. Plato enim dicit animam numerum seipsum mouenté. Aristoteles, endelechiam, Pythagoras, harmoniam, Hippocrates, spiritum tenuem, Heraclitus, lucem, Democritus, spiritum ex atomis composi tum, Aconomius Hypereus, igneum uigoré. Parmenides dicit eam esse de terra & igne. Epicurus autem ex aere & igne. Inter has diuersitates nos sequimur dicta sanctorum, & catholicorum magistrorum dicentium, quòd anima est substantia spiritualis & rationalis, ad uiuificandum corpus humanum de nihilo creata. Creata est inquã anima perfectibilis, & imperfecta quantum ad scientiam, & uirtutes, perfectissima tamen est, quãtum ad potẽtias naturales. Et quia incorporea est sensui non est subiecta, neque secundum dimensionem extensiua: Quantitatem enim habet anima, ut dicit Augustinus, non dimensiuam, sed potestatiuam & uirtualem. Et quia simplex est anima, ideo nec augmenti, nec detrimenti est susceptiua, quia nec in corpore maiori maior, nec in minori minor reperitur, ut dicit August. Multitudo quoque potentiarum in anima non ponit maioritatem in animæ natura, sed multiplicitatem effectuum. Anima etiam est uita perpetua, scilicet per memoriam, intelligentiam, & uoluntatem ad imaginem Dei facta, capax uirtutis, & uitij, susceptibilis pœnæ, uel præmij, arbitrio libera, potentijs & habitibus ac affectionibus decorata. Caret pondere, figura, & colore. Passibilis & mutabilis

Anima diuersimode definitur secundum diuersos.

Quantitatẽ habet anima, & qualem.

Anima immortalis, & quomodo.

Genes. 1

lis est, eo magna, quo capax est æternitatis, eo recta, quo naturaliter appetens est bonitatis, eo bona, quo particeps est diuinitatis.

Quid sit anima secundum nomen. Cap. 31.

Anima diuersimode nominatur secundũ diuersos effectus.

ANima dicitur, inquantum corpus animat & uiuificat. Mens, inquantum recolit. Animus, dum uult. Ratio, dum rectè iudicat. Spiritus, dum spirat, uel quia spiritualem naturam habet. Sensus, dum sentit. Memoria, dum recordatur. Voluntas, dum consentit. Hęc nomina diuersæ sunt animæ, non propter essentiæ pluralitatem, sed propter effectuum multiplicitatem, & operationem. Dicitur anima ab à, quod est sine, & næma quod est sanguis, eo q̃ sit sine sanguine. Vel dicitur ab a, quod est uita, & nemem, quod est tribuere, eo quòd anima uitam tribuit. Vel dicitur anima quasi ἄνεμος, id est, uentus quòd spiritus sit.

Etymologia animæ.

De triplici anima. Cap. 32.

Animæ potentia quotuplex.

ACtus animæ triplex est, scilicet uegetare, sentire, & ratiocinari, & secundum hoc distinguitur animæ potentia triplex, scilicet vegetabilis, sensibilis, & rationalis. De quibus dicit Ambro. quòd anima uegetabilis appetit esse, sensibilis benè esse, rationalis autem optime esse, & ideo nunquam quiescit donec optimo coniungatur, propter hoc ui amoris in Deum mouetur tanquam ad centrum ut in ipso summe delectetur. Hæ autem tres potentiæ in diuersis substantijs tres animæ dici possunt. Nam uegetabilis est anima in plantis, sensibilis in brutis, rationalis in hominibus. In homine autem tres prædictæ

Anima tres

animæ

animæ vna ſunt eſſentia, ſed differunt in potentijs: nec obſtat quòd in homine ſucceſſiuè ac diuerſis tẽporibus manifeſtantur. hoc enim eſt à virtute formatiua, quæ rationabiliter prius diſponit ad vitam quam ad ſenſum, & prius ad ſenſum, quàm ad rationem, præſertim cùm natura non in inſtanti & ſubito, ſed paulatim & ſucceſſiuè operetur. Cum autẽ anima rationalis infunditur corpori, tunc prædictæ primo infuſæ potentiæ non habent actiones ſuas deinceps à virtute formatiua, ſed ab ipſa anima. Anima quoque duas primas potentias, ſcilicet vegetabilem & ſenſibilem exercet tantum in corpore, tertiam verò habet etiam exuta à corpore. Animæ vegetabilis & ſenſibilis non debent dici animæ in homine, nec diuidi vt animæ, ſed ut potẽtiæ, nec anima vegetabilis in ſenſibili dicenda eſt anima, ſed potentia. Anima autem vegetabilis in uegetabili dicenda eſt anima, non potentia.

De potentia animæ uegetatiuæ. Cap 33.

ANima vegetabilis tres vires habet, ſcilicet generatiuam, augmentatiuam, & nutritiuam. Prima eſt ad ſpeciei conſeruationem. Secũda eſt ad cõſeruationẽ indiuidui. Tertia eſt ad perfectionẽ ſubiecti. Virtuti aũt nutritiuę quatuor deſeruiũt ſcilicet, virtus attractiua, q̃ aſſumit neceſſaria in nutrimento. Itẽ digeſtiua, quæ ſeparat conueniens ab inconuenienti in alimẽto. Itẽ retentiua, quæ cibũ tamdiu retinet iu vno loco, donec debitã recipiat alterationẽ. Item expulſiua, quę expellit quod ſuperfluum eſt in nutrimento, ſed ante oimnes has eſt appetitiua.

Anima vegetabilis habet tres potẽtias, & ad quid. Virtutis attractiuæ perfectio

De potentijs apprehensiuis animæ sensibilis. Cap. 24.

Anima sensibilis potentia.

Virtus apprehensiua duplex.

Cognitio duplex.

ANima sensibilis duplicem habet potentiam, scilicet apprehensiuam,& motiuam. Apprehensiua diuiditur in apprehensiuam de foris, & apprehensiuam de intus. Vires apprehensiuæ de foris sunt quinque sensus, exteriores, scilicet uisus, auditus,&c. vel potentiæ exteriores. Vires autem apprehensiuæ deintus sunt quinque potentiæ interiores animæ sensibilis, quæ sunt sensus communis, imaginatio, æstimatio, phantasia, & memoria. Tradunt Peripatetici omnes vires istas organicas esse,& quòd per instrumenta corporalia suas operationes perficiunt, eo quòd sint circa particularia tantum. Omnis enim forma particularis in materia aliqua est, quoniã forma sine omni materia accepta, vniuersalis est, circa quam operatur intellectus. Ista facilè est videre in sensibus particularibus, quoniam illi non apprehendunt, nisi per rei sensibilis præsentiam. De uirtutibus autem interioribus, quæ sunt imaginatio, ęstimatio, phantasia, idẽ est, quoniam in illis omnibus est apprehensio formæ singularis secũdum situm partium eius & lineamenta, & quantitatẽ. Omnes istæ potentiæ passiuæ sunt,& patiuntur à formis, & indiuiduis, quæ sunt principia cognitionis sensibilis. Sensibilis dico, quia duplex est cognitio, intellectualis, quæ oritur ex eo, quod propriè per intellectum habet dignosci, ut formæ communes,& huiusmodi. Sensibilis est quæ prouenit ex indiuiduis & obiectis sensuum particularium, quę sunt principia cognitionis sensibilis. Sciendum autem quòd nulla potentia apprehensi-

hensiua sensibilis retinet id quod apprehendit, imo quòd una apprehendit, alia retinet. Notandum ergo quòd alia uirtus est, quæ bene tenet, alia quæ bene recipit, & ista quæ bene tenet, perficitur sicco & frigido, sed illa quæ bene recipit, perficitur humido.

De sensibus particularibus. Cap. 35.

Sensus particularis in quinque diuiditur scilicet in uisum, auditum, gustum, odoratum, & tactum, qui in multis conueniunt, & in multis differunt. Conueniunt enim quinque sensus in hoc quòd sunt uires passiuæ. Sentimus enim intra suscipientes, non extra mittentes. Sensibile autem positum supra sensum non sentitur. Omnes sensus sunt perceptibiles singularium, non uniuersalium. Ad quemlibet sensum extenduntur nerui duo, unus ad sentiendum, quid agitur contra exteriora, & alius ad motum uoluntarium, qui agit ut uis animæ interior, & ad organum dirigit intentionem. In omni sensu oportet esse proportionem sensibilis ad sensum, quia in medijs delectantur, & in extremis corrumpuntur. Ad sentiẽdum autem aliquid oportet esse obiectũ præsens, & medium deferens, & organum sanum atq; conueniens, & animę intentionem actualem. Omnes sensus unam habent originem, scilicet, sensum cõmunem, à quo uelut à centro quasi lineæ quædã exeunt. Differunt etiã sensus particulares in multis. Nam quilibet habet speciale instrumentum. Differunt etiã in obiectis, differunt in medio deferente, quia tactus & gustus habent medium intrinsecus, & alij extrinsecus. Differunt in apprehenden-

Sensus particularis diuisio.

Sensuũ particularium differentia.

hendendi velocitate:quia visus citissimè etiam rè mota apprehendit. Differunt situ: quia visus est supremus,post auditus,deinde alij per ordinem. Differunt vtilitate,quia gustus,& tactus maximè sunt necessarij ad conseruationem indiuidui, & speciei. Gustus enim discernit cibum, per quem seruatur animal à nociuo, & tactus discernit qualitates sensatorum,sicut calidum & frigidum, & huiusmodi,vt animal declinet extrema taliũ qualitatum, ne corruptionem incurrat. Differunt generalitate,quia tactus est generalior, cum non habeat organum determinatum, sed in omnibus membris fit. Differunt etiam in impressionum retentione,sensus enim grossiores fortius retinent suas impressiones,sicut patet in tactu. Nota quòd videmus uisu & oculo,sed differenter: nam uisu videmus effectiuè siue formaliter, sed oculo vide mus instrumentaliter. Eodem modo dicendum est de cæteris sensibus. Anima autem alienatur à sensibus tripliciter.Primo in somno, secundo in extasi magis, tertio in morte maximè.

Videmus et quo medio.

Anima alienatur & quomodo.

De sensu communi. Cap. 36.

Sensus exteriores à quo exeunt.

Sensus, communis est potentia, quæ omnium sensuum particulariũ obiecta apprehẽdit. Omnes enim sensus exteriores à sensu communi,velut à centro,particulariter exeunt,& sensatorum suorum similitudines ad sensum communem reducunt,quo mediante de singulorum proprietatibus iudicant & discernunt. Vnde sciẽdum quòd sensus communis est fons, ex quo omnes sensus oriuntur,& ad quem omnis motus sensibilium refertur,sicut ad vltimum finem. Hæc potẽtia quædam

dam habet inquantum est sensus, & quædam inquantum communis est. Inquantum enim sensus est, habet recipere rerum species, sine materia, & tamen præsente materia. Inquantum communis est, habet duo, quorum vnum est iudicium sensibilium, per quod nos apprehedimus nos videre, quando videmus, & audire quando audimus, & sic de alijs. Si enim hoc iudicium non esset in animalibus, non satis esset videre, & audire vtile, & secundum alios sensus apprehendere. Secundum est multa sensata comparere, dicendo unum esse dulce, & aliud dulcius esse, & hoc ideo sensus cõmunis habet, quia ad ipsum referuntur omnium propriorum sensuum sensata. Hæc virtus in anteriori parte cerebri ponitur, in loco, vbi concurrunt nerui sensitiui quinque sensuum, qui locus medullosus est & humidus.

De vi imaginatiua. Cap. 37.

Virtus imaginatiua est potentia apprehensiua, in qua imagines rerum sensibilium reseruãtur. Hæc uirtus plus abstrahit quã sensus: quia sensus non accipit formam nisi præsente re: ista autem reseruat formam, etiam re absente. In hoc etiam imaginatio differt à sensu communi, quia sensus communis præsentia rei exterioris indiget, sicut sensus particularis. Ista autẽ virtus. s. imaginatio, thesaurus formarum vocatur: quia in ea (sicut dictum est) formæ à particularibus sensibus receptæ, retinentur. Hæc potentia in anteriori parte cerebri, seu interiori, sicut & sensus communis ponitur, & hic maior est durities ex frigiditate cerebri prouenicns, vbi & imaginatiua *Imaginatiua quid sit.*

De phantasia. Cap. 39.

PHantasia est uirtus, uel potentia componens imagines cum imaginibus,& intẽtiones cum intentionibus, & imagines cum intentionibus. Componit inquam, phantasia imagines cum imaginibus, ut est apprehendere aliquid esse album, uel nigrum, uel diuersas formas componere & fingere chimæras. Componit etiam intentiones cum intentionibus, ut patet in oue, quæ apprehendit nato suo præbenda esse ubera, & alienum esse repellẽdum. Componit etiam imagines cum intentionibus, ut cum apprehendit ouis formam lupi, nam esse fugiendam. Per phantasiam maior habetur cognitio, quę potest haberi in anima sensibili, quæ est in brutis: per hanc enim non solum scit præsentia, sed etiam prouidet sibi in futurũ. Per hanc enim quædam animalia faciunt sibi casas, & de cibo prouident in longinquum. per hãc etiam de illo scit ꝙ sit idẽ, & de alio ꝙ sit aliud, & sic de eo omni de quo scientia profertur per modũ affirmationis, & negationis. Per hanc quoque uidemus aliquid eligere animalia, & aliquid refutare. Ad electionem autem & refutationem præexigitur scientia & discretio, & ideo multi dixerunt ꝙ phantasia est aliquid rationis. Sed dicimus non esse ueram electionem animę sensibilis, sed aliquid simile. Hæc à uulgo in homine uocatur cogitatiua, cũ tamen cogitare propriæ sit rationis. Phantasia operatur in somno, sicut in uigilia. Quod autem in somnis res uidentur esse pręsentes, hoc est quia fit reuersio ad sensum cõmunem. Ista potentia quando coniuncta est rationi,

Phantasia quid sit.

sicut est in homine, tunc accipit agendi & operandi regimen à ratione. Sed quia ratio diuersificatur secundum diuersitatem eorum, de quibus ratiocinatio fit, ideo per operationes phãtasię multiplicantur in homine valde. Vbi autem phantasia non est cum ratione, vt est in brutis, tunc regitur solum secundum instinctum naturæ. Et quia natura vno modo est in habentibus speciem vnã, ideo conceptio phãtasiæ operatur in talibus vno modo. Et inde est quòd omnis hirundo facit vno modo nidum suum. Dixerunt autem quidam philosophi quod istæ virtutes in brutis potius aguntur, quàm agãt, sed in homine potius agũt, quàm agantur: quia bruta mouentur secundum impetum, & impulsum appetitus naturalis. Motus autem humani regulantur secundum regimen rationis. Notandum autem quòd melancholici, & infirmi, & amentes, multas habent phantasias, sed hoc nõ est ex illustratione, quæ fit per imaginationes rerum sensibilium, sed ex passionibus naturę, & cõfusione spirituum ascendẽtium ad cerebrũ, & caput turbantium. Tales enim spiritus diuersarum imaginationum inuolutiones faciunt, & generant horribiles visiones, & conceptiones. Præterea sciendum quòd bruta citius recipiunt influxus primi motoris, quàm homines, sicut patet in formica, quæ quando cibum colligit, intra tres dies non pluit. Et gallus cantũ suum per tempus variat, quia mutationem auræ ex influxione primi motoris præsentiunt. Huius dicti hæc est ratio, quoniam homines multum occupantur circa conceptiones suas conferendo, & componendo, & diuidendo, quare & influxiones primi mo-

Homo & animalia mouentur, sed differenter.

Formica natura.

oris non percipiunt ita citò sicut bruta, quæ nō sic occupantur in suis conceptionibus, nec secundum illas operantur, sed tantum secundum instinctum naturæ. Ista vis, scilicet, phantasia, plurimū impedit intellectum, eo quòd nimis occupat animam compositione, & diuisione imaginum, non solum acceptarum à sensibus, sed etiam fictarum. Maximè autem impedit intellectum, quando aliquid de cœlestibus & diuinis imprimitur ei; & hoc ideo, quia conceptiones tales intellectus nō potest ferre, nec sunt similes imaginationibus, & fictionibus phantasiæ. Phantasia vero ponitur in medio mediæ cellulæ cerebri, tanquam centrum, inter memoratiuam & imaginatiuam, quia phantasia conuertit se tam super formas, quas accipit imaginatiua per sensum, quàm super intentiones quas reseruat memoria; & tūc istas formas ac intentiones diuidit ac componit.

De memoria. Cap. 40.

Memoria est repositorium preteritorum. Reseruat enim memoria intentiones per æstimationē à figuris rerum elicitas. Anima per memoriā mediantibus rebus sensibilibus reddit in ipsas res sensibiles, quæ sunt extra ipsam; & propter hoc oportet actum memoriæ duas præcedere operationes, quarum vna est hoc esse receptū, & hæc est operatio sensus cōmunis, & in hoc memoria incipit. Secunda est hoc esse conseruatum apud nos, quod fit per imaginatiuam. Oportet etiam quòd ante memoriam quædam virtus operetur, quæ ex figuris rerum diuidat rerum intentiones singulares. In hoc autem differunt imagi- *Memoria quid sit.*

Imaginatio & memoria differunt & quomodo. natio & memoria, quia ista conseruat species rerum, hęc conseruat intentiones specierum. Sciendum quoque ꝙ memoria differt à reminiscentia, quia memori à discretè & distinctè reuertitur ad res componendo intentiones distinctas cũ imaginibus. Reminiscentia autem siue recordatio est motus, quasi interceptus & abscissus per obliuionem, & est cum collatione temporis, & loci, & huiusmodi. Reminiscentiæ enim modus non est uniformis, sed causatur ex pluribus principijs circũstantibus illud cuius propriè est reminiscibilitas, cum sit principium multorum prius memoratorum. Cum. n. per memoriam fiat rerũ apprehensio, quòd eædem res prius fuerint in se, uel in sensibus alijs cognitæ, patet ꝙ si quis res totaliter est oblitus, non potest per memoriam recordari se esse oblitum. Sed si oblitus est in parte, tunc per id quod remansit, potest reminisci se quandoque sciuisse, unde per collusionem reminiscentiæ potest etiã ad id quod oblitus fuerat redire cum illius adiutorio quod remansit memoriæ.

Memoria et reminiscentia differũt, et quomodo.

Alia differentia inter memoriã & reminiscentiam. Alia est etiam differentia inter memoriam & reminiscentiam, quia memoria multa participant animalia, sed reminiscentia solius rationis est, quia reminiscentia est quædam inuestigatio, quæ sine ordine rationis nõ est, ac sine deliberatione, per quę antecedens ordinatur ad consequens. Sanè cũ quis reminisci uoluerit ea, quæ non eo modo quo per sensum, sed per intellectũ apprehendit, hoc non fit per memoriam, quia memoria talia non referuat, sed intellectus conuertit se super ea, quæ habet apud se, & ea reducit ad actum, quæ habet in habitu: iste aũt habitus manet actualiter apud intelle-

tellectum possibilem, qui est locus specierum uniuersalium, unde & uniuersalia prius speculata remanent apud ipsum tanquam in loco suæ generationis, etiam actu, quãdo illa non considerat. Intellectus autem possibilis ad has species, quas sic habet apud se, conuertitur, uel ab eis auertitur, quando uoluerit. Vltimo notandum est ꝙ memoria ponitur in posteriori parte cerebri, qui locus est siccus ꝑ neruos motiuos, qui oriũtur ex ipso.

Locus memoria vbi.

De vi sensibili & motiua. Cap. 41.

SEquitur de vi sensibili motiua: hæc mouet quandoque spiritualiter, quandoque corporaliter. Primo modo dicitur appetitiua, quæ mouet dupliciter, aut diligendo, aut odiendo: & diuiditur in concupiscibilẽ & irascibilem, per quas appetit anima bonum, uel insurgit contra malũ. Ab his uerò duabus. s. irascibili & concupiscibili, oriuntur quatuor affectiones. s. gaudium, spes, dolor, & timor. Nã si præsens est, quod concupiscimus, gaudemus, si absens est, speramus. Similiter si pręsens est de quo irascimur, dolemus si absens est, timemus. Sensualitas autem est uis animæ sensibilis motiuæ, & ad idem mouet, ad quod concupiscibilis, & irascibilis. Sensualitas. n. appetit, quę delectabilia sunt corpori, ac nociua refugit. Differt tamen sensualitas à concupiscibili & irascibili, quia sensualitas magis coniungitur corpori, & sicut in brutis, ita in homine nulla lege perstringitur, quin semper in appetitus rerum ad corpus pertinentiũ moueatur. Sed cõcupiscibilis & irascibilis coniunguntur rationi, & prout sunt in homine, frenãtur ratione, ac regũtur uirtutibus, quę fundan-

Appetitiua vis mouet multipliciter & quomodo.

Affectiones quæ oriuntur ab irascibili & cõcupiscibili.

Sensualitas quid sit.

Irascibilis, & concupiscibilis con-

iunguntur rationi, & quomodo.

fundantur in ipsis. Est enim temperantia in cõcupiscibili, & fortitudo in irascibili, & sic de alijs.

Virtus in vi.

Secundum quòd vis motiua sensibilis mouet corporaliter, sic diuiditur in virtutem naturalẽ, uitalem & animalem, quarum prima situm suum habet in hepate, vt in proximo principio, cum primum principium est cor, secunda in corde, tertia in capite vt in proximo principio, tamẽ primum principium est cor.

Virtus naturalis vitalis. Animalis.

Virtus enim naturalis est motiua humorum, uitalis motiua pulsuum, animalis motiua membrorum. Dicimus ergo quòd uirtus naturalis est motiua humorum mediantibus arterijs, & venis, quæ radicantur in hepate, secundũ Galenum, sed secundum Aristotelem radicantur in corde, & hoc per spiritum naturalem.

Virtus naturalis quid sit

Est autẽ spiritus naturalis, substantia subtilis, & aerea vi caloris in corde generata, hæc sanguinem ad singula membra impellit, ex quo corpus vegetatur.

Virtus vitalis quid sit.

Virtus uitalis est motiua pulsuum mediãtibus arterijs, quæ radicantur in corde. Spiritus autem vitalis est idem qui & naturalis. Idem dico in substantia, sed differens in virtute, quæ & naturalis est, hic per arterias ad membra corporis se diffundens, uiuificat ipsum corpus tanquam instrumentum.

Virtus animalis quid sit.

Virtus animalis est motiua membrorum mediantibus neruis, qui radicantur in capite, & hoc per spiritum animalem.

Spiritus animalis quid sit.

Est autem spiritus animalis idem qui & naturalis, & vitalis, sed animalis dicitur cũ ad cerebrũ deuenerit. His cæteris subtilior per neruos ad organa sentiendi dirigitur, vt sensus & motus secundum locum exinde generetur in corpore animalis. Circa uires istas denique sciẽdum est, quòd cum virtutes animales intendun-

tenduntur, tunc naturales remittuntur, propter hoc i homine dedito studio vel meditationibus, minus operatur uirtus nutritiua, & generatiua, & augmentatiua. Ex quo patet quòd concupiscentia carnis domatur i uiro studioso. Vnde ait Hieronymus, Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis. Præterea quando virtutes animales remittuntur, naturales intenduntur, sicut patet in somno, qui describitur esse quies virtutum animalium cum intentione naturalium.

Vir studiosus carnis dominator.

De potentijs animæ rationalis. Cap. 42.

TRia sunt in anima, vt ait Philosophus, scilicet potentiæ, habitus, & passiones. Et potentiæ quidem sunt innatæ, habitus autem sunt acquisiti, uel infusi, passiones verò sunt illatæ vel innatæ. Habitus enim sunt acquisiti, ut patet in sciẽtia, & uirtute politica. Nam ex frequenti studio homo acquirit scientiam, & ex frequenti bene agere fit homo bonus, bonitate virtutis politicæ. Sunt & habitus quandoque nõ per acquisitioné, sed per infusionem, sicut sapientia fuit infusa Salomoni, & uirtutes Theologicæ conferunt quotidie paruulis in baptismo, & etiam pœnitentibus in iustificatione & ex actibus non generantur tales habitus, sed potius econuerso, ex talibus habitibus eliciuntur boni actus ex potentijs, unde in habitibus acquisitis sequitur, quales sunt actus, tales sunt & habitus, sed in habitibus infusis est contrarium, scilicet quales sunt habitus, tales sunt & actus. Est tamen verum quòd sicut habitus acquisiti generantur per actus, ita & generãt per actiones, sed non meritorias, inquantum tales passio-

In aĩa plura sunt, & quæ.

3. Reg. 3. Io. 3. & 20

Ex habitibus infusis generantur actus, et quo modo.

nes sunt illatæ ab extrinseco. Vocat autem passiones philosophus ipsas receptiones obiectorum. Sumuntur & aliter passiones, ut dicātur affectiones, sicut dolor, timor, spes & gaudium.

De diuisione potentiarum animæ. Cap. 43.

NVnc ad diuisionem potentiarum animæ accedamus. Philosophus ergo principaliter diuidit animæ potentias, in cogitatiuam, & motiuam, quam theologus appellat intellectum, & affectum: ipsum autem affectum intelligit uoluntatem. Potentia autem animæ tunc dicitur intellectus dum est apprehensiua, & dicitur uoluntas, dū est motiua. Item quædam sunt uires animæ separatæ à corpore, ut uelle, & intelligere, secundum quas anima non unitur corpori, sed unitur utenti corpore .s. phantasia, quæ sic se habet ad intellectum sicut color ad uisum, ut ait Phil. Quædam uerò sunt uires inseparabiles à corpore, ut uegetabiles, & sensibiles, & quantum ad essentiam & quantum ad operationem, ut in brutis. Sed in homine separantur uires istæ à corpore quantū ad essentiam licet anima operationes earum exercere non possit extra corpus. In brutis uerò simpliciter pereunt quantum ad utrunque. Item anima potentias quasdam habet cōes cum brutis, ut est sensualitas, sensus particularis, sensus communis, imaginatio, memoria, æstimatio. Quasdam habet non communes cum illis, ut est ratio, & intellectus, & huiusmodi. Item anima habet uires quasdam quoad se, ut est ratio, uoluntas, liberum arbitrium, quasdā habet quibus corpus corpori permiscetur, ut est uis naturalis, uitalis, & animalis,

Potentiarū animæ diuisio.

de quibus dictum est supra. Ex iam dictis patet, quod potentiæ quædam sunt organicæ, quædam non. Item ex prædictis collige, quòd anima rationalis omnes potentias habet animæ uegetabilis & sensibilis, sed non inquantum rationalis est: uerum inquantum rationalis est, addit intellectum & liberum arbitrium, & huiusmodi. Et hoc est quod dicit Grego. Omnis, inquit, creaturæ aliquid habet homo. Habet nanque homo commune esse cum lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Quicquid enim uirtutis, aut nobilitatis habent naturę inferiores, habent & superiores, sed perfectiori modo, & nobiliori & quòd possunt inferiores, possunt & superiores, sed nobiliori & perfectiori modo. Propter hoc manifestum est quòd omnes uires quibus cõmunicamus cum brutis, differunt specie, prout sunt in nobis, & in brutis.

Homo cum oĩbus creaturis communitatem habet, & quomodo.

De potentijs cognitiuis. Cap. 44.

Quatuor assignantur differentiæ uirtutis intellectiuæ. Prima assignatur secundum differentiam naturę, & sicut intellectus diuiditur in agentem & passibilem. Secunda datur secundum differentiam obiecti, & sic diuiditur intellectus in speculatiuum & practicum. Tertia assignatur secundum differentiam dignitatis, & sic diuiditur ratio in partem superiorem & inferiorem. Quarta datur secundum comparationẽ ad actũ, & sic diuiditur intellectus in habitum, & in actũ. In habitum quidem, ut possit intelligere quando vult. In actum vero, cum actualiter ad intelligere se conuertit & ad intelligibile. Differentia uerò intel-

Virtutis intellectiuæ differentiæ. Al. possibilem, & potentialem et infra.

intellectus in effectu, & eius, qui dicitur adeptus, sumitur secundum maiorem, & minorem perfectionem ipsius intellectus possibilis. Nā cum intellectus possibilis recipit species cum lumine intellectus agentis, tunc dicitur intellectus in effectu, & etiam in habitu. Intellectus uero cum recipit perfectè lumen secundum formalem coniunctionem, tunc uocatur intellectus adeptus. Diligenter autem notandum est quod omnes differētiæ intellectuum iam prædictæ sumuntur uel secundum actum, vel secundum habitum, uel secundum modum intelligendi, & nulla sumitur secundum diuisionem potentiæ cognitiuæ, nisi prima tantum, secundum quam diuiditur in agentem & possibilem.

De modo cognoscendi. Cap. 45.

Cognoscit Deus, Angelus, & homo, quō differunt.

RES aliter cognoscit Deus, aliter angelus, aliter homo. Ipse quoque homo aliter per intellectum Deum cognoscit, & aliter creaturas. Intellectus enim diuinus cognoscit res ex seipso, intellectus autem angeli cognoscit res per species sibi concreatas, quæ sunt similitudines rerū. Sed intellectus humanus cognoscit res per species abstractas à rebus particularibus, per sensum prius cognitis. Vnde sciendum quod sicut sensus cognoscit res præsente obiecto, & sicut imaginatio cognoscit absente obiecto, & tamen cum appendicijs materiæ, ita intellectus cognoscit sine appendicijs materiæ sub intentione uniuersali.

Anima cognoscit om-

Anima igitur per intellectum aliqualiter cognoscit omnia, & attingit. Cognoscit enim Deum su-

pra

pra se,& seipsam in se,& angelos iuxta se,& quicquid cœli ambitu continetur, infra se. Quis sit autem modus cognoscendi Deum,nota quòd intellectus humanus non cognoscit Deum per abstractionem, sicut alias res,& hoc ideo,quia similitudo abstracta simplicior est illo à quo fit abstractio. Deo autem nihil simplicius est. Alia ratio est,quia in abstractione oportet esse vniuersale & particulare. Particulare quidem à quo fit abstractio, vniuersale autem, scilicet ipsum abstractum,sed nihil horum cadit in Deum. Cognoscitur igitur Deus naturali cognitione, quia intellectus possibilis ita formatus lumine intellectus agentis, quod est similitudo primæ lucis, in hac similitudine cognoscit lumen quod est Deus. Sciendum præterea quòd per sensum cognoscimus particularia, sed per intellectum uniuersalia, & quando se intellectus conuertit ad particulare vt ipsum apprehendat, tunc similitudo abstracta à particulari erit uniuersalis,& non particularis. Item nihil venit in intellectum nisi per sensum,& hoc fit duobus modis, scilicet vel simpliciter, vel per accidens. Simpliciter quidem, vt quando intelligimus sensibilia prius per sensum apprehensa. Per accidens autem, quando intelligimus insensibilia per effectum. Notandum est etiam quòd aliud est rem per cognitionem in intellectum uenire, & aliud est in re iam intellecta versari, quia tunc cognitio rerum per sensum uenit in intellectum, sicut dictum est, sed cum intellectus rem iam apprehendit, tunc delectatur, & negotiatur in illa, etiam sine sensus adminiculo. Ad cognoscendum autem ista plenius nota utrumque uerum esse, scilicet

nia,& quomodo.

Modus cognoscendi Deũ quis sit.

In abstractione quicõcurrant.

Quid per sensum & intellectũ cognoscimus.

scuntur, & quomodo. licet quòd per particularia cognoscuntur uniuersalia, & econtra per uniuersalia cognoscũtur particularia. Istud sic patet, quia duplex est uniuersale, *Vniuersale duplex.* vnum scilicet, prout est abstractũ, & aliud confusum, uidelicet, secundum quod est in particulari. Dicimus ergo ꝙ ad cognitionem vniuersalis abstracti uenimus per particularia, sicut in pueris, in quibus prius operatur sensitiua, quam intellectiua, quia prius cognoscunt particularia per sensum, & postea uniuersalia per intellectum. Sic & philosophi inuenerunt modum argumentandi per inductionem, quia ex multis propositionibus particularibus, unam concluserunt uniuersalem, hoc modo. *Cõclusio vniuersitatis quõo sit.* Socrates est animal, Plato est animal, Cicero est animal, ergo omnis homo est animal. Econtrario est in vniuersali confuso, quoniã per talem uniuersalem uenimus in cognitionem particularium: sicut patet, quando uidemus hominem à remotis, tunc non cognoscimus, nisi eius substantiam corpoream, sed postea per motum cernitur esse animal, dum uerò magis appropinquat, cernitur esse homo: tãdem cognoscitur esse Petrus. Nota quòd secundum Philos. plura scire possumus, sed unum solum intelligere, quoniam scire dicit habitũ per quem plura scimus: *Scire, & intelligere plura, & quomodo.* intelligere autem dicit actum, qui non potest esse intellectus duplicatus. Intellectus enim ad unũ solum se potest actualiter conuertere, & hoc patet quòd quando quis agit duos actus rationis simul uno tempore, unus est intellectus, & alius memoriæ, siue consuetudinis: uerbi gratia. *Agere duos actus rationis quis potest, & quomodo.* Aliquis dicit horas, & cum hoc in lib. quærit concordantias, uel numerat denarios, unum illorum

scili-

scilicet quærere concordantias, est actus intellectus, sed aliud, scilicet dicere horas, est actus memoriæ, sicut etiam animal brutum sine regimine intellectus uadit ad domum ad quam sæpe iuit. Item nota quòd ad intelligentiam rei non requiritur præsentia rei intelligibilis, sed præsentia similitudinis eius tantum, quia res non cognoscitur per essentiam, sed per similitudinem tantum, & econuerso, & inde est quòd intellectus apprehendit remota sicut propinqua.

De intellectu agente & possibili. Cap. 46.

NVnc de intellectu agente & possibili specialiter est dicendum. Intellectus igitur agens, est qui abstrahit species ab imagine, siue phantasia, & sua irradiatione facit uniuersales, ac ponit res in intellectu possibili. Nam sicut ad uisum corporalem exigitur lux abstrahens intentiones colorum, id est, similitudines à colorato, & ponit eas in aere, non quidem secundum speciem, sed secundum intentionem, id est, similitudinem, sic intellectus agens, qui est lux animæ, ponit species abstractas à phantasia in intellectu possibili, non quidem actualiter, sed secundum intentionem, id est, similitudinem. Quare autem inter imaginationē & intellectum possibilem nō sunt potentię eiusdem speciei quoniā altera est potentia animæ sensibilis, altera animæ rationalis. Intellectus aūt possibilis dicitur, quia potest recipere tales species, sed nondū recepit eas, cuius exēplū est, tabula nuda nullā habens picturam. potest tamen habere quancunque. Sanè cum intellectus

Intellectus agēs quid.

Intellectus possibilis qd

possibilis tales species receperit, tunc (sicut habes supra) uocatur intellectus in effectu, uel in habitu. cum uero illustratur multitudine specierum sensibilium, tunc est intellectus adeptus. Qualiter autem istæ species remaneant cum intellectu possibili, uel qualiter ad eas fiat per reminiscentiam conuersio & reuersio, habes supra in cap. de memoria. Porrò intellectus agens & possibilis differunt, sicut lux & illuminatum, & sicut perficere & perfectibile quia, ut ait Philos. intellectus agentis est omnia facere, sed intellectus possibilis est omnia fieri. *Et ut plenius innotescat, notandum quòd sicut ad hoc quod per speculum aliquid videatur, tria sunt necessaria, scilicet speculum quod aptum natum est recipere impressionē corporum obiectorum, color autem in corporibus obiectis, & lux qua moueatur color corporū obiectorum, quæ sine luminis influxu quantumcunque obijciantur, non sunt receptibiles à speculo, sic similiter ad hoc, ut aliquid in intellectu videamus, oportet quòd sit intellectus possibilis, qui aptus natus est recipere species, quemadmodum dictum est de speculo. oportet etiam quòd sint species speculatę apud intellectum possibilē, qui habet ipsas in habitu, cum sit locus specierū uniuersalium. Sed sicut color in corpore nō mouetur, nec species, nisi mediante lumine imprimantur in speculo, sic nec phantasmata erunt actu intelligibilia, nisi intellectus agens irradiet, & diffundat super eum lumen suum, sicut lux super colores, ut sic secundum actum intelligibilia efficiantur.

Intellectus agēs & possibilis differūt, & quo modo.

** Ab hinc vsq; ad finē capitis, additio est, nec habetur in vetustis codicibus.*

Ad cognoscēdum per speculū tria requiruntur & quæ.

De intellectu speculatiuo practico. Cap. 47.

SEquitur de intellectu speculatiuo, & practico, qui ambo in cognitione cõsistunt, sed in hoc differunt, quòd intellectus speculatiuus cognoscit uerum in ratione ueri, practicus autem cognoscit uerum in ratione boni. Item intellectus speculatiuus uocatur cognitio speculatiua, sed practicus dicitur cognitio affectiua. Itẽ finis speculatiui est uerum, finis autẽ practici est opus. Itẽ per speculatiuũ intelligimus rectè, sed per practicũ rectè uiuimus. Intellectus practicus uocaẽ operatiuus, quia dicĩ à praxi, quod est operatio. Itẽ intellectus practicus diuiditur in rationẽ & synderesim. Ratio aũt diuiditur in partẽ superiorem & inferiorẽ, de quibus per ordinem est dicẽdum.

Intellectus speculatiuus & practicus differũt & quomodo

Intellectus practici diuisio.

Rationis diuisio.

De ratione, & partibus eius. Cap. 48.

RAtio, est uis animæ non solum cognitiua, sed etiam motiua. Ratio autem cum iudicat aliquid esse bonum, uel malum, & ibi sistit, tunc dicitur cognitiua. Si autem procedit amplius, & iudicat esse bonum, ut fiat, sic dicitur motiua. Si uerò adhuc ulterius procedit, ut non solum iudicet esse bonum, ut fiat, sed etiam id appetit, sic dicitur liberum arbitrium: quoniam liberum arbitrium apprehendit rationem & uoluntatem. Ratio autem prout se habet ad bonum particulare, diuiditur in partem superiorem, & inferiorem. Superior pars diuinis ac æternis intendit, inferior autem de transitorijs iudicat, & ea disponit. Item superior pars accipit rationes per leges diuinas: ut, hoc est faciendum,

Ratio quid sit.

Ratio cognitiua, motiua & liberum arbitriũ dicitur, et quo modo.

Ratio diuiditur.

Pars superior quid agat.

Pars inferior quid agit.

quia Deus præcepit. Pars autem inferior accipit rationes per leges humanas: ut, hoc eſt faciendum, quia honeſtum eſt, uel quia expedit reipublicæ. Item ſuperior pars rationis dicitur uirtus, quæ licet uſque ad cõtemplationem æternorum ſe extendat, differt tamen ab intelligentia, quia intelligentia negotiatur in æternis per modum rationis, uel intentionis: ratio autem non ſic, ſed conferendo, & ratiocinando. Differt autem ratio etiam alio modo ab intellectu, quoniam intellectus apprehendit eſſe rei abſolutè, ratio autem cum collatione unius ad alterum. Inferior uerò pars rationis dicitur multipliciter: quę quia circa res corporales uerſatur, coniuncta eſt ſenſualitati, & ſæpe allicitur ab ea. Videt enim ſemper ſibi porrigi pomum, id eſt illecebram uicinam. Ratio tamen inferior & ſuperior idem ſunt in eſſentia, ſed differunt in officio. Exemplum in oculo ſurſum & deorſum aſpiciente.

Ratio et intellectus differunt.

De potentijs animæ motiuis. *Cap.* 49.

Virium motiuarum diuiſio.

Vis imperatiua quid ſit.

Conſiliatrix quid ſit.

Affectiua quid ſit.

VIrium motiuarum animæ rationalis eſt diuiſio. Diuiditur enim uis motiua in imperatiuam, & conſiliatricem, & affectiuam, & conſiliatricem ſimul & affectiuam ſimul. Vis imperatiua eſt liberum arbitrium & ſyndereſis. Conſiliatrix eſt ipſa ratio, quæ diuiditur in partem ſuperiorem & inferiorem. Vis autem affectiua eſt uoluntas, quę diuiditur in theleſin, & buleſin. Vis quæ ſimul & conſiliatrix eſt & affectiua, eſt ipſe intellectus practicus.

De

De voluntate. *Cap.* 50.

INter dictas potentias primo dicendum est de uoluntate, quæ inter cæteras motiuas est præcipua, cum sit generalis motor omnium uirium. Cum enim intellectus apprehendit aliquid, vt bonum, uoluntas imperat uiribus affixis ipsis organis, sicut uisui ad uidendum, auditui ad audiendum, & sic de alijs sensibus. Similiter in motu locali uoluntas imperat uirtuti animali, quæ est in neruis, & in musculis, & ita mouet ad ambulandum, uel currẽdum, & ad huiusmodi similia. Sed fallit istud in potentijs animæ uegetabilis, in quibus uoluntas suum imperium non exercet. Nutritiua enim & generatiua & augmentatiua non secundum nostrum arbitriũ, sed naturaliter operantur. Voluntas autem in duas diuiditur partes, scilicet in thelesin, & bulesin, id est uoluntatem naturalem & deliberatiuam: quarum prima, scilicet uolũtas naturalis dirigitur per synderesim: secunda uero, scilicet deliberatiua, per rationem. Nota quòd voluntas propriè & strictè tantummodo rationabilium est, sed largè dicitur etiam brutorum esse. Impropriè uerò & quasi metaphoricè dicitur etiam esse uegetabilium. Vnde uoluntas primo modo sumpta, scilicet prout est rationabilium, propriè uoluntas dicitur. Secundo autem modo, prout est brutorum, uocatur propriè desiderium. Tertio modo prout est uegetabiliũ, uocatur appetitus. Inter potentias autem nulla est liberior, quàm uoluntas, quia nec obligatur organo, sicut imaginatio, æstimatio, & huiusmodi, nec cogitur à bono: sicut intellectus cogitur à

Voluntas quid sit.

Nutritiua & generatiua quomodo operẽtur.

Voluntatis diuisio.

Volũtas propriè, & impropiiè quid.

Omnium potentiarũ nobilior voluntas, & quare.

uero. Vires etiam affixæ organis immutantur necessario immutato organo, quibus omnibus uoluntas caret: vnde ait Augustinus, Nihil adeò in nostra potestate est, sicut voluntas. Si autem scire uolueris quare uoluntas non cogitur à bono, sicut intellectus à uero, hęc est ratio, quia citra primum bonum, nihil est ita bonum quòd non aliquid imperfectionis habeat; sed aliquid ita uerũ est, quòd nihil falsitatis habet, ut patet in hac propositione, Quodlibet totum maius est sua parte, unde tali uerò cogitur intellectus assentire; sed uoluntas nulli bono creato cogitur adhærere.

Voluntas in potestate nostra.

Volũtas nõ cogitur à bono.

Item uoluntas uidetur interdum cogi per inordinatum appetitum, prout uoluntas quandoq; trahit hominem, & allicit ut bonum spernat incommutabile, & rebus mutabilibus adhæreat, sed in huiusmodi coactione libertas quædam est; unde Augustinus, Omne peccatum adeò est uoluntarium, quòd si non est uoluntarium, non est peccatum.

Voluntas cogibilis & quomodo.

Omne peccatum à voluntate.

De synderesi. Cap. 51

SYnderesis uis est motiua, quæ semper nata est figi in superioribus, naturaliter mouens, & stimulans ad bonum, & abhorrẽs malum, & in istis nunquam errat, neque secundum synderesim est peccare. Sciendum etiam quòd synderesis nunquam extinguitur totaliter, etiam in diabolo, & in damnatis. remanet enim in illis aliquis eius actus. Synderesis enim quantum ad instinctum boni, & quantum ad displicentiam mali culpæ absolutè consideratæ, extincta est in diabolo & dãnatis, secundum verò quòd culpa comparatur ad

Synderesis quid sit.

Synderesis inextinguibilis, & quomodo extinguibilis.

pœnam,

pœnam, sic non est extincta in illis synderesis, & in hunc modum remanet in eis ad pœnam. Isa. Vermis eorum non morietur. Habent igitur displicentiam mali in comparatione & collatione ad pœnam. *Isa. 66*

De conscientia. *Cap.* 52.

HOc nomen conscientia componitur ab hac præpositione, con, & hoc nomine scientia, unde conscientia dicit duo, scilicet scientiam, & secundum hoc conscientia est habitus naturalis, non solum cognitiuus, sed etiam motiuus, inclinat enim animam ad prosecutionem boni, & fugam mali. Alio modo conscientia dicit acceptionem ex parte rationis, quod notatur ex hac præpositione, con. Primo igitur modo prout cõsciẽtia includit sciẽtiã in se, habet se sicut superius, & coniungitur synderesi, & semper est recta. Secundo modo coniungitur magis rationi, & sic se habet sicut inferius. hoc modo recipit errorẽ & conturbationẽ. In conscientia.n. ex parte inferiori bene potest accidere error. Nã ratio cum conscientia cũ parti inferiori iungitur, habet uersari circa particularia, in quibus sæpe contingit errare, sicut patet in sigillo conscientiæ, in quo synderesis proponit maiorem sic, nullum malum est faciendum. ratio subsumit minorem, sic scilicet; hoc est malũ, conscientia concludit, ergo non est faciendum. Circa primam nõ est error, circa secundam quandoq; est error, & ex hoc falsitas in conclusione quandoq; oritur. Cauenda est conscientia nimis larga, & nimis stricta. Nam prima generat præsumptionẽ, secunda desperationem.

Conscientia quid sit, & vnde dicitur.

Conscientia recta, & erronea et quo modo.

Sigillũ conscientia.

Synderesis, rationis, & cõsciẽtia argumentum.

Conscientia diuersitas.

Isa. 5 Item prima dicit sæpe malum bonum, secunda contra bonum malum. Item prima sæpe saluat damnandum, secunda cōtra damnat saluandum.

Conscientia & timoris conscientia differentia. Nota quòd aliud est conscientia, aliud est timor conscientiæ. Tunc enim est conscientia, quando quis sententialiter iudicat aliquid esse faciēdum uel uitandum, & contra talem conscientiam facere, etiam si sit erronea, peccatum est. Sed contra timorem conscientiæ facere, non semper est peccatum, quia talis timor non est semper ex diffinitiua sententia rationis, per quam iudicet se teneri ad aliquid, sed ex eo quòd uacillat inter dubia, nesciens quid sit melius, uel ad quid teneatur potius, cum tamen non omitteret quicquid sciret esse placitū diuinæ uoluntati.

Conscientiæ respectus. De conscientia quoque sciendum quod quandoque respicit præteritum, quandoque præsens, quandoque futurum.

Conscientiæ prudentia. Nam conscientia accusat de præterito, remurmurat de præsenti, & præcauet de futuro. Præterita namque respicit, ut quando conscientia mentem de hoc quod sibi conscia est reprehendit sicut de malo commisso, uel de bono omisso. Præsentia etiàm respicit, cōtradicendo eis quorum per conscientiam habuimus oppositum. Futura quoque respicit, ut quando instruit & stimulat mentem ad ea facienda uel uitanda, ad quæ ipsa conscientia iudicat nos teneri. Quòd autem conscientia se extendat (ut dictum est) tam ad facta quàm ad faciēda, potest colligi ex diffinitionibus conscientiæ, quæ tales sunt. Dicit enim Ioan. Dam. quòd conscientia est lex intellectus nostri. Basilius autem dicit eam esse rationale iudicatorium. Diffinitiones istæ magistrales sunt. Conscientia est cognitio

gnitio sui ipsius. Item, Conscientia est animi habitus agendorum & non agendorum. Item conscientia est habitus mentis boni & mali discretiuus. Item cõscientia est credulitas intentionis ad aliquid faciendum uel non faciendum animi deliberatione firmata. Error conscientiæ octo modis causatur. Primo ex ignorantia, quando scilicet nescit quis quid eligendum sit, uel declinandum. De tali errore dicitur. Paralipom. 20. Cum ignoramus quid agere debeamus hoc solum residui habemus, ut oculos nostros dirigamus ad te. Secundo ex negligentia, ut cum quis negligit cõscientiam discutere, uel si nescit se expedire, negligit tamen ab alijs quærere. Tertio ex superbia, ut qñ quis non humiliat intellectum suum, ut melioribus & sapiẽtioribus se uelit credere. Contra quos Apost. 2. Corinth. 10. Captiuantes omnem intellectum uestrum in obsequium Christi, hoc est dicere quòd quilibet in credẽdis plus debet fidei consentire quàm sibi, & in agendis plus debet alijs credere, quàm sibi. Quarto ex singularitate, qua homo sequens sensum propriũ, non conformat se alijs, nec sequitur uias communes bonorum. De his in Numeris, Extrema castrorũ cõsumpsit ignis. Quinto ex affectu inordinato, q̃ sæpe inclinat conscientiam ad id quod tunc homo appetit. & sic facit eam à sua rectitudine deuiare. Seneca, Perit omne iudicium, cũ res transit in affectum. Sexto ex pusillanimitate, qua quis timet non timenda secundum rectum iudicium rationis. Isa. Dicite pusillanimes, confortamini, nolite timere. Septimo ex perplexitate, qua homo se credit esse positũ inter duo peccata, quorum

Conscientiæ diffinitiones.

Error conscientiæ causatur, & vnde.

Nume. 15

Isa. 65

Perplexitas quid sit. rum alterum sit impossibile declinare. Sed sciendũ quòd perplexitas nihil est simpliciter potest tamen quis esse perplexus secundum quid, id est, secundum erroneam conscientiam qua deposita erit liberatus. Octauo ex humilitate, & cordis puritate. Gregor. Bonarum mentium est ibi culpas agnoscere, ubi culpa nõ est. *Error reprehensibilis, et laudabilis.* Error primis septem modis acceptus reprehensibilis est, octauo uerò modo laudabilis est, imo nec error dici debet, sed humilis suorum defectuum recognitio, dummodo non sit nimia.

De operationibus animæ. Cap. 53.

Animæ operationes. ANima secundum diuersas potentias, multas & diuersas habet operationes. *Anima cognoscit.* Ipsa. n. cognoscit uerum per intellectum speculatiuũ, affectat bonum per intellectum practicum. *Discernit.* Discernit conferendo inter bonum & malum, uerum & falsum per rationem. *Consentit.* *Eligit.* Discernit simul & eligit per liberũ arbitrium. Consentit per uoluntatẽ. Inuenit medium per ingenium, stimulat ad bonum per synderesim. *Animæ ordo.* Anima autem in actibus suis ordinẽ habet, nam quod sensus percipit, imaginatio repræsentat, cognitio format, ingenium inuestigat, ratio iudicat, memoria seruat, intelligentia apprehendit, & ad contemplationem adducit. Anima præterea cognoscit res præsentes per sensum, absentes uerò per imaginationem, res autem immateriales per præsentiam sui in semetipsa ac seipsam per reflexionem sui supra se. Habet etiam *Animæ actus.* alios actus anima pertinentes ad corpus, sicut est uegetare per uirtutem naturalem, sentire per uirtutem animalem, & uiuificare per uirtutem uita-

uitalem, de quibus omnibus dictum est supra.

De quantitate animæ. Cap. 54.

ANima cum sit simplex, non habet quantitatem demensiuam, sed uirtualem, unde patet quod anima secundum essentiam non est in toto corpore, sed in parte corporis determinata, & inde uirtutem influit toti corpori. & ad hoc ponit Calcidius exemplum de aranea, quæ in medio telæ suæ residens, sentit quemlibet motũ siue interius siue exterius in tela factũm. Eodem modo anima in centro cordis posita, sine sui distensione totum corpus sibi unitum sensificat, uiuificat, atque mouet. Nec contra simplicitatem animæ est, quòd tres dicuntur esse animæ, scilicet uegetabilis, sensibilis, & rationalis, cuius intelligentia superius est expressa. Anima quoque licet sit simplex, tamen secundum Boetium differt in eo qđ est, & quo est. sicut & angelus, & omne quod est creatum quæ omnia differunt secundum rationem particularis & uniuersalis.

Anima non est ĩ toto corpore, & est in toto, & quomodo.

Anima in cẽtro cordis.

De immortalitate animæ. Cap. 55.

ANimam esse immortalem auctoritate ostenditur & ratione. Dicitur.n.in libro Sapientiæ, Iustorum animæ in manu Dei sunt, & nõ tanget illos tormentum. & infra, Et spes illorum im mortalitate plena est. Itẽ in Euangelio. Quærent homines mortem, & non inueniẽt. Item Greg. loquitur de malis inferni. Ibi mors semper uiuit, finis semper incipit, & defectus deficere nescit. Item Io. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam. Itẽ per ratio-

Animæ immortalitas probatur.

Apoc. 9.

rationes. Prima talis est, Omnis corruptio ex cõtrarietate causatur: nihil autem est quod substantiæ animæ cõtrarietur. Præterea anima capax est beatitudinis, Deus autem (ut ait Augustinus) ingenti liberalitate replet omnes creaturas pro captu earum, ergo confert animæ beatitudinem, ad beatitudinem autem spectat uita æterna, & gloria perpetua. Præterea si anima moreretur cum corpore, homo non timeretur mortuus, sicut nec lupus, nec canis mortuus: ergo relinquitur aliquid uiuẽs post mortem hominis, quod timetur, & hoc est anima. Præterea cum Deus sit iustus, habebunt iusti præmium, & mali pœnam, sed hoc non fit in hoc mundo, cum mali uideantur florere, deducentes in bonis dies suos, (ut dicit Iob) boni uerò tribulẽtur, ergo fiet alibi, sed hoc non potest esse, nisi anima sit immortalis. Aug. Transeunt in præsenti tribulationes & prospera cũ tẽpore, sed cancellatis manibus more Iacob, eadẽ redeunt sine fine mansura, ut hic tribulati & afflicti, sine fine gaudeant, iocundati uerò & ditati pœnas æternas sustineant. Iacobus. Omnes gaudium existimate fratres, cum in uarias tentationes incideritis. Beda super isto uerbo. Ne indignemini fratres mei, si mali in mundo florent, & uos patimini, quia non est Christianæ dignitatis in temporalibus exaltari, sed potius deprimi. Mali nihil habent in cœlo uos nihil in mundo, sed spe illius boni ad quod tenditis, quicquid in uia cõtingat, gaudere debetis. Hieronymus. Difficilè, imo impossibile est, ut præsentibus bonis quis fruatur, & futuris, ut hic uentrem, illic mentem reficiat, ut de delicijs ad delicias transeat, ut in cœlo & in terra

Anima beatitudinis capax.

Psal. 20.
Ioan. 5.
Iob 21
Genes. 49
Iacob. 1

terra gloriosus appareat. Preterea Deus fecit animam ad imaginem & similitudinem suam, sed Deus est immortalis, ergo & anima. *Genes. 1*

De libero arbitrio. *Cap. 56.*

Liberum arbitrium (ut ait Augu.) est facultas rationis & uoluntatis, qua eligitur bonum gratia assistente, malum gratia desistente. In hac diffinitione simul ponitur ratio & uoluntas. Ratio quidem ut consiliarius, uoluntas autem, ut imperator. Nam ratio dicit aliquid esse bonum uel malum, uoluntas dicit, fiat. Nota quod libertas liberi arbitrij est libera à coactione sufficienti, sed non libera à coactione efficienti, nulla enim coactio exterior est causa sufficiens ut aliquid fiat, licet quandoque sit efficiens, ut patet in multis qui coacti sunt negare Christum per tormenta, quoniam in huiusmodi coacta uoluntas, uoluntas est, ut ait Augu. Quando uerò peccator retrahitur à gratia, tunc non destruitur libertas liberi arbitrij, quia cœcus uel fessus uel claudus in foueam cadens quando extrahitur, non fit hoc illo inuito. Libertas liberi arbitrij triplex est, scilicet à necessitate, à peccato, à miseria. Prima libertas est naturæ, secunda gratiæ, tertia gloriæ. Item prima est bonorum & malorum, secũda est tantummodo bonorum, tertia est in cœlo regnãtium. Ex his patet quòd libertas malorum est uelle peccare & etiam posse peccare, sed libertas in paradiso fuit posse non peccare, & etiã posse non turbari: libertas uerò patriæ est nolle & non posse peccare, nec posse turbari. Patet ergo quòd liberum arbitriũ liberius est in bonis quàm in malis,

Libe. arbitrium quid sit.

Libe. arbitrium nõ cogitur, et quomodo.

Arbitrij libertas triplex.

Libe. arbitrium in bonis & malis est, & quõ.

lis, quia in bonis est tantummodo seruitus miseriæ, in malis auté est seruitus miseriæ & peccati, sed in patria est liberrimum, quoniã omnis talis seruitus destruetur. Nota q licet Deus non possit malè facere, & similiter angelus, & animæ bonæ, uel beatę, tamen est in eis liberum arbitrium, quia bonum eligunt, & malum declinant, non est infirma necessitate, sed libera uoluntate. Eodem modo dicendum est de diabolo, quòd habet liberum arbitrium, bonum tamen semper respuit, & malũ eligit, sed hoc non facit in eo uiolenta coactio, sed uoluntaria obstinatio. Liberũ arbitrium habet se in quibusdam indifferenter ad bonum & ad malũ, ut in primis parentibus, ante lapsum, in quibusdam plus se habet ad malũ, quàm ad bonum, ut in regeneratis post baptismum, in quibusdam plus se habet ad bonum, quàm ad malum, ut in sanctificatis in utero, in quibusdam necessario se habet ad malũ, ut in infidelibus non regeneratis, in quibusdam necessario se habet ad bonum, ut in confirmatis, sicut fuit beata uirgo post conceptionem filij.

Libe. arbitriũ in Deo, Angelis, & aĩabus beatis & q̃uo.

Lib. arb. in diabolo est, et quomodo

Liberum arbitriũ se habet indifferenter, & quomodo.

Genes. 1
Genes. 8
Luc. 1
Hiere. 1
Ioan. 3
Luc. 1
Act. 2

De natura corporis humani. Cap. 57.

HOmo Græcè anthropos dicitur, id est, arbor euersa: habet enim caput cum capillis ad modum radicis, brachia uerò cum cruribus sunt quasi rami. Solus etiam homo est longi, & lati corporis. Solus quoque homo est erecti corporis: & huius ratio duplex est, scilicet naturalis, & moralis. Naturalis ratio est, quia in alijs animalibus abundat in capite materia terrea deprimens, & deficit calor erigens, quod non est in homine

Homo quid sit.

Corporis humani elegantia.

Homo erectus & quare.

homine. Est & ratio moralis, ut scilicet rectitudo staturæ corporis attestetur rectitudinē mentis sursum ad cœlestia tendentis. Accidentia animæ transmutant corpus, quia forma delectabilis imaginata mouet corpus, sicut tristabilis, & ideo dicit Auicen. quòd multum tristis, ac lepram timens, erit aliquando leprosus: sicut econuerso, quòd corporis passiones redundant in animæ turbationem, sicut patet in somno. Item partes corporis humani habent similitudinem totius mundi, quia tanta est distātia inter extremitates duorum longorum digitorum utriusq; manus, quanta est à vertice capitis, vsque ad plantam pedis, sicut tanta est distantia à Zenith capitis ad oppositum tropicum in cœlo, quanta est ab Oriente in Occidentem. Corpus humanū ex quatuor componitur elementis, sed apparet terra in ossibus & carne, aqua uerò in humoribus, scilicet sanguine, phlegmate, cholera melancholia. Aer continetur in pulmone, & hoc patet; quia semper in motu est, nam pulmo uentilabrum cordis est, ne nimio calore dissoluatur. Ignis cōtinetur in corde, & ideo inferius est latum, & superius acutum, quam formam ignis tenet. Membra corporis triplicia sunt. Sunt enim quædam radicalia, hepar, cor, cerebrum, gentilia, inter quę tria prima sunt esse indiuidui, in quibus (ut supra dictum est) sedem habet spiritus naturalis, uitalis, & animalis, sed membra genitalia sunt ad conseruationē speciei. Alia sunt membra deseruientia, ut uenæ, arteriæ, & nerui, per quæ uehitur illæ triplex spiritus, ut habetur supra. Alia sunt membra officialia, ut manus, pedes, & huiusmodi. Sunt etiam mem-

Accidentia animi quid corpori faciant.

Hominis dimensio ad mūdi totius dimensionē.

Corpus humanum ex quatuor elementis compositum.

Mēbra corporis qualia. & quomodo.

Omnia membra mutuo ſibi deſeruiant.

membra, tām artificialiter ordinata, ut mutuo ſibi deſeruiant, nam ſuperiora inferioribus adminiſtrant gubernationem, ut patet in oculis. Item inferiora prębent ſuperioribus ſupportationem, ut patet in pedibus, & cruribus, quæ totum pondus aliorūm membrorum ſuſtinent. Item media impartiuntur utriſque defenſionem & neceſſariorum conquiſitionem, ut patet in manibus & brachijs. Item ſic ſunt ordinata, ut mutūo ſibi condoleant. Nam ſi unum membrum dolet, condolent ei omnia membra, & hoc propter connexionem, & colligantiam. Item ſic ordinata ſunt, ut quando unum membrum deficit, alia eius defectum ſuppleant, unde uidemus aliquos carentes manibus comedere cum pedibus, & alios carentes pedibus, cum manibus ambulare. Item ſic ordinata ſunt, ut unum membrum periculis ſe exponat pro alio, ut patet in capite, pro cuius defenſione alia membra periculis ſe exponunt. Itē magnus dolor in uno membro, facit minorem in alio non ſentiri. Item membra, quorum motus ſubeſt libero arbitrio, tam promptam obedientiam ſeruāt, ut inter imperium uoluntatis & executionem operis quaſi nulla mora uideatur, & hanc obedientiam uidemus ſeruare oculūm in uidendo linguam in loquendo. Os in comedendo, manus in operando, & huiuſmodi.

1. Cor. 12

De phyſionomia hominis. *Cap. 58.*

Diuerſa mēbrorum diſpoſitiones, diuerſos a-

DIuerſæ membrorum diſpoſitionem ſecundū artem phyſionomiæ diuerſos effectus ac mores indicant in homine, non quòd iſta ſigna neceſſitatem imponant moribus hominū, ſed oſten

dant

dant inclinationem naturæ, quæ tamen retineri potest freno rationis. Sequamur igitur in hoc tractatu magnos huius artis magistros authores, scilicet Aristotelem, Auicennam, Constantiũ, Philemonem, Loxum, Palemotiũ, incipientes à complexionibus. Melancholicos tristes & graues esse dicimus, sanguineos uerò horum opposita habere uidemus. Cholerici faciles sunt ad irã & phlegmatici pigri sunt & somnolenti. Physionomia sexus est, quòd masculus animus uehemens est ad impetus, studiosus, & animosus: fœminæ autem misericordes sunt & timidæ. Capilli molles, & rari, hebes ingenium proloquuntur. Item capilli crispi pronuntiant hominem timidum, & lucri cupidum. Capilli nimium depressi & fronti imminentes ferum declarant animum, & his concordat capitis ursini capillatura. Item capilli flaui, crassi & albi indicant indociles. Capilli uerò subnigri, si sint moderatè tenues, mores indicant bonos & bonam hominis complexionem. Caput nimis magnum, stolidum indicat. Caput autem globosum, & breue, est sine sapiẽtia & memoria. Caput humile superius, & quasi planum, insolentiæ & dissolutiones dat indicium. Caput oblongum aliquantulum, & malleo simile, hominem circumspectum ac prouidum indicat. Frons angusta nimis indocilem & uoracem declarat, lata uerò paruitatem significat discretionis, sed rotunda designat iracundiam. Item humilis & demissa significat uerecundum, & non admittentem turpia. Item quadrata & moderatæ magnitudinis, magnæ sapientiæ & magnanimitatis est indiciũ. Supercilia arcuata, quæ coniunguntur usque ad

Stus indicãt & non necessitant.

Melancholicorum. sanguineorum, cholericorũ & phlegmaticorum complexiones.

Masculorũ & fœmineorum diuersæ cõplexiones.

Capillorum diuersorum declaratio.

Capitum diuersorum indicatio.

Frontiũ descriptio.

Superciliorum descriptio.

cornu nasi,significat subtilem & studiosum in omnibus operibus suis. Si autem ibidem coeunt, tristem hominem,& parum sapientem demonstrãt. Si autem arcuositas declinat ad tempora, & gibbositatem genarum, significant negligentem. Itẽ supercilia si sint longorum & multorum pilorũ, significant ferum, & magna meditantem. Oculi qui tanquam guttulæ uiroris nitidi relucent, mores compositos indicant. Quando uariè mouentur, vt modo currant, modo quiescant, significant mala reuolui iam in animo, sed nondum esse perpetrata. Oculi glauci, splendore tamen micantes, significant audacem & peruigilem ad malitiam. Oculi magni trementes & obscuri significant potationem uini,& intemperantiam ueneris. Oculi purè nigri significant imbecillem, & sine uirtute animum,& lucri auidum. Quando autem guttulæ rubentes aliquantulum ibi sunt, & tamen nigræ apparent, animum iustum, probum, & ingeniosum ostendunt. Vbi autẽ in nigris oculis guttulæ uehementer rubent, & aliquæ tendunt ad quadraturam, & quædam sunt pallidæ, quædam glaucæ, & circuli qui forinsecus ambiunt pupillas, sunt sanguinolenti,& sunt magni oculi,& nitor pupillæ moueatur, ut mouetur palpebra, tales inquam oculi significãt animum, qui omnium excedit morem ferarum, quicquid enim nefandorum cogitari potest, talibus oculis perpetrabile est, nec etiam à domestico cessabunt sanguine. Oculi nimium prominentes rubicundi, & parui, linguam declarant effrenatam, & corpus instabile. Oculi acriter intuentes, si sunt humidi, indicãt hominem ueridicum, ac in agendis uelocem ac pro-

Oculorum descriptio.

prouidum. Oculi qui frequenter clauduntur, & frequenter reserantur, timidum ac imbecillem declarant. Oculi multę apertionis significant stultum & inuerecundum. Si autem multæ clausuræ sunt, significant mobilem & inconstantem in omnibus factis suis. Aures prominentes & valdæ magnæ significant stoliditatem, & garrulitatem, & imprudentiam, sed ualde paruę malignitatis sunt indicia. Aures nimium rotundę, indocilem significant. Aures oblongæ & angustæ, inuidiæ signa sunt. Aures iacentes, & supra caput applicatæ, pigritiam designant. Genæ crassæ signãt ignauiam, & somnolentiam, nimium autem tenues malignitatem. Genæ rotundę inuidiæ arguuntur. Nares patulæ, alacritatis & fortitudinis dant indicium, longæ uerò tenues, mobilitatis, & leuitatis, signum habent. Narium autem pars, quę iuxta frontem est, si nec alta, nec humili, sed æquali linea descendat, uirile signum est, & prudentiam & constantiam demonstrat. Nares minores debito, furibus assignantur. Omnis vultus cũ plenus est, & crassus, ignauum & voluptatibus deditum significat: vultus dependens cogitatorẽ subdolũ indicat. Labia tenuia in ore maiori, si superius labiũ aliquantulum exuperet super inferius, magnanimum indicat & fortem: Tenui uerò & parui oris imbecillem animum & uersutum indicant. Labia uerò soluta aliquantulum ab ore dependentia, inertem demonstrant. Nã in asinis & equis antiquis ita inuenitur. Os paruum conuenit, tã vultibus muliebribus, quàm hominibus effœminatis, sed quod ultra modum dilatatur, uoracem indicat, & immitem, & impiũ. Talis enim oris rictus

Aurium descriptio.

Genæ describuntur.

Narium expositio.

Vultus explanatio.

Labia describuntur.

Ora explanantur.

Mentũ exprimitur. marinis monſtris conuenit. Mentum prolixum aliquantulum demonſtrat minus iracundum, & minus perturbatum. Qui os paruũ & breue mentũ habent, immites ſunt & inuidi. Hoc enim Plato ad ſerpentes referebat. Vtilius eſt mentũ com menſuratum, ſecundum aliquid ad quadraturam accedens. Mentum ſi longè in prolixum diſtendatur, dolis aſſuetũ oſtendit. *Vocum ſignificatio.* Vox ſimilis exiſtens uoci ouium, aut caprarum, ſtultitiæ habet indicium. Quod autem in modum auium uocem intendunt, de facili fiunt leues. Vox tenuis & quaſi lugubris, triſtem indicat & ſuſpitioſum. Quorum uox in nares incurrit, ita ut nares conſonẽt, mendaces ſunt & maleuoli, ac malis alienis gaudentes. *Ceruicum indicatio.* Ceruix longa & tenuis eum ſignificat, qui maligna meditatur. Ceruix rotunda probat uirtutẽ animi, & corporis humilitatẽ. Ceruix breuis indicium eſt eius, qui cum temeritate audax eſt. Ceruix nimis erecta inſolentem & contumacem dicit. Pectus quod multis carnibus eſt congeſtum, *Pectoris expoſitio.* indociles & ignaros indicat. Pectus quod lõgius eſt, quàm uenter, prudentẽ indicat. Pectus ſi cum uentre nimietate pilorum tegatur, ſignificat hominem inſtabilem, & animum ſine religione ac pietate. Cum autem ſolum pectus capillos præfert, animoſum deſignat. *Humerorũ deſcriptio.* Humeri tenues & qui in acumine erecti ſunt, inſidioſum indicant hominem. *Brachiorũ indicia.* Brachia quando in tanta prolixitate extenduntur, ut erecto corpore extremitas medij digiti appropinquet ad genu, licet fortè à menſura quatuor digitorum deficiat, huiuſmodi habiles homines & fortes dicit, cũ autem prolixitas hæc ad femur deſinit, uel parum ultra, declarat homi

nes maleuolos, & malis alienis gaudentes. Manus nimium breues & exiguæ, fortes designant & sagaces. Crassæ manus, si digitos breues vltra modum habeant, tergiuersorem declarant, insidiosum, & furem. Manus indomitæ, id est, intortæ & tenues, loquaces significant & uoracem. Vngues albi plani & molles ac tenues, ac rubentes, & bene perlucidi, optimum ingenium indicant. Vngues inflexi, & curui, impudentes indicant & rapaces. Vngues breues nimium, declarant malignum. Digiti collecti & globati auarum dicunt, & malignum. Digiti parui & tenues stultum demonstrant. Digiti uerò parui & grossi inuidum indicant, & audacem. Latera tenuia, & angusta, timiditatem indicant. Latera referta carnibus, & dura, ostendunt hominem indocilem, hæc enim ad ranas secundum Platonem referuntur. Pars cruris quæ sub genu est, quæ uocatur sura, quando plena est, & quasi grauida, intemperatum hominem significat, & imprudentem, molles suræ effœminatis assignatur. Pedes crassi & breues ualde, infirmum hominem indicant. Pedes nimium prolixi ad hominem dolosum referuntur. Pedes pertenues & breues produnt hominē malignum. Qui longis passibus incedunt, magnanimi esse solent, & efficaces. Qui celeriter incedēdo se comprimit, & vultum deducit, atque totum corpus implicat, significat timidum, parcum & uersutū. Qui breue passus habet, eundoque accelerat, malignus esse dicitur atque imbecillis. Color cutis niger uersutum indicat. Color albus rubeusque fortes animosque ostendit. Color uehementer albus cum pallore, defectum uirtutis significat ex

Manuū declaratio.

Vnguiū descriptio.

Digitorum expositio.

Laterum explanatio.

Crurium significatio.

Pedum descriptio.

Colorum descriptio.

nimia uictoria phlegmatis. Color ignitus lucentibus oculis ad insaniam uergit. Color medius inter nigrum & album qui declinat in brunum, si clarus est, ostendit uirum boni ingenij, & bonorum morum.

De regulis generalis physionomiæ. Cap. 59.

Mēbra proportionata quid signāt. Generaliter ergo tenendum est, quòd membra quæ in proportione sunt naturali quo ad figuram, colorem, quantitatem, situm & motum, indicant mentis bonam habitudinem naturalem. *Non proportionata qd indicant.* Membra uerò quæ non habent proportionem debitam in figura, quantitate, situ, & motu, peruersam mentem indicant. Propterea dicebat Plato, quod quæcunque similitudo animalium aliquorum in hominibus est, tales homines etiam imitantur talium mores. Nota insuper habent quòd licet per signa membrorū naturalium mores hominum cognoscantur, non tamen imponunt necessitatem, sed ostendunt inclinationem naturæ, nec semper denuntiant affectus hominum, sed frequenter & probabiliter. *Signa membrorum non necessitant, sed inclinationem naturæ ostēdunt.* Item propter signa exteriora, de quibus dictum est, non statim proferendum est iudicium, quia fortè signum est per accidens, & non per naturam, & forte uictum est per contrariam consuetudinem, & freno rationis tenetur. *Nō iudicandum propter signa.* unde narrat Aristo. *Ioan. 7* *Historia hippocratis.* quod discipuli Hippocratis detulerūt Philomeno excellenti physionomo pictam imaginem Hippocratis qui pronuntiauit de ipso, quòd esset uir luxuriosus. Illis autem indignantibus, & culpantibus Philomenem, quòd de optimo uiro taliter iudicasset, retulerunt hoc Hippocrati, qui confes-

sus

sus est Philomenem hoc rectè iudicasse, sed ex amore philosophiæ & honestatis dixit se concupiscentias cordis sui uicisse, & accepisse per studium, quod naturæ fuerat denegatum. Denique sciendum est quòd signa exteriora non referuntur nisi ad eas passiones, quæ naturaliter insunt homini, sicut est ira, concupiscentia, & huiusmodi, non autem ad eas, quæ sunt animæ solius, sicut est musica, geometria, & similia. Sciendum quoque, quòd in oculis principaliter cōsistit omnis perfectio physionomiæ, & si oculorum indicium confirmat cæterorum membrorum iudicium, tunc ratū dixit Loxus Aristo. esse indicium, ut in leprosis. Si autem contrariantur, tunc præualent indicia oculorum, propter quòd omnes physionomi affirmauerunt oculū esse uerum cordis nuntium.

In quibus perfectio physionomia cōsistat.

De toto homine. Cap. 60.

Postquam expeditum est de homine ex parte mentis & ex parte corporis, nunc dicendum est de ipso, prout est compositus ex utrobique ubi specialiter ostenditur Dei potentia, quia naturas tam distantes coniunxit in unam naturam perfectam scilicet corpoream & incorpoream, quę maximè distant in prædicamento substātiæ. Præterea cū esset una sola creatura quæ habebat intus cognitionem per intellectum, vt angelus, & alia, quæ habebat foris per sensum, ut quodlibet animal brutum, fieri debuit creatura ad complexionem, &c. decorem uniuersi, propter perfectione uniuersitatis, quę hac duplici cognitione esset prædita, ut posset legere in lib. scripto intus & fo

Hominis cōpositio.

Apoc. 5 ris, hoc est in creatore, & in opere suo. Vnita est anima corpori multiplici ratione, licet separata dignior uideatur. Prima ratio est, ut per coniunctionem disparium naturarum erigeretur mens ad sperandam illam unionem, quæ erit inter animam & spiritum increatum. Alia ratio est, ut anima seruiendo Deo in corpore, habeat maius meritum, quia ubi maior pugna, ibi maior uictoria, & per consequẽs maior corona. Difficultas enim operis multum ualet ad efficaciam merendi. Tertia ratio est propter complementum uniuersi. Cum enim (sicut dictum est) quædam esset creatura purè spiritualis, quædam purè corporalis, conueniens fuit fieri creaturam mixtam, scilicet partim spiritualem, & partim corporalem. Quarta ratio est, quia sicut corpus uiuum ualet ad fructum pœnitentiæ, sic post mortem resuscitatum ualebit ad consecutionem stolæ duplicatæ, quia non solum anima, sed etiam corpus præmiabitur dote sua. Quinta ratio est, quia homo ex defectibus corporis multam habet materiam humiliationis, iuxta id, Humiliatio tua in medio tui. Sicut enim anima ex coniunctione ad corpus, plura consequitur bona, sic & multa contrahit incommoda. Primo, peccati originalis inquinationem. Iob 14. Quis potest facere mundum de immundo conceptũ semine? Secundo peccati pronitatem. Genes. 8. Proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua. Tertio bene operandi difficultatem. Prou. 24. Per agrum hominis pigri trãsiui, & ecce totum, &c. Quarto, intellectus hebetudinem. Sap. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Quinto continuam impugnationem.

Animalia vnita corpori & quare.

Matth. 11

Genes. 1

Matth. 4
Philip. 3
Matth. 13
Mich. 6

Anima corpori vnita commoda et incommoda contrahit et quæ.

tionem. ad Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum,&c. Sexto curarum solicitudiné. Mat. 6. Dico uobis, ne soliciti sitis animæ uestræ quid &c. Septimo passionem multiplicitatem. Iob 13. Homo natus de muliere, breui uiuens tempore, repletur multis miserijs. Octauo gloriæ retardationem, gloriam enim percipere non possumus, quãdiu in corpore detinemur propter hoc Apostolus cupiebat dissolui & esse cum Christo. *Philip. 1*

De proprietatibus hominis. Cap. 69.

PRoprietates hominis sunt istæ, discernere inter honestum, & turpe, unde solius hominis est honestum prosequi, cum omnia bruta non nisi utilia & delectabilia prosequantur. Item passiones ordinare ad limitem rationis. Supra mũdum per intellectum eleuari, & ideo quando quis per adhæsionem in terrenis, se mundo inferiorem facit, iam quasi honore humanitatis exutus, proprietatem accipit bestiæ, ita ut dicatur fieri per immunditiam porcus, per irã canis, per rapinam leo,& sic de alijs, quod Plato uocauit fœdam animarum incorporationem (quod quidã malè intelligentes, crediderunt Platonem dixisse quòd animæ exeuntes de corpore, intrabant bestias, quod falsum est) Amicitiam habet secundum omne genus amicitiæ, & in hoc differt à brutis, quæ non habent amicitiæ speciem, nisi quæ delectationis est, uel connutritorum,& huiusmodi. Intellectis theoricis eminentibus speculari, & delectari talibus. Verecundari in turpi perpetrato. Propter quod inemendabiles dicũtur inuerecundi, quia in aliquo mutati sunt à rationis honore,

Solus homo honestũ prosequitur.

In maximã incidit homo miseriã per adhæsionem terrenorum.

Amicitia homo à brutis discernitur.

Qui inemẽdabiles dicantur.

pecorinam naturã assumentes. Perfecte esse coniugale animal, eo quod legibus ordinatas faciat honestas nuptias. Ciuile animal esse, quia distributiones, & cohabitationes, & fœdera, & pugnas perfectas habet ex urbanitatibus ordinatas. Disciplinæ esse perceptibile propter rationis usum. Esse animal mansuetum natura propter ciuilitatem. Esse animal risibile, gloriabile, propter perfectas gaudendi rationes, quę soli contingunt homini. Esse microcosmum, id est, minorem mundũ, eo quod de omnibus creaturis aliquid habeat homo, uidelicet esse cum lapidibus, uegetari cũ arboribus, sentire cũ animalibus, intelligere cũ angelis. Ex duplici natura esse cõpositum. s. corporali & spirituali. Creaturarũ esse dignissimã. Esse animal rationale & mortale. Humana fragilitas in hoc consistit quod in homine est assiduitas deficiendi, impossibilitas standi, facilitas cadendi, difficultas resurgendi, uilitas nascendi, incertitudo moriendi. Defectus humanus est, quia quicquid habemus, aliunde habemus, & imperfecte, insuper & amittere possumus. In homine, quoque est moriendi necessitas, & hæc est uel illata necessitas, sicut fuit in Adam, uel innata, sicut est in nobis, uel assumpta, sicut fuit in Christo.

Homo mansuetum animal. *Homo microcosmus & quare.* *Homo ex duplici natura compositus.* *Humanę fragilitas ĩ quo consistat.* *Prouer. 24* *Iob 14* *Genes. 8* *Ioan. 15* *Sap. 7* *Matth. 24* *Defectus humanus.* *1. Cor. 5* *Hebr. 9*

De primis parentibus. *Cap.* 62.

SVmma bonitas uolens communicare bonum suum alijs, fecit creaturã rationalẽ, quæ summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo beata esset. Fecit aũt Deus primum hominẽ, formãdo corpus eius per ministerium angelorũ de limo terræ in agro

Sũma bonitas fecit rationalẽ creaturã et quare. *Genes. 1*

Damasc.

Damasc. & inspirauit in faciem eius spiraculũ uitæ, hoc est, animam creauit, quam corpori facto uniuit. Factus est autem homo ad imaginem Dei in naturalibus, & ad similitudinem in gratuitis. Dicitur autem homo factus ad imaginẽ Dei potius quã angelus, quia conuenientiã habet homo cum Deo intus & extra, quod nõ habet angelus. Intus enim habet conuenientiam cũ Deo secundum memoriam, intelligentiam, & uoluntatem, sicut angelus, sed extra, cõuenientiã habet quam non habet angelus. Nam sicut à patre est filius, sic ab homine homo eiusdem naturæ. Præterea sicut Deus prælatus est omni creaturæ simpliciter, sic homo omnibus in suo uniuerso. Psalm. 8. Omnia subiecisti sub ped. &c. Itẽ sicut Deus ubique est, sic anima ubique est in suo habitu, id est, in corpore, non quidem per essentiã, sed per potentiam. Dignitas humana est in hoc, ꝙ Deus fecit hominem ratione sapientem, vitã innocentẽ, dominio potentem. Primũ notatur in hoc ꝙ homo factus est ad imaginem Dei, secundum quòd ad Dei similitudinem: tertium quia prępositus est homo cunctis animãtibus, & alijs creaturis, quæ omnia sibi seruiunt. Ex his nota quòd uoluntati bonorum hominum non solum subditur creatura, sed etiam ipse Deus omnipotens. Psalm. 144. Voluntatem timentium se faciet, &c. Itẽ angeli, qui deputantur ad custodiam. Item dęmones, qui dantur ad exercitium bonorum. Item homines boni, qui sunt socij tribulationum, & erunt socij consolationum. Itẽ homines mali qui bonos magis promouent persequendo, quam possent facere seruiendo. Corpus tale dedit Deus primo homi-

Conuenientia hominis cum Deo.
Ioan. 18. 10 & 17.
Psal. 49
Psal. 138
Act. 17
Dignitas humana ĩ qua consistit.
Genes. 1
Matth. 18
2. Cor. 1

Quale corpus dedit Deus primo homini.

hominí, quòd animæ subiectum esset, ut esset obtemperans sine rebellione, esset etiam propagabile sine libidine, esset vegetabile sine mortalitate, esset proportionabile quãtum ad complexionem æqualem, esset quoque conforme animæ vt sicut anima erat innocens, & tamen poterat peccare, sic corpus esset impossibile, ut tamen posset immortalitatem incurrere, & ideo poterat mori, & non mori, poterat habere sufficientiam, & indigentiam, poterat obtemperare, & rebellare, & hoc fuit ratione naturæ defectiuæ ex nihilo creatæ, nec per gloriam confirmatæ. Fuit tamen corpus ita conditum, ut in eo nulla esset pugna rebellionis, nulla pronitas libidinis, nulla imminutio uigoris, nulla corruptio mortis. Hæc autẽ immortalitas corporis Adę principaliter fuit ab anima, sicut ab influente, à corporis æquali compositione, sicut à disponente, à ligno uitæ, sicut à uegetante, à regimine uerò prouidentiæ diuinæ, sicut ab interius conseruante, & exterius protegente. Factus est itaque homo absque omni culpa & miseria, nec ad culpam habuit fomitis incitamentum. Insuper datum est ei quadruplex adiutorium. Primum ad rectè uolendũ, quod est conscientia. Secundum ad murmurandũ contra malum, & ad stimulandum ad bonum, quod est synderesis. Tertium fuit scientia illuminans intellectum ad cognoscendum Deum suum, sicut seipsum, & mundum istum, qui factus fuerat propter ipsum. Quartum fuit charitas accedens affectum ad diligẽdum Deum super omnia, & proximum suum sicut seipsum. Prima duo pertinent ad perfectionem naturalium, alia duo ad perfectionem

Corpus primi hominis immortale, et quomodo.

Genes. 2

Felicitas prioris hominis.

Adiutoria data homini.

pertinent gratuitorum, quorum unum fuit gratiæ gratis datæ, scilicet scientia, aliud gratiæ gratum facientis, scilicet charitas. Accepit homo triplicem oculum, primum carnis, quo uideret mundum: secundum rationis, quo uideret animum: tertium contemplationis, quo uideret Deum Et sic oculo carnis uidet homo quæ extra se sunt, oculo rationis quæ intra se sunt, oculo contemplationis quæ sunt supra se. Notitiam enim Dei habuit, cuius præsentiam quodam interiori aspectu rationis contemplabatur, non tamen ita excellenter ut in patria, nec ita in ænigmate, ut modo in uia. Res etiam factas nouit, quia animantibus omnibus nomina imposuit. Notitiam quoq; sui habuit, quia qualis factus erat, sciuit, & quod agere & quod cauere deberet, intellexit. Fuit quoque sine pœnalitatibus, quia nec esuriuit, nec sitiuit. Item frigus vel æstus, labor aut infirmitas eum nō læsit. Nec mortem expectauit, quia uiuus erat ad gloriam transferendus. Vestibus non eguisset, & nudus uerecundiam non sensisset. Natura in eo quo ad deformitatem membrorum non errasset. Conceptus fuisset sine pudore, partus sine dolore. Motus membrorum subiecti fuissent uolūtati.

Oculus hominis triplex.

Homo habuit notitiā Dei et rerū.

Genes. 2

Genes. 2

Admirabilis status primi hominis.

De præceptis Adæ datis. Cap. 63.

ADam factum Deus in paradisum transtulit, & ibi de costa dormientis Euam sibi sociam formauit. Hanc non fecit de capite, ne uiro dominaretur, nec de pedibus, ne contemneretur, sed de latere, ut amoris uinculum probaretur. Duplex bonum illis Deus præparauit, unum temporale, aliud æternum. Primum dedit, secundum pro-

Genes. 2

Eua formatur de costa Adæ, et quare.

Bona quæ à Deo Adæ et

Euæ præparata erant. promisit. Ideo duplex præceptum primus homo habuit unum naturæ, ad custodiendum bonum datum. Aliud disciplinæ, ad promerendũ bonum *Duplex præceptum.* promissum, & hoc nõ poterat promereri melius, quàm per puram obedientiam, quæ tunc mera est, quando præceptum ex se solo obligat, & non ex alia causa, & tale dicitur præceptum disciplinæ, quia per ipsum dicitur quanta sit uirtus obedientiæ. Vnde & disciplinæ præceptum dicitur, quia vitale lignum scientiæ non suadebat natura, sed disciplina. Præceptum uerò naturæ duplex fuit, unum de conseruatione indiuidui, vt ibi (Genes. tertio) De omni ligno paradisi comedetis. Inter quæ ligna fuit in medio paradisi specialiter nominatum lignum uitæ, sic dictum ab effectu, quia corpora primorum parentum debebat continuè uegetare. Aliud fuit præceptum naturæ pro conseruatione speciei, vt illud. Crescite *Genes. 1* & multiplicamini. Circa præceptum disciplinæ nota quod aliquid prohibetur, quia malum. Exod. 20. Non furtum facies: Aliquid quia occasio mali. Matth. 5. Non iurare omnino, sicut prælatus multa prohibere potest, quæ tamẽ non sunt expressa in sua regula. Aliquid ad probationem obedientiæ, & tale fuit præceptum de ligno uitæ.

De paradiso. *Cap.* 64.

HOmo prædictis fultus auxilijs accepit locum paradisi terrestris inhabitationem trãquillam. Fuit autem locus ille (ut ait Damascenus) exultationis uniuersæ promptuarium, qui terra excelsior est positus, & temperato ac purissimo

Paradisus terrestris qualis fuerit.

ſimo aere circumfulget, plantis ſemper & floribus ornatus eſt, bono odore plenus, nullumque irrationabilium animalium ibi habitat. Preterea habetur in Geneſi, quòd à domino plantatur, fonte, qui diuiditur in quatuor capita, irrigatur, ligno uitæ ac ſcientiæ boni & mali decoratur, per cherubin & flammeum gladium cuſtoditur. Notandum in ſuper quòd ibi nullę ſunt tempeſtates, Duæ quoque ibi ſunt hyemes, & duæ æſtates, & bis fructificant ibi arbores. In utroque ſolſtitio habent hyemem, & in utroque æquinoctio æſtatem. Huius autem ratio eſt, quia paradiſus ſub circulo æquinoctiali ſitus eſt. Item ſemper habet æquinoctium.

Geneſ. 2

Fons in paradiſo, lignum vitæ cuſtodia paradiſi.

Geneſ. 3

Locus temperatus.

De caſu primi hominis. Cap. 65.

INuidens ergo diabolus fœlicitati hominis, in ſpecie ſerpentis ipſam mulierem, tanquam fragiliorem aggreditur tentandam, quam cum in reſpōſione dubitantem cerneret, fortius inſtitit, & tandem uincens eam, uirum illa mediante deuicit. Proceſſit ergo ſic: Primo ſcilicet quærēdo. Cur præcepit uobis Deus, &c. Secūdo aſſerendo falſum. Nequaquam moriemini. Tertio promittendo. Eritis ſicut Dij, ſciētes bonum & malum. Proceſſus iſte fuit maximæ uerſutiæ, quia proceſſit experiendo, impellendo, & alliciendo. Experiētiam enim accepit interrogatione, impulit in mendacij aſſertione, allexit in falſa promiſſione. Allexit autem diabolus mulierem per triplex appetibile, ſcilicet, per ſcientiam, quæ eſt appetibilis rationali, per excellentiam ad modum Dej, quæ eſt appetibilis iraſcibili, per ſuauitatē ligni,

Inuidia diaboli. & eius aſtutia.

Geneſ. 3

Proceſſus tētationis verſutus.

Allexit diabolus mulierem & quo.

Homo peccauit, et quare. quæ est appetibilis concupiscibili. Igitur uir peccauit, quia lignum uetitum gustauit, unde & pœnam accip t, ut in sudore vultus sui, pane suo uesceretur. Mulier autem in duobus peccauit. Nam superbiuit, & vetitum comedit, vnde & duplicem maledictionem habuit, scilicet sub uiri potestate eris, & hoc propter primum. Item in dolore paries, & hoc propter secundum. Diabolus vero in serpente inuidit, mentitus est, decepit: unde propter primum dictum est ei. Supra pectus tuũ gradieris: propter secundum. Terram comedes. Propter tertium, Ipsa conteret caput tuum. Si autem scire uolueris quis eorum plus peccauit, scilicet uir an mulier: notandum est quod quantum ad aliqua plus peccauit mulier, & quantum ad aliqua plus uir. Nam mulier plus peccauit quo ad peioris finis intentionem. Voluit enim fieri sicut Deus, sed vir intendebat non contristare delicias suas. Item mulier peccauit in plures, quia in se, in Deum, & in proximum. Item damnosius peccauit mulier, quia plures maledictiones recepit. Vir autem peccauit plus quantum ad originem, quia ex certa scientia. Item uir peccauit maiori ingratitudine. Quærunt multi, cur Deus hominẽ fecerit qui peccare posset, & ad hoc assignantur plurimæ rationes. Prima est, ut ostendatur diuina potentia qui solus inuertibilis est, omnis autẽ creatura uertibilis est. Secũda, ut declaretur Dei sapientia, quæ de malo scit eligere bonum, quod non potuit fieri nisi Deus creaturam fecisset vertibilem in malũ. Tertia, ut manifestetur Dei clementia, qua Christus per mortẽ suam hominem perditum liberauit. Quarta, ut ostendatur Dei iustitia,

Genes. 3

Mulier peccauit, et quo modo.

Serpens.

Genes. 4

Quis grauius, aut plus peccauit vir an mulier.

Homo peccabilis & quare.

Iob 14

Matth. 3

Matth. 16 & 25

ſtitia, qua non ſolum reddit bonis præmia, ſed etiam malis ſupplicia. Quinta, ut homo non ſit peioris conditionis, quàm aliæ creaturæ, quas omnes Deus ſic adminiſtrat, ut eas proprijs motibus agere ſinat, unde & hominem in proprio arbitrio relinquere debuit. Sexta eſt, laus humana. Laus enim eſt uiri iuſti, qui potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus. Septima eſt decor uniuerſi, quia oppoſita iuxta ſe poſita magis elucеſcũt, ita mali bonos commendat ad inuicem comparati. Octaua ratio eſt, quia boni exercitantur & probantur per malos. Adam autem & Eua poſt peccatum de paradiſo expulſi ſunt, ſicut Lucifer de cœlo, & in hac ualle miſeriẹ habitantes facti ſunt mortales. Nam ſicut in cœlo eſt non poſſe mori, ſic in inferno eſt ſemper mori. In mundo medio poſſe uiuere, & poſſe mori. Ex his patet quòd primus ſtatus hominis fuit innocentię: ſecundus gratiæ: tertius culpæ: quartus pœnitentiæ: quintus gloriæ. Dum enim inordinatè erexit ſe ſupra ſe, cecidit miſerabiliter infra ſe, ſcilicet à ſtatu innocentiæ, & gratiæ in ſtatum culpẹ & miſeriæ. Item quia factus eſt inobediens ſuo ſuperiori, iuſto Dei iudicio factum eſt, vt ſibi fieret inobediens ſuum inferius, ſcilicet caro, & maximè circa membra uirtuti generatiuæ deſeruienti.

Eccleſ. 15
Eccleſ. 31
Geneſ. 3
Iſa. 14
Apoc. 12
Poſſe mori, & nõ poſſe vbi.
Status hominis quot & qui.
Inobediẽtia primi hominis quanta.

De ordine tentationis in nobis. Cap. 66.

ORdo tentationis qui fuit in primis parentibus, etiam in nobis completur. Nã ſicut ſerpens ubi ſuggeſſit, mulier delectata eſt, vir comedit, ſic in nobis ſecundum Gregorium, diabolus gerit ſerpentis officium, ſenſualitas uero, quæ in carne

Tentat nos ſerpens ceu primos parentes.

carne est, officium mulieris, & ratio tenet locum uiri per consensum. Vel dicas secundum Augustinum, quòd suggestio serpentis est primus motus ex fomite, comestio uerò mulieris, delectatio cogitationis, scilicet per inferiorem partem rationis, sed comestio uiri est consensus superioris partis rationis. Per hæc enim tria, scilicet, suggestionem, delectationem, & consensum, homo in tentationem ducitur, quia tentatio per suggestionem inchoatur, sed per delectationem progreditur, per consensum autem consummatur.

Homo in tentationem ducitur, & per quæ.

Sunt autem alia tria, per quæ quis in tentatione detinetur, scilicet opus prauum, consuetudo, & desperatio. Sciendũ item est quòd tentatio est triplex. Prima est à diabolo, uel per modum suggestionis, vel per modum afflictionis. Secunda est à mundo, qui uoluptate uel uanitate allicit, uel persecutione frãgit. Tertia est carnis, quæ per sensualitatem, ac fomitem ad peccatum impulit: quibus ratio consentiens peccatum perficit. Duæ sunt tentationis species. Prima scilicet diaboli, secunda mundi, & sunt extra nos, & non habent peccatum. unde Augustinus. Tentatio cui nõ consentitur, non est peccatum, sed materiæ exercendæ uirtutis. Tertius modus tentãdi est intra nos, & est peccatum ueniale, cũ primus motus est tantum, sed mortale, si consensus aduenerit. Contra prædictos tentatores dedit nobis Deus tria remedia, quia contra diabolum habemus spiritus & angelos bonos, qui ad bonum nos stimulant, & contra insultus diaboli defendunt. Item contra mundum habemus exempla sanctorum, quos nec alliciebant mundi blandimenta, nec terrebant supplicia.

Tentatio triplex, & à quibus.
1. Ioan. 2
Eccles. 1
Tentationis species quot
Remedia cõtra tentationes.
Psal. 90
1. Mach. 2

plicia. Item contra carnem habemus bona naturalia, scilicet synderesim, & uim irascibilem, quæ naturaliter nos docent, non acquiescere carni, sed spiritui. Habemus etiam gratuita, scilicet charitatem, temperantiam, & huiusmodi, quibus carnis uitia mortificamus. Est autem differentia inter tentationes, quæ sunt à diabolo, & quæ sunt à carne. Tentationes enim quæ à diabolo sunt, sæpe oriuntur præter rationem, ut cum nuper satiatus famem patitur, & post longam dormitionem somno grauatur. Tentationes verò quæ sunt à carne frequenter surgũt propter necessitatem, sed interdum excrescunt in superfluitatem, ut si cibus post ieiunium immoderatè appetitur, uel in comedendo mensura & modus non tenetur. Tentatio autem multiplex est, quædam est probationis, & hæc est à Deo secundum quòd Dominus tentauit Abraham. Quædam examinationis, & hæc est ab homine. Quædam præcipationis, & hæc est à diabolo, qui sic primos parentes tentauit. Quædam delectationis, & hæc est à carne. Quædam consensus, & hæc est rationis. Tentationum quatuor sunt species. Prima est aspera, hęc autem fit de laboribus inconsuetis in principio conuersionis. Secunda est uana, & oritur de spiritualibus prosperitatibus, ut cum quis de uirtutũ successibus gloriatur. Tertia est dubia, ut qñ quis ambigit quid certum de aliqua re tenere debeat, unde accidit quòd lentior quisque ad bonum redditur, quando id quod agit, bonum esse dubitatur, & pronior fit ad malũ, quãdo malum esse nescitur. Quarta fraudulenta, ut quando diabolus in Angelum lucis se trãsfigurat, sub specie

Rom. 8
Galat. 5
Differentia tentationum
Genes. 22
Genes. 3
Tẽtationum species.
2. Cor. 11

scilicet uirtutum inducens uitium, hæc fit quando suadendo honestatem, inducit superbiam, uel dissuadendo discretum obsequium inducit nimium carnis commodum, uel suadendo iustum iudicium, inducit crudelitatem, uel suadendo misericordiam, inducit remissionem & negligentiam, uel suadendo largitatem, inducit prodigalitatem, & sic de alijs. In talibus autem periculosissimum est periculum non uidere. Primam appellat Psalmista timorem nocturnum, per noctem enim aduersitas designatur. Secundam appellat, sagittam uolantem in die, quia per diem prosperitas designatur. Tertiam appellat, negotium perambulans in tenebris, & hæc propter dubium perplexitatis. Quartam vocat dæmonium meridianum: vnde ait. Non timebis à timore nocturno, à saggitta, &c. De his quatuor generibus tentationum idem ait: Super aspidem, quo ad primum, & basiliscum, quo ad secundum, & conculcabis leonem, quo ad tertium, & draconem, quo ad quartum. Propter prædictas tentationes uel deceptiones diaboli non sunt etiam licita facienda, & hoc in quinque casibus. Primus est si diabolus suadet homini aliquid esse bonum faciendum, quod uideatur suis consilijs consentire: unde Christus ipso suadente noluit facere panem de lapidibus, quod tamen opus bonum fuisset. Secundus, si proponatur aliquod opus contra legem Dei non est faciendum. Vnde Machabæi nolebant comedere carnes, quas tempore necessitatis comedere licuisset. Tertius, quando bonum fit cum scandalo aliorum. ad Corinth. 8. Peccantes in fratres, &c. & loquitur de idolothytis.

Psal. 90

Timor nocturnus, sagitta volās, negociū perambulās, dæmonium meridianum, quid.

Ibidem.

Licita non sunt facienda et in quibus casibus.

Matth. 4

2. Mach. 7

Quar-

Quartus est qñ bonum fit per ostẽtationem. Iob cap. 36. Si osculatus sum manum meam, quæ est iniquitas maxima, super quod dicit Gregorius, Manum suam osculatur, qui laudat quod facit, & hæc est iniquitas maxima. Quintus cum impedit obedientiam superioris, quia licet propter mandatum prælati nunquam malum debeat fieri, potest tamen bonum aliquando propter obedientiam prætermitti. Remedia autem contra tentationes sunt, memoria dominicæ passionis, mortificatio carnis, utile exercitium, declinatio occasionum, conculcatio principij tentationum. Vnde monet ille prudenter, cum inquit: Principijs obsta, sero medicina paratur, cum mala per longas inualuere moras.

Manũ suã qui osculatur.

Remedia cõtra tentationes.

COMPENDII TOTIVS THEOLOGICAE VERITATIS

LIBER III.

De corruptela peccati.

De malo genere. Cap. I.

Malum triplex opponitur.

Alum triplex est, uidelicet culpæ, pœnæ, & damni, quod opponitur triplici bono, scilicet honesto, delectabili, & utili. Nam culpæ opponitur honestum, pœnæ opponitur delectabile, damno opponitur utile. Malum est utile multis modis. Primo propter suam ordinationem, quia per uilificationem ponitur in loco inferiori in uniuersitate rerum, unde bene ordinatur, sicut ordinatè ponitur diabolus in inferno, & fur in patibulo. Secundo modo utile est propter suā coactionem. Amaritudo .n. conscientiæ cogit hominem à peccato recedere. Ier. 2. Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Item in eodem. Vide quam malum & amarum est te dereliquisse Dominū Deū tuum. Tertio est utile per ipsius mali considerationem. Ex eo enim quòd uidet homo malum uidet, naturaliter proficit, quia sicut homo naturaliter bonū appetit, ita naturaliter horret malum & fugit.

Malum utile & quomodo.

De peccati diffinitione. *Cap.* 2.

POst malum in genere sequitur de malo culpæ, in specie. Diffinitur autem peccatum multis modis. Primo sic ab Augu. Peccatum est uoluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vetat. Secundo sic ab eodem. Peccatum est dictum uel factum, uel concupitum contra legem Dei. Tertio sic ab Amb. Peccatum est præuaricatio legis diuinæ, & cœlestium inobedientia præceptorum. Quarto sic ab Aug. Peccatum est spreto incommutabili bono, rebus mutabilibus adhærere. Prima diffinitio datur secundum causam efficientem, secunda secundum causam materialem, tertia secundum causam formalem, quarta secundum causam finalem. In quarta diffinitione nota quòd in peccato duo sunt, scilicet auersio à creatore, & conuersio ad creaturam, quorum primum est quasi formale, secundum quasi materiale. Et in actione non est peccatum ratione côuersionis, si non sistatur in creatura, sed ratione auersionis, in qua est deformitas & contemptus. Quòd autem ratione conuersionis non sit peccatum principaliter, patet: quia potest fieri uenialiter quandoque, ut quando quis delectatur in creatura plus debito, sed tamen citra Deum. Quandoque, etiam quis potest delectari in creatura sine omni peccato, ut cum delectatio naturalis est tantum, secundum quod uisus delectatur in uiridi, & gustus in dulci, & sic de alijs. Interdum potest etiam quis delectari meritoriè, quando scilicet ad Deum refertur, unde Psalm. 91. Delectasti me Domine in factura tua, &c. Sed tunc

Peccatum quid.

Peccatum secundum causas.

Delectatio.

tunc sumitur delectatio pro motu, non pro passione.

Quid sit peccatum secundum rem. Cap. 3.

Peccatū nihil propter tria.

TEnendum est de peccato quòd non est substantia, uel res aliqua, sed defectus & corruptela. Et dicitur peccatum nihil, propter tria. Primò, propter defectum, quia peccatum non est aliqua res naturalis, sed corruptio boni. Secundò, propter defectum, quia peccatum annihilat hominem, & deficere facit à uero esse. Tertio propter despectum qui uilem facit hominem, & indignum præmio. Circa prædicta tamen sciendum est quòd aliud est peccati actus, aliud habitus, & aliud macula peccati, siue reatus. Actus peccati est aliquid: sed qñ amplius non fit, esse desinit etiā sine gratia, sed peccati habitus qui relinquitur malis ex actibus, etiā aliquid est, & remanet interdum etiam cessantibus actibus, & post infusam gratiam, ac peccati remissionem. Peccati uerò macula secundum rem, nihil est, & tamen deformat animam non per modum passionis, sed priuationis sicut truncatio mēbri deformat corpus & maculat. Dicit etiam August. quòd etiam sicut abstinentia nulla est res, & tamen ex ea corpus languet, ita peccatum non est res aliqua uel substantia aliqua, & ex eo tamen natura corrumpitur, sed deletur per gratiam. Notandum præterea quòd peccatum quandoque transit actu, & remanet reatu, sicut peccatum actuale. Quandoque est econuerso, cum peccatum transit reatu, & remanet actu, sicut patet in peccato originali post baptismum. Quandoque transit actu simul

Peccati actus. Habitus peccati, macula.

&

& reatu, ſicut peccatum actuale poſt pœnitentiam perfectam. Quandoque remanet actu & reatu, ſicut peccatum originale ante baptiſmum.

Quid ſit peccatum ſecundum nomen. Cap. 4.

PEccatum habet multa nomina. Vocatur enim macula, & hoc quia imaginem animæ deformat. Item reatus, quoniam ad pœnam æternam obligat. Item pollutio & hoc quantum ad contagionem contractã ex terrena delectatione. Item uocatur pœna, inquantum reſpicit peccatum primi hominis, in quo natura noſtra corrupta fuit. Item delictum, ſecundum quod eſt receſſus à dignitate gratiæ habitæ. Item uocatur culpa, prout reſpicit pœnam. Item offenſa, & hoc quia contra Deum eſt. Item præuaricatio, & hoc inquantum mandatum Dei reſpuitur. Item uitium, id eſt, defectus bonorum naturalium. Item peccatum, prout eſt conuerſio ad bonum commutabile. Item uocatur ſcelus propter iniuriam Dei magnam. Item nefas, prout eſt illicitum perſonæ perpetranti. Item uocatur crimen, prout eſt dignum accuſatione & pœna.

Peccatũ dicitur macula. *Reatus.* *Pollutio.* *Pœna.* *Delictum.* *Culpa.* *Offenſa.* *Præuaricatio.* *Vitium.* *Peccatum.* *Scelus.* *Nefas.* *Crimen.*

De origine peccati. Cap. 5.

QVanuis peccatum ſit contrarium ipſi bono, non tamen habet eſſe niſi in bono, nec ortum trahit niſi à bono, quod quidem bonum eſt liberum arbitrium, ac uoluntas, à qua peccatum eſt ſicut à prima origine, & in qua eſt ſicut in proprio ſubiecto. Voluntas igitur eſt cauſa peccati,

Cauſa peccati.

causa dico; non efficiens, sed deficiens. Voluntas enim secundum quòd habet respectū ad suum principium à quo est, scilicet ad Deum, non est nata elicere ex se nisi bonum, sed secundū quod habet respectum ad principium ex quo est, quod est nihilum, cum ipsa uoluntas sit ex nihilo, tendit ad defectum. Si ergo uolumus scire unde sit malum culpæ materialiter, dicemus quòd ex absentia debiti boni, scilicet speciei, modi, & ordinis. Sed si uelimus scire unde sit originaliter, dicimus quòd à uoluntate, siue à libero arbitrio. De progressu autem peccati, nota quòd peccatum initiatur in cognitione, procedit & crescit in dilectione, perficitur in consensu. Circa progressum peccati sciendum quòd quædam antecedunt ipsum peccatum, quædam sequuntur, quædam circunstant. Peccatum antecedunt aliqua ex parte auersionis, aliqua ex parte conuersionis. Ex parte auersionis antecedunt ipsum peccatum ista, contemptus, omissio, ingratitudo, inobedientia, præuaricatio. Illa uerò quæ peccatum antecedunt ex parte conuersionis, sunt hæc, cogitatio, libido, concupiscentia, delectatio, peruersa intensio, consensus. Alia sunt, quæ sequuntur peccatum, sicut est macula, id est, deformatio imaginis Dei, & reatus, id est, obligatio ad pœnam æternam. Sunt adhuc alia, quæ peccatum comitantur, vt sunt peccatorum circunstantiæ, quæ peccatum aggrauant, aut diminuunt, quæ continentur in hoc uersu. Quis, quid, ubi, per quos, quoties, cur, quomodo, quando. Actio etiam illa, per peccatum deprauatur, quæ est de genere bonorum, quandoque in principio, quandoque

Peccatum unde.

Origo peccati.

De progressu peccati.

Peccatū antecedunt.

Peccatū antecedunt, sequuntur, circunstant.

doq; in medio, quandoq; in fine, & hoc per malam intentionem, vel per negligentiam, vel per vanamgloriam. Vnum peccatum dicitur maius altero multis modis, scilicet causalitate, vt peccatum luciferi, vel generalitate, vt peccatum Adæ, vel deformitate, vt peccatum Iudæ, vel difficultate remittendi, vt peccatum in Spiritum sanctum, vel periculositate, vt peccatum ignorantiæ, vel inseparabilitate, peccatum cupiditatis, vel pronitate, vt peccatum carnis, vel offensione, vt peccatum idololatriæ, vel expurgandi difficultate, vt peccatum superbiæ, vel mentis cæcitate, vt peccatum iræ. Circa peccati grauitatem, nota quòd nihil est peccatum in viro perfecto, quod non sit peccatum in imperfecto, nisi in his quæ nouit. Nam perfectio non mutat genus peccati, sed eius quantitatem auget.

Peccatum maius & minus.

Peccati grauitas.

De diuisione peccati. *Cap.* 6.

DIuisio peccatorum multiplex est. Alia enim est secundum causam efficientem secundum se, vt hæc, Peccatorum aliud est ex impotentia, aliud ex ignorantia, aliud ex malitia. Alia sumitur secundum causam efficienté ratione annexi, secundùm quam sumitur hæc diuisio, Peccatorum aliud est ex amore malè accendente, aliud ex timore malè humiliante, hoc est dicere, quòd homo potius vult peccatum committere, quàm amato carere, aut malum pœnæ, quod timet, incurrere. Sumuntur etiam peccatorum diuisiones secundum causam materialem, circa quam primò sumitur hæc diuisio, Peccatorum aliud est

Peccatorum diuisio secundum se.

Diuisio secundum causam efficientem.

Diuisio secundum causam materialem.

cordis,

cordis, aliud oris, aliud operis. Item hęc: Peccatorum, aliud cogitationis, aliud locutionis, aliud operationis. Secundo modo sumitur sic, Peccatorum aliud est in Deum, aliud in seipsum, aliud in proximum. In Deum diuiditur sic: Aliud in patrem, aliud in filium, aliud in Spiritum sanctum. Alijs tribus modis peccatur in Deũ, scilicet malè per infidelitatẽ de Deo sentiẽdo, item blasphemando, item sacra Dei indignè tractando: Alio modo peccat quis in Deum, scilicet ipsum tentando, & hoc fit tripliciter. Nam quandoq; tentat quis Dei potentiam, vt cùm signa petit. Quandoq; Dei iustitiam, vt cùm per candens ferrum, vel per duellum, vel similia quis iudicium petit. Quandoq; Dei misericordiã, vt cùm quis Dei bonitatem examinans cõmittit se stultis periculis.

Peccata in Deum. In seipsum. In proximũ. Peccatũ in Patrẽ, filiũ, Spiritũ sanctum. Tentat quis Dei potentiam, iustitiam, misericordiam.

In seipsum peccat quis tripliciter, scilicet, necessaria sibi subtrahendo, itẽ superflua sumendo, item vltra vires quippiam aggrediendo. Item in proximum peccat quis tripliciter, scilicet proximo sua auferendo. Item sua sibi in necessitate non communicando. Item malo exemplo illum ad peccatum trahendo. Sumuntur prętereà diuisiones peccatorum secundùm causam formalem, & hoc tribus modis, quandoq; naturaliter secundùm qualitatem, vel secundùm quantitatẽ, vel secundum relationem. Secundum qualitatem sumitur hæc diuisio. Peccatorum aliud est cõmissi, aliud delicti, quorum primũ est præuaricatio præceptorũ negatiuorum, secundũ verò est præuaricatio præceptorum affirmatiuorũ. Item prædictum peccatum est duplex contra duas partes iustitiæ, quæ sunt declinare à malo, & facere bonum. Item alia

Peccatum in seipsum. Peccatũ in proximum. Diuisiones secundũ causam formalem. Secundum qualitatem. Iterum diuisio secundũ qualitatem.

diuisio

diuisio sumitur secundum qualitatem, sic, Peccatorum quędam sunt carnalia, quędam spiritualia, sed carnalia maioris sunt infamiæ; spiritualia maioris sunt culpæ. Secundum quantitatem sumitur hæc diuisio, Peccatorũ aliud est mortale, aliud est veniale, quorũ primũ dicitur peruersio, secundum vero inordinatio, quoniam peccatum mortale est auersio totalis à bono incõmutabili, & conuersio totalis ad bonũ cõmutabile. Sed peccatum veniale est amor voluntatum in creatura, citra Deum tamen. Secundum relationẽ sumitur hæc diuisio. Peccatorũ aliud est originale, aliud actuale. Vltima diuisio est secundũ causam finalem, & hoc dupliciter, quia vel secundum ipsum appetibile, vel secundum actum hominis appetentis. Secundum ipsum appetibile sumitur hæc diuisio, Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ, quorum primum est appetitus voluptatum, secundũ appetitus diuitiarum, tertium appetitus honorum. Secundum actum hominis appetentis diuiditur peccatum in septem vitia capitalia, scilicet superbiam, inuidiam, iram, accidiam, auaritiam, gulam, luxuriam. Nota quòd quinque sunt genera operum. Nam quædam sunt mala in se, vt illa, quę secundũ suam naturam mala sunt, possunt tamen per aliquã circunstantiam fieri bona, vt homicidium. Quædam sunt mala secundum se, vt illa quæ per nullam circunstantiam possunt fieri bona, sicut est odire Deum, fornicari, & huiusmodi. Quædam sunt bona in se, vt quæ sunt bona ex genere, & tamen possunt fieri mala ex circunstãtia, sicut est dare eleemosynam. Quædam

Secundum quantitatẽ.

Secundum relationem.

Diuisio secundum causam.

1. Ioan. 2.

Septem capitalia.

Quinque genera operũ peccatorum.

Quædam sunt bona secundum se, vt quæ per nullam circunstantiam possunt fieri mala, sicut diligere Deum ex charitate. Quædam sunt indifferentia, vt quæ nec bona, nec mala sunt, possunt tamen vel bona vel mala fieri, sicut est mouere pedem sine deliberatione, vel quandoq; comedere.

De effectu peccati. Cap. 7.

Mala quæ facit homini peccatum.

Ante mortē.

Luc. 10.

Iudicium mirabile de bonis operibus quæ non pereunt.

Apoc. 3. Tene quod habes, vt ne mo accipiat coronā tuā.

Ezec. 18.

MVlta mala facit homini peccatū, ante mortem, in morte, & post mortem. Ante mortem hæc mala operatur. Naturalia vulnerat, vt significatur in illo qui incidit in latrones. Item intellectus obscuratur in cognitione veri, & affectus tepescit in operatione boni. Gratuitis spoliat. Thren. 4. Dispersi sunt lapides sanctuarij, &c. Sed ne aliquod bonum pereat, illa bona opera quæ quis peccando mortificat, alijs saluandis dabuntur, sicut quando corporali morte quis moritur, fratres & propinqui in bonis eius succedunt. Animam maculat. Thr. 4. Denigrata est super carbones facies eorum. Ad pœnam æternam obligat. Gen. 2. Quacunq; die comederis ex eo morte morieris. Conscientiam amaricat. Iere. 3. Vide quàm malum & amarum est te dereliquisse Deum tuū. Cor indurat. Prou. 18. Peccator cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit. Insensibilem reddit. Gen. 18. Visus est ei quasi ludens loqui. Simile habes in cane submergendo, qui non sentit lapidem in collo, donec in aquam extra nauem proijciatur. Animam occidit, quia vera vita, id est, Deo priuat. 1. Regum. 31. Saul irruit in gladium suum. Sed nota quòd peccatum veniale

veniale disponit ad mortem, mortale verò infert mortem, sed obstinatio detinet in morte. Ad alia peccata trahit. Exemplum habemus de Cain, qui egressus in agrum occidit fratrem suum Abel. De hoc dicit Greg. Peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad, &c. Exemplum habes etiã in figura, Coruus egressus de arca, interceptus est aquis. Et Dina egressa vt videret, &c. Virginitaté amisit. Et Iudas egressus Christum tradidit. Et post adulterium Dauid, secutum est homicidium. Et sic patet quòd peccatum est pœna peccati. Peccatum enim secundum quod in se est culpa, præcedentis peccati dicitur pœna, & ita dicitur aliquid simul culpa & pœna, sed ratione actionis dicitur culpa, pœna verò ratione passionis, quia culpa est quod facimus, pęna verò quod patimur. Licet igitur omnis culpa sit à nobis, non tamen omnis pęna est à nobis, imò quædam est à nobis acta, quędam à Deo inflicta, quædam à primis parentibus contracta. Et quia eum qui facit quod non debet, iustum est pati quod debet, ideo omnis pęna est iusta, & à diuina prouidentia ordinata. Quòd autem vnum peccatum nascatur ex alio, sic apparet. Superbia enim quia vult omnes excellere, dolet si aliquis ei æquetur, & sic ex ea nascitur inuidia. Inuidia verò quia de facili irascitur ei, cui inuidet, ideo ex ea nascitur ira. Sed ira cum non potest se vindicare tristatur, & ideo ex ea nascitur acedia. Acedia uerò consolationem quęrens in exterioribus, facit auarum. Auaritia auté quia in temporalibus abundat, potest magis exercere gulam. Gula uerò propter uentris repletionem

Peccatum veniale. *Peccatum mortale.* *Obstinatio.* *Genes. 4.* *Genes. 3.* *Genes. 38.* *Matth. 26.* *2. Reg. 11.* *Peccatum pœna dicitur.* *Pœna à tribus.* *Peccatum ex alio nascitur.* *Superbia.* *Inuidia.* *Ira.* *Acedia.* *Auaritia.* *Gula.*

nem de facili ſpumat in libidinem, & ita generat luxuriam. Itē bona, quæ fiunt, infructuoſa reddit, & quantum ad meritum, & quantū ad præmium, ſicut ramus præciſus ab arbore, non profert fructum, ſed areſcit, & habilitatur ad incendium. De talibus dicitur Deuter. 28. Maledictus eris ingrediens & egrediens, ſcilicet eccleſiam materialem ad orandum, quia talium oratio non eſt meritoria, imò dicit Aug. quòd ſi tales cruce ſe ſignent, includunt potius in ſe diabolum, quàm excludant, quia iam in eis per effectū habitat. Ex homine infernum facit, quia in peccatore eſt ignis auaritiæ, fœtor luxuriæ, tenebræ ignorantiæ, vermis conſcientiæ, ſitis concupiſcentiæ, dæmones per effectum, & huiuſmodi. Vacuum tandem hominem relinquit. Gen. 1. Terra erat inanis & vacua, & merito, quia mundo adhærentes, ſugunt vbera arida, eo quòd relinquunt fontem vitæ, & venam aquarum viuentiū, & paludibus turbidis ſe ſatiant. Item fallendo decipit, ſicut lignum putridum de nocte lucens, & ſicut eſca in hamo latens piſcem decepit. Stultum hominem demonſtrat, quia peccando quis ſibi onus ad ſe deprimendum imponit, & lingua ſuper dorſum ſuum cremanda colligit, & illi ſeruit, qui eum pro ſeruitio torquebit. Aug. Stultum eſt in tali ſtatu viuere, in quo quis non audet mori. Sequitur quòd peccatum in morte grauat hominem quia in morte priuatur homo ſolatio viſibilium, quæ dilexit, ſcilicet cibo, potu, amicis, rebus, lumine, requie, & proprio corpore, quod nunquam in tali forma ſuſcipiet, imò vellet nō habere, ſicut quando pro dimidia parte corroſum eſt à vermibus, quia ſtupebit

Luxuria. *Peccatum reddit opera infructuoſa.* *Ioan. 15.* *Crux.* *Infernus ex peccato.* *Hiere. 17.* *In morte priuatur homo multis propter peccatum.*

pebit anima peccatoris, quādo corpus resumendum videbit. Turbabitur peccator in morte, quādo videbit concursum dæmonum ad animam, parentum ad res. Thr. 1. Omnes inimici eius apprehenderunt eam inter angustias. Postremò videndum est qualiter peccatum premat hominē post mortem. Confusionem habebit ex malorum operum denudatione. Propheta, Reuelabo pudenda tua in facie tua. Exprobrationē Christi audiet in iudicio. Matt. 25. Esuriui & nō dedistis mihi, &c. Requie & luce priuabitur. Matth. 22. Ligatis manibus & pedibus mittite eum, &c. Vnde non valebit ei ille cantus, Requiem æternam, &c. Suffragijs Ecclesiæ non gaudebit. Isa. 66. Vermis eorum non morietur, & ignis eorū non &c. In infernum præcipitabitur. Exemplū de lapide molari, quem angelus in Apoc. 18. proiecit in mare: dicēs, Hoc impetu mittetur Babylon in, &c. A Deo, & electis, & omnibus bonis separabitur. Matt. 25. Ite maledicti in, &c. A statu pœnitendi cadet. Iere. 8. Transit æstas, finita est messis. Omnis spes misericordiæ præcidetur. Isa. 30. Non remanebit testa, vt portetur igniculus, scilicet charitatis de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea, scilicet diuinæ misericordiæ. Sicut itaq; peccatum nocet in peccato existenti, ac in peccato morienti, sic quoq; multipliciter etiam nocet peccatū ipsum deserenti, & de illo pœnitenti, quia gloriam primæ innocentiæ nunquā recuperabit. Sicut enim corrupta de cætero virgo non erit, ita semel peccans nunquā se non peccasse gaudebit. Istud multis ostenditur exemplis. Nam post sanationem vulneris semper manet cicatrix. Item qui semel

Post mortē.

Naum. 3.

Nocet peccatum.

furatur,

furatur, ſemper fur dicitur. Item domus eius do-
Matth.26. mus diſcalceati de cętero dici poteſt. Itē Simon,
quem dominus à lepra mundauit, poſt mundatio-
nem ſemper vocabitur Simon leproſus. Item tem-
plum quod reædificatum fuit poſt deſtructionem
primi, nullo modo fuit ſimile in pulchritudine
Matth.5. templo priori. Ad temporalem pœnam obligat.
& 18. Vnde non exibit inde, donec reddat nouiſſimum
quadrantem. Item regnum cœlorum nō intrabit,
1.Corin.3. donec lignum, fœnum, ſtipula, id eſt, pœna pecca-
torum tam mortalium, quàm venialium, quæ in
pręſenti ſoluta non eſt, ſuper ipſum cremetur.
2.Reg.14. A gloria retardat, quod figuratū eſt in Abſalon,
qui poſtquā patri recōciliatus fuit, tamen manſit
duobus annis quòd faciem eius non vidit, quia
tandiu differtur quis à gloria quouſq; fiat ſine
omni macula, ſicut erat in baptiſmo. Tempus
amiſſum & meritū quod ſibi conquirere potuit,
Ezech.7. cum præmio nunquā recuperabit. Qui vendit, ad
Luc.6. id quod vendidit, non reuertetur. Obſcurat ocu-
lum cognitionis, & hoc propter trabem, quæ in-
tus erat, & propter ſtercora hirundinum, quæ ip-
Thob.2. ſum excæcauerant, vt patet in Thob. Vnde Aug.
Oculis ęgris odioſa eſt lux, ſicut noctuis & veſper-
tilionibus. Ad hoc nota de quodam cæco, quem
licet dominus illuminauerit, non tamen ſtatim
perfectè vidit, ſed vidit homines primo quaſi ar-
Marc.8. bores ambulantes. Affectum reddit tepidum ſicut
in pede vulneratus, etiam ſanatus claudicat, & ar-
bor de loco ſuo mota, aliquid virtutis amittit.
Geneſ.3. Vnde dictum eſt homini poſt peccatum: Spinas &
tribulos germinabit tibi, & dictum eſt ſerpenti.
Num.21. Supra pectus tuum gradieris. Faſtidium homini
generat.

generat. Exod. Anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Aug. Palato non sano pœna est panis, qui sano est suauis. Idé de se dixit, postquam conuersus fuit. Plus ualebit malum inuolitum, quàm bonum insolitum. Ad bene operandum impedit. Genes. 19. Vxor Loth respiciens retro uersa est in statuam salis, quod, scilicet, sterilem facit terram. Item, In dolore paries filios, scilicet, bonorum operum. Ad resistẽdum tentationibus debilitat. Iud. 16. Sanson post crinium abscissionem amisit uires, & arbor læsa per securim, citò à uento deijcitur. Feruorem minuit charitatis, sicut eclypsis solis diu postmodum nocet terræ, eo quòd modico tempore sibi uirtus radiorũ Solis subtrahit. 3. Reg. 1. Rex Dauid senuerat, & cũ operiretur vestimentis, non calefiebat. Et à quo calorem ignis minuit uel extinguit. Dolorem & timorem de cætero semper infligit. Dolorem quidem, quia certus est de perpetrata culpa. Timorem autem, quia incertus est de venia. Aug. Pœnités semper doleat, & de dolore gaudeat, & non semper doluisse se doleat. Per peccatum corrumpitur puritas liberi arbitrij dupliciter, scilicet in agendo, & suscipiendo. In agendo quidem, quia non potest semper facere quod debet, uel uitare quod nocet. In suscipiendo autem, quia gratiam stabilem non potest suscipere in hac uita. Ité corrũpitur ratio in hac uita dupliciter, scilicet quantum ad discretionem iudicij inter bonum & malum, & quantum ad deliberationem consilij inter expediens & inexpediens. Item corrumpitur affectus dupliciter, scilicet in ordine & in modo, quia nec semper est ordinatus, nec semper moderatus.

Genes. 3.

Per peccatum corruptio multiplex.

Peccatum nocet omnibus.

ratus. Peccatum multis nocet, scilicet ipsi facienti. Peccatum meum cõtra me est semper. His qui sunt in purgatorio, quos non possunt peccatores tam efficaciter iuuare, sicut si essent in gratia. Ipsis damnatis, & hoc per modum coniunctionis: quanto enim plures sunt in inferno, tanto maior est horror & pœna. Fallit enim in inferno regula illa, Solatium est miserorum, socios habere pœnarum. Saluatis, & hoc per modũ subtractionis. Nam ex cõsortio & societate glorificatorum augetur domum accidentale. Denique ipsis uiatoribus nocet, tum pro eo quòd acies eorum contra dæmones minuitur in illo qui peccatum perpetrat, tum pro eo quòd alios malo exemplo corrumpit & scandalizat. Multa mala similiter eueniunt homini ex eo quòd in peccatum à quo per pœnitentiam surrexerat, recidiuat. Primum est, quia homo fit impotentior ad resurgendũ. Heb. 6. Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt, &c. & prolapsi sunt, iterum renouari. Secundum, quòd uitium fortificatur ad impugnandum. Augu. de se loquens. Plus, inquit, ualet malum inolitum, quàm bonum insolitum. Tertium est, quòd culpa fit difficilior ad remittẽdum. Iere. O quàm uilis facta es nimis iterans uias tuas. Vnde etiam dicitur quòd vulnus iteratum tardius sanatur. Quartum est, quòd Deus fit difficilior ad placandum. 3. Reg. 2. de Semei, qui ad primam petitionem inuenit misericordiã, eo tamen pacto, quòd staret in Hierusalem, sed quando secundario peccauit, sine ulla misericordia occisus est. Quintum est, quòd diabolus difficilior est ad expellendum. Luc. 11. Tunc assumpsit septem spiritus nequiores

Psal. 50

Qui sunt in inferno pur gatorio.

Saluatis.

Viatoribus.

Mala quæ eueniunt homini peccanti.

Ierem. 2

res se, & ingressus habitat ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora peioribus. Sequitur de corruptione speciei, modi, & ordinis. Vnde nota quòd bonitas naturalium comparata ad animam quam speciosam facit, dicitur species, sed comparata ad opus quod modificat, dicitur modus, cōparata uerò ad finem, scilicet Deum, ad quem ordinat, dicitur ordo. Alio modo corruptio speciei est dissimilitudo animæ ad Deum. Nam species animæ, similitudo Dei est. Corruptio uerò modi est diminutio intentionis uirtualis, siue infirmatio potentiæ, quæ ex hoc est, ꝙ animæ non sustentantur cibo spirituali, gustando quàm suauis est dominus. Corruptio autem ordinis est in anima cũ aspectus & affectus deorsum est ad creaturas extra naturalē situm. Cum.n. hæc duo, quæ sunt quasi caput animæ, sursum sunt ad Deum in naturali situ & ordine sunt, alioquin homo erit quasi euersus. Aliter priuatio speciei est deformitas siue carentia debitæ rectitudinis uoluntatis. Rectitudo autem uoluntatis est, vt non declinet à suis extremis, scilicet à Deo principio, & à Deo fine, ut uidelicet omnia, quæ habet à Deo principio, referat etiam ad Deum finem. Cum enim quis quod habet sibi attribuit, aut ponit alium finem, quàm Deum, curuus est. Itē priuatio modi, est excessus propriæ uoluntatis, scilicet cum uult aliquid diuinæ uoluntati contrarium. Item priuatio ordinis est auersio uoluntatis à Deo, & conuersio ipsius ad creaturam. Item & aliter creatura rationalis à summo bono est secundum triplicem habitudinem, scilicet efficientis, formalis, ac finalis, & ideo nata est agere

Corruptio speciei, modi, & ordinis fit p peccatum.

Priuatio speciei.

Priuatio modi.

Priuatio ordinis.

opera sua à Deo, & secundum Deum, & propter Deum & hoc secundum modum, speciem, & ordinem sibi insitum. Sed quoniam eadem rationalis creatura de nihilo facta fuit quantum ad causam materialem, potuit deficere in suis actionibus, ut scilicet operationes suæ nõ essent à Deo ac per hoc, nec secundum Deum, nec propter Deum hoc autem est peccatũ ipsius speciei, modi, & ordinis corruptiuum.

De peccato originali secundum rem. Cap. 8.

EXpedito de peccato in genere, dicendum est de peccato in specie, & primo de originali, & post de actuali. Licet igitur anima non sit ex traduce, tamen originalis culpa ab anima Adæ transit ad animas posterorum, mediante carne, per concupiscentiam generata, ita quod sicut ab anima peccante infecta fuit caro Adæ, & prona effecta ad libidinem, ita seminata caro secum trahit infectionem, & uitiat animam. Ex quo patet quòd peccatũ originale est in carne, & in anima. In carne est materialiter, & originaliter, & in anima formaliter, tanquã in subiecto. Sola enim anima est susceptibilis uirtutis & uitij, & tamen (sicut dictum est) ex coniunctione ad corpus corruptiuum trahitur ad uitium, sicut quando cadit quis in lutum, fœdatur & maculatur. Talis autem infectio animæ non tantum est pœna, sed etiam culpa. Ipsa uerò culpa quæ macula est, deletur in baptismo: pœna autem quæ fomes appellatur, siue peccandi pronitas, remanet post baptismũ. Licet enim curetur in baptismo culpa quantum

Peccatum originale est in carne & anima.

Fomes est pœna, et culpa.

Fomes post baptismum remanet id est pœna.

ctum ad reatum damnationis æternæ, tamen rema net ipsa pœna quantum ad actum & motum concupiscentiæ, cum qua nos oportet quandiu uiuimus, pugnare, quia non extinguitur concupiscentia per gratiam communem in aliquo homine, quod dico propter beatam Mariam uirginem, in qua fuit extincta in conceptione filij per gratiam singularem. Ex prædictis patet quòd persona corrumpit naturam, & econtra natura corrupta corrumpit personam. Nam per peccatum primi hominis corrupta est humana natura, sed natura sic corrupta corrumpit alias personas. Notandum autem quòd corruptio personæ est reatus mentis corruptio, uerò naturę est infectio carnis, prout est principium ad carnem alterã. Denique nullo modo debet imputari Deo infectio animæ, licet eam creando infundat & vniat cum carne infecta, quoniam ordinatissimum fuit, ut humana natura ita conderetur, quòd cõdita propagaretur & pro peccato puniretur. Vnde sicut in conditione seruatus est ordo sapientiæ, & in propagatione seruatus est ordo naturæ, sic in punitione seruare debuit ordo iustitiæ. Et ita patet q̃ non est contra diuinam æquitatem, si ad posteros culpa transmittitur. Dicendum igitur quòd originalis culpæ transfusio uel transmissio nõ est à Deo, nec à natura condita, sed à uitio primi hominis perpetrato. Et hoc est quod ait Aug. q̃ peccatum originale non transmittit ad posteros propagatio, sed libido. Sic.n. conditus est homo, ut spiritus præesset corpori, & corpus subesset spiritui, quandiu, scilicet ille obediret suo conditori, & contra si spiritus non obediret Deo, iusto Dei

Imo dicendum quòd beata virgo in instanti suis conceptionis fuit perfectissimè præseruata, & extincta concupiscentia.

Corruptio mentis & carnis.

iudicio corpus inciperet rebellare spiritui. Sicut ergo si Adam stetisset corpus suum obediens ei fuisset, & tale ad posteros transmisisset, sic ex quo Adam peccauit, & caro eius facta est ei rebellis, oportet quod talem ad posteros transmittat, & ꝙ Deus secũdum institutionem primariã animam corpori infundat. Ex quo patet ꝙ pater est causa originalis peccati in filio, sed causam hic intelligas in genere causæ efficientis. Omnes per concupiscentiam generati nascimur filij iræ, propter quod incurrimus multiplicem defectum tam corporis, quàm animæ, ad quos subsequitur pœna mortis, & pena carentiæ uisionis diuinæ, & amissionis gloriæ cœlestis, non solum in adultis, uerumetiam in paruulis non baptizatis, qui pœna mitissima inter cæteros puniuntur, qui solam pœnam damni habent sine pœna sensus. Originale peccatum sic lauatur, & curatur per baptismum in parente, quòd nihilominus ab eo qui curatus est, & lauatus, transmittitur in prolem, sicut uidemus quòd circuncisus generat filium cum præputio, & granum nudum seminatũ generat granum cum palea, & hęc est ratio, quia homo generat filium non secundum ꝙ creatus est in mente, sed secundũ ꝙ corruptus est in carne, non secundum quod spiritualis, sed secundum quod carnalis.

Quomodo pater est causa peccati in filio.

Similitudo.

De peccato originale secundum nomen. Cap. 9.

Peccatum origi. qđ secundum animam.

Infirmitas.

ORiginale peccatum habet multa nomina, & hoc multiplici de causa. Secundum enim quòd originale peccatum comparatur ad animã, uocatur infirmitas, quia reddit animam impoten-

tentem ad resistendum motibus. Item fœditas, quia per ipsum anima fędatur & maculatur. Item pronitas, propter continuam inclinationem appetitus ad malum. Item corruptio, quia ducit ad nihilum, id est, ad peccatũ. Item uitium, quia est diminutio bonorum naturalium. Item languor naturæ, quia durat in natura corrupta. Sed secundum quòd cõparatur ad corpus vocatur lex carnis, eo quòd lege diuina carni sit inflictum. Item lex membrorum, quia mouet organa ad opera concupiscentiæ. Item tyrannus, propter damnationem quam habet, quasi uiolentam in ipsa carne concupiscibili. Item fomes, quia sicut cinis fouet ignem, ita per ipsum fouetur peccatum in carne secundum actum nutritiuæ & generatiuæ. Item stimulus carnis, quia stimulat carnem ad primos motus, & animum ad consensum. Sed prout comparatur ad actus delectabiles, uocatur concupiscentia, quæ sonat vitium in actu, prout est in adultis. Item concupiscibilitas quæ sonat uitiũ in potentia, prout est in paruulis. Secundum verò quòd comparatur ad primum hominem à quo contrahitur, uocatur peccatum originale, quod est carentia debitæ iustitiæ.

Rom. 6
Fœditas.
Deut. 24
Pronitas.
Genes. 8
Corruptio.
Rom. 8
Vitium.
Galat. 5
Langor.
Oze. 1
Secundum corpus.
Lex carnis.
Ro. 7. & 8.
lex mẽbrorũ
Tyrannus.
Rom. 6
Fomes.
Iaco. 1
Stimulus carnis.
2. Cor. 12
Secundum actum concupiscentiæ.
Iaco. 1
Concupiscibilitas.
Secundũ primũ hominẽ.
Psal. 50
Carentia.
Ephes. 2

De primis motibus. Cap. 10.

CVm peccatorum aliud sit actum, aliud contractum, ipsum peccatum actuale frequenter à primis motibus habet ortũ. Vnde sciendum quòd in statu innocentiæ, non mouebatur sensualitas, nisi secundum motum rationis. Ideo stante primo homine in eodem statu, nõ poterat in eo esse peccatum etiã ueniale. Primi motus & si par-

Peccatũ duplex. *Actum, & cõtractum.* *Primus motus quid sit.* *Primus motus dupliciter distinguitur.*

ticulariter & singulatim possunt declinari, tamen nullo modo omnes possunt caueri, quia sic tot sunt peccata, quot sunt etiam peccati pœnæ, & ideo merito dicũtur venialia, quia hoc ipso sunt digna venia. Primus motus sic describitur, q̃ est motus sensualitatis secundum impulsum fomitis impetuose tendentis ad fruitionem creaturæ delectabilis. Dupliciter primus motus distinguitur quantum spectat ad præsentem materiam .s. primo primus, qui est naturalis, & secundo primus, qui est sensualitatis. Cum ergo loquimur de primis motibus q̃ sunt peccata, intelligẽdum est de secũdo primis, qui sunt sensualitatis, quia primo primi nõ sunt peccata, cũ sint naturales, & extra genus mortis, quod patet per hoc, quòd tales nõ sequuntur imaginationem, sed solummodo naturalium qualitatum actionem. Motus autẽ secundo primi sunt peccata, quia sunt actus inordinati in genere moris, quòd patet per hoc quòd tales motus sunt sensualitatis, quæ subiacet in talibus dominio uoluntatis. Voluntas autẽ est principium moralium, sicut habetur .7. Ethi. Hinc est quod ibi genus moris primo incipit, vbi dominium voluntatis inuenitur, hoc autem est in sensualitate. Quãuis ergo per rationem prædictã sit in sensualitate peccatum, nõn tñ hoc erit mortale, sed tantummodo veniale, quia voluntas nõ habet dominium completum super primos motus, qui sunt sensualitatis, sicut est in illis actibus, qui ex imperio volũtatis procedunt, sed habet in eis dominium incompletum, sicut in illis actibus, qui non per imperium rationis procedunt, & tamen voluntas tales motus sensualitatis impedire

pote-

poterat, & ideo sunt peccata venialia. Propter hoc dicit Augu. quòd peccatum adeo est voluntarium, quòd nisi sit voluntarium, non est peccatum. Primi quoq; motus ideo sensualitati ascribuntur, quia talium motuum principium sensualitas est & subiectum. Dicendum quoq; quòd primi motus secundum prædicta sunt peccata venialia, triplici ratione. Primo quia mouent ad illicitum. Secundo quia sunt quodammodo voluntarij, non secundum se, sed quia (sicut dictum est) non impediuntur à voluntate, vel etiam propter præcedentem apprehensionem. Tertio propter delectationem annexam. Cum enim anima per delectationem coniungitur creaturæ, obtenebratur, & peioratur, sicut quando coniungitur Deo, illuminatur, & melioratur. Nota quòd homo pronior est ad malum, quam ad bonum, & hoc multis de causis. Primo, quia sicut dicitur Sapié. 2. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, trahens illam ad malum, & non sic erigens ad bonũ. Secundo, quia sicut dicit Augu. Plus valet malũ inuolitũ, quàm bonũ insolitũ. Tertio, quia naturaliter facilius est descẽdere, quàm ascẽdere, & vnus magis trahit deorsum, quàm decem sursum. Quarto, quia incitans ad malũ delectatio presens est semper, sed finis virtutum incitans ad bonũ, absens est. Delectabile autẽ apprehensum per sensum vel imaginationẽ, quasi de necessitate mouet concupiscentiã. Quinto, quia plures circunstantię requiruntur ad bonum, quàm ad malum. Sexto, quia tendimus ad nostrum principium, scilicet ad nihilũ. Septimo, quia fomes, qui mouet ad malũ, semper intra nos est, gloria vero quam

Primi motus venialia sunt peccata.

Gen. 8.

Homo pronior est ad malũ, quam ad bonũ propter plura.

quam quęrimus, extra nos eſt. Octauo, quia vires animæ ſunt actiuę ad diligendum temporalia, ſed paſſiuæ & materiales ad ea, quæ ſunt gratiæ & gloriæ. Vnde verſus.

Quicquid habet meriti præuentus gratia donat
Nil Deus in nobis præter ſua dona coronat.

Malum per nos, bonum per dei gratiam.

Quia non poſſunt haberi virtutes per modum acquiſitionis, ſed per modum receptionis vnde malum poſſumus facere per nos, ſed bonum non poſſumus facere ſine gratia adiutrice.

Ozee. 13. Ioan. 15.

De moroſa delectatione, & conſenſu in peccatum. Cap. II.

Quid moroſa delectatio.

DElectatio carnalis moroſa peccatum eſt mortale. Sed nulla dicitur moroſa, niſi quando ex conſenſu rationis eſt. vnde non intelligitur ibi mora temporis, ſed conſenſus. Sciendum eſt ergo quòd delectatio ſi ſiſtit circa conſenſum, veniale peccatum eſt, ſi verò procedit vlterius, ita quòd homo vult interius in delectatione voluptari, nec tamen vult in opus procedere, talis conſenſus eſt inter mortalia computandus, quod maximè debet intelligi in peccatis carnalibus, verumtamen ille cõſenſus in illecebram, duplex eſt, quia conſenſus in illecebram, aliquis eſt ſubitus, non per præhabitam deliberationem, ſed ex ſola corruptione carnis, quam præcedit appetitus ſenſualitatis in primo motu. Talis autem conſenſus dicitur ſubreptio, & eſt peccatum veniale. Alius conſenſus eſt in delectatione motuũ carnis, qui eſt cum deliberatione rationis, & iſte eſt peccatum mortale, vt dictum eſt. Si autem ratio conſentit cum deliberatione, quæ fit per rationes diuinas,

uinas, hoc modo, quia omne lege Dei prohibitum est vitandum, tunc dicitur peccatum esse in superiori parte rationis. Sed si deliberatio sit per rationes humanas vel naturales, hoc modo, omne in quo transgreditur medium virtutis, est vitandum tunc dicitur peccatũ esse in inferiori parte rationis. Et si adhuc procedit consensus vlterius, quando scilicet proponit opus cõsummare, tunc voluntas pro facto reputatur, etiam si facultas desit perficiendi ipsum opus. Si vero consequitur consensus & opus in his, quæ diuina lege sunt prohibita, peccatum est mortale consumma tum. Ex prædictis collige distinctionẽ, quia delectatio duplex est, scilicet naturalis, & voluntaria. In delectatione purè naturali nec est meritũ, nec demeritum. Voluntaria duplex est, quia alia est in creatore, alia in creatura. Delectatio quæ in creatore est, bona est, de qua Psalm. 76. Memor fui Dei, & delectatus sum, &c. Quæ autẽ in creatura est, duplex est, quędã enim est propter Deũ, & hæc bona est, sed hic sumitur delectatio pro opere rationis, non pro passione, de qua Psal. 91. Delectasti me domine in factura tua. Quædam est contra Deum, & hæc similiter duplex est, quia quædam est non contra Deum, sed pręter Deum, & hæc est peccatum veniale, quędam verò est contra Deum simpliciter, qua frangitur Dei præceptum, & hæc est peccatum mortale.

Delectatio quãdo bona est vel mala.

Psal. 76.

De peccato veniali. *Cap.* 12.

Peccatũ veniale quid.

PEccatum veniale minoris est culpæ, Nam in paruulis post baptismum primò surgunt venialia, postea mortalia. Veniale autem peccatum

est,

est, vt ait August. quod hominem vsq; ad reatum perpetuæ mortis nō grauat, sed pęnam meretur, & facilè indulgetur. Peccatum veniale semper est à voluntate ad hoc mouente, vel permittente, vel nō prohibente. Peccatum aliquod est veniale tribus modis. Primo modo ex genere, sic verbum otiosum est veniale. Secundo ex euentu, secundum quòd per pęnitentiā de mortali fit veniale. Tertio ex causa, vt quando fiunt quędā ex infirmitate vel ignorantia, quæ licet quandoq; fint mortalia, tamen dicuntur venialia, siue remissibilia ex comparatione ad peccatum, quod fit ex certa malitia, quod est irremissibile. Et hoc verum est nisi aliquid sit mortale ex suo genere, sicut est fornicari, quia tale etiā si fiat ex infirmitate, mortale est. Sciendum q peccatum veniale nunquā potest fieri mortale, videlicet, si intelligatur idem secundum substantiā q prius fuit veniale, mortale fieri nunquā potest, & hoc nec quantum ad actum, nec quantum ad maculam. Ratio huius est, quia nulla res potest mutare suā speciem. Peccatum autem veniale, & mortale sunt diuersę species peccati. Veruntamē actus qui ex se est de genere venialis, potest fieri mortalis quatuor modis. Primo ex conscientia, quia quicquid fit contra conscientiā, ædificat ad gehennam, etiam si fit cōtra conscientiam erroneam, & hæc est ratio, quia cum in peccato duo sint, scilicet auersio, & conuersio, penes primum indicatur peccatum, quoniam auersio à Deo, est quasi formale, & cōuersio ad creaturam, quasi materiale. Quamuis ergo leuare festucā, vel calamum de terra, videatur esse leue, & indifferens, tamen quando fit contra conscientiam

peccatum

Peccatū veniale vnde.

Peccatum veniale est tribus modis

Matth. 12.

Fornicari ex infirmitate mortale est.

Peccatum veniale potest fieri mortale quatuor modis.

In peccato duo sunt.

peccatum est, quia spernitur bonum incommutabile, & ita fit auersio à creatore. Secundo ex complacentia. Vnde Augustinus, Nullum peccatum adeo est veniale, quod non fiat mortale, dum placet. Tertio ex dispositione, quia frequenter per lapsum in venialia, disponitur homo ad mortalia, & hoc secundum illud Greg. Vitasti saxa grandia, vide ne obruaris arena. Et hoc ideo dicit, quia sæpe de minimis peccatis venitur ad magna; sicut de modica scintilla quandoq; surgit magnus ignis. Ecclesia. 19. Qui modica spernit, paulatim decidet. Quarto ex progressu, quia quando insurgit veniale, si non prohiberetur, posset progredi vsque ad mortale, non quia ipsum veniale in substantia posset fieri mortale, sed quia ex ipso occasionaliter fieret progressus ad mortale. Et istud patet in primis motibus, qui inter venialia computantur, sed quando delectatio conualescit intantum quòd consensus accedit, iam peccatum est mortale. Differentia est inter peccatum mortale & veniale, quia peccatum veniale est libido, siue voluptas in creatura citra Deũ; mortale autem est libido siue voluptas in creatura supra Deum, vel æquè Deo. Rectus autem ordo est vt bonum incommutabile præferatur bono commutabili, & honestum vtili, & voluntas Dei voluntati nostræ, & ratio sensualitati, & quando iste ordo peruertitur, tunc peccatũ committitur. Vtrum aliquis possit esse, vel viuere sine peccato veniali, dum est in hac vita præsenti? Dicendum est quòd si loquimur de tota vita hominis, qui peruenit iam ad ætatem adultam, de excellenti & speciali gratia est, quòd talis sine veniali

Inter peccatum mortale & veniale differentia.

Vtrum quis possit viuere sine veniali peccato.

veniali peccato ſit,ſicut beatus Aug.dicit de beata Virgine. Si autem loquimur de aliqua particula vitæ præſentis, ſic poteſt aliquis eſſe ſine peccato veniali. Iſtud patet per exemplum,quia nauta poteſt ſingula foramina nauis in numero obſtruere ne aqua intret,ſed non poteſt ſimul omnia obſtruere vt aqua nuſquã intret.Vnde charitas etiã perfecta non facit ꝙ peccatum veniale non aduêniat, ſed facit quòd non duret, quemadmodum caminus ignis non facit vt gutta aquæ ſibi non apponatur, ſed facit tamen vt appoſita citius extinguatur. Perfecta enim charitas ſtatim inflammat hominem,vt de peccato veniali doleat, & pœniteat,quod non facit charitas imperfecta, vnde in imperfectis aggregantur multa venialia, per quæ fit ad proſtrationem maior diſpoſitio.

De effectu peccati venialis. *Cap.* 13.

Effectus peccati venialis multiplex.

EFfectus peccati venialis multiplex eſt. Primus,quia ad pœnam obligat,non autem determinatè neq; præciſè obligat ad pœnam æternam, vel purgatoriam, vel præſentis ſatisfactionis, ſed ad aliquam illarum pęnarum, quoniam ſecundum forum eccleſiæ pręſentis ſatisfacit homo leniter,ſed ſecundũ forum purgatorij punietur grauius, ſecundum verò forum inferni punietur grauiſſimè pro veniali, quia æternaliter, ſi cum mortali & veniali deceſſerit. Exemplum habemus de hoc, quia menſura vini quæ in vno loco valet 6.denarios,ſi ducatur vlterius,valet ſolidum vnum, & ſi ducatur adhuc vlterius, valet duos ſolidos. Pęna tamen illata pro veniali in inferno, incomparabiliter minor eſt quàm illata

Primo obligat ad pœnam.

pro

pro mortali. Vnde ſolet dici quòd pœna illata in inferno pro mortali, eſt ſicut ſoliditas, illata verò pro veniali eſt ſicut ſuperficies. Illata pro veniali in purgatorio eſt ſicut linea, Illata pro veniali in pręſenti, eſt ſicut punctus. Vnde ſicut iſta quatuor ſunt improportionabilia, ita inter prędictas pęnas magna eſt differentia. Secundus effectus eſt, quòd peccatum veniale animam maculat, & ponitur tale exemplum. Aliquãdo enim denigratur aliqua imago depicta, in tantũ vt videri nõ poſſit. Aliquando vero ſic obſcuratur, vt videri quidem poſſit, ſed non plenè diſcerni, & ideo propter talem differentiam dicit Greg. ꝙ veniale obſeruat, mortale verò obtenebrat. De macula autem iſta dicitur, quòd in ſaluandis omne peccatũ veniale deletur in pręſenti à gratia finali, & hoc quantum ad culpam, & non quantum ad pęnam, imò illa ſoluetur in purgatorio. Delet autem gratia finalis peccatum veniale in ipſa diſſolutione corporis, & animæ ex virtute ſuæ complexionis & ſui ſtatus, quamuis non ſit motus contritionis ad illud directus, ſecundũ quod intelligitur verbum Auguſtini, qui dicit, quòd in purgatorio poteſt eſſe abſolutio à pęna, & non à culpa. Hoc ab antiquis dictum eſt, ſed nunc communiter tenetur, quòd peccatũ veniale cum hinc deferatur à multis etiam quantum ad culpam, in purgatorio purgatur, quia etiam hoc quod Dominus dicit de quibuſdam peccatis quòd non remittentur neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro, exponit Greg. quòd venialia remittentur in futuro, quod ſi intelligatur quantum ad pęnam tantum, tunc expoſitio Gregorij nulla eſt, quia etiam mortalia quantum ad

Secundo animam maculat.

ad pœnam purgantur, quæ hic soluta non sunt. Tertius effectus est quod minuit feruorem charitatis, sicut aqua in igne proiecta, licet ignem non extinguat, feruorē tamen illius temperat. Quartus est, quod potentias animæ in bonis operibus lassat, sicut quādo ponitur pondus super equum, minus erit promptus ad ambulandum. Quintus est, quod retardat à gloria, quia homo qui decedēs alio posset statim euolare ad cœlum post mortē, cogitur propter venialia ad tempus in purgatorio expectare. Nunquā enim ab aliquo facies Dei videbitur, donec soluat minimum quadrantē venialium peccatorū, scilicet per pęnā. Oportet enim quemlibet ita mundū esse ante introitū paradisi, sicut fuerat in innocentia baptismali. Sextus est, quod bona gloriæ cęlestis diminuit, non quidē illa, quæ iam debentur, & quæ iam habemus ibi per meritū reposita, sed quæ deberentur si venialia nō fierent, quia in eo tempore possent aliqua bona fieri quando illa fiunt. Propterea post perpetrationem venialium oportet nos opera quędam conuertere ad solutionem huiusmodi debitorum, per quæ nobis deberet crescere cumulus æterni præmij. Septimus effectus est, quòd venialia sæpe sunt occasio mortalium peccatorum, & hoc quatuor modis, sicut habes supra capite proximo, vbi dicitur quòd actus qui ex se venialis est, potest fieri mortalis quatuor modis. Hoc est etiam singulariter aduertendum, quòd sicut ad remissionem peccati mortalis exigitur desertio actus peccandi cum voluntate in posterum abstinendi; sic quoque peccatum veniale in præsenti non dimittitur, nisi actu & proposito deseratur.

Tertio minuit feruorē charitatis.
Quarto lassat.
Quinto retardat à gloria.
Matth. 5.
Apoc. 14.
Apoc. 12.
Sexto diminuit.
Septimo occasio.
Sup. ca. 12.

De septem vitijs capitalibus in specie. Cap. 14.

PEccatorum actualium mortalium vnũ est initium, duplex radix, triplex fomentũ, septiforme caput. Vnum initium dicimus superbia, iuxta illud, Initium omnis peccati, superbia. Duplex verò radix est. s. timor male humilians, & amor male accendens. Omnis autem timor ortum habet ab amore, nullus enim timet aliquid perdere, nisi quia amat illud habere. Triplex peccati fomentũ sunt tria quę sunt in mundo. s. concupiscẽtia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Septiforme caput sunt, Superbia, Inuidia, Ira, Acedia, Auaritia, Gula & Luxuria. Inter quæ sũt duo spiritualia, quinque uerò carnalia. Sufficientia horum vitiorum sic potest colligi. Voluntas nostra deordinatur, aut quia appetit nõ appetendũ, aut quia refugit non refugiendũ. Si primo modo, aut est interius & sic est vana gloria. Aut exterius, & sic est auaritia, aut inferius, & sic est delectabile. Sed illud delectabile, aut est ad conseruationem indiuidui, & sic est alimentum, quod appetitur inordinatè à gula, aut est ad conseruationem speciei, & sic est coitus, qui appetitur inordinatè à luxuria. Si autẽ voluntas nostra deordinatur, quia refugit quod non est refugiendum, hoc potest esse tripliciter. Aut enim refugit quod non est refugiendum, secundum peruersum instinctum rationalis; & sic est inuidia: aut secundum instinctum peruersum irascibilis; & sic est ira, aut secundum peruersum instinctum concupiscibilis, & sic est acedia. Ex his patet quòd sunt quatuor appetibilia, & tres sunt vires secun-

Factorum actualium vnum initium. Duplex radix. Eccles. 10 Timor ab amore procedit. Fomentum triplex. 1. Ioan. 2 Septiforme caput. Delectabile ad duo. Quid deordinate voluntas nostra refugit secundũ rationalẽ irascibilem concupiscibilẽ. Quatuor appetibilia. Tres vires.

dum quarum instinctum est fuga, & ideo tantum sunt septem capitalia peccata. Peccata quædam sunt, quæ quandoq; se publicè ostendunt, vt quando directè fiunt, quandoque verò sub quadam specie boni palliata decipiunt. Vnde superbia quandoque dicit. Ad hoc volo præesse, vt possim prodesse. Ira dicit. Non debent illata mala tolerari, ne consuescant inferri. Inuidia dicit, Alijs bona non cupio, ne in successibus eleuentur. Acedia dicit, Ad hoc in laboribus mihi parco, ne temeritate indiscretionis arguat. Auaritia dicit, Ad hoc sunt multa congreganda, ne propter inopiã committatur furtũ vel rapina. Gula dicit, Ad hoc est corpus cibis & potibus delicatoribus nutriendũ, ut sit fortius ad Deo seruiendum. Luxuria dicit, Ad tempus debet quisque ad libitum uiuere, ut possit postea fortiter pœnitere. Septem vitia cõparantur septem bestijs. Superbia comparatur: Leoni. Inuidia cani. Ira lupo. Acedia asino. Auaritia eritio. Gula vrso. Luxuria porco. Alio modo comparantur septem infirmitatibus. Superbia cõparatur inflationi. Inuidia lepræ. Ira phrenesi. Acedia lethargiæ. Auaritia hydropisi. Gula epilepsię. Luxuria febri. Septem vitia Christi passione curantur. Capitis inclinatio in cruce curat superbiam. Oratio pro inimicis iram. Apertio lateris inuidiam. Portatio crucis acediam. Traditio spiritus patri, corporis cruci, matris discipulo, vestium crucifixoribus, hæc curant auaritiam, flagellatio luxuriam; potatio fellis gulam.

Peccata quæ dicuntur & quomodo. Superbia. Ira. Inuidia. Acedia. Auaritia. Gula. Luxuria. Septem vitiorum comparatio. Alia comparatio. Septem vitia Christi paßione curantur, & quomodo. Ioan. 19 Luc. 23. 2 Heb. 5 Ioan. 19. 3 Ioan. 19. 4 Luc. 23. 5 Matth. 27 Iob. 16. 6 Ibid. 7

De superbia. Cap. 15.

superbia omnium vitiorum regina.

NVnc dicendum est de septem vitijs capitalibus in specie, & primo de superbia, quæ est

regina

regina omnium uitiorum & mater. Est autem superbia, ut ait Aug. peruersæ celsitudinis appetitus. Vnde sicut idem Aug. ait, Superbia omnibus inuidet, scilicet superioribus, quia eis non æquatur. Inferioribus, quia eis æquari timet, paribus, quia eis ęquatur. Superbia dicitur initium omnis peccati triplici ratione. Primo propter causam, quę inuenitur in omni peccato, quia in omni peccato inuenitur contemptus Dei, qui est quædam causa peccati. Iste autem contemptus est auersio à creatore, quæ in omni peccato est, vbi præponitur bonum commutabile bono incommutabili, quia sicut sine charitate aliæ virtutes nihil sũt, ita sine superbia alia vitia nihil. Abstrahe superbiam, & habebis gratiam, quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam. Conuexum.n. inquantum huiusmodi, non est receptiuum, sed concauum. Secundo, quia primum peccatũ fuit: hoc enim genere peccauit diabolus in cœlo. Isa. 14. Ponam sedem meam in Aquilone, & ero simil. Et primus homo in paradiso. Gene. 3. Eritis sicut dij sciẽtes bonum, & malum. Tertio, quia ex ea nascuntur alia vitia secundum prius & posterius hoc est, mediatè & immediatè, sicut habetur supra cap. de effectu uitiorum. Est autem inter superbiam & uanam gloriã differentia, quia licet vtrobique sit appetitus proprię excellentię, tamen superbus sibi apparet magnus intus, sed vaniglorius appetit in ore aliorum per laudem apparere extra. Diuersa peccata dicuntur radices & initia siue causæ aliorum peccatorum, sed diuersis respectibus: Superbia enim dicitur initium omnis peccati propter tres causas superius enarratas.

Superbia quid.

superbia omnibus inuidet.

Superbia quare dicitur initium omnis peccati.

In omni peccato est contemptus Dei

Iaco. 4

Ex superbia nascũtur alia vitia dupliciter.

Differentia inter superbiam & uanam gloriã.

Diuersa peccata peccatorum initia dicuntur & quomodo.

ratas. Libido etiam dicitur causa omnis peccati sicut ait Aug. & hoc propter delectationem creaturæ, quæ inordinatè trahit animam & auertit à summo bono. Est enim libido improba voluptas qua mouetur anima rationalis ad hoc quòd delectetur in creatura. Cupiditas etiam dicitur radix omnium malorum, quam quidam appetentes, errauerunt à fide, sicut dicit Apost. primæ ad Timo. 6. & hoc propter eādē rationē sicut libido. Est. n. cupiditas ex amore inordinato ad creaturam. Luxuria etiam secundum Cassianum dicitur radix omnis peccati, quia carnales delectationes nobis sunt naturales, ad naturalia autem prompti sumus, & difficulter resistimus. Inanis gloriæ septem sunt filiæ secundum Greg. Prima est inobediētia, qua vanig'orius in nullo vult videri inferior, quod fieret, si faceret mandatum. Secunda est contentio, qui vult vincere cum clamore, & per hoc apparere. Tertia est iactantia, qua quis enumerat bona sua, vt laudabilis appareat. Quarta est hypocrisis, quæ quærit in exterioribus apparere. Quinta est pertinacia, quæ factum suum vel dictum malum defendit, ne errasse uideatur. Sexta est discordia, quę contra omne dictum sustinet vel assumit contrarium propter vanam gloriam. Septima est nouitatum præsumptio, qua quis noua, vel dicit, vel inuenit, vt laudetur. Quatuor sūt species superbiæ quas assignat Grego. 32. moral. Prima est, cum homo à seipso æstimat habere bonum quod habet. Secunda si desuper datum credit, pro suis tamen meritis accepisse se putat. Tertia, cum iactat se habere bonum, quod nō habet. Quarta, quando cæteris despectus singulariter vult

Libido quid. *Cupiditas radix malorum.* *Inanis gloriæ filiæ.* *I. Inobedientia.* *II. Contentio.* *III. Iactantia.* *IIII. Hypocrisis.* *V. Pertinacia.* *VI. Discordia.* *VII. Præsūptio.* *Species superbiæ quatuor.*

vult videri. Per primam & secundam speciē iniu riatur homo Deo in se, quia per primam ponit se homo totā causam sui boni, sed in secunda ponit se causam principalem: in tertia verò specie iniuriatur homo Deo in proximo: in quarta autem iniuriatur homo Deo in eo quod nō habet. Gradus superbiæ secundū Bern. sunt 12. qui sunt, curiositas, mētis leuitas, inepta lætitia, iactantia, singularitas, arrogātia, præsumptio, peccatorum defensio, simulata cōfessio, rebellio, libertas, peccandi consuetudo. Numerus istorum sic accipitur. Homo per superbiam iniuriatur Deo, & homini, Deo, cui debet esse inferior, homini, cui debet esset par. Sex primi gradus determinantur secundum iniuriam, quæ fit homini, cui debet esse par, quatuor alij secundum iniuriam, quæ fit homini superiori, vt prælato. Duo vltimi determinantur propriè quantū ad iniuriam quę Deo immediatè fit, hoc ideo dicimus, quia & superiores gradus in Deum redundant, sed mediante proximo. Gradus autē vocantur, quia fit à minori progressus ad maius. Primus. n. malus est, secūdus peior, & sic scandendo inuenitur quòd vltimus est pessimus. Vnde iniuria, quæ est respectu patris, est minor. Illa verò quæ est respectu superioris, est maior, sed illa quæ est respectu Dei, est maxima. Propter quod isti gradus taliter ordinantur. Superbia multa mala facit: Primo id quod Dei est, vsurpat, scilicet gloriam. Is. 42. Gloriā meam alteri, &c. In bonis enim operibus, quæ facimus, duo sunt, scilicet honor, & vtilitas. Sed primum dominus sibi reseruat, aliud nobis tribuit. Vnde debemus Deo suam partem relinquere, si nostra

Gradus superbiæ. 12

Quibus iniuriatur homo per superbiam.

Gradus quid.

Quæ mala faciat superbia.

In bono opere duo sunt.

parte nolumus spoliari. Secundo perfectos viros impugnat. Superbia est enim quasi turris Babel, quæ vsque ad cœlos, id est, vsque ad viros celestes debebat pertingere. Superbia etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant. Vnde superbia inexpugnabilis est, sicut castrum in alto monte situm. Tertio gratia Dei hominem denudat, Iac. 4. Superbis Deus resistit, &c. 2. Reg. 1. Mõtes Gelboe, nec ros nec pluuia veniat super vos. Vnde secundum naturam conuexum nõ est receptiuum, sed concauum. Quarto hominem Deo priuat. Hugo de sancto Vict. Superbia aufert mihi Deum inuidia proximum, ira meipsum. Superbia Deo est odibilis. Eccles. 25. Tria sunt quæ odit Deus, Pauperem superbum, &c. Deum impugnat, quia vexillum inimici sui, id est, diaboli, ponit in castro suo, & deponit vexillum Christi, scilicet crucem, quam semper homo debet portare, iuxta illud. Qui vult venire post me, &c. Diabolo hominem assimilat. Ipse est enim rex super omnes filios superbiæ. Vnde sicut Dominus ait de charitate, In hoc cognoscẽt omnes quòd discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis adinuicem, ita potest diabolus dicere de superbia. In hoc cognoscent &c. Hominẽ stultum demonstrat, quia ancillam ornat, & dominam nudam relinquit. Item quia magna pro modico vendit, id est, pro laude humana. Item quia credit se posse cum superbia illuc attingere, vbi diabolus iam existens non potuit cum superbia remanere. Hominem deijcit, quia scandentes in altum de facili cadunt, & qui se eleuant sub ostio humili facilè caput lædunt:

Superbia cõparatur.
Genes. 1
Matth. 16
Iob 4
Ioan. 15
Comparatio

De Inuidia. Cap. 16.

INuidia eſt(vt ait Aug.) odium fœlicitatis alienæ, Secundum Ioan. Damaſc. Inuidia eſt triſtitia de alienis bonis. Dicitur autẽ inuidia à non videndo, quia non poteſt videre bona aliorum. Vnde diſplicentia boni, quæ eſt inuidia, poteſt notari per viſionem interiorem & exteriorẽ, ſicut vult Seneca dicens. Quicquid mentem fugimus, ingeſtum oculis vix videmus: Inuidia habet quinque filias ſecundum Greg. Prima eſt odium, quod eſt velle malum alicui,& nolle bonũ. Secunda eſt exaltatio in aduerſis proximi. Tertia eſt afflictio in proſperis proximi. Quarta eſt ſuſurratio, quę eſt detractio latens. Quinta eſt detractio, hæc autem fit in aperto, quia intendit melior apparere illo cui detrahit. Inuidia multa mala facit, De lumine cœcatur, quia proximi bona videre non põt. Vnde inuidus cõparatur noctuæ & veſpertilioni. Aug. Aegris oculis odioſa eſt lux, quę puris eſt amabilis. De vita moritur. Grego. Panis vitam fortiũ roborat, paruulorũ necat. Vnde inuidus cõparatur febricitanti, cui etiã boni cibi ſunt contrarij. Deo contrariatur, quia tam bonus eſt Deus,(vt ait Aug.) vt etiam de malis bonum eliciat, ſed econtra tã mali ſunt iſti, vt de bonis malum eliciant. Itẽ diuina bonitas omnia ſua communicat, iſti uerò non. Item Deo placet bonum hominis, ac malum diſplicet: iſti autem econtra bonum gratiæ & naturæ peruertunt. Vnde ſicut omnia munda modis, ſic iſtis omnia ſunt immunda. Et ſicut bonis mala cooperãtur in bonum, ita inuidis bona cooperantur in malum. Vnde tales

Inuidia quid.

Inuidia vnde.

Inuidia filiæ quinque

Quot mala inuidia faciat.

Inuidus cui comparatur

Alia comparatio.

Inuidus Deo cõtrariatur in multis.

Tit. 1

Cõuertit omnia in malum inuidus

aurum conuertunt in cuprum, gemmas in lutum, granum in paleam, vinum in aquam, mel in fel, diem in noctem, gaudium in mœrorem rosam in paliurum, balsamum in sterquiliniū, electuarium in venenum. Tales maledicit Isaias, Væ qui dicitis bonum malum, &c. Stultum efficit. Nimis errat, qui idcirco sibi vult vnum oculū erui, vt alijs etiam vnus eruatur, sic facit inuidus & diabolus, qui per hoc quòd alijs inuidet, sibi magis nocet. Autorem suum torquendo lędit. Seneca, Vtinam inuidi in omnibus ciuitatibus oculos & aures haberent, vt de omnium profectibus torquerentur. Proximum fraudulenter decipit. Vnde inuidus comparatur cani, qui blanditur in facie, & mordet à tergo. Item Iudæ, qui osculo Christum tradidit. Item homini perfido, qui lædit hominem, qui eum nunquam molestauit.

Isa. 5. *Inuidus cōparatur multis.* *Matth. 26*

De ira. Cap. 17.

Ira est (vt ait Aug.) vlciscendi libido, & secundum Cass. Ira est motus animi concitatus ad pœnam. Hæc est diffinitio irę per vitium, non per zelum, de qua est hic agendum. Ira igitur duplex habet esse, scilicet esse naturæ, & esse moris. Prout ergo deordinat ab optimo, habet esse morale, quo vitium est, quia ira non est peccatum ratione puræ passionis, imo pœna, sed cum hoc dicit quandā actionem per quā deordinat hominē & quantum ad Deū, & quātum ad proximum. Vult n. à se expetere vindictam, quam non debet expetere nisi à Deo, vel à iudice à Deo, sub Deo constituto. Vtrum autē teneatur quis remittere iniuriam inimico potenti? Nota distinctionē, quia ex

Ira quid duppliciter. *Per vitium, zelum.* *Iræ duplex essè.* *Iræ deordinatio.* *An teneatur quis iniurias remittere, & cui.*

iniuria ſolent oriri tria. Primũ eſt rancor in affectu. Secundum eſt rancoris ſignum in effectu. Tertium eſt actio contra iniuriantem. Primum tenetur quis ſtatim remittere, etiam ſi non rogetur. Secundum tenetur remittere veniam veraciter petenti, id eſt, parato emendare ſecundum facultatem ſuam. Tertium non tenetur remittere. Si vero volueris ſcire vtrum ille cui facta eſt iniuria, debeat amicitiam quęrere, ſciendum quòd duplex eſt debitum. Primũ eſt neceſſitatis, ſine quo non eſt ſalus. Secundũ eſt perfectionis. Quantum ad primum debitum non tenetur quis reconciliationem quęrere ſiue amicitiam, ſed de ſecundo dicit Chryſ. quòd debet quęrere reconciliationem, vt duplicem coronam conſequatur. Vnam, quia iniuriam paſſus eſt. Aliam, quia prior rogauit. Dominus autem ponit tres gradus circa reatum iræ, cum dicit, Omnis qui iraſcitur fratri ſuo reus erit iudicio. Qui autem dixerit racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. De his dicendum eſt quòd vbi creuit gradus culpæ, creuit & ordo pœnę. Vnde rectè ira ſine voce, punienda eſt iudicio, ira cum voce, conſilio, ira cum voce cõtumelia, gehennæ ignibus mancipatur. Secundum Aug. enim in primo eſt ira tantum, in ſecundo ira & ſermo, in tertio ira eſt, & certa expreſſio irriſionis. Dicit autem Greg. quòd iudicium eſt cauſæ diſcuſſio; concilium ſententiæ diffinitio, gehenna ignis ſententiæ executio. Notandum quod reddere malum pro malo, eſt fragilitatis, ſicut fecit Ioab quãdo interfecit Abner, ſcilicet interfectorẽ fratris ſui Aſael. Sed reddere malum pro bono, eſt peruerſitatis, ſicut

Ex iniuria oriũtur tria.

Quid remittendũ & nõ remittẽdum iniuria.

An ſit amicitia quærẽda ab eo qui pertulit iniuriam.

Tres gradus iræ.
Matth. 5.

Ira qualiter punienda.
Ira.
Vox.
Sermo.
Iudicium.
Ira conſiliũ.
Gehenna.

Reddere malum quomodò.
2. Reg. 3.

Matth. 26. ſicut fecit Iudas tradendo Chriſtum. Reddere bonum pro bono, eſt æquitatis, ſicut facit Aſſue-*Hiſt. 6.* rus, quando Mardochæum honorauit. Reddere bonum pro malo, eſt perfectionis, ſicut fecit bea-*Act. 7.* tus Stephanus quando pro inimicis ſuis orauit. *Filiæ iræ. 6.* Filiæ iræ ſecundũ Greg. ſunt ſex. Prima eſt rixa, *I.* hæc eſt audax voluntas vindicandi iniuriam fa-*Audax voluntas.* ctam, per ſe. Secunda eſt tumor mentis, hæc eſt voluntas vindicandi cauſa fugiens aduerſantem, *II.* ne cum eo colloquium habeatur, propter æſtima-*Tumor mentis.* tas inimicitias. Tertia eſt contumelia, quæ eſt voluntas ſe vindicãs per exprobrationẽ malorum. *III.* Quarta eſt clamor, quæ eſt voluntas ſe vindicans *Contumelia.* in exaltando vocem per vituperiũ exprobratum *IIII.* & ad aliorum aures perueniens. Quinta eſt indi-*Clamor.* gnatio, quæ eſt voluntas ſe vindicans per ſignum *V.* moleſtiæ exterius declaratum. Sexta eſt blaſphe-*Indignatio.* mia, quæ eſt voluntas ſe vindicans per opprobriũ *VI.* Deo, vel ſanctis illatum. Ex ira veniunt multa ma-*Blaſphemia* la. Hoſpitium Spiritus ſancti turbat Greg. Dum *Ex ira mala quot veniunt.* ira animũ pulſat, Spiritui ſancto hoſpitium ſuum turbat. Nam ſicut in pace factus eſt locus Dei, ſic in diſcordia locus diaboli. Tales ſunt incendiarij *Pſal. 75.* domus Dei. Vnde Pſalmiſta, Pſalmo, ſeptuageſi-*Iracundorum ſimilitudo.* motertio: Incenderunt igni ſanctuarium tuũ domine in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui. Vnde iſti ſunt ſimiles draconi, qui emittit ex *Prouer. 25.* ore ignem. Quod Dei eſt ſibi vſurpat, ſcilicet vin-*Deute. 32.* dictam, Propheta: Mihi vindictam, & ego retri-*Roma. 12.* buam. Talis ſe facit iudicem, & Deum vult eſſe *Hebr. 10.* tortorem, ſicut dicit Auguſt. Dicit enim malus in *Nota de vindicta.* orationibus ſuis: Domine, occide malum inimicum meũ. Reſpondet ei dominus: Quem veſtrũ?

Ambo estis mali. Imò talis vult esse actor, & iudex in eadem causa. Sed stultum se demonstrat, qui per cor suum immittit gladium, vt lædat tunicam inimici sui. Imò si sapienter faceret, prius se de ipso vindicare deberet, ita scilicet, zelum aduersus iram suā propter vitium assumendo, sed econ uerso limam purgationis conuertit in rubiginem deprauationis. Aduersitates enim quæ ipsum deberent à peccato purgare, per impatientiam magis inquinant, & fornax probationis mutat ei aurum in cuprum, & flagellū ex grano facit paleam. Vnde duram sententiam talis in iudicio expectabit. Cum enim Dominus improperaturus sit quibusdam, Nudus fui & non cooperuistis me, quid dicturus est illis, qui nō solum nudos nō vestiunt, sed vestitos spoliant? Bellum mūdi carnis, & diaboli contra se instaurant, sed sapientes sedant mi nores guerras propter maiores, quæ imminent. Malam faciunt commutationem, quia auferendo pallium bonæ famæ, dant tunicam innocentiæ. Remedia iræ sunt. Silentij obseruatio. Prou. 26. Cum defecerint ligna extinguetur ignis, quia sicut ex collisione duorū corporū elicitur ignis, ita ex amaris verbis aliquorum ira concitatur. Prouer. 15. Responsio mollis frangit iram, & sermo durus excitat furorem. Ibidem: Quasi qui apprehendit canem auribus &c. Dominicæ passionis cōsideratio. Greg. Si passio domini ad memoriam reuocetur, nihil adeò durum est, quod non æquanimiter toleretur. Hoc figuratū est Num. 12. vbi respicientes serpentem æneum sanabantur. Item premij tolerantiæ animaduersio. Vnde con sideratio præmij minuit vim flagelli.

Lima.

Matth. 25.

Ephes. 6.

Ira remedia.

De

De acedia. *Cap.* 18.

Acedia qd. ACedia est de virtutum laudabili exercitio vtriusq; hominis languida deiectio. Item acedia est diffidentia de proprijs viribus, & de mandato Dei implendo ardua tristitia. Duo nomina sunt huius vitij, scilicet, Tristitia & Acedia. *Nomina pigritia.* Horum autem nominum hæc est ratio, quia in isto peccato est auersio à spirituali bono, quòd æstimatur graue, sicut est ieiunare, & huiusmodi, & ratione huius dicitur tristitia. Est etiam ibi conuersio ad creaturam, scilicet ad quietem, quæ æstimatur leuis, & ratione huius dicitur acedia. Patet ergo ex his, quòd hoc vitium, prout vocatur tristitia, opponitur lætitiæ spirituali, quæ est in exercitio spirituali. Sed prout vocatur acedia, *Acedia vnde.* opponitur fortitudini, quæ consistit in aggrediendis arduis, & sustinendis aduersis. Acedia denominatur ab acedine, quia per eam anima tædium habet de omni spirituali difficili. *Acediæ filiæ sex.* Acedia secundum Greg. habet sex filias. Prima vocatur malitia, quæ *Malitia. I.* secundum August. est voluntas machinandi malũ alicui. Cum enim quis iniuriatur alij, tunc irascitur, & postea tristatur. *Desperatio. II.* Secunda est desperatio, quia diffidentia meritorum mater est diffidentiæ præmiorum, ex qua iterum oritur tristitia. *Pusillanimitas. III.* Tertia est pusillanimitas, quæ nascitur ex diffidentia proueniente ex consideratione propriæ infirmitatis, vel operis arduitatis. *Rancor. IIII.* Quarta est rancor, qui est inueteratum odium. Sicut enim ex charitate sunt opera bona, ex quibus est confirmatio charitatis, ita ex ira est acedia, ex acedia vetustas iræ. *Torpor. V.* Quinta est torpor circa præcepta, id est, quędam insausi-

insuasibilitas propter quam homo non potest inducia ad executionem mandatorum Dei. Sexta est euagatio mentis circa illicita. Hæc autem euagatio quandoq; est particularis, & certam habet materiam, & sic conuenit omnibus vitijs, quandoq; est generalis & incerta, & hæc est propriè euagatio acediæ. Qui enim est absorptus tristitia, non habens in se vnde delectetur, euagatur ad omnia quęrens delectationem. Ex acedia eueniunt multa mala. Præceptum domini negligit. Gen. 3. In sudore vultus tui, &c. Maledictionem Dei incurrit. Exemplum de ficu, cui Dominus maledixit, quia folia tantum habuit. Matth. 21. Discrepat à cæteris creaturis. Exemplum enim est in corporibus inanimatis, sicut in sole & luna, qui quotidie surgunt & perficiunt cursum suum. Item patet in corporibus animatis, sicut sunt arbores, & herbæ, quæ licet in hyeme nudæ sint, tamen virtutem seruant, & in tempore suo redeunt ad consueta. Idem ostenditur in sensibilibus. Prouer. 6. Vade ad formicam ò piger. Preciosum tempus perdit, quo nihil preciosius est, quia breui hora posset quis obtinere veniam, gratiam, & gloriam. Et tamen (vt ait Bernard.) nihil vilius reputatur, quia dicunt homines ociosi, Venite, deducamus tempus. Spirituale lucrũ negligit, quia qui non mercatur in nundinis, postea non habebit. Prouerb. 20. Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei. Incitamenta vitiorũ colligit. Prou. 24. Per agrum hominis pigri transiui, & ecce totum repleuerãt vrticæ, & cooperuerant superficiem eius spinæ. Nota quòd aqua corrumpitur quiete, & ferrum

Euagatio. VI.

Mala quæ ex acedia eueniunt.

Similitudo.

Sapien. 2.

contrahit rubiginem, & porcus mactandus permittitur in quiete pinguescere. Locum diabolo præparat, quia homo otiosus est quasi puluinar diaboli, & in ollam tepidam libenter muscæ insident, quæ feruentem fugiunt. Tentationibus patet. Vnde legitur in collationibus patrum quòd monachũ operantẽ dæmon vnus pulsat, otiosum verò innumeri. Est enim homo acediosus quasi vrbs absq; murorum ambitu, & quasi signum positum ad sagittam. Mores peruertit, quia vult metere, & non seminare, sicut catus qui libenter pisces comedit, sed eos non libenter capit. Seneca. Incertum est quo loco, quomodo mors te excipiat, & ideo tu illam in omni loco & tempore expecta. Furem fodientem parietem non repellit, quia mors fur est, & quotidie tollit vnũ asserem, id est vnum diem. Matth. 24. Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, &c. Receptaculum sordium se facit. Bernardus, Omnium tentationum sentina est otium. Ipsum enim est occasio luxuriæ. 2. Regum. 11. Factum est eo tempore quo solent reges ad bella procedere. Item occasio est nugarum. Actu. 17. Athenienses ad nihil aliud vacabãt &c. Itẽ occasio curiositatis. 1. ad Timoth. 5. discunt circuire domos. Stultitiam ostendit, quia tonitrua audiens non surgit. Tonuit autem Christus in cruce & in prædicatione: tonabit etiam in die iudicij. Item stultus est qui immunditias de oculo non eijcit. Matth. 7. Hipocrita eijce primum trabem de oculo tuo. Ad cœlestia venire negligit, quia vix ad locum quis veniet qui vnũ pedem hodie mouet, & post annum alium. Sic & illi quorum motus est pes intellectus,

Homo otiosus. *Catus,* *Mortis incertitudo.* *Io. 12.*

ctus,& non pes affectus, cum tamen sit affectibus ambulandum.

De auaritia. *Cap.* 19.

AVaritia, vt ait Tullius, est immoderatus amor habendi. Item secundum Bern. Auaritia est quarumlibet rerũ insatiabilis & inhonesta cupido. Secundum Apost. Eph. 5. Auaritia est idolorum seruitus, quia homo auarus exhibet creaturæ quod debet creatori, scilicet fidẽ, spem, & delectationem, hæc enim auari exhibent pecuniæ. In hoc ergo specialiter reprehenduntur isti, quia rei vilissimæ amorẽ suum exhibent, scilicet pecuniæ, quæ de terra tollitur, quam natura infimam ordinauit. Dicitur in Eccle. quod auaro nihil est scelestius, & hoc propter quatuor causas. Primo, quia ferè omnia scelera per auaritiã perpetrantur, vt furta, periuria, homicidia, & huiusmodi. Secundo quia est contra legem naturæ. Luc. 6. Quæcũq; vultis vt faciãt vobis homin. &c. Tertio, quia est contra legem scriptam. Luc. 6. Estote misericordes sicut & pater vester, &c. Quartò, quia est contra legem vniuersalem, quæ est in omnibus rebus, quæ compelluntur se dare, auarus enim quasi captiuas detinet res, ne se communicare possint. Vtrum autẽ cuiquã liceat thesauros congerere. Notandum quòd est thesaurizare ex affectu auaritiæ absq; intentione necessitatis, propriæ vel alienæ, & hoc modo thesaurizare omnibus est prohibitum. Alio modo est thesaurizare ex prouidentia, & hoc vel ex considera tione necessitatis, & sic cõceditur parentibus secularibus ob necessitatẽ filiorum educandorum, vel

Auaritia quid sit.

Auarus exhibet creaturæ quod creatori conuenit.

Eccle. 10.

Auarus scelestißimus propter quatuor.

An liceat thesauros cõgerere, & quomodo.

Quando thesaurizandũ et quibus cõcedatur.

2. Cor. 12.

vel filiarum coniugio tradendarum, non autem ditandarum, ſed ſeruato modo vel ſtatu perſonæ. Alio modo eſt theſaurizare ex cõſideratione publicæ vtilitatis, ſcilicet regni defendendi vel cultus Dei ampliandi, & ſic conceſſum eſt regibus theſaurizare, perſonis autem Eccleſiaſticis propriè nunquã theſaurizare licet, nec pecuniam tenere intentione ſeruandi. Ambroſ. Aurum habet eccleſia, non vt ſeruet, ſed vt eroget. Ex prædictis patet quòd duplex poteſt eſſe amor pecuniæ ſiue temporalium, ſcilicet reſpectu neceſſarij, vel reſpectu ſuperflui. Cõtra primum prohibet Dominus præfocantem ſolicitudinem. Contra ſecundũ prohibet theſaurizationem. Ex auaritia ſequuntur multa mala. Primo, quia à Deo maledicitur. Auguſt. Maledictus diſpenſator auarus, cuius largus eſt dominus. Semper eget. Hierony. Auaro tam deeſt quod habet, quam quod non habet. Stultus mercator eſt qui regnum cœlorum, imò ipſum Chriſtum vendit pro paucis denarijs, & propter hoc ſæpe peior eſt auarus homo, quam ipſe Iudas, qui vendidit Chriſtum triginta denarij. Iſte autem interdũ pro vno denario. Corpus euiſcerat, quia diuitiæ acquiruntur cum labore, poſſidentur cum timore, amittuntur cum dolore. Vnde ipſi laborant, & alij in labores eorum ſæpe intrant, ſcilicet fures, raptores, vel latrones, vel certè filij mali. Iſti ſimiles ſunt araneæ, quæ faciendo telam pro capienda muſca, ſeipſam euiſcerat. Mentem ſuffocat Augu. Naufragium fugis, & plumbum amplecteris. Vnde Socrates maſſam argenti proiiciẽs in mare dixit, Mergam te, ne mergas me. Inquinat. Exo. 5. Filij Iſrael ſeruiebant in luto

Amor pecuniæ duplex.
Matth. 6.
Ibidem.
Mala quæ ex auaritia ſequuntur.
Matth. 26.
Ioan. 4.
Similitudo.
Socrates pecuniarum cõtemptor aut potius Craton.

luto & latere. Excœcat. Exemplum de Thob. secundo, qui fuit excœcatus stercore hirundinum. Cor dilacerat. Vnde diuitiæ comparantur spinis Matth. 13. Insatiabilis est. Vnde comparatur sacco pertuso, & inferno, qui nunquam dicit, sufficit. Et mari, cui omnia flumina influũt, & tamen non redundat. Et hydropico, qui quanto plus bibit, tanto plus sitit. Filiæ auaritiæ sunt septem secũdum Gregorium. Prima est obduratio cordis, quæ fit omittendo eleemosynam. Istam filiam vocat Isidorus inhumanitatem. Secunda est violentia, hęc fit noscendo alicui palam per facta mala, quam vocat Isidorus rapacitatem. Tertia est inquietudo, hęc est appetitus lucri. Quarta est periurium, quod sæpe incidit in emptionem & venditionem. Quinta est fallacia, quæ fit per verba decipientis in occulto. Sexta est fraus, hęc est deceptio perfecta, & hoc in pręsentia illius, qui decipitur. Septima proditio, quæ est idem quod deceptio, quæ fit in absentia decepti.

Thob. 2 *Luc. 8* *Similitudo.* *Prou. 30* *Ecclesi. 1* *Auaritia filiæ septem.* *Obduratio.* *I.* *Violentia.* *II.* *Inquietudo.* *III.* *Periurium.* *IIII.* *Fallacia.* *V.* *Fraus.* *VI.* *Proditio.* *VII.*

De gula. *Cap.* 20.

GVla, vt ait Augu. est immoderata cibi auiditas. Item gula est vorax edacitas naturæ finibus non contenta. Quinq; modis peccatur circa gulã, vt dicit Greg. Primo, cum quis horã comedendi prævenit, & hoc fit per impatientiam expectandi tempus debitum. Secundo, cũ quis quærit cibaria preciosa & delicata, de quibus Ouid. Est virtus placitis abstinuisse cibis. Sed contra hoc fecit diues ille, qui epulabatur quotidie splendidè. Tertio quando quis mensuram excedit, scilicet, nimis comedendo. Sciendum tamen, quia

Gula quid. *Quinq; modis peccatur circa gulam*

uerb.29. Qui delicatè nutrit seruum suum, sentiet eum contumacem. Luxuriam inducit, exemplum de Loth. Homicidia perficit, exemplum de Ioanne Baptista, qui in conuiuio perijt. Inducit mortem naturæ. Eccles.37. Propter crapulã multi perierunt. Genes.2. Quacunque die comederis ex eo, morte morieris. Inducit mortem culpæ. 1. ad Timoth.4. Vidua in delicijs uiuens, mortua est. Inducit mortem gehennæ. Luc.16. Diues epulo sepultus est in inferno. Remedia gulę sunt quatuor. Primum est spiritualium ciborum frequens sumptio. Matth.4. Non in solo pane viuit homo, &c. Secundum futuræ carnis nostræ consideratio. Hierony. Facilè contemnit omnia qui se semper cogitat moriturum. Tertium est æternæ cœnæ meditatio. Luc. 14. Homo quidam fecit cœnam magnam. Quartum est famis Christi, & suorum pensatio. Thren. 3. Recordare paupertatis meæ, absinthij & fellis.

Genes. 19
Mar. 6
Gulæ remedia quatuor

De luxuria. Cap. 21.

LVxuria est ex immundis desiderijs veniens lubrica mentis & carnis prostitutio. Item luxuria est libidinosæ voluptatis appetitus & intelligas hic appetitum, qui est ex consensu rationis, quia talis appetitus est peccatum mortale, & dicitur peccatum mortale, quando ratio non cohibet huiusmodi appetitum cùm posset. Differentiæ luxuriæ sunt octo. Prima est fornicatio, quæ est soluti cum soluta. Secũda meretricium, quod fit dupliciter scilicet, per vagam libidinem cum diuersis peccando, vel cum publicè ueniali concumbendo. Tertia est adulterium, quo coniuga-

Luxuria quid.
Differentiæ luxuriæ octo.
Fornicatio. I.
Meretriciũ. II.
Adulteriũ. III.

Stuprum. lis thorus vitiatur. Quarta est stuprum, quo virgi-
IIII. nalis integritas corrũpitur. Quinta sacrilegium,
Sacrilegium quo continentia Deo dicata læditur, vt in cleri-
V. cis, & religiosis sacris ordinibus sublimatis, & in
Incestus. his, qui emiserunt votum continentiæ. Sexta est
VI. incestus, quo vinculum consanguinitatis, vel affi-
Contra naturam. nitatis, vel compaternitatis corrumpitur. Septi-
ma est peccatum contra naturam siue Sodomia,
VII. quo naturalis vsus peruertitur. Notandum aũt ꝙ
aliud est contra naturã speciei, aliud contra natu-
Quid contra naturã speciei, et generis. ram generis. Primo modo omne peccatum mortale est contra naturam speciei, quia in rationali creaturam remurmurat synderesis contra omne peccatum. Sed secundo modo peccatũ Sodomiæ est contra naturam generis, quia non solũ in homine, sed etiam in brutis diuersis sexus in coitu conueniunt. Vnde si isto modo fit cõtra naturam
Libidinosus coitus coniugalis 8. & hic & est multiplex. generis est. Octaua est libidinosus coitus coniugalis, qui multipliciter accipitur. Coitus.n.cõiugalis alius licitus est, alius fragilis alius impetuosus. Licitus tripliciter vt quando causa prolis fit, vel ad ampliandum cultum Dei, vel causa redden-
Licitus. di debitum, vel causa vitandæ fornicationis non
I. in se, sed in coniuge. Primus est pietatis, Secũdus iustitiæ, Tertius cautelæ. In his nullũ dicitur pec-
Fragilis. catum esse. Fragilis est, qñ fit causa delectationis
II. & tunc distinguitur, quia si amor illius delectationis præponitur Deo, mortale peccatum est, si
Impetuosus & fit quinque modis. verò postponitur, ueniale. Impetuosus est qui ex sola libidine proueniens, metas honestatis, & rationis transcendit, quod fit quinq; modis: primo
III. causa satiandæ libidinis per meretricias blanditias: secundo cum fit contra naturalem modum:

tertio

tertio cum fit tempore prohibito: quarto quando fit in loco prohibito: quinto quando acceditur ad mulierem prægnantem, & vicinam partui, vel quæ est in fluxu menstruo. Filiæ luxuriæ sunt octo secundum Greg. Prima est cœcitas mentis, quia secundum Aug. in opere luxuriæ tota ratio absorbetur. Secunda est inconsideratio, mortis, scilicet, & inferni. Tertia inconstantia, scilicet ad cogitandum desiderandumque nunc istud, nec illud. Quarta amor sui, scilicet quo aliquis desiderat longam vitam ad hoc, vt expleat voluptatem suam. Quinta præcipitatio, qua quis præcipitanter currit ad peccandum, exponens se periculo mortis propter luxuriam faciendã. Sexta odium Dei, qui Deus abstrahit se ab eis & punit eos qui sequuntur carnis delitias, ad quas inclinat luxuria. Septima effectus præsentis seculi. s. appetitus honorum, diuitiarum, sanitatis, fortitudinis, & huiusmodi, per quæ luxuriosus finem suum consequitur. Octaua est desperatio futuri seculi, quæ est differentia gloriæ, vel veniæ consequendæ, & hæc est filia luxuriæ consummatæ. Luxuria nocet multipliciter. Deo est contumeliosa, quia templum eius inquinat. Dæmonibus placita. Iob 40. Behemot dormit in locis, &c. Subiecto proprio nociua. 1. ad Corinth. 6. Qui fornicatur in corpus, &c. Proximũ scandalizat. Ose. 5. Facti estis speculatio, & rete expãsum super, &c. Animam propriam damnat. 2. Reg. 12. Non recedet gladius de domo tua. hoc dictum fuit ad Dauid propter peccatum Bersabeę. vilissimo Domino se subijcit, scilicet carni & sensualitati. Genes. 3. Quia obedisti uoci uxoris tuæ, maledicta &c.

Luxuria filiæ octo.

Luxuria nocet, & quibus.

&c. Mentem infatuat. Ose. 4. Vinum & mulieres auferunt cor. Remedia luxuriæ sunt hæc, Occasiones fugere. Iob 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem &c. Ecclesi. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Eccl. 26. Qui tenet illam quasi qui apprehendit scorpionem. Mortis extrema cogitare. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. De se non præsumere, quia cecidit Dauid sanctissimus, Salomon sapientissimus, Sanson fortissimus. Frequenter se occupare. Hieronymus; Semper aliquid boni facito, vt te diabolus inueniat occupatum. Tentationi in principio resistere. Genes. 3. Ipsa conteret caput tuum. Carnem domare, Marci 9. Hoc genus dæmonij non eijcitur nisi in oratione, & ieiunio.

Luxuriæ remedia.

Ecclesi. 7

Quomodo superbia sit mortale, vel veniale. Cap. 22.

Omnia prædicta, quamuis semper sint peccata, non tamen semper sunt mortalia. Vnde videndum est quando unumquodq; mortale sit, & quando ueniale. Vana igitur gloria ex suo genere est ueniale, quia genus operis sumitur ex obiecto. Vanum autem secundum se non est obiectum peccati mortalis, sed uenialis. Vnde cum uana laus sit huius peccati obiectum; patet quòd semper est peccatum mortale. Erit tamen uana gloria mortalis dupliciter, scilicet ratione finis propter quem laus appetitur. Opus nanque tale est, quale est id propter quòd appetitur. Item ratione operis in quo laus quæritur. Circa primũ dicendum est quòd quadruplici fine laus appetitur

Nõ semper peccata sũt mortalia.

Peccatum quando veniale, vel quando mortale.

Vana gloriæ mortalis dupliciter.

Laus quæritur quadrupliciter, &

tur. Primo ad uitandum malum infamiæ, sicut Samuel se laudauit. 1. Reg. 12. Secundo propter aliquam utilitatem spiritualem, ut est gloria Dei, uel ædificatio proximi, sicut Paulus se commendauit. 2. ad Corinth. 11. Tertio propter lucrum auaritiæ, sicut Pharisæi, qui deuorant domos uiduarum, longas orationes simulantes. Matth. 23. Quarto, propter aliquem actum uenialis peccati, sicut quando quis laudari uult eo quòd uenialiter in laude delectetur. Primum est prudentiæ: secundum est charitatis: tertium est peccatũ mortale, & idem intelligendum est quandocunque mortale peccatum finis alicuius operis ponitur, laus ponitur finis alicuius operis. Quartum est ueniale. Sequitur secunda causa quare uana gloria sit peccatum mortale, scilicet ratione operis, per quod laus quæritur. Hoc autem potest fieri tripliciter, quia laus quandoque quæritur per opera illicita, quandoque per opera ex se indifferentia, quandoque per opera uirtutum. Si primo modo, sic tale est peccatum, quale & illud illicitum, scilicet mortale aut ueniale. Si secundo modo, sic est peccatum ueniale, ut habere diuitias uel uestes pretiosas, cum abusu talium in laudem. Veruntamen si talia sunt de se inordinata, ut sint occasio peccati mortalis, secundum quòd mulier cũ ornatu meretricio præparat se ad animas capiendas, uel si factum illud est illicitum ex prohibitione superioris, ut torneamenta, & huiusmodi, cum excederet præceptum ecclesiæ, sic sunt peccata mortalia. Si tertio modo, id est, si laus quæratur per opera uirtutum, hoc est dupliciter, uel quia appetitus laudis adjungitur ope

quomodo est virtus, vel vitium.

Qualiter uana gloria est mortale.

Ornatus meretricius pernicio sus.

Laus p opera virtuosa quomodo ap

petenda, vel non et quando veniale, vel mortale. In quo quis magis peccat.

operi virtutis tanquam incidens, sicut contingit in cantu vel in prædicatione quandoque, & tunc est veniale. Vel laus est finis principaliter præstitutus operi virtutis & operanti, ita quod ibi constituit finé vltimum, & sic est mortale, quia tunc inhæret ei, vt fini vltimo. Nota q maius est peccatum gloriari de bonis spiritualibus, quam de temporalibus, quia minus habent motiuum, eo quod minus appareant extra, quam temporalia.

Quomodo inuidia sit mortale vel veniale. Cap. 23.

Inuidia peccatum mortale quia cōtrariatur charitati.

INuidia ex suo genere est peccatum mortale, quia cum inuidia secundum Remigium sit dolor de alieno bono, contrariatur directè charitati, quæ non æmulatur, sed congaudet veritati. 1. ad Corinth. 13. Charitati verò nihil est contrarium, nisi peccatum mortale. Tamen illud quod ex genere est mortale, potest esse veniale, inquantum vel prout in primo motu consistit, vel extra suam rationem trahitur. Dolor autem de alieno bono est quadruplex, vel quia est primo primus motus ex natura veniés, sicut quidam naturaliter inuidi sunt. & hoc nullum peccatum est, cum nullo modo sit in potestate nostra. Vel est secundo primus motus, quando, scilicet appetitus sine cōpleta deliberatione tali passione afficitur, & sic est veniale peccatū. Vel est actus voluntarius deliberatiuè, & sic est mortale peccatum. Vel trahitur per intentionem extra suam rationé, vt quando dolor de alieno bono surgit cuiquam ex causa bona, sicut qnando dolet aliquis de bono temporali alterius, quia videt illud redundare in detrimen-

Dolor de alieno bono fit quadrupliciter, & quando mortale, vel veniale.

trimentum animæ illius, vel etiam in detrimentum communitatis,& talis dolor bonus est,quia maius bonum magis est appetendum. Notandum uero quòd per dolorem boni comprehenditur gaudium de malo quod ex ipso causatur.

Quomodo ira sit peccatum mortale vel veniale.
Cap. 24.

IRa ex suo genere est peccatum mortale, quia secundum Isidorum, Ira est animus concitatus ad pœnam prouocanti inferendam. Talis autem motus contrariatur charitati, quæ non irritatur,nec cogitat malum. 1.ad Corint. 13 Ira igitur uel dicit iram zeli,quæ est detestatio vitij, & hæc non est peccatum,sed est perfectionis. Potest etiam quis sibi per hunc modum irasci, sicut dicit gl. super illud Psalm.4.Irascimini,& nolite peccare. Quid est,inquit,homo pœnitens nisi irascens sibi. Vel dicit remissionem affectus circa proximum, per quam homo non dolet de malo proximi, nec gaudet de bono eius, licet etiam non doleat de bono, nec gaudeat de malo eius, sed est indifferens ei, & sic non est mortale, sed imperfectio charitatis. Vel dicit actualem impatientiam absque appetitu vindictæ, & talis motus etiam deliberatus est peccatum veniale, quia habet incōpletā rationem iræ, sicut ex supradicta patet diffinitione. Vel dicit impatientiam cū appetitu vindictæ,& hoc est tripliciter. Quādoque.n. hoc est à natura,sicut in melancholicis,in quibus secundū philosophū continuè mordetur natura, propter quod semper sunt turbulenti, & sic nullum est peccatum, cum sit motus naturalis.

Ira peccatum mortale

Ira dicitur dupliciter.

Homo pœnitens irascitur sibi.

Impatiētia vindictæ triplex.

lis. Quandoque hoc est ab appetitu in deliberatio,& sic est veniale,sicut alij primi motus. Quãdoque est à voluntate deliberatiua, & tunc est peccatum mortale.

Vindicta quando mortale.

Quomodo acedia sit mortale vel veniale. Cap. 25.

Acedia ex genere veniale,& qd sit.

Acedia ex suo genere est peccatum veniale, quia secundum Augustinum, Accedia est tædium interni boni, hoc autem nõ opponitur charitati, sed dicit diminutionem feruoris charitatis, in quo consistit omne ueniale. Istud ergo tædiũ, vel est motus naturalis,& sic nullum est peccatum, vel est motus appetitus contristati de opere spirituali laborioso,& sic est veniale, quamuis etiam appetitus ille naturalis sit deliberatiuus, quia cõsensus inveniale non est nisi veniale. Acedia verò ex genere,& ꝑ se uenialis est, vel hoc tędium redundat in omissionem eorum, quæ sunt necessaria saluti, vt frãgere præcepta Dei, vel ecclesiæ sine causa rationabili,& tunc est mortale. Si autem tædium illud ex omissione boni,& difficultate aggrediendi bonum, ducit in desperationem, tunc iam accedit ad peccatum in spiritum sanctum. Et si tædium illud crescit, quod etiam ducit in tædium vitæ in tantum ꝙ inijciat sibi manus; tunc iam similis est Iudæ, qui laqueo se suspendit.

Acedia quãdo mortale.

Acedia quãdo peccatũ in Spiritum Sanctum.

Matt. 27.

Quomodo auaritia sit mortale vel veniale. Cap. 26.

Auaritia, quid & in quo cõsistit.

Auaritia secundum Marcum Tullium Cicero. est immoderatus amor habendi. Hæc igi tur

tur consistit in appetẽdo, vel in acquirẽdo, vel in retinẽdo. Si primo modo hoc est quinq; modis. Primò q̃a appetit aliena appetitu cõpleto, qui ꝓcederet in opus, si adesset facultas, & sic est peccatum mortale. Secundo quia appetit illicita volũtate incompleta, ut si aliquis indignus conatur beneficium ecclesiasticum adipisci, sic iterum est mortale. Tertio si appetit talia, siue sint illicita siue aliena, cum voluntate conditionata, scilicet, si posset habere sine offensa Dei, ac iniuria proximi, & tunc uel nullum, vel veniale est, si talem conditionem actualiter vel habitualiter addat, uel intendat. Quarto si simpliciter appetit habere superflua, & hoc appetitu suffocante mentem scilicet à cura sui, & consideratione diuinorum, & hoc est peccatũ mortale. Quinto si superfluo amore inhæret temporalibus, tamen infra Dei amorem, hoc est ueniale. Si autem auaritia consistit in acquirendo, hoc est tripliciter, quia vel acquirit iniustè quocunque modo, & tunc est mortale, vel acquirit res per tale opus, aut artem, aut officium quod per se est peccatum mortale, si etiam esset sine lucro, vt procreare aliquid, fornicari, & tũc est mortale, vel acquirit talia per operam illicitam, quæ est ueniale peccatum, ut cum aliquis verba iocosa componit ad lucrum, sa'ua tamen honestate, & hoc est veniale, nisi aliquis propter delectationem dissolutionis totaliter se dedat talibus; tũc enim mortale est. Dico autem propter delectationem, quia si quis per necessitatem, per talia sibi sustentationem acquireret, cum à iam artem lucrosam nesciret, non reputarem eum in statu damnandorum. Si autem auaritia

In appetẽdo quinque modis & quando mortale vel ueniale.

In acquirendo tripliciter.

Et quando mortale vel veniale.

ritia

In retinēdo quinque modis.

Et quando morta. vel venia.

ritia consistit in retinendo, hoc potest esse quinque modis. Primo quia retinet scienter ea quæ restituere tenetur, & animo retinendi, sic est peccatum mortale. Secundo, quia retinet ea, quæ ad necessitaté suam, & suorum pertinent, vel ad conseruationem status sui, & suorum secūdum quod decet dignitatem suam, & hoc nō est peccatum. Tertio, quia retinet superflua respectu vtriusque iam dictorum, & hoc tempore extremæ necessitatis alicuius, sic est peccatum mortale. Quarto, quia retinet superflua, etiam citra extremā necessitatem ex insatiabili cupiditate, sic est peccatum mortale, præcipuum autem signum talis effectus est, quòd quis res potius sinit putrescere penes se, quàm vtiliter alijs dispenset. Quinto, quia retinet superflua quædam ex inordinato amore tēporalium, per quem modum deficit à medio largitatis, saluo tamē statu virtutis, & sic est veniale. Nota quòd auaritia ex suo genere est mortale, quam Apostolus idololatriæ comparat, non quia sit de specie illius peccati, cum non habeat actum eius, sed quia facit aliquid simile idololatriæ, seruiendo creaturæ potius, quàm creatori.

Retinere superflua.

Ephes. 5.

Auarus qualiter idolatra.

Gula quale peccatum, et quid.

Gulæ immoderatio quotuplex & quando non peccatum et quando peccatum mort. aut ven.

Quomodo gula sit mortale vel veniale. Cap. 27.

GVla ex genere suo est peccatum ueniale, quia appetitus comedendi ex sua ratione non subiacet dominio uoluntatis, sed natura nobis inest, quod potest esse quinque modis. Primo si est ibi solus appetitus cibi, & hic nunquam est peccatum, nec etiam delectatio

cibum

cibum consequens est peccatum; inquantum ordinatur contra defectum sibi contrarium, hæc enim sunt purè naturalia, in quibus non est meritum, nec demeritum. Secundo si appetitui necessitatis adiungitur appetitus delectationis, & voluptatis in cibo, & hoc est peccatum veniale. Tertio si est ibi transgressio præcepti, vt cum aliquis sine necessitate soluit ieiunium ecclesiæ, vel quando religiosus comedit carnes, cum hoc in suo ordine sit prohibitum, sub præcepto, sic est mortale peccatum. Quarto si appetitus edendi est cum libidine, ut quando nimio & finali affectu in hæret delectationi cibi, & hoc est peccatum mortale. Quinto si ducitur in consuetudinem talem, quæ facit totam uitam hominis delectationibus huiusmodi deputari, hæc tam vicina sunt peccato mortali, quòd ebrietas ab Apost. inter peccata mortalia computatur. Ebrietas tamen quandoque est peccatum ueniale, ut quando ultra necessita tem quis accepit, secundum mensuram tamen perceptibilem. Quando uerò quis egreditur à mensura perceptibili secundum rationem bene ordinatam ad discernendum, & hoc in tali men sura ex qua euertitur status mentis effrenata libidine, quando hoc Deo præponit, tunc peccat mortaliter. Si quis autem inebriat alium, ita uidelicet inuitans eum ad potum, vt intendat statum mentis eius euertere, & hoc facit in eius nocumentum, peccat mortaliter, quia aufert ei plus, quam si auferret aliquod bonum temporale, quia vsum rationis tollit ei.

Comedere prohibita an sit peccatũ, et quale.

Roma. 13.

Ebrietas quando peccatum, & quale.

Contra Germanos.

Quid aufert inuitans ad ebrietatem.

Quomodo luxuria sit mortale vel ueniale. Cap. 28.

Exod. 20. *Deuter. 5.* *Luxuria sẽper peccatũ* *Cõcupiscentia luxuriæ quot modis distinguitur* *Videre mulierẽ quãdo non peccatũ & qui peccatum & quare.* *Ephes. 5.* *Tãgere mulierem quando nõ peccatum, & quãdo, & quale*

LVxuria ex suo genere est peccatum mortale, quia est contra illud præceptum. Nõ mœchaberis. Concupiscentia luxurię distinguitur septem modis. Primus est cum concupiscentia cõsistit in primo motu tantum, & sic est peccatum veniale. Secundus est cum sequitur consensus vsque in delectationem, licet non in opus, & sic est mortale peccatum. Tertius est cum consentitur etiam in opus, & sic est iterum mortale. Quartus est cum concupiscentia non solum tenetur corde, sed etiam pascitur uisu, & sic iterum est mortale. Matt. 5. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo, id est, si hoc fine & animo attendat mulierem ut eam concupiscat, quia secundum Augu. hoc non est tantum titillari, sed plenè consentire libidini. Bene autem dicitur ad concupiscendum eam, quia si aliquis uideret mulierem ut rem pulchrã & ulterius non procederet, tunc nullum peccatum esset, vel solum peccatum curiositatis. Quintus modus est in stultiloquio, ut cum quis mulierem præcatur, uel propter libidinem habet cum ea familiaria colloquia, & est mortale. Sextus modus uocatur ab Apost. turpitudo. Glo. ut in osculis & in amplexibus, hoc est etiam peccatum mortale, & tanto grauius præcedentibus, quanto magis libido per talia accenditur propter nimiam approximationem ad ignem. Notandum uero, quòd tangere mulierẽ præter intentionem, non est peccatum, similiter cum intentione tangere, sed ex necessitate, nõ est peccatum. Sed

tangere ex libidine, uel osculari ad se non pertinentem, peccatum mortale est. Septimus modus est quando concupiscentia procedit in opus, & constat esse mortale. Nota quòd differentia est inter primos motus generatiuę & nutritiuę, quia primus motus in generatiua semper est peccatū, nisi per sacramentum matrimonij excusetur, sed non semper in nutritiua, quoniam potentia concupiscibilis non tantum corrupta est in nutritiua, sicut in generatiua. De hac materia require supra titulo proximo, vbi agitur de speciebus luxuriæ.

Motus generatiuæ et nutritiuæ.

De peccato in spiritum sanctum. *Cap. 29.*

QVamuis generaliter omne peccatum sit cōtra Deum trinum, & vnum, appropriatè tamen dicitur aliquod peccatum esse in patrem, aliud in filium, aliud in spiritum sanctum. In patrem enim peccatur ex impotentia, in filium ex ignorantia, in spiritum sanctum ex malitia certa, hoc est, quando voluntas potest, & scit resistere alicui malo, & tamen ex sola malitia illud eligit. Peccatum in spiritum sanctum procedit ex libera & improba uoluntate liberi arbitrij, & directè impugnat gratiam spiritus sancti, & ideo non habet colorem excusationis, quia quantum est de se, directè impugnatiuum est medici, & remedij, per quod fieri habet remissio peccati. Peccatum in spiritum sanctum dicitur irremissibile in hoc seculo, & in futuro, non quia dimitti non possit, sed quia raro, aut uix dimittitur in hoc seculo, quantūm ad culpam, aut in futuro quātum ad

Peccatum quando dicitur in Patrē in filium Spiritumq; sanctum.

Peccatum in spiritum sanctum vnde & quid impugnat.

Quomodo irremissibile & quare.

ad pœnam. Item quia non legitur dimissum, propter quod dicitur irremissibile, sicut Melchisedech dicitur sine patre, quia non legitur de eius patre. Item quia aduersatur fonti remissionis, scilicet spiritui sancto. Item propter impotentiam hominis, quia vix potest se præparare ad gratiã, quem tanta moles peccati premit. Sciendum autem est quòd accipitur hoc nomen irremissibile tripliciter, scilicet negatiuè, ut quia nullo modo potest remitti, hoc modo peccatum angeli & dãnatorum est irremissibile. Item priuatiuè, vt quia non habet congruẽtiam de se, vt remitti debeat, licet ex congrua bonitate Dei possit omne peccatum remitti, hoc modo omne peccatum mortale est irremissibile. Item contrariè, secundum quòd habet aliqua culpa contrariam dispositionem ad remittendum. hoc modo peccatum in spiritum sanctum est irremissibile, quia contrariatur gratiæ remittendi peccatum, & hoc per desperationem, uel præsumptionẽ, vel alias species huius peccati. Sex sunt species peccati in spiritum sanctum, videlicet desperatio, præsumptio, impugnatio ueritatis agnitæ, inuidentia charitatis fraternæ, obstinatio, finalis impœnitentia. Horum numerus sic accipitur. In remissione tria sunt, scilicet ipse remittens, & ille cui remittitur, ac dispositio remittendi in eo cui remittitur. In ipso remittente duo sunt, scilicet misericordia, & iustitia. Contra primum est desperatio, contra secundum præsumptio. In eo cui remittitur, duo sunt, scilicet dolor de commisso, & propositum de non committẽdo. Cõtra primum est obstinatio, contra secundum finalis impœnitentia.

Hebr. 7.

Irremissibile vnde, & qualiter.

Negatiuè.

Priuatiuè.

Contrariè.

Species peccati in Spiritum sanctũ quot.

In remissione tria.

In remittente duo. In eo cui remittitũ tur duo.

Præterea dispositio remittendi in eo cui remittitur, duplex est, scilicet cognitio ueri, & amor boni. Contra primum est impugnatio ueritatis agnitæ, contra secundum inuidentia gratiæ fraternæ. De finali impœnitentia notā quòd si dicit continuationem peccati usq; in finem, sic in omni peccato in quo quis scienter decedit, est finalis impœnitentia: prout autē est vna species peccati in Spiritum sanctum; secundum quòd hic sumitur, sic dicitur propositum non pœnitendi. *Dispositio remittendi duplex.*

Enumeratio peccatorum cordis. *Cap.* 30.

PEccata cordis sunt hæc, cogitatio, delectatio, consensus, desiderium mali, voluntas peruersa, infidelitas, indeuotio, præsumptio, desperatio, timor malè humilians, amor malè accendens, suspitio, ira inuidia, odium, timere seruiliter exultatio in aduersis proximi, contemptus pauperum uel peccatorum, personarum acceptio perfidia, affectus parentum carnalis, inepta lætitia, seculi tristitia, impatientia, auaritia, superbia, perplexitas, obstinatio mali, tædium boni, acedia, inconstantia, pœna pœnitentiæ, dolor quia non facit plus malum, hypocrisis, amor placendi, timor displicendi, verecundia de bono opere, amor priuatus, sensus singularis, ambitio dignitatum, vana gloria de bonis naturæ, vel gratiæ, vel fortunæ, verecundia de pauperibus amicis, contemptus admonitionum, immisericordia. *Peccata cordis.*

De peccatis oris. *Cap.* 31.

PEccata oris sunt hæc, crebra iuratio, periurium, blasphemia, nomen Dei irreuerēter assumere, *Peccatoris.*

sumere, veritatem impugnare, de mendacio & vanis alios instruere, contra Deum murmurare, irreuerenter horas dicere, detractio, adulatio, mendacium, vituperium, maledictio, infamatio, contentio, cōminatio, impugnatio veritatis agnitæ, impugnatio charitatis fraternæ, seminatio discordiæ, proditio, falsum testimonium, mala consilia, derisio, contradictio obedientiæ, inuertere facta bona, in ecclesijs placitare, ad irā hominem prouocare reprehendere proximum in aliquo, quod ipse facit, vaniloquium, stultiloquium, proferre uerba ōtiosa, uel superflua, uel curiosa, iactantia, uerborum politio, peccatorum defensio, clamor, risus, cachinnus, turpiloquium, lenocinium, cantare cantilenas seculares, in cantu diuino magis studere uocem frangere, quàm deuotè psallere, murmurare, uerba scurrilia proferre, in iniusta causa aduocare, malum commendare.

De peccatis operis. Cap. 32.

PEccata operis sunt hæc, gula, luxuria, ebrietas, symonia, sortilegium, violatio dierum solennium, sacrilegium, indignè cōicare, votorum fractio, apostasia dissolutio in diuino officio, scādalizare suo malo exemplo proximū & corrumpere, lædere hominem, vel in rebus, vel in persona, vel in fama, furtum, rapina, vsura, deceptio ludus, venditio iustitiæ, exactio indebita, telonea iniusta, auscultare mala, iocularibus dare, necessaria sibi subtrahere, superflua sumere, vltra vires proprias quiddam aggredi, consuetudo peccandi, recidiuatio, simulatio, tenere officiū ad quod

non

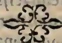
non sufficit, uel quod sine peccato non agitur, choreizare, nouitatem inuenire, maioribus rebellare, minores opprimere, delinquere visu, auditu odoratu, gustu, & tactu, lucta, osculis, muneribus, itineribus, nutibus, mendacijs, scripturis, circunstantias, aggrauantes omittere quæ sunt tẽpus, locus, modus, numerus, persona, mora, sciẽtia, ętas, tẽtationẽ præuenire, seipsum ad peccatũ cogere.

De peccatis omissionis. Cap. 33.

PEccata omissionis sunt hæc, de Deo nõn cogitare, ipsum non timere, vel amare, gratias de beneficijs non agere, opera, quæ quis facit, ad ipsum non referre, de peccatis, sicut debet, non dolere, ad gratiã recipiendam se non prẹparare, gratia accepta non uti, nec eam seruare, ad inspirationem diuinam se non conuertere, voluntatem suã voluntati diuinæ non conformare, ad rationes dicendas non attendere, orationes debitas omittere, ea ad quæ tenetr ex voto, vel præcepto, vel officio, negligere, cõiõnẽ & cõfessionẽ semel in anno non expedire, parẽtes nõ honorare, seipsum non recognoscere & reprehendere, cõscientiã negligere, ecclesias & p̃dicationes fugere, tẽtationibus nõ resistere, pẹnitẽtias iniũctas negligere, aut negligenter facere, & quæ statim facienda sunt, differre: bonis proximi non gaudere, & malis non condolere, iniurias nõn remittere, fidem proximo non seruare, & beneficijs eius non respondere, delinquentes non corripere, lites non sedare, ignorantes non instruere, afflictos non consolari, admonitionibus non acquiescere.

Finis Libri Tertij.

COMPENDII TOTIVS THEOLOGICAE VERITATIS LIBER IIII.

De Christi humanitate.

De incarnatione Christi. Cap. I.

Deus principium multiplex et quorum.
Per uerbum omnia creata, et recreata, & renouata.
Incarnationis diuisio.

SICVT Deus est rerum principium effectiuũ in creatione, sic est refectiuum in redemptione, & perfectiuum in retributione, quoniam sicut pater omnia creauit per verbũ increatum, sic omnia recreauit & renouauit per verbum incarnatum. Porrò circa incarnationem Christi talis fuit ordo. Salutatio angelica, responsio virginis, sanctificatio materna, conceptio diuina, de quibus nunc per ordinem est agendum.

Luc. 1
De quo ordine fuerit angelus missus ad virginem
Visione corporali apparuit Angelus.

De salutatione angelica. Cap. 2.

MIssus est Angelus Gabriel, qui est de ordine archangelorum, ad beatam virginem, cui ad sensum apparuit visione corporali, quamuis ei loqueretur locutione spirituali. Ad illud nobile sacramentum nuntius debuit esse Angelus, propter tria, primo propter cognationem virginitatis

tatis ad naturam angelicam. Secundo propter ordinem perditionis humanæ, quia ſicut ibi venit diabolus in ſerpente ad mulieré, ita hic Deus venit per Angelum ad virginem, vt ſic ex oppoſito medicina reſpondeat morbo, & reparatio lapſui, & remedium nocumento. Tertio quia ſicut illa gratia fuit reparatio naturæ humanæ, ſic fuit & ruinæ angelicæ, vnde communi beneficio vtraque natura communiter debuit miniſtrare, angelica, ſcilicet, & humana. Diuiditur autem ſalutatio beatæ virginis in tres partes. Primam partem incepit angelus, cum dixit. Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Secundam ſubiunxit Heliſabet, cùm ait, Et benedictus fructus ventris tui. Tertiam appoſuit eccleſia, vt in reuerentia nomen Mariæ haberetur: nam Maria non eſt de textu. Iſta ſalutatio commendabilis eſt propter quatuor: primo propter authorem, quia miſſus eſt angelus à Deo. Secundo propter nuncium, nõ enim homo dignus fuit hoc nunciare, ſed angelus, nec quilibet angelus, ſed Gabriel. Tertio ab ea quæ ſalutatur, quia virgo, nec quælibet virgo, ſed Maria. Quarto ab ipſo modo ſalutandi, qui indicat innocentiam virginis, cum dicitur, Aue. Vel gratia conuerſationis cum dicitur gratia plena. Item excellentiam conceptionis cùm dicitur, Dominus tecũ. Item priuilegium prærogatiuæ ſingularis, cùm dicitur, benedicta tu in &c. Salutationes autem quædam inueniuntur optatiuæ ſalutis. 2. Regum 16. Salue rex. Quædam gratiæ. Apoſtol. in pluribus locis. Gratia vobis & pax. Quædam gaudij. Tho. 5. Gaudium tibi ſemper ſit. Quædã benedi-

Nuncius debuit eſſe. Ange. & quare.

Angelicæ ſalutationis diuiſio.

Angelus.

Luc. 1

Heliſabeth.

Eccleſia.

Salutationis commendatio.

Luc. 1

Quis dignus fuerit nunciare.

Virgo Maria innocens

Salutationes inueniũtur, & quæ.

Roma. 1.

ctionis. Ruth. 2. Benedicat tibi Dominus. Hæc autem salutatio angeli ex omnibus prædictis conflata videtur. Cōtinet. n. salutem cum dicit, Aue. Item gratiam cum dicit gratia plena. Item gaudium cum dicit Dñs tecum. Item benedictioné, cum dicit, benedicta tu in &c. Præterea in hac salutatione notatur triplex prærogatiua beatæ virginis, scilicet naturæ, cū dicitur, Aue: gratiæ, cum dicitur, gratia plena: gloriæ, cum dicitur, benedicta tu, &c. Nota denique sex in angelica legatione; primo quàm reuerenter beatam virginem salutauit, cū dixit. Aue gratia plena. Secūdo quam excellenter cōmendauit, ibi, benedicta tu in mulieribus. Tertio quam dulciter confortauit, ibi, Ne timeas Maria. Quarto quàm diligenter legationem suam cōpleuit, ibi, Ecce concipies & paries filium. Quinto quàm eleganter modum exposuit, ibi, Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Sexto quàm conuenienter prolem nascituram describit, ibi. Ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.

Contenta in salutatione Angeli.

Prærogatiua triplex.

In angelica legatiōe. sex & quæ.

De responsione virginea. Cap. 3.

DVos legimus in scriptura dialogos, vnum inter Euam & diabolum, quo mors concludebatur. alterum inter Mariam & Archangelū, quo vita oriebatur. Vide autē tria, quæ fecit beata virgo in salutatione Angeli. scilicet cogitationem, seu deliberationem, quia cogitabat qualis esset ista salutatio. Interrogationé, quia quærebat, Quomodo fiet illud? Consensum, quia respondit. Ecce ancilla domini, &c. Nec in delibe-

Dialogus duplex.

Genes. 3

Luc. 1

Quæ fecit beata virgo in salutatione.

ratione fuit subita, sicut Eua: nec in interrogando dubia, sicut Zacharias, nec in consentiendo tarda, sicut Sarra. In responsione consensus beatæ virginis quatuor verba inuenies, quæ quatuor virtutes maximè redolent Ait.n. Ecce, quod eum obedientiæ promptæ. Ancilla Domini, quod est humilitatis perfectæ. Fiat mihi, quod est charitatis inflammatæ. Secundum verbum tuũ, quod est fidei indubitatæ. Septẽ verba hæc locuta est beata virgo in Euangelio primum fuit. Vinũ non habent. Secũdum, Fili quid fecisti nobis sic. Tertiũ, quodcunq; dixerit vobis facite. Quartum, quando salutauit Elisabeth. Quintum, Quomodo fiet istud, &c. Sextum, Ecce ancilla Domini. Septimum, Magnificat anima mea dominum. Verbum primum fuit pietatis: secundum charitatis: tertiũ instructionis: quartum consolationis: quintum discretionis: sextum humilitatis: septimum orationis, & gratiarũ actionis. Et nota quòd verba prædicta fuerunt breuia præter vltimum.

Genes. 3. Luc. 1. Genes. 18. Quatuor in responsione virginis. Verba quæ loquuta est beata virgo. Ioan. 2. Luc. 2. Ioan. 2. Luc. 1. Ibidem. Qualia fuerint beatæ virg. verba. Gratiarum actio.

De sanctificatione materna. Cap. 4.

SAnctificatio triplex est, quædam communis, quæ fit per sacramenta, quædam specialis, quæ fit per gratiam Spiritus sancti, quædam specialissima, quæ fit per gratiam singularem. Prima remouet culpam, & confert gratiam, remanet tamen fomes, & pronitas ad peccandum, & talis est in baptizatis. Secunda remouet culpam & pronitatem peccandi mortaliter, & talis fuit sanctificatio Ioannis Baptistæ, & Ieremiæ in vtero. Tertia remouet culpam originalem, & pronitatem ad pec-

Sanctificatio quæ. Luc. 1. Hier. 1. Hæc opinio non tenetur.

nam b. virgo fuit à peccato origi. præseruata. *Scot. 3. d. 3*

peccandum tam venialiter, quàm mortaliter, & talis fuit in beata virgine. Et licet gratia sanctificationis in vtero, sit quantum ad essentiam maior, quàm sacramentalis: tamen quantum ad aliquos effectus, maior est gratia sacramẽtalis, quia baptismus imprimit characterẽ, & aperit ianuam cœli, & habilitat hominem ad alia sacramenta, quorum nihil facit sanctificatio in vtero ex se. Verũtamẽ gratia sanctificationis in vtero, præcellit in hoc gratiam baptismalem, quia taliter sanctificatus non potest mortaliter peccare, & ad venialia minus inclinat eum fomes, propter quod minora & pauciora venialia committit, & talis gratia fuit in Ioanne Bapt. & ideo ne in vanũ gratiam Dei reciperet, fugit hominum societatem, & arctissimã in se pœnitentiam tenuit, ne leui saltem maculare vitam famine posset. Patet igitur ꝙ in sanctificatione in vtero confertur gratia media inter gratiam sacramentalem, & gratiam plenæ confirmationis in patria, quæ habet coniunctum sibi finem vltimum. Ad confirmationem.n. perfectam tria pertinent. Primum est inseparabilis adhæsio, & coniunctio rationis ad Deum. Secundum est indeflexibilis subiectio inferiorũ potentiarum animæ sub imperio rationis. Tertium est indiscontinualis conuersio actualis totius hominis in Deum, quando homo diuina dulcedine affectus, ex toto corde, & ex tota anima, & ex omnibus viribus semper actu tendit in Deum, & in quodcunque aliud in quo relucet Deus. Primum horum habet gratia sanctificationis simpliciter, ut scilicet nullus, qui particeps eius fuerit, possit peccare mortaliter. Secundum habuit beata vir

Sacramentalis gratia qualis. *Sanctificationis gratia qualis.* *Luc. 3* *Gratia media, quæ.* *Ad confirmationẽ pertinent, & quæ.* *Luc. 20* *Sanctificationis gratia detentus non põt peccare mortaliter.*

go, & ideo nec venialiter unquam peccauit, sicut dicit Augu. Tertium autem non poteſt conuenire gratiæ uiæ, eo quòd illud ex fruitione Dei cauſetur, quæ tantum eſt in patria. Tres autē fuerunt ſanctificationes matris Dei. [*Iſtam ſequentem opinionē non tenent doctores nec eccleſia quæ illā abrogauit in conſilio Baſil. ſec. 36. vnde Scot. 3. d. 3. dicit quòd beatiſſima uirgo in primordio ſuæ conceptionis fuit ſancta, in qua ſanctificatione habuit præſeruationem à peccato originali & gratiæ infuſionem, nec non fomitis extirpationem, vt non remanſerit in ea, niſi cauſaliter. Auguſt lib. de hæreſibus dicit. Si potuit inquinari mater mea (Manicheæ) cum ipſam facerem, potui & ego inquinari, cum ex ea naſceret, conſequens eſt falſum, ergo antecedens*] Prima fuit ſanctificatio in vtero, & hæc tres habuit effectus, ſcilicet originalis culpæ expiationem, & gratiæ infuſionem, & fomitis tantum reſtrictionem, ut non poſſet in aliquod mortale peccatum duci, licet tamen ipſe fomes maneret ſecundum eſſentiam. Secunda ſanctificatio fuit in ſpiritus ſancti obumbratione & filij Dei cōceptione, quæ tribus præmiſſis duo ſuperaddidit, ſcilicet omnimodam fomitis extinctionem, & confirmationem in bono, ita ꝙ quæ prius non tantum poterat peccare mortaliter, iā non poſſet peccare. Hos autem duos effectus expreſſit angelus Lucę 1. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, quo ad primum. Et uirtus altiſſimi obumbrabit tibi, quo ad ſecundum. Iſta confirmatiō nō fuit liberi arbitrij ablatio, ſed eius per gratiā completio. Preterea ſpiritus ſanctus ſuper uenit in eam non ſolum ad ſanctificandum, ſed etiam ad fœcundandum, cuius uirtute virgo conce-

Matris Dei ſanctificationes tres.

cōcepit, virgo peperit, & post partum virgo permansit. Tertia sanctificatio fuit in filij Dei inhabitatione, qui nouem mensibus in utero eius mansit, & his omnibus prædictis duos effectus addidit. Vnus fuit quòd omnes dispositiones fomitis sublatæ fuerunt, sicut quando morbus est curatus, adhuc interdum remanent reliquiæ curādæ. Secundus fuit dedicatio ad diuina, ita quòd etiā licitis vsibus mūdanis, scilicet matrimonialibus eam aptare esset impossibile, quia tunc non solum mens, sed etiam corpus luce diuinitatis resplenduit, vt significatum est. Eze 43. Ex prædictis collige quòd fomes & personam inficit, & naturam. Personam quidem, quia ad malum pronā facit, & stimulat ad peccatum. Naturam uero, quia carnem inficit, prout est principium ad alteram carnem. Sed beata virgo in prima sanctificatione, quæ fuit in vtero, mundata fuit ab originali peccato, inquantum fomes respicit personam suam, quia nihil in persona sua purgandū remansit. In secunda uero sanctificatione, quæ fuit quādo spiritus sanctus superuenit in eam, purgata fuit à fomite, prout ipse fomes respicit naturam in comparatione ad prolem propagandam non opere naturæ, sed opere spiritus sancti. Remotus enim fuit essentialiter, propter quod pars ab ea separanda in corpus Christi, nihil habuit de fomite, sicut nec mater. Nota similiter ex prædictis & ex sequentibus, quòd beata virgo ex prima sanctificatione excellebat puritate omnes baptizatos, ex sanctificatione secunda excellebat puritatem Adæ, quam habuit ante peccatum, per cōfirmationem excellebat puritatem angelorum,

Et Ambr. ser. de Gabaonitis. Hæc est virga in qua nec nodus originalis nec cortex venialis culpa fuit.

Fomes personæ, & naturæ infector, & quomodo.

Excellentia beatissimæ virginis Mariæ.

quoniam illi nec crescere possunt in premio substantiali, siue essentiali, sicut nec decrescere, sed beata virgo proficere potuit in merito, & non deficere. Puritas matris dei fuit quadruplex, in qua nulla creatura sibi poterit comparari. Prima est puritas sanctificationis in utero. Omnis enim rationalis creaturæ puritas, uel est naturæ, vt in angelis, vel est gratiæ gratis datæ, ut fuit innocentia primi status hominis, vel est gratiæ gratum facientis, & ista est maior alijs duabus. Vnde cum in illa specie gratiæ sanctificatio matris Dei fuerit suprema, patet quòd vincit puritatem omnis puræ creaturæ. Secunda est puritas innocentiæ in uita, in qua similiter omnes excellit, quia beata virgo uixit sine omni peccato, & hoc oportuit esse maximæ gratiæ, quæ non solum ipsius naturam perficeret, sed eam supra legem naturæ corruptæ extolleret. Tertia est puritas virgineæ castitatis, in qua excellit & angelos, & homines. Angelos quidem quia secundum Hier. Hoc retinuit per virtutem castitatis, quod in angelis est necessitatis naturæ. Item excellit homines in hoc, quia primum exemplar fuit huius integritatis. Psal. 44. Adducentur regi virgines post eam, &c. Præterea ostenditur istud alia ratione, quia summa est hæc puritas, quæ potius potest suum contrarium secum pati, quàm possit uiolari, & talis fuit virginitas dominę nostrę, quę gaudium matris habet cum uirginitatis honore, & ideo nec primam similem visa est, nec habere sequentem. Quarta est puritas sanctificationis ex superuentione Spiritus sancti, & præsentiæ Dei, in qua similiter excellit omnem creaturã. Cum enim

Puritas matris Dei quadruplex.

Creaturæ rationalis puritas.

In puritate beata virgo vincit omnẽ creaturam

Esse matrē Dei quid. enim esse matrem Dei, sit dignitas superior, quàm quæ purę creaturæ communicari possit, necesse est gratiam ad hoc disponentem esse maiorem omni gratia puræ creaturæ. Oportet ergo priuilegium sanctificationis suæ in hac parte omnem aliorum sanctificationem excedere.

Luc. 1.

De conceptione dominica. Cap. 5.

MOx vt virgo beatissima assensum angelo præbuit dicens, Fiat mihi secundum verbū tuum, spiritus sanctus super eam venit, ac filium Dei concepit. Hæc autem tria simul fuerunt tempore, non natura, tunc impleta sunt præambula figurarum, & documenta scripturarum, & desideria prophetarum, propter quod etiam aduentus Christi dicitur plenitudo temporis. Quare autem Christus nec prius, nec posterius venerit, nonnullæ sunt rationes. Prima est, vt ordinem uniuersi non turbaret. Singula nanque suis fiunt temporibus, quanto magis in maximo Dei opere, scilicet filij Dei incarnatione? Secunda ne fides & spes promissa in carnatione, & nimis tardata, perirent. Si enim tardasset venire, quotidie decreuissent homines in fide, & tepuissent. Sed prius uenire non fuit necesse, quia non prodest medicina spiritualis sine affectu recipientis. Tertia est, ut supremæ infirmitati culpæ immediatè succederet melioratio, sicut summum statū acutæ febris sequitur crisis & sanatio. Quarta, vt homo de lege naturali & scripta prius conuinceretur, sicut ait Augusti. quia si Christus statim uenisset, diceret homo quod per legem naturæ saluari poterat, & superfluum crederet

Tria mira in filij Dei cōceptione. Gal. 4. Christus nec prius, nec posterius venit, et quare.

deret aduentum Christi. Similiter dicere poterat de lege scripta, sed cóperto q nec sic, nec sic saluari poterat, cum omnes ad inferos descenderent, tunc venit ipse, quia tunc erat tempus miserendi eius. Quinta, vt sicut primus homo conditus fuit sexta die ad totius mundi cõplementũ, sic DEUS homo fieret in sexta ętate, ad totius creaturæ perfectioné. Sexta.n. ætas apta est ad exercitium sapientiæ, ad remissionem culpæ, ad meritũ uitæ æternæ, ad transitum de statu miseriæ ad statum glorię, & ista notãtur in sexta ætatę ratione perfectionis senarij. Sexta, quia Christus non debuit uenire in principio téporis, quia aduétus eius nimis fuisset festiuus, nec in fine ultimo, qa tũc nimis fuisset tardus, sed decebeat saluatoré iter tépus morbi & tépus iudicij introducere tempus remedij. Septima, quia decebat ducé perfectũ tũc se ostédere, cũ esset opportunitas currédi ad brauiũ, hoc est in fine temporũ, & tamen ante terminũ, ut per timoré iudicij stimulati, per spé præmij attracti, & per exempli perfectionem animati sequi possemus efficaciter ducem nostum. Octaua, quia decebat mediatorem quædã membrorum suorum præcedere, quædam sequi. Incarnationem Christi multæ figuræ pręcesserunt, & prophetiæ, de quibus aliquas assignemus. Abraham descendit in Aegyptum, ut peregrinaretur ibi. Lapis præcisus est de monte siue manibus. Fluuius egrediebatur de loco uoluptatis ad irrigandum paradisum. Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. Thronum fecit sibi Salomon de ebore grandem. Nouum faciet Dominus super terram, fœmina

circun-

Gene. 1.
Sexta ætas ad quid apta.
Tẽpus inter tempora.
Ducem Christũ sequi debemus, et quare.
Figuræ præcesserunt incarnationẽ.
Gene. 22.
Dan. 2.
Gene. 2
Prouer. 9.
3. Reg. 10.
Ierem. 31.
Ionæ. 1.
Ioel. 3.
Canti. 6.
Iudit. 6.
Exo. 16.
Num. 17.

Isa. 11. circundabit virum. Ionas in mare proijcitur, &
Gene. 8. mare sedatur. Stillabunt montes dulcedinē. Descendi in hortū meum, ut uiderem poma conuallium. Vellus Gedeonis rorificatur. Manna seruatur in urna aurea. Virga Aaron floret. Flos de radice eius ascendet. Emittitur columba de arca Noe. Mittitur lignum in aquas Marath. Paradi-
Exod. 2. sus plantatur. Moyses ponitur in fiscellam scir-
Gene. 37. peam. Israel induit Ioseph tunica polymita. In
Psal. 18. sole posuit tabernaculum suum. Duo viri ferunt
Num. 13. in uectebotrum de terra promissionis. Mittitur
Gene. 39. Ioseph in cisternam. Vrbs fortitudinis nostræ
Isa. 26. 16. Siō, Saluator ponetur in ea murus. Emitte agnū
45. 19. Domine. Rorate cœli desuper, &c. Ascendet Do
Psal. 84. minus super nubem leuem. Misericordia & veri-
Eccle. 32. tas obuiauerunt sibi. Gemma carbunculi in orna
Psal. 48. mento auri. Simul in unum diues & pauper. Ego
Apoc. 1. primus & nouissimus. Charitate perpetua dilexi
Hier. 31. te. Mittitur Daniel in lacum Leonum. Apparet
Dan. 14. in camino quartus similis filio hominis. Vmbra
Dan. 3. descendit in horologio Achab decem gradibus
Isa. 38. Ignis apparet in rubo non comburens. Solem
Exo. 3. nube tegam. Quid lucidius sole? & hic deficiet.
Ezec. 32. Psal. A summo cœlo egressio eius.
Eccle. 17.
Psal. 18.

De rationibus incarnationis. *Cap.* 6.

Generis humani p verbū reparatio, et quare Incarnatio verbi Dei potentiā, sapiē

PEr uerbum igitur incarnatum facta est humani generi reparatio, non quia aliter saluari non poterat, sed quia nullus alius modus fuit ita congruus ipsi reparatori, & reparabili ac reparationi. Congruebat inquam iste modus reparatori, quem decebat suam potentiam, sapientiam, & boni-

bonitatẽ ostendere. Quid autẽ potentius quàm coniungere extrema summè distantia, hoc est creatorem & creaturam? Magna potentia fuit in coniunctione disparium elementorum: maior in coniunctione illorum ad spiritum creatum, maxima in coniunctione illorum omnium ad spiritum increatum, ubi & maxima disparitas est. Quid uero sapientius, quàm quòd ad perfectionem totius uniuersi fieret coniunctio primi & ultimi: hoc est uerbi Dei, quod est omnium principium, & humanæ creaturæ, quæ in operibus sex dierum fuit ultima omnium creaturarum? Quid autem beneuolentius, quàm quòd creator rerũ communicare se voluit rebus creatis? & hæc benignitas magna fuit in communicatione sui omnibus rebus per præsentiam, maior, quia communicauit se bonis per gratiam, maxima, quia communicauit se homini per vnionem, & per consequens generibus singulorum in unitate personæ. Fuit etiam iste modus congruentissimus ipsi reparabili, quia homo per peccatum corruit in infirmitatem, ignorãtiã, & malitiã, per quæ ineptus factus est ad virtutem diuinam imitandam, & ad veritatem cognoscendam, & ad bonitatem diligendam. Ideo Deus factus est homo, per quod se reddidit homini imitabilem, cognoscibilem, & amabilem. Fuit etiam iste modus congruentissimus nostræ reparationi, quia Dominus in forma serui procurauit salutem serui. Sunt & aliæ rationes quare fuit conueniens Deum incarnari. Prima est, quia præuaricator abstulit nobis Deum. vnde conueniens fuit ut reparator redderet nobis Deum. Secunda, quia humilitas decuit eum,

tiã & bonitate ostẽdit: Extrema cõiungũtur, et quomodo.

Coniunctio primi & ultimi.

Creator. Creatura se communicat

Modus congruẽtissimus reperandi. In quot incõuenientia per peccatũ corruit homo.

Quare deus factus sit homo. In forma serui salutem humanam.

Deus procurauit. eum,sed non potuit humiliari vsque ad pœnas in natura diuina,oportuit ergo quòd in alia. Tertia ut prophetias impleret. Isa.52. Ego qui loquebar,ecce ad sum. Abacuch 2. Apparebit in finem & non mentietur,si moram fecerit, expecta eum quia veniēs ueniet,ut scilicet,doceret potius vincere per iustitiā,quàm per potentiā. Quarta,propter vitandū inconueniēs, quia si Deus incarnari non potuisset,uel nesciuisset,uel noluit,uideretur in eo esse impotentia,uel ignorantia,vel inuidia,quòd absit. Quinta,ut tanta esset humilitas in redemptore,quanta fuit superbia in prævaricatore,quia tāta fuit superbia,ut homo uellet esse, vt Deus, unde humilitas tanta debuit esse, vt Deus fieret homo. Sexta,ut nostrū amorem excitaret, & nostrā spem erigeret. Septima, ut exéplū imitandæ uirtutis nobis daret informa uisibili,& humana. Quamuis autem opera trinitatis sint indiuisa,ita quòd quicquid operatur una persona, operetur & alia,tamen solus filius accepit carnē, & non pater,uel Spiritus sanctus. Et habemus simile in tribus domicellis induentibus tertiam ipsarū,de quibus potest dici, quicquid facit una, facit alia. vna tamen sola induitur. Eodem modo dicendum quòd incarnationis opus quandoque attribuit patri,ut ibi, At ubi uenit plenitudo temporis,misit Deus filium suum. Quandoque attribuitur filio,ut ibi. Exiui à patre, & ueni in mundum. Quandoque attribuitur spiritui sancto, ut in symbolo. Qui conceptus est de spiritu sancto. Sed hæc ideo dicuntur, quia opus incarnationis fuit maximæ potentiæ, sapientiæ, & bonitatis, quæ tribus personis attribuuntur. Sunt autem

Conueniens fuit Deum incarnari et quare.

Peccatum primi hominis quale.

Quæ trium personarum in diuinis humanā carnem acceperit.

Exēplum.

Gal.4.

Ioan. 16.

Quibus attribuitur verbi incarnatio.

Opus incarnationis maximum.

autem multæ rationes quasi filius incarnatus sit, & non pater vel Spiritus sanctus. Prima, vt per eandem sapientiam, quæ mundum condiderat, fieret reparatio. Secunda, vt qui filius est in diuinitate, esset filius est in humanitate. Tertia ne idem esset pater, & filius, si pater de homine nasceretur. Quarta, quia congruentius mittebatur, qui est ab alio, quàm qui est à nullo. Quinta, propter confirmationem hæreditatis nobis promissæ, ne, scilicet, possemus dicere patri, Domine tu habes filium, cui competit hæreditas quam homini promisisti. Sexta, vt patris erga nos ostenderetur charitas. Ioannis tertio. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Septima, ut ostendatur, quòd Deus pater nihil habet quod non sit nobis paratus dare, cùm filium suum unigenitum dederit. Octaua, ut sicut Dei filius factus est homo, sic homo fieret filius Dei. Apostolus ad Galatas quarto. Misit Deus filium suum, ut adoptionem filiorum reciperemus. Nona, ut esset occasio salutis, qui dicitur occasio ruinæ, quia homo appetendo scientiam diuinam, quæ filio appropriatur, cecidit. Decima, quia imago debuit per imaginem reparari. Vndecima, quia sicut verbum mentis mediante grossiori natura emittitur, scilicet, per uocem sic uerbum æternum per assumptionem naturæ. Duodecima, quia medius inter personas, debuit esse mediator Dei & hominum. Decimatertia, quia sapientia patris reparare debuit appetitorem sapientiæ. Gene. secundo. Eritis sicut dij scientes, &c. Quartadecima,

Quare incarnatus sit filius non pater, aut Spiritus sanctus.

Rom. 8

Paratus est Deus omnia nobis dare cum filio.

Imaginis p imaginē reparatio.

1. Tim. 2

decima, quia decentissimè cõiungitur humilitas cum sapientia. Prouerb. 11. Vbi humilitas, ibi & sapientia. vnde filium Dei præcipuè decuit incarnatio. *Ideæ cui appropriantur* Quintadecima, quia ideæ non sunt nisi sapientia Dei, quæ filio Dei appropriatur. Vnde cũ singulæ ideæ singulorũ ideatorũ sint causæ, tunc demũ oĩa perfecta & cõpleta erũt cũ per vnionẽ ad suũ principiũ redierint. Sextadecima, q̃a si pater fuisset incarnatus, tũc nulla persona sine principio. *Persona incarnata sacerdos.* Decimaseptima, quia oportuit incarnatam personã tãquam sacerdotẽ supplicare patri, pro natura assumpta, sed magis decuit filium supplicare patri, quàm econuerso. Decimaoctaua, quia si Spiritus sanctus fuisset incarnatus, tunc duo essent filij. Decimanona, quia nullum magis decet reducere hominem ad diuinam cognitionem, q̃ verbum, quo pater se declarat, quod est unibile carni, sicut & verbũ uoci. *Filius dei naturalis nos adoptauit.* Vicesima, quia nullum magis decet reducere hominem ad filiationem adoptiuam, quàm filium naturalem.

De modo incarnationis. *Cap. 7.*

Cõcursus reparationis ex triplici hierarchia. IN communi reparatione omniũ decens erat, vt fieret concursus triũ de triplici hierarchia, scilicet diuina, angelica, & humana, vnde in mysterio incarnationis fuit concursus angelici nuntiantis, virginis cõcipientis, & verbi Dei carnem assumentis. *Missio filij nõ fecit mutationem loci, & quomodo.* Cùm filius Dei mittitur in mundum, non fit loci mutatio, sed naturæ humanæ assumptio, quia ipsius mitti, est esse vbi prius fuit, sed aliter ibi esse, quàm prius fuit, & hæc alteritas nõ est ex parte eius qui est, cùm sit immutabilis, sed *Malac. 3*

ex

ex parte eius, in quo est, quia vnitur nostrę carni, unde mutatio non fuit ex parte filij, sed ex parte assumpti. Præterea in mutatione loci exigitur non esse quis vbi prius erat, sed nec hoc est in filij missione, quia post incarnationem fuit in patre sicut semper. Christus assumpsit naturam nostram quinque modis, scilicet misericorditer. Apost. ad Titum 1. Secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Vtiliter, scilicet pro salute nostra. Psal. 73. Operatus est salutem in medio terræ. Sapienter, quia assumpsit bonum naturæ, reprobando malum culpæ. Isa. 7. Butyrum & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum. Fortiter, quia sic assumpsit naturã humanam, quòd nunquam deposuit eam, quia post mortem vnita fuit diuinitas carni in sepulchro, & animæ in inferno. Mirabiliter, quia coniuncta sunt in carne summum & imum, hoc est, Deus & limus. Verbum caro factum est quinque modis, scilicet, secundum veritatem carnis. Isa. 53. Verè languores nostros ipse tulit. Præter carnem, quia præter operationem carnalem. Matth. 1. Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est. Supra carnem, quia meritis nostris non exigentibus. Apo. ad Titum 3. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos. Propter carnem, quia saluandam carnem, & hoc quantum ad fideles efficaciter, licet quantum ad omnes sufficienter. Matth. 1. Vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluũ faciet populum suum. Contra carnem, quia ad maiorem damnationem infidelium. Ioan. 15. Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Opus assumptionis humanæ naturæ, non

Loci imutatio quid exigat.

Ioan. 10.

Quibus modis assumpserit verbum naturam humanam.

Bonum nostræ naturæ aßũpsit verbũ, malum autem reprobauit.

Apoc. 1

Ioan. 1

Verbum caro factũ quibus modis.

Non animatio sed incarnatio dicitur opus carnis, & quare.

animatio, sed incarnatio nominatur, cùm tamen à digniori res consueuerit nominari: hoc autem est propter quatuor rationes, scilicet, vt expressior fiat nominatio, & vt profundior explicetur dignatio miserentis, & quia nobis magis nota est pars carnis, & vt maior humiliatio exprimatur, eo quòd magis à Deo distat caro, quàm anima, & quia caro est à parentibus propagata, anima à Deo creata.

De vnione & natura carne assumpta. Cap. 8.

Tres essentiæ in vna persona.

SIcut in diuinitate una est essentia & tres personæ, ita in Christo est econuerso vna persona, & tres essentiæ, scilicet deitas, anima, & caro, hoc est æternum, nouum, & antiquum, quia deitas est æterna, anima est noua, quia in assumptione carnis creata, caro uerò antiqua, quia ab Adam propagata, & Christus secũdum naturam diuinitatis est genitus, secundum animam uerò creatus, & secundum carnem factus. Vnio fuit triplex in Christo, scilicet, deitatis ad animam, & econuerso, & deitatis ad carnem, & econuerso, & animæ ad carnem, & econuerso. Duæ primæ vniones semper manserunt, tertia separata fuit in morte. Vnio ergo deitatis ad humanam naturam non est in unitate naturæ, sed personæ, non dico personæ humanæ, sed diuinæ, hoc est, non assumptæ, sed assumentis, nec personæ cuiuslibet, sed solius uerbi. Quia.n. impossibile est, quòd natura diuina concurrat cum alia, sicut pars ad constitutionem tertij, vel quòd ipsa transeat in aliam, uel alia in ipsam propter simplicitatem & vnitatem

Christus, genitus & natus, & quomodo. vnio triplex in Christo. Vnionis separatio quæ deitatis & humanitatis vnionis modis.

ipſius perfectiſſimam, propterea diuinitas & humanitas non uniuntur in unitate naturæ, ſed perſonæ; & ſic intelligitur illud in ſymbolo Athanaſij. Nam ſicut anima rationalis, & caro unus eſt homo, ita Deus & homo unus eſt Chriſtus. Ibi nanq; ponitur ſimilitudo quantum ad vnitatem, perſonæ, & non naturæ, quia caro, & anima differunt in homine quantum ad eſſentiam, & conſtituunt tamen unam perſonam. Eodem modo inter diuinitatem, & humanitatem Chriſti eſt differentia, & tamen eſt una perſona, & quia diuina natura in nullo ſuppoſito poteſt ſubſiſtere, præterquam in propria hypoſtaſi, ideo unio illa non poteſt eſſe in propria perſona hominis, ſed Dei, & propterea Deus in una perſonarum ſuarum fecit ſeipſum ſuppoſitum humanæ naturę, vnde tantum vna eſt ibi perſonalitas, & unitas perſonalis, ſcilicet ex parte aſſumentis. Ad eſſe nanque perſonæ triplex exigitur diſtinctio, ſcilicet ſingularitatis, & naturalis incommunicabilitatis, ac ex cellentiæ ſiue dignitatis. Propter primum, nullum unibile eſt perſona. Propter ſecundum, anima non eſt perſona, ſed propter tertium Chriſtus ſecundum quod eſt homo non eſt perſona. Ex his patet quæ ſit vera uel falſa inter has quatuor propoſitiones. Prima perſona aſſumpſit perſonam: Secunda natura aſſumpſit perſonam. Tertia, natura aſſumpſit naturam. Quarta, perſona aſſumpſit naturam. Primæ duæ ſimpliciter ſunt falſæ, Tertia uno modo eſt falſa, alio modo eſt uera. Si enim ſumatur natura, prout eſt communis tribus perſonis, ſic eſt falſa. Si uerò ſumatur natura prout eſt in perſona filij, ſic eſt uera.

Similitudo vnitatis perſonæ.

In quo diuina natura ſubſiſtit.

Deus ſuppoſitum humanæ naturæ, & quomodo

Ad eſſe perſonæ quid exigitur.

Chriſtus ſecundũ qu'd homo, nõ eſt perſona.

Præpoſitiones quatuor & quæ veræ, aut falſæ.

Opiniones de Christi incarnatione. Quarta autē propositio simpliciter est vera. Ad intelligentiam autem horum nota ꝙ tres fuerūt opiniones de incarnatione Christi. Prima opinio dicebat quòd filius Dei assumpsit hominem. Secunda dicebat, quòd assumpsit humanam naturam. Tertia dicebat ꝙ assumpsit hominem vt vestem. Prima opinio non tenetur, quia ponit quòd in Christo sunt duæ personæ; quod est falsum. Secunda communis est, & vera ac celebris, quia ponit quòd Christus est vnum solum, licet sit aliquid secundum quòd homo. Item ponit quòd assumens non est assumptum. Item quòd ille homo diuina est essentia, & econuerso. Item quòd omnis proprietas filij Dei inest ei, & econuerso. Tertia opinio tanquam hæretica reprobatur, quia ponit non esse in vna persona Christi duas naturas, & quòd duæ substantiæ, humanæ naturæ, scilicet, & diuinæ, non personalitatem filij Dei constituunt, sed extrinsecus se habent ad ipsam. Dicimus ergo quòd tanta est ibi vnio, vt quicquid dicitur de filio Dei, dicatur de filio hominis, & econuerso, his tamen exceptis in quibus exprimitur vnio, vel clauditur negatio. Si enim sit vocabulum in quo aliqua repugnantia includitur, sicut est vniri, incarnari, assumi, assumere, in quibus includitur respectus vnionis vnius naturæ ad alterum, tunc non tenetur prædicta regula. Similiter non tenet quando in vocabulo includitur negatio alicuius, cuius oppositum alteri competit, sicut incipere esse creari, &c. Nota quòd propriè loquendo, compositio est corporum, coniunctio est corporis & animæ, vnio est diuinæ naturæ ad humanam; tamen vnum quando

Imo est vera, quia ibi homo naturã designat, non personã

Vnio Dei et hominis qualis.

Compositio, coiunctio, et vnio quid.

do

doque ponitur pro reliquo. Quinque fuerunt status primi hominis, & de quolibet statu accepit Christus aliquid. Primus status fuit innocentiæ, de quo Christus accepit peccati immunitatem. Secundus gratiæ, de quo accepit plenitudinē gratiæ. Tertius culpæ, de quo accepit recompensationem pœnæ. Quartus pœnitentiæ, de quo accepit passionem doloris & tristitiæ. Quintus gloriæ, de quo accepit plenam fruitionem. Corpus Christi secundum Damascenum, formatum fuit ex sanguine beatæ virginis, non ex carne. Nam veræ matris est secundum philosophum materiam tantummodo ministrare, sed dare virtutem formatiuam, quæ actiuè naturam, seu materiam formet, est patris, & non matris. Cum igitur beata virgo proprietatem veræ matris habeat, oportet ꝙ materiam contulerit, quæ secundum naturam sit materia conueniēs humano corpori, & tamen integritatem virginalē non polluat. Talis autem materia nō est caro, qui dicit Philosophus, quòd id quod est actu pars, non est materia generationis, cùm non sit potentia totum. Caro autem est actu pars, vnde non est materia generarionis. Talis quoque materia non fuit semen virgineum, vel fœmineum, quia hoc puritati virginis nō conueniebat, nec etiam secundum Philosophum est necessarium ad generationem, quia aliquæ mulieres concipiunt sine seminatione. Talis ergo materia fuit sanguis, quia ipse secundum Philosophum est etiam in nobis materia generationis. Quod autem dicit Apost. ad Rom. 1. cap. Qui factus est ei ex semine Dauid, intelligendum est originaliter, non materialiter. Virtus autem for-

Primi hominis status quot.

De omni statu hominis aliquid accepit Christus.

Corporis Christi materia.

Quid patri & matri in generatione naturali cōueniant.

Non semine fœminoo, sed sanguine purissimo formatū est Christi corpus.

Christus factus ex semine Dauid quomodo intelligitur.

matiua in beata virgine non fuit ex parte carnali, sed ex virtute altissimi.

De vtilitate incarnationis. Cap. 9.

Quid p peccatum amisimus.

AMisimus per peccatum propriam excellentiam, mentis innocentiam, ac Dei amicitiam. Hæc autem recuperare oportuit per beneficium Saluatoris. Excellētiam enim recuperare non potuimus nisi per excellentissimum recuperatorem, quia si per aliquam meram creaturam reparati essemus, tūc oporteret nos esse subiectos illi creaturæ. Innocentia enim reparari non poterat, nisi per satisfactorem sufficiētissimum qui, uidelicet, esset Deus & homo, Deus quidem qui pro homine satisfacere posset, homo uerò de genere Adæ, qui peccauerat. Ille nanque congruè satisfacit, qui potest & debet, sed non potest, nisi Deus, nec debet, nisi homo. Amicitia similiter non poterat reformari, nisi per mediatorem conuenientissimum, qui scilicet utrique patri conformis esset, & utrique patri amicus, hoc uerò Christo conuenit, qui est Deo patri similis per diuinitatem, & homini lapso per humanitatem. Venit ergo Deus in carnem, tanquam dominus ad seruos, ut eos corrigeret, tanquam magister ad discipulos, ut eos instrueret, tanquā medicus ad ægrotos, ut eos sanaret. Per primum ostendit Deus potentiam, per secundum sapientiam, per tertiū bonitatem. Quatuor fructus incarnationis ponit Ber. dicens, Manna de cœlo descendit, ut gaudeāt esuriētes, de vinea cœli botrus erupit, ut gaudeāt sitientes, oleum effusum est, vt gaudeant ægrotantes

Congruus satisfactor qs *Ioan. 10* *Philip. 2* *In incarnatione qualiter venerit Deus.* *Ioan. 13* *Luc. 4* *Incarnationis fructus quos, et qui.* *Exod. 26* *Cap. 2*

tantes, lapis sine manibus de monte præcisus est, ut timeant negligentes. Christo homini plures actus conueniunt, nobis multum salutiferi, propter quod diuersis rebus naturalibus & artificialibus cōparatur. Ipse nāque Christus dicitur caput nostrum propter sensum & motum spiritualem, quē suis membris influit. Mediator, quia participat ꝓprietates diuinæ, & humanæ naturę, & ideo inter deū, & nos efficaciter potest mediare. Fundamētum, propter fidem, qua in nobis illuminat intellectum. Ostium, propter charitatē, qua perficit affectum. Pastor in quantū incorporat nos ecclesiæ per sacramentorum participationem. Hostia, quia soluit obligationē contractam per peccatum originale, & actuale. Sacerdos, quia ipse se rogat, ipse se exaudit, ipse seruus rogat se dominum, & ipse Deus exaudit se hominem. Via, exemplo, uita in premio. Item Bern. enumerat quatuor utilitates aduentus domini, dicens, Venit medicus ad ægrotos, redemptor ad venditos, uia ad errantes, uita ad mortuos. Ostenduntur adhuc multæ utilitates incarnationis Christi, aduentus Christi, quia, scilicet Deus factus est homo, ut fieret homo Deus, dominus, factus est seruus, ut fieret seruus dominus: Deus de cœlo ad terras descendit, ut homo de terris ad cœlos ascenderet. Deus factus est filius hominis, ut homo fieret filius Dei: Immortalis factus est mortalis, ut mortales fierent immortales. Diues innocens factus est pauper, ut pauperes fierent diuites. Obscurata est lux ut nos illuminaret. Esuriuit panis, ut nos reficeret. Sitiuit fons, ut nos inebriaret. Tristata est lætitia, ut nos læti-fica-

Canti. 1.
Dan. 2.
Christi hominis actorum conuenientia.
Ephes. 1.
1. Timot. 2.
1. Corint. 3.
Ioan. 10.
Ephes. 5.
Heb. 7. et 5.
Aduentus Domini utilitates.
Vtilitates diuinæ incarnationis.

tificaret. Pauebat fiducia, vt nos confortaret. Lassata est via, vt iter nostrum ad cœlestia dirigeret.

De mirabilibus circa incarnationem domini. Cap. 10.

Miraculosa incarnatio ver.

EXcellebat incarnatio Christi nostram conceptionem in pluribus, per quod apparet quòd ibi natura sua perdidit iura. Inueniuntur enim multa tam ex parte matris, quàm ex parte prolis, & quam etiam ex parte modi, quę non sunt secundum viam naturæ, sed secundum potentiam virtutis infinitæ, quæ solius est Dei. Mira igitur fuerunt in matre, quæ secundum Bernardum sine pudore fœcunda, sine grauamine grauida, sine dolore puerpera. Ibi portauit stella Solem, palmes vitem, riuus fontem, filia patrem, creatura creatorem. Fuit inquam mater patris, ac filia nati. Fuit quoque prole posterior, contento minor, mater & virgo fuit, & cum Deo filium communem habuit. Maledictionem legis euasit, vbi maledictæ fuerunt virgines, & coniugatæ. Virgines quidem, quia non genuerunt, coniugatæ verò, quia in dolore pepererunt. Sed vtrunq; beata virgo euasit, quia virgo genuit, & dolorē non sensit. Aug. Speculū non rumpit radius Solis, & ita integritatem virginis ingressus, aut egressus Dei vitiare nō potuit. Mirabilia quoque fuerunt in prole, quia in instanti fuit ibi sanguinis separatio, cōsolidatio, figuratio, animatio, deificatio. Et quòd ista non fuerint successiua, patet ex scriptura. Ier. 31. Fœmina circundabit virum. Patet etiam ex virtute agentis, scilicet Spiritus sancti, cuius est subito operari. Quanuis autem membra corporis Chri-

Mira in virgine matre.

Maledictiones euasit beata virgo et quomodo.

Genes. 3

In prole mirabilia.

ſti fuerunt in conceptione completa, & perfecta vſque ad animæ ſuſceptionem, ipſorum tamen membrorum diſtinctio, ſecundum Auguſt. tam parua & tenuis fuit, quòd humano uiſui uix poſſet ſubijci, quia in tanto fuit minus corpus illud, quam alius conceptus, cum formatur, quantum augeri poſſet in utero infra quadraginta ſex dies. Vnde miraculoſum fuit quòd in tam paruo corpore recepta fuit anima, ſed hoc ideo factum fuit ut conceptio Chriſti quantum ad tempus manẽdi in utero non eſſet noſtræ conceptioni diſſimilis. Præterea ab inſtanti ſuæ conceptionis ſciuit omnia etiam ſecundum quòd homo. Itẽ in fruitione perfecta fuit anima eius, vnde quantum ad hoc non ſolum fuit viator, ſed etiam comprehẽſor. Itẽ mũdus fuit ab omni peccato, & plenus omni gratia & uirtute. Habuit quoque patrem in cœlis, & matrem in terris, ſed patrem ſine matre, & matrem ſine patre. Item per incarnationem ipſe dominus factus eſt ſeruus, æternus factus eſt temporalis, immenſus factus eſt paruulus. Summus fit imus, incomprehenſibilis fit localis, ſimplex fit compoſitus. Dicit Augu. videtur inuiſibilis, palpatur impalpabilis, immortalis occiditur. Item Auguſt. Quis unquam exiſtimare poſſet, ut portaretur manibus fœmineis portator orbis, panis angelorum manducaretur, ſeu aleretur, uirtus cœlorum infirmaretur, uita omnium moreretur? Hic quoque notandum eſt, quòd ſicut in diuinis eſt trinitas perſonarum in unitate eſſentiæ, ſic in Chriſto eſt trinitas eſſentiarum ſeu naturarum in unitate perſonæ, quia ſicut in diuinis per diuerſas perſonas non diſtinguitur eſſentia, ſic

Qualis membrorum corporis Chriſti in vtero virginis diſtinctio.

Miraculum in tã paruo corpore Chriſti.

Chriſtus ab inſtanti ſuæ conceptionis fuit viator, & comprehenſor.

In Chriſto trinitas ſubſtantiarum in vnitate perſonæ.

Quibus modis homines producti ſuerint.

sic in Christo per diuersas naturas non distingui tur persona. Denique Christi incarnatio fuit mirabilis ex modo, quia cum tres modi producendi hominem præcessissent, primus, videlicet nec de uiro, nec de muliere, sicut in Adam, secundus de uiro sine muliere, sicut in Eua: tertius de viro & muliere, sicut in omnibus concupiscibiliter natis, ad complemétum decuit uniuersi quartum modum introduci, ut scilicet homo de muliere fieret sine uiro per uirtutem operationis. In conceptione ergo filij Dei simul concurrerunt uirtus innata, infusa, & increata. Virtus innata materiam ministrauit, uirtus infusa purificando ad unionem uerbi adaptauit, (adaptatione dico congruæ naturæ.) Virtus increata subito perfecit, quòd natura non potuit nisi successiuè.

Genes. 2
Ibidem.
Genes. 4
Luc. 1
Virtutes in conceptione Christi quæ.

De natiuitate Christi. Cap. 11.

Christi natiuitas quomodo triplex. In Christo triplex substantia. Nascitur Christus, & quomodo. Christus habet patrem, & matrem & quomodo Tres Christi natiuitates representat

NAtiuitas Christi triplex est, scilicet diuina, humana, gratuita: Prima est ex patre, secũda ex matre, tertia fit in mente. De patre nascitur æternaliter, de matre temporaliter, in mente spiritualiter. Et istæ tres natiuitates sumuntur secundum tres naturas, quæ sunt in Christo, scilicet deitas, caro, & spiritus. Nam ex patre nascitur Deus, ex matre caro, ex mente nascitur spiritus, scilicet per gratiam. Ex patre nascitur semper, ex matre nascitur semel, in mente nascitur sæpe. Secundum natiuitatem diuinam Christus habet patrem sine matre, secundum humanam habet matrem sine patre, secundum gratuitam habet patrem & matrem, secundum illud, Qui fecerit uoluntatem patris, &c.

Matt.

Matth. 12. Has tres Christi natiuitates represen tat ecclesia in die natiuitatis eius primam, scilicet diuinam, in missa, quæ cantatur in nocte. Est enim hæc natiuitas nobis occulta. Isa. 53. Generationem eius quis enarrabit? Secundum in missa, quæ cantatur in aurora, quia natiuitas humana partim fuit occulta, partim manifesta. Occulta quidem quantum ad modum quia natus est de uirgine, sed manifesta quantum ad factum. Tertiam, scilicet gratuitam, in missa, quę cantatur in die, quia natiuitas gratuita est manifesta, in qua Christus, per affectum concipitur, per effectum nascitur, & per amorem profectum nutritur. Isa. 26. A timore tuo concepimus, & peperimus &c. De diuina itaque generatione habetur in 1. lib. sed nunc de humana prosequendum est. Nota itaque quòd secundum verba Apostol. ubi ait, Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos, &c. Natiuitas Christi fuit, gratiosa, gloriosa, copiosa, fructuosa. Gratiosa, id est, gratis non meritis nostris exhibita. Apparuit enim gratia. Gloriosa quia Dei Saluatoris nostri. Copiosa, quia omnibus hominibus. Fructuosa; quia erudiens nos. iste fructus natiuitatis Christi duplex, est scilicet respectu tēporis præsentis & futuri. Itē respectu tēporis pҏsentis duplex est fructus, primus est declinatio mali, ibi. Vt abnegantes impietatē, quo ad malū quod est cōtra fidē, & secularia desideria quo ad malū, quod est cōtra bonos mores. Secūdus fructus est operatio boni, ibi, sobriè, quo ad nos, iustè, quo ad proximū, & piè quo ad Deum. Item respectu futuri temporis duplex est fructus

ecclesia & quomodo.

Titum. 3.

Natiuitas Christi qualis fuerit.

Natiuitatis Christi fructus multiplex.

primus est spei in resurrectione; ibi, expectantes beatam spem, secundus gaudij in glorificatione, ibi: & aduentum gloriæ magni Dei. Apparuit in natiuitate Christi benignitas & humanitas Saluatoris de triplici latibulo, scilicet de sinu patris, in quo celabatur, de umbra legis, in qua figurabatur, de uentre matris, in quo formabatur. Iste nanque agnus soluit signacula libri signati. Natiuitas Christi fuit, utilis, honesta, & iucunda. Quid autem utilius salute hominis? Vocabis, inquit, nomen eius Iesum, qui saluum faciet populum suum, certe à quo formidine timoris, ab immanitate languoris, à detentione carceris, à subiugatione hostis. Quid honestius partu uirginis, ubi uirgo est, quæ generat, Deus est qui generatur, spiritus sanctus, qui operatur in generatione? Quid iucundius natiuitate Dei & hominis? Gauisi sunt, qui præcesserunt, ut Abraham, qui exultauit ut uideret diem Domini. Io. 8. Item qui sequuntur, Gaudete in &c. ad Phi. 4. Item qui præsentes erant, ut angeli decantantes, & pastores uidentes, & Ioann. eum in utero sentiens, & Simeon amplexans, sed maximè uirgo ipsum generãs. Luc. 1. Et ex. spi. m. in d. sa. m. Protulit in natiuitate nobis beata virgo fructum, qui fuit seminatus in conceptione, germinauit in natiuitate, collectus in pannorum innolutione, ad donum allatus purificatione, flagellatus in stipite, uentillatus in falsorum testium accusatione, immolatus in passione, purgatus in resurrectione, comeditur in quotidiana Eucharistiæ susceptione, & in cœlesti fruitione. Beata itaque virgo est cœlum quod Christum rorauit, ipsa nubes,

Quid in natiuitate Christi apparuerit. *Apoc. 5* *Natiuitas Christi.* *Vtilis.* *Honesta.* *Iucunda.* *Matth. 1.* *Attribus saluauit nos Christus.* *Luc. 1.* *Luc. 1.* *Quid virgo nobis protulerit in filij sui natiuitate.* *Ioann. 19.* *Matth. 27.* *Ioan. 6.* *Beata uirgo quid.* *Isa. 45.* *1. Cor. 15.* *Psal. 84* *Isa. 4.* *Luc. 8.* *Num. 13.*

quæ Christum pluit, ipsa terra, quæ Saluatorem germinauit. In natiuitate Domini fuit beata virgo terra de cuius limo formatus est nouus Adã: terra de qua orta est ueritas, terra de qua ortus est fructus terræ sublimis, terra bona in qua semen cecidit, terra fluens lacte & melle, terra germinans herbam uirentem, terra de qua oriebatur fons irrigans vniuersam superficiem terræ.

Gene. 1. *Ibid. 2.*

De circuncisione Domini. Cap. 12.

Circuncisionem accepit Christus multiplici ratione. Primo, ut legem, quam dedit alijs, ipse compleret. Secundo, ut humilitatem ostenderet, quia ceremonialibus ad quæ non tenebatur, se subiecit, ipse nanque dominus legis fuit. Tertio, ut sanguinem suum pro nobis non solum in ætate uirili, sed etiã infantiali funderet. Quarto, ut nos circuncidendos fore spiritualiter ostẽderet. Quinto, ut hæreticos confunderet, qui dixerunt eum non uerum corpus, sed phãtasticum habuisse. Sexto, ut Iudæis satisfaceret, qui scandalizati fuissent, si circuncisionem non accepisset. Septimo, ut legem veterem approbaret, quæ vsque ad ipsum obseruanda fuit. Legalia enim secũdum Augustinum fuerunt ante passionem viua, post passionem Domini mortua, sed postquam per mundum claruit Euangelium, sepulta. Circunciditur Iesus non solum circuncisione legali sed etiam circuncisione spirituali. Vnde possumus Domini circuncisionem quadruplicem assignare. Primo circũcidit eum pater cultello paupertatis in natiuitate. Secundo circunciderunt eum

Quare Christus circuncisus. *Gene. 17.* *Matth. 5* *Legalia bona & mala & quomodo* *Qua circuncisione circũcisus sit Christus.* *Circumcisio quadruplex*

eum parentes eius octauo die cultello legis. Tertio circuncidit ſeipſum in omni uita ſua cultello humilitatis. Quarto circũciderunt eum Iudæi in paſſione cultello crucis. & hoc per milites Pilati. Circunciditur etiam Ieſus in ſuis quadrupliciter. Primo per detractores, qui auferunt amicos, & famam. Secundo per raptores, qui auferunt bona temporalia. Tertio per hereticos, qui auferũt animam. Quarto per tyrannos qui auferunt corpus. Circuncisio noſtra ſpiritualis duplex eſt. Prima mentis in præſenti à culpa. Secunda corporis in futuro à pœna. Prima figurata fuit per circuncifionem ſolennem, quæ facta eſt in Aegypto, & hæc triplex eſt, ſcilicet, incipientium à uicijs, & hoc cultello iuſtitiæ. Item proficientium à ſuperfluis, cultello miſericordiæ. Item perfectorum à mundialibus curis cultello charitatis perfectæ. Secunda figurata eſt per circuncifionem factam in Galgalis in terra promiſſionis, quia in octaua reſurrectionis per petram Chriſtum circuncidemur ab omnibus miſerijs. Ex quo patet quòd circuncisio noſtra ſpiritualis efficacior eſt, quàm Iudæorum carnalis, & legalis, quia illorũ circuncisio licet peccatum originale tulerit, tamen ianuam paradiſii non aperuit, ſed noſtra utrunque facit. In hac materia duo nobis tanguntur, Primum eſt Chriſti humilitas in circunciſione, ſecundum eius ſublimitas in nominis impoſitione. Vocatum eſt, inquit, nomen eius Ieſus. Dignitas autem huius nominis multiplex eſt. Eſt enim ab æterno cõſecratum, ut dicit ſanctus Bernardus. Ab antiquis præfiguratum, ſcilicet, In Ioſue. A Prophetis deſideratum. Iſai. 26. Nomen tuum

Circumciditur Chriſtus in ſuis & quomodo.

Circuncisio ſpiritualis. Exod. 4. & 12.

Ioſ. 5.

Humilitas & ſublimitas Chriſti. Lucæ 2.

Dignitas nominis Ieſus.

tuum in desiderio animæ. A sanctis patribus prophetarum Salomonis oraculo. A Deo nominatum. Aposto. ad Philippen. 2. Dedit illi nomen &c. Ab angelo prænuntiatum, ut dicitur Lucæ 1. & 2. A beata uirgine prædicatum. Luc. 1. Sanctum nomen eius. Ab Apostolis magnificatum. Actu. 5. Ibant Apostoli gaudentes, &c. A martyribus testificatũ, quia pro nomine isto passi sunt. A confessoribus collaudatum Psal. 112. Laudate pueri Dominum, &c. A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen Domini. A sanctis uirginibus prægustatum. Can. 1. Oleum effusum nomen tuum. Ber. Iesus est mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. Ab omnibus sanctis exaltatum. Psal. 33. Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum. Petrus. Act. 4. Non est aliud nomen sub cœlo in quo oporteat nos saluos fieri. In hoc nomine Iesu sunt quinque literæ, quæ possunt esse initia istarum dictionum Iucunditas mœrentium, æternitas uiuentium, sanitas languentium, ubertas egentium, satietas esurientium. Et hoc nomen Iesus Christo conuenit tripliciter. Primo ratione naturæ, ut qui ex diuina natura erat Saluator, auctoritate, ex humana natura fieret Saluator mysterio, vt uendicaret sibi nomen Saluatoris. Secundo ratione decentiæ, quia decuit, ut ex re nomen haberet. Vnde quia saluat à peccato, à diabolo, & ab inferno, merito nomen habet illi beneficio congruens. Tertio ratione efficaciæ, quia Christus nos sua passione saluauit.

In nomine Iesu quinque literæ et quid significant.

Christo nomen Iesus conuenit & quare.

Isa. 12. 26. & 43

A quibus saluat Iesus.

Iud. 1

1. Cor. 6

Apoc. 5

Tit. 3

De baptismo Christi. Cap. 13.

Baptismus Christi duo notat. IN baptismo Domini notatur ipsius humilitas & nostra utilitas. Ipsius humilitas notatur in quatuor. Primo, quia uenit Iesus, scilicet dator *Matth. 3* salutis, & non indigens salute. Secundo, quia ad *Humilitas Christi qualis.* Iordanem, ubi creator elementorum subiecit se humili elemento aquę. Tertio, quia ad hominem id est Ioannem, scilicet dominus ad seruum, rex ad scutiferum, Sol ad luciferum. Quarto, quia uenit, ut baptizaretur ab eo, scilicet fons à riuo, ple*Baptismus Christi nobis utilis & quomodo.* nitudo à stilla, auctor baptismi à baptismi ministro. Vtilitas nostra notatur in quatuor, quæ circa Christum baptizatum euenerunt. Primo, quia Christus confestim cū baptizatus fuit, confestim *Matth. 3* ascendit de aquā, per quod notatur in nobis gratiæ infusio, homo enim per baptismum liberatus à culpa, ad uirtutes statim ascendit. Secūdo apertum est cœlum, per quod notatur hominis post baptismum ascendentis euolatio. Tertio descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum, per quod notatur quòd baptismus facit hominem Spiritus sancti templum. Quarto uox patris facta est. Hic est filius meus dilectus, in *In baptismo Christi notantur, omnia, quæ in nostro baptismo concurrunt.* quo notatur quòd per baptismum de filio iræ fit filius gratiæ. In baptismo Christi notantur substantialia baptismi nostri, scilicet baptizans, baptizandus, materia, forma, & intentio. Baptizans fuit Ioannes, in quo ministri sanctitas designatur. Baptizandus fuit Christus, nostrum baptismum consecrās, quia tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Materia fuit a*Materia baptismi aqua* qua, magis conueniens, & communis cæteris liquori-

quoribus ad baptismum existens. Forma notatur per testimonium Trinitatis. Fuit enim ibi pater in uoce, filius in carne, Spiritus sanctus in columbæ specie. Intentio consequitur formam. Voces enim (ut ait Philosophus) signa sunt earum, quæ sunt in anima passionum. Per uocem patris, quæ audita est in baptismo Christi, notantur quinque dignitates & excellentiæ eiusdem domini nostri Iesu Christi. Cùm enim dicitur, hic est, commendatur Christus à uera essentia, quia solus Deus habet uerum esse. Omne enim esse à forma est. Deum autem forma est sine materia, ut dicit Boetius. Cùm dicitur, filius, commendatur Christus à similitudinis paternæ conuenientia. Ex eo nanque dicitur filius, quia fit ut ille, propter quod filius sic dicitur imago patris potius etiã, quàm Spiritus sancti, propter rationem quam habes supra in lib. 1. Cùm dicitur, meus, commendatur à substantiæ indifferentia. dicitur enim, meus, id est, mihi consubstantialis. Cùm dicitur, dilectus, commendatur ab amoris beneuolentia. Ioan. 3. Pater diligit filium & omnia, quæ habet, dedit in manu eius. Cùm dicitur. In quo mihi complacui, commendatur à speciali complacentia. Sed nota quòd placitum est quieta uoluntas, vnde complacui, id est, cum Spiritu sancto in filio secundum naturam assumptam quieui.

Forma baptismi.

Vox patris in baptismo Christi quid notat.

Omne esse forma Deus est, et nõ materia.

Colos. 1

Placitũ patris quid.

De plenitudine gratiæ Christi. *Cap.* 14.

POst hoc considerandum est uerbum incarnatum, quãtum ad plenitudinem charismatum spiritualium, quæ sunt plenitudo gratiæ in affe-

Plenitudo i Christo triplex, et quæ

ctu, plenitudo sapientiæ in intellectu, ac plenitudo meriti in opere, & effectu. Circa primum notandū est quòd in Christo à sui conceptione fuit plenitudo gratiæ, quantum ad gratiam personæ singularis, & quantum ad gratiā capitis, & quantum ad gratiā unionis, & hæc triplex gratia est eadem in essentia, sed differunt in effectu. Gratia. n. personæ singularis est gratia habitualis, quam habuit Christus completissimè & plenissimè excepta fide & spe, quas uirtutes non habuit, sed id quod eis in patria succedit, quia fidei succedit cognitio, spei uerò succedit cōprehensio rei. Sciendum autem quòd prædicta gratia personæ singularis exuberat in Christo, ita quòd influit in mēbra corporis sui mystici sensum & motum spiritualem, secundum fontalem plenitudinem omnis gratiæ in ipso habitantis. Dicitur gratia capitis Christo inesse, unde nota quòd Christus secundum utranque naturam dicitur caput ecclesiæ, quia non solum inquantum Deus, sed etiam inquantum homo influit sensum & motum spiritus, & gratiæ in omnes qui adhærent ei, vel per fidem rectam, uel per fidei sacramentum. Sed inquantum homo influit eam per motum meriti, & meritum, ꝙ non solum ex congruo, sed etiam ex cōdigno influit membris gratiam, hoc habuit ex unione ad uerbum. Ex prædictis collige ꝙ Christus inquantum homo dicitur caput ecclesiæ triplici ratione. Primo propter influentiam gratiæ, sicut dictum est. Secundo, propter cōformitatem naturæ quam habet caput ad membra, quia licet Christus excellat membra sua, quantum ad naturam diuinitatis, tamen conformis est illis in natura

Plenitudo gratiæ in Christo quātum ad tria.
Gratia personæ Christi quid.
Christus fidem et spem non habuit, & quare.
Quid fidei, & spei succedant.
Caput ecclesiæ christus secundū utranque naturam, & qua re.
Per quē modum influit christus inquantū homo.
Caput ecclesiæ christus & quare.
Ephes. 1.

ra humanitatis. Tertio dicitur caput metaphoricè, quia ficut corpus Chrifti uerum conftat ex puriffimis membris, ita corpus eius myfticum ex puris fidelibus. Nam de plenitudine eius omnes accipiunt beneficium gratiæ, & fpiritus qui ad eum accedunt, vel per fidem rectam, vel per fidei facramentum. Alia ratione fecundum ꝙ Chriftus homo dicitur caput ecclefiæ, fcilicet propter naturæ conformitatem, quam caput habet ad totum corpus, ut fupra dictum eft. Præterea fecundum quòd eadem gratia fingularis perfonæ quæ habilitauit humanam naturā Chrifti ad unionem verbi, ut, uidelicet, digna effet uniri tantæ celfitudini, nocatur gratia unionis, per quam Chriftus ipfe non tantum fœlicitate gloriæ, uerū etiam adoratione latriæ dignus fuit dicendum ꝙ uerum eft fecundum quòd eft conftructio tranfitiua, cum dicitur gratia unionis: tunc enim aliud eft gratia, aliud eft unio. Sed fecundum quòd eft conftructio in tranfitiua, ut fit fenfus gratia unionis, id eft unio humanæ naturæ ad diuinam, quæ gratis, & fine meritis data eft humanitati Chrifti, fic differt gratia unionis à gratia perfonali, & à gratia capitis, ficut unio differt à gratia habituali, propter quòd dicitur in Ioāne quòd Spiritus fanctus datus eft ei non ad menfuram quod dupliciter exponitur. Primo fic, non ad menfuram, id eft totaliter, quia & non particulariter, ut quicquid potuit Deus ei de Spiritu fancto dare dedit ei. Secundo fic, non ad mēfurā, id eft fuper omnem proportionem refpectu aliorū hominū. De hoc quoq; ꝙ dicit Ioannes, Plenum gratię & veritatis nota quòd quintuplex diftinguitur plenitudo.

Ioan. 1

Gratia vnionis quid.

Vnio gratis data.

Gratiarum differentiæ.

Ioan. 3

Spiritū non accipit ad menfurā, & quomodo.

Ioan. 1

Plenitudo gratiæ quintuplex.

Prima eſt ſufficientiæ, quæ in quolibet iuſto reperitur. Secunda eſt, copiæ, quæ fuit in Apoſtolis, Act. 2. Repleti ſunt omnes &c. & in Stephanó, Act. 7. Stephanus plenus gratia & fortitudine. Tertia eſt uniuerſalitatis, quæ eſt in eccleſia, cui nullum donum deeſt. Quarta eſt excellẽtiæ, quæ fuit in beata uirgine quæ omnes ſanctos excedebat in gratia. Eccleſ. 24. In me omnis gratia. Luc. 1. cap. Aue gratia plena. Quinta ſuperfluentiæ, quæ fuit in Christo. Io. 1. Plenum gratiæ & ueri.

Innocentia Chriſti qualis. Circa innocentiam Chriſti hoc ſciendum eſt, ꝙ habuit immunitatem omnis culpæ, & quantum ad actum, & quantum ad poſſe, quia nõ peccauit, nec peccare potuit, nec peccatum originale à patre traxit, quia patrem non habuit carnalem, nec à matre habuit peccatum, quam Spiritus ſanctus totaliter à fomite liberauit. *Immunis fuit Chriſtus à culpa et quomodo.*

De plenitudine ſapientiæ Chriſti. **Cap. 15.**

Plenus ſapientia Chriſtus & quomodo. SIcut in Chriſto fuit omnis plenitudo gratiæ, ita & omnis plenitudo ſapientiæ, non ſolum quantum ad cognitionem, uerum etiam quãtum ad modos & differentias cognoſcendi, qui ſunt quinque. *Modi cognoſcẽdi ĩ Chriſto quot.* Primus eſt cognitio ſempiternalis ex parte diuinitatis, & hoc modo cognoſcit omnia ſimul ſcilicet, finita & infinita, quia apud Deum omnis infinitas eſt finita. *Cognitio ſẽpiternalis quid.* Deus enim uidet multa uno, ſcilicet in ſeipſo, unde non differt ibi quod uidet, & quod uidet ſiue per quod uidet, quia uidet ſe per ſe, & in ſe uidet omnia, non ſolum, quæ fecit, ſed etiam quæ facere poteſt, quæ ſunt infinita. *Videt Deus et quomodo.* Secundus modus eſt cognitio ſenſualitatis ex *Cognitio ſẽ.*

parte

parte carnis,& iste modus est cognitio per experientiam, qua Christus non sensit omnia simul, quia sensus non est perceptiuus rerũ,nisi ad præsentiam obiecti. Tertius modus ex spiritualis ex parte mentis, & iste triplex fuit, scilicet per naturam, per gratiam,& per gloriam. Per naturam est igitur tertius modus cognoscendi, quo Christus cognouit omnia,quæ spectãt ad uniuersi constitutionem, sed longè excellentius, quàm Adã, etiam existens in natura instituta. Quartus modus est per gratiam,hoc modo, Christus cognouit omnia, quæ spectant ad humani generis redemptionem, longè tamen excellentius, quàm aliquis prophetarum, vel etiam angelorum. Non solum enim habuit Christus scientiam per habitum innatum, ut Adam & Angeli, sed etiam per habitum infusum,uelut sancti per gratiam illuminati. Cognitionem non habuit per habitum acquisitum,qui propter imperfectionem in ipso nõ fuit. Quintus modus est per gloriam, hoc modo cognouit omnia Christus, finita quidẽ cognitione actuali, infinita uerò non nisi cognitione habituali,uel excessiua. Anima enim Christi per gloriam comprehensionis capiebat quæcunq; capere potest natura,finita unita infinito. Sciendũ ergo ꝙ res dupliciter habent cognosci in arte, scilicet uel ab ipso artifice, uel ab alio artem contemplante,vtroque modo cognouit Christus res. Primo modo per naturã diuinitatis, secundo modo per gloriam comprehensionis. Patent igitur ex præmissis quinque differentiæ cognitionis quæ erant in Christo. Per primum.n.modum habuit cognitionem, ut Deus per secundum, ut homo

Sualitatis quid.
Luc.2
Heb. 5
Cognitio spiritualis qd.
Excellẽtius quam Adã cognouit christus et quomodo.
Christus per gloriam congnouit, & quomodo.
Res dupliciter cognoscuntur.
Differentiæ cognitionis in Christo quot.

per tertium, ut uiator, per quartum ut illuminator, per quintum, ut cōprehenſor. Chriſtus ſecundum vtranq; naturam dicitur lux, quia ſecundum diuinitatem illuminat intus animam, & ſecūdum humanitatem informat exterius uitam, & hoc tripliciter. ſ. miraculis, prædicationibus, & exēplis. Primū eſt potentiæ, ſecundum ſapientiæ, tertium bonitatis. Nota præterea, quòd ſcientia Chriſti hominis lympidiſſima eſt inter ſcientias creatas, quia nihil habet admixtum de ſuo contrario, uel actu, uel potentia, præſertim cùm non poſſit aliquid ignorare propter ſui unionē ad uerbum, tamen quia anima Chriſti creatura eſt, nō eſt ſcientia eius ita lympida ſicut Dei, quanuis ſit omnia, quæ ſcit Deus. Quod dicitur, Ieſus proficiebat ſapientia, & ætate coram Deo, & hominibus, non eſt intelligendum quòd in ſe profecerit, quia ab inſtanti conceptionis ſapientia plenus fuit, ſed potius in aliis, qui doctrina ſua & exemplo profecerunt, & hoc coram Deo, id eſt, ad gloriā Dei & hominibus, id eſt, ad utilitatem hominum. Proficiebat tamen Ieſus etiam in ſe cognitione experimentali & ſenſuali, quia ſecundum Apoſt. didicit ex his, quæ paſſus eſt, obedientiam.

Chriſtus lux & quomodo

Chriſtus informat, & quomodo.

Chriſtus omnia ſcit, quæ ſcit Deus, et nihil poteſt ignorare.

Luc. 2

Ieſus proficiebat ſapiē tia, & ætate quomodo intelligitur.

Heb. 5

De merito Chriſti. Cap. 16.

Simul fuit Chriſtus uiator, & comprehenſor ab inſtanti conceptionis ſuæ. Ex tunc. n. cępit mereri & frui. Meruit autem inquantum uiator, non inquantum comprehenſor. Perfectio autē & plenitudo meriti Chriſti notatur in iſtis. Primo, quantum ad eum qui merębatur, quia non tantū erat homo, ſed etiam Deus. Secundo quantum ad

Chriſtus fuit ſimul uiator, & comprehēſor ab inſtanti ſuæ cōceptionis.

ad tempus,quo merebatur, quia ab instanti conceptionis suæ usque ad horã mortis. Tertio,quã tum ad id per quod merebatur, quia per habitũ perfectissimæ charitatis,& per exercitium perfectissimæ virtutis. Quarto, quantum ad eum cui merebatur, quia non tantum sibi, sed etiam nobis. Omnibus enim operibus,quæ procedebãt ex libero arbitrio, meruit sibi uitam æternam iam habitam,& nobis habendam. Quinto, quantum ad id quod merebatur nobis,quia veniam,gratiã & gloriam,stolam quoque carnis, & apertionem ianuæ cœlestis. Ante incarnationem Christi diabolus habuit manum attrahentem,& manum impellentem. Attrahentem dico potenter in culpã, impellentem autem sine obstaculo ad limbum in pœnam. Sed Christus primam manum suo merito debilitauit, secundam uero penitus amputauit. Igitur in merito Christi radicata sunt omnia merita nostra,siue satisfactoria pœnę,siue meritoria uitæ æternæ,quia nec ab offensa creatoris digni sumus absolui,nec immensitatem præmij quod Deus est, digni sumus assequi, nisi per meritum hominis Dei. Sexto quãtum ad id quod merebatur sibi, quia licet non mereretur glorificationem mentis, quam iam habebat,meruit tamen sibi per humilitatẽ passionis accelerationem resurrectionis,glorificationem sui nominis, & dignitatem iudiciariæ,potestatis, sicut ait Apo. Ad Philip. 2. Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem, & sequitur, Propter quod & Deus exal. il. quo ad primum,& dedit illi nomen,&c. quo ad secundum,ut in nomine Iesu omn. g. fl. quo ad tertium. Septimo quantum ad

Meruit Christus,& quo.

Quid meruit Christus pro nobis.

Manus diaboli duplex

In merito Christi nostra merita radicata.

Quid sibi meruit Christus.

Modus merendi in Christo. ad modum, quo merebatur. Dicitur enim mereri quis tripliciter, scilicet de indebito faciendo debitum, vel de debito magis debitum, uel de debito uno modo, faciendo debitum alio modo. Primo vel secundo modo meruit nobis, & non sibi, quia non poterat facere sibi de indebito debitum, vel de debito magis debitum, cum à principio fuerit sanctissimus, nec in sanctitate proficere potuerit. Tertio uero modo meruit sibi, quia bonum gloriæ, quod sibi fuit debitum per gratiã unionis, fecit sibi debitũ alio modo, scilicet per uirtutem bonæ operationis, meruit enim sibi vitam æternam iã habitam, sicut nobis habẽdam.

Quo sibi & nobis meruit Christus.

De voluntate Christi. *Cap.* 17.

Voluntas Christi quotuplex.

VOlũtas in Christo duplex fuit, scilicet creata, & increata. De uoluntate increata suprà lib. j. dictum est, sed creata uoluntas eius duplex fuit, scilicet rationis, & sensualitatis. Adhuc voluntas rationis duplex est, scilicet rationis, ut ratio est, & rationis, ut natura est. Voluntate rationis, ut ratio est, conformauit se in omnibus uoluntati increatæ, sed voluntate rationis vt natura est, & uolũtate sensualitatis voluit aliquid proprium, quod noluit uoluntate rationis ut ratio est, scilicet non mori, & in hoc istæ voluntates non fuerunt sibi contrariæ, licet uolita contraria fuerunt, quoniam secundum uoluntatem diuinam Christus quod iustum erat uoluit, sed uolũtati rationis iustæ consensit, secundum uerò uoluntatem carnis pœnam recusauit, & sic vnaquæque uoluntas quod suum erat tenuit, scilicet uolun-

Quid uoluit Christus secundũ utrãque uoluntatem.
Luc. 22.
Matth. 26.
Volita non uoluntatis Christi contrariæ.

luntas diuina iustitiam, uoluntas rationis obedientiam, uoluntas carnis naturam, id est, pœnæ recusationem. Vnde patet quòd aliquid velle est illicitum rationi, quod non est illicitum sensualitati sicut fuit in Christo velle non mori. Quanuis autem uoluntas non moriendi fuerit causaliter à sensualitate, fuit tamen occasionaliter à ratione, quia Christus sicut uoluit fecit aliquid horribile uenire in imaginem, & æstimationem, quo facto naturaliter mortem refugit. Hoc autem uoluit propter nostram instructionem, & sic ratio pro sensualitate aduocauit dicens. Pater si fieri potest, transeat à me calix iste, & hæc petitio fuit tam sensualitatis, quam rationis, sed sensualitatis fuit tanquam affectantis, rationis autem tãquam proponentis, & hoc Christus fieri uoluit ad triplicem instructionem nostram. Prima est ut sciamus non esse peccatum aliquid uelle ex sensualitate, quod est contrarium diuinæ uoluntati. Secũda est ut martyres Christi non desperent si mortem horreant, cum illam etiam filius Dei horruerit. Tertia est, ut discamus discretè petere, scilicet, supponendo uoluntatem nostram uoluntati diuinæ, & hoc notatur in conditione apposita, si fieri potest, & ibi, Veruntamen non sicut ego volo.

Quid uoluit Christus uoluntate diuinæ, rationis & carnis.

Matth. 26.

Oratione tripliciter instruit Christianos.

De defectibus, quos Christus assumpsit. Cap. 18.

Cum qualibus defectibus Christus assumpserit naturam nostram.

NOn solum Christus assumpsit humanam naturam, sed etiam defectus circa naturam, quos uidelicet ipsum decuit assumere, unde cum pœnæ sint exercitatiuæ uirtutis perfectæ, & testifi-

stificatiuæ humanæ naturæ, non simulatè assumpsit pęnalitates tam corporales, quàm spirituales quæ respiciūt nostram naturam in communi, sicut famem, & sitim in absentia alimenti, tristitiā & dolorem in præsentia nocumenti, & huiusmodi, ut est calor, frigus lassitudo, &c. Nec omnes defectus corporales assumpsit, sicut sunt defectus ægritudinum multiformium, nec omnes defectus spirituales; sicut sunt peccatum, ignorantia, rebellio carnis ad spiritum. Præterea quia nullus innocens debet inuitus pœnam sustinere, cū hoc esset contra ordinem diuinæ iustitiæ: Christus sic pęnalitates suscepit, ut tamen pati non posset inuitè, quia passio sua, nec fuit contra ordinem diuinæ uoluntatis, nec contra ordinē rationis, licet fuerit contra uoluntatē sensualitatis & carnis. Dicimus etiam quòd Christus verè timuit, & verè doluit, & verè tristis fuit, prout ista notant propassionem non secundum quòd significāt passionem, Differt autem propassio à passione, quia tunc affectio dicitur propassio, quando anima sic afficitur, quòd oculum mentis nequaquam turbat, passio vero dicitur quando ita fortis est quòd oculum mentis turbat, & facit à rectitudine, vel à Dei contemplatione deuiare, & tunc ratio læditur & patitur. vnde differunt ista duo sicut dispositio & habitus.

Matt.4. Io.4. & 19

Pro passio & passio differunt.

De passione Christi. Cap. II.

Comendabilia circa christi pasonem.

CIrca passionem domini commendamus in opere patientiam insuperabilem, in modo humanitatem admirabilem, in causa charitatem

tem inæstimabilem. Circa corpus nota quòd Christus sustinuit in tactu clauorum asperitatem. In auditu opprobriorum cõfutationem. in gustu aceti & fellis amaritudinem in oculis lachrymarum effusionem. In corde timorem. De modo patiendi hoc tenendum est, quòd Christus passus est passione generali, quia secundum omnia membra corporis. Isa. 53. Vidimus eum non habentem speciem, neque decorem. Item passione acerba. Threno. 1. O uos omnes qui transitis per uiam. Fuit Christi passio maxima, tum ratione intentionis, propter optimã dispositiooem ipsius patientis, tum propter innocentiam eius, tum propter honoris eius excellentiam. Honorabilis enim si confunditur, plus læditur, & præcipuè inter suos. Item grauis fuit eius passio propter ipsius uirtuositatem, quia homo vilis de morte sua dolere non debet, cum turpitudo sua tunc finem capiat. Item propter ignominiosam passionem Isa. 53. Vidimus eum despectum, &c. Hæc autem ignominia attenditur in patibulo crucis, quæ fuit supplicium pessimorum, & in consortio iniquorum, scilicet latronum cum quibus erat deputatus, Curat autem Christus passione generali infectionẽ vniuersalem, passione acerba libidinem, passione ignominiosa superbiæ præsumptionem. In causa passionis attenditur charitas maxima, qua nos liberauit ab inferno, ueniam dando, qua nos liberauit à peccato, renouauit gratiam largiendo, qua cœlum aperuit gloriam conferendo. Hæc tria notantur in titulo crucis. Nam propter primum dicitur Iesus, propter secun-

In omnibus sensibus. christus sustinuit pro nobis & qd

Passione generali passus est Xps.

Passio chri sti acerba, et quomodo.

Grauis passio christi, & quare.

Ioan. 19.

Quid christus sua passione purgauerit.

charitas christi.

Christus sanguinẽ suum fudit, & quoties.
Luc. 2. & 22.
Ioan. 19.
Sanguinis Christi effusio docet, & quid.

secundum dicitur Nazarenus, quod interpretatur candidus propter tertium, rex Iudæorum. Christus sex vicibus sanguinem suum fudit, quin quies uiuus, & semel mortuus, scilicet in circuncisione, in oratione, in coronatione, in flagelatione, in crucifixione, in lanceatione. Per primũ docemur peccata abijcere, per secundum mentis angustiam pro salute nostra tenere, per tertium animam nostram virtutibus ornare, per quartũ carnem nostram domare, per quintum membra nostra mandatis Dei ligare, per sextum vulneratum cor Dei amore habere. Postremo quia istæ passiones non attingebant in Christo diuinam naturam, sed humanam, ideo in morte Christi

Separatio animæ, & corporis nõ separauit ab vtraque diuinitatẽ.
Christus si passus non fuisset, an senio defecisset.

facta est diuisio animæ sic à carne, ut tamen salua esset unio tam carnis quàm animæ cum diuinitate. Hoc etiam sciendum est, quod Christus si passus non fuisset, tamen senio defecisset, quantum pertinebat ad conditionem humanæ naturæ in se consideratæ, sine unione, sed in potestate naturæ vnitæ fuit uel sic deficere, uel non deficere.

De effectu passionis Christi. *Cap.* 20.

Effectus passionis.
Passio Christi debilitat.

Effectus passionis Christi multiplex est, sicut patet in his quinque versibus.

Passio debilitat, spoliat, informat, honorat,
Excitat inflammat, reparat, pacem dat, & armat.
Sanat, viuificat, ducit, dulcorat, obumbrat,
A culpa reuocat, reserat, illuminat, ornat.

Primo passio Christi debilitat uirtutem demonum. Iob, quadragesimo. Quasi in hamo capiet Leuiatham. Spoliat infernum. Isa. 8. Voca nomẽ eius,

eius, ſpolia detrahe. Informat per exemplum. 1. Petri 4. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, uobis rel. exemplum: unde Chriſtus eſt quaſi liber poſitus in pulpito crucis, ut diſcamus obedientiam, patientiam, humilitatem, & charitatem. Diſce autẽ ſpecialiter quomodo ſe habuit in capitulo quod tenebatur, unde Bernar. Stetit Ieſus coram præſide inclinato capite, vultu placido, ſermone raro, uoce ſubmiſſa, deflexis in terram aſpectibus, paratus ad opprobria, & ad verbera prõptus. Honorat imitatores ſuos. Heſt. 6. Sic honorabitur quem rex uoluerit honorare. Excitat ad pugnam ſpiritualem. 1. Mach. 6. Oſtenderunt elephantibus ſanguinem. Inflammat ad diligendum. Bern. Super omnia te mihi reddit amabilem bone Ieſu, calix quem bibiſti, opus redemptionis noſtræ. Reparat naturam angelicam. Ipſe enim Chriſtus eſt lapis angularis, qui fecit utraque unum. Pacẽ dat inter Deum & hominem, & inter angelum & hominem, & inter hominem & hominẽ. Eccleſ. 44. In tempore iracundiæ factus eſt reconciliatio. Armat contra mundum, carnẽ, & diabolum; vnde ſignificatur per clypeum, quem leuauit Ioſ. 8. contra Hayn. Sanat mentis vulnera Num. 21. Aſpicientes in ſerpentem æneum ſanabantur. Viuificat ſpiritualiter. Apoſt. ad Eph. 2. Cum eſſemus mortui peccatis, conui. &c. Auguſt. Mortuus eſt vnicus, ne maneret unicus. Ducit per mare huius mundi. Exo. 4. de virga Moyſi. Dulcorat. Exo. 15. de ligno miſſo in aquas Narath. Obumbrat. Canti. 2. Sub umbra illius, quem deſi. ſedi. A culpa reuocat. Iſa. 53. Attritus eſt propter ſcelera noſtra. Reſerat cœlum. Iſa. 22. Dabis clauem Dauid.

Chriſtus, ceu liber in cruce poſitus docet, & quid. Ieſus in capi. qualiter ſe habuerit.

Honorat Chriſtus ſuos imitatores.

Eph. 2.

Pax datur & quibus.

Ioſue. 8.

nid. 1. crucem super humerum eius. Illuminat, vnde crux est quasi candelabrum tabernaculi. Item Thob. 11. illuminatus est per fel piscis. Ornat, vnde dixit beata Agnes. Et sanguis eius ornauit genas meas. Christus passione sua uicit diabolum, quem ligauit, infernum quem spoliauit, mortem, quam superauit, mundum, quem contempsit, supplicium, quod pertulit, cœlum, quod aperuit. Passio Christi tollit 7. uitia capitalia. Tollit enim superbiam capitis inclinatio, per quam uidebatur titulum crucis fugere, in quo scriptum erat, rex Iudæorum. Inuidiam, brachiorum extensio, quasi ad amplexum inuitans. Auaritiam, multorum erogatio, quæ in passione tradidit. Bernar. Disce, Christiane, quātum debeas diligere Christum, qui dedit nobis carnem suam in cibum, sanguinem suum in potum, animam in pretium, aquam lateris in lauacrum, vestem crucifixoribus, corpus discipulis, matrem Ioan. Acediam, festinatio ad passionem, Iram, mollis responsio. Gulam, fellis & aceti potatio. Luxuriam, lateris vulneratio. In redemptione nostra fuit gratia mirabilis. Primo ex parte motiui quia charitas Dei vidit quod nec per amicos, nec per pretium poteramus nos redimere, propterea fratrem nostrū se fecit, nostram naturam assumendo, & pretium dedit sanguinem suum pro nobis fundendo. Redime me domine, & miserere mei, quia unicus, id est, non habens amicos, & pauper, id est, non habens pretium sum ego. Secundo ex parte redimētis, qui cum liberare nos posset ex potentia fecit hoc potius ex misericordia, ut ad amorem suum nos adstringeret, & iustitiæ suæ satisfaceret. Tertio ex

Crux cande labrū tabernaculi. Exod. 25. Diabolus victus Christi passione. Infernus & mors victi. Omnia peccata passione Christi tolluntur. Gratia mirabilis in redēptione nostra. Psal. 25. Liberare poterat ex potentia.

tio ex parte redempti, qui opprimebatur crimi- num seruitute, & detinebatur in carcere. Sed cō- tra primum, magnum erat quòd filius seruus fie- ret, & seruus fieret liber. Contra secundum ma- gnum fuit quòd dominus ad carcerem lymbi de- scenderet, vt seruus exiens cœlum ascenderet. *Exod. 13.* Quartò ex parte iustitiæ, quia nulla iustitia dicta bat, ut innocens puniretur pro reo. Quintò ex parte excellentie diuinæ, quia mirum erat, quòd *1. Corint. 6.* impretiabile ponebatur sub pretio vilis creatu- ræ. Sexto ex parte pretij dati. Si enim redemisset nos solū, adhuc ad gratias teneremur, nunc autē redemit nos anima, corpore, & vita, ut nihil hō- rum sibi suptraheremus. Circa passionem domi- ni nota septem suauitates, scilicet, capitis incli- nationem ad osculum, in signum nostræ reconci- liationis. Brachiorū extensionē ad amplexū, in si- gnū receptionis in gratiā de peccato redeūtis. La- teris apertionē propter effusionē pretij nostrę re- dēptionis & ablutionis. Exiuit enim sanguis & a- qua. Clauorū in manibus & pedibus infixionem, propter memoriā nostræ recordationis. Isa. 49. Nūquid obliuisci potest mulier infantē suū? Cor- poris denudationē, in exēplū nostræ cōfessionis, quę scilicet debet esse nuda. Crucis portationē, in exemplum nostræ imitationis. Coronę spineę impositionē, in figurā nostrę glorificationis. De effectu passionis domini, ait Aug. Per redemptō- ris nostri mortem de tenebris ad lucē, de morte ad uitā, de corruptione ad incorruptionē, de exi- lio ad patriam, de luctu ad gaudium, de terris ad cęleste regnum vocati sumus. Item dicit August. quòd Christus fuit sacerdos, per quē recōciliati

Suauitates in Christi passione.

Ioann. 19.

Exempla in gentia in Christi passione.

Effectus passionis Christi mirabiles.

Christus sacerdos, templum, Deus.

& hostia nostra reconciliationis. sumus. fuit templum, in quo reconciliati sumus: fuit Deus, cui recōciliati sumus. Christus fuit mediator populi Iudaici & Gentilis, & secundū hoc dicitur lapis angularis. Item hominum & angelorum, & secundum hoc dicitur pacificus. Item Dei & hominum, & secundū hoc dicitur redemptor. Bern. Quid ultra debuit facere, & nō fecit? Absoluit uinctū, illuminauit cœcū, reduxit erroneū, recōciliauit reum. Itē Aug. Ecce pro impio pietas flagellatur, pro stulto sapiētia illuditur, pro mendace ueritas negatur, pro iniquo dānatur iustitia, pro crudeli misericordia affligitur, pro misero sinceritas repletur aceto, dulcedo felle imbuitur, pro mortuo uita moritur. Christus pro nostra infirmitate medicinas accepit in se. Curauit enim nos per diætam quando ieiunauit quadraginta diebus, &c. Per sudorem, quando factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis. per minutionem, quando fuit clauis & lancea vulneratus. Per potionem, quando gustauit acetum cum felle mixtum. Per emplastrū, quando eius facies fuit sputis illita. Per electuarium, quando corpus & sanguinem dedit in cœna discipulis.

Psal. 117. Coloss. 1. Hierem. 50

Christus medicus medicinas pro nostra curatione assūpsit in se et quo. Matth. 4. Luc. 22. Io. 19. et 20 Marc. 15. Matth. 27. Luc. 22.

De cruce Domini. Cap. 21.

Crux Christi quid designet. 1. Petr. 3. crux opprobrium.

IN cruce Christi notantur hæc. Suppliciū, quo nullum maius. Thren. 1. O uos omnes qui trāsitis per viā, &c. Nullum maius dico ex eo quòd passus est ipse iustus pro iniustis ab iniustis cum iniustis, ex iniustis causis, sub iniustis iudicibus, & iniustis pœnis. Opprobrium, quo nullum uilius Sap. 3. Morte turpissima condemnemus eum. Pretium, quo nullum conuenientius, quia

quia ſicut per lignum venit culpa, ſic & per lignum redemptio. Myſterium, quo nullum profundius. Epheſ. 3. Vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis,&c. quod expoſuit Aug. de cruce Exemplū, quo nullum perfectius. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, &c. Crux multis rebus comparatur. Ipſa enim eſt clauis cœli, Vectis arcæ, Nauis maris, Arbor Danielis. Palma fructuum, Ferculum Salomonis, Baculus Iacob, quo tranſiuit Iordanem. Speculum imitationis. Scala aſcenſionis. Hamus, quo Leuiatham capitur. Torcular, quo Chriſti ſanguis exprimitur Cithara, qua dæmon Saulis compeſcitur. Palus, in quo ſerpens æneus ſuſpenditur: Thau, quo frōtes fidelium ſignantur. Candelabrum, quo tabernaculū, illuminatur. Lignum aquas Marath dulcorans. Virga Moyſi per mare rubrum populum Dei ducens, Gladius impium, Goliam decapitās, Vexillum ad pugnam ſpiritualem colligens. Cathedra diſcipulos Chriſti erudiens, Equus Dei amicos honorans. Clypeus Ioſue, Hay impugnās Liber, myſteria profunda continēns, Altare acceptiſſimam oblationem recipiens. Septem uerba Chriſtus in cruce protulit, primum, Pater ignoſce illis, Secundū, Hodie mecum eris in paradiſo. Tertium, Mulier ecce filius tuus, Qurtum, Sitio, Quintum, Eli, Eli, Lammazabatani. Sextum, Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Septimum, Conſummatum eſt, Per primum docemur iniurias dimittere. Per ſecundum petentes exaudire. Per tertiū parentes honorare. Per quartum ſalutem noſtram deſiderare. Per quintum ad Deum in neceſſitatibus clamare. Per ſextum auxi-

Crucis comparatio. *Iſa.22.* *Exo.25.26* *Iſa.60.* *Dan.4.* *Can.7.* *Gen.32.28* *Sap.7.* *Iob. 40.* *Iſa.63.* *1. Reg. 19.* *Num.21.* *Ezech.9.* *Exod.25.* *Exo.15.14* *1.Reg.17.* *Nume.2.* *Ezech.28.* *Heſter.6.* *Ioſue.8.* *Deuter. 31.* *Exod.29.* *Leuit.17.* *Chriſtus loquitur in cruce.* *Luc.23.* *Ioann.19.* *Matth.27.*

auxilium nostrum in Deo ponere. Per septimum vitam nostram sine debito consummare. Quatuor brachia crucis significant quatuor uirtutes quibus extendi debet homo noster interior. Signat enim pars superior charitatem, inferior humilitatem. A dextris obedientiam. A sinistris patientiam. Item in quatuor brachijs crucis notantur beneficia crucis. Signat enim pars superior ianuæ cælestis apertionem, inferior inferni destructionem A dextris gratiæ collatioñē. A sinistris peccatorū remissionē. Quatuor ligna fuerūt in cruce, sicut dicit magister in hist. Pes nanque crucis fuit de cedro. Stypes de cypresso. Transuersale de palma. Tabula de oliua. Versus.

Crux Domini palma, cedrus, cypressus, oliua.

Significat enim cedrus altitudinem contēplationis, Cypressus famam bonę opinionis, Palma fructum iustitiæ, Oliua lenitatem misericordiæ.

Verba quæ Christus protulit in cruce docēt nos & quid. *Matth. 5. & 18. Luc. 17. Exod. 20. Matth. 5. Psal. 24. 106. et 120 Matth. 18.* *Quatuor brachia crucis quid figurant.* *Apoc. 3. Psalm. 106* *Ex quatuor lignis crux fabricata, et quare.*

De descensu Christi ad inferos. Cap. 22.

ANima Christi post mortem descēdit ad infernum, siue ad limbum, ad liberationem eorum, qui Christi membra existentes de hoc seculo transierunt. Diabolus enim dum manus in eū extendit, in quo nihil iuris habebat, merito in alijs amisit potestatem. Alia causa quare Christus ad inferos descendit, est ut tantus esset descensus, quantus fuerat liberandorum casus. Primus enim homo sic in statera liberi arbitrij positus fuerat, vt posset ad vitam æternam ascendere, vel ad mortem descendere, prout vellet. Sed peccato peracto sic alterum brachium stateræ per-

Descēdit anima christi ad inferos, & quare. *Ioann. 14. Eccle. 15.*

onus

onus culpæ depressum est, ut esset in imo inferni, alterum uero in summo cœli. Non autem ascenderet brachium depressum, nisi descenderet brachium aliud. Descendit ergo dominus vsque ad infernũ, ut hominem captiuũ eleuaret vsque ad cœlum. Tertia ratio quare Christus descendit ad infernum, est, ut sicut viuus fuerat lumen mundi per præsentiam corporalem, ita mortuus esset inferni lumen per diuinitatis maiestatem. Quarta ratio est, ut hoc idem Christus exequeretur per efficaciam, quod passione sua meruerat secũdum sufficientiam. Duo quippe meruit per suam passionem, scilicet satisfactionem. & ianuæ apertionem, & ideo hæc duo effecit in descensu suo ad inferos, quia per satisfactionem soluta sunt vincula captiuitatis, per apertionem autem ianuæ facta est illuminatio ipsius carceris etiam secundum lucem exteriorem. Liberauit autem Christus omnes illos qui meriti sua capaces esse poterant, sicut fuerunt sancti patres, qui nõ propter reatum pœnæ personæ, sed popter reatum naturæ detinebantur. Damnati autem huius meriti capaces nõ sunt, neque paruuli in limbo detenti, quia de corpore Christi non sunt nec per fidem, nec per fidei sacramentum. Dicendum est quòd anima Christi per triduum mortis suę cum sanctis patribus in limbo fuit, ibidem fuit & latro, cui dñs dixit, Hodie mecum eris in paradiso, quia nomine paradisi intelligitur Dei fruitio, quia peracta Dei passione, tam ipse latro, quam alij qui erant in limbo, viderunt Deũ per essentiam. Ad quem autem infernum Christus descenderit, si scire uolueris, nota quòd infer-

Diuina maiestas illustrauit inferos & quõ.

Duo meruit christus p suã passionẽ & quæ.

Liberauit Christus ab inferis non omnes.

Quandiu fuerit anima christi in inferno.

Luc. 23.

Ibi fuit latro in inferno.

Paradisus & quomodo.

nus sumitur dupliciter, scilicet pro pœna, & pro hoc pœnæ. Secundum primum modum dicitur quòd dæmones infernum secum portant semper. Item prout infernus sumitur pro loco pœnę, quadrupliciter distinguitur. Vnus est infernus damnatorum, in quo est pœna sensus, & damni, ac tenebrę interiores & exteriores, id est, absentia gratiæ. iste semper habet luctum. Supra hunc est limbus puerorum, ubi est pœna damni, & non sensus & sunt ibi tenebræ exteriores & interiores. Supra hunc locum est purgatorius, in quo est pœna sensus & damni ad tempus, & sunt ibi tenebrę exteriores, & non interiores, quia per gratiam habent lucem interiorem, quia vident se esse saluandos. Suprêmus locus inter hæc est limbus sanctorum patrum, vbi fuit pœna damni, & non sensus, & fuerunt ibi tenebræ exteriores, & non tenebrę priuationis gratiæ. Ad hunc locum Christus descendit, ad suos inde liberauit, & sic infernum momordit, quia partem abstulit, & partem reliquit, mortẽ uero quo ad electos Deus penitus destruxit, sicut dicitur Oseæ 13. O mors ero mors tua, ero morsus tuus ò infernæ. Hic quoque locus sinus Abrahæ dicebatur, quia ibi Abraham fuit. Sed nũc cœlum empyreum dicitur sinus Abrahę quia iam est ibi Abraham. A nullo prædictorum locorum est transitus ad alium, nisi quod olim à tertio ad quartum, hoc est à purgatorio ad limbum sanctorum patrum. Ex iam dictis patet quare cantamus, Libera animas omniũ fidelium defunctorum de pęnis inferni, & de profundo lacu, quia infernus ibi sumitur pro purgatorio, sicut & ibi sumitur pro limbo, quando dicitur Christus

Ad quẽ infernum descendit christus.

Infernus dicitur duplex

Infernus quadruplex

A quo inferno liberauit christus.

Quis infernus.

Abrahæ dicatur.

Ab inferno ad aliud trãsferebantur, & à quo.

Libera animas de pœnis inferni quare cantatur in ecclesia.

ad inferos descendisse, uel infernum destruxisse. Ex prædictis collige quòd Christus mortuus est in corpore, descendit ad inferos in anima, & surrexerit in utroque. Dicendum est etiam quòd Christus illo triduo totus fuit in sepulcho, sed non totum, & totus fuit in inferno, sed non totũ, quia totus dicit personam, totum vero substantiam & naturam. Similiter dicendum quòd cum unio animæ cum corpore faciat hominem, Christus in illo triduo non fuit homo, licet anima & caro unita tunc essent cum verbo.

Christus fuit totus in sepulchro, & nõ totũ. Idẽ de inferno.

De resurrectione Christi. Cap. 23.

CHristus resurrexit tertia die à mortuis, resumendo corpus non tale quale prius habuit sed impassibile & immortale. Caro enim Christi quę in natiuitate floruit, in passione aruit, per gloriam resurrectionis refloruit, & renouata est, ut aquilæ iuuentus Christi, tunc leo catulum suum suscitauit, tunc phœnix reuixit, tunc (sicut dicitur Ierem. 18.) figulus ex eodem luto fracti vasi fecit vas aliud, sicut placuit in oculis eius. Tunc Ionas de ventre Ceti illæsus exiuit, tunc vestitum est candelabrum auro, tunc suscitatum est tabernaculum Dauid quòd cecidit, tunc refulsit Sol, qui prius erat in nubilo, tunc viuificatum est granum frumenti quod cadens in terram mortuum fuerat, tunc ceruus resumpsit cornua, tunc Samson tulit portas cum postibus, tunc Ioseph eductus de carcere tondetur, & constituitur dominus Aegypti, tunc conscissus saccus circundatur lætitia. Dominus probauit resurrectionem suam esse

Christus in resurrectione non tale corpus quale ante resumpsit. & quomodo.
Psal. 102.
Gen. 49.
Rom. 9.
Ionæ 2.
Matth. 12.
Exod. 37.
Amos. 9.
1. Marc. 16.
Ioan. 12.
Iud. 16.
Gen. 41.
Psal. 29.

Christus quibus testimonijs probauerit resurrectionē suā.

Luc. 24.

Ioan. 20.

Quoties apparuerit Christus in die resurrectionis, & quibus.

Luc. 24.

Inter resurrectionem & ascensionem quoties apparuerit Christus & quibus.

Marc. vlt.

Quibus de causis resurrexerit Christus.

Rom. 6.

esse verām per angelos; qui non mentiuntur. Matth. 28. Respondens autem angelus, dixit mulieribus, &c. Item per inimicos, quorum validissimum est testimonium. Matth. 28. Ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus sacer. &c. Item probauit eam non arte magica factam, & hoc per comestionem. Item non esse phantastici corporis, & hoc per tactum. Item probauit in eodem corpore, quo passus est factam, & hoc per ostētationem cicatricum. Item probauit eam fuisse in corpore glorificato unito deitati, & hoc per ingressum in domum ianuis clausis. Item probauit eam multis apparitionibus. Apparuit enim ipsa die resurrectionis quinquies. Primo Mariæ Magdalenæ. Ioan. 21. Mulier quid ploras? Secundo mulieribus redeuntibus à monumento. Matt. vlt. Tertio Petro, sed non inuenitur modus. Quarto duobus discipulis euntibus Emaus. Luc. vltim. Quinto discipulis congregratis propter metum Iudæorum, ianuis clausis, quando Thomas non fuit cum eis. Ioann. 20. Item apparuit inter resurrectionem & ascensionem quinquies, scilicet, Thomæ cum alijs. Ioann. 20. Secundo discipulis piscantibus ad mare Tiberiadis. Ioan. 21. Tertio discipulis in monte Thabor. Matt. vlt. Quarto in Hierusalem. Quinto quando comedit cum discipulis. Matth. & Luc. ult. & Actuū. 1. Multis de causis surrexit dominus. Vt scripturas impleret. Quando enim Dominus dixit, Ecce ascendimus Hierosolymā, &c. Lucæ 18. subiunxit & die tertia resurget. Vt nos ad surgendum spiritualiter prouocaret, quia turpe est ut se-

deat seruus, quando coram eo surgit Dominus. 1. Thess. 4
Vt futuram resurrectionem esse probaret. Vt potentiam suæ diuinitatis ostenderet, quia mortuos suscitare non est opus naturæ, sed potentiæ diuinæ. Non est enim regressus à priuatione ad habitum. Vt nos ad contemnenda terrena pro adipiscenda tali gloria animaret. Surrexit Christus ue lociter, quia tertia die. Nam sicut ianuis clausis ad discipulos intrauit, & sicut salua virginitate de utero matris exiuit, sic eum mortuum nec petra in qua iacuit, nec militum custodia potuit retinere. Integraliter quia in corpore & anima. Socialiter, quia multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Aeternaliter. Apostolus ad Romanos 6. Christus resurgens ex mortuis iam non, &c. Similiter surgendum est nobis spiritualiter, sicut eis modis resurgemus die iudicij corporaliter. Resurrectio Christi est causa & figura nostræ resurrectionis spiritualis, Causa dico motiua, & hoc dupliciter, quia causa motiua est in comparatione nostri. Dum. n. consideramus gloriam resurrectionis Christi, mouemur ad surgendum in nouitate vitæ. Item causa motiua est in consideratione Dei patris, quoniam pater dans resurrectionem filio, mouetur ad dandã eandem gloriam fratribus suis, sicut rex quando facit filium suum militem, mouetur amore filij, vt cũ eo faciat multos milites. Figura verò fuit, quia sicut Christus surrexit in nouitate uitæ, ita & nos nouitate vitæ ambulemus. Item sicut diem resurrectionis Christi præcessit dies mortis in parasceue, & dies quietis in sabbato sequẽti, ita gloriam resurrectionis nostræ præcedat in nobis mortificatio

Resurrexit Christus & quomodo.

1. Cor. 15
Ioan. 20
Luc. 2
Matth. 27

Resurgere nos oportet spiritualiter & quomodo
Philip. 3
Cõsideratio resurrectionis Christi mouet ad resurrectionẽ spiritualem.
Similitudo. Figura.
Rom. 6
Colos. 3

ficatio membrorũ & uitiorum, & quies contemplationis æternorum. Nota quòd ficut duplex eſt mors, ſcilicet, animæ per culpam, & corporis per extinctionem, ita duplex eſt reſurrectio, ſcilicet, animæ per gratiam, & corporis per gloriam. Et ſicut animæ mors cauſauit mortem corporis, ſicut habetur Gen. 3. ita econuerſo reſurrectio animæ cauſabit reſurrectionẽ corporis glorioſam. Sciendum autem quòd quidam reſuſcitantur ficte, ſicut Samuel, qui licet verè Sauli apparuerit, ut habetur primi Regum uiceſimo ſeptimo: non tamen uerè reſuſcitatus fuit, ut quidam dicunt: Quidam imperfectè, ſicut Lazarus iterum moriturus. Quidam perfectè, ſicut Chriſtus ſemper uicturus. Prima reſuſcitatio ſignificat conuerſionẽ, ſiue pœnitentiam hypocritarum. Secunda recidiuantium. Tertia perſeuerantium.

Duplex mors, & duplex reſurrectio.

Reſurgunt multis modis.

Vt dicit hiſtoria eccleſiaſtica.

Ioan. 11

Luc. 24

De aſcenſione Chriſti. Cap. 24.

DIfferentia eſt inter aſcenſionẽ, & aſſumptionem, & euolationem, quoniam aſcenſio pertinet ad Chriſtum, aſſumptio ad beatam virginẽ, euolatio autem ad alios ſanctos. Et ratio huius eſt, quoniam aſcenſio fit propria uirtute aſcẽdentis, aſſumptio autem uirtute Chriſti aſſumentis, quia filius ſpecialiter obſequitur matri. Euolatio uerò fit miniſterio angelorum. Alia eſt differentia, quia locus euolãtiũ eſt diſtinctio chororum. Locus uerò aſſumptę virginis eſt ſuper choros angelorum. Locus uerò Chriſti aſcendentis eſt ſupra uel ultra locũ aſſumptæ uirginis. Circa aſcenſionem Chriſti octo ſunt conſideranda quæ circunſtant aſcenſionem, & colliguntur ex officio

Aſcẽſio & aſſũptio differũt & euolatio et quo modo.

Aſcẽſio qualiter fit.

Io. 3. & 14

Locus euolãtium quis.

De Chriſti aſcẽſione cõſiderãda & quæ.

de ascensione. Primum est ꝙ, scilicet eleuatus est *Act. 1*
uidentibus omnibus discipulis, ut desiderium ue- *Ibidem.*
niendi ad ipsum excitaretur in eis. Secundum est,
ꝙ nubes suscepit eum ab oculis eorum. Per um-
bram nubis figuratur, ꝙ in hoc mortali corpore *Luc. 24*
Iesum in alto uidere non possumus. Tertium est
ꝙ eleuatis manibus ferebatur in cœlum. Eleuauit *Eleuauit*
autem manus propter duo, scilicet ut suos patri *Christus ma*
offerret, & ut inimicos altè retracta manu percu- *nus & qua*
teret. Quartũ est, quòd benedixit eis, ut eos con- *re.*
tra hostem muniret, & bonis cœlestibus augeret. *Ibidem.*
Quintum est, ꝙ ascendit in iubilatione, quod re- *Psal. 46*
fertur ad uocẽ iocunditatis redemptorum ascen
dentium cum ipso, qui prius uoce lachrymabili
in portis inferni clamauerunt, Aduenisti deside- *Ibidem.*
rabilis, quem expectabamus in tenebris. Sextum
est, quòd ascendit in uoce tubę, quod refertur ad
sonum prædicationis Apostolorũ, qui sonus fuit
eis iniunctus dicente Domino Matth. 28. Euntes *Rom. 10*
in mundum uniuersum prædicate Euangeliũ om *Psal. 18*
ni creaturæ, &c. Ex tunc enim in omnem terram
exiuit sonus eorum. Septimum est, ꝙ ascendens
in altum captiuam duxit captiuitatem, id est, ca-
ptiuos captiuitate inferni, quos secum uictor ca-
ptiuos eduxit. Octauum est quòd dedit dona ho- *Ephe. 4*
minibus, quia omnia bona nostra desursum sunt, *Psal. 67*
quo Christus ascendit. Horum prima duo haben *Ibidem.*
tur ex actibus, sed tertium & quartũ ex fine Euan
gelij secundum Lucam, quintum & sextum ex Ps. *Actor. 1*
Item septimum & octauum ex Psalmo. Ascendit *Quare Chri*
Christus regressus ad cœlum multipliciter, scili- *stus ascende*
cet tanquam uerus obediens completa obedien- *rit ad cælũ.*
tia, quo ad patrem, tanquam bonus mediator fa- *Philip. 2*

cta

2.Tim. 2 *Coloss. 2* ćta pace, & concordia, quo ad homines, tanquam strenuus propugnator contra dæmones. Ascédit Christus pluribus de causis, scilicet ad quiescen-dũ post labores quibus fatigatus fuit triginta tribus annis nobis seruiens. Ad intercedendum pro amicis, pro quibus vtiliter laborauit. Bernar. Securum accessum habes ò homo ad Deum, vbi habes, filium mediatorem, & matrem interuentricem. Filius ostendit patri latus, & vulnera, mater ostendit filio pectus & vbera. Ibi nulla potest esse repulsa, vbi tot cõcurrunt amoris insignia. Christus ergo optimus aduocatus est, quia tot habet linguas pro nobis loquentes, quot vulnera pro nobis accepit. Ad conquerẽdum de inimicis, pro quibus vires suas inutiliter expendit. Isa. 49. In vacuum laboraui. Item ascendit Christus, vt nobis locum præpararet. Io. 16. Vado vobis parare locum. Vt fiduciam in ipsum sperandi nobis tribueret, vt in corporalem possessionẽ æternę hereditatis nos mitteret. Io. 16. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Vt desideriũ nostrum post se traheret. Cant. 1. Trahe me post te. Vt viã nobis ad cœlũ ostenderet, quia sicut dicitur Luc. vlti. eduxit Dominus prius discipulos suos foras ciuitatem in Bethaniam, vt ipsa eductione cognoscerent se hic non habere manentem ciuitatem. Quòd autem in Bethaniam eduxit eos prius, quę interpretatur domus obedientiæ, significat quod per bonum obedientiæ transituri essent ad cœlestia. Post hoc fecit eos trãsire in montem Oliuarum, vt per montem intelligatur eminentia spiritus in cõtemplatione, per oliuas autem pinguissimi pectoris deuotio. Vlterius verò post ista non restat nisi

Ad quid Christus ascenderit.

Apoc. 14

Heb. 7. 9

Christus optimus aduocatus.

Heb. 13

Quare Christus discipulos in Bethaniam eduxerit, & transire fecerit in montem Oliueti.

nisi saltus animæ in cœlum. Exaltatus autem fuit Christus tripliciter, scilicet in terra per vitæ meritum, super terram per crucis suspendium, super cœlos per ascensionis iubilum. Ascensio Christi fuit angelis mirabilis. Isa.63. Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Dæmonibus terribilis. 1. Reg. 8. Non fuit tantum gaudium heri & nudiustertius. Væ nobis. Hæc sunt uerba Philistinorũ quando vociferãtur filij Israel dum adduceretur arca fęderis in Sylo in castra, vt per eam haberent diuinum adiutorium in pręlio. Hominibus salutaris, sicut suprà patet de multiplici fructu ascensionis Christi. Ascẽdit Christus multipliciter .s. potenter, quia eleuatis manibus ferebatur in cœlum. Patenter, quia uidentibus illis eleuatus est. Gaũdẽter, quia ascendit in iubilatione. Decenter, quia cum duabus turmis regrediebatur, scilicet ominum & angelorum. Nõ autem dico, quòd ibi fuerint angeli in adiutorium necessitatis, sed in obsequium dignitatis. Homines quoq; illos dico, quos de inferis liberauit, & qui post resurrectionem usq; ad ascensionem mortui sunt de numero saluandorum; nec purgatorio vlterius indigentes. Clementer, quia benedixit eis. Christus non statim post resurrectionem cœlum ascendit, triplici ratione. Prima, quia differenda erat ascensio, vt multipliciter probaretur resurrectio, vt dicitur Act. 1. In multis argumẽtis apparens eis per dies 40. Secunda est, vt patientiã nostrã informaret, quia mercedẽ debemus æquanimiter expectare, sicut agricola nõ statim post seminationem metit, sed fructuũ maturitatẽ expectat. Tertia est propter discipulorũ cõsolationẽ, vnde

Exaltatus fuit Christus, & quo modo.

Ascẽsio christi mirabilis

Ascensio Christi nobis salutaris

Actor. 1

Psal. 46

Genes. 32

Qualiter angeli interfuerint.

Ascensioni christi.

Quos in cælum secũ duxerit Christus.

Luc. 24

Christus nõ statim post resurrectionem ascẽdit & quare.

vnde dicit glossa, Actu. 1. Sicut 40. fuerunt horæ mortis Christi, ita 40. diebus cum eis cõuersatus est post resurrectionem, quia consolatio diuina excedit tristitiam humanam. Nota quòd Christo conuenit descendere de cœlo tantummodo secundum diuinam naturam, quia Deus illuc ueni-re dicitur, ubi speciali affectu apparet, sed ascendere propriè ei conuenit secundum humanã naturam, quia secundum illam solummodo mutat locum, non secundum diuinam naturam.

Secundum quàm naturam mutat Christus locum.

De consessu Christi ad dexteram patris. Cap. 25.

Nomina dextera quid intelligatur

Marc. 16

Aequalis filius patri.

Hebr. 8

Potiora bona quid designant.

Ascendens Christus in cœlum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Duo intelliguntur per dexteram. Primum est æqualitas maiestatis, ad quam Christus sedet secundum diuinitatem. De hæc dextera loquitur Aposto. dicens. Talem habemus pontificem, qui consedet in dextera maiestatis in excelsis. Secundum est, per dexteram intelliguntur potiora bona gloriæ in quibus Christus sedet secundum humanitatem, quoniam collatum est ei à Deo quicquid cõferri potuit. Et licet ab instanti conceptionis Christus accepit bona gratiæ & gloriæ in anima, eadem tamen bona fuerunt in ascensione manifesta, & in loci congruentia completa. De hac dextera dicitur ad Colos. 3. Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, ubi dicit glo. ꝙ sursum ubi sedet Christus, sunt potiora bona gratiæ & gloriæ. Dicimus ergo ꝙ ascensio Christi fuit tam ad locum, quam ad dignitatem. In quantum quidem fuit ad locum, sic ascẽdit super

Ascensio Christi qualis fuerit.

Super quos cælos ascen

omnes

omnes cœlos, id est, ad dignissimum locum cœli empyrei, siue ad altissimam eius partem, eo quòd nobilissimo Christi corpori congruit locus talis. Non tamen est dicendum quòd corpus suum sit obligatum ad locum illum, sed quia locus ille sit sibi secundum congruentiam deputatus. Inquantum autem ascensio fuit ad dignitatem, sic sedet ad dexteram patris, non tamen quo ad situm, qui patri non conuenit, sed quo ad excellentiam duplicem sicut dictum est, quia per dexteram intelligitur uel æqualitas maiestatis, quæ competit Christo secundũ diuinitatem, uel perfectio præmij, quæ sibi competit secundum humanitatem. Prætereundum quoque non est, quòd credimus Christum ad dextram Dei patris sedentem. Stephanus autem uidit eum stantem à dextris Dei, quia non credimus eum regnantem & quiescentem, quod notatur in sessione, sed Stephanus in tribulatione positus habuit propugnatorem & susceptorem, unde uidit eum stantem. Merito Christus sedere dicitur ad dexteram Dei. Sedere quidem, quia laborauit. Psal. 87. In labore fui à iuuentute mea. Ad dexteram autem, quia diu fuit in sinistra aduersitatis. Psalm. 37. Afflictus sum & humiliatus sum nimis, &c. Dei quia post abiectionem merito debet cõsequi gloriam, quia qui se humiliat, exaltabitur.

deris christus. *corpus christi non obligatum loco & quomodo*

Quomodo sit in dextera patri.

Sedet et stat christus à dextris Dei, & quomodo. Act. 7. Stephanus quid in agone habuerit

Luc. 14

Finis Libri Quarti.

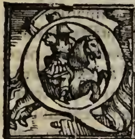
COM-

De gratiarum ſanctificatione.

De virtutibus, & origine gratiæ. Cap. I.

Deus deſcendit de cœlo, & quomodo. Io. 6 8. et 16. Spiritus rationali eleuatur & quomodo.

QVEMADMODVM de cęlis Deus non deſcendit per eſſentiam ſuam incommutabilem, ſed per influentiã ab ipſo manentem, ita nec ſpiritus rationalis eleuatur ſupra ſe per ſitum localem, ſed per habitum deiformem. vnde neceſſe eſt ſpiritui rationali, ſi debet eſſe dignus æternæ beatitudinis, quòd particeps fiat influentiæ bonitatis diuinæ.

De origine virtutum & gratiæ. Cap. 2.

Ad bonum gloriæ qualiter perueniendum.

AD bonum gratiæ non poteſt quis per ſe uenire, cùm hoc non ſit ſecundum limites naturæ, ſed ſecundum influentiam largitatis diuinæ. Sicut enim creatura pro ſua defectibilitate ſuo principio ſemper eget, ut ſit in eſſe naturę, ſic idem principium pro ſua bonitate influere non ceſſat creaturæ rationali uitam ſpiritualem, ut bene ſit ei in eſſe gratiæ, quam habere non poteſt

ſine

sine Deo largitore. Veruntamen inexcusabilis est homo si gratiam gratum facientem non recipit, quia gratia gratis data semper præsto est liberum arbitrium excitare & commouere, cuius est huic admonitioni consentire, & hoc est, quod in se est facere, quo facto potest homo ad gratiam gratum facientem se præparare. Quanuis enim gratia Dei sic habeatur Dei dono efficiente, non tamen sine libero arbitrio cõsentiente, quia sicut ait Aug. Qui creauit te sine te, nõ saluabit te sine te. Igitur gratia gratum faciens à tribus est, sed aliter & aliter. Est enim à Deo efficiente, à gratiã gratis data liberum arbitrium excitãte & mouente, & à libero arbitrio consentiente. Quanuis enim liberum arbitrium non possit gratiam efficere in homine, potest tamen se ad hoc habilitare, & præparare vt habeat, sicut aliquis non potest illuminare domum, potest tamẽ aperire fenestram, quo facto sol intrat, & domũ illuminat. Quod autem dico de libero arbitrio cõsentiente, intelligo de adultis quia in paruulis sufficit fides parentum, & sacramentum ecclesiæ & meritũ Christi, & excusat eos impotentia sui. Sciendum etiam ꝙ habitatio siue præparatio ad gratiam triplex est, scilicet efficiẽs, formalis, & materialis. Prima est à Deo. Secunda à gratia gratis data. Tertia à nobis. Anima nanque habet facultatem & instrumẽtum instinctum cognoscendi & diligendi Deum ex natura, sed non habet cognitionem veritatis, & ordinem dilectionis, nisi ex gratia. Ad opera bona tria nos incitant, scilicet lex naturæ, quæ scripta est in corde hominis, dicens: Quæ vultis vt faciant vobis homines ita & vos facite, & cætera.

Ioan. 15
Hominẽ ad gratiã gratum facientem se dispo nere quomodo contingit
Ephe. 2
Gratiã grã tum faciens à quibus est.
Liberum arbitriũ quid faciat ad gratiam habendam.
In paruulis fides & sacramentum & quomodo
Præparatio ad gloriam quadruplex est.
2. Cor. 5
Quid à natura habeat anima.
Incitãt tria ad opera bona.
Tob. 4
Matth. 6

Ratio, quæ dicit ea esse delectabilia, vtilia & honesta. Gratia, quæ dicit seruiendum esse Deo, quia summè bonus, subueniēdum proximo, quia Dei filius, quia imago Dei, quia in beatitudine socius. Gratia non datur ei, qui se non habilitat ad gratiam, & de hoc multa habes exempla, scilicet, in illo qui ad largientem manum non extendit, quia Deus quantum in se est, dat omnibus affluenter. In illo qui cōtra lumen oculos claudit, cū Deus faciat oriri solem suū super bonos & malos. In illo qui fontem reperiens, fundū vasis sursum erigit, quia Deus, sicut ait Aug. ingenti liberalitate atq; libertatis vbertate replet oēs creaturas pro captu earum. In illo qui domum suā sepit spinis, ne amicus ingrediatur. Ipse verò Deus semper stat ad ostium, & pulsat. In illo qui cātabrum & zizania nō extirpat de agro suo, propter quod fructus proficere non possunt. In illo qui ligna igni subtrahit, quia tunc ignis deficit. In illo qui ad sumendum cibum negligit os aperire, quia talis deberet merito fame mori. In illo qui tempore pugnæ arma proijcit, quia talis sæpe capitur & vulneratur. In illo, qui mouere negligit remos tēpore tēpestatis, quia talis submergitur. In illo, qui existens in ægritudine medico contradicit. Gratia nobis procedit à Deo, sicut radius à sole, sicut germen à radice, sicut mel à flore, sicut riuus à fonte, sicut imago ab artifice secundū exemplar interius, & facturam exterius.

Ioan. 1
Genes. 1
Matth. 22
Iac. 1
Matth. 5
Hier. 24
Apoc. 3
Matth. 13
Gratia à deo procedit, & quomodo.

De distinctione gratiarum. Cap. 3.

Gratia multipliciter dicitur.

GRatia dicitur tripliciter. Primo generaliter, & sic gratia est adiutorium diuinum creaturæ

ræ gratis impenſum, & indifferéter ad quemcunque actum, quia ſine huiuſmodi adiutorio gratiæ nihil poſſumus facere, imo nec in eſſe durare. Secundo dicitur gratia ſpecialiter, & talis gratia dicitur gratis data, ſcilicet donũ quo ſe homo præparat ad ſuſcipiendum donum Spiritus ſancti. Huius enim gratiæ eſt reuocare liberum arbitrium à malo, & excitare ad bonum, ſine qua nullus facit ſufficienter quod in ſe eſt, vt præparet ſe ad ſalutem. Tertio dicitur gratia propriè, ſcilicet donum diuinitus datum ad merendum, quod quidem donum gratia gratum faciens appellatur. Sine iſta gratia nullus poteſt mereri, nec in bono proficere, nec ad gloriam peruenire. Iſta triplex gratia ſumitur ex verbis Apoſtoli, vbi ait 1. Corinth. 15. Gratia Dei ſum id quod ſum, ecce prima, & gratia eius in me vacua non fuit, ecce ſecunda, ſed gratia eius ſemper in me manet, ecce tertia. Pręter prędicta dicitur gratia gratias dans, ſcilicet Deus. Item gratia gratiæ ſignum, vt eſt prophetia, & poteſtas faciendi miracula. Gratia gratum faciens diſtinguitur in operantem & cooperantem. Gratia operans dicitur pręueniẽs, & incipiens, ac liberans, quia peccatum expellit. Gratia cooperans dicitur ſubſequẽs, & perficiẽs, ac adiuuans, quia liberum arbitrium adiuuat, & ei cooperatur in merito. Multipliciter diſtinguitur bonum. Eſt enim bonũ per eſſentiam, & hoc eſt Deus. Vnde nemo bonus, niſi ſolus Deus. Eſt & bonum per participationem, & illud diſtinguitur in bonum gratiæ, & in bonum naturæ. Vnde Auguſt. Omne quod eſt, inquantum eſt, bonum eſt Geneſ. 2. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, &

Pſ. 45. 123
Heb. 1
Gratia gratis data.
Gratia propriè quid.
Ioan. 15
Gratiæ ſignum.
Gratia operans et cooperans.
Pſal. 58
Bonum multiplex.
Marc. 10
Bonum per eſſentiam.
Bonum per participatione m.

erant ualde bona. Item est bonum in genere, hoc est bonum in obiecto, sicut est eleemosyna. Nam ibi est actus in debita materia, etiam si desit forma substantiarum. Item est bonum ex circunstantia, hoc autem est quando bonum ex genere vestitur debitis circunstantijs, sicut est dare eleemosynam indigenti tempore debito ex compassione, & huiusmodi. Item est bonum uirtutis, & hoc est quando additur operi perfectio ex parte operantis, quæ est per habitum mentis bene constitutæ. Item est bonum meritorium, quando additur ut ipsi operi debitus finis, hoc est bona intentio super motum naturalem. Item est bonum gratiæ, ut est ipse habitus gratum Deo faciens. Item est bonum gloriæ, ut bonum remunerationis æternæ.

Bonum in genere. *Bonũ ex circunstantia.* *Bonum virtutis.* *Bonum meritorium.* *Bonum gratiæ, bonum gloriæ.*

De effectu gloriæ. *Cap.* 4.

Effectus gratiæ quid, & qui.

Effectus gratiæ est quòd excitat liberum arbitrium ad bene cogitandum, & sanat ipsum mutando affectum, ipsumque corroborat perducendo ad actum. Item gratia hominem Deo reconciliat, à peccato liberat, & pœnam æternam in temporalem commutat. Item gratia opera nostra meritoria facit, & bona per peccatum amissa restituit, ac stabulum in palatium conuertit. Itẽ per gratiã efficitur animo sponsa Christi, filia regis æterni, & tẽplum spiritus sancti. Itẽ gratia ipsam animã purgat, illuminat, & perficit. Item gratia mentẽ eleuat, Deo assimilat, & spirituali solatio cibat. Nota quòd quanuis uirtus gratuita simul insit, animæ, cum gratia non tamẽ habet effe-

Luc. 15. *Luc. 10.* *1. Cor. 6.*

ctum

ctum suũ tam cito sicut gratia, quoniam effectus gratiæ est facere gratum Deo, & facere dignum vita æterna, & hic effectus statim inest puero post baptismum. Virtutis autem effectus est elicere actum meritorium de potentia, & hic effectus nõ statim inest puero post baptismum. Hoc autem non est propter defectum virtutis, sed propter impotentiam naturæ agentis. Puer enim non est aptus ad actus uoluntarios. Vnde sciendum quòd triplex est perfectio. Prima est gratiæ, & causat gratuitum. Secunda est uirtutis, & causat bonum actũ. Tertia est operis uirtutis, & causat meritũ. Prima perfectio perficit animam, secũda perficit animæ potentias, tertia perficit ipsos actus.

In puerogratia & quõ.

Perfectio.

De virtutibus, & primo quid sit virtus. Cap. 5.

NVnc de uirtutibus est agendum, & primo quid sit uirtus. Virtus est ut ait Augu. bona qualitas mentis, qua bene uiuitur, qua nullus male utitur, quam solus Deus in homine operatur. Hęc diffinitio datur in comparatione ad agentẽ. Item secundũ Aug. uirtus est habitus mẽtis bene institutæ, hæc datur in comparatione ad bonum in quo est. Itẽ dicit Philosophus, Virtus est habitus uoluntarius in mediocritate consistens quo ad nos, terminata ratione prout sapiẽs determinabit. Hęc diffinitio datur in cõparatione ad actũ circa quẽ est. Item Philosophus, Virtus est dispositio perfecti ad optimum, hæc datur secundum comparationem ad finem. Item Isidorus, Virtus est naturæ habitus, animę decus, uitæ ratio, morum pietas, cultus diuinitatis, honor hominis,

Virtus quid.

In comparatione ad agẽtem et ad bonum, & ad actũ, & ad finem.

Effectus virtutis.

æternæ beatitudinis meritum, hæc datur in comparatione ad effectum. Diffinitio Aug. sic exponitur, Virtus est bona qualitas, hic ponitur qualitas pro genere, bona verò dicitur ad differentiã malarum qualitatum animæ. Dicitur quoque bona, quoniam à bono Deo datur, & bonos tantum inhabitat, & bonos facit, & ad bonum perducit. Mentis ponitur ad differentiam qualitatum, quæ sunt in corpore. Qua bene viuitur, ponitur ad differentiam qualitatum, quibus rectè intelligitur, sicut est scientia. Qua nullus malè vtitur, ponitur ad differentiam qualitatum, quibus bene & malè vti possumus: Quam solus Deus operatur in homine, ponitur ad differentiam virtutum cardinalium, quæ habentur per acquisitionem. Circa aliam diffinitionem Augu. notandum est, quòd ibi ponitur habitus mentis bene institutæ, & hoc ad similitudinem regni, quod tunc bene instituitur, quando rectè consulitur, & bene imperatur, & iuste obeditur. Eodẽ modo bene instituta est mens, si ratio rectè consulit, si voluntas bene imperat, si sensualitas debito modo obtemperat. Etymologia virtutis hæc est, Virtus dicitur quasi vis intus, & hæc vis consistit in aggressione arduorum, in tolerantia aduersorum, & in abstinentia placitorum. Item dicitur virtus quasi viror nitens. Item dicitur virtus quasi virum tuens. Item dicitur virtus quasi viribus nitens. Item dicitur virtus quasi viri status.

Exponitur.

Ioan. 1.

Virtut. cardinal. habẽtur & quomodo.

Pax regni ex bona institutione.

Luc. 11

Mens bene instituta quomodo.

Vis.

Virtus vnde.

De perfectione virtutum. Cap. 6.

CVm virtus in medio consistat secundum Philosophum, illud medium est in tribus, scilicet

Virtus ĩ medio & q̃uo.

cet in agendis, in habendis, & in ſuſtinendis. In agendis, ſcilicet intra, ſupra, & citra modũ. Apoſto. Rationale ſit obſequium veſtrum. Roma. 12. In habendis ſcilicet inter ſuperfluum & indigentiam. Prouerb. 30. Diuitias & paupertates ne dederis mihi. In ſuſtinendis, ſcilicet inter eleuari in proſperis, & deijci in aduerſis. vnde illud Deutero. 5. Non declinabitis neque ad dextram, neque ad ſiniſtram. Multiplex eſt perfectio, ſcilicet ſufficientiæ, hanc habent omnes exiſtentes in charitate. Ordinis, huius proprium eſt ſeruare continentiam. Religionis, huius proprium eſt renunciare omnibus. Prælationis, ad hanc pertinent ponere animam pro ouibus ſuis. Securitatis, huius proprium eſt habere mortem in deſiderio, & vitã in patientia. Ad primam perfectionem tenetur quilibet, ad vltimam verò nullus tenetur, ſed ad tres medias tenetur aliqui ex voto, ex officio, &c. Virtus cõparatur multis rebus; ſcilicet Auro. Eccl. 2. Aurũ probat fornax. Theſauro abſcondito. Matt. 13. Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito. Gemmis. Eccleſ. 50. Quaſi vas auri ſo. or. o. la. preci. Armis. 2. Reg. 1. Quomodo ceciderunt fortes in prælio, & perierunt ar. bel. Arboribus. Matth. 7. Omnis arbor bona fructus bonos facit. De hoc Hugo de ſancto Victore. Arbor ſapientiæ per timorem ſeminatur, per gratiã irrigatur, per finem radicatur, per deuotionem germinat, per deſideriũ creſcit, per charitatem roboratur, per ſpem viret, per circumſpectionem frondet, per diſciplinam floret, per doctrinam fructificat, per patiẽtiam matureſcit, per mortem carpitur. Item virtus comparatur floribus. Cant. 2. Fulcite

Perfectio multiplex. *1. Cor. 13* *Luc. 14* *Ioan. 10* *Rom. 9* *Luc. 21* *Ad perfectionẽ tenentur qui & ad quot.* *Virtutis cõparatio.* *Arbor ſapiẽtiæ.*

me floribus. Fontibus, Can. 4. Fons hortorum, puteus aquarum viuentiũ. Semitis. Prou. 3. Viæ eius viæ pulchræ, & omnes ſe, eius paci. Veſtibus. Pſ. 44. Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deau. Stellis, Baruch. 3. Stellæ autem dederunt lumen in cuſtodijs ſuis. Pigmentis, Cant. 3. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus? Cibarijs. vnde dominus in Euang. Ioan. 4. Meus cibus eſt, vt faciam voluntatẽ eius, qui miſit me. Alijs, Pſal. 54. Quis dabit mihi pennas ſicut col. Tres ſunt bonæ conditiones virtutis, quæ ſunt tentationis remotio, actuum multiplicatio, & in bono delectatio. Primũ ipſam virtutem in radice firmat: ſecundum quaſi floribus decorat: tertium ſapore fructuum delectat. Similiter dicendum eſt quòd ad conſummationẽ virtutum quatuor iſta concurrunt, ſcilicet diſpoſitio præparans, habitus informans, operatio probans, præmium coronans.

Alia virtutis comparatio.

Conditiones virtutis tres

Ad conſummationem requiſita, & quæ.

De æqualitate virtutum. Cap. 7.

Aequalitas virtutum in quibus contingit.

VIrtutes omnes in homine ſunt æquales, licet inter ſe diſtinctæ ſint, per proprias excellentias, & hæc æqualitas in multis conſiſtit. Aequales nanque ſunt virtutes. Primo quantum ad eſſentiam, quia omnis virtus ſimplex eſt. Secundo, quantum ad equalem radicationem in anima, ſecundum quod ſunt in ipſa. Tertio, quantum ad relationem ad eũdem finem, quia omnes propter Deum operantur. Quarto quantum ad æqualem effectum, quia æqualiter faciunt dignum vita æterna. Quinto, quantum ad æqualem facilitatẽ ad

actus tuos quantū in ipsis est, nisi impediātur. Sicut uirtutes æquales sunt prædictis modis, ita inæquales sunt alijs modis. Primo quantū ad usum quia sunt sicut arma. Sed sicut miles non pugnat æqualiter cum omnibus generibus armorū, quæ habet, imò melius pugnat cum illis, quæ frequentius visitauit, sic est de uirtutibus. Secūdo quantū ad auctoritatem, quia secundū hoc maior omnibus virtutibus charitas. Et quælibet uirtus potest esse maior alia secūdū aliquā prerogatiuā, quam habet secundū aliquē affectum. Tertio, quantū ad feruoré, quia uirtus una feruētius operatur, quā alia. Sciendū est q eadē uirtus non est æqualis sibi semper. Crescunt enim uirtutes multis modis, scilicet quantū ad intentionē, quantū ad radicationē, quantum ad potentiam uirtutis, quantū ad maiorem expressionem diuinæ similitudinis, & quantum ad diuturniorem permanentiam. Præterea crescente vna uirtute crescunt omnes, & habes exemplum in cithara, in qua si debet esse debita proportio sonorum necesse est ut quādo una chorda tenditur, etiā omnes aliæ tendātur, ne in harmonia fiat dissonantia. Quare aūt polleat aliquis usu unius uirtutis potius, quā alterius, multæ sunt rationes. Prima est, quia Deo sic placet, qui dator est uirtutis. Secūda est natura cōplexionis, quæ magis est consona operibus vnius uirtutis, quā alterius. Tertia est usitatio, quia excitauit se quis magis circa unam uirtutem quā circa aliam. Quarta est quia minus impugnatur à uitio contrario illi uirtuti. Quinta est quia maiorē habet discretionem in operibus unius uirtutis, quam alterius. Quælibet enim uirtus habet suas propria

Virtutes inæquales, & quibus modis.

I. Cor. 13.

Crescūt uirtutes, et qūo

Crescūt omnes uirtutes

Similitudo

Usus uirtutis pollet, & quomodo.

Iac. I.

Virtus habet proprias rationes.

propriàs ratiões. Sexta est difficultas status, quia cum de nouo quis conuertitur, licet habeat maiorem charitatem, quam alius qui diu fuit in charitate, non tamen est ita bene expeditus ad bene agendum, sicut ille, propter reliquias peccatorũ, quæ adhuc inhærent. Magnitudinis scientiæ respondere debet magnitudo virtutis, & hoc multiplici ratione, scilicet ratione exempli diuini. Io. 1. Plenum gratiæ & veritatis. Luc. vlt. Potens in opere & sermone. Act. 1. Cœpit IESVS facere, & docere, &c. Ratione exempli angelici, qui quãto plus cognoscunt, tanto plus diligunt. Ratione exempli humani Matth. 5. Qui autem fecerit, & docuerit, hic maior, &c. Ratione exempli naturalis quoniã lux, & calor in Sole proportionantur. Ratione obligationis. Luc. 12. Seruus sciens voluntatem Domini sui, & non faciẽs plagis vapulabit multis.

Magnitudo virtutis sciẽtiæ magnitudini correspondet.

De connexione virtutum. *Cap.* 8.

CONnexæ sunt sibi virtutes & coordinatæ, ita ut qui vnam habet, habeat omnes. Prima ratio est largitas Dei dantis, quia non dat vnam sine alia. Secunda ratio est, quia sicut unum membrum indiget alio, sic est in uirtutibus. Tertia ratio est, quia sicut in cithara si defuerit vna chorda, non erit harmonia perfecta, ita nec in anima erit spiritualis melodia, nisi adsint omnes virtutes. Quarta ratio est, quia contra singula vitia sunt alique virtutes. Vnde oportet omnes virtutes habere, ut omnia uitia impugnentur. Nam sicut miles mundi nõ est expeditus nisi omnia sua

Virtutũ connexio quõ. *Rom. 12.*

Virtutes cõtra vitia. *Iac. 2.*

arma

arma habeat, ita nec miles Christi si aliqua uirtus sibi defuerit. Quinta ratio est, quia sicut stellæ & planetæ semper sunt in sphæris suis, ita uirtutes in anima esse debent. Sexta ratio est, quia anima est sicut vas auri solidum ornatum lapide pretioso, id est, virtutibus. Septima ratio est, quia anima est sicut hortus nobilis, cui non deest decor alicuius floris vel arboris. Octaua, quia anima est sicut apotheca cui deesse non debet alicuius radicis vel pigmenti medicina. Ea autem, quę de connexione virtutum dicta sunt, intelligi debent de virtutibus gratuitis, quæ omnes quo ad habitus sunt connexæ sicut quo ad actus merito rios sunt æquales. Et licet similes sint uirtutes, tamen aliquæ dicuntur matres virtutum, non quòd habitus virtutis generet habitum, sed motus motum sicut dicit Bern. vbi inquit, Lectio parit cognitionem, cognitio amorem, amor frequētiam, frequentia familiaritatem, familiaritas fiduciam, fiducia facilem impetrationem. Secundum hunc modum quatuor dicuntur esse matres virtutum, scilicet, fides origine; quia ex motibus fidei surgunt motus aliarum virtutum, Chraritas educatione, Prudentia regimine, Humilitas conseruatione. Vitia uero non sunt connexa sicut virtutes cuius ratio est, quia vitia sunt in nobis ex operationibus nostris; quæ similes non sunt. Virtutes autem theologicæ non sunt in nobis per acquisitionem, sed per infusionem. Alia ratio est, quia vitia sunt opposita adinuicem, sicut auaritia, & prodigalitas, quod non est invirtutibus.

Eccle. 10.
Cant. 4.

Cōnexio uirtutum quō intelligitur.

Matres virtutum quæ & quot.

Hebr. 11.
1.Cor. 13.
Luc. 16.
Luc. 1.

Vitia non sunt connexa, & quare.

De commendatione virtutum. Cap. 9.

Commendatur virtus, & à quibus VIrtus commendabilis est, primo, à causa efficiente, quæ est Deus. Ipsam enim ut ait Augu. solus Deus in homine operatur. Secundo, à causa materiali in qua est, quia non nisi in bonis inhabitat. Non est autẽ sic de bonis naturalibus & fortuitis, quia talia pluit Deus super iustos & iniustos. Tertio à causa formali, quæ est decor spiritualis. Psa. 44. Omnis gloria eius filiæ regis &c. Quarto, à causa finali. Augu. premiũ uirtutis est ipse, qui uirtutẽ dedit, virtus est bona multipliciter. Primo in se, quia sicut ait Aug. virtus est bona qualitas mentis. Nota quòd bona possessio est, quæ propinqua est ciuitati, hæc autem est intra ciuitatem, quia in anima. Secundo, in cooperatione. Heb. 13. Optimũ est gratia &c. Tertio in operatione, quia bonũ facit hominis opus, quod non esset meritorium, nisi ex uirtute procederet. Gregor. Nihil habet uiriditatis ramus boni operis, nisi manserit in radice charitatis. Quarto, in commutatione, quia de lupo facit agnum, & tenebras conuertit in lucem. Malum enim culpæ mutat in bonum gratiæ, & malum pœnæ mutat in bonum gloriæ, quòd significat aqua mutata in uinum. Quinto in distinctione, quia per virtutes distinguuntur filij Dei, à filijs diaboli. Ioan. 13. In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dil. ha. ad inuicem. Sexto, in exemplificatione, quia omnes sancti studebant virtutibus. Vnde commendamus in Abel innocentiã, in Abrahã obedientiam, in Ioseph continentiã, in Moy-

1. Cor. 12.
Matth. 5.
Virtus bona est, & quõ.
1. Corin. 13
Ioann. 2.
Genes. 4.
Matth. 23.
Genes. 12.
Num. 12.
2 Reg. 6.
Laudabilis virtus, & quare.

Moyse mansuetudinem, in Dauid humilitatem, & sic de alijs. Laudabilis est uirtus propter multa. Quia magnæ dignitatis: Christum enim doctorem habuit. Vnde Matt. 11. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Quia magnæ sublimitatis. Tul. Virtus vna est altissimis defixa radicibus. Quia magnæ iucunditatis. Psal. 132. Ecce quàm bonum, & quàm iocundum: Quia magnæ retributionis Psa. 118. In custodiẽdis illis retributio multa. Quia magnæ utilitatis, Boet. Nunquam sine pœna sunt uitia. & nunquam sine præmio sunt virtutes. Quia magnæ securitatis, Tul. Hæc demũ sapiẽtia est, ut omnia tua in te posita esse dicas. Cõmendabilius est studiũ uirtutis studio scientiæ, ratione exempli, quia sancti sic fecerunt. Ratione auctoritatis. Apost. Non in sermone est regnum Dei, sed in uirtute. 1. Cor. 4. Ratione effectus, quia uirtus peccatum expellit, sciẽtia non. Ratione originis, quia virtus à Deo infunditur, scientia per studium acquiritur. Ratione finis, quia finis virtutis est gloria, & non scientia. Ratione obiecti, quia virtutis obiectum est bonum, scientiæ autem uerum. Ratione materiæ in qua est, quia virtus non nisi in filijs Dei, scientia non semper. Ratione securitatis, quia securius est esse bonum, quàm esse philosophum. Ratione honestatis, quia maior gloria est sequi Deum, quàm Aristo. Ratione vitandi mali, quia primi parentes si extendissent ita manum ad lignum vitæ sicut ad lignum scientiæ, non incurrissent tot mala in se & in posteris sicut incurrerunt.

Studium à studio differt & quo.

1. Corint. 8.

Ioann. 8.

Genes. 3.

De esse-

De effectu virtutum. Cap. 10.

Gaudiũ virtutis à gaudio mundi differt.

VIrtutis gaudium præcellit gaudium mundi, in iugitate, seu duratione. Pro. 15. Secura mens quasi iuge conuiuium, sed gaudium hypocritæ ad instar puncti. Iob 20. In puritate conscientiæ, sicut mundius quiescitur in floribus, quã in luto. In dignitate. Glo. ad Gal. Elatio animi de his quæ digna sunt, gaudium mundi de indignis est. In salubritate. Sap. 8. Nihil vtilius in vita hominis, econtra gaudium mundi. Pro. 14. Extrema gaudij luctus occupat. In libertate. Ad Gal. 4. Qua libertate Christus nos liberauit, & rursum, In libertatem vocati sumus. Peccator autem ligatus est. Pro. 5. Iniquitates suę capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. In diuina præsentialitate. Aug. Tale bonum est Deus, ut nemini eũ deserenti bene sit, sed nota contrariũ in malis. Virtus operatur mira multipliciter. s. in cęlo, cui vim facit. Vnde Matt. 11. Regnum cœlorum uim patitur, &c. In mundo, quia custodit hominem, ne comburatur igne cõcupiscentiæ, & ne mergatur in aquis uoluptatis, ne inquinetur luto incontinentiæ, & ne laceretur spinis auaritiæ. In corde humano, quia vulneratum sanat, inquinatum mundat, mortuum uiuificat, excæcatum illuminat. In inferno, quia ignis infernalis nõ potest lædere virtuosum, sicut nec ignis materialis Salamandram. Virtus rationabilem illuminat ad cognitionem veri, concupiscibilem excitat ad amorem boni, irascibilem confortat ad detestationem mali. Item Deo assimilat, quia patri per virtutis uigorem, filio

Virtutis operatio.

Virtus erga tres vires quid agat.

Virtus Deo assimilat.

filio per ueritatis splendorem, spiritui sancto per charitatis feruorem. Angelis confirmat Hieron. In carne enim præter carnem uiuere, naturæ est angelicæ, non humanæ. Mentem iucundat, ornat subleuat, honorat, sanat, uiuificat, cibat, ditat, mũdat. Item uirtus mala præterita expellit, præsentia impugnat, & à futuris præmunit. Item virtus mentem bene instituit, dilectum Deo hominem facit, fructum tam premij, quàm meriti adducit, temporalia discretè disponit, opera quæ in se indifferētia sunt bona facit. Sicut ea, quæ dicta sunt declarant nobis effectus virtutum generales, ita sunt etiam singularum uirtutum effectus aliqui speciales. Sicut est ꝙ humilitas Deo subijcit, pęnitentia reducit, iustitia deducit, obedientia conducit, patientia perducit, perseuerantia introducit, puritas iungit, charitas Deo vnit.

De meritis uirtutum. Cap. II.

Meritum quid.

MEritum est boni operis efficacia ad obtinēdum id quod non habetur, vel ad habendũ iustius quod habetur. Vnde per meritum de non debito fit debitũ, & ipsum debitum fit magis debitum. Sicut rex dat equum, quem miles non meruit, sed per vsum equi meretur eundem equum iam datum. Ad intelligendum autem prædicta sciendum quòd triplex distinguitur meritum, scilicet, congrui, digni, & condigni. Meritum congrui est per quod disponitur subiectum, ut possit recipere gratiam, secundum rationem diuinæ iustitiæ. Istud uocatur dispositio materiæ, scilicet dum quis facit quod in se est. Meritum digni di-

Ex nõ debito debitum.

Meritum triplex.

cit

cit idoneitatem operantis ad assequendum, id quod meretur. Meritum condigni dicit æqualitatem meriti ad remunerationem: dico autē æqualitatem non arithmeticam, sed geometricam, id est, non quantitatis, sed proportionis. Et hoc patet, quia Deus semper remunerat supra meritum sicut punit citra condignum. Vnde non est inter meritum & premium æqualis quantitas, sed proportio, quia apud Deum non est iustitia commutatiua, cum nulli debeat aliquid; sed distributiua. Vocatur autem iustitia commutatiua, iustitia fori, quia datur vnus panis pro uno denario, vel ulna panni pro solido. Iustitia uero distributiua est principium quod distribuuntur dona, secūdum proportionem ad merita, & ista est apud Deum. Vnde Apost. 1. ad Corint. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Dicendum ergo quòd nullus meretur sibi primam gratiam merito digni vel merito cō digni, sed tantummodo merito congrui. Similiter existens in charitate non potest alteri mereri primam gratiam merito condigni, sed merito digni, & merito congrui. Potest autem existens in gratia mereri sibi augmentum gratiæ ex condigno, & per consequens merito digni, & merito congrui, prout superius exposita sunt. Præfati tres modi merendi generaliter habentur, unde si alij inueniuntur, ad eosdem tres reduci poterunt. Cum ergo dicitur quòd beata uirgo meruit portare Christum, intelligendum est comparatiue, id est, meruit ipsa potius quòd portare debuit quàm alia, vel potest intelligi de merito condigni. Item mali dicuntur meriti temporalia, quia nullum

Aequalitas meriti ad premium & quomodo.
Rom. 8.
Iustitia apud Deum quō.
Iustitia commutatiua quid.
Iustitia distributiua quid.
Mereri primā gratiam quomodo.
Mereri alteri quomodo.
Luc. 1.
Portare Christū meruit beata virgo quō.

bonum irremuneratũ, sicut nullum malũ impunitũ, sed hoc dicitur impropriè, quia opera in mortali facta nõ sunt directè bona, cũ non sint informata charitate, sed quia talia opera aliquid boni habẽt: Dominus interpretatur eã, út bona, & aliquid dat pro eis. Itẽ peccator quãdoque meretur occasionaliter, quia pauperes interdũ obtinent benefactoribus gratiã suis precibus, quarũ precũ occasio sunt eleemosinæ. Item satis impropriè sumitur meritum, ubi dicitur; Fœlix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem. Ibi enim ponitur meruit, pro exigebat.

Mali mereri tẽporalia quomodo.
Isa. 59.
Act. 20.
Gregorius in benedictione cerei paschalis.

De habilitatione virtutum. *Cap. 12.*

QVamuis nullus sibi mereatur primam gratiam, secundum quod dictum est, potest tamen peccator se habilitare ad gratiam, faciendo quod in se est, quia nulli talium gratia denegatur. Hoc autem non est ex merito digni, uel condigni, sed congrui. Hæc autem congruitas multo magis est ex parte Dei gratiam conferẽtis, quàm ex parte hominis se ad gratiam habilitantis; quia in præparatione ad gratiam & infusione gratiæ habet se anima ad modum materiæ, ipse uero Deus, vt primum mouens & efficiens. Alia ratione patet, quòd huiusmodi congruitas magis est à Deo, quàm ab homine; quia habilitatio, quæ est ex parte hominis, solummodo dat locum diuinæ misericordiæ, ut salua iustitia possit alicui conferri gratia, quia iniuria fieret diuinæ iustitiæ, si tali daretur gratia in quo esset obex, id est, uoluntas peccandi. Sufficiens igitur habilitatio

Habilitare ad gratiam quomodo.
Congruitas vnde.
Psal. 83.

ad gratiam est si homo facit quod in se est. Facere autẽ quod in se est tria cõplectitur, scilicet vt homo actum peccandi & uoluntatem peccandi deserat. & conetur in bonum prout est sibi possibile. Nota quòd omne meritum uel demeritum acquiritur in hac uita. Item non bonum facere, sed benefacere, laudabile est. Non enim verbis, sed aduerbijs meremur. Vnde versus.

Facere quod in se est quõ.

Facere bonũ vel beneq̃uo

In uitæ meritis præsunt aduerbia verbis.

De operibus meritorijs. Cap. 13.

Opera meritoria totaliter sunt à gratia, & totaliter sunt à libero arbitrio licet principaliter à gratia; quia gratia comparatur ad liberum arbitrium sicut sessor ad equum. Sicut enim sessor equum dirigit, ita gratia dirigit liberum arbitrium, in exercitio uirtutum. Per nos enim malum facere possumus, sed non bonum. Ad efficaciam merendi tria valent. Primum est difficultas operis, quod patet in martyrio. Secũdũ promptitudo voluntatis. Apost. Hilarem datorem diligit Deus. Tertiũ est magnitudo charitatis. Ipsa enim charitas põdus est sanctuarij, secũdum ꝙ omnia, quæ erant in tẽplo, ponderabãtur. Ad hoc quòd aliquot opus sit meritoriũ, tria requiruntur. Primò, ꝙ ipsum opus fiat in charitate, quia opera, quæ fiunt extra charitatẽ, mortua sunt, sicut caro extinctus. Secundo, ꝙ fiat ex charitate, multa enim fiunt in charitate, quæ tamen nõ sunt meritoria, ex eo ꝙ non fiunt ex charitate, id est, quia non referuntur ad finẽ debitũ. Tertio, ꝙ idẽ opus sit referibile ad bonũ. Hoc ideo dico, quia mala non possunt bona intẽtione fieri, alioquin seque-

Oseæ. 13.
Ad meritorũ efficaciã requisita.
Matth. 11.
2. Cor. 9.
Leuit. 27.
Vt opus sit meritorium quid.
1. Cor. 13.
Iac. 2.
Galat 5
Matth. 22. & 5.
Non omnia opera facta in charitate sunt meritoria & q̃uo.

retur

retur absurditas, quòd idem opus esset meritoriũ & demeritoriũ. Attenduntur autẽ tria in merito ex parte hominis, scilicet subiectum, hoc ex anima. Itẽ liberũ arbitriũ. Item intentio, sicut finis. His tribus respondent tria ex parte Dei, scilicet gratia, virtus, charitas. Et gratia quidẽ reddit subiectũ Deo gratum, uirtus autẽ habilitat liberũ arbitrium, charitas vero dirigit intensionem ad debitũ finẽ. Dicit Augu. ꝙ meritũ consistit penes liberũ arbitriũ occasionaliter. Hoc dicit, quia liberũ arbitrium facit ad meritũ, sed non sufficit penes uirtutẽ formaliter, hoc dicit, quia ex virtute tãquã ex forma procedit motus, & elicitur de potentia penes motũ uirtutum. Essentialiter, hoc dicit, quia motus essentialiter est meritum, quia quod est penes ipsum, est penes gratiam. Efficaciter, hoc dicit, quia sine gratia nullus motus est meritorius penes opus. Instrumentaliter, hoc dicit, quia opus exterius est, quasi causa instrumentalis ipsius meriti. Nota generaliter ꝙ non meretur sine gratia, neque passionibus inquantũ passiones sunt, neque motibus naturæ. Dicit enim Philosophus, Natura neque boni neque mali sumus, neque inuiti. Aug. Nemo inuitus bene facit, etiam si bonum est quod facit, neque libero arbitrio ligato. Quisquis enim non habet usum rationis & liberi arbitrij, non meretur, vel demeretur sicut sunt infantes, dormientes insani, & animalia bruta.

Ex parte Dei quid. Meritum in quo consistit

Ioan. 5.

De fine actionis. Cap. 14.

Finis actuũ quis.

QVia meritum vel demeritum circa finem actionum attenditur, ideo nota regulas de

hac materia. Ex fine dicitur actus bonus, vel malus. Malus actus non fit ex fine bonus. Vna intentio multos actus informat. Vnde si aliquis intendit unum solidum dare pro Deo, ita quòd quotidie det unum denariũ, si quandoque obliuiscitur
Psal. 9. & non refert in Deũ dationẽ huius denarij, tamẽ
Finẽ sub fine quomodò. datio est meritoria, propter ipsam intẽtionẽ primã. Finem sub fine potest quis ponere, verbi gratia, Aliquis intẽdit ire ad forũ, & hoc intendit, ut emat medicinas, & ad hoc emit eas, ut curetur ab infirmitate, & ad hoc curari desiderat, vt melius Deo seruiat. In isto vltimo præcedentes
Vltimo fine voluntates bonæ, vel malæ, & quõ. uoluntates omnes sunt meritoriæ propter vltimum: secundum enim ultimum finem omnes prçcedentes uoluntates iudicantur bonæ, vel malæ, maximè quando priores actus sunt indifferentes.
Diuersi fines quomodo. Diuersi fines non sunt faciendi, quorum vnus nõ sit ad alium referibilis: verbi gratia aliquis intendit ire ad quãdam domum, vt luxurietur, ad hoc, vult luxuriari, vt sanior sit, ad hoc vult esse sanus, vt seruiat Deo. Iste finis ultimus illã uoluntatem, quæ est luxuriari, non informat, sed potius econuersó illa uoluntas istam intentionem deformat, quia una intentio peruersa plures deprauat vo-
Intẽtio peruersa. lũtates. Nota quòd actio corporalis potest referri ad finem temporalem, dummodo postea referatur ad Deum. Actio autẽ spiritualis, ut prędica-
Actio corporalis, & spiritualis. tio, non potest referri ad finem temporalẽ etiam si illud tẽporale referatur ad Deũ. Et hoc est qđ
1. Cor. 9. dicit Aug. Debemus mãducare vt euãgelizemus, non euangelizare ut manducemus. Si autem in actionibus finis primus ponatur Deus, & finis ultimus aliquod temporale, peruersissimum est. Bene au-

ne autem licet cõstituere duos fines,scilicet temporalem & æternum, ut scilicet illud quod est æternum,finis sit vltimus.

Quid mereamur bonis operibus. cap. 15.

OPera bona sunt meritoria trium, scilicet vitæ æternæ,augmenti gratiæ,remissionis pœnæ.Primum respondet radici operis,scilicet,charitati,& hoc est præmium substantiale uitæ æternæ, præmium uero accidentale respondet generi operis,sicut & augmentum gratiæ, qui ab operibus excellentibus & supererogatiuis meremur magis augmentum gratiæ, quàm alijs operibus. Remissio autem pœnæ respondet pœnalitati operis, quia opera, quæ magis sunt pœnalia, magis sunt meritoria remissionis pœnæ. Est enim regula in theologia, quòd pœna pœnæ est resolutoria. Nota igitur quòd licet tota uis merendi vitam æternam,& etiam alia consistat in charitate,non tamen totus effectus,quia effectus merendi consideratur etiam penes magnitudinem operis sicut patet in merito remissionis pœnæ, quod non solum consistit in charitate, sed etiam in operibus pœnalibus,& huius exemplum habemus in Christo,qui meruit nobis apertionẽ ianuæ paradisi cum effectu:hoc autẽ meritum non erat in sola charitate,sed in charitate & excellẽtia operis,id est,in sua passione.Sciendũ est quòd de premio substantiali meretur homo tantũ per vnum actum quantum per mille manente eadem radice & non crescente. Valent tamen huiusmodi opera ad multa alia:vnde versus,Iocundat

Opera bona merentur,et quid.

Pœna pœnæ resolutio.

Apoc.3.

Premium substantiale meretur, & quomodo.

Versus.

(scilicet mentem) stabilit (scilicet virtutes) auget (scilicet meritũ accidentalis præmij.) Peccata remittit (quantum ad pœnam, quę iam dimissa sunt quo ad reatum per gratiam). Debilitat (fomitē) remouet (acedium) exercitat hominē, (id est, assuefactione boni) atque repellit (tentationes diaboli). Nota quòd primam gratiam nullus peccator potest mereri propriè, & hoc multiplici ratione: Prima, quia talis non habet radicem merēdi, id est, gratiam. Secunda propter status indignitatem, quia peccator non est dignus pane, quo vescitur. Tertia, quia nullius hominis opus placet Deo, nisi placeat ipse prius. Vnde prius respexit Deus in Abel, quam ad munera eius, ut dicitur Gen. 4. Quarta, quia naturaliter antecedit causa suum effectum, sic & gratia cum sit causa meriti, præcedit meritum. Ipsa enim secundum Aug. volũtatem nostram præuenit ut velimus, & sequitur ne frustra velimus. Gratia (sicut supra dictũ est) per bonum usum eius, & merito condigni meretur augeri in via, ut aucta mereatur perfici in patria, & hoc à Deo, cuius est gratiam infundere, augere, & perficere secundum cooperationem uoluntatis nostrę. Nam sicut Deus est ipsius gratiæ fontale principium influendi, sic ipse solus est principium augendi per modum infundentis, gratia uero per modum meriti & dignitatis, sed liberum arbitrium per modum cooperantis. Sicut liberum arbitrium per gratiam meretur merito condigni agumentum gratiæ in statu vię sic etiam meretur merito condigni ipsius complementum in statu patriæ. Quod autem ex condigno mereamur uitam æternam, multæ sunt

Primã gratiã nõ mereri posse quo

Gratia Dei præuenit & sequitur, & quomodo.

Mereri vitã ex condigno quomodo.

causę.

causę. Prima est efficacia doni spiritus sancti coo perantis in merito. Secunda veritas Dei promittentis. Tertia, persuasibilitas liberi arbitrij consentientis, & finaliter perseuerantis. Quarta difficultas status merendi. Quinta, dignitas Christi capitis nostri interuenientis, quod glorificari debet cum membris suis. Sexta, liberalitas Dei tribuentis, quem non decet parua reddere. Septima est obsequium fideliter obtemperantis. Octaua, nobilitas operis quod ex charitate procedit, quod tantum ponderat in conspectu iudicis, quã tum amor ex quo procedit, & ideo nõ potest sufficienter nisi summo bono remunerari. Opera quæ non fiunt in charitate, licet non ualeant ad vitam æternam valent tamen ad alia multa, vnde versus; Aptat cor (scilicet ad susceptionẽ gratiæ) minuit pœnam (scilicet illam, quæ deberetur si non fieret illud opus, non autẽ illam, quæ iam debetur) & dat bona terræ (scilicet temporalia) Occupat (scilicet ne sit homo interim ociosus, uel operi malo deditus) assuescit (scilicet ad bene operandum) delectat (scilicet mẽtem) mitigat (scilicet fomitem) arcet (scilicet fluxũ peccati.) Vltimo sciẽdum quòd nullum malum erit impunitum, & nullum bonum irremuneratum.

Rom. 4. *Matth. 24.* *1. Ioan. 2.* *Luc. 11.* *Ioan. 12.* *Opera extra charitatẽ inutilia, et vtilia, & quõ.* *Isa. 59.* *1. Cor. 13.*

De diffinitionibus & differentijs virtutum, *Cap. 16.*

VIrtutes secundũ Macrobium dicuntur quandoque politicæ, quandoque purgatoriæ quandoque purgati animi, quandoque exemplares. Primas docet Salomon in Prouerbijs, secundas in Ecclesiaste, tertias in Canticis, quartas in

Virtus quid & quæ.

Deo legimus. Politicæ nanque dicuntur secundum quòd regunt vitam humanam, quo ad opera exteriora, & secundum quòd pugnat contra vitia. Purgatoriæ dicuntur secundum quòd iã sunt in victoria uitiorũ, & respiciunt partim interiora, partim exteriora. Purgati animi dicuntur quando deuictis iam vitijs possessor virtutum quiescit, raro insurgentibus primis motibus. Exemplares dicuntur quæ in mente diuina consistunt. Nam ideæ virtutum in Deo sunt, & ipse rerum omnium est exemplar. Aristoteles diuidit uirtutes intellectuales & consuetudinales. Intellectuales diuidit in sophiam, id est, sapientiam, & intelligentiam & phronesin, id est, prudétiam spiritus. Et hæc tria ordinant nos ad Deum, quia sophia regit affectum, intelligentia intellectum, sed phronesis vtrunque, prudentia enim spiritus regit cogitationes, & affectiones. Virtutes uero consuetudinales diuidit in honestatẽ & liberalitatẽ. Hæc duo ordinant nos ad hominẽ, quia honestas ordinat hominem quo ad seipsum, liberalitas quo ad proximum. Item philosophia moralis diuiditur in ethicam, œconomicam, & politicam. Horum prima mores quo ad ipsum hominem, siue quo ad seipsum instruit, secunda familiam disponit, tertia urbes & regna gubernat & regit. Circa virtutes & hoc tenendum est, quòd cum sit vna gratia gratificãs animam, septé tamen sunt virtutes quibus humana vita regitur, tres scilicet theologicæ, & quatuor cardinales. Et licet hæ virtutes sint gratuitæ per informantem diuinã gratiã, possunt tamen informes fieri per culpã, & iterũ informari per pœnitẽtiã adueniẽn-

Virtus politica quid. *Virtus purgatoria qd.* *Virtus purgati animi quid.* *Virtus exẽplaris.* *Idea.* *Virtutes intellectuales & consuetudinales diuiduntur & quomodo.* *Philosophiæ moralis diuisio.* *Septem uirtutes pro regimine vitæ humanæ & quæ.*

niente gratia, quæ est habitum virtutis, origo, finis, & forma. De hac in lege sola charitas excipitur, quæ informis esse nõ poterit sicut cæteræ virtutes, cum sit virtutum forma. Nam cum habitus aliarum virtutum habetur sine gratia & charitate, in quibus consistit vita virtutũ: tunc sunt informes. Cum aũt gratia superuenerit, tunc formantur & decorãtur, & Deo fiunt acceptabiles. Vnde virtutes informes sunt sicut colores in tenebris, sicut carbones extincti, & sicut rami aridi, & sicut alæ mortuæ, & sicut aurũ obscuratũ, & gẽmæ conuersæ in silices. Econuerso virtutes formatæ sunt sicut colores in luce, visibiles quidem, & aspectui cõplacentes, & sicut carbones ardentes, & sicut rami virentes, & sicut alæ viuentes ac volantes, & sicut aurũ fulgens, & sicut gẽmæ vas aureũ decorantes. Differentia est inter virtutes, & præcepta, & dona, & fructus, & beatitudines, quia virtutes potentias disponunt, præcepta opera respiciunt, dona operibus perfectionẽ addunt, fructus facultatem spiritui siue gustui saporẽ spiritualẽ apponunt, beatitudines ipsis virtutibus pmiũ siue vitæ siue patriæ cõiũgũt. Alia est differẽtia, quia virtutibus bene operamur, donis expeditè, beatitudinibus pfectè operamur, sed fructibus fruimur DEO.

Virtus informis & formata.

Similitudo.

Virtutes, præcepta, dona, fructus, & beatitudines differunt.

De differentia virtutum Cardinalium, & Theologicarum. Cap. 17.

Differentia virtutum theologicarum & Cardinalium hæc est, quia theologicæ mouent ad finẽ, sed Cardinales ad ea, quæ sunt ad finem. Alia differentia est, quia theologicarum virtutum finis, & obiectum est ipse Deus, sed virtutum

Virtutis à virtute differentia multiplex.

Car-

Cardinalium finis est ipse Deus, & nõ obiectum propriè, quia virtutes theologicæ habentur per infusionem, Cardinales uerò per acquisitionem, Item virtutes theologicæ mouent ad opera ex rationibus sumptis à iure diuino; sed Cardinales à iure naturali. Item virtutes theologicæ attenduntur quantum ad actus interiores, Cardinales verò ad opera exteriora. Item virtutes theologicæ non habentur sine donis: Cardinales uerò sine donis haberi possunt. Item uirtutes theologicæ sunt discretiuæ actuum in Deum, Cardinales uerò in proximum. Item in theologicis sic est quòd habitus generat actus, sed in cardinalibus est ecõtra, quia ibi actus generat habitus. Vnde Philosophus, Quales inquit sunt actus, tales sunt & habitus.

De virtutibus theologicis in genere. Cap. 18.

Anima imago Trinitatis. *Genes. 1.*

ANima quãtum ad superiorem partem in qua consistit imago Trinitatis, rectificari habet per tres uirtutes theologicas. unde sicut imago creatoris consistit in Trinitate personarum, & unitate essentiæ, sic imago recreationis, in Trinitate habituum cum vnitate gratię. Per hos autem tres habitus uirtutum anima fertur in summam Trinitatem secundũ tria appropriata tribus personis, ita quod fides dirigit in summè uerum credẽdo, & assentiẽdo. Spes verò in summè arduũ innitẽdo, & expectãdo charitas aũt in summè bonũ desiderando & amãndo. Virtutes theologicę differunt inter se multipliciter. Primò, secundum actus proprios. Nã fides facit Deo assentire, spes in Deo confidere, charitas facit Deum diligere.

Fidei, spei, & charitatis dilectio.

Virtutum theologicarum differentia.

Secun-

Secundo differunt ratione subiecti, quia fides est in rationali, spes in irascibili, charitas in concupiscibili, sed ambæ sunt in volũtate, quæ propter similitudinem actuum accipit nomina harum potentiarum. Tertio differunt ratione obiecti. Nam fides est circa uerum, spes circa arduũ, charitas circa bonum. Quarto, ratione effectus differunt. Nam fides in præsenti Deum sequitur, spes in cœlum comitatur, charitas perenniter amplexatur. Quinto, differũt ratione cognitionis, quia per fidem cognoscitur Deus, ut ueritas, per spem habetur, ut æternitas, per charitatem diligitur, ut bonitas.

De fidei vtilitate. Cap. 19.

Fides secundum Apostolum est substantia sperandarũ rerum argumentum non apparentiũ. In hac diffinitione fides dicitur substantia, id est fundamentum substans ædificio spirituali, quod est gratia & gloria. Ipsa nanque fides facit aliqua liter res sperandas in nobis subsistere per gratiã, & faciet tandem per gloriam. Vel ideo fides est fundamentum gratiæ & gloriæ, quia ipsa est primus habitus uirtutum, primus dico non tempore sed natura. Rerum sperandarum dicitur, quia fides per assensum facit in nobis subsistere res sperandas. Argumentum dicitur, id est, arguens mentem, quia fides inclinat intellectum ad credẽdum ea, quæ non apparent, & propter hoc dicitur fides potius argumentum quàm conclusio, quia fides probat de non apparẽtibus quòd sint, & non probatur. Non apparentium dicitur, quia fides sua luce & uirtute manifestat ea, quæ non apparent,

Fides quid. Heb. 11

Aedificij spiritualis fundamentum fides.

Fides probat et quid.

Fidei manifestatio. Heb. 1

rent, tam præterita, quàm præsentia, quàm etiam
Heb. 11 futura. Preterita quidem, quia secundum Aposto
lum fide intelligimus aptata esse secula. Præsen-
Matth. 16 tia verò, sicut ait Aug. demus Deo aliquid posse,
1. Cor. 15 & nos intelligere non posse. Futura autem, quia
1. Thess. 4 per fidem credimus resurrectioné mortuorum, & huiusmodi. Fides dicitur multipliciter, scilicet habitus informatus charitate, illuminans métem ad credendum. Act. 15. Fide purificans corde eorum. Aequalitas informis. Iaco. 2. Fides sine operibus mortua est. Motus fidei. Aug. Fides est credere quod non vides. Facilitas credendi. Matt. 8. Non inueni tantam fidem in Israel. Deuotio fidei. Matth. 15. Mulier, magna est fides tua. Articulus fidei. Vnde in symbolo Athanasij, Hæc est fides catholica, vt credamus & confiteamur. Sicut in aliqua scientia quædam sunt antecedentia, vt suppositiones, quædam verò consequentia, vt cóclusiones, quædam quasi media, vt propositiones probantes, ita in doctrina fidei quædam sunt ibi ad modum suppositionum, vt ea, quæ sunt de iure naturali, & vniuersalia antecedentia articulos fidei, scilicet quòd scriptura sit condita & exposita inspiratione Spiritus sancti, & quòd vera sunt, quę loquitur dominus in scriptura, & per sanctos suos, & huiusmodi: quædam ad modum conclusionũ, vt ea, quæ ad mores pertinent, scilicet non esse fornicandum, fornicationé esse mortale peccatum, & huiusmodi, quædam ad modum propositionum, vt articuli fidei. Et nota quòd fides est quasi media inter opinionem & scientiam, quia opinio se habet ad vnam partem cótradictionis, cum formidine alterius partis, & sine causæ cognitio-

Doctrina fidei multa concurrunt, & quæ.

Fidei inter opinioné & scientiã media.

gnitio-

gnitione. Scientia verò se habet ad aliam partem contradictionis sine formidine reliquæ, & cum causæ cognitione per media necessaria, vnde scientia est necessariorum, & ita patet, quod fides participat cum vtraque. Ad fidei perfectionem septem pertinent. Primum est, quod sit primæ veritati innixa, sicut fides Moysi, qui negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Secundum est, quod sit charitate formata, sicut Mariæ Magdalenæ, quam fides saluam fecit, & cui dimissa sunt peccata multa, quoniam dilexit multum. Tertium est quòd sit deuotione feruida, sicut illius mulieris cui dixit dominus. O mulier, magna est fides tua. Quartum quòd sit bonis operibus probata, sicut fides Cornelij. Quintum, quod sit fortitudine roborata, sicut fides Stephani, Laurentij, & aliorum martyrum, qui per fidem fortes facti sunt in bello. Sextum, quòd sit obedientia decorata, sicut fides Abrahæ. Septimum, quòd sit humilitate subiecta, sicut fides beatæ virginis, quæ ait. Ecce ancilla Domini. Nota quòd fides magis innititur authoritati, quàm rationi, quia secundum Grego. Fides non habet meritum, cui humana ratio perhibet experimentum, intellige, sufficiens. Quamuis enim fides rationibus firmetur, tamen nec talibus, nec experimento sensibili debet quis credere contra fidem: sicut patet in Eucharistia, vbi & visus, & gustus, & tactus & olfactus dicit esse panem & vinum, sed fides dicit esse corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi: vnde August. Quod intelligimus, debemus rationi, quod credimus, debemus authoritati,

Ad fidei perfectionẽ pertinentia, & quæ.
Heb. 11
Exod. 2
Luc. 7
Matth. 15
Act. 10
Actor. 6
Heb. 11
Gen. 12
Luc. 1
Credere contra fidẽ non licet.
Ioan. 6

ritati, quod opinamur, debemus errori. Nota ꝙ duplex est cognitio de Deo, scilicet naturalis, & accidentalis. Naturalis cognitio duplex est, scilicet ante peccatum, qua homo cognoscebat apertè Deũ in creaturis, & post peccatum, & hoc est per speculum & in ænigmate. Accidentalis cognitio triplex est. prima est acquisita per rationes naturales, quàm habuerũt philosophi, & hæc dicitur scientia. Secunda est quæ habetur testimonijs scripturarum & miraculorum, & hęc cognitio dicitur fides informis. Tertia est, quæ habetur per infusionem gratiæ gratum facientis, & hęc dicitur fides formata, & per talem cognitionem assentit anima primæ ueritati propter se, & supra omnia. Vnde eà adueniente pereunt omnes aliæ cognitiones accidentales, ad minus quo ad actũ. Cùm enim aliæ cognitiones ueniunt in animam, tunc fides tanquam uelocior præoccupat motus omnium, cũ fides sit de non apparentibus, & difficile sit occulta credere. Duo autem sunt necessaria ad hoc, vt firmiter credatur. Primum est illustratio veritatis animam eleuans. Secundum est rectificatio authoritatis animam firmã instruens quorum primum est per fidem, secundũ per scripturam authenticam, & per Spiritũ sanctum editam. Authoritas ergo præbet fulcimentum fidei, & fides assentit authoritati. Vtrunque verò per Christũ est, propter quod & splendor & verbum dicitur, quia mentem per fidem illuminat, & ueritatem per doctrinam ostendit. Hoc quoq; sciendum est, quòd tantùm vna est fides, tam in præteritis, quàm in præsentibus, quàm etiam futuris, licet magis clara sit in eis & explicita qui sequuntur

Cognitio de Deo duplex

Vt firmiter credatur necessaria, & quæ.

Heb. 1

Ioan. 1

Vna fides tantum.

Ephes. 4

tur Christum, quàm in eis qui præcesserunt eius aduentum, sicut nouum testamentum clarius est, quam vetus. Quòd enim nos credimus esse factũ, antiqui patres credebant esse futurum, exceptis articulis qui adhuc restant complendi, sicut est resurrectio mortuorum, & iudicium extremum, & remuneratio bonorum, & punitio reproborũ.

De effectu fidei. Cap. 20.

Fides multa bona facit, hominem saluat. Vnde dictum est Mariæ Magdalenæ Luc. 7. Fides tua te saluã fecit. Mentẽ purgat. Act. 15. Fide purificans corda eorum. Contra mundum pugnat. Heb. 11. Sancti per fidem vicerunt regnã. Postulata impetrat. Vnde illud Matt. 15. O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut petisti. Perseuerantiam dat Apo. Rom. 11. Tu autem fide stas. Temporalia contemnit. Heb. 11. Fide Moyses grandis effectus, negauit se filium esse filiæ Pharaonis. Iustificat. Rom. 4. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Beatificat. Ioan. 20. Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui, &c. Super fundamentum fidei quidam ædificant aurum contemplationis, quia qui contemplantur sine fide, quasi qui nititur videre solem sine oculis. Quidam argentũ prædicationis, quia qui prędicat sine fide, non loquitur eum qui secundum Deum est fidelem sermonem. Quidam lapides preciosos bonorum operum, quia qui bene operatur sine fide, est sicut qui facit structuram super arenam. Item alij ædificant ligna, id est amorem ardentem temporalium. Alij fœnũ, id est, fumum dele-

Fidei excellentia.

1. *Cor.* 3

delectationum carnalium. Alij stipulam, scilicet ociosorum verborum, & operum infirmorum. Isti quidem saluantur meriti fundamenti, sic tamen quasi per ignem purgatorij, quo exuretur ædificium non idoneum tanto fundamento. Fides habet quosdam effectus essentiales & principales, vt est facere filios Dei, & facere dignos vita æterna, & facere similes Deo, & purgare animam à tenebris peccati, siue infidelitatis, & isti effectus sunt à Deo. Alios habet effectus voluntarios & secundarios, vt est credere, & dirigere opera aliarum virtutum, & imperare omnibus suo modo. Et isti effectus à libero arbitrio sunt.

Qui purgantur igne purgatorij.

Ioan. 1

De articulis fidei. Cap. 21.

Articuli fidei quot.

SI respectus habeatur ad eos qui symbolũ ediderunt, tunc articuli sunt duodecim secundũ numerum duodecim Apost. Si autem consideremus quæ radicaliter sunt credenda, tunc articuli sunt 14. quorum 7. spectant ad diuinitatem, & 7. ad Christi humanitatem, & hæc signata sunt in 7. stellis, & 7. candelabris aureis, in quorum medio filius hominis ambulat. Sunt igitur septem articuli fidei, qui pertinent ad diuinitatem. Primus est vnum Deum esse, qui ibi notatur, Credo in Deum. Secundus est, patrem Deum esse, ibi. Patrem omnipotentem. Tertius est, Deum filium esse, ibi, & in Iesum Christum filium eius. Quartus est, Deum Spiritum sanctum esse: ibi, Credo in Spiritum sanctum. Sic patet quòd prædicti quatuor articuli sunt de vnitate diuinæ essentiæ, & Trinitate personarũ. Quintus est credere remissionem

Apoc. 1

Articuli septem ad diuinitatem.

ſionem peccatorum his qui ſunt in eccleſia: ibi. Sanctam eccleſiam catholicam, ſanctorum communionem, remiſſionem peccatorum. Sextus eſt credere mortuorum reſurrectionem. Septimus eſt credere bonorum remunerationem, ſub quo comprehenditur & malorum punitio, ibi. Vitam æternam. Et iſti tres articuli ad diuinitaté pertinent, quia virtute diuinitatis fit peccatorũ remiſſio, quæ eſt animæ viuificatio, & corporum reſurrectio, atq; corporis ſimul & animæ glorificatio. Alij ſeptem ſunt articuli qui pertinent ad humanitatem Chriſti. Primus eſt credere filium Dei eſſe conceptum de Spiritu ſancto, ibi. Qui con. eſt de Spiritu ſancto. Secundus eſt, credere filiũ Dei natũ ex Maria virgine, ibi. Ex Maria virginẽ. Tertius, filium Dei pro nobis mortuum in cruce, ibi. Paſſus ſub Pon. Pil. cru. mor. & ſep. Quartus eſt filium Dei deſcendiſſe ad inferos ſecundum animã, ibi. Deſcendit ad inferna. Quintus eſt filium Dei reſurrexiſſe à mortuis, ibi. Tertia die reſur. à mor. Sextus eſt eundem aſcendiſſe ad patris æqualitatem, ibi. Aſcendit ad cœl. ſed. ad dext. Dei pat. om. Septimus eſt filium Dei iudicaturum viuos & mortuos, ſiue bonos, ſiue malos, ibi. Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Iſti 14. articuli colliguntur ex ſymbolo, quod Apoſtoli ediderunt. Articulum primum & ſecundum de diuinitate poſuit Petrus. Tertium Andreas, Bartholomæus Quartum, Quintum Simon, Thadæus Sextum, Septimum Matthias. Item primum articulum de humanitate Chriſti poſuit Iacobus maior. Secundum & Tertium Ioannes. Quartum Thomas. Quintum Matthæus. Sextum

Articuli ſeptem ad humanitatem.

Luc. 1. & 2

Ioan. 29

Epheſ. 4

Marc. 16

Matth. 16. & 25

Apoſtoli cõditores ſymboli.

Symbolum triplex & ad quid. Iacobus minor. Septimum Philippus. Tria sunt symbola. Primum Apostolorum, Secundum Niceni cõcilij. Tertium Athanasij. Primum factum est ad fidei instructionem. Secundum ad fidei explanationem. Tertium ad fidei defensionem. Nota q aliud est credere Deum, aliud est credere in Deum, & aliud credere Deo: quoniam credere Deum est credere ipsum esse. Credere autem in Deum, est credendo ipsum amare, & credendo in Deum ire, ac membris ejus incorporari. Credere verò Deo, est credere verbis eius.

Credere deũ Deo in Deũ differentia.

De spe. *Cap.* 22.

Spes quid. SPes est certa expectatio futuræ beatitudinis ex Dei gratia & meritis proprijs proueniens. In hac diffinitione non sumitur certitudo rationis in qua plenè vni parti consentitur, sed certitudo opinionis qua vni parti cõsentitur, quia ratione probari videtur, nec tamen omnino, sed cum formidine. Huius auté expectationis causa principalis est gratia Dei, & non nostra merita, quia opera nostra non sunt meritoria, nisi ex Dei gratia. Sine meritis tamen aliquid sperare, non est spes, sicut ait Greg. sed præsumptio. In prædicta diffinitione diffinitur motus spei, & non virtus, sed virtus spei diffinitur sic. Spes est audacia mentis de largitate Dei concepta habendi vitã æternam per bona merita. Inter fidem & spé talis est differétia. Fides .n. est de preteritis & futuris, spes autem de futuris tantum. Fides est de bonis & malis, spes autem de bonis tantum. Fides est de bonis tam sibi quàm alijs, spes autem de bonis sibi tan-

Sine meritis non est spes. *Virtutis spei diffinitio.* *Fides et spes differunt et conueniunt, & quomodo*

tantum, conueniunt tamen in hoc, quòd tam fides, quam spes est de inuisibilibus. Certitudo spei ex tribus oritur, scilicet ex diuina largitate, ex abundantia meritorum, & ex prægustatione æternorum. Nota quòd spes prout est viatorum, sic est cum certitudine opinionis, vt dictum est. Spes autem illorum, qui sunt in purgatorio, & qui fuerunt in limbo, est cum certitudine sciētiæ, & non opinionis, vt est illa viatorum vnde declinat aliquo modo à spe propriè dicta. Spes verò, quę fuit in Stephano quando vidit cœlos apertos, & quæ fuit in Paulo quando dixit, Scio cui credidi, &c. & quæ fuit in Adam ante peccatum, fuit cum certitudine visionis, tamen satis debilioris, quàm in cœlo. Vnde spes sic sumpta adhuc est minus propriè dicta. Ex his patet quòd in patria nō est spes præmij, quia beatitudo est omnium bonorum simul tota possessio. Vnde ibi nihil est futurum quod speretur. Et licet sanctis adhuc futura sit resurrectio corporum secundum rem, tamen præsens est secundum cognitionem. Spes autem sic futurum respicit, quòd priuat tā præsentiam rei, quā cognitionis, prout spes propriè sumitur. Duplex est spes, scilicet suffragij, & propriæ authoritatis. Prima posita est in sanctis, secunda in solo Deo, & hæc triplex est, scilicet veniæ. Psalm. 30. In te Domine speraui nōn conf. in æternum. Gratiæ. Psal. 31. Sperantes autem in Domino misericordia circundabit. Gloriæ. Prouerb. 28. Qui sperat in Deo, saluabitur. Effectus spei multiplex est. A tribulatione liberat. In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt, & liberasti eos. Exemplum de Susan. & Dan. Confortat. Pereuntes septem

Certitudo spei vnde.

Actor. 7
2. Timot. 1
Genes. 2

Spes quid respiciat.

spes duplex et in quibus posita.

Spei effectus.
Psal. 21
Dan. 13
2. Mach. 7

ptem filios sub vnius diei tempore conspiciens mater bono animo ferebat propter spem, quam in Deum habebat. Mentem eleuat. Is. 40. Qui sperant in domino, muta. forti. & assument pennas, &c. Saluat. Qui saluos facit sperantes in te. Temporalia ministrat. Oculi omnium in te spe. dom. &c. Spes multis rebus comparatur: dicitur enim galea. 1. Thess. 5. Induti galeam salutis. Anchora. Hebr. 6. Qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animę tutam, ac firmam. Medicina. Sperans in domino, &c. Gemma. Pro. 17. Gemma gratissima expectatio &c. Solatium. Heb. 6. Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam nobis spem. Clauis. Glo. super illud Psalm. Sperare in domino: per spem enim intratur ad illud videndum quod creditur. Lignum vitæ. Sapien. 3. Si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.

Psal. 16

Psal. 144

Spei comparatio.

Psal. 25

De Charitate. *Cap.* 23.

Charitas quid.

Charitas secundum Apost. sic definitur. 1. Timot. 1. Charitas est finis præcepti de corde puro, &c. Et sumitur hic finis pro consummatione, quia charitas est consummatio, siue perfectio omnis præcepti. Potest etiam dici finis terminationis omnium pręceptorum, quia omnia opera, quæ in præcepto, tendunt ad charitatem, vt magis ac magis habeatur. De corde puro, id est, de intellectu puro, dicit Glos. Et sumitur hic intellectus pro actu intelligendi, secundum quem causatur motus charitatis. Quanto enim quis Deum magis

magis intelligit, tanto magis diligit, nisi alias impediatur. Et hic ista præpositio de, notat causam efficientem. Et conscientia bona, id est, spe, quia qui puram habet conscientiam, securè sperat. Et fide non ficta, id est, simulata vel fragili, sed inter aduersa fortitu. Prospe. in lib. de vita contemplatiua describit charitatem sic. Charitas est (vt mihi videtur) recta voluntas ab omnibus terrenis & præsentibus ac futuris prorsus aduersa, iuncta Deo inseparabiliter & vnita, igne quodam Spiritus sancti (à quo est, & ad quem refertur) incensa, inquinamenti omnis extranea, corrũpi nescia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia, super omnia, quæ carnaliter dicuntur excelsa, affectionum omnium potentissima, diuinæ contemplationis auida, in omnibus semper inuicta, summa bonarum actionum, salus morum, finis cœlestium præceptorum, mors criminum, vita virtutum, virtus pugnantium, palma victorum, sanctarũ mentium armatura, causa meritorum bonorum, præmium perfectorum, sine qua nullus Deo placuit, cum qua aliquis Deo displicere non potuit, fructuosa in pœnitentibus, læta in proficientibus, gloriosa in perseuerãtibus, victoriosa in martyribus, operosa in omnibus omnino fidelibus, ex qua quicquid est boni operis viuit. Charitas quantum ad actũ diffinitur quatuor modis. Primo sic in tertio lib. senten. Charitas est dilectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum, & in Deũ. Secundo sic. Quid est charitas, nisi vita copulans amantem cum amato? Tertio sic secundum Aug. Charitas est virtus qua uidere Deum, & perfrui desideramus. Quarto sic secundum

Charitatis definitio cõmendabilis.

Charitas quantum ad actum quid.

 dum

dum Augu. Charitas est virtus, quæ animi nostri rectissima affectio est. Harum diffinitionum prima datur in comparatione ad Deum, secunda in comparatione ad eius possessorem, tertia in comparatione dilecti ad dilectum.

De differentia inter charitatem & alios amores. Cap. 24.

Amor quotuplex.

AMor triplex est, scilicet gratuitus, naturalis, & vitiosus. Amor gratuitus est laudabilis, quia virtus est, & habet finem principalem finem bonum incommutabile. Hic diuiditur in amicitiam, & concupiscentiam. Secundum amicitiam diligit quis Deum purissimè, non respiciens vtilitatem suam, sed bonitatem amati. hoc modo diligit homo, plus Deum quàm seipsum. Secundum verò concupiscentiam diligit quis Deum, remunerationem expectans. Amor naturalis nec laudabilis est nec vituperabilis, & habet finem indigentiam vel vtilitatem propriam. Iste similiter diuiditur in amicitiam, & concupiscentiam. Secundum amicitiam diligimus hoc amore nos, & nostram perfectionem & nostram conseruationem, & magis ea quæ sunt plus necessaria, vt caput pro quo totum corpus exponimus. hic communis est nobis & brutis. Secundũ concupiscentiam verò diligimus Deum, quia necessitati nostræ subuenit, quia hoc amore non diligitur res propter se, sed propter vsum eius. vnde hoc modo plus diligit homo seipsum dilectione naturali, quam Deum. Amor vitiosus vituperabilis est, quia peccatum est, & habet finem voluptatem, siue delectationẽ in creatura. Hic amor diuiditur

Amor vitiosus.

etiam in amicitiam & cõcupiſcentiã. Secundum amicitiam diligimus hoc amore creaturam ſiue delectationem creaturæ propter ſe, quamuis in nobis non habeatur: ſecundum concupiſcentiam verò diligimus voluptatẽ creaturæ propter nos. Amor iterum multiplex eſt, ſcilicet naturalis erga ſe, pius erga parentes, iucundus erga ſocios, iuſtus erga amicos, violentus erga inimicos, ſanctus erga Deum. Item differentia eſt inter amorem, dilectionem, & charitatem, quia amor propriè eſt naturæ, & dicitur amor quaſi animorum vnio, quia quietat appetitũ in re amata. Dilectio eſt amor proximi, & dicitur dilectio quaſi duo ligans, ſociat.n. amantem cum amato in amore, vt ſe mutuo diligant. Charitas eſt amor in Deũ. hęc amicum determinat & iudicat omnibus chariorem: vnde dicitur charitas quaſi chara vnitas, vel quaſi charũ faciens Deo. Alia eſt differẽtia inter prædicta, quia amamus Deum propter ſe, diligimus eum ſuper omnia propter ſua beneficia, quia dilectio eſt diuerſorum electio: charitas vtrunque cõplectitur, ſcilicet ſuper omnia, & propter ſe. Diligere Deum in hoc differt à dilectione proximi, quia diligere Deũ eſt velle ei bonum quod habet, ſcilicet quòd ſit omnipotens, & ſummè bonus, & huiuſmodi. Item diligere Deum eſt velle præcepta eius ſeruare cum intentione fruẽdi eo. Item diligere Deũ eſt eum velle poſſidere, & ab ipſo poſſideri. Itẽ diligere Deum eſt, voluntatem eius voluntati noſtræ in omnibus præferre. Diligere verò proximum, eſt velle ei bonum non per eſſentiam, ſed per gratiam. Item diligere proximum, eſt idem velle, & idem nolle in bono. Item

Amoris diuerſitas.

Amor, dilectio, & charitas differunt, & quo modo.

Etymologia

Diligere deũ quid ſit.

Diligere proximum quid ſit.

diligere proximum, est successum bonum ei optare, & quærere. Item diligere proximum, est uelle ei quod sibi. Est iterum differentia inter dilectionem Dei, & proximi, quia Deum diligimus in se, & propter se, proximum uero diligimus in Deo, & propter Deum. Quando autem dicimus duplicem esse charitatem, scilicet Dei & proximi; hæc duplicitas non intelligitur quantum ad habitus, sed quantum ad actus, quia uno habitu charitatis diligitur Deus & proximus. Charitas quandoque dicit habitum. Roma. 5. Charitas Dei diffusa est in &c. Quandoque dicit motum. Can. 2. Ordinauit in me charitatem. Quandoque signum. Vnde Ioã. 15. Maiorem charitatem nemo habet, id est, maius &c. Quandoque tertiam personam in Trinitate. 1. Ioan. 4. Deus charitas est, & sic sumitur personaliter. Quandoque sumitur essentialiter & sic tota Trinitas dicitur charitas. Quandoque sumitur pro feruore charitatis. Vnde Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniã dilexit multum.

Charitas quid dicat.

De effectu charitatis. *Cap. 25.*

Luc. 7

CHaritas peccatum expellit, unde Magdalena dicitur, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Legem custodit. Rom. 13. Qui diligit proximum suum &c. Deum homini iungit. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, &c. Mentem uirtutibus ornat. 1. Corint. 13. Charitas patiens est, benigna est &c. Perfectionem adducit. Apo. Adhuc excellentiorem uiam uobis demonstro. Gloriam tribuit. Ioan. 14.

1. Cor. 13

Si quis diligit me,&c.& sequitur, ad eum veniemus, & mansionẽ apud eũ faciemus. Dilectione Dei dignum facit. Ioann.16. Si quis diligit me, diligetur &c. Charitas in cordibus nostris diffunditur,cum ad proximum dilatatur. Effunditur per prædicationem, & per opera misericordiæ,infunditur per illuminationem gratię,superfunditur per opera perfectionis & supererogationis. Per charitatẽ uenit Deus ad homines in incarnatione,& in homines gratiæ collatione.Per ipsam charitatẽ currũt homines ad Deum bona operatione,& perueniũt ad eũ in glorificatione. Amoris est vulnerare, quia intima cordis penetrat.Cãt.2.Vulnerata charitate ego sum. Lãguidũ facere, & hoc per desideriũ essendi cũ amato. Cant.5. Nuncietis dilecto meo,quia amore langueo.Inebriare,quia sic tẽdit in amatũ quod sui ipsius & omniũ rerũ pręter illũ obliuiscitur.Cãt. 5. Comedite amici mei,& bibite,& inebriamini charissimi.Liquefacere,quia cor in diuina dulcedine sic resoluitur,ꝙ appetẽs cũ appetibili mirabili amicitia vnitur.Cãt.5. Anima mea liquefacta est ut dilectus locutus est. Amor habet vim diffusiuam in bona operatione, unitiuã in proximi dilectione,transformatiuam in iustificatione. Item aliter hoc ostenditur quòd habet uim diffusiuam,ut patet in creatione, vnitiuam ut patet in Christi incarnatione,transformatiuam, ut in glorificatione.

Charitas diffunditur,& quomodo.

Virtus amoris qualis.

Quibus rebus charitas aßimiletur. Cap. 26.

CHaritas est bonorum principium, quia à Deo,bonorum mediũ,quia secundũ Deum, bono-

Charitas bonum incomparabile.

bonorum finis, quia propter Deum. Charitas dicitur bonæ operationis principium, quia mouet ad id. Greg. Charitas magna operatur si est. Dicitur etiam medium, quia opera informat. Dicitur quoque finis, quia opera dirigit, & ad debitum finem perducit. Quomodo autẽ dicatur finis, sciendum est quòd triplex est finis, scilicet consumptionis, consummationis, & terminationis. Primo modo charitas est finis peccatorum, quia ea consumit. Secundo modo est finis præceptorum, quia ea perficit. Tertio modo tam uita æterna, quam ipse Deus est finis nostri laboris, sed uita æterna finis est quo quiescitur. Deus vero terminus in quo quiescitur. Charitas dicitur forma virtutum multipliciter. Primo, quia mouet omnes virtutes ad opera exteriora, per quæ perficiuntur uirtutes, & merentur augeri. Secundo, quia omnes virtutes mouentur ad finem charitatis, scilicet ad bonũ. Chraritas enim habet bonum pro fine & obiecto, aliæ autem uirtutes habẽt bonum, non pro obiecto, sed pro fine tantum, & ille finis uirtutum perfectionem denotat. Tertio quia charitas auget uirtutum delectationem, & tollit fastidium, & alleuiat onera propter ipsius desiderium. Quarto, quia componit animam & perficit, non quidem in esse naturę, sed in esse gratuito & meritorio. Charitas multis rebus assimilatur, qui comparatur auro, quod fornax tribulationis probat. Auroræ, quam sequitur dies æternitatis. Arcæ Noe, in qua qui non fuit inuentus, perijt. Arbori bonos fructus proferenti. Alæ ad cœlestia sublevanti. Bitumini animam Deo coniungenti. Claui cęlum aperienti, coronæ fidem deco-

Charitas finis & quo.

1. Timo. 1.

Charitas forma virtutũ, quomodo.

Charitatis assimilatio.

Sap. 3.

1. Pet. 1.

Iob 3.

Cant. 6.

Genes. 7.

decorâti, capiti sensum & motum influenti. Charitas enim influit sensum, id est, rationem merendi alijs virtutibus, & motum, id est, affectum mouendi meritoriè. Deo mentem illuminat, sponsæ thorum Deo exhibenti. Funi Deo attrahenti. Firmamento aquas uoluptatis ab aquis æternitatis diuidenti. Fonti mentem iriganti. Gemmæ animam ornanti. Gladio flammeo paradisum custodienti. Igni affectum accendenti. Iugo suauiter præmenti. Mannæ de cœlo descendenti. Rosæ rubenti. Radici humorem gratiæ, quem à summo trahit, ad virtutes transmittenti, ut sic nutriantur & conseruentur in bono. Soli fulgenti. Thesauro latenti, Vinculo omnes rationes diligendi in dilecto colliganti, Vino inebrianti. Vesti peccatorum turpitudinem cooperienti. Vnguento vulnera lethalia curanti.

1. Pet. 3. Matth. 7. Psal. 54. Apoc. 12. Genes. 6. Apoc. 3. Eccle. 45. Ephes. 1. 3. Reg 10. Gen. 2. et 2 Exo. 25. 31 Prouer. 17. Genes. 3. 2. Mac. 13. Matth. 11. Exod. 16. Ecclef. 39. Sapien. 15. Isa. 11. 53. Apoc. 1. Col 3. Osea. 11. Cant. 5. Matth. 22. Prouer. 27. Luc. 10.

De excellentia charitatis. Cap. 27.

CHaritas excellit alias virtutes in multis. Primo in Dei conformitate. Ioann. 4. Diligamus Deum, quoniam ipse prior &c. Secundo in speciali dignitate. Richardus, Charitas est regina uirtutum. Tertio in pretiositate, quia est aurum de Ophir. Quarto in speciositate, quia est planeta Veneris, & animæ pulchritudo, quia sicut pulchritudo exterioris hominis est in decenti membrorum ordinatione, & venustate coloris sic etiam pulchritudo animæ est ex decenti ordinatione actuum, & habitu uenusto hoc autem facit charitas in anima, cuius actus ordinatus est, & venustus habitus. Quinto in supportatione laboris

Charitas uirtutes excellit.

Cant. 2.

boris. Aug. Omnia grauia & immania leuia facit amor. Sexto in vigorositatè. Cant. 8. Fortis est vt mors dilectio. Septimo in vtilitate. Augu. Habe charitatē, & fac quod vis. Octauo in delectatione: quia charitas secundum actum suum facit nos delectare in Deo non solum in patria, sed etiam in via.

Psal. 76.

De signis dilectionis. Cap. 28.

Dilectionis signa quæ. *1. Cor. 13.* Signa dilectionis sunt hæc, quia amicus amicum libenter audit, libenter de ipso loquitur. Sæpe de illo cogitat, sine tædio illi obsequitur, corpus & res pro illo exponit. Offensam cauet, offensum placat. Congaudet prosperitati, cōdolet aduersitati. Gaudet de illius præsentia, dolet de absce̅tia. Diligit & odit hoc quod ille. Conatur ei placere, timet displicere. Trahit alios ad eius amicitiam. Munera ab eo data non alienat. Cōsilijs illius acquiescit, petit ab eo fiducialiter.

Habere charitatem, an sciat quis. Quidam dubitant, putant, experiuntur, certi sunt se habere charitatem. Qualiter possit quis scire vtrum habeat charitatē. Nota quòd quidam sciunt se non habere charitatem, vt qui sunt in actu peccandi vel in proposito. Quidam dubitant se habere charitatem, quia rationes habēt pro vtraque parte, ut sunt illi qui incipiunt facere quod in se est. Quidam putant se habere Charitatē, sicut qui multa bona fecerunt, & diu abstinuerunt à peccato, adhuc tamen sustinent motus tentationum, & imaginantur turpia. Quidam experiuntur se habere charitatem, ut illi qui gustant diuinam dulcedinem, in quibus fomes ferè extinctus est, & quasi semper vel bona faciunt, vel affectant. Quidam certi sunt

2. Cor. 12.

tū sunt se habere charitatem, vt quibus Deus reuelauit, qualis fuit Paulus, cui dominus dixit Sufficit tibi gratia mea.

De gradibus amoris. Cap. 29.

GRadus amoris sunt isti: Primus est, cum diligo me propter me, iste amor nō est bonus. Secundus est, cum diligo Deum propter me, iste est mercenarius, sed tunc est bonus, si principalis finis est Deus. Tertius est, cum diligo Deū propter se, id est, quia bonus: Hic est ualde bonus, quia talis amor uno tantum oculo, id est, dextero respicit Deū: Quartus est, cū diligo me propter Deū. hic est optimus, quia in tali amore nihil quærit homo de suo etiā in se ipso; sed tantū quæ Dei sunt. Super omnia diligendus est Deus, quia cū ipse sit principiū primū, hoc ipso est summum, & hoc ipso quòd summum est, summè bonū est, & hoc ipso quòd summè bonū est, summè beatum est, & hoc ipso ꝙ summè beatū est, summè beatificum est, & hoc ipsō est summè fruendus, & propter hoc ipsum est ei summè per amorē inhærendum & in eo tanquam in fine quiescédum. Tria generaliter diliguntur, scilicet vtile, honestum & delectabile. Propter primum diligēda est tribulatio, quia vtilis. Propter secundū diligenda est uirtus, quia honesta. Propter tertium diligendus maxime est Deus, quia est delectabilis. imo propter hæc omnia diligendus est Deus, quia ipsum diligere est utile, honestum, & delectabile. Gradus amoris vel charitatis inquantum tollit peccatum, sunt isti. Primo tollit chari-

Gradus amoris qui & quot.

Ioan. 1. Mar. 10. Psal. 118.

Tria diligūtur, & quæ.

charitas peccatum mortale, non quantum ad habitum, sed quantum ad actum, liberat enim à peccato mortali, sed nō à potestate cadendi in illud. Secundo modo charitas tollit peccatū mortale quātū ad actū, & quātū ad habitū. sed ueniale neutro modo, sicut patet in aliquibus sanctificatis. [*Opinio ista nō tenetur, cōtra quā dicit Aug. charitas fecisti ut Maria non solum non peccaret, sed nec peccatū cogitare potuit, & super cunctos reseruasti ob omni labe peccati.*] Tertio modo charitas tollit peccatum mortale vtroque modo, & veniale quò ad actum sed non quo ad habitum, talis fuit charitas in beata virgine ante conceptionem Christi. Quarto modo charitas tollit vtrunque vtroque modo, sicut fuit in beata virgine in conceptione Christi & post, tunc enim fuit in ipsa sublatus fomes peccandi totaliter. Quinto modo tollit charitas vtrunque utroque modo, & insuper omnem miseriam, & hoc fiet in patria. Perfecta est charitas quando est habitu magna, motu interiori directa, opere exteriori solicita, radice stabilita, feruore discreta, dulcedine consolatoria. Diligendus est Deus toto corde, id est, intellectu sine errore, tota anima, id est, uoluntate sine contrarietate, tota mente, id est, memoria sine obliuione.

Quibus tollitur peccatum.

De ordine charitatis. *Cap. 30.*

Can. 2.

ORdo charitatis secundum Aug. est diligere, primo quod supra nos est, id est, Deum, deinde quod nos sumus, post hoc quod iuxta nos est, id est, proximum, ultimo quòd infra nos est, id est, corpus nostrum proprium. In eodem gradu con-

du contineri debet corpus proximi, quia utrunque tenet rationem inferioris boni respectu spiritus nostri. Secundum Ambro. diligendus est primo Deus, secundo parentes, deinde filij, post domestici, ultimo inimici, sed hoc de exhibitione quidam intelligunt. Aliquis magis diligitur, ab altero multipliciter, scilicet maiori affectu, sic super omnia diligendus est Deus, sed inter homines magis diligendi sunt parentes, quàm filij, deinde consanguinei, secundum gradus cognationis. Maiori affectu diligendi sunt filij, quàm parentes, sed æque parentibus succurrendum est, prius magis indigenti. Ad maiorem gratiam, sic magis diligendi sunt qui se magis ad gratiam prę parãt & habilitant. Ad gloriam, sic diligẽdi sunt secundum gradus participandi bonum gratiæ. Nota quòd idem est ordo dilectionis naturæ & gratiæ, hoc excepto, quòd homo dilectione naturali se magis diligit, quàm Deum, sed econuerso est in dilectione gratuita. Præterea sciendum est quòd idem ordo charitatis, qui secundum Augustinum, est in uia, erit etiam in patria, quia cum gloria perficiat naturam, quicquid non est imperfectionis in natura, manebit in gloria.

Matth. 22. *Exod. 20.* *2. Cor. 12.* *Matth. 5.* *Magis diligitur quis al tero, et quo.* *1. Cor. 13.*

De dilectione proximi. Cap. 31.

MVtuo se debent homines diligere, quia omnes sunt membra vnius corporis Christi mystici, quia uno spiritu sancto viuificantur spiritualiter, & vniuntur, quia unam fidem habent, quia vnum baptisma receperunt, quia unum patrem habent & dominum, quia ad unum regnum ten-

Dilectio mutua. *Rom. 12.* *1. Cor. 12.* *Epes. 4.* *Matth. 6.* *23. & 19.*

tendunt. Dilectionem proximi suadet ius naturæ. Matth. 7. Omnia quæcunque vultis ut faciant uobis homines, & vos facite illis. Ius scripturæ. Matth. 22. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Exemplum creaturæ, quia similis simili gaudet, & omne simile diligit sibi simile. Melius est diligere, quã diligi, quadruplici ratione. Primo, quia quòd diligimus, scimus, sed quòd diligamur nescimus, sed credimus. Secundo, quia diligere, proprie virtutis est, sed diligi, alienę. Tertio quia cum uerè diligimus, alios nobis obligamus, cum vero diligimur, alijs obligamur. Quarto, quia cũ diligimus, meremur nobis, cum autẽ diligimur, alij merentur sibi. Per dilectionem proximi efficimur imitatores Christi. Ioan. 15. Hoc est præceptum meum, vt dilig. in. si. dil. vos. Discipuli saluatoris. Ioan. 13. In hoc cognoscẽt omnes, quòd discipuli mei estis, &c. Contemplatores Dei. 1. Ioan. 2. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & uidet Deum. Societas fraterna utilis est, ratione subleuationis. Ecclesiastes 4. Væ soli, quia si ceciderit, non habet subleuantem. Ratione cõsolationis. Psal. 132. Ecce quàm bonum, & quàm iucundum. Ratione exhortationis. Seneca, Semper ante oculos tuos ponendus est aliquis, cuius exemplo proficias, quia nisi ad regulam praua non corriges. Ecclesiastic. undecimo, A modica scintilla augetur ignis.

Dilectionis proximi suasio multiplex & quæ.

Melius est diligere, quã diligi, & quare.

Vtilitas societatis.

De dilectione inimicorum. Cap. 32.

Dilectio affectus, & effectus differunt, & quo

CIrca dilectionem inimicorum nota quòd alia est dilectio affectus, & alia dilectio effectus

ctus. Dilectio affectu duplex est, quia alia est innocentiæ, & alia beneficientię. Dilectione innocentiæ tenemur diligere inimicos, quia non debemus eis optare malum inquantum malum, sed inquantum est eis expediens, vel reipublicę. Affectus dilectionis beneficientiæ duplex est, scilicet principalis, & secundarius. Affectus principalis est uelle & optare inimicis bona spiritualia, sicut est gratia, & gloria, hoc modo tenemus per affectum diligere inimicos. Affectus autem dilectionis secundarius est optare inimicis bona temporalia, hoc modo non tenemur semper diligere inimicos, quia non semper expedit eis habere bona temporalia. Eodem modo distinguendum est de dilectione effectus, qui similiter duplex est, innocentiæ, & beneficientiæ. Primo modo tenemur omnes diligere inimicos, quia tenemur eis nõ inferre mala, nisi forte propter bonum personæ, vel reipublicę. Secundo modo distinguenda est dilectio beneficentiæ, quia si est beneficiũ spirituale ad salutem necessarium, tunc tenemur illud inimicis impendere, sicut orare pro eis, non quidem in speciali, sed in generali, ita scilicet ut non excludamus eos ab orationibus communibus. Si vero est beneficium temporale, ad hoc non tenemur nisi in casu necessitatis. Nota tamen esse duplicem inimicum, scilicet personæ nostræ, & ecclesiæ. Igitur inimico personę nostræ benefacere perfectionis est, nisi inquantum ipsi uel alteri beneficium occasionaliter nociuum esset, quia in tali casu beneficium subtrahere utile est. Inimico autem ecclesiæ beneficium subtrahere perfectius est & melius,

Inimicis qd optandum.

Inimicis qd tenemur.

Mat. 5.

Rom. 12.

Inimicus duplex.

ptem filios sub vnius diei tempore conspiciens mater bono animo ferebat propter spem, quam in Deum habebat. Mentem eleuat. Is. 40. Qui sperant in domino, muta. forti. & assument pennas,
Psal. 16 &c. Saluat. Qui saluos facit sperantes in te. Temporalia ministrat. Oculi omnium in te spe. dom.
Psal. 144 &c. Spes multis rebus comparatur: dicitur enim
Spei comparatio. galea. 1. Thess. 5. Induti galeam salutis. Anchora. Hebr. 6. Qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animę tutam, ac firmam. Medicina. Sperans in domino,
Psal. 25 &c. Gemma. Pro. 17. Gemma gratissima expectatio &c. Solatium. Heb. 6. Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam nobis spem. Clauis. Glo. super illud Psalm. Sperare in domino: per spem enim intratur ad illud videndum quod creditur. Lignum vitæ. Sapien. 3. Si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.

De Charitate. Cap. 23.

Charitas quid. CHaritas secundum Apost. sic definitur. 1. Timot. 1. Charitas est finis præcepti de corde puro, &c. Et sumitur hic finis pro consummatione, quia charitas est consummatio, siue perfectio omnis præcepti. Potest etiam dici finis terminationis omnium preceptorum, quia omnia opera, quæ in præcepto, tendunt ad charitatem, vt magis ac magis habeatur. De corde puro, id est, de intellectu puro, dicit Glos. Et sumitur hic intellectus pro actu intelligendi, secundum quem causatur motus charitatis. Quanto enim quis Deum magis

magis intelligit, tanto magis diligit, nisi alias impediatur. Et hic ista præpositio de, notat causam efficientem. Et conscientia bona, id est, spe, quia qui puram habet conscientiam, securè sperat. Et fide non ficta, id est, simulata vel fragili, sed inter aduersa fortitu. Prospe. in lib. de vita contemplatiua describit charitatem sic. Charitas est (vt mihi videtur) recta voluntas ab omnibus terrenis & præsentibus ac futuris prorsus aduersa, iuncta Deo inseparabiliter & vnita, igne quodam Spiritus sancti (à quo est, & ad quem refertur) incensa, inquinamenti omnis extranea, corrũpi nescia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia, super omnia, quæ carnaliter dicuntur excelsa, affectionum omnium potentissima, diuinæ contemplationis auida, in omnibus semper inuicta, summa bonarum actionum, salus morum, finis cœlestium præceptorum, mors criminum, vita virtutum, virtus pugnantium, palma victorum, sanctarũ mentium armatura, causa meritorum bonorum, præmium perfectorum, sine qua nullus Deo placuit, cum qua aliquis Deo displicere non potuit, fructuosa in pœnitentibus, læta in proficientibus, gloriosa in perseuerãtibus, victoriosa in martyribus, operosa in omnibus omnino fidelibus, ex qua quicquid est boni operis viuit. Charitas quantum ad actũ diffinitur quatuor modis. Primo sic in tertio lib. senten. Charitas est dilectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum, & in Deũ. Secundo sic. Quid est charitas, nisi vita copulans amantem cum amato? Tertio sic secundum Aug. Charitas est virtus qua uidere Deum, & perfrui desideramus. Quarto sic secundum

Charitatis definitio cõmendabilis.

Charitas quantum ad actum quid.

dum Augu. Charitas est virtus, quæ animi nostri rectissima affectio est. Harum diffinitionum prima datur in comparatione ad Deum, secunda in comparatione ad eius possessorem, tertia in comparatione dilecti ad dilectum.

De differentia inter charitatem & alios amores.
Cap. 24.

Amor quotuplex.

AMor triplex est, scilicet gratuitus, naturalis, & vitiosus. Amor gratuitus est laudabilis, quia virtus est, & habet finem principalem finem bonum incommutabile. Hic diuiditur in amicitiam, & concupiscentiam. Secundum amicitiam diligit quis Deum purissimè, non respiciens vtilitatem suam; sed bonitatem amati. hoc modo diligit homo, plus Deum quàm seipsum. Secundum verò concupiscentiam diligit quis Deum, remunerationem expectans. Amor naturalis nec laudabilis est nec vituperabilis; & habet finem indigentiam vel vtilitatem propriam. Iste similiter diuiditur in amicitiam, & concupiscentiam. Secundum amicitiam diligimus hoc amore nos, & nostram perfectionem & nostram conseruationem, & magis ea quæ sunt plus necessaria, vt caput pro quo totum corpus exponimus. hic communis est nobis & brutis. Secundū concupiscentiam verò diligimus Deum, quia necessitati nostræ subuenit, quia hoc amore non diligitur res propter se, sed propter vsum eius: vnde hoc modo plus diligit homo seipsum dilectione naturali, quam Deum. Amor vitiosus vituperabilis est, quia peccatum est, & habet finem voluptatem, siue delectationē in creatura. Hic amor diuiditur

Amor vitiosus.

etiam

etiam in amicitiam & cōcupiſcentiā. Secundum amicitiam diligimus hoc amore creaturam ſiue delectationem creaturæ propter ſe, quamuis in nobis non habeatur: ſecundum concupiſcentiam verò diligimus voluptatē creaturæ propter nos. Amor iterum multiplex eſt, ſcilicet naturalis erga ſe, pius erga parentes, iucundus erga ſocios, iuſtus erga amicos, violentus erga inimicos, ſanctus erga Deum. Item differentia eſt inter amorem, dilectionem, & charitatem, quia amor propriè eſt naturæ, & dicitur amor quaſi animorum vnio, quia quietat appetitū in re amata. Dilectio eſt amor proximi, & dicitur dilectio quaſi duo ligans, ſociat.n. amantem cum amato in amore, vt ſe mutuo diligant. Charitas eſt amor in Deū. hęc amicum determinat & iudicat omnibus chariorem: vnde dicitur charitas quaſi chara vnitas, vel quaſi charū faciens Deo. Alia eſt differētia inter prædicta, quia amamus Deum propter ſe, diligimus eum ſuper omnia propter ſua beneficia, quia dilectio eſt diuerſorum electio: charitas vtrunque cōplectitur, ſcilicet ſuper omnia, & propter ſe. Diligere Deum in hoc differt à dilectione proximi, quia diligere Deū eſt velle ei bonum quod habet, ſcilicet quòd ſit omnipotens, & ſummè bonus, & huiuſmodi. Item diligere Deum eſt velle præcepta eius ſeruare cum intentione fruēdi eo. Item diligere Deū eſt eum velle poſſidere, & ab ipſo poſſideri. Itē diligere Deum eſt, voluntatem eius voluntati noſtræ in omnibus præferre. Diligere verò proximum, eſt velle ei bonum non per eſſentiam, ſed per gratiam. Item diligere proximum, eſt idem velle, & idem nolle in bono. Item

Amoris diuerſitas.

Amor, dilectio, & charitas differunt, & quo modo.

Etymologia

Diligere deū quid ſit.

Diligere proximum quid ſit.

diligere proximum, est successum bonum ei optare, & quærere. Item diligere proximum, est uelle ei quod sibi. Est iterum differentia inter dilectionem Dei, & proximi, quia Deum diligimus in se, & propter se, proximum uero diligimus in Deo, & propter Deum. Quando autem dicimus duplicem esse charitatem, scilicet Dei & proximi; hæc duplicitas non intelligitur quantum ad habitus, sed quantum ad actus, quia uno habitu charitatis diligitur Deus & proximus. Charitas quandoque dicit habitum. Roma. 5. Charitas Dei diffusa est in &c. Quandoque dicit motum. Can. 2. Ordinauit in me charitatem. Quandoque signum. Vnde Ioã. 15. Maiorem charitatem nemo habet, id est, maius &c. Quandoque tertiam personam in Trinitate. 1. Ioan. 4. Deus charitas est, & sic sumitur personaliter. Quandoque sumitur essentialiter & sic tota Trinitas dicitur charitas. Quandoque sumitur pro feruore charitatis. Vnde Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniã dilexit multum.

Charitas quid dicat.

De effectu charitatis. *Cap. 25.*

Luc. 7

Charitas peccatum expellit, unde Magdalena dicitur, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Legem custodit. Rom. 13. Qui diligit proximum suum &c. Deum homini iungit. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, &c. Mentem uirtutibus ornat. 1. Corint. 13. Charitas patiens est, benigna est &c. Perfectionem adducit. Apo. Adhuc excellentiorem uiam uobis demonstro. Gloriam tribuit. Ioan. 14.

1. Cor. 11

Si quis diligit me,&c.& sequitur, ad eum veniemus, & mansioné apud eũ faciemus. Dilectione Dei dignum facit. Ioann. 16. Si quis diligit me, diligetur &c. Charitas in cordibus nostris diffunditur,cum ad proximum dilatatur. Effunditur per prædicationem, & per opera misericordiæ,infunditur per illuminationem gratię,superfunditur per opera perfectionis & supererogationis. Per charitaté uenit Deus ad homines in incarnatione,& in homines gratiæ collatione. Per ipsam charitaté currũt homines ad Deum bona operatione,& perueniũt ad eũ in glorificatione. Amoris est vulnerare, quia intima cordis penetrat. Cãt. 2. Vulnerata charitate ego sum. Lãguidũ facere,& hoc per desideriũ essendi cũ amato. Cant. 5. Nuncietis dilecto meo,quia amore langueo. Inebriare,quia sic tẽdit in amatũ, quod sui ipsius & omniũ rerũ preter illũ obliuiscitur. Cãt. 5. Comedite amici mei,& bibite,& inebriamini charissimi. Liquefacere,quia cor in diuina dulcedine sic resoluitur,ꝙ appetẽs cũ appetibili mirabili amicitia vnitur. Cãt. 5. Anima mea liquefacta est ut dilectus locutus est. Amor habet vim diffusiuam in bona operatione, unitiuã in proximi dilectione,transformatiuam in iustificatione. Item aliter hoc ostenditur quòd habet uim diffusiuam,ut patet in creatione, vnitiuam ut patet in Christi incarnatione,transformatiuam, ut in glorificatione.

Charitas diffunditur,& quomodo.

Virtus amoris qualis.

Quibus rebus charitas assimiletur. Cap. 26.

CHaritas est bonorum principium, quia à Deo,bonorum mediũ, quia secundũ Deum, bono-

Charitas bonum incomparabile.

bonorum finis, quia propter Deum. Charitas dicitur bonæ operationis principium, quia mouet ad id. Greg. Charitas magna operatur si est. Dicitur etiam medium, quia opera informat. Dicitur quoque finis, quia opera dirigit, & ad debitum finem perducit. Quomodo autē dicatur finis, sciendum est quòd triplex est finis, scilicet consumptionis, consummationis, & terminationis. Primo modo charitas est finis peccatorum, quia ea consumit. Secundo modo est finis præceptorum, quia ea perficit. Tertio modo tam uita æterna, quam ipse Deus est finis nostri laboris, sed uita æterna finis est quo quiescitur. Deus vero terminus in quo quiescitur. Charitas dicitur forma virtutum multipliciter. Primo, quia mouet omnes virtutes ad opera exteriora, per quæ perficiuntur uirtutes, & merentur augeri. Secundo, quia omnes virtutes mouentur ad finem charitatis, scilicet ad bonū. Charitas enim habet bonum pro fine & obiecto, aliæ autem uirtutes habēt bonum, non pro obiecto, sed pro fine tantum, & ille finis uirtutum perfectionem denotat. Tertio quia charitas auget uirtutum delectationem, & tollit fastidium, & alleuiat onera propter ipsius desiderium. Quarto, quia componit animam & perficit, non quidem in esse naturę, sed in esse gratuito & meritorio. Charitas multis rebus assimilatur, qui comparatur auro, quod fornax tribulationis probat. Auroræ, quam sequitur dies æternitatis. Arcæ Noe, in qua qui non fuit inuentus, perijt. Arbori bonos fructus proferenti. Alæ ad cœlestia sublevanti. Bitumini animam Deo coniungenti. Claui cęlum aperienti, coronæ mētem deco-

Charitas, finis & quo. *1. Timo. 1.* *Charitas forma virtutū, quomodo.* *Charitatis assimilatio.* *Sap. 3.* *1. Pet. 1.* *Iob 3.* *Cant. 6.* *Genes. 7.*

decorati, capiti sensum & motum influenti. Charitas enim influit sensum, id est, rationem merendi alijs virtutibus, & motum, id est, affectum mouendi meritorie. Deo mentem illuminat, sponsæ thorum Deo exhibenti. Funi Deo attrahenti. Firmamento aquas uoluptatis ab aquis æternitatis diuidenti. Fonti mentem iriganti. Gemmæ animam ornanti. Gladio flammeo paradisum custodienti. Igni affectum accendenti. Iugo suauiter præmenti. Mannæ de cœlo descendenti. Rosæ rubenti. Radici humorem gratiæ, quem à summo trahit, ad virtutes transmittenti, ut sic nutriantur & conseruentur in bono. Soli fulgenti. Thesauro latenti, Vinculo omnes rationes diligendi in dilecto colliganti, Vino inebrianti. Vesti peccatorum turpitudinem cooperienti. Vnguento vulnera lethalia curanti.

1. Pet. 3.
Matth. 7.
Psal. 54.
Apoc. 12.
Genes. 6.
Apoc. 3.
Eccle. 45.
Ephes. 1.
3. Reg 10.
Gen. 1. et 2
Exo. 25. 31
Prouer. 17.
Genes 3.
2. Mac. 13.
Matth. 11.
Exod. 16.
Eccles. 39.
Sapien. 15.
Isa. 11. 53.
Apoc. 1.
Col 3.
Osea. 11.
Cant. 5.
Matth. 22.
Prouer. 27.
Luc. 10.

De excellentia charitatis. Cap. 27.

CHaritas excellit alias virtutes in multis. Primo in Dei conformitate. Ioann. 4. Diligamus Deum, quoniam ipse prior &c. Secundo in speciali dignitate. Richardus, Charitas est regina uirtutum. Tertio in pretiositate, quia est aurum de Ophir. Quarto in speciositate, quia est planeta Veneris, & animæ pulchritudo, quia sicut pulchritudo exterioris hominis est in decenti membrorum ordinatione, & venustate coloris sic etiam pulchritudo animæ est ex decenti ordinatione actuum, & habitu uenusto. hoc autem facit charitas in anima, cuius actus ordinatus est, & venustus habitus. Quinto in supportatione la-

Charitas uirtutes excellit.

Cant. 2.

boris. Aug. Omnia grauia & immania leuia facit amor. Sexto in vigorositate. Cant. 8. Fortis est vt mors dilectio. Septimo in vtilitate. Augu. Habe charitatē, & fac quod vis. Octauo in delectatione: quia charitas secundum actum suum facit nos
Psal. 76. delectare in Deo non solum in patria, sed etiam in via.

De signis dilectionis. Cap. 28.

Dilectionis signa quæ. Signa dilectionis sunt hæc, quia amicus amicum libenter audit, libenter de ipso loqui-
1. Cor. 13. tur. Sæpe de illo cogitat, sine tædio illi obsequitur, corpus & res pro illo exponit. Offensam cauet, offensum placat. Congaudet prosperitati, cōdolet aduersitati. Gaudet de illius præsentia, dolet de absētia. Diligit & odit hoc quod ille. Conatur ei placere, timet displicere. Trahit alios ad eius amicitiam. Munera ab eo data non alienat. Cōsilijs illius acquiescit, petit ab eo fiducialiter.

Habere charitatem, an sciat quis. Quidam dubitant, putant, experiuntur, certi sunt se habere charitatem. Qualiter possit quis scire vtrum habeat charitatē. Nota quòd quidam sciunt se non habere charitatem, vt qui sunt in actu peccandi vel in proposito. Quidam dubitant se habere charitatem, quia rationes habēt pro vtraque parte, ut sunt illi qui incipiunt facere quod in se est. Quidam putant se habere Charitatē, sicut qui multa bona fecerunt, & diu abstinuerunt à peccato, adhuc tamen sustinent motus tentationum, & imaginantur turpia. Quidam experiuntur se habere charitatem, ut illi qui gustant diuinam dulcedinem,
2. Cor. 12. in quibus fomes ferè extinctus est, & quasi semper vel bona faciunt, vel affectant. Quidam cer-

tū sunt se habere charitatem, vt quibus Deus reuelauit, qualis fuit Paulus, cui dominus dixit Sufficit tibi gratia mea.

De gradibus amoris. Cap. 129.

GRadus amoris sunt isti: Primus est, cum diligo me propter me, iste amor nō est bonus. Secundus est, cum diligo Deum propter me, iste est mercenarius, sed tunc est bonus, si principalis finis est Deus. Tertius est, cum diligo Deū propter se, id est, quia bonus. Hic est ualde bonus, quia talis amor uno tantum oculo, id est, dextero respicit Deū. Quartus est, cū diligo me propter Deū. hic est optimus, quia in tali amore nihil quærit homo de suo etiā in se ipso, sed tantū quæ Dei sunt. Super omnia diligendus est Deus, quia cū ipse sit principiū primū, hoc ipso est summum, & hoc ipso quòd summum est, summè bonū est, & hoc ipso quòd summè bonū est, summè beatum est, & hoc ipso ꝙ summè beatū est, summè beatificum est, & hoc ipsò est summè fruendus, & propter hoc ipsum est ei summè per amorē inhærendum & in eo tanquam in fine quiescēdum. Tria generaliter diliguntur, scilicet vtile, honestum & delectabile. Propter primum diligēda est tribulatio, quia vtilis. Propter secundū diligenda est uirtus, quia honesta. Propter tertium diligendus maxime est Deus, quia est delectabilis. imo propter hæc omnia diligendus est Deus, quia ipsum diligere est utile, honestum, & delectabile. Gradus amoris vel charitatis inquantum tollit peccatum, sunt isti. Primo tollit chari-

Gradus amoris qui & quot.

Ioan. 1. Mar. 10. Psal. 118.

Tria diligūtur, & quæ.

charitas peccatum mortale, non quantum ad habitum, sed quantum ad actum, liberat enim à peccato mortali, sed nõ à potestate cadendi in illud. Secundo modo charitas tollit peccatũ mortale quãtũ ad actũ, & quãtũ ad habitũ sed ueniale neutro modo, sicut patet in aliquibus sanctificatis. [*Opinio ista nõ tenetur, cõtra quã dicit Aug. charitas fecisti ut Maria non solum non peccaret, sed nec peccatũ cogitare potuit, & super cunctos reseruasti ob omni labe peccati.*] Tertio modo charitas tollit peccatum mortale vtroque modo, & veniale quò ad actum sed non quo ad habitum, talis fuit charitas in beata virgine ante conceptionem Christi. Quarto modo charitas tollit vtrunque vtroque modo, sicut fuit in beata virgine in conceptione Christi & post, tunc enim fuit in ipsa sublatus fomes peccandi totaliter. Quinto modo tollit charitas vtrunque utroque modo, & insuper omnem miseriam, & hoc fiet in patria. Perfecta est charitas quando est habitu magna, motu interiori directa, opere exteriori solicita, radice stabilita, feruore discreta, dulcedine consolatoria. Diligendus est Deus toto corde, id est, intellectu sine errore, tota anima, id est, uoluntate sine contrarietate, tota mente, id est, memoria sine obliuione.

Quibus tolluntur peccatum.

De ordine charitatis. *Cap. 30.*

Can. 2.

ORdo charitatis secundum Aug. est diligere, primo quod supra nos est, id est, Deum, deinde quod nos sumus, post hoc quod iuxta nos est, id est, proximum, ultimo quod infra nos est, id est, corpus nostrum proprium. In eodem gradu con-

du contineri debet corpus proximi, quia utrunque tenet rationem inferioris boni respectu spiritus nostri. Secundum Ambro. diligendus est primo Deus, secundo parentes, deinde filij, post domestici, ultimo inimici, sed hoc de exhibitione quidam intelligunt. Aliquis magis diligitur, ab altero multipliciter, scilicet maiori affectu, sic super omnia diligendus est Deus, sed inter homines magis diligendi sunt parentes, quàm filij, deinde consanguinei, secundum gradus cognationis. Maiori affectu diligendi sunt filij, quàm parentes, sed æque parentibus succurrendum est, prius magis indigenti. Ad maiorem gratiam, sic magis diligendi sunt qui se magis ad gratiam præparāt & habilitant. Ad gloriam, sic diligēdi sunt secundum gradus participandi bonum gratiæ. Nota quòd idem est ordo dilectionis naturæ & gratiæ, hoc excepto, quòd homo dilectione naturali se magis diligit, quàm Deum, sed econuerso est in dilectione gratuita. Præterea sciendum est quòd idem ordo charitatis, qui secundum Augustinum, est in uia, erit etiam in patria, quia cum gloria perficiat naturam, quicquid non est imperfectionis in natura, manebit in gloria.

Matth. 22.
Exod. 20.
2. Cor. 12.
Matth. 5.
Magis diligitur quis al tero, et quo.
1. Cor. 13.

De dilectione proximi, *Cap.* 31.

Dilectio mutua.

MVtuo se debent homines diligere, quia omnes sunt membra vnius corporis Christi mystici, quia uno spiritu sancto viuificantur spiritualiter, & vniuntur, quia unam fidem habent, quia vnum baptisma receperunt, quia unum patrem habent & dominum, quia ad unum regnum ten-

Rom. 12.
1. Cor. 12.
Epes. 4.
Matth. 6.
23. & 19.

ctus. Dilectio affectu duplex est, quia alia est innocentiæ,& alia beneficientię. Dilectione innocentiæ tenemur diligere inimicos, quia non debemus eis optare malum inquantum malum, sed inquantum est eis expediens, vel reipublicę. Affectus dilectionis beneficientiæ duplex est, scilicet principalis,& secundarius. Affectus principalis est uelle & optare inimicis bona spiritualia, sicut est gratia, & gloria, hoc modo tenemus per affectum diligere inimicos. Affectus autem dilectionis secundarius est optare inimicis bona temporalia, hoc modo non tenemur semper diligere inimicos, quia non semper expedit eis habere bona temporalia. Eodem modo distinguendum est de dilectione effectus, qui similiter duplex est, innocentiæ,& beneficientiæ. Primo modo tenemur omnes diligere inimicos, quia tenemur eis nō inferre mala, nisi forte propter bonum personæ, vel reipublicę. Secundo modo distinguenda est dilectio beneficentiæ, quia si est beneficiũ spirituale ad salutem necessarium, tunc tenemur illud inimicis impendere, sicut orare pro eis, non quidem in speciali, sed in generali, ita scilicet ut non excludamus eos ab orationibus communibus. Si vero est beneficium temporale, ad hoc non tenemur nisi in casu necessitatis. Nota tamen esse duplicem inimicum, scilicet personæ nostræ, & ecclesiæ. Igitur inimico personę nostræ benefacere perfectionis est, nisi inquantum ipsi uel alteri beneficium occasionaliter nociuum esset, quia in tali casu beneficium subtrahere utile est. Inimico autem ecclesiæ beneficium subtrahere perfectius est & melius,

Inimicis qd optandum.

Inimicis qd tenemur.

Mat. 5.

Rom. 12.

Inimicus duplex.

Optare, & non optare inimicis qd & quando.

nisi quantum per beneficium speratur recōciliandus ecclesię. Ex prędictis patet quòd optare bona temporalia inimicis ecclesiæ imperfectionis est, nisi per accidens, scilicet quando creduntur per hoc conuertendi. Inimicis vero personæ optare bona temporalia, perfectionis est, nisi per accidens, scilicet quando putantur eius, vel alijs nociua. Nota ꝙ licet amicū diligere sit magis debitum, tamen diligere inimicū, magis est remissionis pœnæ meritoriū, & ad alia multa valet. Primo, quia magis accedit ad perfectionē uirtutis. Maioris enim perfectionis est, quia magis gratuitū. Secūdo, quia motus charitatis quo diligimus inimicū, magis meritorius est remissionis pœnę, & hoc ratione difficultatis, licet diligere amicū, sit magis meritorium vitæ æternæ ratione intētionis. Amore enim naturalis feruētiorem facit motum charitatis, sicut dispositio materialis cōfert formæ. Tertio, quia inimicū diligere, est expressius signum charitatis, quia cōtra motū naturæ est, unde valde difficile est, nisi adsit gratia, per quam vincatur natura. Nota ꝙ ille cui iniuria facta est, nō debet reconciliationē quærere ex debito necessitatis, sed si facit, complet debitum perfectionis, unde ait Chrys. quòd talis debet reconciliationem quærere, vt duuplicem gloriam consequatur: Vnam, quia iniuriam passus est, altēram, quia prior rogauit.

Leuit. 19. Matth. 5.

Diligere inimicū ad multa valet.

Reconciliationē petere quando & quomodo.

De uirtutibus cardinalibus in genere. Cap. 33.

Virtutes cardinales in anima quid agant.

PEr uirtutes cardinales anima rectificatur in suis viribus. Nam prudentia rectificat rationalem, fortitudo irascibilem temperantiam concupisci-

cupiscibilem. Iustitia uero rectificat omnes uires, prout natura iustitię cōprehendit non solum specialem iustitiam, quæ est in commutationibus vel distributionibus, sed etiam legalem, quæ est omnis uirtus, prout eius actus pertinet ad debitum obedientiæ præceptorum. Ipsa enim iustitia generalis comprehendit virtutes ordinantes ad proximum, ut est æquitas & liberalitas, & ordinantes ad seipsum sicut innocentia, & pœnitentia, & ordinantes ad Deum, sicut est latria, pietas, & obedientia. Propter hoc iustitia dicitur circuire omnes uirtutes, & quòd non tantum est virtus specialis, sed etiam generalis comprehendens totius animæ rectitudinem, cum ipsa dicatur rectitudo uoluntatis. Item per uirtutes cardinales instruitur homo in operibus, & contra vitia armatur. Primum fit dupliciter, quia instituitur quo ad se per prudētiam, & quo ad proximū per iustitiam. Secūdum etiam fit dupliciter, quia homo armatur in prosperis per temperantiam, & in aduersis per fortitudinem. Item dicit Augustinus, quòd prudentia est in eligendis, fortitudo in tolerandis, temperantia in vtendis, iustitia in distribuendis. Item dicit quòd prudentia est in præcauendis insidijs, iustitia in subueniendis miserijs, fortitudo in perferendis molestijs, temperantia in coercendis delectationibus prauis. August. ait, in musica sua, quòd succedit prudentiæ contemplatio, fortitudini firmitas adhærentiæ, temperantiæ, mensura delectationis, iustitiæ debita ordinatio ad Deum & proximum. Istę quatuor virtutes appellantur cardinales, quia sicut ostiū uertitur in cardine, sic in his vertitur, & regitur

Iustitia ordinat ad proximum, ad seipsum ad Deum.

Virt. cardi. instructio. & quomodo

Virtutibus cardi. succedunt et quæ

Quare cardinales dicuntur.

gitur uita hominis. Vocantur etiã politicæ, quia ordinatur in his uita ciuilis, & hominẽ poliũt, & ornãt. Dicuntur et humanę, quia humano studio acquirũtur, nisi diuinitus infundãtur. Appellãtur etiã consuetudinales, quia nõ ex uno actu, sed ex consuetudine nascuntur, vel quia honestas humana se magis exercitat in istis, sicut & sanctorum deuotio se magis exercitat in virtutibus theologicis. Nota quòd prudentiæ est scire quod possit, temperãtię est non præsumere quod non possit, iustitiæ est velle in omnibus quod æquum sit, fortitudinis est velle plus, quàm possit. Istæ uirtutes habent suos gradus perfectionis, secundum quos aliter possident incipientes, aliter proficientes, aliter perfecti. Dicũtur etiã uirtutes politicę quãdoque secundum quòd regunt vitã hominis quo ad opera exteriora, & prout pugnant contra vitia, & hoc modo sunt incipientium. Purgatoriæ dicuntur secundum quòd iam sunt in victoria vitiorum, & consistunt partim intra, partim extrà & sic sunt perficientium. Dicuntur autẽ purgati animi, secundum quòd iam deuictis vitijs quiescit homo, ita quòd raro primi motus insurgunt, & hoc modo pertinent ad perfectionem. Exẽplares dicuntur prout sunt in mente diuina. Nam sicut omnium rerum Deus exemplar est, ita & ideę virtutum in ipso consistunt.

Quare politicæ, et quare humanæ, & consuetudinales.

Virtutũ cardinalium officia.

De prudentia. *Cap.* 34.

Prudentia quid sit secundum diuersa.

PRudentia secundum quòd est uirtus politica, est (ut ait Macrobius) ad rationis normam, quæ cogitat quæcunque agit, vniuersa dirigere,

ac nihil præter rectum uelle vel facere. Prudentia vero, secũdum quòd est uirtus purgatoria, est, ut idem ait, & mundum & omnia, quæ in mundo sunt, diuinorum contemplatione despicere, & omnem animæ cognitionem in sola diuina erigere. Prudentia autem prout est uirtus purgati animi, est sola diuina noscere, & ea tanquam nihil aliud sit intueri. Prudentia sanè exemplaris est ipsa mens diuina, cui omnia nuda sunt & aperta. Partes prudentiæ secundum Tullium sunt, intelligentia, prouidentia, memoria. Intelligentia uero est per quã animus prospicit ea quæ sunt. Prouidentia autem virtus est, ut idẽ ait, per quam aliquid videtur futurum ante quàm factũ sit. Memoria secundum eundem est per quam repetit quis ea, quæ fuerunt. Nota quòd duplex est iudicium rationis, discretiuũ scilicet, & diffinitiuũ. Iudiciũ discretiuũ est quo ratio iudicat aliquid esse faciendum, uel non faciendũ. Circa tale iudicium est scientia, & non virtus. Iudicium uero diffinitiuum, est quo ratio imperat aliquid fieri, vel non fieri, & circa istud est uirtus. Vnde in primo iudicio se habet scientia ad operationes bonas vt consiliarius. In secundo uero iudicio se habet virtus ut imperator. Prudentia habet gerere cæteras uirtutes in actibus suis secũdũ omnes partes philosophiæ moralis, quæ sunt ethica siue moralis, œconomica, & politica, quarum prima mores quo ad seipsum instruit, secunda familiam disponit, tertia vrbes & regna regit. Triplex est prudentia. Prima est cordis, & hæc est in dispositione præsentium, & recognitione preteritorum, & præuisione futurorũ. Deu-

Heb. 4.

Prudentiæ partes quæ, & quot.

Iudiciũ discretiuũ, & diffinitiuũ.

Prudentia omnes gerit virtutes, & quomodo.

Prudentia triplex.

tero.32. Vtinam saperet, scilicet præterita, & intelligeret, scilicet præsentia, ac nouissima prouiderent, scilicet futura. Secunda est oris, & est hec in moderatione sermonum. Prouerb. 10. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. Psalm. 140. Pone domine custodiam ori meo. Tertia est operis & hoc consistit (ut ait Tullius) in fuga mali, & electione boni. Psal. 33. Declina à malo, & fac bonum. Nota quòd alia est prudentia mundana, alia humana, alia diuina. Prima est in temporalibus acquirendis, secunda in commodo carnis, tertia in obsequijs diuinis. Officium prudentiæ est actus aliarum uirtutum dirigere, sicut supra dictum est. Bernardus, Discretio non tam uirtus est, quam auriga virtutum. Nolle enim fallere nec falli, ut dicit Seneca, est res secũdum veritatem æstimare. Idem. Tunc per rationem rectè uiues, si diuina prius æstimes, si dignitatem rerum non ex opinione multorũ sed ex earum natura constituas. Nobis cõmissa ad Dei gloriam, & proximi ædificationẽ dispensare. Luc. 12. Quis putas est fidelis seruus, & prudens, quem cõstituit dominus super familiam &c. Mutabilitatem fugere, Seneca, Scito te in quibusdam perseuerare debere, quia cœpisti, quædam nec incipere.

Prudentia mũdana, diuina, & humana.

Officiũ prudẽtiæ quid.

De temperantia. *Cap. 35.*

Temperantia secundum Macrobium, prout est uirtus politica, est nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugo rationis cupiditatem domare. Temperantia prout est uirtus purgatoria, est omnia reliqu-

Temperantia quid secũdum plura.

linquere inquantum natura patitur, quæ corporis vsus requirit. Temperantia uero prout est virtus purgati animi, est terrenas cupiditates non solum reprimere, sed penitus obliuisci. Temperantia prout est virtus exemplaris, est quædã in perpetua intentione conuersio. Partes temperantiæ secundum Tulliũ sunt tres, continentia, clemẽtia abstinẽtia & modestia. Cõtinentia secundũ eundem Tulliũ, est uirtus per quam cupiditas cõsilij gubernatione regitur. Clementia est per quã motus animi in odium alicuius temeritate concitati, comitate vel hilaritate retinentur. Modestia est uirtus per quam pudor honestus charam & stabilem authoritatem comparat. Species temperantiæ sunt tres, sobrietas, continentia, & modestia. Prima consistit circa gustum, in quo ponit modum sobrietas. Secunda est circa tactũ, quantũ ad vim generatiuã, cui imponit modũ castitas. Habet enim homo vehementẽ appetitum conseruandi se in esse indiuidui per nutrimentum, & cõseruandi se in esse speciei per generationem. Isti autem appetitus restringuntur per sobrietatem & continentiam. Tertia consistit in dictis & factis. Factum autem prout hic accipitur, pertinet ad tres sensus circa proprias eorum materias, scilicet visum, auditum, olfactum. Pertinet etiã hoc factum ad tactum. non quidem qui est in generatiua, sed ad alios quorum organa sunt manus ad percutiendum, vel capiendum, & pedes ad ambulandũ. In omnibus istis modũ ponit modestia. Dignitas temperantiæ in hoc est, quod animã decorat, quia sicut in naturis forma est decentior materia, sic & in moribus plus cõmendatur modus,

Temperantiæ partes.

Continentia quid.

Clementia quid.

Modestia quid.

Temperantiæ species quot.

Temperantiæ dignitas in quo et cui assimilatur.

quàm ipsa actio. Propter hoc temperantia comparatur Soli, qui medius planetarũ est, & decentior inter omnes. Meritũ cumulat, quia medium tenuere beati. Vnde dicitur quod verbis non me remur, sed aduerbijs; id est non eo q aliquid facimus, sed in eo q bene facimus. Istud patet in illa uidua, quæ obtulit duo minuta & magis commendata est, quàm qui magna dona miserunt in Gazophylacium. Vitiosos appetitus refrenat, sicut supra dictũ est; vnde comparatur freno & remo, & limæ, quæ superfluũ rubiginis tollit de ferro. Actiones informat, secundum quod Apostolus instruit, dicens ad Rom. 12. Rationabile obsequium vestrũ. Medium seruat. Bernar. Tene medium, si non uis perdere modũ. De hoc medio dicitur, Medio tutissimus ibis. Istud mediũ uoluit dominus nos tenere, quando fecit Euã non de capite vel de pede, sed de costa, & quando fecit hominem partim corporalem; & partim spiritualem, ut dignitate naturæ sub natura esset angelica, & super corpoream creaturam. Christo assimilat, qui stetit in medio discipulorum; sedit in medio doctorum, suspensus est in medio latronum, locatus est in medio duorum animalium, visus est à Ioanne in Apocalypsi in medio candelabrorum aureorum. Naturam conseruat, quia natura in medijs delectatur, & per extrema corrumpitur. Vnde Philosophus. Excellentia sensatorum corrumpitur sensus. Ferculis æternis cibat. Vnde temperantia comparatur ligno uitæ, quod erat in medio paradisi.

Non verbis sed aduerbijs meremur & quo

Luc. 21.

Gen. 2.

Gen. 1. 2.

Luc. 24.

Lu. 5. et 23

Isa. 1.

Apoc. 1.

Gen. 2.

De forti-

De fortitudine. *Cap.* 36.

FOrtitudo secundum Macrobium prout est virtus politica, est animum supra periculi metum agere, nihilque nisi turpia timere, tolerare fortiter aduersa vel prospera. Fortitudinis purgatoriæ est animo non terreri à corpore recedere, nec altitudinem abhorrere. Fortitudinis purgati animi est passiones ignorare, non metuere, vt nesciat irasci, & nihil cupiat inhonestum. Fortitudinis exemplaris est esse immutabilem, quia semper idem est, nec aliquando mutatur. Partes fortitudinis secundum Tull. sunt quatuor. Magnificentia, fiducia, patiētia, & perseuerantia. Magnificentia secundum eundem est magnarum & excelsarum rerum cum ampla quadā animi propositione cogitatio atque administratio. Fiducia est virtus per quā in magnis & honestis rebus multum ipse animus cum certa spe fiduciæ in se collocauit. Patientia est honestatis & vtilitatis causa rerum arduarum, atq; difficilium voluntaria & diuturna perpessio. Perseuerantia est virtus in ratione bene considerata stabilis & perpetua permansio. Multi sunt effectus fortitudinis. Primus est, quia de hostibus triumphat Iudas Machabæus 1. Mach. 2. & idem vir fortissimus. Secundus, quia homini sua bona conseruat. Luc. 11. Cùm fortis armatus, &c. Tertius quia ditat. Pro. 10. Manus fortis diuitias parat. Quartus, quia regnum cœlorum expugnat. Matth. 11. Regnum cœlorum vim patitur, &c. Quintus, quia ornat. Prou. 31. Fortitudo & decor, indumentum eius. Sextus, quia in extremis assecurat Prou. 30. Leo fortissimus be-

Fortitudo quid secundum plura.

Fortitudinis partes quæ.

Magnificentia quid.

Fiducia quid.

Patientia quid.

Perseuerantia.

Fortitudinis effectus qui.

ſtiarum ad nullius pauebit occurſum. Septimus, quia remunerationem expectat. Prou. 31. Mulierem fortem quis inueniet, &c. Fortitudo conſiſtit in quinque, ſcilicet in aggreſſione arduorũ. Pſ. 30. Viriliter agite, & cõfortetur cor veſtrum. In contemptu terrenorum. Hebr. 11. Moyſes negauit ſe eſſe filium Pharaonis, &c. In ſuſtinentia tribulationum. Cant. 8. Fortis eſt, vt mors dilectio. In reſiſtentia tentationum. Apoſt. 2. Timot. 2. Non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. In impugnatione vitiorum. Iob 7. Militia eſt vita hominis ſuper terram. Multa iuuant fortitudinẽ: Primum eſt exhortatio prudentium. Vnde legitur de Iuda Machabæo 2. Machabæorum 5. quòd armauit ſocios non clypei vel haſtæ munitione, ſed ſermonibus optimis. Secundum exempla robuſtorum, vt legitur de Eleazaro, quòd elegit fortiter mori pro paternis legibus exemplum virtutis & fortitudinis poſteris relinquẽs. Tertium eſt exercitatio in pugnis. Vnde legitur in Ioſue, ꝙ dominus non deleuit ſtatim omnes hoſtes filiorum Iſrael, ſed reliquit aliquos, vt per eos haberent conſuetudinem prȩliandi. Quartum eſt ſpes remunerationis. 2. Paral. 15. Cõfortentur manus veſtræ, & non diſſoluantur: erit enim merces operi veſtro. Quintum hoſtiũ debilitas. Gregorius. Debilis eſt hoſtis, qui non poteſt vincere niſi volentem. Sextum orationis adiutorium. Exod. 17. Cùm eleuaret manus Moyſes, vincebant filij Iſrael, &c. Septimum, armorum ſpiritualium apparatus. Vnde Samſon vicit Philiſtæos in mandibula aſini, id eſt, tẽperantia & ſimplicitate. Octauum, memoria dominicæ paſſionis, quod ſignificatum

Fortitudo in quibus conſiſtit.

Fortitudinẽ iuuant, & quæ.

2. Mac. 6

Ioſ. 20

Iudic. 15

ṫatum eſt in Dauid. 1.Reg. 17.qui contra Goliam venit in baculo & funda. Nonum,cibus ſpiritualis. Pſal. 103. Panis cor hominis confirmet. 3. Regum. 19. Ambulauit Helias in fortitudine cibi illius, &c. Vnde & Petrus portatus Spiritus ſancti gratia confortatus eſt dicens. Actuum 5. Oportet Deo obedire magis, quàm hominibus. Idem verò Apoſtolus ante talem confortationem dicit.Mar. 14.Neſcio hominem hunc.

De iuſtitia politica. *Cap.* 37.

IVſtitiæ politicæ ſecundum Macrobium, eſt ſeruare vnicuique quod ſuum eſt. Iuſtitiæ purgatoriæ ſeundum eundem, eſt ad vnam cuiuſq; propoſiti viam vniuſcuiuſque virtutis officium conſeruare.Iuſtitiæ autem purgati animi eſt,ita cum ſuperna mente ſociari,vt ſeruet cũ ea fœdus perpetuum imitando. Iuſtitiæ exemplaris eſt, quòd perenni lege ſempiterna operis ſui continuatione non flectitur. Partes iuſtitiæ ſecundũ Tullium ſunt ſex,ſcilicet religio,pietas,gratia vindicatio, obſeruantia,veritas. Religio ſecundum eundem Tullium, eſt virtus, quæ ſuperioris cuiuſdam naturæ,quam diuinam vocant, curã, ceremoniamque affert. Pietas eſt per quam coniunctis ſanguine & beneuolentię officium,& diligens tribuitur cultus.Gratia,eſt,in qua amicitia & officiorum alterius memoria,& remunerandi voluntas continetur.Vindicatio eſt virtus per quam vis,& iniuria, & omne quod obſcurum eſt defendendo atq; vlciſcendo propulſatur. Obſeruantia eſt virtus per quam homines aliqua dignitate antecedentes;

Iuſtitia quid.
Partes iuſtitiæ quot & quæ.
Religio quid
Deut 6
Matth.4
Pietas quid
Gratia quid
Vindicatio quid.
Obſeruantia quid.

Veritas quid. tes, cultu quodam, & honore dignantur. Veritas est virtus per quam immutata ea quæ sunt aut fuerunt, aut futura sunt dicuntur. Nota quod iustitia non tam est virtus specialis quam generalis; vt habes supra de virtutibus Cardinalibus in genere.

Iustitia perpetua, & quomodo. Iustitia, vt dicitur in lib. Sapien. 1. est perpetua, multiplici ratione. Primo, quia perpetuat animam stabiliendo eam in debito loco, scilicet sub Deo, & supra corporales creaturas. Secundo, quia manebit in patria secundum essentiam, & vsum.

Iustitia in patria manet. Aliæ autem virtutes Cardinales & si maneant in patria secundum essentiam, non tamen secundum omnem vsum. Temperantia enim non refrenabit motus illicitos, prudentia non cauebit ab insidijs, fortitudo non aggredietur terribilia.

Iustitia peruertitur & quomodo. Iustitia peruertitur tripliciter, scilicet amore personæ, vel pecuniæ. Isa. 5. Væ qui iustificatis impium pro munere. Timore. Matth. 10. Nolite timere eos, &c. Rancore. Marc. 15. Sciens quòd per inuidiam tradidissent eum.

Ad rectitudinem iustitiæ plura mouent. Multa mouent ad rectitudinem iustitiæ: Primum est rectitudo humani corporis, quia indecens valde est in recto corpore curuum habere animum. Secundum est naturalis inclinatio, quia vt ait August. Iustitia est in corde hominis naturaliter.

Bruta docēt ad iustitiam pertinentia, & quæ. Tertium quia bruta animalia docent multa quæ pertinent ad iustitiam, vt est innocentia, concordia, & huiusmodi. Quartum est scriptura. Eccles. 4. Vsque ad mortem certa pro iustitia.

Effectus iustitiæ qui & quot. Effectus iustitiæ est, quòd beatificat. Matth. 5. Beati qui esuriunt &c. 1. Pet. 3. Si quid patimini propter iustitiam, beati. Quòd exaltat. Eccles. 4. Qui operatur iustitiam, exaltabitur. Appetitum concupiscentiæ

refræ-

refrænat. Is. 11. Erit iustitia cingulum lumborum eius. Locum Deo præparat. Psal. 88. Iustitia & iudicium præparatio. &c. A morte æterna liberat. Pro. 10. Iustitia liberabit à morte. Coronat. 2. Timot. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ. Remunerat. Psal. 17. Retribuet mihi Dominus secundum &c. Iustitia consistit in fide. Apost. ad Ro. 4. Credidit Abraham Deo, & reputatum &c. Item in oratione. Psal. 33. Clamauerunt iusti, & Dominus &c. In sancta meditatione. Ecclesi. 14. Beatus vir, qui in sapientia morabitur, &c. In humiliatione. Matth. 3. Sic decet nos implere omnem iustitiam. Glos. Perfecta iustitia est subdere se minori. In eruditione. Prouer. 11. Seminanti iustitiam merces fidelis.

Iustitia consistit, & in quibus.

De donis in communi. Cap. 38.

Licet omnes habitus dati diuinitus possint dici generaliter dona Dei: specialiter tamen & appropriatè septem sunt dona Spiritus sancti; quæ per ordinem. Isa. 11. Enumerat, à summo incipiens, vsq; ad vltimum descendendo. Septem igitur sunt dona multiplici ratione. Primo scilicet vt per hæc septem expellantur vitia septem, ita scilicet vt timor expellat superbiam, pietas inuidiam, scientia iram, quæ est quasi quædam insania, fortitudo acediam, consilium auaritiam, intellectus gulam, sapientiam luxuriam. Secundo dicuntur esse septem dona propter expediendas vires naturales. Nam irascibilis indiget expediri tam in prosperis quàm in aduersis, in prosperis quidem per timorem, in aduersis autem per

Spiritus sancti dona quot.

Quare septē dona.

Septē vires per septem dona expediri & quomodo.

per fortitudinem. Concupiſcibilis indiget expediri quãtum ad effectum reſpectu proximi, quod fit per pietatem,& quantum ad effectum reſpectu Dei, quod fit per guſtum ſapientiæ. Rationalis quoque indiget expediri in veritatis ſpeculatione,quod fit per donum intellectus, & in veri electione, quod fit per conſilium,atque in electi executione,quod fit per donum ſcientiæ. per hoc.n. donum rectè cõuerſamur in medio nationis prauæ & peruerſæ. Tertio dicuntur eſſe ſeptem dona,propter regimen actiuæ & contemplatiuæ vitæ. Contemplatiua ſiquidem tria dona debet habere, ſcilicet timorem ad reuerentiam maieſtatis,intellectum ad intelligentiã veritatis, ſapientiam ad guſtum bonitatis. Actiua verò vita debet habere pietatem ad agendum, fortitudinem ad ſuſtinendum ſcientiam ad diſcretionem pietatis, conſilium ad directionem fortitudinis. Plurima ergo dona ſunt ad intellectum ſpectãtia, quia lux cognitionis multum valet ad rectè viuendũ. Propter candem cauſam fit donorum obuiatio, vbi quaſi ſemper adiungitur vnum directiuum cum alio,quod ſpectat ad actionem vel paſſionem, vnde Gregor.ſuper Ezech. dicit, quòd ſumus per ſapientiã maturi,per intellectum prouidi, per conſilium cauti,per fortitudinem animoſi,per ſcientiam diſcreti, per pietatem miſericordes, per timorem humiles.

Septem dona regunt actiua & multiplicatiua & quomodo.

Per ſeptem dona quid efficiamus.

De timore in communi. Cap. 39.

Timor quid

TImor eſt, vt ait Augu. fuga mali. Species timoris ſunt ſex:primus eſt naturalis,quo qui

libet

libet naturaliter timet nocumentum naturæ. Iste nõ est meritorius, neque demeritorius, quia non subiacet libero arbitrio, & dicitur naturalis non à natura instituta, sed destituta, quia iste timor est pro peccato primorum parentum inflictus. hoc timore Christus naturaliter mori timuit. Secundus est timor humanus quo quis nimis timet pelli suæ. Istæ timor nascitur ex nimio amore præsentis vitæ, & est quandoque mortalis actus eius, cùm potius quis peccaret mortaliter, quàm amitteret vitam suam. quandoque est venialis, vt cùm quis faceret potius peccatum veniale, quàm permitteret se occidi. Tertius est timor mundanus, quo quis nimis timet suis rebus spoliari. Hic nascitur ex nimio amore rerum tẽporalium, & est quandoque mortalis, quandoque venialis, penitus eodem modo, quo dictũ est de humano. Quartus est timor seruilis, quo q̃s timet peccare principaliter propter pœnam. Quintus est timor initialis, quo scilicet timet quis pœnam, & Dei offensam. Vnde quasi duos habet oculos, vnum ad gehennam, alium ad Deũ, & hic est principalior. Sextus est timor filialis quo scilicet quis timet offensam Dei, vel separationem à Deo. Numerus prædictorum timorum sic accipitur. Aliquis timor est à Spiritu sancto, & cum Spiritu sancto, sicut timor initialis & finalis. Aliquis à Spiritu sancto est, & non cum Spiritu sancto sicut timor seruilis. Aliquis est cum Spiritu sancto, & non à Spiritu sancto, sicut timor naturalis. Aliquis nec à Spiritu sancto, nec cum Spiritu sancto, sicut timor humanus, & mũdanus, quos nec Spiritus sancti gratia secum compatitur, nec per Spiritũ sanctum

Timor species quot, et quæ.
Timor naturalis.
Matth. 26
Timor humanus quis.
Timor mundanus.
Timor seruilis.
Timor initialis.
Timor filialis.
Timor à Spiritu sancto & non cum Spiritu sancto.
Cum Spiritu sancto, et non à Spiritu sancto, & quomodo.

1. Ioan. 4 ctum dantur. Est adhuc alius timor reuerentiæ, qui solus inter omnes timores erit in patria, sicut dicit Psal. 18. Timor domini sanctus &c. Reuerentia uerò est resilitio à considerata magnitudine Dei in propriam paruitatem. Timor domini multa bona facit: Primo, quia expellit peccatum. Timor domini expellit peccatum. Sapientiam gignit. Qui timet, nihil negligit. Mentem stabilit. Eccles. 27. Nisi in timore domini tenueris te instanter, &c. Spiritualiter ditat. Non est inopia timētibus eum. Bona opera cumulat, Eccl. 15. Qui timet Deum, faciet bona. Cor delectat. Eccles. 1. Timor domini delectat cor. Vitam prolongat. Timor domini apponit vitam. Deuotionem irrigat. Prouer. 15. Timor domini fons vitæ. Aeternaliter remunerat. Eccles. 1. Timenti Deum bene erit in extremis.

Timor reuerentia.

Reuerentia quid sit.

Effectus timoris Domini, qui, & quot.

Eccles. 1

Psal. 33

Prouer. 19

Eccles. 1

De timore seruili. *Cap.* 40.

Timor seruilis donum Spiritus sancti est, nec tamen est cum Spiritu sancto, sicut aurora est à Sole nec tamen cum Sole est. Timor seruilis Spiritui sancto locum præparat, ut cum sicut seta filum introducat. Seta nanque filum introducendo ipsum præcedit, non tamen cum ipso permanet, sicut ait Aug. Timor seruilis est bonū, quo nemo bene utitur, quia licet habitus timoris seruilis bonus sit in se, secundum etiam quòd donum Spiritus sancti est, tamen eius actus quādoq; peccatum est. Timor seruilis duo facit. Primum est quòd præparat uiam charitati. Secundum est, quòd retrahit à peccato metu pœnæ tantum. Ratione

Timor seruilis donū Dei & quomodo

Timor seruilis quid.

Effectus timoris seruilis.

tione primi bonus est, sed ratione secundi distinguitur. Vnde notandum est, quòd vsus timoris seruilis duplex est, scilicet cùm quis vtitur essentia habitus tantum, vel cùm vtitur seruilitate. Primò modo vsus eius bonus est. Nam ille est abhorrere pœnas æternas, quod bonum est cum timore initiali. Secundo modo vsus eius malus est, quia vsus eius est vitare malum ex coactione per pœnam, cuius tamen affectus habetur in voluntate, & sequeretur effectus si speraretur impunitas, vt ait August. Et sic intelligitur dictum eius, qui ait quòd timor seruilis bonus est, non tamen qui timet seruiliter, bene agit, quia agere bonum est ex voluntate facti, sed agere bene, id est, meritoriè, est ex voluntate agentis, qui agit ex virtute charitatis & gratiæ.

Vsus timoris seruilis bonus, & malus & quomodo.

De timore initiali. *Cap.* 41.

TImor initialis ideo sic dictus est, quia est incipientium primò pœnitere. Vnde Isa. 26. Domine à timore tuo concepimus, &c. Qui adhuc sunt in angustia pro peccato, quod commiserunt, sed hæc angustia foras mittitur, quando conscientia serenatur ad plenum; quia perfecta charitas foras mittit timorem initialem, inquantum habet naturam timoris seruilis: secundum hoc, scilicet, ꝙ habet oculum ad pœnam. Timor enim initialis habet duos oculos, vnum ad gloriam, qui est ei essentialis, alterum ad pœnam, qui est ei accidentalis, sed timori seruili est essentialis. Præterea timor initialis abstinet à peccato veniali retrahenti à gloria propter pœnam purga-

Timor initialis dicitur, & quare.

1. Ioan. 4

Timor initialis habet oculos, et ad quid.

torij, in quo potest conuenire cum perfecto, qui etiam timet pœnam purgatorij inquantum est dilatiua gloriæ, siue separatiua ad tempus. Duplex est amor, scilicet filialis, quo Deũ diligimus propter se tantum, & mercenarius, quo non diligimus principaliter, sed secundario, habito respectu ad mercedem. Huic duplici amori respondet duplex timor, scilicet initialis, & filialis. Nam filialis timor respondet amori filiali, initialis verò respondet amori mercenario.

Amor duplex.

De timore filiali. Cap. 42.

Timor filialis ad quid.

Timor filialis propriè timet offendere Deũ, qui etiam si propter peccatum non separetur à Deo, tamen à peccato abstineret, ne Deum offenderet, & in hoc timor separationis filialis differt ab initiali, quia initialis propriè est timor separationis, quia propter conscientiam peccati timet à Deo separari. Timor autem filialis tantum timet offendere Deum. Alia est differentia, quia timor initialis est imperfectorum, sed filialis perfectorum. Tertia est differentia, quia cum in timore pœnæ sint duo, scilicet punctio, & cautela, ipsa punctio pertinet ad timorem initialem (talis enim punctio est ex conscientia peccati, de quo nescit an sit dimissum) cautela verò pertinet ad timorem filialem, sicut enim perfectus cauet peccatum, quod Deum offendit ita per cõsequens cauet pœnam, sed tamen per accidens. Timor etiam filialis dicitur sanctus & castus.

Timoris differentia.

In timore pœnæ duo et quæ.

Eccles. 9

Psal. 18

De

De dono pietatis. Cap. 43.

Donum pietatis in tribus consistit, scilicet in cultu Dei, in veneratione sacræ scripturæ, & in honore proximi. Cultus Dei consistit in professione diuinæ maiestatis, & hoc est theosebia. Veneratio sacræ scripturæ consistit in hoc, vt ei firmiter credatur, solicitè custodiatur, & fideliter dispensetur. Honor proximi consistit in reuerentia superiorũ, in conformitate æqualium, & in subuentione inferiorum. *Donum pietatis in quibus cõsistit.* *Rom. 10* *Ioan. 5* *Matth. 23* *Ephes. 4* *Rom. 12*

De dono scientiæ. Cap. 44.

Scientiæ donum, quod idem est in essentia prudentia, quæ est virtus politica, sed differt in ratione agendi. Prudentia enim procedit ex principijs iuris naturalis, scientiæ verò donũ ex principijs fidei. Proprius actus scientiæ doni est docere rectè conuersari in medio nationis prauæ & peruersæ. Ad quod requiruntur tria: primum est, quòd habeat rationes, quibus se defendat ab impugnantibus fidem suam. Secundum est quòd à malo abstineat. Tertium, quòd bene & prudenter temporalia administret. Præterea scientiæ doni est dirigere opera ad normam rationis, & ad conformitatem Dei. Item per scientiæ donum scitur ne sub specie boni malum lateat. Item donum scientiæ regit pietatem, propter quod etiam hæc duo combinantur. Item per donum scientiæ, scit homo quid sit, & à quo sit, & ad quid sit. Scientiæ donum est scientia faciendorum, & ideo ratione scientiæ consistit in cognitione, secundum quam *Similitudo.* *Scientia actus.* *Heb. 11* *Isa. 1* *Psal. 33* *1. Timot. 3* *Scientia actus alius.*

non est virtus, sed ratione faciendorum consistit in operatione, secundum quam est virtus.

De dono consilij. Cap. 45.

Cōsilium accipitur multipliciter. CONsilium sumitur tribus modis, quandoque enim dicitur consilium deliberatio de rebus valentibus ad finem, ad quē tendimus, & tale consilium pertinet ad prudentiam, vel idē est, quod prudentia. Quandoque dicitur consilium persuasio rerum excellentium, ad quas non tenemur, secundum quod dicitur hoc esse consilium. Si vis perfectus esse, vade & vende, &c. *Matth. 19* Quandoq; dicitur consilium prudentia valde exercitata in medio cōtemplatiuorum & actiuorum donorum, & deliberatio de quibusdam operibus arduis, siue teneamur ad ea, siue non, & secundum hoc sumitur consilium donum, & ita consilium & prudentia sunt idem in essentia: tamen consilium abundat supra prudentiam in vno accidēte, secundum q eius est imperare. Nota q sicut ad scientiæ donum pertinet reprobare malum & eligere bonū, ita pertinet ad consilium cauere pericula, quæ sunt in hoc exilio. *Isa. 7* Item sicut scientiæ donum habet regere pietatem, ita donum consilij habet regere fortitudinem. *Scientiæ donum habet regere pietatem.* In hoc autem differunt consilium & scientia, quia scientia est circa bonum & malum, sed consiliū est circa difficile & arduum.

De dono sapientiæ & intellectus. Cap. 46.

Sapientia et intellectus SApientia & intellectus differunt, quia sapientia est cognitio Dei absolutè, intellectus verò colla-

collatiuè, scilicet in comparatione ad creaturas. *differunt, et*
Item alia differētia, quia intellectu cognoscitur *quomodo.*
Deus per illuminationem de auditis in scriptu- *Rom. 1*
ra; sapientia autem cognoscitur experimento.
Item per intellectum Deum cognoscimus, per sa
pientiam dulcedinē eius gustamus. Vnde sapien-
tia dicitur quasi sapore virtutum condita scien-
tia. Item sicut dicit Gregor. per intellectum su-
mus prouidi, per sapientiam maturi.

De beatitudinibus in genere. *Cap.* 47.

Beatitudines sunt septem secūdum distinctio- *Beatitudi-*
nem graduum; quamuis sint octo secundum *nes quot.*
essentiam, quas Saluator enumerat in sermone
de monte, scilicet paupertas spiritus, mititas, lu- *Matth. 5*
ctus, esuries iustitiæ, misericordia, munditia cor
dis, pax, quarum beatitudinum numerus accipi-
tur secundum integritatē perfectionis. Requirun
tur ad integritatem perfectionis tria, scilicet re- *Ad integri-*
cessus à malo, processus in bono, & perfectus sta- *tatem perfe*
tus in optimo. Sanè malum omne procedit ex tu- *ctionis re-*
more superbię, aut ex rancore malitię, aut ex lan *quisita.*
guore concupiscentiæ. Contra hęc tria sunt tres *Isa. 1*
beatitudines, scilicet paupertas spiritus contra *Eccles. 10*
malum superbiæ, mititas contra malum ranco-
ris, luctus cōtra malum libidinis. Item processus
in bono attenditur secundum diuinam mutatio-
nem, quæ est secundum duas vias domini. s. mise-
ricordiam, & veritatem, de quibus in Ps. 24. Vni-
uersæ viæ domini misericordia & veritas. Itē se-
cundū has duas vias sumuntur duæ beatitudines,
s. esuries iustitiæ, & affectus misericordiæ. Præte-

rea status in optimo attéditur in duobus, scilicet in lympida cognitione, & tranquilla affectione, & secundum hoc sumuntur duæ vltimę beatitudines, scilicet munditia cordis ad Deum videndū, & pax mentis ad perfectè fruendum. Per has septem beatitudines excluduntur septem vitia capitalia. Paupertas spiritus excludit superbiā, mititas irā, luctus inuidiā (quoniā qui luget pro peccatis aliorū, non inuidet illis) esuries iustitiæ acediam, misericordia auaritiā munditia cordis gulā, quia cordis munditia nō seruit vētri ad modū bruti animalis. Pax excludit luxuriam, quia gustato spiritu desipit omnis caro. Et sicut in enumeratione donorum est ordo artificialis, quo primo ponuntur digniora, ita in beatitudinibus est ordo naturalis, quia digniores ponuntur vltimo.

Excluduntur peccata per beatitudines, et quo modo.

Similitudo.

De prima beatitudine. *Cap.* 48.

Paupertas spiritus qd.

Paupertas spiritus ponitur hic pro abstinentia ab amore mundi, id est, ab amore carnaliū voluptatum, & delitiarum, ac propriæ excellentiæ. Hæc tria complectitur amor mundi. Vnde dicitur super Lucā, Pauperes sunt qui non quærunt illecebrosā. Super Matth. Greg. Pauperes spiritu sunt humiles & Deum timentes. Alia glossa dicit quòd pauperes sunt, qui nihil habent, & omnia possident.

2. Cor. 6

De secunda beatitudine. *Cap.* 49.

Mitis & mititas quid.

Mitis est (sicut dicit Aristo.) qui nec patitur, nec educitur. Est autem mititas eadē cum mansuetudine, habetur. n. in glo. super Matth. ꝙ mansue-

mansuetus est, qui nullam amaritudinem animi sentit. Ex quo patet quod mansuetudo est purgati animi, & potest dici q mansuetudo est species fortitudinis mediante patientia, differunt tamen mansuetudo & patientia, quoniam patientia est in sustinentia molestiarum corporalium, mansuetudo verò in sustinenentia contumeliarum.

Mansuetudinis & patientiæ differentia.

De tertia beatitudine. Cap. 50.

LVctus est lugere pro peccato, & ipsum odire, ita quòd insurgamus ad destructioné ipsius. Lugere autem de malo, vt fugiamus ipsum, inquantum auertit ab amico, sic lugere est solius charitatis. Lugere verò de quolibet malo speciali, est cuiuslibet virtutis. Quælibet enim virtus luget de suo contrario.

Luctus quid

De quarta beatitudine. Cap. 51.

ESuries iustitiæ, est vehemens desiderium iustitiæ, siue summi boni. Esuries auté iustitiæ potius est beatitudo, quàm esuries aliarũ virtutum cardinalium, quia per iustitiam immediatè coniungimur Deo, quod nõ fit per alias virtutes cardinales. Iustitia verò prout hic sumitur, comprehendit fidem, spem, charitatem, quæ immediatè coniungunt nos Deo.

Esuries iustitiæ quid.

Esur. quid cõprehẽdat.

1. Cor. 13

De quinta beatitudine. Cap. 52.

MIsericordia est per quam pro terrenis cœlestia meremur. Opera misericordiæ sunt quatuordecim, septem. s. corporalia, & septé spiritualia.

Misericordia quid.

Misericor-

diæ opera quot. ritualia. Corporalia sunt hæc. Visitatio infirmorum, potatio sitientium, cibatio esurientium, redemptio captiuorum, vestitio nudorũ, collectio peregrinorum, sepultura mortuorum. Prima sex de istis habemus in euangelio, septimũ in Tobia. Opera misericordiæ spiritualia sunt hæc. Delinquenti ignoscere, peccantem corripere, ignorantem docere, titubanti consulere, mœstũ consolari, pro salute proximi exorare, iniurias sustinere. Et hoc vltimũ propterea dicitur opus misericordiæ, quia responsio mollis & humilis frangit irã, & hoc pium est, scilicet furorem irati mitigare.

Matth. 25. *Tob. 2. et 12* *Luc. 17* *Matth. 5* *Prouer. 15*

De sexta beatitudine. Cap. 53.

Munditia cordis quid & quomodo accipitur. MVnditia cordis est, qua clarificatur cor, & mundatur ad videndum Deum, & ardentissimè diligendum. Accipitur autem hic munditia cordis nõ pro virtute, sed pro statu quodam, qui est purgati animi.

De septima beatitudine. Cap. 54.

Pax quid. PAx est status virtutum, in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis, mundi, & diaboli, vel si est alia, efficax est. Vnde patet quòd pax est status animi purgatissimi. Pacificis enim magis attribuitur esse filios Dei, quam alijs, quia licet misericordia maximè assimilet hominem Deo, quantum ad opera exteriora, tamen quantum ad interiora magis assimilat pax.

Pacificis attributio.

De octaua beatitudine. Cap. 55.

Patientiæ annexio. OCtaua beatitudo est, de qua dicitur, Beati q persecutionem patiuntur propter iustitiam,

quia ipsorum est regnum cœlorum. Hæc virtus, scilicet sustinentia persecutionis propter iustitiã, annexa est paci. Cũ enim pacificus sit absque contradictione carnis, mundi, & diaboli, patet ꝙ idem paratus est superare mortem, & tentationẽ mortis. Vnde sustinentia mortis pro Christo, in eodem gradu est cum pace, propter hoc diximus quòd octo sunt beatitudines quantum ad essentiam, sed tantum septem quantum ad distinctionem graduum. Et sciendum quòd supra pacẽ non est uirtus alia. Dicit enim Aug. Pax est finis & cõsummatio omnium uirtutum. Octaua beatitudo dicitur redire ad caput duobus modis. Primo, quia idem præmium sibi promittitur, quod primæ beatitudini, scilicet regnum cœlorum. Secundo, quia omnes probat à prima vsque ad ultimã vtrum veræ sint, sicut ait Aug. Qualis vnusquisque apud se lateat, illata contumelia probat. Ex prædictis colligitur quòd habitus uirtutum cardinalium principaliter disponunt ad exercitium actiuæ, habitus uero donorum disponũt ad actus contemplatiuæ, habitus autem beatitudinum disponunt ad perfectionem vtriusque.

Grego.
Habituum dispositio.

De sensibus spiritualibus. *Cap.* 56.

Anima percipit spiritualia & quomodo.
1. Cor. 13.
Sap. 13.
Rom. 10
1. Pet. 2.
Cant. 1.

PEr sensus spirituales percipit anima spiritualia, quæ in sponsi sui pulchritudine percipere fas est. Sub ratione splendoris audit amœnissimam harmoniam, sub ratione verbi incarnati gustat summam dulcedinem, sub ratione sapientiæ comprehendentis utrunque, scilicet verbum, & splẽdórem, odorat summã fragrantiã, sub ratione ver

ne uerbi inspirati in corde tangit summam suaui
Ioan. 20. tatem, sub ratione verbi incarnati, & inter nos
Luc. 24. corporaliter habitantis, reddentis se nobis palpabilem & osculabilem percipit ardentissimam charitatem. Ex prædictis patet quòd sensus spiri-
Cōceptiones mentales. tuales dicuntur conceptiones mentales circa veritatem contemplandam; quæ quidem contemplatio incipit à sensu, & peruenit ad imaginationem, & de imaginatione ad rationem, & de ratione ad intellectum, & de intellectu ad intelli-
1. *Cor.* 13. gentiam, & de intelligentia ad sapientiam, siue notitiam excessiuam, quæ incipit hic in via, & consummatur in gloria.

De fructibus spiritualibus. Cap. 57.

FRuctus duodecim spirituales non dicuntur noui habitus, sed status consolationum, quibus cōsolatur spiritus iustorum, & istæ consola-
Gal. 5. tiones consequentur opera perfecta. Sunt autem isti fructus, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia. &c.

De dulia, & latria. Cap. 58.

Latria qd. LAtria est seruitus, & reuerentia Deo exhi-
Idolatria, bita; vnde si creaturæ exhibetur honor
latria quid comprehendant. Deo debitus, est idolatria. Latria autem comprehendit quinque, scilicet fidem, sapientiam, reuerentiam, sacrificium, & orationē prima duo sunt
Dulia cui debetur & quid sit. cordis, alia duo sunt operis, ultimum est oris. Dulia debetur creaturæ inquantum est imago Dei. Vnde dulia est honor, qui debetur sanctis. Vnde

de Bea-

de Beata Virgine sciendum est quod inquantum est persona sancta, debetur ei dulia, sed inquantum mater Dei, debetur ei hyperdulia, id est superior dulia. Sane si persona, cui debetur dulia, est in prælatione constituta, debetur ei reuerentia, quæ consistit in obedientia mandatorum, & in exhibitione bonorum. Si autem est persona simplex; debetur reuerentia tantum, quæ consistit in exhibitione bonorum. Hyperdulia autem debetur creaturæ excellenti, sicut est caro Christi, beata uirgo, crux Christi. Vnde sciendum est quòd veræ ligno crucis Christi, in quo pependit si non figurata signo crucifixi, debetur hyperdulia, quia fuit instrumentum nostrę redemptionis. Crucibus autem factis, inquãtum sunt ligna, siue res tales, nihil debetur, sed crucibus factis in signnm Christi crucifixi, debetur latria. Imaginibus enim eadem debetur adoratio, quæ debetur & illis, quorum sunt imagines, non inquantum res factæ adorantur, sed quòd illa quorum sunt imagines, adoramus.

Hyperdulia cui debetur.

Adoratur aliquid dupliciter, vel ratione imaginis, vel ratione imaginati.

De præceptis in genere. Cap. 59.

PRæceptum est imperium faciendi aliquid, vel non faciendi. Præceptorum alia sunt affirmatiua, ut, Honora patrem, alia negatiua, ut, Non occides. Præcepta affirmatiua stricte sumédo dicuntur præcepta, sed negatiua dicuntur prohibitiones. Præcepta affirmatiua obligant semper, sed non ad semper, negatiua vero obligant semper, & ad semper. Præcepta decalogi possunt dici data, vel innata. Primo modo tantum pertinent

Præceptum quid sit.

Præceptorũ differentia quæ.

Præcepta decalogi dicuntur du-

nent ad populum Israeliticum, secundo modo omnes obligant, quia quicquid continet decalogus explicite, hoc continet lex naturæ, quæ scripta est in corde cuiuslibet implicite. Istud enim præceptũ legis naturæ, Quod tibi non vis fieri, alijs ne feceris, includit hæc præcepta, non occides, nõ furtũ facies, & huiusmodi, quæ decalogus ponit explicite. Quedã pręcepta ponũtur imperatiuè, illa scilicet, quę sunt affirmatiua, quędam indicatiuè, scilicet negatiua, & hoc ideo, quia dificilius est facere bonũ, quàm declinare malũ. Plures enim in faciẽdo bonũ requiruntur circunstãtiæ. In quibusdam præceptis prohibentur actus habitus, & affectus, ut patet in his non męchaberis, nõn cõcupisces vxorem proximi tui, quia appetitus est nimis inordinatus ad illa. In quibusdã solummodo prohibentur actus, ut cũ dicitur. Nõ occides. Hoc dico secundum formã tradendi, nõ secundũ uirtutem intelligendi, quia omnia præcepta negatiua manum, & animũ ligant. Multis modis ligamur, scilicet lege naturæ, ut est diligere Deũ super omnia, & nulli facere quod nobis fieri nolumus. Præceptis diuinis, ut ligabatur Adam præceptis sibi datis, & Iudæi suis. Voto, quia secundum Augustinũ, uouere est uoluntatis, sed reddere est necessitatis. Vnde quibusdam etiam consilia sunt præcepta, sicut religiosis qui uouerunt talia. Decretis patrum, ut est ieiunare aliquas vigilias, & huiusmodi. Consuetudine, secundũ quòd in Francia primogenitus succedit in regno. Mãdatis prælatorũ. Vnde super cathedram Moysi, &c. Conscientia, quia secundũ Aug. Quicquid fit cõtra conscientiã, ædificat ad gehenam.

pliciter & quos obligãt *Exod. 20.* *Rom. 2.* *Thob. 4.* *Luc. 6.* *Mat. 7.* *Exod. 20.* *Traduntur præcepta, et quomodo.* *Gen. 8.* *Actus et affectus prohibetur, & quomodo.* *Ligamur multipliciter, & quõ.* *Thob. 4.* *Gen. 2.* *Leuit. 18.* *Psal. 75* *Num. 30.* *Heb. 13.* *Eccle. 5* *Ionæ. 2.* *1. Cor. 11.* *Matt. 23.*

Nume-

Numerus præceptorũ sumitur sic, quia quædam ordinant nos ad Deum, quædam ad proximum, quod Deus insinuare uoluit, quando in duabus tabulis legem dedit. In prima tabula sunt tria præcepta, quæ pertinent ad Deum, quorum primum pertinet ad patrem, quia est de diuina unitate. Secundum ad Dei filium, quia est de iuramenti ueritate. Tertium ad spiritum sanctum, quia est de spirituali vocatione. In secunda tabula sunt septem præcepta ad proximũ spectantia, quorũ primũ est de exhibẽdis bonis, ut est illud, Honora patrẽ tuum, &c. Reliqua sex sunt de cauẽdis malis, quæ inferri possunt corde, vel opere, vel ore. Opere lædimus proximũ tripliciter, propter quod dantur tria præcepta. Primum est, non occides, Secundũ non mœchaberis. Tertiũ, Non furtũ facies. Ore quoque lædimus proximũ & contra est illud, Non dices contra proximum tuũ falsum testimoniũ. Corde lædimus proximũ dupliciter, quandoque respectu rei irrationabilis, de hoc dicitur. Non concupisces rẽ proximi tui. Quãdoque respectu rei rationalis, & de hoc dicitur: Non concupisces vxorem proximi tui.

1. Pet. 2. *Præcepta ordinant quomodo.* *Exo. 32. 33.* *Prima tabula quibus pertinet.* *Secunda tabula quibus pertinet.* *Læditur proximus, & quomodo.* *Exod. 20.*

De primo præcepto. Cap. 60.

PRimum præceptum tres habet clausulas. Prima est. Non habebis Deos alienos corã me. Vbi prohibemur adorare creaturas spirituales, scilicet angelos. Secunda est, Nõ facies tibi sculptile, hoc est imagines fictas, quæ nullius rei naturali sunt repræsentatiuæ. Tertia est, Neque omnem similitudinem, scilicet imaginem rei naturalis,

Exod. 20. *Idolatria prohibetur et quomodo.*

turalis,& ſequitur,quæ eſt in cœlo deſuper,ut Solis & Lunæ,& quæ in terra,deorſum,ut hominis, bouis,& ſimilium. Neque eorum, quæ ſunt in aquis ſub terra,id eſt,piſcium. Nõ adorabis ea,ſcilicet actu exteriori, neque coles ; ſcilicet affectu interiori. Ex his patet quòd non reprehenduntur Chriſtiani,qui faciunt imagines, nõ quidem ad adorandum,ſed ad memorandum. Honor autem,qui exhibetur ſanctis,non eſt latriæ,ſed duliæ ſecundum rationem allegoricam. Prima huius præcepti clauſula oſtendit Iudæos & Saracenos eſſe idolatras, qui deos habent alienos. Iudæi quidem Meſſiam,Saraceni, Machometũ expectant. Contra ſecundam clauſulam, ſcilicet,nõ facies tibi ſculptile,faciunt hæretici qui non credunt de Deo,niſi quod imaginatione ſua & phãtaſia confingũt. Contra tertiam faciũt mali Chriſtiani, quia ſuperbi colunt ſimilitudinem eorũ, quæ ſunt ſuper terram,ſcilicet honores. nam diligunt ſuper omnia prælaturas. Auari colunt ſimilitudinem eorum,quæ ſunt in terra,ſcilicet pecuniam,& diuitias. Voluptuoſi colunt ſimilitudinem eorum,quæ ſunt in aquis, id eſt, delicias & voluptates.

Ritus imaginum conceditur & quõ adoranda imagines. *Qui ſint idolatræ.* *Hæretici idolatræ.* *Mali chriſtiani idolatra, & quõ.* *Philip. 3.*

De ſecundo præcepto. *Cap. 61.*

Secundum eſt. Non aſſumes nomen Dei tui in vanum. Hic prohibetur iuramentum, quod fit ſine cauſa,& periurium. Vterque enim peccat ſcilicet pro nihilo iurans,& aſſumens & falſo iurans nomen Dei in vanum,quia primus ſine cauſa nominat ſummam ueritatem, ſecundus autem nomi-

Iuramẽtum prohibetur & quõ.

nominatam contemnit. Tribus modis quis peccat in periurio, vel iurando contra conſciétiam, uel iurando illicitum, vel ueniendo contra iuramentum. Præterea ſciendum eſt quòd iuramenta, quæ quis ex certa ſcientia facit, vel ſonant in blaſphemiam, vt quando quis iurat per corpus Dei, inteſtina, & ſimilia, vel ſonant in irriuerentiam, ſicut quando iurat per vulnera Chriſti, ſunt peccata mortalia, etiam ſi verum eſt quòd iuratur. Iſtud præceptum non ſolum intelligitur ſecũdum prædictam rationem literalem, ſed ſecundum intentionem moralem. Aſſumitur enim nomen Dei in uanum multipliciter, ſcilicet corde, ore, & opere. Corde, ſicut mali, qui tantum nomine ſine re dicuntur Chriſtiani, qui licet ſacramétum receprunt baptiſmi, tamen rē ſacramenti, id eſt, gratiam non habent. Ore, ſcilicet mala iuratione, uoti tranſgreſſione, prædicatione, quæ fit vana intentione, & indeuota oratione, de qua dicitur, Populus hic labijs me honorat, &c. Opere, ſecundum quod hypocritæ nomen Dei aſſumũt in ſimulatione operis exterioris, non impuritate cordis. Vnde ſumunt illud in vanum, quia receperunt mercedem ſuam.

In periurio peccatũ & quomodo.

Blaſphemia.

Aſſumitur nomen Dei in vanum, et quomodo.

Iſa. 29.
Matt. 15. & 23.
Matth. 6.

De tertio præcepto. *Cap. 62.*

TErtium eſt. Memento ut diem ſabbati ſanctifices, non facies omne opus in eo. In hoc præcepto quoddam eſt morale, ut vacatio ad Deum, orando, colendo, meditando, quoddam cerimoniale, ut aſſignatio diei ſeptimæ, quæ figurabat topice ceſſationem peccati, allegorice quie-

Sabbati ſanctificatio ad plura.
Exod. 20.
Iſa. 1.
Ioan. 19.

quietem corporis Christi in sepulchro, anagoricè requiem æternam in cœlo. Istud ergo præceptum potest tripliciter accipi. Primo generaliter, ut cessemus à vitijs. Secũdo specialiter, ut cessemus ab operibus corporalibus, quæ impediunt vacationem ad Deum. Tertio specialissimè, ut est in uiris contemplatiuis, qui ab omnibus mũdanis se separant, ut totaliter Deo uacent. Prima vacatio est necessaria, secunda debita, tertia perfecta. Secundum ergo quòd sabbatum dicitur requies, siue uacatio ad Deum, sic dies Dominica potest dici dies Sabbati, & quælibet dies statuta ad uenerationem diuinam, in quibus cessandum est ab opere seruili, id est à peccato, & ab opere impediente vocationem ad Deum. Opera enim seruilia determinantur ab ecclesia vt opera mechanica, quæ sunt agricultura, mercatum, placita, exercitia.

Sabbatum tripliciter sumitur, & quomodo.

Cessatio.

Apoc. 1.

Opera seruilia quæ.

De quarto præcepto. Cap. 63.

QVartum est. Honora patrem tuũ, & matrem tuam. Huic præcepto additur promissio, scilicet, Vt sis longæuus super terram, quia iustum est ut conseruatio uitæ alienæ mereatur conseruationem vitæ propriæ. Pater dicitur in hoc mãdato qui est principium per generationem quoad esse naturæ, ut pater carnalis, vel qui est principium per ministerium regenerationis quoad esse gratiæ, ut pater spiritualis. Sumitur autem alio modo pater non secundum rationem propriam sed secundum rationem personæ, qui dicitur pater ætate, uel pro rege, qui dicitur pater defen

Exod. 20.

Honorantibus parẽtes fit promissio quæ & quare.

Pater multiplex.

4. Reg. 5

defensione. Honor intelligitur hic dupliciter scilicet exhibitio corporalis in sustentatione, & spiritualis in reuerentia, & obedientia. Sed obedientia diuersificatur secundum diuersitatem patrũ, quia patri spirituali debemus obedire, in spiritualibus vero prælato, seculari, scilicet regi, in temporalibus reipublicæ, patri uero carnali in dispositione rei familiaris. *Honoris intelligentia. Quid parētibus debeamus, Matth. 23. Ephes. 6. Exod. 20.*

De quinto præcepto. Cap. 64.

QVintum est, Non occides. Hic explicitè prohibetur homicidiũ, sed implicite omnis motus iræ contra proximũ, siue ille sit tantũ cordis, vt ira, siue oris, vt contumelia, siue operis, ut percussio citra morté, vel depilatio. Prohibetur hic omnis occisio iniusta, quæ fit tripliciter. Ex causa, ut in illo, qui occiditur sine culpa. Vel ex ordine, ut cum ille, qui nõ est minister legis, occidit. Vel ex animo, ut quando minister legis occidit non amore iustitiæ, sed libidine vindictæ. Distinguitur auté homicidij genus dupliciter, s. verum, quod dicitur corporale, & interpretatiuũ, quod dicitur spirituale. Homicidiũ spirituale fit duobus modis. Vno modo omittẽdo, ut cũ quis videt aliũ in extrema necessitate, & non subuenit ei, interpretatiuè dicitur eũ occidisse. Alio modo fit cõmittẽdo, & hoc quãdoq; corde. s. odiẽdo. Qui odit fratré suum, homicida est. Quandoque ore, scilicet, detrahendo, quia ille cui detrahitur, occiditur in conscientia illius, qui audit detractorem, in qua prius uiuebat per bonam famam: Quandoque opere, scilicet malo exemplo alicui *Homicidiũ prohibetur et quomodo Matth. 5. Occisio iniusta quo fit. Exo. 20. Genus homicidij quod. Homicidiũ spirituale. fit quomodo Luc. 16. 1. Ioan. 3. Eccle. 10.*

De nono, præcepto & decimo. Cap. 68.

NOnum & decimum præceptum est, Non cõcupisces rem proximi tui: nec desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, nec asinum, nec omnia, quæ illius sunt. Duo prohibetur hic, scilicet cõcupiscentia carnis in vxore proximi, & concupiscentia oculorũ in re aliena. Nã ad hæc duo maximè inclinatur natura corrupta. Ad unum propter conseruationem sui in esse indiuidui. Ad alterum propter conseruationem sui in esse speciei. Hic non prohibetur appetitus, qui est ex corruptione fomitis, vel à delectatione sensualitatis, quia impossibile est quòd illæ concupiscentiæ non sint in nobis, sed prohibetur appetitus, qui est ex cõsensu rationis. Quãuis istud præceptum ad duo tantum determinetur, tamen prohibetur ibi vniuersaliter omnis concupiscentia malæ voluntatis.

Exod. 20. *Concupiscentia duplex* *1. Ioann. 2.* *Cõsensus & non appetitus prohibetur & quãdo.* *Consilium quid.*

De consilijs in genere. Cap. 69.

COnsilium prout diuiditur contra præceptũ, est persuasio melioris boni, ad quod non tenemur. Consilia in multis differunt à præceptis. Primo, quia ad præcepta tenemur, ad consilia vero non, quia præcepta seruare est necessitatis; cõsilia vero uoluntatis. Item lex vetus dat præcepta, Euangelium vero superaddit consilia. Item consilium pertinet ad perfectos, præceptum ad perficiendos; sed permissio ad imperfectos; prohibitio ad peruersos. Item præcepta separant nos ab illicitis, consilia uero à concessis. Item per

Consilia à præceptis differũt, & quomodo. *Exod. 34.* *March. 10.* *Matt. 19.* *Consilium, permissio. Prohibitio quid.*

præcepta declinamus peccata, sed per consilia occasiones peccati. Item per præcepta maximè negatiua pœnam fugimus, sed per consilia præmium cumulamus. Item consilia seruata afferũt præmium, non seruata non adducunt suppliciũ. Item ad præcepta constringimur ex debito, sed ad consilia non nisi ex voto. Item consilium per uotum fit preceptum, sicut ait Augustinus. Vouere est uoluntatis, sed reddere necessitatis. Item melius est esse deuotũ in minoribus, quàm in maioribus indeuotum promissionibus inueniri. Vnde melius est nuda præcepta seruare cum deuotione, quàm se ad consilia obligare, & in his negligentem esse. Nota quod in lege Mosaica fuerunt iudicia ceremonialia, & moralia. Lex autẽ Euangelica iudicia temperat, partem auferendo, figuras euacuat, rerum veritatem exhibẽdo, præcepta cõsummat adijciendo. Adijcit autem tria, scilicet, instructionem documentorum, promissionem premiorum, & perfectionẽ consiliorum. Et ideo dicitur lex Mosaica ab Euangelica differre, quia illa figurarum est, hæc veritatis, illa pœnæ, hæc gratiæ, illa literalis, hæc spiritualis, illa occidens, hęc viuificans, illa timoris, hæc amoris, illa seruitutis, hæc libertatis, illa oneris, hæc honoris.

Matth. 29. & 25. Ioann. 5. Exod. 19. Matt. 5. Psal. 75. Eccl. 5. Exod. 18. Leuit. 10. Deut. 4. Matt. 5. Ioan. 6. 14. Mar. 5. 19.

Differentia legis et Euãgelij.

1. Cor. 10. 2. Cor. 3. Ioan. 1. Rom. 8.

De consilijs Euangelicis. Cap. 70.

Cõsilia Euãgelica quæ & quot.

CONsilia quæ Christus adiecit præceptis, sunt ista. Primum est paupertatis, quę consistit in abdicatione proprietatis. Vnde Lucæ 14. Qui non renunciauerit omnibus, quæ possidet,

ſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Matthæi decimonono. Omnis qui reliquerit domum vel fratres, &c. propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. de hoc Hieronymus, Monachus habens obolum, non valet obolum. Secundum eſt obedientia, vnde illud. Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſei, quæ dicunt facite, &c. Matthęi ſexto & 23. Si quis vult poſt me uenire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, &c. Sciendum autem quòd duplex eſt obedientia, ſcilicet perfecta, quę ſe extendit ad omnia, quæ non ſunt contra Deum, vel contra regulam, quam quis profeſſus eſt, & quę diſpenſationi prȩlati non ſubduntur. De hac obedientia dicit Bernard. Perfecta obedientia legem neſcit, terminis non arctatur, non continetur profeſſionis anguſtia. Ad hanc nullus tenetur debito neceſſitatis, ſed ſolum perfectionis, ſicut tenemur ſemper imitari charismata meliora. Alia eſt obedientia imperfecta, tamen ſufficiens ad ſalutem, qua quis obedit tantum in his, quę ſeruare promiſit, uel in illis, quæ in his implicitè continentur, ſicut ſunt illa ſine quibus religionis perfectio non ſeruatur, vt recipere officia, & huiuſmodi, & talis obedientia neceſſitatis eſt. Cum ergo dicit beatus Benedictus in regula, quòd ſi prælatus præcipiat aliquid impoſſibile, tentandum eſt facere, loquitur de obedientia perfecta, quam dum obſeruat ſubditus in his ad quæ non obligatur ad prælati præceptum, conſilij eſt, & magnæ perfectionis, & non neceſſitatis. Sed ſi faciat ad ſimplicem,

Obedientia duplex.

1. Cor. 12.

Impoßibilia an obligent.

monitionem: tale, quid maioris perfectionis est. Tertium est castitas, de qua dominus dicit, Matthæi 19. Sunt Eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Ad idem pertinet illud Matthæi 5. Audistis, quia dictum est antiquis. Nó

Exod. 20.

mœchaberis. Ego autem dico vobis, qui viderit mulierem ad concupiscend. &c. Hic ostenditur quòd non solum damnabilis est consensus ad

Consensus damnabilis quomodo.

opus mœchationis, sed etiam consensus ad delectationem. Nota autem quòd concupiscere ex subito motu veniale est, sed concupiscere ex deliberatione perficiendi, mortale est. Prædicta tria consilia sunt spiritualia & substantialia omnis perfectæ religionis, quia suos obseruatores elongant à malo, non solum quantum ad cul-

Malum vnde oritur.

pam, sed etiam quantum ad causam. Omne nanque malum oritur ex triplici radice, scilicet ex

1. Ioann. 2.

concupiscentia carnis, ex concupiscentia oculorum, & ex superbia vitæ. Prædicta vero tria consilia perfectè nos elongant ab radice triplici.

Matt. 5.

Quartum consilium est charitatis. Diligite inimicos vestros. Istud autẽ quantum ad dilectionẽ affectus est præceptum, sed quantum ad dilectio

Affectus & effectus dilectionis.

nem effectus est consilium, quia inimico velle gratiam & gloriam, est necessitatis, sed ostendere ei signa beneuolentiæ, est perfectionis & con

Matt. 5.

silij, vnde ad hoc non omnes tenentur. Sane ne-

Luc. 17.

gare homini signa familiaritatis quando veniam petit, uel necessitas exposcit, uindicta est, uel

Inimicis familiaritas impendẽda & quando.

quando se ille qui hostis erat, ad familiaritatem ingerit, si habeatur præsumptio quòd non simulatè uel irrisoriè faciat, tunc diligendus est, & inter amicos computandus. Sed quòd aliquis ul-

tro se ad familiaritatem inimico ingerat, hoc perfectionis est. Vnde quod aliquis iniuriam passus reconciliationem quærat & amicitiam, non est debitum necessitatis, sine quo non est salus, sed est perfectionis & consilij, quo magnum expectatur præmium. Quintum est mansuetudinis. Si quis te percusserit in vnam maxillam, &c. Hoc autem sic intelligitur, paratus sis aliam sustinere patienter, & istud consiliũ est patientiæ respectu læsionis corporis. Sed ad idem pertinet aliud quod est patientiæ respectu ablationis rerum, sicut est illud. Ibid. Qui vult tecum iudicio contendere & tunicam tollere, &c. Nota quod contingit sua repetere coram iudice fideli dupliciter, aut cum contentione & fraude, aut cum charitate. Primum nulli licet, secundum vero licet infirmis & imperfectis, perfectis autem non. Vnde non repetere, consilium est infirmis perfectis vero præceptum. Illis autem, qui renunciauerunt proprietati, non licet repetere sua, ut sua, sed ut congregationis, non propter se, sed propter commune bonum. Sextum est misericordiæ, & supererogationis, ut illud, Omni petenti te tribue & illud, si uis perfectus esse, vade, &c. Nota quod dare superfluum, est necessitatis (in necessitate extrema) sed dare quibus egemus consilij, August. Melius est minimis egere, quàm plus habere. Quod autem dicit dominus, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, vos eadem facite illis, sic intelligendum est. Quæcunque vultis rationabiliter, & dictante charitate, ut faciant vobis, &c. Vnde si peteremus rem aliquam, & non videremus illud esse rationabile,

Matt. 5. *Patientiæ consilium.* *Matt. 5.* *Repetere sua corã iudice & quomodo & quibus competit.* *Luc. 6.* *Matth. 19.* *Luc. 11.* *Matt. 7.* *Luc. 6.* *Expositio autoritatis.*

non vellemus iam rationabiliter dari nobis. Septimum consilium est de simplicitate verborum. Vt ibi, Sit sermo vester, est est, non non. Cuius sensus est. Si affirmatio, vel negatio est in ore, sit & in corde. Et ad hoc consilium reducitur illud Matth. 5. Audistis quia dictum est antiquis, non periurabis. Ego autem dicouobis non iurare omnino. Nota quòd iurare, quantum ad infirmitatem pertinet, permissionis est. Non iurare autem, quantum ad perfectionem pertinet consilij est. Prohibet etiam dominus iurare per creaturas, scilicet per cęlum, vel terram, vel per capillum, propter idolatriã, ne scilicet credamus aliquid numinis esse in illis. Fiunt tamen interdum iuramenta per euangelium, & cruces, id est, per eum cui hæc sunt dedicata. Octauum est de uitanda occasione peccati. Vnde dicitur, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proijce abs te. Secundum August. nullum membrorum erui præcipitur ad literam, sed occasio peccandi. Potest enim occasio esse ex aspectu, & tunc oculus sinister scandalizat. Vel potest esse occasio ex contractu, & tunc manus dextera scandalizat. Potest insuper esse occasio peccandi ex alio & hoc à consiliario, qui dicitur oculus, vel ab adiutore, qui dicitur manus, & est dextera qui consiliarius dicitur, & est auditor in spiritualibus, sinistra in temporalibus, huiusmodi enim si scandalizant, abijciendi sunt quia occasiones peccandi sunt abijciendæ. Nonum consilium est de rectitudine intentionis ac finis. vnde dicitur Matthæi sexto. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, &c. Item illud

Matt. 5.

Non iurare & iurare quibus pertinet.

Iurare per creaturas prohibet dominus.

Matt. 5.

Iurare per euangelium quomodo.

Membrum eruere quõ.

Occasio ex sensibus.

Matt. 6.

illud, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Item, Sic luceant opera vestra coram hominibus, ut glorificent patrem uestrum, &c. De his nota quòd contingit constituere duos fines, scilicet temporalem, & æternum: sed si æternus finis est vltimus, hoc bene licet. Actio autem spiritualis, uel prædicatio non potest referri ad finem temporalem, ita quòd illud temporale referatur ad Deum, quia non sunt facienda mala, ut ueniant bona. Et hoc est quod dicit Augustinus non debemus euangelizare, vt manducemus, sed manducare, ut euangelizemus. Nota etiam quòd nos tenemur illos actus referre ad Deum, quorum habemus dominium ex imperio rationis, ut est manducare, cogitare, eligere, & similia: sed non tenemur actus referre inobedientes rationi, ut est nutritiua, respiratiua, & huiusmodi. Decimum consilium est de conformitate operis ad doctrinam, ut ibi. Alligant onera grauia & importabilia: digito autem suo nolunt ea mouere, &c. Ad idem est illud Matthæi septimo. Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc uidebis &c. Nota quòd aliquando in prædicatione asseritur intentio generaliter, scilicet de his, quæ pertinent ad statum salutis: aliquando uero asseritur secundum statum perfectionis, utpote religionis. Primo modo tenetur prædicator facere quod dicit, cum asserit ad hoc omnes teneri. Secundo modo non tenetur, nisi perfectionem illam ipse vouerit. Vtrum autem malus peccet prædicando, distinguitur, quia existens in peccato notorio, peccat, quando prædicat, siue ex necessitate officij hoc faciat,

Ibidem.

Finis constituitur quomodo.

Actio spiritualis refertur, & cui.

1. Cor. 9

Rom. 3

Ratio euangelizandi.

1. Cor. 10

Col. 3

Matth. 23

Confirmari opere doctrinæ, quomodo.

Malus prædicando peccat, & quomodo.

faciat, siue ex voluntate, quia scandalizat. Existẽs autem in peccato occulto, si prædicat, & non studet ex dicto suo compungi, adhuc videtur peccare, quia videtur contemnere. Vndecimum consilium est de vitanda solicitudine, vt ibi. Nolite soliciti esse, &c. & ibi: Nolite cogitare de crastino. Sciendum quòd triplex est solicitudo, Prima est laudabilis, vt est prouidentiæ spiritualis. Vnde Apost. 1. ad Cor. 7. Qui sine vxore est, solicitus est, quæ Dei sunt, quomodo &c. Item ad Rom. 12. de prælatis, Qui præest in solicitudine. Secunda est tolerabilis, & est illa solicitudo curæ temporalis quoad corpus. Luc. 10. Martha Martha solita es, & turbaris &c. Tertia est vituperabilis, & ista est superfluæ thesaurizationis, quo ad auaritiam. Peccatori autem dedit Deus afflictionem pessimam, vt addat, & congreget, & hæc vanitas & cassa solicitudo mentis. Solicitudo prima præcipitur, secunda toleratur, tertia prohibetur. Duodecimum est fraternæ correctionis, vt Mat. 18. Si peccauerit in te frater tuus, &c. Nota quòd fratrem corripere, quandoque est consilium, vt quando corripitur super venialibus. Quandoque est preceptum, vt corripere de mortalibus, & isto secũdo modo ad omnes pertinet; & obligat semper, quia pro loco & tempore, scilicet quando vacat, & licet, & videt quòd vtilis sit correctio. Sciendum est quòd triplex est correctio, scilicet amoris, timoris, & pudoris. Hunc ordinem fraterne correctionis docet dominus in Euangelio. Primo enim innuit fratrem reuocandũ esse amore, cum iubet eum singulariter corripere, dicens. Corripe eum inter te, & ipsum solum. Sed si

Matth. 6

Solicitudo multiplex, & quãdo bona, & quando mala.

Eccles. 2

Corripere fratrem quomodo, & quis tenetur

Correctio triplex.

Matth. 18

hoc non valet, docet eum esse reuocandum timore, vbi ait. Si te non audierit, adhibe vnum, vel duos tecum. & si hoc non valuerit, docet eum esse reuocandum pudore, vbi dicit. Si nec illos audierit, dic ecclesiæ. Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, id est, excommunicari debet, & sic euitari. Sanè prædictus ordo fraternæ correctionis intelligitur tantum de criminalibus, quia de culpis communibus solent claustrales seu in suis catulis accusare, non præmissa admonitione. Veruntamen accusans alium caueat diligenter ne hoc faciat ad diffamandum, sed ad corrigendum, quoniam si quis ex deliberatione contrarium faceret, mortaliter peccaret.

Intentio correctionis qualis esse debet.

Libri Quinti finis.

Com-

COMPENDII TOTIVS THEOLOGICAE VERITATIS

LIBER VI.

De sacramentorum virtute.

De medicina Sacramentorum. Cap. I.

Medicus generis humani Xps dominus noster eo modo quo congruebat sanauit.

CAELESTIS medicus humani generis reparatiuus tali modo sanauit ægrotũ, sicut optimè competebat ægrotanti, & ægritudini, & occasioni ægrotandi, & ipsius ægritudinis curationi. Aegrotus igitur homo est. Morbus autem originalis culpa est. Origo verò istius culpæ licet principaliter fuerit ex consensu rationis, occasionem tamen sumpsit ex sensibus carnis. Ad hoc ergo quòd medicina respondeat morbo, oportuit quòd nõ tantum esset spiritualis, uerum etiam aliquid haberet de sensibilibus signis, ut sicut sensibilia fuerunt, animæ occasio habendi, ita essent ei occasio resurgendi. Et propter hoc medicina nostri vulneris consistit in ecclesiasticis sacramentis.

Aegrotus homo, morbus, origo.

Medicinæ et morbi cor responsio.

Sẽsibilia occasio labẽdi

In quibus consistit vulneris medicina.

De definitionibus sacramenti. Cap. 2.

Sacramentũ quid.

SAcramentum est, ut ait Augu. inuisibilis gratiæ uisibilis forma. Hæc diffinitio generalis est,

est, & conuenit sacramentis tam nouæ, quàm ueteris legis, quia tam illa quàm ista sunt ex similitudine repræsentatiua, ex institutione significatiua. Sciendum autem quòd eadem diffinitio conuenit sacramentis nouę legis, sed sic supplenda est, ita ut eius similitudinem gerat, & causa existat, quia non solum ex similitudine repræsentāt uel ex institutione significant, sed etiam ex uirtute diuina sanctificant, & gratiam conferunt, per quam anima curatur ab infirmitatibus uitiorum, & hoc est quod insinuat August. in alia diffinitione dicens, Sacramentum est illud in quo sub tegumento rerum uisibilium diuina uirtus secretius operatur. Est & tertia diffinitio Hug. de sancto Victore, qui ait, Sacramentum est materiale elementum extrinsecus oculis suppositum, ex institutione significans ex similitudine repræsentās ex sanctificatione aliquam gratiam inuisibilem conferens. Tria autem hic tanguntur, quæ sunt de ratione sacramenti strictè & propriè sumpti. Primum est naturalis similitudo, ex qua habet aptitudinem significandi. Secundum est actualis institutio, ex qua habet ordinem determinatum respectu huius significati. Tertium est spiritualis sanctificatio, ex qua habet uirtutem efficiendi illud significatum.

Veteris & nouæ legis sacramentorum definitio.

Sacramenta iustificāt & gratiam conferunt.

Sacramentū duplex definitur.

Tria de sacramentis.

De sacramentis nouæ legis, seu gratiæ. Cap. 3.

Sacramēta legis gratiæ Christus instituit, tanquam nouæ legis lator, in qua uocans ad præmia dedit præcepta, instituit sacramēta. Christus enim uerbum patris cum sit summæ bonitatis, &

Sacramentorum nouæ legis institutor Christus Iesus.

quietem corporis Christi in sepulchro, anagoricè requiem æternam in cœlo. Istud ergo præceptum potest tripliciter accipi. Primo generaliter, ut cessemus à vitijs. Secũdo specialiter, ut cessemus ab operibus corporalibus, quæ impediunt vacationem ad Deum. Tertio specialissimè, ut est in uiris contemplatiuis, qui ab omnibus mũdanis se separant, ut totaliter Deo uacent. Prima vacatio est necessaria, secunda debita, tertia perfecta. Secundum ergo quòd sabbatum dicitur requies, siue uacatio ad Deum, sic dies Dominica potest dici dies Sabbati, & quælibet dies statuta ad uenerationem diuinam, in quibus cessandum est ab opere seruili, id est à peccato, & ab opere impediente vocationem ad Deum. Opera enim seruilia determinantur ab ecclesia vt opera mechanica, quæ sunt agricultura, mercatum, placita, exercitia.

Sabbatum tripliciter sumitur, & quomodo.

Cessatio.

Apoc. 1.

Opera serui lia quæ.

De quarto præcepto. *Cap.* 63.

Quartum est. Honora patrem tuũ, & matrem tuam. Huic præcepto additur promissio, scilicet, Vt sis longæuus super terram, quia iustum est ut conseruatio uitæ alienæ mereatur conseruationem vitæ propriæ. Pater dicitur in hoc mãdato qui est principium per generationem quo ad esse naturæ, ut pater carnalis, vel qui est principium per ministerium regenerationis quoad esse gratiæ, ut pater spiritualis. Sumitur autem alio modo pater non secundum rationem propriam sed secundum rationem personæ, qui dicitur pater ætate, uel pro rege, qui dicitur pater defen

Exod. 20.

Honorantibus parẽtes fit promißio quæ & quare.

Pater multiplex.

4. Reg. 5

defensione. Honor intelligitur hic dupliciter sci licet exhibitio corporalis in sustentatione, & spi ritualis in reuerentia, & obedientia. Sed obedien tia diuersificatur secundum diuersitatem patrũ, quia patri spirituali debemus obedire, in spiritua libus vero prælato, seculari, scilicet regi, in temporalibus reipublicæ, patri uero carnali in dispositione rei familiaris.

Honoris intelligentia. Quid parētibus debeamus, Matth. 23. Ephes. 6. Exod. 20.

De quinto præcepto. *Cap. 64.*

QVintum est, Non occides. Hic explicitè prohibetur homicidiũ, sed implicite omnis motus iræ contra proximũ, siue ille sit tantũ cordis, vt ira, siue oris, vt contumelia, siue operis, ut percussio citra mortẽ, vel depilatio. Prohibetur hic omnis occisio iniusta, quæ fit tripliciter. Ex causa, ut in illo, qui occiditur sine culpa. Vel ex ordine, ut cum ille, qui nõ est minister legis, occidit. Vel ex animo, ut quando minister legis occidit non amore iustitiæ, sed libidine vindictæ. Distinguitur autẽ homicidij genus dupliciter, s. verum, quod dicitur corporale, & interpretatiuũ, quod dicitur spirituale. Homicidiũ spirituale fit duobus modis. Vno modo omittẽdo, ut cũ quis videt aliũ in extrema necessitate, & non subuenit ei, interpretatiuè dicitur eũ occidisse. Alio modo fit cõmittẽdo, & hoc quãdoq; corde. s. odiẽdo. Qui odit fratrẽ suum, homicida est. Quandoque ore, scilicet, detrahendo, quia ille cui detrahitur, occiditur in conscientia illius, qui audit detractorem, in qua prius uiuebat per bonam famam: Quandoque opere, scilicet malo exemplo alicui

Homicidiũ prohibetur et quomodo Matth. 5. Occisio iniusta quo fit. Exo. 20. Genus homicidij quod. Homicidiũ spirituale. fit quomodo Luc. 16. 1. Ioan. 3. Eccle. 10.

De nono præcepto & decimo. *Cap. 68.*

NOnum & decimum præceptum est, Non cõcupisces rem proximi tui. nec desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, nec asinum, nec omnia, quæ illius sunt. Duo prohibetur hic, scilicet cõcupiscentia carnis in vxore proximi, & concupiscentia oculorũ in re aliena. Nã ad hæc duo maximè inclinatur natura corrupta. Ad unum propter conseruationem sui in esse indiuidui. Ad alterum propter conseruationem sui in esse speciei. Hic non prohibetur appetitus, qui est ex corruptione fomitis, vel à delectatione sensualitatis, quia impossibile est quòd illæ concupiscentiæ non sint in nobis, sed prohibetur appetitus, qui est ex cõsensu rationis. Quãuis istud præceptum ad duo tantum determinetur, tamen prohibetur ibi vniuersaliter omnis concupiscentia malæ voluntatis.

Exod. 20. *Concupiscentia duplex* *1. Ioann. 2.* *Cõsensus & non appetitus prohibetur & quãdo.* *Consilium quid.* *Consilia à præceptis differũt, & quomodò.* *Exod. 34.* *Marc. 10.* *Matt. 19.* *Consilium, permissio. Prohibitio quid.*

De consilijs in genere. *Cap. 69.*

COnsilium prout diuiditur contra præceptũ, est persuasio melioris boni, ad quod non tenemur. Consilia in multis differunt à præceptis. Primo, quia ad præcepta tenemur, ad consilia vero non, quia præcepta seruare est necessitatis, cõsilia vero uoluntatis. Item lex vetus dat præcepta, Euangelium vero superaddit consilia. Item consilium pertinet ad perfectos, præceptum ad perficiendos, sed permissio ad imperfectos, prohibitio ad peruersos. Item præcepta separant nos ab illicitis, consilia uero à concessis. Item per

præcepta declinamus peccata, sed per consilia occasiones peccati. Item per præcepta maximè negatiua pœnam fugimus, sed per consilia præmium cumulamus. Item consilia seruata afferũt præmium, non seruata non adducunt suppliciũ. Item ad præcepta constringimur ex debito, sed ad consilia non nisi ex voto. Item consilium per uotum fit preceptum, sicut ait Augustinus. Vouere est uoluntatis, sed reddere, necessitatis. Item melius est esse deuotũ in minoribus, quàm in maioribus indeuotum promissionibus inueniri. Vnde melius est nuda præcepta seruare cum deuotione, quàm se ad consilia obligare, & in his negligentem esse. Nota quod in lege Mosaica fuerunt iudicia ceremonialia, & moralia. Lex autẽ Euangelica iudicia temperat, partem auferendo, figuras euacuat, rerum veritatem exhibẽdo, præcepta cõsummat adijciendo. Adijcit autem tria, scilicet, instructionem documentorum, promissionem premiorum, & perfectionẽ consiliorum. Et ideo dicitur lex Mosaica ab Euangelica differre, quia illa figurarum est, hæc veritatis, illa pœnæ, hæc gratiæ, illa literalis, hæc spiritualis, illa occidens, hęc viuificans, illa timoris, hæc amoris, illa seruitutis, hæc libertatis, illa oneris, hæc honoris.

Matth. 29. & 25. Ioann. 5. Exod. 19. Matt. 5. Psal. 75. Eccl. 5. Exod. 18. Leuit. 10. Deut. 4. Matt. 5. Ioan. 6. 14. Mar. 5. 19. Differentia legis et Euãgelij. 1. Cor. 10. 2. Cor. 3. Ioan. 1. Rom. 8.

De consilijs Euangelicis. Cap. 70.

Cõsilia Euãgelica quæ & quot.

CONsilia, quæ Christus adiecit præceptis, sunt ista. Primum est paupertatis, quę consistit in abdicatione proprietatis. Vnde Lucæ 14. Qui non renunciauerit omnibus, quæ pos-

fidet, non potest meus esse discipulus. Matthæi decimonono. Omnis qui reliquerit domum vel fratres, &c. propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. de hoc Hieronymus, Monachus habens obolum, non valet obolum. Secundum est obedientia, vnde il lud: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisei, quæ dicunt facite, &c. Matthęi sexto & 23. Si quis vult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, &c. Sciendum autem quòd duplex est obedientia, scilicet perfecta, quę se extendit ad omnia, quæ non sunt contra Deum, vel contra regulam, quam quis professus est, & quę dispensationi prelati non subduntur. De hac obedientia dicit Bernard. Perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur, non continetur professionis angustia. Ad hanc nullus tenetur debito necessitatis, sed solum perfectionis, sicut tenemur semper imitari charismata meliora. Alia est obedientia imperfecta, tamen sufficiens ad salutem, qua quis obedit tantum in his, quę seruare promisit, uel in illis, quæ in his implicitè continentur, sicut sunt illa sine quibus religionis perfectio non seruatur, vt recipere officia, & huiusmodi, & talis obedientia necessitatis est. Cum ergo dicit beatus Benedictus in regula, quòd si prælatus præcipiat aliquid impossibile, tentandum est facere, loquitur de obedientia perfecta, quam dum obseruat subditus in his ad quæ non obligatur ad prælati præceptum, consilij est, & magnæ perfectionis, & non necessitatis, Sed si faciat ad simplicem,

Obedientia duplex.

1. Cor. 12.

Impossibilia an obligent.

monitionem tale, quid maioris perfectionis est. Tertium est castitas, de qua dominus dicit, Matthæi 19. Sunt Eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Ad idem pertinet illud Matthæi 5. Audistis, quia dictum est antiquis. Nó
Exod. 20. mœchaberis. Ego autem dico vobis, qui viderit mulierem ad concupiscend. &c. Hic ostenditur quòd non solum damnabilis est consensus ad
Consensus damnabilis quomodo. opus mœchationis, sed etiam consensus ad delectationem. Nota autem quòd concupiscere ex subito motu veniale est, sed concupiscere ex deliberatione perficiendi, mortale est. Prædicta tria consilia sunt spiritualia & substantialia omnis perfectæ religionis, quia suos obseruatores elongant à malo, non solum quantum ad cul-
Malum vnde oriatur. pam, sed etiam quantum ad causam. Omne nanque malum oritur ex triplici radice, scilicet ex
1. Ioann. 2. concupiscentia carnis, ex concupiscentia oculorum, & ex superbia vitæ. Prædicta vero tria consilia perfectè nos elongant ab radice triplici.
Matt. 5. Quartum consilium est charitatis. Diligite inimicos vestros. Istud autē quantum ad dilectionē affectus est præceptum, sed quantum ad dilectio
Affectus & effectus dilectionis. nem effectus est consilium, quia inimico velle gratiam & gloriam, est necessitatis, sed ostendere ei signa beneuolentiæ, est perfectionis & con
Matt. 5. silij, vnde ad hoc non omnes tenentur. Sane ne-
Luc. 17. gare homini signa familiaritatis quando veniam petit, uel necessitas exposcit, uindicta est, uel
Inimicis familiaritas impendēda & quando. quando se ille qui hostis erat, ad familiaritatem ingerit, si habeatur præsumptio quòd non simulatè uel irrisoriè faciat, tunc diligendus est, & inter amicos computandus. Sed quòd aliquis ul-

tro se ad familiaritatem inimico ingerat, hoc perfectionis est. Vnde quòd aliquis iniuriam passus reconciliationem quærat & amicitiam, non est debitum necessitatis, sine quo non est salus, sed est perfectionis & consilij, quo magnum expectatur præmium. Quintum est mansuetudinis. Si quis te percusserit in vnam maxillam, &c. Hoc autem sic intelligitur, paratus sis aliam sustinere patienter, & istud consiliũ est patientiæ respectu læsionis corporis. Sed ad idem pertinet aliud quod est patientiæ respectu ablationis rerum, sicut est illud. Ibid. Qui vult tecum iudicio contendere & tunicam tollere, &c. Nota quòd contingit sua repetere coram iudice fideli dupliciter, aut cum contentione & fraude, aut cum charitate. Primum nulli licet, secundum vero licet infirmis & imperfectis, perfectis autem non. Vnde non repetere, consilium est infirmis perfectis vero præceptum. Illis autem, qui renunciauerunt proprietati, non licet repetere sua, ut sua, sed ut congregationis, non propter se, sed propter commune bonum. Sextum est misericordiæ, & supererogationis, ut illud, Omni petenti te tribue & illud, si uis perfectus esse, vade, &c. Nota quòd dare superfluum, est necessitatis (in necessitate extrema) sed dare quibus egemus consilij, August. Melius est minimis egere, quàm plus habere. Quod autem dicit dominus, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, vos eadem facite illis, sic intelligendum est. Quæcunque vultis rationabiliter, & dictante charitate, ut faciant vobis, &c. Vnde si peteremus rem aliquam, & non videremus illud esse rationabile,

Matt. 5.
Patientiæ consilium.
Matt. 5.
Repetere sua corã iudice & quomodo & quibus competit.
Luc. 6.
Matth. 19.
Luc. 11.
Matt. 7.
Luc. 6.
Expositio autoritatis.

non vellemus iam rationabiliter dari nobis. Septimum consilium est de simplicitate verborum. Vt ibi, Sit sermo vester, est est, non non. Cuius sensus est. Si affirmatio, vel negatio est in ore, sit & in corde. Et ad hoc consilium reducitur illud Matth. 5. Audistis quia dictum est antiquis, non periurabis. Ego autem dico uobis non iurare omnino. Nota quòd iurare, quantum ad infirmitatem pertinet, permissionis est. Non iurare autem, quantum ad perfectionem pertinet consilij est. Prohibet etiam dominus iurare per creaturas, scilicet per cęlum, vel terram, vel per capillum, propter idolatriã, ne scilicet credamus aliquid numinis esse in illis. Fiunt tamen interdum iuramenta per euangelium, & cruces, id est, per eum cui hæc sunt dedicata. Octauum est de uitanda occasione peccati. Vnde dicitur, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proijce abs te. Secundum August. nullum membrorum erui præcipitur ad literam, sed occasio peccandi. Potest enim occasio esse ex aspectu, & tunc oculus sinister scandalizat. Vel potest esse occasio ex contractu, & tunc manus dextera scandalizat. Potest insuper esse occasio peccandi ex alio & hoc à consiliario, qui dicitur oculus, vel ab adiutore, qui dicitur manus, & est dextera qui consiliarius dicitur, & est auditor in spiritualibus, sinistra in temporalibus, huiusmodi enim si scandalizant, abijciendi sunt quia occasiones peccandi sunt abijciendæ. Nonum consilium est de rectitudine intentionis ac finis. vnde dicitur Matthæi sexto. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, &c. Item illud

Matt. 5.

Non iurare & iurare quibus pertinet.

Iurare per creaturas prohibet dominus.

Matt. 5.

Iurare per euangelium quomodo.

Membrum eruere quo.

Occasio ex sensibus.

Matt. 6.

illud, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Item, Sic luceant opera vestra coram hominibus, ut glorificent patrem uestrum, &c. De his nota quòd contingit constituere duos fines, scilicet temporalem, & æternum: sed si æternus finis est vltimus, hoc bene licet. Actio autem spiritualis, uel prædicatio non potest referri ad finem temporalem, ita quòd illud temporale referatur ad Deum, quia non sunt facienda mala, ut ueniant bona. Et hoc est quòd dicit Augustinus non debemus euangelizare, vt manducemus, sed manducare, ut euangelizemus. Nota etiam quòd nos tenemur illos actus referre ad Deum, quorum habemus dominium ex imperio rationis, ut est manducare, cogitare, eligere, & similia: sed non tenemur actus referre inobedientes rationi, ut est nutritiua, respiratiua, & huiusmodi. Decimum consilium est de conformitate operis ad doctrinam, ut ibi. Alligant onera grauia & importabilia: digito autem suo nolunt ea mouere, &c. Ad idem est illud Matthæi septimo. Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc uidebis &c. Nota quòd aliquando in prædicatione asseritur intentio generaliter, scilicet de his, quæ pertinent ad statum salutis: aliquando uerò asseritur secundum statum perfectionis, utpote religionis. Primo modo tenetur prædicator facere quod dicit, cum asserit ad hoc omnes teneri. Secundo modo non tenetur, nisi perfectionem illam ipse vouerit. Vtrum autem malus peccet prædicando, distinguitur, quia existens in peccato notorio, peccat, quando prædicat, siue ex necessitate officij hoc

Ibidem.

Finis constituitur quomodo.

Actio spiritualis refertur, & cui.

1. Cor. 9

Rom. 3

Ratio euangelizandi.

1. Cor. 10

Col. 3

Matth. 23

Confirmari opere doctrinæ, quomodo.

Malus prædicando peccat, & quomodo.

faciat,

faciat, siue ex voluntate, quia scandalizat. Existēs autem in peccato occulto, si prædicat, & non studet ex dicto suo compungi, adhuc videtur peccare, quia videtur contemnere. Vndecimum consilium est de vitanda solicitudine, vt ibi. Nolite solliciti esse, &c. & ibi: Nolite cogitare de crastino. Sciendum quòd triplex est solicitudo, Prima est laudabilis, vt est prouidentiæ spiritualis. Vnde Apost. 1. ad Cor. 7. Qui sine vxore est, solicitus est, quæ Dei sunt, quomodo &c. Item ad Rom. 12. de prælatis, Qui præest in solicitudine. Secunda est tolerabilis, & est illa solicitudo curæ temporalis quoad corpus. Luc. 10. Martha Martha solita es, & turbaris &c. Tertia est vituperabilis, & ista est superfluæ thesaurizationis, quo ad auaritiam. Peccatori autem dedit Deus afflictionem pessimam, vt addat, & congreget, & hæc vanitas & cassa solicitudo mentis. Solicitudo prima præcipitur, secunda toleratur, tertia prohibetur. Duodecimum est fraternæ correctionis, vt Mat. 18. Si peccauerit in te frater tuus, &c. Nota quòd fratrem corripere, quandoque est consilium, vt quando corripitur super venialibus. Quandoque est preceptum, vt corripere de mortalibus, & isto secūdo modo ad omnes pertinet, & obligat semper, quia pro loco & tempore, scilicet quando vacat, & licet, & videt quòd vtilis sit correctio. Sciendum est quòd triplex est correctio, scilicet amoris, timoris, & pudoris. Hunc ordinem fraterne correctionis docet dominus in Euangelio. Primo enim innuit fratrem reuocandū esse amore, cum iubet eum singulariter corripere, dicens. Corripe eum inter te, & ipsum solum. Sed si hoc

Matth. 6

Solicitudo multiplex, & quādo bona, & quando mala.

Ecclef. 2

Corripere fratrem quomodo, & quis tenetur

Correctio triplex.

Matth. 18

hoc non valet, docet eum esse reuocandum timore, vbi ait. Si te non audierit, adhibe vnum, vel duos tecum. & si hoc non valuerit, docet eum esse reuocandum pudore, vbi dicit. Si nec illos audierit, dic ecclesiæ. Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, id est, excommunicari debet, & sic euitari. Sanè prædictus ordo fraternæ correctionis intelligitur tantum de criminalibus, quia de culpis communibus solent claustrales seu in suis catulis accusare, non præmissa admonitione. Veruntamen accusans alium caueat diligenter ne hoc faciat ad diffamandum, sed ad corrigendum, quoniam si quis ex deliberatione contrarium faceret, mortaliter peccaret.

Intentio correctionis qualis esse debet.

Libri Quinti finis.

Com-

est, & conuenit sacramentis tam nouæ, quàm ueteris legis, quia tam illa quàm ista sunt ex similitudine repræsentatiua, ex institutione significatiua. Sciendum autem quòd eadem diffinitio conuenit sacramentis nouę legis, sed sic supplenda est, ita ut eius similitudinem gerat, & causa existat, quia non solum ex similitudine repræsentãt uel ex institutione significant, sed etiam ex uirtute diuina sanctificant, & gratiam conferunt, per quam anima curatur ab infirmitatibus uitiorum, & hoc est quod insinuat August. in alia diffinitione dicens, Sacramentum est illud in quo sub tegumento rerum uisibilium diuina uirtus secretius operatur. Est & tertia diffinitio Hug. de sancto Victore: qui ait, Sacramentum est materiale elementum extrinsecus oculis suppositum, ex institutione significans ex similitudine, repræsentãs ex sanctificatione aliquam gratiam inuisibilem conferens. Tria autem hic tanguntur, quæ sunt de ratione sacramenti strictè & propriè sumpti. Primum est naturalis similitudo, ex qua habet aptitudinem significandi. Secundum est actualis institutio, ex qua habet ordinem determinatum respectu huius significati. Tertium est spiritualis sanctificatio, ex qua habet uirtutem efficiendi illud significatum.

Veteris & nouæ legis sacramentorum definitio.

Sacramenta iustificãt & gratiam conferunt.

Sacramentũ duplex defi nitur.

Tria de sacramentis.

De sacramentis nouæ legis, seu gratiæ. Cap. 3.

SAcramẽta legis gratiæ Christus instituit, tanquam nouæ legis lator, in qua uocans ad præmia dedit præcepta, instituit sacramẽta. Christus enim uerbum patris cum sit summæ bonitatis, &

Sacramentorum nouæ legis institutor Christus Iesus.

Christus summus multipliciter. & summæ veritatis, & summæ virtutis, ratione summæ bonitatis promisit præmia beatificantia, ratione veritatis instituit sacraméta adiuuantia, vt per sacramenta reparetur virtus ad implenda precepta, & per precepta perueniatur ad premia. Instituit autem sacramenta in verbis, & elementis, vt ait Aug. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum & est ibi elementum pro materia, & forma verborum, pro forma. Ad hoc verò instituta sunt sacramenta in verbis elementis, vt haberent euidentiam significandi, & efficaciam sanctificandi, quia dum elementa oculis, & verba auribus se offerunt, qui sunt duo sensus præcipuè cognoscitiui, dant euidentiã significationis. Deinde verba sanctificant elementa, vt plenior fiat humanæ creationis efficacia. Instituit autem Deus sacramenta diuersimodè: quædam, scilicet ante aduentum suum, vt matrimonium, & pœnitentiã. Sed hæc duo confirmauit, & consummauit in lege euangelica, dum pœnitentiam prædicauit, & nuptijs interfuit. Alia quinque sacramenta, solus Christus initiauit. Confirmationem quidem, paruulis manum imponendo. Vnctionem verò, discipulos ad curandum mittendo, qui infirmos vngebãt oleo, sicut dicitur in 6. cap. Marc. Baptismum verò suscipiendo, deinde formam dando. Ordinem autem, potestatem ligandi & soluendi tribuendo, & conficiendi sacramentum altaris. Eucharistiam autem operando, comparando se grano sinapis, & conficiendo ac dando discipulis imminente passione sacramentum corporis & sanguinis sui. Instituta sunt etiam sacramenta multiplici de causa. Primo propter humiliationem, qua

Quomodo sacramenta instituit, & quare.
Quibus instituta elementis.
Verba sanctificãt elementa.
Sacramenta instituit ante, et in lege noua.
Matth. 4
Ioan. 2
Confirmationem.
Marc. 10
Vnctio extrema.
Baptismus.
Matth. 3
Ioan. 3
Matth. 18
Matth. 26
Ioan. 20

qua homo quærit salutem inferioribus se subijciendo. Secundo propter eruditionem, qua homo per visibilia ad cognoscenda inuisibilia rapitur. Tertio propter exercitationē qua homo noxiam declinet occupationem & otium. Quarto propter congruitatem medici ad medicinā, quia cum medicus sit Deus,& homo, congruenter medicina debet continere aliquid diuinum, scilicet inuisibilem gratiam, & aliquid humanum, scilicet visibilem gratiæ formā. Quinto propter congruitatem ex parte infirmi, quia cum infirmus sit homo constans ex corpore & spiritu, spiritus autem in corpore non bene capiat spiritualia, nisi in corporalibus, congruum fuit dare medicamenta spiritualia in rebus corporalibus, sicut pilulæ in nebula datur. Sexto propter augmentationem meriti, multum enim valet ad meritum quando Deo creditur in his vbi humana ratio non præbet experimentum. Patet ergo ex prædictis quæ sit sacramentorū causa efficiens, quia diuina institutio, quæ formalis, quia gratiæ sanctificatio, quę finalis, quia humanæ infirmitatis curatio.

Matth. 13
Luc. 22
Quare sacramenta instituta.
Rom. 1
Luc. 4
Matth. 9
Psal. 6
Heb. 11
Greg.
Causa sacramentorū triplex.
Efficiens.
Formalis.
Finalis.

De effectu sacramentorum nouæ legis. *Cap. 4.*

Effectus sacramentorum nouę legis multiplex est. Primo, à peccato mundant. Secundo, in bono conseruant. Tertio, corpori Christi mystico incorporant. Quarto, iustificant. Quinto, ad futuram vitam præparant. Sexto, erudiendo illuminant. Septimo, à malo præseruant. Ista patent in septē sacramentis per ordinem. Nam primum operatur baptismus. Secundum confirmatio, & sic

Effectus multiplex sacramentorū

Sacramenta dicuntur vasa gratiæ. *Qualiter gratia in sacramentis.* sic de alijs. Sacramenta dicuntur uasa gratiæ, & causa, non quòd in eis gratia substantialiter contineatur, uel causaliter efficiatur, cum in sola anima habeant collocari, & à solo Deo infundi, sed quia in illis & per illa gratiam curationis à summo medico Christo oportet hauriri, licet non alligauerit potentiam suam sacramētis, quin & per alias uias gratiam conferre ualeat quando uult. *Sacramenta non semper curant & quare.* Sacramenta semper habent sanctificationem ueritatis, non semper efficaciam curationis: non propter defectum ex parte sui, sed ex parte suscipientis, quia gratia nulli datur repugnanti & impugnanti gratiæ fontem. Vnde & sacraméta non sanctificant, nisi dignè accedentes, & absque omni fictione. *Virtus sacramenti.* Nonnunquam tamē virtute sacramentorum fit de attrito contritus, ita quòd defectus dignitatis, vel præparationis ex parte suscipientis suppletur virtute diuina in sacramentis cōtenta, dummodo non accedat sciens in mortali peccato, vel in proposito peccandi. Vnde sciendum quòd quidam suscipiunt sacramentum tantum, vt *Quidam suscipiunt sacramentum tantum.* fictè accedentes, quidam rem tantum, ut qui per contritionem & fidei deuotionem recipiunt gratiam prius, quàm ueniant ad sacramenta; quidam *Rem tātum.* & sacramentum & rem suscipiunt, ut dignè acce- *Sacramentū & rem.* dentes. Sacramentum dicitur à sacrando, & hoc *Sacramentum vnde dicitur.* potest intelligi tripliciter: aut sanctitatem efficiendo tantum, aut sanctitatem significando tantum, aut sanctitatem significando & efficiendo simul. Primo modo conuenit ratio sacramenti rebus significatis per sacraméta tam veteris, quàm nouæ legis. Secundo modo conuenit signis veteris legis. Tertio modo conuenit sacramentis no-

uæ legis. Huiusmodi exemplum habemus in naturis, quia medicina dicitur sanare efficiendo tantum, sed sudor sanat iudicando tantum, exercitatio sanat efficiendo & significando. Quinq; sunt quæ animam iustificant, sed diuersimodè. Deus enim iustificat autoritate, gratia iustificat formaliter expellendo morbum spiritualem, impletio mandatorum iustificat, vt dieta. Sacramenta verò tanquam vasa medicinalia, in quibus confertur gratia. Sacerdos autem ministerio. Exemplum autem horum habemus in curatione morbi corporalis. Deus enim sanat corpus autoritate, medicina affectiuè, dieta conseruatiuè, vas medicinæ contentiuè. Vnde dicitur vulgariter, Pixis iste sanauit me, medicus verò sanat vt minister. *Quæ habeāt iustificare.*

De numero sacramentorum. *Cap. 5.*

SAcraméta nouæ legis sunt septem, secundum septem diuersitates hominum in ecclesia. Primum est intrantium, vt baptismus. Secundum pugnantium, vt cõfirmatio. Tertium vires resumentium, vt Eucharistia. Quartum resurgentium, vt pœnitentia. Quintum exeuntium, vt extrema vnctio. Sextum ministrantium, vt ordo. Septimum nouos milites introducétium, vt matrimonium. Sacramenta figurata sunt in septem signaculis, quibus fuit veteris testaméti pagina sigillata, quæ agnus qui habet clauem Dauid, qui claudit & nemo aperit, reserauit. Item in septem tubis quibus angelici cecinerunt. Ité in septem stellis, quas habebat similis filio hominis in dextra sua. Item in septem panibus quibus dominus turbam satiauit. *Quot sacramenta.* *Figurata sūt sacramenta.* *Apoc. 5. 8. 3. & 1* *Matth. 15*

Zach. 3 tiauit. Itẽ in ſeptem oculis ſuper vnum lapidem.
Num. 8 Item in ſeptem lucernis tabernaculi ſuperpoſitis
4. Reg. 5 candelabro. Item in ſeptem lotionibus Naaman.

Septem ſacramenta diſponunt ad ſeptem virtutes.

Sacramenta ſunt ſeptẽ; quæ diſponunt ad ſeptem uirtutes habendas. Nam baptiſmus eſt ſacramentum fidei. Confirmatio ſpei. Euchariſtia charitatis, Pœnitentia iuſtitiæ. Extrema unctio perſeuerantiæ: quæ eſt fortitudinis complementum. Ordo prudentiæ. Matrimonium temperantiæ. Alia etiam ratio numeri ſacramentorum eſt quæ ordinantur contra triplicem culpam, & contra quadruplicem pœnã. Vnde baptiſmus ordinatur contra peccatum originale. Pœnitentia contra mortale. Extrema vnctio contra veniale. Ordo cõtra ignorantiam. Euchariſtia contra malitiam. Confirmatio cõtra impotentiam. Matrimonium contra concupiſcentiam, quam temperat & excuſat.

Sacramenta ordinantur contra triplicem culpam & quadruplicem pœnam.

Quare 7.

Alia adhuc ratio numeri, qua ſacramẽta ſunt cauſa ſanatiua morbis ſpiritualis ad modum corporaliũ. Medicina uerò corporalis quadruplex eſt, ſcilicet curatiua, conſeruatiua, præſeruatiua, & melioratiua. Similı modo & ſacramenta curant. Baptiſmus curat ſimul, & totaliter. Pœnitentia uerò curat quantum ad pęnam, quouſque nullius pœnæ homo debitor ſit. Extrema unctio curat à morbis leuioribus, ſcilicet à uenialibus, ſicut baptiſmus, & pœnitentia curant à lethalibus. Sic ergo prædicta tria ſacramenta ſunt quaſi medicina curatiua. Confirmatio autem eſt medicina conſeruatiua ſanitatis ſpiritualis, in qua datur Spiritus ſanctus ad robur & conſeruationem gratię datæ in baptiſmo. Matrimonium eſt medicina præſeruatiua. Ordo eſt medicina melioratiua, in

Medicina corporalis quadruplex

quo augmentatur gratia. Eucharistia hæc omnia simul facit. Curat enim uenialia, quæ sunt occasio ruinæ maioris: conseruat enim gratiam inuentam in homine, & augmentum, sicque meliorat, & nihilominus à peccato præseruat.

De potestate dispensationis sacramentorum. Cap. 6.

Potestas dispensationis sacramentorum regulariter spectat solum ad genus humanum. In omnibus sacramentis dispensandis, necessaria est dispensationis intentio, qua quis intendit facere quod Christus instituit ad humanam salutem, vel saltem facere quod facit ecclesia, in quo clauditur in generali intentio prædicta, quia ipsa ecclesia sicut sacramenta à Christo accepit, sic ad fidelium salutem dispensat. Rursum quia ordo dignitatis exigit, ut maiora maioribus, & minora minoribus committantur: quædam respiciunt excellentiam dignitatis, ut sacramentum confirmationis, & ordinis, unde confirmatio & ordo conferuntur ab episcopis. Quædam respiciunt indigentiam necessitatis, ut matrimonium & baptismus: quorum unum generat, alterum uerò regenerat. & horum dispensatio etiam personis inferioribus conceditur, maximè in articulo necessitatis, quod dico ratione baptismi. Quædam autem sacramenta sunt quasi media, vt Eucharistia, pœnitentia, & extrema unctio. Et istorum dispensatio ad solos pertinet sacerdotes, qui sunt quasi in medio inter episcopos & minores personas constituti. Sacramenta dispensari possunt à bonis & malis, à fidelibus & infidelibus, intra ecclesiam

Quibus spectat sacramentorũ dispositio.

Dispen. intentio.

Quæ respiciunt sacramenta.

Ministri sacramẽtorum qui, & quorum.

Sacramenta à malis sicut

à bonis īdifferenter dispensanda. & extra, quia si dispensari possent tantum à bonis, nullus esset certus de susceptione sacramēti, cum nullus sit certus de bonitate ministri, sicut nec de propria, & semper ita oportet iterari, & malitia vnius præiudicaret alienæ saluti. Idcirco *Qua ratione homini committitur dispensatio sacramentorum.* sacramentorum dispensatio committitur homini non ratione sanctitatis quæ variatur, sed ratione autoritatis diuinæ, quæ semper manet quantùm est de se. Sciendum autem ꝙ in sacramentis quædam sunt substantialia, quædam verò sacramentalia. *Substantialia sacramēta.* Quantum ad substantialia non plus valet operatio boni ministri, quàm mali, quia Deus ibi operatur vt actor, homo verò vt minister. Sed *Quæ plus, vel minus ualent ministrorū acta in sacramentis.* in sacramētalibus, vt sunt orationes, plus potest valere operatio boni ministri, quam mali, hoc est autem per accidens, nō per se, id est quantum ad alios effectus accidentales, non quantū ad essentiales. Quanuis apud hæreticos sint sacramenta vera, non tamen recipientibus sunt vtilia, nisi *Sacramenta an vera sint apud hæreticos.* ad ecclesiæ vnitatem redeant. Vnde Aug. Ecclesia comparata paradiso iudicat posse baptismum homines foris recipere, sed salutem non tenere. Nam & flumina de paradisi fonte largiter manauerunt, non tamen iu Mesopotamia, nec in Aegypto, quo illa flumina peruenerunt, est fœlicitas vitæ, quæ de paradiso commemoratur.

De triplici statu fidelium. Cap. 7.

Fidelium status quot. TRiplex est status fidelium in acie ecclesiasticæ hierarchiæ, scilicet fidei genitæ, fidei roboratæ, & fidei multiplicatæ. Per primum fit *Distinctio* distinctio fidelium ab incredulis in baptismo, per secun-

secūdum fit distinctio fortium ab infirmis, & hoc in confirmatione: per tertium fit distinctio clericorum à laicis, per sacramentum ordinis. Hinc est quòd hæc tria sacramenta characteres imprimunt, per quos indelebiliter impressos semper distinguuntur: vnde nullatenus iterari possunt. Character ergo baptismalis incipientium est, confirmationis verò proficientium, sed ordinis perfectorum. Prædicta triplex distinctio fit ad similitudinem distinctionis alicuius exercitus. Prima est cōmunis, scilicet totius exercitus ab alio exercitu, & hæc fit principaliter per baptismum. Secunda est specialis, scilicet militum à popularibus, hæc autem fit per confirmationem. Tertia est specialissima, scilicet ducum militum ab vtrisque, & hæc fit per sacramentum ordinis. Præterea quia character est signum distinctiuum spirituale & indelebile, ideo non confertur in sacramentis, quæ solent iterari, sicut est pœnitētia, matrimonium, & huiusmodi. Notandū ergo, q̃ character baptismalis est omnium characterum aliorum fundamentum, & ideo non habito non possunt cęteri characteres imprimi, ac per hoc oportet denuo fieri, vt illi characteres habeantur: vnde si quis ordinatur non baptizatus, nihil prorsus agitur. Quanuis tria sacramenta sint, ut dictū est, quæ propter characteres impressionē non iterantur, tamē cōmune est hoc omnibus sacramentis, non iterari circa eandem personam, & materiam, & ex eadē causa, & hoc est ideo, ne fiat contumelia sacramento. Ex hoc enim credi posset, quòd sacramenta prius dispensata essent inefficacia & inepta; licet quædam ex necessitate & alijs

Statutum p sacramenta fit.

Quot sacramenta characteres imprimant.

Sacramenta non iterabilia qua.

Character distinguitur

Character baptismalis

Nullum sacramentum ualidum ante baptismū

Substantia vel cōgruentia sacramentorum quæ omittendā, vel non.

alijs causis iterari possint. Quædam sunt de sacramentorum substantia; quædam de congruentia. Si ea quæ sunt de substantia omittantur, euacuantur sacramenta, & sunt iteranda. Omissione verò illorum, quæ sunt de congruentia, non euacuantur sacramenta.

De institutione sacramentorum. *Cap.* 8.

Sacramenta quando instituta & quare.

Quid in lege naturæ scriptæ nouæ institutū.

Aug.

Quid fuerit sacramentā omnium temporum.

AB initio instituta sunt sacramenta ad curationem hominum, & semper cū morbo cucurrerunt. In lege enim naturæ fuerunt oblationes, sacrificia, & decimationes. In lege autem scripta introducta est circuncisio, & adiuncta est expiatio, atque superaddita oblationum & sacrificiorum multiformis distinctio. In lege autem noua statuta sunt sacramenta numero pauciora, utilitate potiora, virtute efficaciora, præeminentia digniora, atque significatione euidentiora, in quibus est impletio simul & euacuatio omnium prædictorum, sicut ait Hugo de Sancto Victore. Primi temporis sacramenta fuerunt sicut umbra; medij temporis sicut imago siue figura, postremi uerò temporis, scilicet gratiæ, sicut corpus; quod intra se ueritatem continet & gratiam, quam significatione repræsentat, & principaliter conferunt & promittunt. Prædicta patent, quia eiusdem mundationis similitudo est in oblatione legis naturæ, sed occultè inuenitur. In circuncisione uerò euidentius aliquantulum exprimitur, per baptismum autem manifestius declaratur. Item sacramenta ueteris legis nutriebant paruulos, exercebant perfectos, & duros

ros onerando domabant. Sed ſacramenta nouæ legis conferunt, quæ uetera de longinquo monſtrabant. Vnde priora ſacramenta præparauerunt, & perduxerunt ad noua, ſicut uia ad terminum, ſicut figura ad ueritatem, & ſicut imperfectum ad perfectum. Eſt & alia differentia, quia commune eſt omnibus ſacramentis quòd conſiſtunt in rebus ſenſibilibus, inuiſibilem tamen gratiam ſignificantibus, ſed ſpeciale eſt ſacramentis nouæ legis, quòd conſiſtant etiam in uerbis, & in rebus. Item ſacraměta nouæ legis efficiunt quod figurant, ſed hoc non faciunt ſacramenta ueteris legis. Item ſacramenta nouæ legis iuſtificant & quantum ad opus operatum, & quantum ad opus operans, ſed ſacramenta veteris legis iuſtificant ſolum quantum ad opus operans, quia non ualebant facientibus, niſi quantum illorum charitas & deuotio fidei extendebat. Hoc intelligitur de circumciſione, quæ cum non fuerit in lege data, nequaquam inter legalia computatur, quia ipſa in paruulis tollebat originale peccatum, & gratiam conferebat, quod nō faciebant legalia. Item legalia ſecundum Augu. fuerunt ante paſſionem domini uiua, & ſtatim poſt paſſionem mortua, & poſtquam claruit ueritas Euangelij fuerunt omnino ſepulta. Noſtra uerò ſacramenta uſque ad finem ſemper in ſuo uigore manebunt.

Quid nouæ legis, ac veteris faciant ſacramenta

Differentia ſacramentorum legis ueteris & nouæ.

Iuſtificant ſacramenta Euange. ex opere operato.

Legalia uiua ante paſſionem Chriſti; ſed mortua poſt, & ſepulta poſt declaratum Euangeliū.

Sacramenta Euang. vſq; in finē mundi.

De ſacramento baptiſmi. Cap. 9.

BAptiſmus eſt ianua omnium ſacramětorum quia nulli confertur in eccleſia aliud ſacramentum ante ipſum. De ſubſtantia baptiſmi ſunt

Baptiſmus quid.

Ante bap. aliud nõ confertur sacramentum. quinque. Primum est expressio formæ vocalis à Deo institutæ; quæ est hæc. Ego te baptizo, in nomine Patris, & Filij & Spiritus Sancti, absque omissione vel additione dictionis, absque præpo- *Substantia baptismi. Matth. 28* steratione ordinis, & absque commutatione nominis; his enim quatuor modis forma verborum violatur, scilicet omissione, additione, transpositione, & commutatione, id est, si ponitur loco patris & Filij & Spiritus Sancti, nomẽ potentis, sapientis, & benigni, quia in quocunque idiomate *Nil omittendum vel addendum in forma bap.* baptizetur, nõ debet poni appropriata tribus personis, sed expressa nomina personarum. Similiter *Quomodo uiolatur forma verborũ sacramenti.* loco verbi, baptizato non debet dici, immergo, vel intingo. Secundum est ablutio per elementũ aquæ cuiuslibet, vel maris, vel fontis, vel fluminis siue frigidæ, vel calidæ in toto corpore facienda *Quocunque idiomate baptizandum.* vel saltẽ in digniori parte, scilicet in capite. Tertium est q; immersio ista fiat ab vno, & in eodem *Materia baptismi aqua naturalis.* tempore quando forma verborũ exprimitur, ita quòd non unus puerum immergat, & alius verba proferat. Quartum est intentio vel specialis vel *Ab uno solo fit immersio & uerborũ prolatio.* generalis. Specialis autem intentio est, ut iste baptizandus mundetur. Generalis autem est facere illud quod facit ecclesia. Intentio quoque illius requiritur qui est baptizandus, si est adultus, *Intentio duplex.* quia qui inuiti baptizantur, non recipiunt sacramentum. Quintum est fides ipsius baptizandi, *Inuiti non recipiunt sacramentum.* quia in adultis requiritur fides propria, sed in paruulis aliena, quia paruuli in fide ecclesiæ baptizantur. Baptismus merito fit in aqua, & non *Fides ꝓpria vel aliena.* in alio liquore, quia cum homo per peccatum primi parentis incurrerit immunditiam & ignorantiam, & concupiscentiam, per baptismum ab *Bap. ĩ aqua*

his

his tribus liberatur. Et hoc notatur in proprietatibus aquæ, scilicet puritate, perspicuitate, & frigiditate, Nam baptismalis aqua sua puritate nos mundat, sua perspicuitate illuminat, atque sua frigiditate ab æstu concupiscentiæ nos temperat. Item baptismus fit in aqua, ne quem inopia excusaret, & ne propter defectum homines salutis periculũ incurrerẽt, si in alio aliquo liquore fieret, & vt inueniatur apud omnes communis baptismi materia. Triplex autem est baptismus, scilicet fluminis, flaminis, & sanguinis. Inter hos talis est differentia quia baptismus fluminis à tota pœna liberat, & à culpa, & gratiam in habitu infundit, & characterem imprimit. Baptismus flaminis delet culpam non semel tãtum, sed pluries & habet gratiam in vsu, in quo consistit meritũ. Baptismus sanguinis liberat ab omni tentatione, & confert statim præmium, quia proprium est martyrũ statim euolare. Ex his patet quis sit melior inter hos baptismos, quia se habent vt excedentia & excessa. In baptismo quoddam est sacramentum tantum, vt ablutio exterior, quoddam est res tantum vt gratia interior, quoddam res, & sacramentum, ut character. Octo sunt de solennitate baptismi, quæ non sunt de substantia. Vnde vers.

Sal, oleum, chrisma, cereus, chrismale, saliua.
Flatus, virtutem baptismatis ista figurant;
Hæc cum patrinis non mutant esse, sed ornant.

In quatuor locis inungitur baptizandus, scilicet in fronte, ut fidem publicè protestetur. In vertice, ut agenda ab eo subtilius intelligantur. Inter scapulas, ut iugum Christi suauis portetur.

fit, & non in alio liquore, & quare Proprietas aquæ.

Quid faciat aqua bapt.

Baptismus triplex.

Baptismus fluminis qd faciat Baptismus flaminis quid operatur.

Babti. sanguinis quid faciat.

In baptismo plura.

Quæ de substantia et solennitate baptismi.

In quot locis inungatur baptizãdus, & quare.

In pectore, ut dulci corde Deus diligatur. Baptismus fuit materialiter institutus, quãdo Christus baptizatũs fuit, formaliter, quando dixit. Ite, do cete omnes gentes, &c. finaliter quando dixit Ni codemo: Nisi quis renatus fuerit, &c. effectiue, quãdo Christus passus est. Effectus baptismi multiplex est. Ad alia sacramenta præparat; quia baptismus est sacramentum intrantium. A peccato mundat, quod significatum est in mari rubro, vbi submersi sunt Aegyptij, sed filij Israel exierunt securi. Nota quòd in baptismo deletur originalis peccati macula, fomes vero non tollitur, sed remittitur. Pœnam relaxat, Vnde pueri induuntur veste candidá. Rationalem illuminat: Vnde ponitur sal in ore. Cõcupiscibilem ad bonum inflammat, unde datur candela puero. Irascibilem confortat, vnde Israel vicit Amalech post transitum maris rubri. Gratiam tribuit, quod figuratum est per columbam, quæ sedit super Iesum baptizatum. Characterem imprimit, hoc & figuratur per mare vitreum in Apoc. Fomitem mitigat, quòd significat aquæ frigiditas. Communionem Ecclesiæ præstat, sicut Ieremias circuncisus fuit, quam uis sanctificatus fuerit in utero. A satisfactione exteriori liberat, quia non requirit gemitum, neque plãctum, intellige exteriorem, nam exterior requiritur in adulto, scilicet contritio. Potestatem diaboli minuit, quod significat ex sufflatio, Ianuam cœli aperit, quod significatum est quando Christo baptizato aperti sunt cœli. Et notandum quòd passio Christi aperuit ianuã cœli per causam meritoriam, & satisfactoriam generalẽ. Baptismus autem aperit per causam efficientem singu-

Baptismi institutio. *Matth. 3.* *Mar. vltim.* *Ioan. 3.* *Ioan. 18. & 19.* *Effectus baptismi duplex.* *Exod. 14.* *Nõ tollitur fomes in baptismo, deletur tamen culpa.* *Vestis candida.* *Baptis. tres animæ uires illustrat.* *Sal.* *Candela.* *Exod. 18.* *Matth. 3* *Apoc. 4.* *Hier. 1.* *Exsufflatio.* *Mat. 3.* *Apertionis ianuæ cœli causas.*

ſingulârem.Facit enim iſtum hominem ſingularem euôlare. Os ad laudandum,& aures ad audiendum aperit,vnde ponitur ſaliua in ore, & in aure pueri. Templũ Chriſti efficit, vnde dicitur baptizato.Exi immunde ſpiritus,& da locum ſpiritui ſancto. Laudabilem coram Deo redit,vnde balſamum eſt in chriſmate.Solent pueri baptizãdi vſque ad Paſcha & Pentecoſten niſi urgeat neceſſitas,vel timeatur periculum, reſeruari, ad ſignificandum quod in baptiſmo fit reſurrectio ſpiritualis, & quòd gratia ſpiritus ſancti datur. Baptiſmus Chriſti,& Ioan. conueniunt in materia, & in modo mergendi, ſed differũt in forma,quia baptiſmus Ioannis tradebatur in nomine venturi. Differunt etiã in effectu,quia baptiſmus Chriſti viuificat.Ioannis autem non.Item in fine,quia baptiſmus Ioãnis ad baptiſmũ Chriſti inuitabat.

Oris & auris apertio. Saliua. 1.Cor.6. Conuenientia & differentia bap. Chriſti, & Ioannis.

De catechiſmo & exorciſmo. Cap. 10.

CAtechiſmus & exorciſmus tanquam præparatorij præmittuntur in baptiſmo, vt in ipſo gratia efficacius operetur. Tribus de cauſis catechiſmus inſtitutus eſt, primo propter inſtructionem ad articulis communibus ad fidei ſuſceptionem,ſecundo propter reſponſionem ad fidei profeſſionẽ, tertio propter reſponſionẽ ad fidei obſeruationem. Qui vero adultus peccatum proprium habet,& per ſe reſpondere poteſt, requiruntur hæc ab eo. Paruulus autem quia non habet peccatum actuale, nec per ſe reſpondere poteſt,requiruntur hæc ab eo per vicarium,qui pro ipſo reſpondet de fidei obſeruantia. Exorciſmus ideo

Catechiſmus quare bapt. præmittatur. Ad quid inſtitutus. Quod per ſe nõ facit paruulus per patrinos facit. Exorciſmus ad quid inſtitutus.

ideo institutus est, ut à baptizando diaboli potestas repellatur. Nam propter peccatum hominis diabolus in hominē potestatem accipit, & etiam in illa, quæ veniunt in vsum hominis. Vnde tam adulti quàm paruuli exorcizari debent ad expulsionem diabolicæ potestatis.

Tam adulti quæ paruuli exorcizandi, et quare

De confirmatione. *Cap.* II.

Confirmatio quale sacramentum. De substantia sacramenta sex.

CONfirmatio sacramentum est pugnantium, de cuius substantia sex sunt. Duo ex parte sacramenti in se, scilicet materia charismatis, & forma verborum, quæ talis est secundum morem magis communem. Signo te signo crucis, confirmo te chrismate salutis. In nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Duo ex parte ministri, scilicet dignitas pontificalis, & intentio debita. Duo ex parte suscipientis, scilicet frons in qua debet fieri chrismatio, & quòd confirmādus sit baptizatus. Vnctio chrismatis triplex fit in tribus sacramentis, quorū diuersitas ex fine accipitur. In baptismo fit in vertice, ad signandū fidei susceptionē, quia vertex est locus cellulæ rationalis. In cōfirmatione fit in frōte, ad significandū audaciam confessionis, cuius impedimentū est timor, & verecundia, quæ specialiter manifestatur in pallore vel rubore frontis ex propinquitate cellulæ imaginalis. In ordine fit in manibus, ad significādū potestatem consecrandi dominici corporis sacramentum. Huius sacramēti multiplex est vtilitas, quia gratiā in baptismo datam confirmat. Psal. 67. Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis, scilicet in baptismo. Ad militiā spiritualem

Frons.

Vnctio triplex in tribus sacramentis.

Vnctio triplex quid signat.

Vtilitas sacramenti.

lé pręparat. Vnde confirmandi tanquã pugiles pugnaturi inunguntur, ne ab inimicis de facili terreantur. Et quia omnes Christiani debent esse in bello Christi, propter hoc omnes debēt sacramētũ hoc accipere, vt facilius possint contra mundũ carnē, & diabolũ pugnare. Ad confessionē constātē nominis Christi animat, quoniã oportet verũ Deum, & verum hominem confiteri. Primo, ut confiteamur eũ secundum diuinã naturã patri & spiritui sancto æqualem. Secundo, vt cōfiteamur eum secundum humanam naturam, crucis pertulisse supplicium. Primum apparet in forma verborum in trinitatis expressione. Secundum claret ia fronte crucis signatione. Intus & extra spirituali decore nos ornat. Intus quidem per conscientiæ puritatem, sed extra per odorē bonæ famæ. Et hæc duo significantur in chrismate, quod conficitur ex oleo propter primum, & ex balsamo propter secundum. In bonis agendis, & malis sustinendis roborat. Datur enim ibi spiritus sanctus ad robur. Animam & corpus armat. Animã quidem per impressionem characteris, contra pusillanimitatis vitium: Corpus vero per clypeũ crucis cōtra insultus dæmonũ. Contra verecundiã & timorem in confessione nominis Christi audaciã præstat. Primũ notatur in chrismatione frontis, qui est locus verecundiæ. Secundũ in potestate ministri. Pugnantem coronat, quod notatur in vita, quæ circa caput cōfirmati ligatur. Quædam sunt circa confirmationem, quæ non sunt de esse sacramenti, sed de bene esse, quæ sunt hæc. Quòd ieiunis, & à ieiuno detur, quòd per aliquē episcopo præsentetur, qui etiam patrinus

efficitu

Confitendus christus.

Chrisma qd signat. Ex oleo & balsamo sacramenti materia, & quare.

Arma. clypeus.

Quæ ne... m...

...e de be... esse sacra... m.

efficitur, quòd vita capiti circunligetur. Per istud sacramentum fiunt fideles pleni Christiani. Plenitudinem dico copiæ, qui tamen in baptismo pleni facti sunt plenitudine sufficientiæ. Sacramenta se habent in dignitate, vt excedentia, & excessa. Nam Eucharistia preeminet in esse. Baptismus in effectu. Matrimonium in mysterio, quia significat coniunctionem Christi & Ecclesiæ. Confirmatio in dignitate ministri, quia non confertur nisi ab Episcopis. Penitentia in frequenti peccatorum remissione, & sic de alijs sacramentis.

Pleni Christiani.

Eminētia sacramētorū.

De sacramento Eucharistiæ. Cap. 12.

EVcharistia est sacramētum charitatis tam diuinæ quàm nostræ, quia Deus in hoc sacramento magne dilectionis nobis signum ostendit, & nostræ dilectionis affectum per idem sacramētum specialiter erga se inflammauit. De substantia huius sacramenti sunt quatuor. Primum est, quòd consecrans Eucharistiam sit sacerdos. Secūdum, species panis & uini. Tertium intentio consecrantis. Quartum est forma verborum, videlicet, Hoc est enim corpus meum: Et ista est super calicem. Hic est enim calix, &c. Ad plenius intelligendum ista, nota circa intētionem, quòd aliud est intentio, aliud attentio, quia intentio semper est necessaria, uel specialis, vel generalis, sicut dictum est de baptismo. Attentio autem non est de substantia, sicut quando mens rapitur in prolatione verborum ad alia, quod quandoque contingit ex infirmitate, quandoque ex negligentia vel incuria, & tunc est peccatum. Sciendum præterea quòd

Eucharistia quale sacramentum.

Dilectionis signum.

Substantia.

Forma.

Luc. 22.

1. Cor. 11.

Intentio qd.

Attentio quid.

Non attendere contingit dupliciter.

quòd non solum requiritur intentio consecrantis, sed etiam intentio istud sacramentum instituentis. Vnde si aliquis sacerdos staret in foro, & super omnes panes formam verborum proferret etiam cum intentione consecrandi, nõ fieret ibi transsubstantiatio, & hoc non esset propter defectum virtutis verborum, cum una vice sacerdos possit consecrare tot hostias, quot toti mundo sufficerent, si esset necessarium ecclesiæ, sed propter defectum intentionis illius, qui hoc sacramentum instituit, qui non intendit quòd cum tali ludibrio uel stultitia fieret cõsecratio, sed pro vtilitate vel necessitate ecclesię generalis, vel particularis. Circa formam quoque verborum sciendum quòd cũ dicitur, Hoc est enim corpus meũ, ista coniunctio enim, non est de substantia formę, sed de bene esse ipsius. vnde omitti non debet. Aliud nanque est forma necessaria, sine qua non potest transsubstantiatio fieri, aliud forma debita, sine qua non debet fieri. Eodem modo dicendum est de speciebus panis & vini. Vnde nota quòd materia eucharistiæ alia est necessaria, alia est debita. Materia necessaria eucharistiæ est panis frumentinus, quia sine illo non potest fieri confectio. Materia vero debita est, quòd panis ille sit azymus, quia licet in fermentato posset confici, tamen hoc non debet fieri, duplici de causa. Prima est, quia panis azymus conuenit institutioni. Christus enim dedit discipulis corpus suum confectum in tali materia. Secunda est, quia talis panis conuenit significato. Christus enim sine omni fermento peccati fuit. Similiter dicendum est de materia calicis, quia alia est materia necessaria

Intentio qualis esse debet

An sacerdos proferens uerba sacramentalia super omnes panes foris consecraret.

Forma uerborum.

Enim, an de necessitate forma.

Materia qualis esse debet.

In fermentato non debet celebrari propter duo.

Luc. 22.

saria,alia debita. Materia necessaria calicis est uinum, quia sanguis Christi nō potest in alia materia cōfici,quàm in uino. Materia vero debita est, quòd aqua vino misceatur, & hoc duplici ratione. Prima,quia talis materia conuenit institutioni. Christus enim sanguinem suum sub tali specie dedit. Secunda,quia talis materia cōuenit etiam significato,quia ecclesia,quæ per aquam significatur, Christo per fidem & charitatem iungitur. Sciendum præterea quòd in aceto & agresta non conficitur, quia acetum non est uinum, sed fuit, sicut & agresta non est uinum,sed erit. In confectione autem sanguinis tam modicum aquæ debet admisceri vino,quòd absorberi possit ab illo, alioquin impeditur consecratio si vinum ab aqua vincitur. Istud designat,qui cum nos ad Christū conuertimur, non ipse in nos, sed nos in ipsum mutamur,quia corpori eius mystico incorporamur. Si una gutta vini imponitur ex aliqua negligentia sanguini, non propter hoc desinit esse sanguis,nec propter admixtionem vinum in sanguinem mutatur, sed vtraque species in sua natura permanet. Sed si de uino multum ponitur ad vnā guttam sanguinis,sicut quandoque fit in ablutione,tunc ibi desinit esse sanguis,quia species illius guttæ sub qua est sanguis,absorbetur à multo uino adiuncto. Circa Eucharistiam est quoddam sacramentū tātum,ut species panis & uini,quoddam est ibi res tantum, ut corpus Christi mysticum,quoddam est ibi res & sacramentum, ut corpus Christi verum, quod traxit de uirgine, istud enim est res primi,& sacramentum secundi. Sub vtraque specie totus Christus indiuisus est, scili-

Vinum & non alius liquor est materia.

Aqua uino misceatur & quare.

Luc. 22.

In aceto, neque in agresta non conficitur.

Modicum aquæ.

Cum imponitur uini gutta in sanguine, an sit conuersio.

Contenta in eucharistiæ sacramento.

cet corpus & anima, & Deus, ac per hoc vtrobique est vnũ & simplicissimũ sacramentũ. Sub specie nanque panis est corpus Christi per conuersionem, & sanguis per connexioné, & anima per cõiunctioné, & diuinitas per vnionem. Ista enim quatuor non possunt diuidi, nec ab inuicem separari. Eodem modo dicendũ est de sanguine. Prętereа Christus sic totus est in tota specie, qđ est in qualibet parte eius, siue sit integra illa species, siue diuisa, ac per hoc non est ibi ut circunscriptus, vel occupans locum, vel habens situm, vel perceptibilis per aliqué sensum corporeum. Exemplum huius habemus in speculo, quod si diuidatur in multas partes, in qualibet apparet imago, quæ prius apparebat in integro. Item Exemplum est de sermone, quem quis multis recitat, quia quilibet auditor recipit illum totum. Vnde quãuis sermo sit vnicus in proferente, totus tamen est in quolibet audiente. Hostia frangitur in tres partes, propter multas rationes. Primo propter tres personas diuinas in una essentia, sic sunt tres partes in diuisione hostiæ, vnus tamen Christus est. Secundo propter tres status Ecclesiæ; scilicet militãtium, triumphantium, & in purgatorio ardentium. Tertio propter rres status Christi in quibus fuit, scilicet mortalis, mortuus, & immortalis. Quarto propter tres apertiones in corpore Christi tempore passionis, scilicet manuum, pedum, & lateris. Quinto propter tres substantias in Christo, scilicet diuinitatis, animæ, & corporis. Sacramentum corporis Christi præfiguratum est multipliciter, scilicet in oblatione Melchisedech, in qua figuratè habemus formam

Quõ totus Christus in eucharistia.

Exemplum.

Sermo.

Hostia frangitur, & quare.

Ecclesiæ status tres.

Christi status tres.

Christi apertiones. tres

Tres in Christo substantiæ.

Figuratũ sacramentum euch. multipliciter.

Genes. 14.

exteriorem sacramenti, & primum effectum, scilicet refectionem, ibi enim præcessit figura spiritualis refectionis in pane & uino. Item Eucha. est refectio spiritualis vitæ in te. Item in manna, ubi figurabatur effectus gratiæ. Item in agno paschali, in quo figurabatur liberatio à seruitute Aegyptiaca. Ita noster agnus est signum liberationis à diabolo. Item in diuersis sacrificijs, de quibus habetur in Leuit. quibus figurabatur oblatio passionis Christi, ut fuit hostia quo ad reconciliationem, & victima quo ad satisfactionem pro peccatis nostris, & holocaustum quo ad totius corporis sui læsionem. Item in oblatione Mannæ de quo legitur lib. Iudic. cap. 13. per quam figurabatur in quo debet fieri oblatio, & super quid, quia in fide Iesu Christi, qui per petram designatur. Item in figura Ionathæ mellita, vbi figurabatur quis offerre debeat quia Ionathas, per fauũ vero mellis designatur deuotio offerentis. Figura sanguinis Christi fuit vinum ad designandum refectionẽ. Cant. 2. Introduxit me rex in cellam vinariam. Item aqua ad designadum ablutionem. Vnde illud, Vidi aquam egredientem, &c. Item sanguis ad designandum redemptionem ad Heb. 9. Sine sanguinis effusione non fit remissio.

Exod. 16. *Exod. 12.* *Leuit. 15.* *Ezech. 47.*

De dignitate & excellentia sacramenti Eucharistia. Cap. 13.

DIgnitas & excellentia huius sacramenti apparet in multis. Primo, quia sicut iam dictum est, tam ante legem, quam in lege fuit præfiguratum. Secundo, quia à prophetis prænũtiatum

tum. Psal. 77. Panem angelorum manducauit homo, ponitur hic præteritum pro futuro prophetali certitudine. Tertio, quia à Christo institutũ & hoc dupliciter, scilicet verbo, & facto. Verbo, vt patet Ioan. 6. Ego sum, inquit, panis viuus, qui &c. Facto. Matt. 26. Accipite & comedite hoc est &c. Quarto, quia ab apostolis obseruatum. 1. Cor. 11. Conuenientibus vobis in vnũ, &c. Quinto, quia à summis pontificibus solennizatũ, qui ordinauerunt cantum & orationes, locum, & tẽpus, & vestiméta, & vasa diuersa, quæ omnia sunt ad decorem huius sacramenti: Maxima dignitas apparet in hoc sacramento, quia cum Christus constet ex tribus substantijs, scilicet deitate, anima, & corpore: Ipsa quidem deitas excellit omnia. Psal. 47. Magnus dominus & laudabilis &c. Item anima eius præcellit omnes animas, cũ sit plena gratia & veritate, id est, perfectissima in effectiua & cognitiua. Itẽ corpus eius excellit omnia corpora quod de sanctificato corpore beatissimæ virginis fuit sumptum, & diuinitati vnitum, ergo in Christo nobilissimum quod est in cœlo, & nobilissimum in terra vnita sunt.

Sacramentũ Eucharistiã à Christo institutum dupliciter. Verbo & facto.

Dignitas sacramenti.

Ioann. 1.

Luc. 2.

De mirabilibus, quæ sunt in Eucharistia. Cap. 14.

Mirabilia multa sunt in hoc sacramento, primum est, quòd est ibi corpus Christi in tãta quantitate sicut fuit in cruce, & sicut iam est in cœlo, nec tamen excedit terminos illius formæ. Secundum quòd ibi sunt accidentia sine subiecto. Tertium, quia ibi panis ita conuertitur in corpus Christi, q̄ non fit materia corporis Chri-

Quot mirabilia in euchar. sacramento.

Christus quõo in euchar.

Accidẽtia sine subiecto

sti, nec annihilatur. Quartũ quòd corpus Christi non augetur ex multarum hostiarũ consecratione, nõ minuitur ex hostiarũ sumptione. Quintum, ꝙ idem corpus in pluribus locis est sub omnibus hostijs cõsecratis. Sextum, ꝙ quando diuiditur hostia, non diuiditur corpus, sed sub qualibet parte totus est Christus. Septimũ quòd quando tenetur hostia in manibus, & videtur oculis, corpus Christi nec tangitur per se, nec videtur, sed hæc tantummodo circa species sunt. Octauũ quia cum desinunt istæ formæ, tunc etiã desinit esse ibi corpus & sanguis Christi. Nonum, quòd cum non sit ibi panis vel vinum, tamen accidentia eundẽ effectum habent vt prius, scilicet satiare, inebriare, & huiusmodi. Nota quòd Deo conuenit esse vbique simpliciter & propriè, creaturę conuenit esse in vno loco tantum. Corpus vero Christi medio modo se habet. Cũ enim sit creatura non debet æquari creatori in hoc ꝙ sit vbique. Cum vero sit vnitum deitati, debet in hoc excellere alia corpora, ut simul & semel possit esse in pluribus locis, sub isto videlicet sacraméto.

Non diuiditur corpus Christi. *Aliud videtur et aliud continetur.* *Desinẽtibus speciebus desinit corpus Christi.* *Accidentiũ effectus.* *Deum, creaturã corpus christi esse, quomodo.*

In sacramento Eucharist. quoddam est secũdum naturã, ut hoc quod ibi accidẽtia sunt in hoc terminato. Quoddã est ibi supra naturam, sed non supra intellectum, ut ꝙ ibi sunt accidẽtia sine subiecto. Quoddã est ibi supra naturam & intellectum, ut quòd ibi Christus est totus, & tantus quãtus fuit in cruce, nec tamen excedit terminos illius paruæ formæ. De mirabili transsubstantiatione, nota quòd triplex est mutatio. Vna est artificialis, ut quãdo fit uitrum de cineribus. Alia naturalis, & hæc duplex est, scilicet accidentalis, & substan-

Quid in hoc sacramento. *Mutatio triplex.*

substantialis. Accidentalis est quando idem subiectum manet sub diuersis accidentibus sibi inuicē succedentibus. Substantialis est quando eadem materia manet sub diuersis formis substantialibus, sicut patet in transmutatione elementorū ad inuicem. Tertia est mutatio supernaturalis, ut quando nec materia, nec subiectū manet, sed tantum accidentia sine subiecto, & talis mutatio est in transsubstantiatione corporis Christi. In rerum mutatione potest notari triplex difficultas, vel ex parte termini à quo, vel ex parte termini ad quem, vel ex patte distantiæ terminorum adinuicem. Primo modo creatio est mirabilior omnibus mutationibus, quia est de non ente simpliciter. Secundo modo conuersio panis in corpus Christi est mirabilior omnibus, quia est ens in actu prius existēs. Tertio modo incarnatio Christi est mirabilior quacunque mutatione, quia ibi est unio finitæ substantiæ ad infinitū. Mundus distinguit quadruplicē mutationem substantialē. Prima est à non ente in ens, & hæc dicitur generatio. Secunda est ab ente in non ens, ut corruptio. Tertia est ab ente in ens quod modo nō est, sed iam erit, vt productio. Quarta est ab ente in ens iam existens, & talis est conuersio panis in corpus Christi. Hæc mutatio non habet similitudinē in natura, sed est in alteratione quasi cōtraria, quia hic mutatur una substātia in aliā, & manent eadē accidentia, sed in alteratione econuerso, est, quia ibi mutantur accidentia, & manet eadem substantia, sicut patet in corporalibus, quando de albo fit nigrū, & in spiritualibus, quādo fit de iusto impius, vel de ignorante sciens. Nota

Triplex difficultas.

Distīguitur cōmutatio.

quòd hęc præpositio, de multipliciter sumitur. Quandoque enim notat causam, ut cũ Christus dicitur conceptus de spiritu sancto. Quandoque materiam, ut cum dicitur Christus natus de virgine. Quandoque identitatem substantię, vt cum dicitur filius natus de patre. Quandoque trãssubstantiationem vel conuersionem vt cum dicitur corpus Christi fieri de pane. Quandoque ordinem, ut cum dicitur creatura esse de nihilo.

De, præpositio quid notat.

De effectu in suscipientibus corpus Christi. Cap. 15.

Vtilitas multiplex.
Matth. 26.

DIgne suscipientes corpus Christi, bonum multiplex consequuntur. Primum est Christi commemoratio. Hoc facite in meam commemorationem, s. dilectionis, liberationis, imitationis. Itẽ viuificatio interior, quia nonnunquã per virtutẽ huius sacramenti fit de attrito contritus. Vnde sicut (Gen. 3.) lignum vitæ comessum vitã præstabat, si per hanc gratiam purgamur illuminamur, perficimur, reficimur, & viuificamur. Et bene redditur vita per cibũ, per quẽ & mors intrauit. Item corporis Christi mystici incorporatio. Vnde dictũ Aug. Nõ tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me, non intelligitur de vnione corporis mystici de nouo facienda, sed de augenda, non enim vnit dissimilia. Item spiritualis refectio. In loco pascuę, &c. Deus enim non tantũ instituit sacramentũ quod nos in esse gratiæ generaret, ut baptismum, uel quod genitos roboraret, ut cõfirmationẽ, verum etiã quod roboratos nutriet, ut Euchar. propter quod hæc tria sacramenta dantur omnibus qui ad fidem accedunt.

Psal. 22.
Multiplicia sacramenta Deus instituit, et quare
Quæ sacramẽta dẽtur ad fidẽ accedentibus.

Item

Item deuotionis augmentatio. Psa. 22. Impingua sti in oleo &c. Nutrimentum enim quod hic datur nobis quantũ ad esse gratuitũ in tribus attẽditur, scilicet in cõseruatione deuotionis ad Deũ, & dilectionis ad proximũ, & delectationis intra nosmetipsos. Itẽ fomitis mitigatio. Psa. ibi. Super aquã refectionis &c. quia sicut aqua refrigerat. sic & istud sacramẽtum feruorẽ concupiscentiæ mitigat. Item collatio gratię. Exo. 16. Descendente manna descendebat &c. Nume. 11. Item virtutum roboratio. Psal. 103. Panis cor hominis confirmet. Item peccatorum remissio, quia per istũ cibum semper fit reparatio deperditi. Vnde quãdo dicitur in oratione dominica, Panem nostrũ quotidianum da nobis hodie, statim sequitur, Et dimitte nobis debita nostra. Istud intelligitur de venialibus tantum, quia sicut alimentum naturale prodest viuenti, & non mortuo, sic alimentum spirituale. Item contra diabolum armatio. Psal. 22. Parasti in conspectu meo mensam aduersus &c. Itẽ spei eleuatio. Vnde Apo. Ro. 8. Quomodo cum illo, non &c. Item amoris excitatio. Ber. Disce Christiane quantum debeas diligere Christum qui dedit nobis carnem suam in cibum, sanguinem in potum, animam in præcium, aquam lateris in lauacrum. Item fidei cõmendatio, quia in hoc sacramento fides eleuatur supra naturam supra sensum, & supra intellectum. Apost. 2. Cor. 10. Captiuantes omnẽ intellectum in obsequiuũ Christi. Item angelica conuiuatio. Psal. 77. Panẽ angelorum manducauit homo. Item regni cœlestis collatio. Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit &c. Itẽ spiritualis delectatio. Sa. 16.

Nutrimẽtũ specialiter in tribus.

Matt. 6.

Fides qualiter eleuatur in hoc sacramento.

In pectore, ut dulci corde Deus diligatur. Baptismus fuit materialiter institutus, quãdo Christus baptizatus fuit, formaliter, quando dixit. Ite, docete omnes gentes, &c. finaliter quando dixit Nicodemo. Nisi quis renatus fuerit, &c. effectiuè, quãdo Christus passus est. Effectus baptismi multiplex est. Ad alia sacramenta præparat, quia baptismus est sacramentum intrantium. A peccato mundat, quòd significatum est in mari rubro, vbi submersi sunt Aegyptij, sed filij Israel exierunt securi. Nota quòd in baptismo deletur originalis peccati macula, fomes vero non tollitur, sed remittitur. Pœnam relaxat, Vnde pueri induuntur veste candida. Rationalem illuminat. Vnde ponitur sal in ore. Cõcupiscibilem ad bonum inflammat, unde datur candela puero. Irascibilem confortat, vnde Israel vicit Amalech post transitum maris rubri. Gratiam tribuit, quod figuratum est per columbam, quæ sedit super Iesum baptizatum. Characterem imprimit, hoc & figuratur per mare vitreum in Apoc. Fomitem mitigat, quòd significat aquæ frigiditas. Communionem Ecclesiæ præstat, sicut Ieremias circuncisus fuit, quamuis sanctificatus fuerit in utero. A satisfactione exteriori liberat, quia non requirit gemitum, neque plãctum, intellige exteriorem, nam exterior requiritur in adulto, scilicet contritio. Potestatem diaboli minuit, quod significat exsufflatio, Ianuam cœli aperit, quòd significatum est quando Christo baptizato aperti sunt cœli. Et notandum quòd passio Christi aperuit ianuã cœli per causam meritoriam, & satisfactoriam generalẽ. Baptismus autem aperit per causam efficientem singu-

Baptismi institutio.
Matth. 3.
Mar. vltim.
Ioan. 3.
Ioan. 18. & 19.
Effectus baptismi duplex.
Exod. 14.
Nõ tollitur fomes in baptismo, deletur tamen culpa.
Vestis candida.
Baptism. tres animæ uires illustrat.
Sal.
Candela.
Exod. 18.
Matth. 3
Apoc. 4,
Hier. 1,
Exsufflatio,
Mat. 3.
Apertionis ianuæ cœli causas.

singulárem. Facit enim istum hominem singularem euolare. Os ad laudandum, & aures ad audiendum aperit, vnde ponitur saliua in ore, & in aure pueri. Templū Christi efficit, vnde dicitur baptizato. Exi immunde spiritus, & da locum spiritui sancto. Laudabilem coram Deo redit, vnde balsamum est in chrismate. Solent pueri baptizādi vsque ad Pascha & Pentecosten nisi urgeat necessitas, vel timeatur periculum, reseruari, ad significandum quod in baptismo fit resurrectio spiritualis, & quòd gratia spiritus sancti datur. Baptismus Christi, & Ioan. conueniunt in materia, & in modo mergendi, sed differūt in forma, quia baptismus Ioannis tradebatur in nomine venturi. Differunt etiā in effectu, quia baptismus Christi viuificat. Ioannis autem non. Item in fine, quia baptismus Ioānis ad baptismū Christi inuitabat.

Oris & aurū apertio.
Saliua.
1. Cor. 6.
Conuenientia & differentia bap. Christi, & Ioannis.

De catechismo & exorcismo. Cap. 10.

Catechismus & exorcismus tanquam præparatorij præmittuntur in baptismo, vt in ipso gratia efficacius operetur. Tribus de causis catechismus institutus est, primo propter instructionem ad articulis communibus ad fidei susceptionem, secundo propter responsionem ad fidei professionē, tertio propter responsionē ad fidei obseruationem. Qui vero adultus peccatum proprium habet, & per se respondere potest, requiruntur hæc ab eo. Paruulus autem quia non habet peccatum actuale, nec per se respondere potest, requiruntur hæc ab eo per vicarium, qui pro ipso respondet de fidei obseruantia. Exorcismus ideo

Catechismus quare bapt. præmittatur.
Ad quid institutus.
Quod per se nō facit paruulus per patrinos facit.
Exorcismus ad quid institutus.

ideo institutus est, ut à baptizando diaboli potestas repellatur. Nam propter peccatum hominis diabolus in hominẽ potestatem accipit, & etiam in illa, quæ veniunt in vsum hominis. Vnde tam adulti quàm paruuli exorcizari debent ad expulsionem diabolicæ potestatis.

Tam adulti quæ paruuli exorcizandi, et quare

De confirmatione. *Cap.* II.

Confirmatio quale sacramentum. De substantia sacramenta sex.

Confirmatio sacramentum est pugnantium, de cuius substantia sex sunt. Duo ex parte sacramenti in se, scilicet materia charismatis, & forma verborum, quæ talis est secundum morem magis communem. Signo te signo crucis, confirmo te chrismate salutis. In nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Duo ex parte ministri, scilicet dignitas pontificalis, & intentio debita. Duo ex parte suscipientis, scilicet frons in qua debet fieri chrismatio, & quòd confirmãdus sit baptizatus. Vnctio chrismatis triplex fit in tribus sacramentis, quorũ diuersitas ex fine accipitur. In baptismo fit in vertice, ad signandũ fidei susceptionẽ, quia vertex est locus cellulæ rationalis. In cõfirmatione fit in frõte, ad significandũ audaciam confessionis, cuius impedimentũ est timor, & verecundia, quæ specialiter manifestatur in pallore vel rubore frontis ex propinquitate cellulæ imaginalis. In ordine fit in manibus, ad significãdũ potestatem consecrandi dominici corporis sacramentum. Huius sacraméti multiplex est vtilitas, quia gratiã in baptismo datam confirmat. Psal. 67. Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis, scilicet in baptismo. Ad militiã spiritualem

Frons.

Vnctio triplex in tribus sacramentis.

Vnctio triplex quid signat.

Vtilitas sacramenti.

lé pręparat. Vnde confirmandi tanquã pugiles pugnaturi inunguntur, ne ab inimicis de facili terreantur. Et quia omnes Christiani debent esse in bello Christi, propter hoc omnes debét sacramétũ hoc accipere, vt facilius possint contra mundũ carné, & diabolũ pugnare. Ad confessioné constãté nominis Christi animat, quoniã oportet verũ Deum, & verum hominem confiteri. Primo, ut confiteamur eũ secundum diuinã naturã patri & spiritui sancto æqualem. Secundo, vt cõfiteamur eum secundum humanam naturam, crucis pertulisse supplicium. Primum apparet in forma verborum in trinitatis expressione. Secundum claret ia fronte crucis signatione. Intus & extra spirituali decore nos ornat. Intus quidem per conscientiæ puritatem, sed extra per odoré bonæ famæ. Et hæc duo significantur in chrismate, quod conficitur ex oleo propter primum, & ex balsamo propter secundum. In bonis agendis, & malis sustinendis roborat. Datur enim ibi spiritus sanctus ad robur. Animam & corpus armat. Animã quidem per impressionem characteris, contra pusillanimitatis vitium: Corpus vero per clypeũ crucis cõtra insultus dæmonũ. Contra verecundiã & timorem in confessione nominis Christi audaciã præstat. Primũ notatur in chrismatione frontis, qui est locus verecundiæ. Secundũ in potestate ministri, Pugnantem coronat, quod notatur in vita, quæ circa caput cõfirmati ligatur. Quædam sunt circa confirmationem, quæ non sunt de esse sacramenti, sed de bene esse, quæ sunt hæc, Quòd ieiunis, & à ieiuno detur, quòd per aliqué episcopo præsentetur, qui etiam patrinus efficitu

Confitendus christus.

chrisma qd signat Ex oleo & balsamo sacramenti materia, & quare.

Arma. clypeus.

Quæ ne... m...

...e de bene esse sacram.

efficitur, quòd vita capiti circunligetur. Per istud *Pleni Christiani.* sacramentum fiunt fideles pleni Christiani. Plenitudinem dico copiæ, qui tamen in baptismo *Eminētia sacramētorū.* pleni facti sunt plenitudine sufficientiæ. Sacramēta se habent in dignitate, vt excedentia, & excessa. Nam Eucharistia preeminet in esse. Baptismus in effectu. Matrimonium in mysterio, quia significat coniunctionem Christi & Ecclesiæ. Confirmatio in dignitate ministri, quia non confertur nisi ab Episcopis. Penitentia in frequenti peccatorum remissione, & sic de alijs sacramentis.

De sacramento Eucharistiæ. *Cap.* 12.

Eucharistia quale sacramentum. EVcharistia est sacramētum charitatis tam diuinæ quàm nostræ, quia Deus in hoc sacramento magne dilectionis nobis signum ostendit, *Dilectionis signum.* & nostræ dilectionis affectum per idem sacramētum specialiter erga se inflammauit. De substan*Substantia.*tia huius sacramenti sunt quatuor. Primum est, quòd consecrans Eucharistiam sit sacerdos. Secūdum, species panis & uini. Tertium intentio consecrantis. Quartum est forma verborum, videli*Forma.* cet, Hoc est enim corpus meum. Et ista est super *Luc. 22.* calicem. Hic est enim calix, &c. Ad plenius intel *1. Cor. 11.* ligendum ista, nota circa intētionem, quòd aliud *Intentio qd.* est intentio, aliud attentio, quia intentio semper *Attentio quid.* est necessaria, uel specialis, vel generalis, sicut dictum est de baptismo. Attentio autem non est de *Non attendere contingit dupliciter.* substantia, sicut quando mens rapitur in prolatione verborum ad alia, quod quandoque contingit ex infirmitate, quandoque ex negligentia vel incuria, & tunc est peccatum. Sciendum prætera

quòd

quòd non solum requiritur intentio consecrantis, sed etiam intentio istud sacramentum instituentis. Vnde si aliquis sacerdos staret in foro, & super omnes panes formam verborum proferret etiam cum intentione consecrandi, nõ fieret ibi transsubstantiatio, & hoc non esset propter defectum virtutis verborum, cum una vice sacerdos possit consecrare tot hostias, quot toti mundo sufficerent, si esset necessarium ecclesiæ, sed propter defectum intentionis illius, qui hoc sacramentum instituit, qui non intendit quòd cum tali ludibrio uel stultitia fieret cõsecratio, sed pro vtilitate vel necessitate ecclesię generalis, vel particularis. Circa formam quoque verborum sciendum quòd cũ dicitur, Hoc est enim corpus meũ, ista coniunctio enim, non est de substantia formę, sed de bene esse ipsius. vnde omitti non debet. Aliud nanque est forma necessaria, sine qua non potest transsubstantiatio fieri, aliud forma debita, sine qua non debet fieri. Eodem modo dicendum est de speciebus panis & vini. Vnde nota quòd materia eucharistiæ alia est necessaria, alia est debita. Materia necessaria eucharistiæ est panis frumentinus, quia sine illo non potest fieri confectio. Materia vero debita est, quòd panis ille sit azymus, quia licet in fermentato posset confici, tamen hoc non debet fieri, duplici de causa. Prima est, quia panis azymus conuenit institutioni. Christus enim dedit discipulis corpus suum confectum in tali materia. Secunda est, quia talis panis conuenit significato. Christus enim sine omni fermento peccati fuit. Similiter dicendum est de materia calicis, quia alia est materia necessaria

Intentio qualis esse debet

An sacerdos proferens uerba sacramentalia super omnes panes foris consecraret.

Forma uerborum.

Enim, an de necessitate forma.

Materia qualis esse debet.

In fermentato non debet celebrari propter duo.

Luc. 22.

cet corpus & anima, & Deus, ac per hoc vtrobique est vnũ & simplicissimũ sacramentũ. Sub specie nanque panis est corpus Christi per conuersionem,& sanguis per connexionẽ, & anima per cõiunctionẽ,& diuinitas per vnionem. Ista enim quatuor non possunt diuidi,nec ab inuicem separari.Eodem modo dicendũ est de sanguine. Preterea Christus sic totus est in tota specie, qđ est in qualibet parte eius,siue sit integra illa species, siue diuisa, ac per hoc non est ibi ut circunscriptus,vel occupans locum, vel habens situm, vel perceptibilis per aliquẽ sensum corporeum.Exẽplum huius habemus in speculo, quod si diuidatur in multas partes,in qualibet apparet imago, quæ prius apparebat in integro.Item Exemplum est de sermone, quem quis multis recitat, quia quilibet auditor recipit illum totum.Vnde quãuis sermo sit vnicus in proferente, totus tamen est in quolibet audiente. Hostia frangitur in tres partes,propter multas rationes. Primo propter tres personas diuinas in una essentia,sic sunt tres partes in diuisione hostiæ, vnus tamen Christus est.Secundo propter tres status Ecclesiæ,scilicet militãtium, triumphantium, & in purgatorio ardentium. Tertio propter rres status Christi in quibus fuit, scilicet mortalis, mortuus, & immortalis.Quarto propter tres apertiones in corpore Christi tempore passionis, scilicet manuum,pedum,& lateris.Quinto propter tres substantias in Christo,scilicet diuinitatis,animæ, & corporis. Sacramentum corporis Christi præfiguratum est multipliciter, scilicet in oblatione Melchisedech,in qua figuratè habemus formam

Quõ totus Christus in eucharistia.

Exemplum.

Sermo.

Hostia frangitur, & quare.

Ecclesiæ status tres.

Christi status tres.

Christi apertiones tres.

Tres in Christo substantiæ.

Figuratũ sacramentum euch. multipliciter.

Genes. 14.

exteriorem sacramenti,& primum effectum,scilicet refectionem,ibi enim præcessit figura spiri-
Exod. 16. tualis refectionis in pane & uino.Item Eucha.est
Exod. 12. refectio spiritualis vitæ in te.Item in manna, ubi
Leuit. 15. figurabatur effectus gratiæ.Item in agno paschali, in quo figurabatur liberatio à seruitute Aegyptiaca.Ita noster agnus est signum liberationis à diabolo.Item in diuersis sacrificijs,de quibus habetur in Leuit.quibus figurabatur oblatio passionis Christi, ut fuit hostia quo ad reconciliationem; & victima quo ad satisfactionem pro peccatis nostris, & holocaustum quo ad totius corporis sui læsionem.Item in oblatione Mannæ de quo legitur lib. Iudic.cap.13. per quam figurabatur in quo debet fieri oblatio,& super quid,quia in fide Iesu Christi, qui per petram designatur. Item in figura Ionathæ mellita, vbi figurabatur quis offerre debeat quia Ionathas, per fauũ vero mellis designatur deuotio offerentis. Figura sanguinis Christi fuit vinum ad designandum refectionẽ.Cant.2.Introduxit me rex in cellam vinariam.Item aqua ad designadum ablutionem. Vnde illud,Vidi aquam egredientem,&c.Item san-
Ezech. 47. guis ad designandum redemptionem ad Heb.9. Sine sanguinis effusione non fit remissio.

De dignitate & excellentia sacramenti Eucharistia. Cap. 13.

DIgnitas & excellentia huius sacramenti apparet in multis. Primo, quia sicut iam dictum est,tam ante legem,quam in lege fuit præfiguratum. Secundo,quia à prophetis prænũciatum

tum. Psal.77. Panem angelorum manducauit homo, ponitur hic præteritum pro futuro prophetali certitudine. Tertio, quia à Christo institutũ & hoc dupliciter, scilicet verbo, & facto. Verbo, vt patet Ioan.6. Ego sum, inquit, panis viuus, qui &c. Facto. Matt.26. Accipite & comedite hoc est &c. Quarto, quia ab apostolis obseruatum. 1. Cor.11. Conuenientibus vobis in vnũ, &c. Quinto, quia à summis pontificibus solennizatũ, qui ordinauerunt cantum & orationes, locum, & tẽpus, & vestiméta, & vasa diuersa, quæ omnia sunt ad decorem huius sacramenti: Maxima dignitas apparet in hoc sacramento, quia cum Christus constet ex tribus substantijs, scilicet deitate, anima, & corpore: Ipsa quidem deitas excellit omnia. Psal.47. Magnus dominus & laudabilis &c. Item anima eius præcellit omnes animas, cũ sit plena gratia & veritate, id est, perfectissima in effectiua & cognitiua. Itẽ corpus eius excellit omnia corpora quod de sanctificato corpore beatissimæ virginis fuit sumptum, & diuinitati vnitum, ergo in Christo nobilissimum quod est in cœlo, & nobilissimum in terra vnita sunt.

Sacramentũ Eucharistiæ à Christo institutum dupliciter. Verbo & facto.

Dignitas sacramenti.

Ioann. 1.

Luc. 2.

De mirabilibus, quæ sunt in Eucharistia. Cap. 14.

Mirabilia multa sunt in hoc sacramento, primum est, quòd est ibi corpus Christi in tãta quantitate sicut fuit in cruce, & sicut iam est in cœlo, nec tamen excedit terminos illius formæ. Secundum quòd ibi sunt accidentia sine subiecto. Tertium, quia ibi panis ita conuertitur in corpus Christi, quod non fit materia corporis Christi, nec

Quot mirabilia in euchar. sacramento.

Christus quõ in euchar.

Accidẽtia sine subiecto

ſti, nec annihilatur. Quartũ quòd corpus Chriſti non augetur ex multarum hoſtiarũ conſecratione, nõ minuitur ex hoſtiarũ ſumptione. Quintum, ꝙ idem corpus in pluribus locis eſt ſub omnibus hoſtijs cõſecratis. Sextum, ꝙ quando diuiditur hoſtia, non diuiditur corpus, ſed ſub quali-bet parte totus eſt Chriſtus. Septimũ quòd quando tenetur hoſtia in manibus, & videtur oculis, corpus Chriſti nec tangitur per ſe, nec videtur, ſed hæc tantummodo circa ſpecies ſunt. Octauũ, quia cum deſinunt iſtæ formæ, tunc etiã deſinit eſſe ibi corpus & ſanguis Chriſti. Nonum, quòd cum nõn ſit ibi panis vel vinum, tamen accidentia eundẽ effectum habent vt prius, ſcilicet ſatiare, inebriare, & huiuſmodi. Nota quòd Deo conuenit eſſe vbique ſimpliciter & propriè, creaturę conuenit eſſe in vno loco tantum. Corpus vero Chriſti medio modo ſe habet. Cũ enim ſit creatura nõn debet æquari creatori in hoc ꝙ ſit vbique. Cum vero ſit vnitum deitati, debet in hoc excellere alia corpora, ut ſimul & ſemel poſſit eſſe in pluribus locis, ſub iſto videlicet ſacramẽto,

Non diuiditur corpus Chriſti. *Aliud videtur et aliud continetur.* *Deſinẽtibus ſpeciebus deſinit corpus Chriſti.* *Accidentiũ effectus.* *Deum, creaturã corpus chriſti eſſe, quomodo.*

In ſacramento Euchariſt. quoddam eſt ſecũdum naturã, ut hoc quod ibi accidẽtia ſunt in hoc terminato. Quoddã eſt ibi ſupra naturam, ſed non ſupra intellectum, ut ꝙ ibi ſunt accidẽtia ſine ſubiecto. Quoddã eſt ibi ſupra naturam & intellectum, ut quòd ibi Chriſtus eſt totus, & tantus quãtus fuit in cruce, nec tamen excedit terminos illius paruæ formæ. De mirabili tranſſubſtantiatione, nota quòd triplex eſt mutatio. Vna eſt artificialis, ut quãdo fit uitrum de cineribus. Alia naturalis, & hæc duplex eſt, ſcilicet accidentalis, & ſubſtan-

Quid in hoc ſacramento. *Mutatio triplex.*

substantialis. Accidentalis est quando idem subie ctum manet sub diuersis accidentibus sibi inuicē succedentibus. Substantialis est quando eadem materia manet sub diuersis formis substantialibus, sicut patet in transmutatione elementorū ad inuicem. Tertia est mutatio supernaturalis, ut quando nec materia, nec subiectū manet, sed tan tum accidentia sine subiecto, & talis mutatio est in transsubstantiatione corporis Christi. In rerum mutatione potest notari triplex difficultas, vel ex parte termini à quo, vel ex parte termini ad quem, vel ex patte distantiæ terminorum adin uicem. Primo modo creatio est mirabilior omni bus mutationibus, quia est de non ente simpliciter. Secundo modo conuersio panis in corpus Christi est mirabilior omnibus, quia est ens in actu prius existēs. Tertio modo incarnatio Chri sti est mirabilior quacunque mutatione, quia ibi est unio finitæ substantiæ ad infinitū. Mundus di stinguit quadruplicē mutationem substantialē. Prima est à non ente in ens, & hæc dicitur generatio. Secunda est ab ente in non ens, ut corruptio. Tertia est ab ente in ens quod modo nō est, sed iam erit, vt productio. Quarta est ab ente in ens iam existens, & talis est conuersio panis in corpus Christi. Hæc mutatio non habet similitu dinē in natura, sed est in alteratione quasi cōtraria, quia hic mutatur una substātia in aliā, & manent eadē accidentia, sed in alteratione econuer so est, quia ibi mutantur accidentia, & manet eadem substantia, sicut patet in corporalibus, quan do de albo fit nigrū, & in spiritualibus, quādo fit de iusto impius, vel de ignorante sciens. Nota

Triplex difficultas.

Distinguitur cōmutatio.

quòd hęc præpositio, de multipliciter sumitur. Quandoque enim notat causam, ut cũ Christus dicitur conceptus de spiritu sancto. Quandoque materiam, ut cum dicitur Christus natus de virgine. Quandoque identitatem substantię, vt cum dicitur filius natus de patre. Quandoque trãssubstantiationem vel conuersionem vt cum dicitur corpus Christi fieri de pane. Quandoque ordinem, ut cum dicitur creatura esse de nihilo.

De, præpositio quid notat.

De effectu in suscipientibus corpus Christi. Cap. 15.

DIgne suscipientes corpus Christi, bonum multiplex consequuntur. Primum est Christi commemoratio. Hoc facite in meam commemorationem, s. dilectionis, liberationis, imitationis. Itẽ viuificatio interior, quia nonnunquã per virtutẽ huius sacramenti fit de attrito contritus. Vnde sicut (Gen. 3.) lignum vitæ comestum vitã præstabat, si per hanc gratiam purgamur illuminamur, perficimur, reficimur, & viuificamur. Et bene redditur vita per cibũ, per quẽ & mors intrauit. Item corporis Christi mystici incorporatio. Vnde dictũ Aug. Nõ tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me, non intelligitur de vnione corporis mystici de nouo facienda, sed de augenda, non enim vnit dissimilia. Item spiritualis refectio. In loco pascu e, &c. Deus enim non tantũ instituit sacramentũ quod nos in esse gratiæ generaret, ut baptismum, uel quod genitos roboraret, ut cõfirmationẽ, verum etiã quod roboratos nutriet, ut Euchar. propter quod hæc tria sacramenta dantur omnibus qui ad fidem accedunt.

Vtilitas multiplex. *Matth. 26.* *Psal. 22.* *Multiplicia sacramenta Deus instituit, et quare.* *Quæ sacramẽta dẽtur ad fidẽ accedentibus.*

Item

Item deuotionis augmentatio. Pſa. 22. Impingua ſti in oleo &c. Nutrimentum enim quod hic datur nobis quantũ ad eſſe gratuitũ in tribus attẽditur, ſcilicet in cõſeruatione deuotionis ad Deũ, & dilectionis ad proximũ, & delectationis intra noſmetipſos. Itẽ fomitis mitigatio. Pſa. ibi. Super aquã refectionis &c. quia ſicut aqua refrigerat. ſic & iſtud ſacramẽtum feruorẽ concupiſcentiæ mitigat. Item collatio gratię. Exo. 16. Deſcendente manna deſcendebat &c. Nume. 11. Item virtutum roboratio. Pſal. 103. Panis cor hominis confirmet. Item peccatorum remiſſio, quia per iſtũ cibum ſemper fit reparatio deperditi. Vnde quãdo dicitur in oratione dominica, Panem noſtrũ quotidianum da nobis hodie, ſtatim ſequitur, Et dimitte nobis debita noſtra. Iſtud intelligitur de venialibus tantum, quia ſicut alimentum naturale prodeſt viuenti, & non mortuo, ſic alimentum ſpirituale. Item contra diabolum armatio. Pſal. 22. Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus &c. Itẽ ſpei eleuatio. Vnde Apo. Ro. 8. Quomodo cum illo, non &c. Item amoris excitatio. Ber. Diſce Chriſtiane quantum debeas diligere Chriſtum qui dedit nobis carnem ſuam in cibum, ſanguinem in potum, animam in præcium, aquam lateris in lauacrum. Item fidei cõmendatio, quia in hoc ſacramento fides eleuatur ſupra naturam ſupra ſenſum, & ſupra intellectum. Apoſt. 2. Cor. 10. Captiuantes omnẽ intellectum in obſequiũ Chriſti. Item angelica conuiuatio. Pſal. 77. Panẽ angelorum manducauit homo. Item regni cœleſtis collatio. Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit &c. Itẽ ſpiritualis delectatio. Sa. 16.

Nutrimẽtũ ſpecialiter in tribus.

Matt. 6.

Fides qualiter eleuatur in hoc ſacramento.

Panem de cœlo præstitisti eis &c. Item intellectus illuminatio. 1. Reg. 14. Gustauit Ionathas de melle, & illuminati sunt oculi eius. De effectu Euchar. dicit Bernard. Corpus Christi est ægris medicina, peregrinantibus via, debiles confortat, valẽtes delectat, languorem sanat, sanitatem conseruat. Per hoc fit homo mansuetior ad correctionem, patientior ad laborem, ardentior ad amorem, sagacior ad cautelam, ad obedientiam promptior, ad gratiarum actiones deuotior. Sicut rectè communicantibus multa bona proueniunt, ut dictum est, sic indignè sumentibus corpus Christi multa mala occurrunt. Nullius enim opus placet Deo, nisi placeat ipse prius. Indigna enim communio peccatis hominem illaqueat, damnationem præparat, proximum scandalizat, mentem excęcat, tentationi subiugat, Deum irritat, uitam temporalem breuiat, gratuitis spoliat. De his per ordinem dicitur. Psal. 68. Fiat, inquit, mensa eorum coram ipsis &c. ecce primũ & in retributionem, ecce secundum, & in scandalum, ecce tertium, obscurentur oculi eorum ne uideant, ecce quartum, & dorsum eorum semper incurua, ecce quintum, effunde super eos irã tuam, ecce sextum fiat habitatio eorum deserta, ecce septimum, in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet, ecce octauum.

Itẽ effectus singulares sacramenti eu char.

Indigne sumentibus pericula.

De modis sumendi Eucharistiam. *Cap.* 16.

Quot modis sumitur Christus.

CORpus Christi quatuor modis sumitur. Quidam accipiunt illud spiritualiter tantum, ut qui accipiunt rem saramenti, id est, gratiam

& non ipſum ſacramentum corporis Chriſti. De hoc modo ſumendi dicit Aug. Crede, & manducaſti, id eſt. Corpori Chriſti myſtico incorporatus es. Quidam ſacramentaliter tantum, ut communicantes in mortali peccato, quia licet Deus ſit vbique per eſſentiam, non tamen per gratiam. Quidam ſpiritualiter & ſacramentaliter, vt qui accipiunt rem, & ſacramentum, vt communicantes in gratia. Quidam neutro modo, vt qui nec rem, nec ſacramentum accipiunt, vt hæretici, qui nihil conficiunt. Primi non manducantes manducant, ſecundi manducantes non manducant, tertij manducantes manducant, quarti non manducantes non manducant. Circa cõmunionem committitur peccatum tribus modis. Primo cũ quis ſtatus tempore communionem dimittit. Ioann. 6. Niſi manducaueritis carnem filij hominis, &c. Secundo cùm quis ſuo tempore cõmunicans malè accedit. Apoſt. 1. Cor. 11. Qui ſumit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit. Tertio cum quis poſt communionem à peccatis ſe non cuſtodit, & iſte triplex malum incurrit. Primo quia Chriſtum, quẽ ſuſcepit ignominioſe, à ſe expellit, nam turpius eijcitur, quam non admittitur hoſpes. Secundo quia talis quodammodo ſimilitudinẽ Iudæ gerit, qui poſtquam cum Chriſto cœnauit, ipſum tradidit. Sic & Abſalon fratrem ſuũ ad conuiuium vocauit, & poſtea occidit. Tertio, quia ordinẽ honeſtatis peruertit. Venturo. n. reuerentiã exhibet, & præſenti nullã. Vnde ſimilis eſt illis, q cum ramis oliuarum, & clamore feſtiuo obuiauerunt Chriſto, & ipſum poſtmodum crucifixerũt. Qualiter autem ad cõionem accedendum ſit, diſce-

Peccat quis circa cõmunionem, & qualiter.

Cũ quis peccat poſt communionem.

Matth. 26

2. Reg. 13

Matth. 21

Modus digne ſumendi euchariſtiã.

Exod. 12 discere possumus in esu agni paschalis. Comedebant enim Iudæi accinctis renibus, calceatis pedibus, baculos habentes in manibus, cum lactucis agrestibus, & panibus azymis, & festinanter. Per primum significatur puritas castitatis. Lucæ 12. Sint lūbi vestri præcincti & lucer. Per secundum affectus deuotionis. Cantico 7. Quàm pulchra es in calceamentis filia prin. Per tertiū memoria dominicæ passionis. Genes. 32. In baculo meo transiui Iordanem istum. Per quartum amaritudo contritionis. Psal. 79. Cibabis nos pane lachrymarum. Per quintum promptitudo bonę voluntatis, & operationis. Prouerb. 22. Vidisti hominem velocem in operibus suis, coram regibus stabit. Item quales debeant esse communicantes, ostenditur in vestibus sacerdotalibus. Requiruntur enim ista, iudicium discretionis, munditia castitatis, mortificatio carnis, constantia fortitudinis, perseuerātia longanimitatis, perfectio charitatis. Primum notatur in superhumerali: secundum in alba: tertium in cinctura: quartum in fanone, siue manipulo, qui portatur in brachio sicut clypeus: quintum in stola: sextum in casula.

Quales esse debeant cōmunicantes.

Corpus Christi sumitur uelatum accidentibus multiplici ratione. Primo propter meritū quantum ad bonos, quia secundum Gregorium, fides non habet meritum cui humana ratio pręstat experimentum. Secūdo propter indignitatem, quo ad malos. Exemplum de Bethsamitibus. 1. Reg. 6. qui percussi sunt, quia arcam domini illuserunt. Tertio propter imbecillitatem quantum ad omnes. Non enim possemus videre claritatem corporis Christi glorificati. Exemplum de Moyse, in cuius

Christi corpus uelatum sumitur, & quare.

Exod. 34
2. Cor. 3

cuius faciem non poterant intendere filij Israel quando resplenduit. Quarto propter uitandum horrorem, qui fieret si Christi carnem dentibus attrectaremus. Tres sunt causæ quare laicis non datur istud sacramentum sub duplici specie. Prima est, quia possent credere, quòd totus Christus non esset sub utraque specie. Secunda, propter periculum, quia de facili posset effundi sanguis. Tertia, ut ueritas respondeat umbræ, quia in lege non bibebant etiã offerẽtes de libamine,

Laicis non datur sub vtraque specie, & quare.

Deut. 12
Hest. 4

De abstinentia à communione. *Cap. 17.*

ABstinent quidam à cõmunione propter culpam propriam, & aliqui sine culpa mortali, sed propter sacramenti reuerentiam, sicut qui sentiunt se minus mundos carne, uel mente, uel etiam indeuotos: & isti bene faciunt, dummodo possint iustè & sine aliorum scandalo supersedere. Vbi enim non instat necessitas, consulendum est talibus, vt de communione quousque parati, & deuoti ac cirumspecti possint accedere. Nulla tamen necessitas debet compellere, ut aliquis in peccato mortali existens scienter communicet. Peccatum facit indignum communione tribus modis, aut in habitu, vt quando quis accedit non contritus de peccato præterito & inconfessus. Aut in actu, vt quando quis immutat formam sacramenti, & irreuerenter ipsum tractat. Aut in proposito, vt quando habet voluntatem peccandi in futuro. Potest etiam propter reuerentiam sacramenti exclusio fieri à communione tripliciter. Primo propter reuerentiam sacramenti exterioris,

A communione abstinendum, & quare.

Quis indignus communione.

Excluditur quis à communione propter plura.

rioris, sic excluditur pollutio, & immunditia corporalis. Secundo propter reuerētiam rei contentæ sub formis, sic excludit defectus iudicij, & rationis, vt in pueris, & amentibus. Tertio propter reuerentiam rei significatę, id est unitatis corporis mystici, sic excludit uinculum interdicti vel suspensionis, uel excommunicationis etiam iniustæ. Sic igitur propter solam reuerentiā sine omni culpa excluduntur multi à communione. Hoc primo patet in pueris, qui tamē si sunt propè ætatem adultam, scilicet 10. vel 12. annorum, & apparent in eis signa reuerētię, & discretionis, possunt sumere, alias non. Idem patet in furiosis, qui excluduntur sine culpa, qui tamen cōmunicare possunt, quando habent lucida interualla. Item cum quis habet lutosas manus, licet hoc sit sine culpa, tamen pro sola reuerentia nō debet tangere corpus Christi. Tria genera hominum in lege excludebantur ab esu agni, scilicet incircuncisi, qui significant accedentes irreuerenter ad communionem. Legitur. 2. Reg. 6. quòd percussus est Oza, qui tetigit arcam domini. Item alienigenæ, hi significant infideles, de quibus Genes. trigesimoseptimo. Fera pessima deuorauit filium meum. Item immundi qui significant habentes peccatum mortale. De his propheta Isa. 52. Mundamini, qui fertis vasa domini. De his tribus nota quòd indignè sumit, qui non sumit reuerenter, vel non catholicè, vel habet mortale scienter. Qui non communicat suo tempore, multa mala incurrit. Primo, quia talis multiplici vtilitate priuatur, de qua supra dicitur in capitulo, de effectu Eucharistiæ. Si enim Raab saluata est, quia suscepit

Excommunicati, aut interdicti non cōmunicent.

Pueri communicādi in qua ætate.

Furiosi in interuallo lucido communicandi.

Manibus illotis non tractādū Christi corpus.

Exod. 12

Non communicare suo tempore incommoda.

Iof. 2. & 6.

ſcepit nuncios domini, multo magis qui ipſum ſuſcipit. Secundo, quia conſtitutionem eccleſiæ tranſgreditur: ſtatuit enim eccleſia quòd qui non communicat in paſcha, uiuens ab ingreſſu eccleſiæ arceatur, & moriens careat eccleſiaſtica ſepultura. Tertio, quia maledictionem incurrit. Eccleſiaſti. 4. Væ ſoli &c. Bene ſolus eſt, qui Chriſtum non habet. Quarto, quia uices Deo non rependit. Aug. Verecundum eſt illi hoſpitium denegare, qui ſolet omnem pulſanté admittere. Quinto, quia uires ſpirituales perdit. Quilibet.n.qui eſt ſine mortali, eſt membrum corporis myſtici: Membrum autem debet ſubſtentari aliméto corporis Chriſti ueri. Alioquin efficitur aridum, ſicut corporeum membrum ad quod non trãſmittitur corporalis cibi nutrimentum.

Qui nõ communicat in paſcha ĩterdicitur.

1. Cor. 12

De officio miſſæ. *Cap.* 18.

PRærogatiuas plurimas habet miſſa. Primo, quia celebratur à ieiunis. Secundo, quia tantum in eccleſia, & ſuper altare, niſi quandoque propter neceſſitatem fiat ſubtentorio uel in alio loco honeſto. Tertio, quia oportet celebrantem eſſe ſacerdotem. Quarto, quia oportet eum indutum eſſe ſacris ueſtibus. Quinto, quia tantũmodo fit in die, & non in nocte, niſi in natiuitate domini. Sexto, quia celebrantur accenſo lumine, ét ſi mille Soles lucerẽt ſuper terram. Septimo, quia ibi ſonant uerba diuina, angelica, & humana. Diuina quidẽ, cũ dicitur uel cantatur. Pater noſter, & leguntur uerba domini in Euãgelio. Angelica uerò, quando dicitur, Gloria in excelſis Deo, &c.

Prærogatiuæ miſſæ.

Accenſo lumine celebratur.

In miſſa ſonat diuina verba, Angelica, humana.

Humana

Humana autẽ, vt in collectis, & huiusmodi. Octauo, quia ibi audiuntur tria idomata nobilissima, scilicet, Hebraicum, vt sabaoth, & osanna. Græcum, vt Kyrie eleyson. Latinum, vt in alijs, quæ sunt ibi. Nono, quia missa suo modo tam plena est mysterijs, sicut mare guttis, sicut sol atomis, sicut firmamentum stellis, sicut cœlum empyreum angelis. Decimo, quia sacerdotes in solennibus ecclesijs habent in missa sua plures ministros, Diaconum, subdiaconum, & acolytos. Vndecimo, quia angelis ibi existentibus sufficit in præsentia tantæ maiestatis esse scholares. Duodecimo, quia ibi est dominus cœli & terræ. Officiũ missæ moraliter exponitur ita. Introitus significat inchoationẽ boni operis, & duplicatur, quia in nostra inceptione debemus declinare à malo, & facere bonum. Kyrie eleyson quod nomen vicibus variatur, significat inuocationem misericordiæ Dei, qua nouẽ modis indigemus: primis tribus modis ad peccatorum remissionem, quæ committimus corde, ore, & opere. Quantum ad contritionem, confessionem, & satisfactionem. Secundis tribus modis quantum ad gratiæ collationem, scilicet, fidei, spei & charitatis. Tertijs tribus modis quantum ad glorificationem, qua gaudebimus in Deo supra nos, intra nos, de nobis ipsis, & iuxta nos de proximo. Gloria in excelsis Deo, significat gratiarum actionem. Collectæ, denotant orationem. Epistola & Euangelium, nouæ & veteris legis obseruationem. Graduale & alleluia, vitæ actiuæ, & contemplatiuæ perfectionem. Offertorium cõtribulati spiritus sacrificiũ. Secreta significant statum viæ. Præfatio statũ patriæ.

Idioma hebraicũ Græcũ Latinũ. *Missa plena mysterijs.* *Missæ moralis expositio* *Introitus.* *Kyrie eleyson.* *Misericordia Dei indigemus nouem modis.* *Gloria in excelsis.* *Collecta.* *Epistola.* *Graduale.* *Alleluia.* *Euãgelium.* *Offerenda.* *Secreta.* *Præfatio.*

trix. Sanctus,San.San.exultationem angelorum præsentium. Canon, transitum membrorum in corpus Christi mysticũ.Pater noster,filiationem significat per gratiam. Agnus Dei,liberationem per misericordiam, & triplicatur, vt liberemur à malis præteritis præsentibus,& futuris. Communio seu complenda significat boni operis cõsummationem. Circa quædam alia quæ sunt in missa nota significationem allegoricam. Intelligimus enim per altare crucem: per calicẽ,sepulchrum: per patenam, lapidem superpositum, per corporale,sindonem,in qua corpus Domini fuit inuolutum. Nota etiam quòd omnes missæ sunt æquè bonæ quantum ad opus operatum,vna tamen est melior altera quantum ad opus operans, Vnde melius est audire missam boni sacerdotis quã mali,sicut in mensa corporali eundem cibum iocundius accipimus à mundo ministro, quam ab immundo. Nota quod periculosum est si celebrans missam, cœcutiens vel manus tremulas habens, vel morbum habet, & aut delirus aut idiota est. Vnde talibus est iniungendum quòd abstineant à missa. Præterea quando aliquis bis est celebraturus missam,non debet sumere ablutionem in missa priori,quia ad missam secũdam accederet non ieiunus.

Sanctus. Canon. Pater noster Agnus Dei, et quare triplicatur. Communio. Allegorica. significatio. Altare. Calix. Patena. Corporale. Missæ omnes, æque bonæ, & non. Similitudo. Periculum in celebrando. Nota.

De negligentijs quæ fiunt in missa. Cap. 19.

SI per negligentiam euenerit quòd perfecto canone nec vinum, nec aqua reperiatur in calice, statim infundi debet vtrunque, & sacerdos iterabit canonem siue consecrationem ab illo loco. Simili modo,& perficiet vsque ad fidem, ita tamen,

Remedia in negligentijs missæ.

tamen,ut nec dimittat duas cruces,quæ fieri singulariter super hostiam consueuerunt. Vel melius potest dici quòd aliam hostiam sumat, & canonem à principio incipiat. Quòd si de simplici vino vel aqua fiat cõsecratio, vinum reputabitur pro consecrato, sed aqua non. Si quid de sanguine ceciderit super corporale, uel palam altaris, vel super albam, uel casulam, pars illa rescindatur, & in loco reliquiarum reseruetur, prius tamé extrahatur sacramentum quantum poterit, & sumatur, deinde abluatur & sumatur ablutio. Si uero super terram, lapidem, vel lignum ceciderit, lingẽdus, radẽdus, & extergendus est locus ille, & puluis in sacro loco reponendus. Porro si in ipsum sanguinem musca uel aranea ceciderit, uel aliquid aliud tale, quod uix sine uomitu, aut mortis periculo sumi potest, perfundatur lauetur, quã cautius potest in calice, & ablutionem sumat sacerdos, sed musca siue aranea super piscinam cremetur. Quod si corpus siue de corpore Christi super palam altaris ceciderit, uel super aliud uestimentum, non incidatur, sed uino abluatur, & à ministro sumatur. Si infirmus corpus Domini reijciat, suscipiatur prout diligentius potest, & sumatur à sacerdote, uel ab aliquo puero discreto & mundo, si ęger non potest illud resumere.

Quid agendum in casu sang.

Quid si super terram.

Si musca vel aranea.

Quid de corpore.

De ægrotis.

De sacramento pœnitentiæ. Cap. 20.

Pœnitentia quid.

POenitentia est, ut ait Ambro. præterita mala plangere, & plangenda iterum non cõmittere. Item Gregor. Pœnitentia est anteacta mala & peccata flere, & iterum flenda non committere.

Circa

Circa prædictas diffinitiones nota quòd quedam diffinitiones dantur per essentiã, vt homo est animal rationale mortale. Quædam per causam, vt dies est sol lucens. Diffinitio autem pœnitentiæ data, per causam est, & non per essentiã. Veruntamen pœnitentia diffinitur per duplicem actum; vnum, qui est respectu præteriti. s. mala præterita plangere, alterum respectu futuri. s. plangẽda iterum non committere. Primus actus est in re, secundus in proposito. Pœnitentia duplex est, quædam interior tantum, & hæc est de iure naturali, quædam exterior, quæ fit ad arbitrium hominis. Prima non est sacramentum propriè, secunda verò est sacramentũ. Non. n. pœnitentia per se suscepta dicitur propriè sacramentum ecclesiæ, cum talis etiam ante baptismum possit fieri, sed pœnitentia iniuncta per ministros ecclesiæ, sacramentum est. Notandum quoq; est, q lugere pro proprijs peccatis est actus pœnitentiæ, quæ est virtus iustitiæ, sed lugere pro malis alienis, est alterius virtutis. s. misericordiæ, lugere verò pro bonis æternis, est actus tertiæ beatitudinis; de qua dicitur. Beati qui lugent, &c. De duratione pœnitentiæ sciendum est quòd exteriorem non oportet esse perpetuam, sed de interiori distinguitur. Est. n. pœnitentia interior secundum habitum, & hæc debet esse perpetua. Alia est secundũ actum, & hanc non oportet esse perpetuã. Semper enim tenetur quis ad interiorem pœnitentiam habitualem, qua vellet nõ peccasse, & vult de cætero non peccare. Sed ad exteriorem pœnitentiam non semper tenetur. Præterea alius est dolor rationalis, qui est peccati detestatio alius sensualis qui

Pœnitentiæ definitio.

Pœnitentia duplex.

Quãdo pœnitentia est sacramentũ, & quando non.

Actus pœnitentiæ.

Lugere pro se & alienũ.

Matth. 5

Quãdiu debet durare pœnitentia.

Pœnitentia habitualis & actualis & ad quem istarum semper tenetur pœnitens.

Dolor duplex.

est passio, & primus dolor semper debet esse in pœnitentia: secundus non est de necessitate. Item quanuis homo non sit certus de peccati remissione, tamen non oportet propter hoc pęnitentiam exteriorem esse perpetuam, quia non exigitur in talibus certitudo scientiæ, sed sufficit certitudo coniecturæ probabilis, vt est quando homo fecit probabiliter quod erat ex parte sui dolendo, confitendo, satisfaciendo, emendando. Cum in omni sacramento nouæ legis sit aliqua materia visibilis elementi, quę est signum & causa gratiæ, oportet etiam in sacramento pœnitentiæ ita esse, sed tūc materia sensibilis largè sumitur pro omni re, siue res illa sit exterior substantia, siue actio humana. vnde secundum hoc in pœnitentia, prout est sacramentum, sunt res & verba, verba quippe in confessione & absolutione sunt, res autem est ipsa actio humana. Ad intelligēdum ista plenius, nota ꝙ sicut in medicinis corporalibus quædam consistunt in sola passione curati, vt est sectio vulneris, quædam verò in actione eiusdē, vt est exercitatio corporis. Ita in sacramentis quædam consistunt in passione eius, qui sanctificatur, & nō in actione, nisi per accidens, vt baptismus, confirmatio, eucharistia, extrema vnctio, ordo. Quædā verò consistunt essentialiter in actu eius qui sanctificatur, vt alia duo sacramenta. s. pęnitentia & matrimonium. In primis ergo quæ sine actu nostro operantur, requiritur exterior materia, quæ significat & causam & rem sacramenti. In alijs verò ipse actus noster est pro materia sensibili. Ex prædictis patere potest, ꝙ in hoc quoddā est sacramentum tantū, vt est actus pœnitentis exterior, quod-

Certitudo quæ requiritur.

Quæ sit huius sacramēti materia.

In sacramēto pœnitentiæ res et verba sunt.

Similitudo.

dam est res tantum, vt remissio peccatorũ, quodam res & sacramentum, vt contritio interior.

De qualitate pœnitentiæ. *Cap.* 21.

EST enim pœnitentia quædam vera. Aug. Pœnitentia vera est, pœnitenda non committere, & commissa deflere. Quædam est falsa. Isidor. Irrisor est, & non pœnitens, qui adhuc agit quod pęniteat. Quędam est coacta. Ps. 31. Conuersus sum in ęrumna mea, &c. Quædam est sera. Au. Si tunc pœnites quando peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Quædam iniqua. Matt. 27. Iudas pœnitentia ductus, &c. Quædam desperata. Sapien. 5. Præ angustia spiritus gementes, dicentes intra se, pœnitentiam agentes. Quædam sancta, & meritoria Bern. O fœlix pœnitentiam humilitas. O bona spes confitentium, quàm potens est apud omnipotentem, quàm facilè vincis inuincibilem, quàm cito tremendum iudicẽ conuertis in pijssimum patrem. Debet pœnitentia esse amara. Hier. 6. Planctum vnigeniti fac tibi. Voluntaria. Aug. Cum gaudio debet facere immortalis futurus, quæcunque faceret homo pro differenda morte moriturus. Perfecta. Aug. nulla pœnitentia est sera, dummodo sit vera. Accelerata. Eccl. 5. Ne tardes conuerti ad dominum. Hieron. Nauiculæ hærenti in solo finem potius præcide, quàm solue. Perseuerans. Can. 5. Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Fortis. Hier. Licet in limine iaceat pater, licet mater vbera quibus te nutrierat, ostendat, per calcatum perge patrem, &c. Item resurrectio spiritualis (quæ est pęnitentia

Pœnitentia vera & falsa.

Coacta.

Sera.

Iniqua.

Desperata.

Sancta.

Qualis debet esse pœnitentia.

Amara.

Voluntaria.

Perfecta.

Accelerata

Perseuerãs.

Fortis.

Epistola ad Heliodorum

nitentia) debet esse cum Christo semper victuro, non cum Lazaro iterum morituro. Pœnitētia debet esse prompta & non diu dilata. Primo ne infructuosi simus, quia expectamur, vnde Is. 5. Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas. Secundo, quia ad magna vocamur, Gene. 15. Ego ero merces tua magna. Tertio, ne ab æternis nuptijs excludamur, sicut factum est fatuis virginibus, quæ differebant se præparare. Quarto, ne ab hostibus impediamur, sicut filij Israel à Pharaone, ne egrederentur de Aegypto. Quinto, quia relinquere peccatum etiam pœnis compellimur. Greg. Contemnendus esset hic mundus etiam si rebus prosperis abundaret. At cū tot aduersitatibus animū pulsat, cū tot calamitates ingeminat, quid aliud, q̄ vt non ametur, clamat? Sexto, ne blande seducamur, sicut auis per fistulam aucupis, & sicut piscis per escam in hamo, & sicut vrsus per mel. Septimo, ne morte præueniamur. Greg. Nihil certius morte, &c. Octauo, ne consuetudine teneamur, sicut arbor de facili nō euellitur, cum bene radicatur. Iere. 13. Nunquid Aethiops potest mutare pellem suam, &c. Ad agendam pœnitentiam mouent quatuor, de quibus Bern. Nimis durū est cor, quod nō emoliunt beneficia, nec terrent supplicia, nec alliciunt promissa, nec castigant flagella. Impedimenta pœnitentiæ sunt, pusillanimitas aggrediendi, tales sunt sicut equus vmbraticus, qui trunco, vel vmbra terretur. Pudor cōfitendi, sed sicut ait Aug. verecūdia magna pars pœnitentiæ est, horror satisfaciendi, sed cōtradicit Apo. Hoc momentaneum & leue tribulat cor. Delectatio peccandi, sed temporale est, quod delectat, æternum

Pœnitentia resurrectio spiritualis prompta. *Isa. 5.* *Matth. 25.* *Exod. 15.* *Similitudo.* *Ad pœnitentiam nos mouent plura.* *Impedimenta pœnitentiæ.* *2. Cor. 4.* *Greg.*

ternum quod cruciat. Spes diu viuendi, sed Dominus, ait, Securis iam ad radi.ar.po.est. Desperatio gratiam obtinendi, sed cōtradicit Ezec. 18. Quacunq; hora ingemuerit peccator, &c. Timor recidiuandi. Aug. Quādo cecidi, erexit me, quando steti, tenuit me, quando iui, duxit me. Ita loquitur de Deo. Exemplum delinquendi, sed stultus est, qui vidit aliquem cadentem in foueam, si non sit in eodem loco cautior. Consuetudo peccandi, sicut Balaam consuetus monstris non curauit quòd asina loqueretur. Cōfidentia de Dei misericordia, quòd quando pœnituerit, ipsum recipiet, sed hoc est peccare in Spiritum sanctum. Greg. Misericordiam Dei debemus saltem erubescere, si iustitiam eius nolumus formidare.

Matth. 3

Fiducia magna.

Num. 22

De effectu pœnitentiæ. Cap. 22.

PEr pœnitentiam absoluitur homo à peccato, restituitur ecclesiæ, reconciliatur Deo, donis spiritualibus ditatur, de filio diaboli filius Dei efficitur, paradisus Dei aperitur. Hæc est quæ angelos lætificat, impium iustificat, amissa bona reuocat, vitam æternam donat, pœnam æternam vitat. Item pœnitentia est secunda tabula post naufragium, ad quam potest homo recurrere, quandiu est in statu vitæ præsentis, quandocunque, & quotiescunque diuinam misericordiam voluerit implorare. Duplex est.n. naufragium.s. peccati originalis, & actualis, sed de primo liberamur per tabulam baptismi, quę virtutem & efficaciam accepit à tabula crucis Christi. De secundo autem liberamur per tabulam pœnitentiæ, quam

Quid faciat pœnitentia.

Luc. 15

Ibid.

Pœnitentia quid.

Semper est iteranda pœnitentia.

Naufragiū duplex.

diuina clementia prouidit homini, quia pro peccato actuali non potest iterum baptizari. Nota quòd à reatu peccati liberamur per gratiam, à sequelis autem peccatorum per pœnitentiam, & partes pœnitentiæ, à miseria verò per gloriam. Item nota qualiter opera mortificata viuificentur, quia licet verum sit quòd à priuatione ad habitum non sit regressus in vita naturali, non tamen est verum in vita morali. Nam à priuatione ad habitum voluntarius est regressus, scilicet à morte culpæ ad vitam gratiæ. Vnde dicimus, quod sicut peccata actualia transeunt actu, & remanēt reatu, ita bona opera transeunt actu, & remanēt merito. Secundum autem quòd manent, dicuntur mortificari, vel viuificari. Bona igitur opera quandiu sunt coniuncta radici merendi, scilicet charitati, dicuntur viuere: quando autem ab illa separantur, dicuntur mortificari, & quādo reuertuntur, dicuntur viuificari, quia redeūt ad statum suæ originis, videlicet gratiæ & charitatis, & quia valent ad maiorem radicationem charitatis.

Qualiter à peccatis liberamur.

Opera mortificata viuificantur.

Differunt vita naturalis & vita moralis.

Bona opera

De partibus pœnitentiæ. Cap. 23.

PArtes pœnitentiæ integrales sunt tres, scilicet contritio, confessio, & satisfactio. Quanuis enim complementū peccati possit esse in actu solum oris, & cordis solum, vel triū simul: tamen ad perfectionem pœnitentiæ exigitur horū trium accusatio, licet ad esse simplex sufficiat contritio in actu, & confessio & satisfactio in proposito. Non enim in his, quæ habent esse successiuum, exigitur quòd partes integrales sint simul, sed exigi-

Partes pænitētiæ integrales quot.

Quæ exiguntur ad perfectionem pænitentiæ.

exigitur hoc in toto quod habet esse permanens. Quod autem tres sint partes pęnitentiæ, sic ostenditur. Pœnitentia est quoddam spontaneum iudicium, in quo contritio est quasi quædam citatio, vbi sequitur rei ante iudicem spontanea confessio. Deinde sequitur per iudicē impositę emendæ solutio. Sed in hoc differt iudicium fori à iudicio poli, quia ibi confessus in iure condemnatur, & hic absoluitur. Alia est partium istarum sufficientia, quia omne peccatum committitur corde, ore, vel opere, iustum est vt per cōtrarium curetur, scilicet vt peccator culpā animo detestetur, verbo accuset, & facto puniat. Itē per peccatum offendit homo Deum, ecclesiam, & seipsum, sed per cōtritionem reconciliatur Deo, per confessionem ecclesiæ, & per satisfactionē sibi. Item istæ tres pęnitentiæ partes sunt tres dietę, quibus itur ad terram promissionis, de quibus dicitur Exo. 3. Ibimus viam trium dierum. Item istæ tres partes significant tres mortuos mortaliter, quos Dominus suscitauit: quoniam per contritionem suscitatur puella in domo, per confessionem iuuenis in porta, per satisfactionem Lazarus in sepulchro.

Iudiciū priuatum. *Differentia iudiciorum.* *Sufficientia partium pænitentiæ.* *Matth. 25* *Offendit trib. peccator.* *Tres dietæ quibus itur ad terram promißionis* *Matth. 9* *Luc. 7* *Ioan. 11*

De contritione. *Cap. 24.*

Contritio est dolor voluntariè pro peccatis assumptus, cum proposito confitendi, & satisfaciendi. Hæc diffinitio magistralis est, & ponitur hic dolor pro genere: voluntariè assumptus, ponitur ad differentiā doloris naturalis, qui non est meritorius cum non sit in genere moris, sed voluntas tantum ponitur in genere moris. Pro

Contritio quid. *Definitio.*

peccatis, ponitur ibi pro materia doloris, ad differētiam doloris inuidiæ, qui est in bono alieno. Sic ergo diffinitur contritio prout est actus virtutis, sed prout est pars sacramēti pœnitentiæ, oportet quòd aliquid in comparatione ad alias partes addatur, & ideo ponitur, cum proposito confitendi & satisfaciendi. Nota ꝙ cor dicitur durũ, quando diuinæ inspirationi se tangenti non cedit, sed obuiat, in affectu peccati demorando. Frangi verò dicitur, quando incipit à proposito peccandi resipiscere, licet nondum totaliter conuertatur. Conuerti autem dicitur, quando voluntas perfectè ab effectu peccandi resilit. In contritione duplex est dolor. Vnus est voluntatis, qui non est aliud q̃ peccati displicentia. Alius est sensualis. Primus est de essentia contritionis, & de hoc dolore intelligitur illud Hier. 6. Luctũ vnigeniti fac tibi, quia homo ex ratione debet magis velle nunquã peccasse, quàm vnigenitum viuere. Secundum uerò dolor non requiritur de contritionis necessitate, sed eius perfectione, quia talis dolor non est in nostra potestate. Nota etiam quòd cōtritio potest tãtum intendi, quòd non solum culpa, sed etiam tota pœna dimittatur, hoc autem potest fieri dupliciter. Vno modo ex parte charitatis, quæ displicentiam peccati causat, quia quandoque contingit tantum charitatem intēdi in actu, quòd contritio inde sequens merebitur absolutionem ab omni pœna, vt in Magdalena. Alio modo fit istud ex parte doloris sensualis, quem voluntas in contritione excitat, quia ille dolor quædam pœna est, quæ tantum potest intendi, ꝙ sufficiat ad deletionem culpæ, & pœnæ. Nota ꝙ dolor

Quare cum proposito cōfitendi.

Cor dicitur durum.

Eccles. 3

Frangi.

Conuerti.

In contritione duplex dolor.

Tãta potest esse cōtritio, quòd sufficeret ad deletionem culpæ, & pœnæ

Luc. 7

dolor contritionis sensibilis vel sensualis triplex est, deficiens, sufficiens, & præeminens. Primus trahit ad infernum, secundus ad purgatoriũ, tertius ad paradisum, & est simile de scientia, quę requiritur in electi,s quia scientia deficiẽs repellit à dignitate, sufficiens toleratur, supereminẽs merito coronatur. Differentia autẽ est inter attritionẽ & contritionem, sicut inter formale & formatum secundum quod dicitur de fide informi & formata. Vtrum autem attritio fiat contritio, distinguendum est, quia contritio dicitur cũ gratia tritio, hoc autẽ potest esse dupliciter. Vno modo per concomitantiã, quia gratia associatur motui existenti in anima, & illam informat, quãuis non eliciat. Alio modo per causam ita q motus à gratia eliciatur. Primo modo attritio fit contritio, quia actus ille simplex manẽs in anima formatur adueniente gratia, sicut color adueniẽte luce. Secundo modo impossibile est quòd attritio fiat cõtritio. Sed si quæritur quandiu quis de peccato dolere debeat, respõdeo sicut dicit Hugo de sancto Victore, Deus quando absoluit hominem à vinculo peccati, ligat eum vinculo perpetuę detestationis. Sed detestatio peccati duplex est, quædã in habitu, ad quã semper tenetur homo etiam post perfectam peccati remissionẽ, de qua dicit Aug. loquens de pœnitente, q pœnitens semper doleat, & de dolore gaudeat, & nõ semper doluisse doleat. Alia detestatio est in actu, ad hanc homo nõ semper tenetur, Sciendũ autem quòd beati, & damnati, & hi qui sunt in purgatorio, non habẽt contritionem proprie, cuius ratio est, quia in contritione propriè sumpta sunt tria, scilicet, gratia,

Dolor triplex.

Similitudo. Scientia.

Attritio, & contritio differunt.

Quãdiu de peccatis dolere debet peccator.

Detestatio.

Cõtritio non est in inferno in purgatorio in paradiso & quare.

gratia, dolor, & effectus meriti satisfacientis, in beatis autem non est dolor, in damnatis vero non est gratia, & hi qui sunt in purgatorio non merentur.

De confeßione. Cap. 25.

Confeßio quid. CONfessio est, ut ait Augu. per quam morbus latens spe ueniæ aperitur. Hæc confessio sacramentalis, quæ est pars pœnitentiæ, conuenienter describitur per naturam, quæ est peccatum, & per actum, qui est aperire, & per finẽ, qui est spes ueniæ. *Confeßio duplex. Ioan. 20 Matt. 3.* Duplex est confessio, quædam est mentalis, quæ fit Deo, & hæc est de iure naturali. Quædam est uocalis, quę fit homini, & hæc non est de iure naturali, sed euangelico. Igitur ante incarnationẽ Christi sufficiebat confessio mentalis, quia Deus nondum erat homo, sed postquam factus est homo, debet confessio fieri homini vicario Christi. In hoc enim quòd ministris sacramentorum Christus dedit potestatem ligandi atque soluendi insinuauit confessionem eis tanquam iudicibus fieri debere. *Matth. 16. & 18.* *Tacitæ confeßionis institutio.* Sic ergo Christus instituit confessionem tacitè, sed Apost. promulgauerũt eam expresse. Iac. 5. Confitemini alterutrum peccata vestra. *Cõfesßio vocalis necessaria.* Quamuis igitur in cõtritione remittatur peccatum communiter, tamen cõfessio vocalis est necessaria vel in re quando habetur opportunitas, uel in proposito, quãdo articulus necessitatis eam excludit, & non contemptus religionis. Et ita necessitas confitendi post contritionem, non est in tali casu propter necessitatem remedij, cum peccatum iam sit dimissum, sed pro

pter obligationem præcepti. Confessio & satisfactio necessaria est non solum propter reconciliationem in iudicio Dei, sed etiam in iudicio ecclesiæ. Quas etiam circunstantias tenemur confiteri. Nota quòd circunstantiarum quædam sunt trahentes in aliud genus peccati, ut coire cũ muliere coniugata, & has tenemur homo confiteri. Quædam sunt aggrauantes in eadem specie, & harum quædam sunt non aggrauantes notabiliter, sicut scientia & huiusmodi, has non tenetur quis confiteri, quia sunt quasi venialia peccata. Quædam sunt aggrauantes notabiliter, & has secundum quosdam tenetur homo confiteri. Non enim sufficit illi, qui accepit centum marchas de alieno, dicere, Ego accepi alienum, cum hoc posset verificari si solum accepisset unum denarium, secundum alios communius, sed non tutius opinantes, non oportet. Circunstantiæ aggrauantes peccatum notantur his versibus,

Circunstantiæ confitendæ & quæ.

Circunstantiæ aggrauantes.

Aggrauat ordo, locus, mora, causa, scientia, tempus,
Lucta pusilla, modus culpæ, genus, & status altus,
Conditio, numerus, ætas, & scandala, sexus.

Peccata et sacerdoti nota sunt confitenda.

Quamuis peccata alicuius nota sint sacerdoti, tamen oportet ea confiteri, quia non sunt ei nota ut iudici. Quandiu possit quis differre confessionem, duæ sunt opiniones. Quidam enim dicunt, quòd peccator debet statim confiteri habita opportunitate sufficienti. Alij communius dicunt, quòd cum confessio sit inter præcepta affirmatiua, non obligat nisi pro loco & tempore. Ecclesia autem determinat in decretis, quòd omnis homo confiteatur semel in anno, quia tunc quilibet de necessitate communicare tenetur. In casibus tamen

Quandiu possit cõfessio differri.

Duplex opinio.

Ex. de pæ. et remis. cũ omnis vtriusq; sexus.

In quot casibus debet cõfessio accelerari.

tamen quatuor tenetur quis ante hoc tempus cõfiteri. Vnus est ratione sacramenti, quando quis vult communicare vel celebrare. Alius ratione periculi, ut si est in pículo mortis. Tertius est ratione conscientiæ, ut si dictat sibi conscientia, quòd statim teneamur. Quartus est ratione dubij, ut si non sperat illo anno amplius habere confessorem, quem modo habet, vel si habet casum de quo potest solus papa absoluere, & modo habet copiam pœnitentiarij domini papæ. Si quæratur vtrum confessio facta in peccato mortali valeat, dicendum est, quòd confessio est in remedium, & in præceptum. Inquantum est in remedium, non valet in mortali facta, tamen absoluitur homo à præcepto, sicut fictè baptismum suscipiens non recipit nisi sacramentum, & non rem sacramenti. Vtrum confessio sit iteranda? Nota quòd regulariter nullus tenetur confessionem bona fide factam amplius iterare. Sunt tamen quatuor casus in quibus tenetur quis iterare confessionem, quorum duo sunt propter confessorem, & duo propter confitentem. Primus, si deficit confessori clauis potentiæ, eo quòd non habet potestatem ab illo peccato absoluere. Secundus est si deficit ei clauis scientiæ, quia nescit discernere. Tertius est si confitens dimidiauit confessionem, oportet enim quòd uni fiat confessio integre omnium, quæ habentur in memoria. Si vero aliqua exciderāt à memoria, nō ideo debet reputari confessio dimidiata. Quartus est si contempsit, seu neglexit, & oblitus est satisfactionem, nam si sciret, & adimplere uellet, non oporteret confessionem iterare. Si vero aliquis

Confessio in peccato mortali facta, an valeat.

An sit iteranda eiusdem peccati confessio.

cadat

cadat in peccatum postquam bona fide fecit confessionem quæstio est utrum teneatur cofessionem prius factam iterare,& est opinio quod non in specie,sed in genere,licet aliter dicant quidã. Nota quòd confessio facta per nuntium uel per epistolam, licet sit quoddam opus bonum & meritorium, tamen inquantum est pars sacramenti pœnitentiæ,non potest sic fieri, quia determinatam habet materiam, scilicet actum sermonis, quo conscientia hominis manifestari consueuit. Vnde sine necessitate non licet aliter confiteri. In necessitate potest defectus per æquipollentem actum suppleri.

Hebr. 7.

An confessio possit per nuntiũ vel per epistolã fieri.

De qualitate & effectu confessionis. Cap. 26.

Confessionis qualitas.

QValis debet esse confessio, notatur his versibus.

Versus.

Sit simplex, humilis, confessio pura, fidelis,
Vera, frequens, nuda, discreta, libens, verecunda,
Integra secreta, lachrymabilis, accelerata,
Fortis & accusans & præparere parata,

Ad quid ualet cõfessio.

Ad multa ualet confessio: A morte liberat, quia sicut confessio in foro contentioso damnat, sic in spirituali liberat. Vulnera mentis sanat. Hieron. Vulnus non intellectum tardius sanatur. Deum homini manifestat. August. Si uollem confiteri, non me tibi abscõderem, sed te mihi. Paradisum aperit. Aug. O breue verbum, peccaui, quod portas aperit paradisi. Exemplum in latrone dextro. Peccata tegit. Vnde quædam glo. Si homo peccatum detegit, Deus tegit. Misericordiam diuinam

Luc. 23.

nam emollit. Glos. super illud Psal. 31. Delictum meum cognitũ tibi feci. Si homo agnoscit, Deus ignoscit, Animum iocundat. Psa. 41. In uoce exultationis & confessionis, &c. Intercessores multiplicat. Sacerdotes enim pro suis confessis orant. Conscientiam mundat. Augu. Confitendo fit homo de fœdo pulcher. Fœdus diaboli rumpit, sicut cum aliquis secretum alterius detegit. Deo hominem coniungit. Augu. Quid proprius auribus Dei, quàm confitens cor, & vita, quæ est ex fide? In uia salutis dirigit. Proue. 28. Qui abscōdit scelera sua, non dirigetur, &c. Peccatum delet. Psal. 31. Dixi confitebor aduersum me &c. Satisfactio nẽ supplet. Glos. super Mat. Iubemur cōfiteri peccata nostra, ut erubescẽtiam patiamur pro pœna. Malum præcauet. Exemplum de dente putrido, qui extrahitur ne alij computrescant.

Hebr. 7.

Cui debeat fieri confeßio. *Cap.* 27.

Sacerdoti habenti claues confitendum.

GEneraliter teneas, quòd confessio debet fieri sacerdoti habenti claues, quæ sunt scientia discernendi, & potestas ligandi, atque soluendi. Sciendum autem quòd sicut baptismus est sacramentum necessitatis, ita & pœnitentia. Vnde sicut baptismus duplicem habet ministrum, vnũ cui competit baptizare ex officio, scilicet sacerdotem, alium cui committitur dispensatio baptismi ratione necessitatis, ita & minister pœnitentiæ duplex est. Vnus est cui cōfessio fit ex officio, sicut est sacerdos. Alius qui audiendo confessionem uicem supplere potest sacerdotis in necessitate, ut est laicus. Dicunt tamen aliqui quòd cum

Claues ad Sacramentũ necessitatis triplex. *Ioann. 3.* *Ioann. 6.* *Luc. 13.* *Minister huius sacramenti.*

de est

de est copia sacerdotis, non oportet confiteri laico, sed sufficit soli Deo. Quamuis omnes sacerdotes claues habeant, non tamen possunt omnes ligare & soluere, sicut excommunicati, suspensi, hæretici, & damnati. Hoc autem non est propter defectum ordinis, sed quia non habét materiam debitam, scilicet subditos, qui auferuntur ab eis cum excommunicantur. Possunt tamen tales baptizare, quia hoc est sacramentum necessitatis. Possunt etiam tales Eucharistiã consecrare, quia hoc substantialiter adhæret ordini. Dicendum etiam quòd nullus potest absoluere cõfitentem, nisi proprius sacerdos. Proprius vero sacerdos dicitur sex modis. Primo modo ipse pastor ecclesiæ, ut Papa, episcopus, & curatus, quilibet in suis casibus. Secundo, per determinationem superioris, ut uicarij. Tertio, per priuilegium quibusdã indultum. Quarto, per licentiã proprij sacerdotis, duntamen non licentietur nisi vir discretus, & honestus, & vere sacerdos. Quinto, propter necessitatem, quia instante mortis articulo quilibet sacerdos potest absoluere. Et peregrini absoluuntur ab illis, apud quos sunt. Sexto propter defectum sui sacerdotis, quãdo scilicet, est idiota, vel proditor confessionis, vel quando solet mulieres confitentes procari, tunc enim si non inuenit aliquem qui authoritatem habeat, efficitur ei sacerdos proprius, non quilibet, sed discretus, & honestus, & notus, vel ex ordine, uel ex persona.

Claues non æquales omnibus.

Proprius sacerdos quis.

Peregrini à quibus possint absolui.

Proditori non confitendum.

De sigillo confessionis. *Cap. 28.*

EA quæ geruntur exterius in sacramentis sunt signa rerum, quæ interius contingunt, & ideo con-

Confessio est signũ sacra-

mentale. confessio qua quis sacerdoti se subijcit, signum est superioritatis qua quis Deo subijcitur. Deus autem peccatum illius, qui se per pœnitentiam subijcit, tegit. Vnde oportet de necessitate sacramenti, quòd sacerdos celet confessionem. Sunt & aliæ huius celationis vtilitates, quia per hoc homines magis ad confessionem attrahuntur & simplicius peccata confitentur. Sacerdos autem non solum debet celare peccatum, quod in confessione recipit, sed etiam omnia alia signa per quæ posset peccator, aut peccatum comprehendi. Potest autem pœnitens facere, vt illud quod sacerdos per confessionem sibi factam sciebat ut Deus, sciat ut homo. Et hoc facit dum licentiat eum ad dicendum, & ideo si dicit, non frangit sigillum confessionis. Si autem quæratur vtrum id quod scit sacerdos per confessionem, & sic alio modo, possit reuelare, super hoc diuersæ sunt opiniones, sed hæc est verior, quia siue sacerdos sciat illud peccatum ante confessionem sibi factam, siue post, non tenetur celare, quantum ad id quod scit, ut homo. Nota quòd iste est modus dicendi, dico tibi in cõfessione, & nõ clauditur tale dictum sigillo cõfessionis, quia non seruatur ibi modus confessionis vel ordo.

Deus peccata eius, qui confitetur tegit. 1. Ioan. 1.

Sacerdos debet celare cõfessionẽ, & quare.

Neq; signo, neq; alia via detegẽda est confessio.

Quomodo potest fieri secretum confessionis.

An ea, quæ scit sacerdos alio modo quàm in cõfessione reuelare possit, & quomodo

Nota de modo dicẽdi in confessione.

De satisfactione. Cap. 29.

Similitudo. Sicut in bellis & controuersijs restituta amicitia non statim restituitur debitum illati damni, ita post remissionem culpę in contritione, seu confessione, remanet debitum pœnæ satisfactoriæ. Inungit autem sacerdos quædam ad sancti-

fica-

ficationis fundamentum, sicut abstinere à peccato. & restituere ablatum. Quædam ad satisfactionis expeditionẽ, vt est vitare cõsortia malorum. Quædã iniungit ad substãtiam satisfactionis, ut ieiunare, vigilare, dare eleemosynã, peregrinari, & huiusmodi opera pœnalia. Quædã iniungit ad perfectionẽ & securitatem satisfactionis, ut sunt opera supererogationis. Satisfactio debet respõdere culpæ in tribus, scilicet in nume. Psal. 6. Lauabo per singulas noctes &c. In pondere. Au. Libenter debet facere immortalis futurus, quęcunque faceret pro differenda morte moriturus. In mensura Gr. Tanto tempore debet esse amaritudo in pęnitentia quanto fuit in culpa. Ista tria requiruntur in pœnitentia secundum conuenientiam, non secundum necessitatem.

Quid remaneat post cõfessionem.

Iniũgit sacerdos plura.

Satisfactio debet correspondere culpa in tribus

Secundum cõuenientiã, nõ secundũ necessitatẽ.

De singulis partibus satisfactionis in communi. Cap. 30.

Satisfactionis, quędã sunt partes principales, scilicet oratio, ieiuniũ, & eleemosina. Quædam vero secundariæ, quæ ad has reducuntur, vt vigiliæ, peregrinationes, disciplinæ. Dicẽdum ergo ꝙ omnia opera carnem affligentia reducuntur ad ieiunium, omnia opera vero spiritualia ad orationẽ, omnia aũt opera misericordię ad eleemosynã. Sufficiẽtia partiũ principaliũ potest accipi respectu termini à quo est motus satisfactionis, quia per ieiuniũ reuocamur à cõcupiscentia carnis, per orationẽ à superbia vitę, per eleemosynã à cõcupiscentia oculorũ. Alio modo sumitur ista sufficiẽtia ex parte termini ad quẽ fit satisfactio, quia per ieiuniũ ordinatur homo in seipso, per

Satisfactionis partes.

Quæ reducũtur ad satisf. partes.

1. Ioan. 2.

so,per eleemosinā ad proximum,per orationem ad Deū. Tertio modo sumitur hęc sufficientia ex parte materiæ,de qua fit. Per eleemosynā enim fit satisfactio de bonis exterioris substantiæ,per ieiuniū de bonis corporis,per orationem de bonis mētis. Quarto modo sumitur hæc sufficientia ex pte modorū satisfaciēdi. Fit.n. satisfactio tribus modis, vel per punitionē, vel per redemptionē, vel per supplicationem. Primum facimus ieiunādo, secundum eleemosynas dando,tertium orādo. Quinto sumitur hæc sufficiētia ex parte effectus. Per satisfactionem enim tria magna bona nobis proueniunt,scilicet,impetratio gratiæ,remissio pœnæ, expurgatio reliquiarum culpæ. Ad primum videtur valere eleemosyna propter multiplicitatem intercessorum, ad secundum ieiunium,ad tertium oratio.

Quot modis fit satisfactio.

Bona, quæ proueniunt, per satisf.

De singulis partibus satisfactionis. Cap. 31.

Eleemosyna dupliciter potest accipi, aut intentione subleuandi necessitatem proximi,& sic est opus misericordiæ, aut intentione reconpēsandi pro debito offensæ diuinæ,& sic est opus iustitiæ. Vnde primo modo proprie pertinet ad meritum vitæ. Secundo modo ad meritum dimissionis pęnæ,quia eleemosyna sic data proprie est satisfactoria. De ieiunio quoque sciendum est,q in carne duo sunt,unum natura,quæ debet sustentari,& aliud uitium,quod debet domari. Ieiuniū ergo quod naturam seruat,& vitium domat, bonum est,& satisfactorium,aliud vero non. Oratio dupliciter habet fieri, aut pro impetratione

Eleemosyna quot modis accipitur.

bono-

bonorum, & sic est pars, uel opus contemplationis, aut pro remissione malorum, & sic est propriè pars satisfactionis.

De iustificatione impij. Cap. 32.

IVstificatio impij est motus ab iniustitia ad iustitiã. In iustificatione impij quatuor requirũtur. .s. motus liberi arbitrij, cõtritio, infusio gratię, & remissio culpę. Horũ prima duo sunt ex parte suscipientis, alia uero ex parte agentis. Prædicta autem quatuor sunt simul tempore non natura. Prioritas autem & posteritas, quæ secundum ordinẽ naturæ est, reducitur aliquo modo ad ordinem causæ & causati. Inter ista vero videtur hic ordo causalitatis esse. Causaliter enim motus liberi arbitrij prior alijs tribus est, quia requiritur consensus voluntatis in huiusmodi mutatione. Voluntas autem & liberũ arbitrium sumũtur hic pro eodem. Præterea motus iste appellatur motus libeti arbitrij. Iste quoque motus qui per liberũ arbitriũ consentit Deo, ut primo motori, vocatur motus fidei, quia habet aliquid cognitionis, & aliquid affectionis sicut fides. Dicamus ergo quòd motus liberi arbitrij, siue motus fidei in Deũ, causaliter est prior, quã motus quo de peccato quis conuertitur, quia sicut in generatione peccati prior est conuersio, quã auersio, cum cõuersio causet auersionem, ita in eius destructione prior est cõuersio ad Deũ per liberũ arbitriũ, quã auersio à creatura per contritionem de peccato. Quod enim primum est in compositione, ultimum est in resolutione. Isti vero duo motus libe-

Iustificatio impij quid. Quæ sũt ad impij iustificationem requisita.

Motus liberi arbitrij.

ri arbitrij,& contritionis sunt priores,quam gratia infundatur, quia sunt causa præparatoria ut gratia detur. Quanuis enim Deus sine ulla præparatione possit impium iustificare,tamen requiritur præparatio ex parte nostra, quoniam sicut requiritur præparatio ex parte materiæ in naturali mutatione ad recipiendam formam,ita ĩ mutatione volũtaria,& hoc nõ est ex impotẽtia agentis,sed suscipientis. Alia ratio est,quia in iustificatione peccatoris fit introductio vnius formæ,& expulsio contrariæ, ideo requiruntur prædicta duo, scilicet motus liberi arbitrij dispones ad gratiæ susceptionem,& contritio,id est recessus à peccato dispones ad culpæ expulsionẽ. Gratia vero prius infunditur, quã culpa remittatur, quia per gratiã culpa remittitur sicut in introductione formæ prior naturaliter est forma,quę expellit a parte agẽtis,quã illa,quę expellẽda est,remoueri possit. Qualiter aũt iustificatio fiat in instãti uel successiue,nota distinctionem. Potest.n. iustificatio dupliciter accipi, sicut & generatio. Vno modo, ut dicat motum ad iustitia cum termino eiusdem,& sic fit successiue,ut quando succedit successiua pręparatio. Alio modo potest accipi ut dicat solũmodo mutationẽ sine motu, & hoc modo fit iustificatio in instãti, & hoc tripli ci ratione. Prima quia fit virtute infinita & simplici,quæ immediate operatur. Secũda est,quia fit in subiecto simplici,scilicet in mẽte. Tertia est quia ipsa forma tã quæ expellitur.s.culpa, quàm quæ introducitur,scilicet gratia,id autem omnino simplex est. Ad quod dicit August. quòd maius est iustificare impium, quàm creare cœlum & terram

Deus sine præparatione potest impium iustificare.

Gratia prius infunditur quam culpa remittatur.

Iustificatio impij dupliciter accipitur.

Iustificatio in instanti quõ fit.

terram, dicendum est q maius est, quantum ad id quod fit, quia melius est, sed nõ quo ad modũ faciendi. Quãuis enim in iustificatione impij fit resistentia formalis; scilicet cõtrarij ad cõtrarium, non tamẽ est ibi resistẽtia effectiua, qua aliquid resistat agẽti, scilicet Deo, cuius virtuti nihil resistere potest. In iustificatione enim impij aliquid est ex parte Dei, & aliquid ex parte peccatoris, & aliquid ex parte ecclesiæ. Ex parte Dei sunt duo, scilicet misericordia, quæ reatum indulget, & iustitia, quæ emendam aliquantulam exigit, vel hic, uel in futuro, scilicet in purgatorio, hæc significatur per binos discipulos, quos misit dominus in omnẽ locum, quo erat ipse venturus, tũc quidem corporaliter; nunc autem per gratiam & spiritualiter. Ex parte peccatoris sunt etiã duo, scilicet amor, & dolor, & hij sunt duæ molæ quibus peccatum conteritur, quæ secundum legem non debent diabolo in pignore obligari. Ex parte ecclesiæ similiter sunt duo, primum est meritũ, & præcipue Christi, quod est inestimabile, & aliorum sanctorũ, qui fecerunt opera multa supererogationis, quæ omnia sub potestate clauiũ sunt posita, ut quod minus est in uno mẽbro ecclesiæ, cõpensetur in alio. Vnde si aliquis non est membrum ecclesiæ, non influit in ipsum meritũ prædictum. Secundum est indulgentia, quã dat ecclesia per papam, & episcopos, tamen ut ipsa indulgentia tantum ualeat quantum sonat, exigitur autoritas, & causa, scilicet communis vtilitas ex parte dantis, exigitur etiam fides formata, & obedientia ex parte recipientis, hoc est, ut soluat id propter quod datur.

Deut. 24

Luc. 10

Ioan. 15

De pœnitentia uenialium. Cap. 33.

Pœnitentia quid. POenitentia est remedium institutum ad expiandum peccatum, cui debetur pœna sensibilis, quæ cũ debeatur peccato non solum mortali, sed etiã veniali, patet ꝙ pęnitentia est remediũ cõtra utrũque, quia nõ est simpliciter de uenialibus, sed de mortalibus, quia pęnitẽtia introducta est ad recõciliandũ amicitiã vel animã, quã mortale peccatũ tollit. Licet igitur pęnitẽtia non sit de venialibus simpliciter, tamen est per accidẽs, & hoc est tribus modis. Primo ratione dubij, ut quãdo credũtur esse mortalia. Secũdo ratione statuti, ut quãdo homo, qui t netur cõfiteri semel in anno, nõ habet nisi venialia. Tertio ratione periculi, ut quãdo venialis delectatio ad hoc producta est ꝙ nisi homo se auertat ab ea, trahit in mortale. De remissione autem uenialis peccati sciendum, ꝙ in duobus casibus nõ remittitur. Primus est, si talis habeat peccatum mortale, quoniam sine mortali nunquam dimittitur veniale, licet econuerso possit fieri, scilicet, quòd mortale dimittatur sine veniali. Cum enim peccatum mortale tollat charitatem, quæ vniuersa delicta operit, constat quòd existẽti in peccato mortali nullũ ueniale remittitur. Secundus est, quãdo voluntas fixa manet in affectu alicuius peccati venialis determinati tantùm, quoniam illud tolli non potest, & hoc multiplici ratione. Prima est, quoniã omne peccatum remissione indiget quo ad duo, scilicet quo ad culpam & quo ad pœnam, sed nõ potest esse remissio secundo sine prima, quia quã diu homo culpam habet debitor est pœnæ. Cul-

Pœna debetur peccato veniali.

Pœnitentia est de venialibus per accidẽs tribus modis.

Quibus causis veniale non remittitur.

Quid mortale dimittitur sine veniale.

Omne peccatum remissione indiget.

pa autem consistit in deordinatione voluntatis. *In quo culpa consistat.*
Vnde vonluntas sic manens pertinax reordinari nõ potest, Alioquin duo opposita simul essent in eodem Alia ratio est quia manente causa nõ potest tolli effectus, sed uoluntas inordinata ad aliquid, est causa uenialis peccati, vnde manẽte uoluntate fixa in illo, non remittitur ipsum peccatũ ueniale. Sciẽdum etiam ꝙ unum peccatũ veniale bene potest dimitti sine alio, quia peccatũ mortale quod maioris est adhęrentię, potest etiã remitti sine veniali. Alia ratio est, quia peccatũ mortale ita Deo displicet, quod facit ipsum peccantem Deo displicere. Sed veniale licet Deo displiceat, cũ inordinatũ sit, tamẽ non facit peccatorẽ Deo displicere, quia per illud non priuatur gratia sed obnubilatur, inquantum eius processus ad exteriora impeditur, & propter hoc vnũ ueniale non impedit quin aliud remitti possit. Tertia ratio est, quia venialia non habent connexionẽ ad inuicem nec ex parte auersionis, quia non auertũt à summo bono, nec ex parte conuersionis, & ideo vnum dimitti potest sine alio. Non est autẽ sic de mortalibus, ubi non dimittitur unum sine alio, quia connexionem habent adinuicẽ ex parte auersionis. Quodlibet enim mortale auertit à Deo, licet non habeant connexionẽ ex parte cõuersionis. Ex prædictis colligitur, ꝙ unum mortale nõ remittitur sine alio, & ꝙ vnum veniale põtest remmitti sine alio veniali. Itẽ mortale remittitur sine veniali, sed nõ veniale, sine mortali. Cuius duplex est ratio. Prima est quia mortale & veniale se habent sicut habitus, & dispositio, sed ablato habitu potest manere dispositio, & econuer

Veniale peccatum quõ sine alio dimittitur.

Nullũ mortale remittitur sine alio.

Veniale non remittitur sine mortali. & quare.

so. Secũda ratio est, quia mortale opponitur charitati, veniale autem feruori eius, sed sublata charitate tollitur feruor, & non econuerso.

Charitatis feruor.

Propter quid dimittatur peccatum veniale. Cap. 34.

Quid requiratur ad peccati venialis remissionem.

AD peccati venialis remissionem non exigitur nouus charitatis habitus, sed sufficit nouus motus, quia peccatum nõ tollebat virtutis habitum, sed impediebat ipsius actũ. Notandũ autẽ quòd peccatũ veniale nõ dimittitur sine contritione, cuius hæc est ratio, quia quãdiu uolũtas in aliquo veniali fixa manet, nunquam dimittitur: Sed uoluntatẽ ab eo auertere quod quis prius volebat, est displicere ei quod voluit, talis autem displicentia, dolor contritionis dicitur. Sed sciendũ quòd contritio potest accipi tripliciter. s. vel in actu, vel in habitu, uel medio modo. Cõtritio in habitu nõ sufficit ad pecati uenialis remissionẽ, quia tũc quicunque haberet pęnitentię virtutis habitum, nõ posset habere ueniale peccatũ, & sic veniale peccatũ nõ posset esse cum gratia. Cõtritio quoque in actu nõ semper requiritur, quia sequeretur quòd peccatum quod quis in memoria non habet, remitti non posset, propter hoc requiritur contritio medio modo, scilicet vt peccatum displiceat actualiter uel explicitè, uel implicite. Dico aũt implicite, quia talis actus non sufficit quod displiceret explicite, si ad aliud peccatum veniale cognitio ferretur. Notandum etiã quòd tam feruens potest esse motus charitatis in Deum, quòd omnia peccata venialia consumat, etiam sine actuali cogitatione ipsorum, quia quãdo

Veniale non remittitur sine cõtritione.

Contritio quot modis accipitur.

Non semper requiritur contritio in actu.

Feruor charitatis omnia peccata venialia cõsumit.

do quis feruenter in Deum fertur, displicet ei quicquid à Deo retardat, & ita licet explicitè de peccato ueniali non cogitet, tamen in illo motu conteritur implicitè displicentia peccati uenialis, uel unius, uel omnium. Sciendum etiam quòd in contritione de venialibus non exigitur propositum non peccandi uenialiter, sicut in contritione de mortali exigitur, sed sufficit quòd displiceat ei peccatum præteritum, & infirmitas qua ad peccatum ueniale declinatur, quanuis ab eo omnino immunis esse non possit: ita tamen quòd uoluntas non maneat fixa in uno ueniali, quia illud sic retentum non dimitteretur in cõtritione generali, nec in speciali. & hæc est ratio, quia peccata mortalia sunt in potestate nostra, ut uitentur, non solum singula, sed etiam omnia, uenialia uerò & si singula uitari possunt, nõ tamen omnia, quod infirmitate naturæ cõtingit. Multa sunt per quæ tolluntur peccata uenialia, quæ per tria comprehenduntur. Primo sunt omnia illa, quæ gratiam conferunt, ut omnia sacraméta ecclesiæ. Secundo illa quibus impedimenta fauoris & gratiæ tolluntur, sicut est aqua benedicta, quæ virtuté inimici reprimit, & episcopalis benedictio, & alia sacramentalia. Tertio est exercitiũ humilitatis ex parte nostra, sicut est tunsio pectoris in confessione veniali ũ, oratio dominicalis, eleemosyna, ieiunium, & huiusmodi. Ratio aũt horũ est, quia cum uenialia dimittantur per feruoré charitatis, quæ implicitè uel explicitè continet omnia illa, quæ nata sunt de se feruorem charitatis excitare, dicuntur uenialia peccata dimittere talia uerò sunt omnia, quę prędicta sunt. Vnde cùm secun-

Quid exigatur in contritione venialium.

Mortalia vitari possunt, non autem uenialia.

Quæ remittant ueniale.

Sacramenta

Aqua benedicta.

Oratio dominica.

Secundum quantitatem feruoris fit remissio. secundum quantitatem feruoris fit quantitas remissionis, patet quòd prout per enumerata maior uel minor excitatur feruor qui implicitè uel explicitè contritionem continet, plura uel pauciora venialia dimittuntur, nõ tamen semper omnia.

De extrema vnctione. Cap. 35.

Mediator Dei & hominum vocatur non solũ Iesus, sed et Christus. MEdiator Dei, & homini non solum vocatur Iesus inquantum habet saluare, sed etiam Christus, inquantum habet unctionis gratiam in alios diffundere, quod significatum fuit in rege Dauid, qui tribus vicibus vnctus fuit. Primo in domo patris sui in signum regni futuri, hæc significat unctionem in baptismo. Secundo in Ebron super Iudam, & postea multa mala habuit. Hæc significat vnctionem in confirmatione. Tertio iterum in Ebron super omnem Israel, post hanc autẽ in pace regnauit: hæc significat unctionem in extremis. *1.Tim.2 1.Reg.16 2.Reg.2 2.Reg.5*

Substantia huius sacramenti extremæ vnc. requirit quinque. De substantia huius sacramenti sunt quinque. Primum est, quòd hanc vnctionem faciens sit sacerdos. Secundum est, intentio debita. Tertium est, materia debita, scilicet oleum infirmorum. Quartum est, forma verborum, hæc scilicet, Per istam vnctionem, &c. quam formam dicere debet inungens. Quintũ est locus inungendus, quia fit ad oculos, ad aures, ad nares, ad os, ad lumbos, & ad manus. *Iac.5*

Forma verborum. In hoc sacramento forma verborum est deprecatiua, quia istud sacramentum debet valere per orationem ecclesiæ, & per modum suffragij. Datur enim ad effectum, quem homo per propria opera posset consequi nisi infirmitas impediret. Vnde nota quòd in aliquo

quo sacramento uerborum forma non est in sola oratione, nisi in isto. Dicit enim Iacobus, cap. 5. Si quis infirmatur, inducat presbyteros, & orent super eum. In quibusdam uerò sacramentis consistit in sola enuntiatione verborum virtus, sicut in baptismo. Dixit enim Dominus, Matthæi ultimo, Baptizantes eos, non faciens mentionem de oratione. In aliquo autem sacramento secũdum quosdam consistit forma in oratione, & enuntiatione, ut in sacramento pœnitentiæ. Consueuerunt. n. confessores primo orare, dicẽtes, Absolutionẽ, remissionẽ, &c. & postea dicere. Absoluo te. Cũ. n. in peccato offendatur Deus & ecclesia, contra primũ merito fit oratio, & contra secũdũ absolutio. Istud autem sacramentum non datur, nisi adultis, qui peccata uenialia uidentur habere, cõtra quæ institutum est; nec datur alijs, quàm infirmis in periculo mortis constitutis. Sanis autem non datur hoc sacramentum, quia habent aliud remedium paratum, scilcet pœnitentiam, nec datur nisi postulantibus, qui deuotione sursum eriguntur. Et si sæpe infirmatur quis ad mortem, sæpe potest inungi, sed in una infirmitate nõ debet quis bis inungi, nisi eadem infirmitas ultra annũ protrahatur, ita quòd in uno anno propter eandem infirmitatem nemo bis inungatur. Effectus huius sacramenti multiplex est, unus est sanitas, quæ est duplex. Vna est principalis, scilicet liberatio ab infirmitate spirituali, quæ contrahitur per peccata uenialia, quibus anima debilis efficitur ad exequendum actum gratiæ & gloriæ. Alia est uel secundaria sanitas, quæ est quasi effectus & signum prioris sanitatis, scilicet sanitas corpo-

Quibus datur, & ad quid institutũ est extre. vnctionis sacramentum.

Sanis nõ datur hoc sacramentum, sed ægrotis, & quare.

Nemo bis in vno anno inungatur.

Effectus huius sacramẽti multiplex est.

corporalis, & hoc est uerum, quando sanitas corporalis expedit sacramentaliter sanitati spirituali. Tunc enim istud sacramentum causat utrunq; in suscipientibus dignè. Interdum enim utilis est sanitas corporalis, scilicet ad meritum gloriæ cumulandum. Valet etiam ad deuotionem excitandam, & ad ueclociorem transitum ad cœlū. In hoc sacramento, sicut in ceteris, tria sunt. Vnum est sacramentum tantùm, s. unctio exterior. Aliud est res tantùm, scilicet effectus duplicis sanitatis, ut dictum est, Tertium est sacramentum & res, scilicet quædā unctio spiritualis interior, id est, mentis iocunditas, & solatium.

Tria sunt in hoc sacramento.

De sacramento ordinis. Cap. 36.

QVinq; sacramenta, de quibus dictum est, pertinent ad statum personę, sed duo, de quibus dicendum est, pertinent ad communem statum ecclesiæ, qui ordo pertinet ad generationem spiritualem: matrimonium verò ad generationem carnalem. Ordinem præcedit prima tonsura, quia in omni transitu de statu ad statum conuenienter interponitur aliqua dispositio media. Vnde in transitu à statu laicorum ad statum ministrorum Dei, conuenienter prima tonsura interponitur. Fit etiam in hac tonsura aliquorum capillorum resecatio in modum coronæ, quia in ministerium illius assumitur, cui seruire, regnare est. Est itaque duplex signum distinctum in ordinatis, scilicet exterius tonsura, & interius charactér. Ad esse autem ordinis tonsura non præexigitur, sed ad bene esse, quia dispositio congruitatis

Ordo ad quid.

Prima tonsura.

In tonsura capillorum resecatio, & quare.

Signaculum duplex.

tis est ipsa tonsura ad ordinem, non necessitatis: Hugo de sancto Victore ordinem sic describit: Ordo est signaculum quoddam, in quo potestas spiritualis traditur ordinatis, & officium. Hic nota, quòd sicut in naturalibus dedit Deus superiora corpora in regimen inferiorum, sic & in spiritualibus quosdam posuit superiores, quosdam inferiores, ut illi potestatem habeant super istos, sicut sunt clerici, qui præsunt in spiritualibus, & principes ac iudices seculares, qui præsunt in temporalibus. De substantialia huius sacramenti sunt sex. Primum est potestas ordinis, quia oportet quòd sit episcopus. Secūdum est materia, scilicet unctio in sacerdotibus, & tactus illorum, quæ tangenda sunt in alijs. Tertium est forma uerborum. Quartum est sexus uirilis, quia mulier non recipit characterem ordinis. Quintum est intentio recta. Sextum est, quòd ordinandus sit baptizatus, quia baptismus est ianua omnium sacramentorum. Quoddam est hic sacramentum tantū, ut uisibile signum, quo potestas tradi ostenditur. Quoddam est res tantū, scilicet gratia quæ confertur dignè recipiendi. Quoddam est res & sacramentum, vt character. Septem sunt ordines, s. Ostiarius, Lector, Exorcista, Acolythus, Subdiaconus, Diaconus, & Præsbyter, qui omnium ordinum est perfectissimus, & terminus aliorum. Illi autem sunt quasi septem gradus, quibus ascenditur ad thronum Salomonis. Actus ostiariorum est, custodire locū confectionis sacramentorum ab ijs, qui immundi determinati sunt, id est, excommunicatis. Actus lectorū est, legere prophetias: Actus exorcistarū est, arcere dæmones, ne dominentur

Tonsura est dispositio cō gruitatis, nō necessitatis.
Ordo quid.
Similitudo.
Rom. 13
Sacramenti huius substātia sex requirit.
Sacramentū.
Res.
Sacramentū & res.
Ordines septem.
Ostiariorum officium.
Lectorum officium.
Exorcistarū officium.

quando dæmoniacos ſanauit. Acolythatũ, quando dixit, Ego ſum lux mundi. Subdiaconatum, quãdo linteo ſe pręcinxit, & pedes diſcipulorum lauit. Diaconatum, quando in cœna corpus & ſanguinem ſuum miniſtrauit diſcipulis, & dormientes Apoſtolos excitauit. Presbyteratum, quando ſe in ara crucis obtulit, & quãdo in cœna panem, & uinum in corpus & ſanguinem ſuum cõuertit. *Ioann.* 2. *Luc.* 4. *Luc.* 11. *Ioann.* 8. *Ioann.* 13. *Matth.* 26 *Luc.* 22. *Io.* 10. *et* 19 *Iſa.* 53. *Luc.* 22. 1. *Cor.* 11.

De qualitate ordinandorum. Cap. 37.

QValitas ordinandorum conſiſtit in duobus, ſcilicet faciendis, & euitandis. Facienda ſunt hæc. Sit in moribus pudicus. In habitu honeſtus. Cibo & potu temperatus. Cõpetenter, quanuis non eminenter, literatus: Manſuetus & modeſtus: Tonſuram deferat clericalem, Hoſpitalis: Doctor in prædicatione: Reſidentiam faciat in eccleſia ſua, uel beneficio. Corrector uitiorum per uirgam diſciplinæ: Exemplum præbeat bonę uitæ, uel famæ. Vnicum ſufficiat beneficium habens curam animarum; Bonus ſit gubernator familiæ. De neceſſitate clericis uitanda ſunt hæc, Omne crimen mortalis peccati. Non litigoſus: Non cupidus: Non luſor: Non negotiator: Non exerceat uenationes clamoſas: Non ſit incontinens, nec mulieribus coinhabitet: Non ſit in commeſſationibus, & tabernis, & fabulis. Non interſit ſpectaculis, niſi honeſtis: Non immiſceat ſe negotijs ſecularibus: Non debet intendere hiſtrionibus, & ioculatoribus. Tabernas non debet intrare, niſi in itinere. Horas non debet negligere. Iuſtum iudicium non debet uendere. Sacramenta eccle- *In quibus conſiſtit ordinãdorum qualitas.* 1. *Tim.* 3.

ecclesiastica non cum pactione, sed gratis debet dare. Si quis episcopus, non sit excommunicatus, uel suspensus, uel irregularis. Non apostata, non sit simoniacus in ordine, uel beneficio, non solenniter pœnitẽs. Ante ordines susceptionem se per confessionem præparet. In peccato mortali non accedat. Primam tonsuram non negligat. Nullus ordinetur, nisi examinatio præcedat. Non accipiantur simul ordines minores, cum subdiaconatu, nec etiam duo sacri ordines simul, sed gradatim. Nec per saltum accipiat quis ordinem, nec ab alieno episcopo, sed à suo. Nec contra episcopi prohibitionem, & sine titulo, nec furtiuè. Missam in qua ordinatur, totaliter audiat. Omnia quę sunt tangẽda in susceptione sui ordinis unusquisque tangat. Non accedat nisi licentiatus & præsentatus. Ieiunus à ieiuno accipiat ordines. Non accipiantur nec conferantur ordines nisi tẽporibus ab ecclesia institutis. Multa sunt quæ impediunt promouendũ etiam sine culpa, licet non sine causa. Non enim debet promoueri ignotus, nec bigamus, nec neophytus, nec in corpore uitiatus, nec de illegitimo toro natus, nec seruus, nec obligatus ad ratiocinia, quoniam repellitur ab ordinibus. Ex prædictis patet, quòd dignitas clericalis, siue ordines non conferuntur à quolibet, nec cuilibet, nec in quolibet loco, nec quolibet tempore, nec qualibet hora, sed missæ.

Nõ ordinentur non examinati. *Nõ accipiãtur duo ordines simul.* *Non per saltum.* *Quæ impediunt promouendos.* *Cui, quando à quo, ĩ quo loco, qua hora, conferri debent ordines.*

De sacramento matrimonij. Cap. 38.

Matrimonium quid. *Matrimonium quomodo initiatur*

MAtrimonium est coniunctio maris, & fœminæ, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. Matrimonium per sponsalia initiatur, per con-

consensum animorum expressum, per verba de præsenti ratificatur, per carnalem copulam consummatur, & perficitur. Ad hoc autem sciendum quòd duplex est perfectio. Prima est in esse simpliciter, secunda in esse completo, sicut patet in puero, in quo est perfectio, quantum ad esse hominis simpliciter, sed nō est in eo perfectio quantum ad esse completum, secundum quantitatem, & operationem hominis. Eodē modo dicendum est de matrimonio, in quo duplex est perfectio. Prima est, quæ facit matrimonium, scilicet consensus animorum per uerba de præsenti expressus, & ad hanc non exigitur copula carnalis. Secunda perfectio est, quæ matrimonium consummat, & ad hanc exigitur carnalis copula. Bonum matrimonij triplex est, scilicet fides, vt neuter alieno toto maculetur. Proles, vt ad cultum Dei nutriatur. Sacramentum, vt non dissoluatur. Licet enim ecclesia possit diuortia propter impedimenta matrimonij facere, nunquam tamen potest, nec debet matrimonium quod legitimè celebratum est, dissoluere, quia quos Deus coniunxit homo non potest, quantæcunq; authoritatis sit, separare: tamen soluitur matrimonium per mortem. Sciendum ꝙ duplex est coniunctio in matrimonio, & duplex est mors correspondens illi. Est .n. coniunctio spiritualis per consensum animorum, quæ soluitur per mortem spiritualē, qua homo moritur mundo per religionis ingressum. Alia est coniunctio carnalis per cōmixtionē sexuū, quæ soluitur per mortem carnalem. Est autē causa matrimonij quadruplex .s. efficiens, vt consensus animorum per verba de præsenti expressus.

1. Cor. 11

Perfectio matrimonij.

Bonum matrimonij triplex.

Et si diuortium facere possit ecclesia, nō tamē matrimoniū soluere.

Matth. 19

Coniunctio duplex.

Matrimonialis causa quadruplex.

ſus. Materialis ut ipſæ perſonæ legitimæ. Formalis, ut benedictio, anuli ſubarratio, & huiuſmodi. Finalis duplex eſt, una principalis, ſcilicet prolis procreatio, & fornicationis euitatio, quia matrimonium nõ ſolum in officium, ſed in remedium inſtitutum fuit, licet fuerit primo ſolum in officium. Alia eſt ſecundaria, & illa eſt multiplex, Vnde verſus,

1. Cor. 11

Hoſtes conciliat, & eo diſcernitur hæres.
Bis ligat, alma notat, ius transfert: auget honorem.

Matrimonium quadruplex.

Quadruplex diſtinguitur matrimoniũ. Primum eſt carnale inter virum & mulierem. Secundum eſt mortale inter Deum & animam. Tertium eſt allegoricum inter Christum & eccleſiam. Quartum anagogicum inter Deum & animam in eccleſia triumphante per coniunctionem gloriæ.

Quibus de cauſis quis poſsit ad vxorem accedere.
1. Cor. 7

Poteſt quis accedere ad vxorẽ ſuam quatuor de cauſis, ſcilicet cauſa prolis, cauſa reddendi debitum, cauſa vitandæ incõtinentiæ. Iſtis tribus cauſis non eſt peccatum. Quarto poteſt fieri cauſa explendæ libidinis, & hoc modo peccatum eſt veniale, vel mortale, ſecundum quòd libido eſt venialis, vel mortalis.

Peccatum in cõiugio quomodo fit.

Fit autem peccatum in coniugali coitu quinque modis. Vnde verſus,

Quinque modis peccat vxore maritus abutens.
Tempore, mente, loco, conditione, modo.

Quot modis fit recõcilia tio.

Nota quòd vxor dimiſſa, propter fornicationem reconciliatur viro multis modis. Vnde verſus,

Vltimo mœchatur, retinet, nec conciliatur.
Abſens proſtituit, ius, fraus reuocant mulierem.

Ornamenta ſponſalia.

Tria ſunt ornamenta ſponſæ, ſcilicet anulus in digito, monile in pectore, corona in capite. Primum ſignificat operis puritatem, qui in manu eſt

opus

opus. Secundum affectus sinceritatem, quia in pectore est affectus. Tertium contemplationis claritatem, quia in capite est perspicacitas intellectus. Multis de causis beata Virgo fuit desponsata viro. Primo, vt designaret ecclesiā desponsatam Christo, quæ similiter est virgo. Secundo, vt Ioseph testis esset integerrimæ castitatis eius. Tertio, vt per Ioseph origo eius ostenderetur, quia per viros genealogia texitur. Quarto, ne infamaretur, si generaret non habens maritum. Quinto, ne velut incontinens damnaretur, quia de tribu erat sacerdotali, & tales cōburebantur, aliæ adulteræ lapidabantur. Sexto, vt virgo virili solatio sustentaretur. Septimo, vt partus diabolo celaretur. Octauo, ne Iudæi Christum tanquam illegitimum iustè persequi viderentur. Nono, ne legi quæ commendat matrimonium, contrariari Dominus videretur. Notandum quòd duodecim sunt impedimenta matrimonij. Vnde versus,

Quare beata virgo Maria desponsata fuerit viro.

Matth. 1

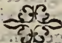
Impedimenta matrimonij.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, ius, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si fortè coire nequibis.
Hæc socianda vetant coniugia, iuncta retardant.

Finis Libri Sexti.

COMPENDII TOTIVS THEOLOGICAE VERITATIS,

LIBER VII.

De vltimis temporibus.

De fine mundi. Cap. I.

Indicij finalis tria antecedētia, duo concomitantia; & duo sequentia.

INALE iudicium quædam sunt antecedentia, quædam concomitantia, quædam sequentia. Antecedentia iudicium tria sunt, scilicet pœna purgatorij, ecclesiæ suffragia, & persecutio Antichristi. Cōcomitantia iudicium duo sunt, scilicet, conflagratio mundi, & resurrectio corporum. Consequentia iudicium duo sunt, scilicet pœna infernalis, & gloria cœlestis. De quibus per ordinem est dicendum.

De purgatorio. Cap. 2.

Ignis purgatorij qualis sit.

Quare animæ affligun tur.

PVrgatorius ignis corporeus est, per quem tantummodo spiritus iustorū qui in hac vita non impleuerunt pœnitentiam, neque satisfactionem condignam, affliguntur. Hi qui sunt in purgatorio, spem habent euasionis, quia sciunt se nō esse in inferno, & tamen propter pœnarum magnitudinem

dinē hoc aliquando non aduertunt. Multę rationes sunt quare oportet esse purgatorium. Prima est, quia secūdū Aug. tria sunt genera hominum. Quidam sunt valde mali, quibus non prosunt ecclesiæ suffragia. Quidam valde boni, quibus non sunt necessaria. Quidam nec valde mali, nec valde boni, qui habent uenialia, & his debetur pęna purgatorij. Secūda est, quia sicut summa bonitas nō patitur, ꝙ bonum remaneat irremuneratum, ita summa iustitia nō patitur ꝙ malum remaneat impunitum. Tertia est, quia diuinæ lucis tanta est dignitas, quòd eam soli mundi oculi cernere possunt. Vnde oportet ꝙ quilibet veniat ad munditiam baptismalem antequam conspectui diuino præsentetur. Quarta est, quia culpa est offensiua diuinæ maiestatis, & damnosa ecclesiæ & deformatiua in nobis imaginis diuinæ. Sed offensa requirit punitionem, damnum requirit satisfactionem, & deformatio expurgationē, propter quod necesse est, quòd peccato pœna vel hic, vel alibi respondeat. Quinta est, quia contraria contrarijs curātur, sed peccatū oritur ex delectatione, unde debet per pœnā deleri. Sexta est, quia nulli debet negligentia suffragari, sed si nō puniretur talis, videretur in futuro cōmodū reportare de negligētia pœnitentiæ dilatæ. Septima est, quia iustū est, vt spiritus, qui contempto summo subiecit se infimo, id est, peccato, subijciatur postea inferioribus, id est, pœnis. Nota quòd animæ postquā fuerint in igne sufficienter purgatæ, statim euolant ad gloriā, & hoc patet multiplici ratione. Primo quia post purgationē nulla remanet ad gloriam dissimilitudo in anima, unde merito illi debet iungi.

In purgatorio est spes. Purgatoriū est, & quare.

Tria genera hominum.

Quibus prosunt ecclesiæ suffragia.

Iustitiæ & misericordiæ Dei rectitudo.

Munditia qualis requiritur ante, quàm quis ad Deū per ueniat.

Pœna debet correspondere culpæ vel hic, uel alibi

Vnde oriatur peccatū

Animæ purgatæ statim euolant ad gloriam, & quare.

Apoc. 3 iungi. Secundo, quia ianua cœli illis semper est aperta, qui nullũ habet obstaculum. Tertio, quia necesse est illos spiritus, in quibus est charitas sursum eleuans, & nihil retardans, sursum eleuari ad gloriam. Quarto, quia cum Deus sit pronior ad miserendum, quàm ad puniendum, merito debet purgatos coniungere gloriæ; quos purgãdos subiecit pœnæ. Quinto, quia non punit Deus bis in idipsum. Vnde cum iste sufficienter satisfecerit in pœnis ignium, non amplius debet puniri in dilatione præmiorũ. Sexto, quia post purgationem non debet talis esse in purgatorio, neque in lymbo, quia non est de numero illorum puerorum, neq; in inferno, quia non est de numero damnatorum, ergo debet esse in cęlo, quia post mortem non sunt alia receptacula animarum. Septimo, quia efficacior est charitas quã iniquitas, sed iniquitas statim ducit ad supplicia, ergo charitas statim ducit ad præmium. Octauo, quia cessante impedimento corpora grauia feruntur deorsum, & leuia sursum & sic malorum spiritus, remoto carnis onere, statim feruntur ad locũ suppliciorum, propter peccati grauitatem, spiritus uerò bonorum, si non sit impedimentum alicuius culpæ, vel pœnæ debitæ, statim feruntur ad locũ præmiorũ.

Spiritus bonorum.

De acerbitate pœnæ purgatorij. Cap. 3.

In purgatorio duplex pœna. IN purgatorio duplex est pœna. Vna est damni, de carentia diuinæ visionis. Alia sensus, de afflictione ignis, & quantum ad vtrunque minima pœna purgatorij maior, est maxima pœna mundi. Istud patet de pœna damni, quia affectus

Quã acerba purgatorij pœna.

quo desideratur summum bonum post hanc uitam ab omnibus sanctis, intensior est, quàm aliquis affectus rei temporalis in ista vita, maximè cum iam tempus habendi aduenerit, ideo carentia eius molestius toleratur. Istud etiam patet de pœna sensus, quia cum dolor non sit essentialiter læsio, sed læsionis sensus, tanto magis dolet anima, quanto magis sentit sensitiuum aliquid. Ideo ab igne in ipsa agente maximè affligitur. Ratio acerbitatis pœnæ purgatorij hæc est. quia cum Deus magis quærat emendam, quàm pœnam, plus ponderat in pœnitentia uirtutem bonæ uoluntatis, quàm pœnam afflictionis. Vnde plus ponderat Deus modicam pœnam uoluntariam in præsenti, quàm multo maiorem non ita uoluntariam in futuro, sicut plus ualet modicum auri, quàm multum plumbi. Vnde oportet vt quod ibi deficit in volũtate, hic suppleatur in acerbitate. De igne qui purgat animas, dupliciter est loquendum, vel quantum ad id, quod mediatè animas affligit, & sic est corporeus, uel quantum ad id quod proximè affligit, & immediatè, sic est incorporeus. Primo modo dicitur ignis uerè, secundo modo similitudinariè, sicut leo verus, & leo pictus. Vtrunque tangit Grego. quando dicit. In eo ardent, dum ardorem vidét. Ille autem ignis corporeus dupliciter potest considerari. Primo ut est instrumentum naturæ, sic agere potest in corpus, & non in animam. Secundo prout est instrumẽtum diuinæ iustitiæ, sic agit in animam, imprimendo illi speciem suam, per quam affligitur, quia violenter illa specie informatur. Sicut.n. anima secundum ordinem naturę

Pœna damni.

Pœna sensus.

Pœna voluntaria acceptior Deo.

Similitudo.

Quid de igne purgatorij sentiendum.

Afflictio intellectualis.

Ignis corporeus qualiter agat in animam.

Vnio animæ ad ignem.

vnitur corpori, vt instituat vitā, sic merito secundū ordinē iustitiæ vnitur igni à quo suscipiat pœnam. *Dæmones an puniant animas.* Nota quòd dæmones non puniunt animas in purgatorio, sed illic eas adducunt, vel etiam assistunt, vt communiter dicitur. *Dæmones in præsenti bonos affligūt, & quare.* Ex permissione tamen Dei dæmones in hac vita quandoque bonos affligunt, sed hæc est ratio, quia in præsenti durat pugna inter dęmonem & hominem, qui dęmon habet in eo potestatem exercitij, sed post hanc vitam non sic. *Ephes. 6* Vnde & aer iste caliginosus *Ephes. 2* est assignatus dæmonibus magis propter tentandi officium quàm propter supplicium. *Locus purgatorij vbi.* De locis pœnalibus vbi sint & quot, require supra li. 4. ca. de descensu Christi ad inferos. Sciendum tamen de loco purgationis quòd dupliciter assignatur: aut secūdum legem communem, & sic est in vno loco in parte inferni circa lymbum patrum. *In locis in quibus animæ peccauerunt purgātur.* Aut secundum dispensationem specialem, & sic purgantur animæ aliquando in diuersis locis in quibus peccauerunt. Hoc autem fit propter aliquam suam reuelationem per suffragia eorum, quibus apparet in illis locis, vel etiam propter aliquam ædificationem viuentium. *Cruciat ignis purgatorij & qualiter.* Ignis autem ille plus, vel minus cruciat, secūdum quòd plus, vel minus de combustili, seu criminali quisque secum tulit. Oportet.n.prius quam facies Dei videatur, (sicut *1. Cor. 3* legimus) ꝙ ligna, fœnum, stipula, id est, maiora, minima, mediocria, & venialia totaliter per cremationem consumantur. *Non est diuersitas ignis agētis.* Prædicta verò pœnæ diuersitas non est ex diuersitate ignis ardentis, seu agentis, sed subiecti patientis, sicut sub eodem *Similitudo.* sole vnus plus æstuat, alter minus, vt dicit Greg. Necesse est autem, vt dicit August. quòd tantum

duret,

duret dolor, quantum hæserat amor. Tãto enim quisque torquebitur diutius, quanto effectus eius venialibus adhærebat fortius.

Quandiu purgantur animæ in purgatorio.

De suffragijs ecclesiæ. Cap. 4.

SIcut pertinet ad diuinæ iustitiæ seueritatem, bonos propter venialia puniri, ita pertinet ad bonitatem diuinæ misericordiæ eosdem per suffragia releuari. Prosunt ergo suffragia defunctis, non ad meritum uitæ æternæ, sed ad solutionem pœnæ & hoc uel ad pęnarum mitigationẽ, vel ad celeriorẽ liberationẽ. Sunt autẽ quatuor modi suffragiorũ generales, ad quos omnes alij reducuntur, scilicet oratio, ieiunium, eleemosyna, & sacramentũ altaris, quorum numerus sic accipitur, quoniã defuncti à pœna absolui possunt duobus modis, scilicet per uiã gratiæ, & per uiã iustitiæ. Per viam gratiæ dupliciter. Primo per intercessionem publicam capitis, quæ est in oblatione sacramenti altaris. Secundo per intercessionem quasi priuatam membrorum, scilicet per orationes iustorum. Similiter per uiam iustitiæ dupliciter: primo per modum redemptionis pœne, scilicet in elemosynarum largitione: secundo per modum solutionis pęnæ, scilicet in ieiuniorum afflictione. Si autem quæritur quãdo incipiat valere defuncto, id quod pro se fieri mandauit, dicendũ quòd opus operans, id est meritũ authoris statim cõsequitur mortuũ de bonis, quę pręcepit pro anima sua fieri. Sed nõ opus operatum, id est fructus ipsius operis, absque quo fiant, quia primum valet ex merito absoluto, sed secundum

Iustitiæ Dei seueritas, misericordiæ immensitas.

Prosunt defunctis ecclesiæ suffragia & qualiter.

Quomodo saluãtur animæ defunctorum.

Greg. 13.4. 13.4.2.c.

Duplici via saluantur.

Via gratiæ, via iustitiæ.

Cito subueniendũ animabus defunctorum.

cundum ex merito conditionali.

Quorum suffragia prosint, & quibus. Cap. 5.

Vt pro sint defunctis requisita, & quae.

Intentio.

An suffragia malorũ posint.

AD hoc quòd valeant suffragia, requiritur aliquid ex parte agẽtis, & aliquid ex parte mortui recipientis. Ex parte agentis requiritur quòd sit in charitate, & quòd intentionem suam dirigat ad illos quibus vult, ut opera sua proficiant. Distinguendum est tamen, quòd suffragia per malum possunt fieri dupliciter. Vel vt per authorẽ, & sic non prosunt nisi forte per accidens, scilicet inquantum per eleemosynas mali hominis excitantur boni, pauperes ad orandum pro defunctis, vel ut per ministrum, & hoc dupliciter; quia, vel facit ea minister publicus Dei & ecclesiæ, sicut quando sacerdos malus celebrat missam, vel agit exequias mortuorum, & talia semper prosunt, quia malitia ministri non nocet operi boni authoris, sicut patet in domino iusto dante eleemosynam per seruum malum. Si vero facit ea, ut minister priuatæ personæ, existentis tamen in charitate, siue defuncti siue alterius, etiam talia prosunt, quia opus illud licet sit mortuũ quo ad ministrum, non tamen quo ad authorem. Si uero malus minister facit aliqua de mandato eius, qui non est in charitate non prosunt. Aliquid etiam exigitur ex parte accipientis ad hoc ut suffragia prosint illi. Primũ est, quòd ipse sit in charitate. Vnde non ualet his, qui sunt in inferno quia sunt à corpore Christi mystico separati, vnde nulla spiritualis influentia peruenit ad eos, sicut nec influentia corporalis valet membris à corpo

Cui sit opus mortuũ uel uiuum.

Quando nõ prodest bonum opus.

Quæ exigãtur ex parte accipientis.

corpore amputatis. Secundum est indigentia, vnde non ualent beatis, qui nõ sunt amplius in uia, sed in termino, nec possunt ad altiora ascendere, sed potius econuerso illorũm suffragia prosunt nobis. Vtrunque autem est in his, qui sunt in purgatorio, scilicet charitas & indigentia. Vnde sicut potest homo satisfacere pro altero uiuente, qui per se non valet, ita potest etiam pro defuncto. Nota quòd suffragia prosunt defunctis, sed magis, aut minus pro diuersitate meritorum in mortuis, vel pro charitate uiuorum, qui magis solicitantur pro aliquibus, quam pro alijs. Illa enim suffragia, quæ specialiter fiunt pro aliquibus plus ualent illis, quam alijs, licet etiam alijs aliquo modo communicentur. Suffragia uero, quæ communiter pro defunctis fiũt, quamuis pro modulo suo omnibus prosint, illis tamen amplius, qui dum essent in via, magis meruerunt, vt sibi prodessent. Quamuis autem (vt dictum est) suffragia non prosint ijs qui sunt in cœlo, nec illis qui sunt in inferno, tamẽ aliquo modo prosunt etiã illis. Vnde nota quòd ualent illis, qui sunt in purgatorio, per modum purgationis, ualẽt saluatis, qui sunt in cœlo, per modum coniunctionis, quia multiplicatio saluandorum augmentat gloriam accidentalem. Valẽt & damnatis in inferno per modum diminutionis, quanto enim plures saluantur per meritum ecclesiæ, tanto pauciores damnabuntur, & ita minor erit pœna per subtractionem consortij illorum: valent etiam impijs facientibus per modum meriti, quia cum pro paruulis defunctis celebrantur missæ mortuorum, hoc non fit propter illorum indigentiam cum sta-

Non prosunt bona facta dãnatis, & quare.

Suffragia ecclesiæ nõ prosunt beatis, & quare.

In purgatorio charitas et indigẽtia

Similitudo.

Quõ prosint suffragia defunctis.

Alij communicant suffragijs, & quõ.

Qui plus meruerunt amplius communicant.

Suffragia ecclesiæ valẽt illis, qui sunt in purgatorio, in inferno, in cœlo, et quõ valẽt & impijs.

Missæ quæ celebrantur

propar uulis ad quid. statim euolent ad gloriam, sed propter gratiarum actionem.

Indulgētiæ p sunt defunctis idirecte

Vtrum indulgentiæ prosint defunctis. Cap. 6.

Thesaurus meritorum in ecclesia. *Matth. 16.* *Ioan. 11* *1. Cor. 9.* *Col. 1.* *Pontificum prouinciali um limitata potestas.* *Alio, et alio mō viuētes et defunctos absoluit pp.* *Non dantur indulgentia ab omnibus.* *Indulgētiæ quid.* *Priuatio nulli communicatur.* *Laici possūt impēdere indulgētiā defunctis, & quomodo.*

PApales indulgentiæ prosunt defunctis in purgatorio, quod patet, quia crux aliquando datur pro duabus, vel tribus uel quatuor, vel decē animabus. In ecclesia enim est thesaurus meritorium tam Christi, quam perfectorum, de quo solus papa, qui habet claues huius thesauri, pro necessitate ecclesiæ potest accipere & dispensare. Alij autē sicut episcopi, non habent in his potestatem generalem, sed limitatam, & non nisi per summi pontificis dispensationē. Dicendum ergo quòd papa proprie non absoluit defunctos à pœna, sed quasi pro eis de cōmuni thesauro ecclesię soluit, sicut aliter creditor liberat debitorem eū, dum à debito absoluit, & aliter amicus debitoris, dum pro eo debitum soluit, sed viuentes vtroque modo absoluit papa. Illi autem quibus datur indulgentia, non possunt eam ulterius dare, neque viuis, neq; defunctis, & hoc duplici ratione. Primo, quia indulgentia non est donum collatiuum gratiæ, sed priuatiuum pœnæ, priuatio cum nihil sit, alijs communicari non potest. Secundo quia dare indulgentiam, autoritatis est & iurisdictionis, quam non habent laici, ex eo quòd indulgentiam ab alijs recipiunt, unde non defunctis impendere indulgentiam per autoritatem, sed solum boni operis sui suffragium per charitatem papa vero potest vtrum utrunque.

De

De aduentu Antichristi. *Cap.* 7.

ANtequam dominus veniat ad iudiciũ, regni Romani fiet destructio. Nam sicut dicit glossa super Apocalypsin, Prius erit discessio ab vtroque imperio, qua completa aderit Antichristi. Hic ex parentum seminibus concipietur, sed post conceptũ descendet spiritus malignus in matris uterũ, cuius uirtute & operatione deinceps puer nascetur, aletur, adolescet, propter quod & filius perditionis uocabitur. Nascetur autem in Babylonia de tribu Dan, sicut dicit glossa super Apocalypsin. Post hoc veniet in Ierusalẽ, & circuncidet se, dicens Iudæis se esse Christum illis promissum, vnde plebs Iudæa specialiter ei adhęrebit, sicut dicit Haymo super Apoc donec Enoc, & Helia prædicantibus, qui ex illis fuerint saluandi, ad Christum reuertantur. Angelus bonus deputabitur primo Antichristo ad custodiã, sed quando ita obstinabitur in peccato, ꝗ dicet se esse Deum, & extollet super omne id, quod dicitur Deus, aut colitur, sicut dicit Apo. tunc primo deseret eũ angelus ex toto, nec habebit eũ postmodum ad protectionem, sed ad accusationem.

2. Thess. 2. *Antichristus vnde.* *Circunciditur Antichristus.* *Apoc. 11.* *Angelus da bitur antichri. in custodem.* *2. Thess. 2.* *Deseret angelus Antichr. & quo. Antichristi merces pessimi.*

De vita Antichristi. *Cap.* 8.

ANtichristus erit luxuriosus, & in concupiscẽtijs fœminarum, ut habetur Dan. 11. In aperto tamen per hypocrisim simulabit sanctitatem, ut facilius decipere possit. Cor suum per superbiam magnificabitur sicut dicitur Dan. 8.

Con-

Contra principem principum consurget, id est, contra Deum. Et vt dicit glossa super Danielem cap. 8. in tantam eleuabitur superbiam, quod leges & ceremonias mutare conabitur, uel cursũ tẽporum. Tantæ quoque præsumptionis erit, quòd non putabit se à Deo puniendum, propter hoc quòd iudicium differtur. Psalm. 10. Auferuntur iudicia tua à facie eius. Erit etiam blasphemus, sicut Apocaly. 12. dicitur. Vnde Daniel. vndecimo, Aduersus Deum deorum loquetur magnifica. Item ad maiorem Dei contumeliam faciet imaginem suam adorari, & omnes suo charactere signari in manu dextera, & frõtibus suis, sicut habetur in Apo. 13. Confitebitur enim se verum filium Dei, & filium hominis: Ita vt in tẽplo Dei sedeat tanquam ipse sit Deus, & se faciet adorari. Iudæi nanque templum quod Romani destruxerunt, reædificabunt. Affirmabit ante se nullum fuisse Christum, sed Antichristos fuisse, ut dicitur in gl. 2. ad Thes. 2. quia sicut in Christo omnis plenitudo diuinitatis habitat, ita & in Antichristo plenitudo omnis iniquitatis, quia in ipso erit caput omnium malorum diabolus.

Præsumptio Antichristi. *Blasphemia Antichristi.* *Apoc. 13.* *Matt. 24.* *2. Thess. 2.* *Col. 2.*

De quatuor modis quibus decipiet. Cap. 9.

Merito cõparatur Antichristus, Genesis. 49. Cerasti, qui est serpens cornutus, quia quatuor cornibus armabitur, scilicet, callida persuasione, miraculorum operatione, donorum largitione, & tormentorum exhibitione. Primus ergo modus subuertendi homines erit callida persuasio. Prædicabit. n. legẽ nouam prauam esse, & legem

Comparatio *Calliditas Antichristi.* *Antichristi peruersitas*

gem

gem Christi pro posse destruet. Prædicatores enim sui discurrent per uniuersas partes mundi. Impedient quoque apostoli Antichristi ne scriptura secundum veritatem exponatur à catholicis doctoribus, vel à fidelibus audiatur, ipsi autē bonos se simulabunt, & tamen mala suadebunt. *2. Tim. 4.* Secundus modus subuertēdi erit per fallacia miracula, quia per artē magicā illa faciet. Vnde gl. super Apoc. 13. Magica arte statuam faciet loqui, & futura prædicere & faciet, sicut dicitur Apocalypsis. 13. ignem de cęlo descendere in terram, Glo. id est, malignum spiritum faciet super eos descendere, vt loquātur uarijs linguis. Spiritus enim malignus descendet in eos in conspectu hominum, sicut spiritus sanctus descendit in Apostolos Christi. Vnde iactabunt se esse meliores Apostolis Christi, qui spiritū acceperūt in cō clauii. Item per artem magicam simulabit se mortuum, & feretur à dæmonibus in aera, quasi ascēdat in cœlum, & sic putabitur ab hominibus resurrexisse, qui prius mortuus putabatur, & tunc mirabuntur populi, & adorabūt eum, atque laudabunt. Ecclesia vero non faciet tunc miracula. De hoc modo decipiendi dicitur Psal. 10. Insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua. Glos. Recte Antichristus comparatur leoni existenti in spelunca, quia in eo uis & dolus operatur. Vis enim per leonem, dolus per speluncam intelligitur. Greg. Pensemus quæ erit humanæ mentis illa tentatio, quando pius martyr corpus tormentis subijciet, & tamen tortor ante eius oculos miracula faciet. Sicut enim Antichristus finget se à mortuis resurgere, ita etiam finget se ad cęlum ascen-

Artemagica mira faciet Antichristus

Maligni spiritus transfiguratio.

2. Cor. 11.

Actor. 2

Simulatio Antichristi.

Modus decipiendi per Antich.

Comparatio

Immanitas tentationis.

ascendere. Apoc. 13. Et plaga mortis eius curata est. Glossa. Arte magica ascendet Antichristus in aera ferentibus eum dæmonibus. Faciet arbores cito florere & arescere, mare turbari, naturas in diuersas figuras mutari, mortuos etiam in cõspectu hominum suscitabit. Tertio decipiet per munera. Ipse nanque Antichristus inueniet thesauros absconditos per quos ad sequendum se inclinabit plurimos. Ditabit enim bonis diuites huius seculi, & tunc eorum falsam felicitatem ad decipiendum alios ostendet. Quarto compellet per minas, & tormenta, quos aliter vincere nõn poterit. Tanta vero, sicut ait dominus, tunc erit tribulatio, ut in errorem ducantur (si fieri potest) etiam electi, & hoc innuitur Apo. 1. ubi dicitur, Pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardenti. Per pedes vltima Christi membra, per caminum vero vehemẽs tribulatio designatur. Exhibebit enim cuncta, quæ in præcedentibus martyribus impleta sunt genera tormentorum, sed in illis regionibus tunc fideles maximè sunt vexandi, & vehementius, vbi Dominus fuit crucifixus. Et dicit Haymo super Apo. Illa tentatio nõ per partes, sed simul totum examinabit mũdum. Soluentur enim dæmones, qui modo ligati sunt, possint nocere quantum uellent. Fideles quoque illo tempore non prædicabunt, quia tanquam ex communicati habebuntur tunc boni. Nihil vendetur eis, nec emetur ab eis, nisi habeant characterem, id est, signum aliquod ad literam, ut adhę rentes sibi cognoscantur, & alij interficiant. Aut nomen bestiæ, id est, confessionem oris, aut numerum nominis eius, id est, multiplicationem ope-

Qualiter Antichri. exaltabitur

Suscitatione fantastica.

Auaritia decipiet.

Quos non poterit, decipiet tormentis.

Matt. 4.

Moraliter.

In Hierusalem sauiòr tribulatio.

Tribulatio totum examinabit mundum.

Apoc. 10.

Bonorũ persecutio.

Apoc. 3.

operum, ut habetur in Apocalypsi. Antichristus autem sicut erit crudelior omnibus persecutoribus, ita sancti tunc temporis fortiores erunt omnibus retro martyribus.

Sancti fortiores.

De sequentibus Antichristum. *Cap.* 10.

PRædictis quatuor modis Antichristus multos ad se attrahet vnde Apo. 12. Cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram. Attrahet autem malos per munera, bonos per tormenta, simplices per prædicatione, & miracula. Qui enim sancti & iusti credebantur, adhærebunt ei pro suæ arbitrio voluntatis. Habebit secum magos, & maleficos, reges quoque, & principes. Vnde Apocal. 13. Vidi de mari bestiā ascendentē, &c. Glo. id est, Antichristū, habentem capita septem, id est, principes uniuersos, & cornua decē, id est, eos qui impugnant decalogum. Nota igitur quòd Antichristus primo ueniet in benignitate, & miraculorum operatione, & tunc à Iudæis suscipietur, qui ei specialiter adhærebunt, ad quorum conuersionem venient Helias & Enoch, & tunc Antichristus in apertam persecutionem consurget.

Quibus modis trahet bonos & malos.

A Iudæis suscipietur Antichr.
Apoc. 11.
Malac. 4.

De Gog & Magog. *Cap.* 11.

DE Gog & Magog dicunt quidam, quòd sunt decem tribus intra montes Caspios clausæ; non ita tamen quin exire possent, si permitterentur, sed non permittūtur à regina Amazonū, sub cuius regno & ditione viuunt. Has dicunt Iudæi

Opiniones diuersæ de Gog & Magog.
Ezec. 38.

Apoc.20. in fine seculi exituras,& venturas in Hierusalem & cum suo Messia ecclesias destructuras. Alij
Exercitus Antichristi. dicunt quòd per Gog & Magog intelligitur exercitus Antichristi, qui in fine seculi veniet ad ex-
Apoc.20. pugnandam ecclesiam. Per Gog enim secundum glo. illi, per quos latenter diabolus persequetur fideles, designatur. Per Magog illi per quos aperte ecclesia opprimetur, vel idem qui tépore An-
Interpretatio. tichristi prius occulte, & postmodum aperte ecclesiam persequentur. Secundum Augustinum, Gog refertur ad gentes, Magog ad diabolum, quia Gog interpretatur occultatio, & Magog deiectio, vel destitutio.

De Helia & Enoch. *Cap.* 12.

Antichristi aduētus duplex. INter occultum aduentum Antichristi, qui est per natiuitatē, & manifestum eius aduentū, qui est per prædicationem & apertā persecutionem, venient Helias & Enoch, & cōuertent (sicut dici-
Hier. 33. tur Malac. vlti.) corda patrū in filios. Glo. ad instructionē præteritorū de fide Saluatoris, in quā tū & ipsi crediderunt, & cor filiorū ad patres eorū. Glos. quia suscipient fidē, quam illi habuerūt. Vnde & Christiani & Iudæi tunc in Christū pari religione consentient. De eorū prædicatione & sancta cōuersatione dicitur Apocalyp. 11. Dabo duobus testibus meis, scilicet Heliæ & Enoch, & prophetabunt, id est, prædicabunt. 1260. id est tri-
Diebus. bus annis, sicut ipse Christus prædicauit, amicti
Matt.4. saccis. Glo. prædicantes pœnitentiam, & exemplum ostendentes. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra. Glos. id est lumen dantes alijs. Tandem

Antichristus occidet eos in Hierusalem,& iacebunt corpora eorum in plateis tribus diebus, & tribus noctibus cum dimidio, quia nullus audebit corpora eorum sepelire propter metum Antichristi.Occisores autem eorum erunt valde læti propter mortem eorum; post dies autem tres & dimidium resurgent, & eorum occisores audient uocem talem, Helias & Enoch ascendite huc,& ascendent in cęlum in nube. Antichristus vero quindecim diebus post mortem illorum regnabit. *Apoc. 11.* *Resurgent Helias, & Enoch.*

De duratione huius persecutionis. Cap. 13.

REgnabit Antichristus,sicut dicit Glo. super Apocalypsim, tribus annis cum dimidio. Vnde Danielis 12. c. iurauit angelus per viuentem in æternum ꝙ in tempus,scilicet, vnius anni & tempora, scilicet duorũ annorũ, & dimidium tẽporis,id est dimij anni. Glo.hoc spatio dicitur duratura desolatio sub Antichristo. Nisi autem (vt dicitur Matthæi 24.)breuiati fuissent dies illi,non fuisset salua omnis caro. Gregorius,Quia enim & superbos nos & infirmos aspicit Deus; dies quos singulariter malos intulit,misericorditer breuiandos dicit. & Glos. super Matth. Hæc tribulatio quanto cæteris grauior, tanto breuitate moderatior. *Duratio persecutionis Anti.* *Dierum abbreuiatio.*

De morte Antichristi. Cap. 14.

POtestate sua Dominus occidet Antichristũ; sicut dicit Glossa super Apocalypsim, siue per se,siue per Michaelẽ.Occidetur aũt in mon- *2. Thes. 2.*

te Oliueti, In papilione, & solio suo, in loco cir-
Dan. 11. ca quē Dominus ascendit in cœlum. Interfecto au
tem Antichristo nō statim veniet Dominus ad iu
dicium secundū Glo. super Danielē concedētur
Dan. 12. quadraginta quinque dies ad refrigeriū sanctorū
& ad conuersionē & penitentiā subuersorū. Quā
tum autem spatium sit inter illos quadraginta
Sicut in diebus Noe. quinque dies, & finem mundi, nemo scit. Ministri
uerò Antichristi post mortem illius gaudebunt,
Matt. 24. ducētes vxores, & dicētes, Licet princeps noster
mortuus sit, habemus tamē potestatem, pacem, &
securitatem, & cum talia dixerint, repentinus eis
1. Thess. 8. superueniet interitus. Iudæi verò tunc conuertē
Hier. 33. tur ad fidem, & sancta ecclesia vsque ad finem pa
Matth. 28. cificata quiescet; quia tunc fraudulentia & sæui-
tia diaboli penitus vbique deficiet.

De conflagratione mundi. Cap. 15.

Psal. 96. IGnis maximus præcedet faciē iudicis, quia vir
Isa. 66. tute diuina nō solū ignis qui est in sphæra sua,
Ignis virtute diuina cōcurret ad mundi conflagrationē. sed etiam omnes ignes, qui in terra & super ter-
rā sunt, cōcurrent ad mundi cōflagrationē. Ignis
autem iste habebit officium quatuor ignium, sci
licet ignis infernalis, reprobos puniēdo, & ignis
Ignis conflagrationis officia quatuor. purgatorij, bonos à venialibus purgando, & ignis
terrestris, vegetabilia & sensibilia consummen-
do, & omnium hominum corpora incinerando,
& ignis elementaris elementa subtiliando, & ad
innouationem disponendo. Per illum igitur
1. Cor. 7. ignem ita facies terræ exuretur, quòd figura hu-
Genes. 7. ius mundi peribit, sicut olim factum fuit per dilu
uium. Et merito primū Dei iudiciū fuit per aquā

 con-

contra ardorem luxuriæ, qui tunc viguit, vltimũ vero iudicium per ignem erit contra torporem charitatis, quæ tunc quasi senescente mundo refrigescet. Illius autem ignis actio erit successiua, habebit enim initium, medium, & finem. Primo nanque iudicis aduentum præueniet, & quasi simul per illum fiet purgatio iustorum, & punitio malorum, & incineratio corporum cum consumptione terræ nascentium sicut dictum est. Quo facto statim erit resurrectio corporum cum aduentu iudicis ad iudicium, & tunc inflammabitur totus mundus per circuitum. Terminato autem iudicio, tota caliditas illius ignis exequetur sententiam iudicis. Inuoluet enim peccatores, & trahet in infernum. Et ita patet quòd ignis ille aduentum iudicis præueniet & præcedet, & comitabitur, & sequetur. Post prædicta fiet mundi innouatio, sed inter purgationem & innouationem multiples est differentia. Primo, quia purgatio erit qualitatum pęnalium detractio, sed innouatio erit pulchrioris formæ inductio. Secundo quia purgatio est elementorum ab impuritate, quam habent ex coniunctione ad puritatem mutatio. Innouatio uerò est cęlorum à statu ueteri in statum nouum commutatio, & hoc per cessationẽ à motu. In cęlis enim propter impermixtionem nulla impuritas est, sed tantum imperfectio motus. Vnde non erit in eis purgatio per ignem, sed à motu cessatio. Ita autem purgabuntur elementa, quòd præcidetur ab igne uis combustibilis, ab aere obscuritas, ab aqua glacialis frigiditas, à terra uerò grauitas & opacitas.

Matth. 24

Ignis actio triplex.

Resurrectio corporum.

Ignis terminatio.

Ignis cõflagratio præcedet, comitabitur, sequetur aduẽtũ iudicis

Mundi innouatio.

Innouatio, & purgatio differunt.

Cœli igne non purgabuntur.

Qualiter elemẽta purgabuntur.

De resurrectione generali. Cap. 16.

Deus omniũ potẽtissimus, et clemẽtissimus, ac iustissimus. DEus sicut est potentissimus in conditione naturarũ, ita est clementissimus in collatione gratiarum, & iustissimus in retributione stipendiorum. Quoniam igitur homo vel meruit vel demeruit in anima simul & corpore, punietur vel premiabitur in utroque. Vnde in eisdé oportet eum resurgere. Ad uocem aũt tubę resurgent mortui sicut dicit Apostolus. Dupliciter aũt intelligitur illa vox, secundũ enim quosdã vox tubę est imperium Christi resurgere imperantis, secũdum alios vox tubæ est manifesta Christi apparitio. Vnde Gregor. Tubam sonare, nihil aliud est, quàm mundo Dei filium iudicem demonstrare. Regursent igitur omnes, nulla in eis existente differentia, quantũ ad ordinem tẽporis, sed magna, quantum ad ordinem dignitatis. Nam mali resurgent deformes & passibiles, in bonis autem natura saluabitur, & vitia detrahentur. Omnes vero tam boni, quàm mali resurgent integri corpore, debita statura secundum ætatem plenitudinis Christi. Resurrectio igitur tria corriget in natura, scilicet defectum, sicut in pueris, & mutilatis siue in diminuta natura membrorum superfluũ, scilicet vnguium, crinium, & huiusmodi, errorem, sicut in monstruositate membrorum. Resurgent quoque corpora eadem natura, quæ prius erãt & eodem numero, ex eodem puluere in quẽ reducta fuerant, ita quòd in quascũque auras vel sinus pulvis ille dispersus fuerit, ad eandem animam redeat, quæ ipsum primitus, ut viueret & cresce-

2. Cor. 5.
Matt. 16.
Cum suis meritis vel demeritis resurget homo.
1. Thess. 4.
1. Cor. 15.
vox tubæ qd
Tuba sonare quid.
Bonorũ & malorũ differẽs resurrectio.
Eph. 4.
Resurrectione corrigentur corpora humana, & quomodo.
Resurgent idem nume.
Luc. 21.
Luc. 12.

cresceret, animauit. Nec solum resurgent corpora quantum ad mēbra principalia, sed etiā saluis capillis, & cæteris mēbris, quæ faciunt ad decorem. Resurgent etiā homines, quātum ad esse, & quantū ad integrū esse, & quantum ad decorem esse, & resurget vnumquodque corpus in optimo suo esse. Et quia duplex est mors, animæ s. per culpam, & corporis, per pœnam, his respondet duplex resurrectio, scilicet animę per gratiā, & corporis, per gloriam. Et sicut in primis parentibus mors culpę intulit mortem pęnæ, ita resurrectio animę per gratiā, causabit resurrectionē corporis per gloriam. In resurrectione concurrent quatuor causæ, scilicet efficiens, ipse Deus; materialis, scilicet pulueres, formalis, scilicet coniunctio corporis, & animæ finalis; scilicet ut recipiat vnusquisque prout gessit, siue bonum, siue malum. Resurgent tunc homines velociter, integraliter, socialiter, æternaliter. Et erit ista resurrectio iusta quantum ad Deum, perfecta quantum ad resurgens, miraculosa quantum ad ipsam resurrectionem.

Luc. 12. *In esse optimo resurgēt* *Rom. 6.* *Hebr. 9.* *Resurrectio duplex.* *Resurrec. causa quadruplex.* *Phil. 3.* *2. Cor. 5.* *Qualiter resurgēt homines.* *Qualis erit resurrectio.*

De iudicio extremo. Cap. 17.

POst resurrectionem statim erit iudicium. Ipsum vero iudicium præcedet trina citatio: Prima fuit per prophetas. Vnde illud Prouerb. 1. Vocaui & renuistis. Secunda per Apostolos, & prædicatores. Lucæ decimoquarto. Misit seruos suos hora cœnæ dicere inuitatis, &c. Tertia erit per ultimam vocem tubæ, & hæc ci-

Iudiciū præcedent tria.

Luc. 21. tatio erit peremptoria. Secundum Richardum triplex est iudicium: Primum est uniforme, hoc est iudicium præsentis ecclesiæ, quæ non iudicat, nisi de sola qualitate retributionum, & in genere tantum, secundum quòd bona bonis, & malis mala redduntur: sed numerum & quantitatem retributionum nescit. Secundum dicitur multiforme, scilicet, quod quilibet experitur in morte accipiendo sententiam de omnibus bonis & malis, quæ gessit, sed non omnia bona vel mala statim recipit, quia recipit in anima tantum, & non in corpore. Tertium dicitur omniforme, id est, ultimum iudicium, quando recipit vnusquisque secundum numerum & quantitatem siue bona, siue mala in corpore, & in anima. Vltimum iudicium est horribile ex omni parte, quia supra erit iudex austerus, & iratus, subtus patens infernus, intus conscientia remordens, extra mundus ardens, à dextris peccata accusantia, à sinistris dæmonia terrentia, contra illos boni angeli in infernum propellentes, & omnes sancti iudicis sententiam approbantes, & omnes mali cum bonis peccata damnatorum cognoscentes. De qualitate autem iudicij nota quòd erit horribile. Lucæ. 21. Virtutes cœlorum mouebuntur. Intolerabile. Iob. 14. Quis mihi tribuat, ut in inferno protegas me, &c. Ineuitabile. Apo. 2. ad Corinth. 5. Omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi. Inopinabile, quia dies Domini sicut fur nocte ita veniet. Inexorabile. Prouerb. 6. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. Erubescibile. Apostol. Roman. 6. Quem

Iudicium triplex. *Ecclesia iudicat, & qd.* *Matt. 12.* *Iudicium in morte quale.* *Indicium extremum.* *Matt. 13.* *Matt. 19.* *Quale erit iudicium extremum.* *1. Thes. 5.*

fructũ hab. tunc in illis in quibus nunc erub. Prædicta uerò erubescentia erit in duobus. Primo in ueniendo ad iudiciũ, quia mali cum habeant corpora ponderosa, oportet eos illuc portari ab angelis, sicut Abacuc portatus fuit ad lacũ leonum in Babylonem. Secundo in stando coram iudice, quia peccata eorũ omnibus erunt manifesta. Vnde illud Naum 3. Reuelabo pudenda tua in facie tua, &c. Locus iudicij erit in ualle Iosaphat, & hoc multiplici ratione. Primò, quia locum iudicij oportet esse communem, sed Hierusalem, & terra adiacens uidetur esse cõmunis, cùm sit quasi medius nostræ habitationis locus. Secundo, quia debet esse publicus, sed locus prædictus est famosissimus propter opera nostræ redemptionis quę ibidem gesta sunt. Tertio competit locus ille ratione negotij, quia tractandum est ibi opus misericordiæ & iustitiæ. Mons Oliueti, qui est apud illam uallem, designat misericordiam. Iosaphat autem, quod interpretatur iudicium, designat iustitiam.

Iudicij erubescentia. *Portabuntur ab angelis mali.* *Dan. 14* *Quo in loco celebrãdum est iudicium* *Ioel. 3*

De iudicantibus. Cap. 18.

NOn solum secundum potestatem diuinam, sed etiam in forma humana Christus iudicabit, quia in iurisdictione ordinaria iudicabit, ut Deus, cum tota Trinitate, sed in iurisdictione delegata iudicabit, ut homo. Vnde nota, quòd quinque sunt modi iudicandi. Primus modus est primæ authoritatis, quo iudicabit tota Trinitas. Secundus modus est secundæ authoritatis, quo iudicabit Christus, ut homo. Tertius est accesso-

Matth. 25 *Qua iurisdictione iudicabit Christus.* *Modi iudicãdi.* *Matth. 29*

riæ dignitatis, quo iudicabunt Apoſtoli & viri perfecti, qui cum iudice eminentius reſidebunt, uel iudicabunt, tanquam melius ſcientes leges, & conſuetudines regni Dei, quibus implendis & ſciendis operam dederunt. Quartus eſt approba tionis, quo iudicabunt omnes ſancti, & etiam angeli. Quintus modus iudicandi eſt culpam iudicandorũ manifeſtare, ſic et mali iudicabunt. In iudicando Chriſtus habebit duos actus oppoſitos, unũ paſſiuè, & alium actiuè. Primus uerò eſt infirmitatis, & alius poteſtatis. In primo enim aduẽtu Chriſtus uenit ad iudiciũ paſſiuè, in ſecundo ueniet ad iudiciũ actiuè. In primo veniet ĩ forma ĩfirma, in ſecũdo apparebit in forma glorioſa. Hinc eſt quòd Chriſtum in iudicio uidebunt iuſti tam in natura diuinitatis quàm humanitatis, à malis autem nullo modo uideri poterit in forma diuinitatis, & hoc duplici ratione. Primo propter defectum diſpoſitionis in ipſo uidente, quia natura ſine gratia non ſufficit ad Dei viſionem. Secundo propter demeritum delectationis, quæ eſt in uiſione diuinitatis, quia uidere Deum, ſecundum Ioannem, uita æterna eſt, quæ non poteſt communicari reprobis. Ex prædictis patet, ꝙ Chriſtus apparebit blãdus iuſtis, & terribilis iniuſtis, ſicut dicit Greg. Quod figuratum eſt in columna nubis in die, & ignis in nocte. Videbunt mali humanitatem Chriſti, ut timeant, & non diuinitatem, ne gaudeant. Boni autem utranque Chriſti naturam uidebunt. Stigmata quoque Chriſtus monſtrabit, & inſignia paſſionis ſuæ, ſcilicet crucem, clauos, &c. Sedebit quoque Chriſtus ſupra in eminẽtiori loco cum ſanctis, mali verò ſubtus

tus

Matth. 12
1. Cor. 6
Actus Chriſti iudicantis qui.
Luc. 21
Matth. 24
Phil. 2
Mali videbunt Chriſtũ iudicem, ſed in qua forma.
Viſio Dei delectabilis.
Ioan. 17
Vita æterna reprobis non communicatur.
Exod. 13
Ioan. 19
Iac. 12
Luc. 24
Ioan. 20
Matth. 24
Matth. 25

tus in terra, quã dilexerunt. Et merito tunc Christus iudicium exercebit, tum quia uerè scit merita singulorum, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ Dei absconditi; tum quia non est reus de aliquo illorum, de quibus iudicabit. Non enim fecit peccatum, nec inuentus est dolus in ore eius, & hæc duo præcipuè decent iudicem.

Quare iudicabit Christus. Col. 2 Heb. 7 Ioan. 8 Isa. 53 1. Pet. 2

De iudicandis. *Cap.* 19.

ORdines quatuor erunt in iudicio. Quidam enim iudicabuntur, & damnabuntur, ut quorum merita damnabilia permixta sunt aliquibus bonis, sicut illorum, qui habuerunt fidẽ sine operibus. Quidam iudicabuntur & saluabuntur, ut quorum merita bona permixta sunt aliquibus uenialibus malis. Quidã non iudicabuntur, & damnabuntur, ut quorũ mala merita omnino impermixta sunt bonis, ut qui caruerunt fundamento fidei. Quidam uerò non iudicabuntur, sed iudicabunt & saluabuntur, ut quorum merita bona impermixta sunt malis; sicut perfectorum pauperum Christi, de quibus Matt. 19. Vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, &c. De prædictis quatuor ordinibus nota, quòd omnes homines iudicabuntur iudicio retributionis, sed non iudicio disceptationis. Infideles enim, quia non fuerunt ciues ciuitatis Dei, tanquam hostes sine ulla meritorum discussione, & audentia punientur. Iusti uerò non iudicabuntur, ut eorum merita denouo discutiantur, an bona uel mala sint, sed ut bonorum præminentia omnibus manifestetur, & ut contra malos appareat iusta sententia damnatio-

Ioan. 3 Matth. 25 Gregor. 26. lib. moral.

Omnes iudicabuntur, et non omnes & quomodo.

Sententiæ ferendæ in iudicio.

Pro bonis sētentia optimæ.
Matth.25

nationis. Duæ ſententiæ ferentur in iudicio, vna pro bonis, alia contra malos. Sententia pro bonis continet ſeptem clauſulas. Prima eſt amabilis vocatio: ibi. Venite. Secunda, diuina benedictio: ibi, benedicti. Tertia, paterna dilectio: ibi, patris mei. Quarta eſt, remunerationis retributio: ibi, percipite. Quinta eſt regni aſſignatio: ibi, regnū. Sexta eſt, gloriæ præparatio: ibi, quod vobis paratum eſt. Septima eſt, æterna prædeſtinatio: ibi, ab origine mundi. Item ſententia contra malos continet in ipſa ſex clauſulas. Primo, à Deo ſeparationē, cū dicitur, Ite. Secundo, maledictionem: ibi, maledicti. Tertio, incarcerationem, per hanc præpoſitionem, in deſignatā. Quarto, pœnæ acerbitatem: ibi, ignem. Quinto liberationis deſperationem: ibi, æternum. Sextò dæmonū aſſociationem: ibi, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius.

Cōtra malos ſententia peſſima continens ſex clauſulas.

De innouatione mundi. Cap. 20.

Mundi innouatio quādo.
Elementa purgabuntur.
Mundi innouatio quid & quare.
Propter peccatum hominis elementa infecta.
Matth.16

TErminatio iudicio ſtatim erit innouatio mūdi, quæ non complebitur quandiu peccator eſt in mundo, id eſt, quouſque detrudatur in infernum. Sicut enim ille maximus ignis elementa purgabit, cum habeat uirtutem expulſiuam formæ extrinſecæ, ſic mundum innouabit, cum habeat uirtutem ſubtiliatiuam. Mundum autē innouari, id eſt, pulchriorem formam accipere debere, oſtenditur multiplici ratione. Primo, quia ſicut dignum fuit, quod elementa purgarentur pro eo quod infecta erant, propter peccatum hominis, ita dignum eſt ut mundus innouetur, propter glorificationem hominis. Secundo, vt creaturæ

remu-

remunerentur pro labore, quo homini seruierũt. Tertio, ut totus mundus prout est possibile, conformetur homini glorificato. Quarto, quia mundus factus est, ut homo per speculum creaturæ Deum cognoscat, quem in sua natura uidere non potuit. Vnde in futuro oportet speculum meliorari, & purgari, ut in pulchritudine creaturarum amplius refulgeat species creatoris: hoc autem non erit ad necessitatem quasi Deus aliter uideri non possit, sicut modo, sed ad iocunditatem, ut scilicet delectationi uisionis intellectualis addatur delectatio uisionis sensualis. Orbes autẽ cœlestes & sydera propter impermixtionem nulla indigebunt purgatione sicut elementa sed tantummodo motus cessatione & ideo innouabuntur, sed non purgabuntur. Innouatio autem in illis duo requirit, scilicet motus cessationem, & claritatem splendoris ampliorem, quãdo stabit sol in oriente, & luna in occidẽte, vbi creati sunt. Huius dicti hæc est ratio: quia corpora superiora facta sunt ad usum hominis dupliciter. Vno modo propter necessitatem corporis s. statũ generationis, & corruptionis, & ideo cessante illo cessabit motus. Alio modo propter delectationem in pulchritudine creaturæ, & propter cognitionẽ Dei in illis, ideo lux illorũ non cessabit, sed magis augebitur. Circa elemẽta autem nota, quòd terra erit sicut crystallus, & cõplanabitur. Aer erit clarior, nec habebit impressiones, quas modo habet, quia non erunt nubes, neque uenti, neque pluuiæ, neque ros, neq; nix, neq; tonitrua, neq; fulgura. Ignis etiam & aqua fient puriores, & manebunt, non solum secundum substantiam, sed

1. Cor. 13 *Rom. 1* *1. Timot. 6* *1 Ioan. 4* *Ioan. 1*

Sydera purgatione non indigebunt. tamen innouabuntur, et quomodo.

Quæ requirantur ad eorum innouationem.

Sol in oriente, & luna in occidente stabunt.

Quæ ad usum hominis facta, et quare.

Isa. 30 *1. Cor. 15* *Isa. 40*

Impreßionũ cessatio.

Matth. 24 *Luc. 21*

Hebr. 1
Psal. 101
Cæli peribũt & remanebunt & quo modo.

sed etiam secundum suas qualitates, quas habebunt quantum ad habitum, sed non quantum ad usum, quia cum in his duobus elementis magis vigeãt qualitates actiuæ, scilicet frigiditas in aqua, & caliditas in igne, magis sunt generationis & corruptionis principiũ, & talis effectus illorum non erit amplius, & propter hoc dicuntur interire. Vel ideo secundum aliquos dicuntur hæc duo elementa interire, quia dominus tunc intercidet in illis, teste Basil. super Psal. 28. Vox Domini intercidentis flammam ignis, ita quòd calidũ ustiuum & frigidum glaciale tendent inferius, perspicuum autem in aqua, & lux in igne manebunt, quia de omnibus elementis ignobile tendet deorsum, sicut grossum, & terrenum, & opacum, ac tenebrosum, & huiusmodi. Patet ergo quòd cœlum & terra transibunt quantum ad formam, sed non quantum ad substantiam. Patet etiam ex prædictis terminari transmutationes elementorum, & generationes animalium, & plantarum, quia causæ illorum cessabunt, & propter ista dicuntur elementa interire, non quantum ad substantiam, sed quantum ad actionem & passionem. Corpora uerò cœlestia habita quiete, & lumine clariori, dicuntur renouari. Veruntamen illa, quæ sicut dictum est, intereunt in homine, saluabuntur, qui similitudinem habet cum omni genere creaturę, & propter hæc in hominis innouatione & glorificatione possunt dici omnia renouari.

Quæ deorsum tẽdent, & sursum manebunt.
cælum et terra trãsibũt, & quomodo
Luc. 21
Animalia et plantæ cessabunt.
1. Cor. 15
Isa. 30

De pœnis inferni, Cap. 21.

Proprietates diuinæ.

Sicut patet diuina potentia in creando, sapientia in gubernando, clementia in remunerando,

do, reparãdo, sic patebit diuina iustitia in puniendo. Dignũ est. n. ut nõ remaneat dedecus culpæ sine decore iustitiæ. Licet aũt peccatum sit transitorium, tamen erit pœna perpetua, multiplici ratione. Prima, quia homo peccauit in suo æterno, ideo punietur in æterno Dei. Secunda, quia materia ignis infernalis est æterna, sic & peccati macula, ideo & pœna. Tertia, quia peccatum est contra illum, qui est infinitus, unde & pœna debet ei esse infinita, non quidem acerbitate, sed duratione. Quarta, quia homo per peccatum perimit in se bonum, quod posset esse æternum bonum, & & ideo merito perpetuũ incurrit malum. Quinta, quia mala uoluntas reproborum æterna est, uellent enim in peccato (si possent) perpetuo delectari, & ideo perpetuo debent puniri. Sexta, quia in infinitum errat rationalis, cum præponit finitum infinito in iudicando, similiter concupiscibilis in appetendo, & irascibilis in adhærendo, vnde & merito pœna erit infinita. Septima, quia damnatus de peccato perpetrato, nunquam habebit veram pœnitentiam, ideo Deus nũquam mutabit punitionis illius sententiã. Octaua, quia peccatum à uita perpetua separat, scilicet à Deo, ideo mortem perpetuam peccator incurrit. Post rationes inducam exempla de eadem materia. Videmus enim quòd emptio momẽtanea dat ius possidendi perpetuum. Item vulneratio momentanea dat mortem perpetuam. Item casus in foueam temporalis est, detentio perpetua. Item crimen læsæ maiestatis temporale est seruitus perpetua. Itẽ plaga temporalis est liuor perpetuus. Quoniam in peccato est delectatio cum contem-

patent, & quomodo.
Decor iustitiæ.
Peccatũ trãsitorium pœna æterna punietur, & quare.
Ignis inferni æternus.
Matth. 25.
Qua infinitate sit pœna.
Bonum quomodo potest esse æternũ.
Voluntas reproborũ qualis.
Nunquã verè pœnitent damnati.
Sap. 5
Peccatum à vita perpetua separat.
Coloss. 3
Ioan. 14
Similitudo.
Emptio.
Vulneratio.

ptu

Apoc.20. in fine seculi exituras,& venturas in Hierusalem & cum suo Messia ecclesias destructuras. Alij dicunt quòd per Gog & Magog intelligitur exercitus Antichristi, qui in fine seculi veniet ad expugnandam ecclesiam. Per Gog enim secundum glo. illi, per quos latenter diabolus persequetur fideles, designatur. Per Magog illi per quos aperte ecclesia opprimetur, vel idem qui tépore Antichristi prius occulte, & postmodum aperte ecclesiam persequentur. Secundum Augustinum, Gog refertur ad gentes, Magog ad diabolum, quia Gog interpretatur occultatio, & Magog deiectio, vel destitutio.

Exercitus Antichristi.

Apoc.20.

Interpretatio.

De Helia & Enoch. *Cap.* 12.

Antichristi aduẽtus duplex.

INter occultum aduentum Antichristi, qui est per natiuitaté,& manifestum eius aduentũ, qui est per prædicationem & apertã persecutionem, venient Helias & Enoch, & conuertent (sicut dicitur Malac. vlti.) corda patrũ in filios. Glo. ad instructioné præteritorũ de fide Saluatoris, in quã tũ & ipsi crediderunt,& cor filiorũ ad patres eorũ. Glos. quia suscipient fidé, quam illi habuerũt. Vnde & Christiani & Iudæi tunc in Christũ pari religione consentient. De eorũ prædicatione & sancta cõuersatione dicitur, Apocalyp. 11. Dabo duobus testibus meis, scilicet Heliæ & Enoch, & prophetabunt, id est, prædicabunt. 1260. id est tribus annis, sicut ipse Christus prædicauit, amicti saccis. Glo. prædicantes pœnitentiam, & exemplum ostendentes. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra. Glos. id est lumen dantes alijs. Tandem

Hier.33.

Diebus.

Matt.4.

Antichri-

Antichristus occidet eos in Hierusalem,& iacebunt corpora eorum in plateis tribus diebus, & tribus noctibus cum dimidio, quia nullus audebit corpora eorum sepelire propter metum Antichristi. Occisores autem eorum erunt valde læti propter mortem eorum; post dies autem tres & dimidium resurgent, & eorum occisores audient uocem talem, Helias & Enoch ascendite huc,& ascendent in cęlum in nube. Antichristus vero quindecim diebus post mortem illorum regnabit.

Apoc. 11.

Resurgent Helias, & Enoch.

De duratione huius persecutionis, Cap. 13.

Regnabit Antichristus, sicut dicit Glo. super Apocalypsim, tribus annis cum dimidio. Vnde Danielis 12. c. iurauit angelus per viuentem in æternum ꝙ in tempus, scilicet, vnius anni & tempora, scilicet duorũ annorũ, & dimidium tẽporis, id est dimij anni. Glo. hoc spatio dicitur duratura desolatio sub Antichristo. Nisi autem (vt dicitur Matthæi 24.) breuiati fuissent dies illi, non fuisset salua omnis caro. Gregorius, Quia enim & superbos nos & infirmos aspicit Deus; dies quos singulariter malos intulit, misericorditer breuiandos dicit. & Glos. super Matth. Hæc tribulatio quanto cæteris grauior, tanto breuitate moderatior.

Duratio persecutionis Anti.

Dierum abbreuiatio.

De morte Antichristi. Cap. 14.

Potestate sua Dominus occidet Antichristũ; sicut dicit Glossa super Apocalypsim, siue per se, siue per Michaelẽ. Occidetur aũt in mon-

2. The. 2.

te Oliueti, in papillione, & solio suo, in loco circa quẽ Dominus ascendit in cęlum. Interfecto autem Antichristo nõ statim veniet Dominus ad iudicium secundũ Glo. super Danielẽ concedẽtur quadraginta quinque dies ad refrigeriũ sanctorũ & ad conuersionẽ & penitentiã subuersorũ. Quãtum autem spatium sit inter illos quadraginta quinque dies, & finem mundi, nemo scit. Ministri uerò Antichristi post mortem illius gaudebunt, ducẽtes vxores, & dicẽtes, Licet princeps noster mortuus sit, habemus tamẽ potestatem, pacem, & securitatem, & cum talia dixerint, repentinus eis superueniet interitus. Iudæi verò tunc conuertẽtur ad fidem, & sancta ecclesia vsque ad finem pacificata quiescet, quia tunc fraudulentia & sæuitia diaboli penitus vbique deficiet.

Dan. 11. *Dan. 12.* *Sicut in diebus Noe. Matt. 24.* *1. Thess. 8.* *Hier. 33.* *Matth. 28.*

De conflagratione mundi. Cap. 15.

IGnis maximus præcedet faciẽ iudicis, quia virtute diuina nõ solũ ignis qui est in sphæra sua, sed etiam omnes ignes, qui in terra & super terrã sunt, cõcurrent ad mundi cõflagrationẽ. Ignis autem iste habebit officium quatuor ignium, scilicet ignis infernalis, reprobos puniẽdo, & ignis purgatorij, bonos à venialibus purgando, & ignis terrestris, vegetabilia & sensibilia consummendo, & omnium hominum corpora incinerando, & ignis elementaris elementa subtiliando, & ad innouationem disponendo. Per illum igitur ignem ita facies terræ exuretur, quòd figura huius mundi peribit, sicut olim factum fuit per diluuium. Et merito primũ Dei iudiciũ fuit per aquã

Psal. 96. *Isa. 66.* *Ignis virtute diuina cõcurret ad mundi conflagrationẽ.* *Ignis conflagrationis officia quatuor.* *1. Cor. 7.* *Genes. 7.*

 con-

contra ardorem luxuriæ, qui tunc viguit, vltimũ vero iudicium per ignem erit contra torporem charitatis, quæ tunc quasi senescente mundo refrigescet. Istius autem ignis actio erit successiua, habebit enim initium, medium, & finem. Primo nanque iudicis aduentum præueniet, & quasi simul per illum fiet purgatio iustorum, & punitio malorum, & incineratio corporum cum consumptione terræ nascentium sicut dictum est. Quo facto statim erit resurrectio corporum cum aduentu iudicis ad iudicium, & tunc inflammabitur totus mundus per circuitum. Terminato autem iudicio, tota caliditas illius ignis exequetur sententiam iudicis. Inuoluet enim peccatores, & trahet in infernum. Et ita patet quòd ignis ille aduentum iudicis præueniet & præcedet, & comitabitur, & sequetur. Post prædicta fiet mundi innouatio, sed inter purgationem & innouationem multiples est differentia. Primo, quia purgatio erit qualitatum penalium detractio, sed innouatio erit pulchrioris formæ inductio. Secundo quia purgatio est elementorum ab impuritate, quam habent ex coniunctione ad puritatem mutatio. Innouatio uerò est celorum à statu ueteri in statum nouum commutatio, & hoc per cessationẽ à motu. In celis enim propter impermixtionem nulla impuritas est, sed tantum imperfectio motus. Vnde non erit in eis purgatio per ignem, sed à motu cessatio. Ita autem purgabuntur elementa, quòd præcidetur ab igne uis combustibilis, ab aere obscuritas, ab aqua glacialis frigiditas, à terra uero grauitas & opacitas.

Matth. 24
Ignis actio triplex.
Resurrectio corporum.
Ignis terminatio.
Ignis cōflagratio præcedet, comitabitur, sequetur adventũ iudicis
Mundi innouatio.
Innouatio, & purgatio differunt.
Cæli igne non purgabuntur.
Qualiter elementa purgabuntur.
Luc. 12.

De resurrectione generali. Cap. 16.

Deus omniũ potẽtissimus, et clemẽtissimus ac iustissimus. — 2. Cor. 5. — Matt. 16. — *Cum suis meritis vel demeritis resurget homo.* — 1. Thess. 4. — 1. Cor. 15. — *vox tubæ qd* — *Tuba sonare quid.* — *Bonorũ & malorũ differẽs resurrectio.* — Eph. 4. — *Resurrectione corrigentur corpora humana, & quomodo.* — *Resurgent idem numero.* — Luc. 21. — Luc. 12.

DEus sicut est potentissimus in conditione naturarũ, ita est clementissimus in collatione gratiarum, & iustissimus in retributione stipendiorum. Quoniam igitur homo vel meruit vel demeruit in anima simul & corpore, punietur vel premiabitur in utroque. Vnde in eisdẽ oportet eum resurgere. Ad uocem aũt tubę resurgent mortui sicut dicit Apostolus. Dupliciter aũt intelligitur illa vox, secundũ enim quosdã vox tubę est imperium Christi resurgere imperantis, secũdum alios vox tubæ est manifesta Christi apparitio. Vnde Gregor. Tubam sonare, nihil aliud est, quàm mundo Dei filium iudicem demonstrare. Regursent igitur omnes, nulla in eis existente differentia, quantũ ad ordinem tẽporis, sed magna, quantum ad ordinem dignitatis. Nam mali resurgent deformes & passibiles, in bonis autem natura saluabitur, & vitia detrahentur. Omnes vero tam boni, quàm mali resurgent integri corpore, debita statura secundum ætatem pleuitudinis Christi. Resurrectio igitur tria corriget in natura, scilicet defectum, sicut in pueris, & mutilatis siue in diminuta natura membrorum superfluũ, scilicet vnguium, crinium, & huiusmodi, errorem, sicut in monstruositate membrorum. Resurgent quoque corpora eadem natura, quæ prius erãt & eodem numero, ex eodem puluere in quẽ reducta fuerant, ita quòd in quascũque auras vel sinus pulvis ille dispersus fuerit, ad eandem animam redeat, quæ ipsum primitus, ut viueret & cresce-

crescceret, animauit. Nec solum resurgent corpora quantum ad mébra principalia, sed etiã saluis capillis, & cæteris mébris, quæ faciunt ad decorem. Resurgent etiã homines, quãtum ad esse, & quantũ ad integrũ esse, & quantum ad decorem esse, & resurget vnumquodque corpus in optimo suo esse. Et quia duplex est mors, animæ. s. per culpam, & corporis, per pœnam; his respondet duplex resurrectio, scilicet animę per gratiã, & corporis, per gloriam. Et sicut in primis parentibus mors culpę intulit mortem pęnæ, ita resurrectio animę per gratiã, causabit resurrectioné corporis per gloriam. In resurrectione concurrent quatuor causæ, scilicet efficiens, ipse Deus; materialis, scilicet pulueres, formalis, scilicet coniunctio corporis, & animæ finalis, scilicet ut recipiat vnusquisque prout gessit, siue bonum, siue malum. Resurgent tunc homines velociter, integraliter, socialiter, æternaliter. Et erit ista resurrectio iusta quantum ad Deum, perfecta quantum ad resurgens, miraculosa quantum ad ipsam resurrectionem.

Luc. 12. *In esse optimo resurgẽt* *Rom. 6.* *Hebr. 9.* *Resurrectio duplex.* *Resurrec. causa quadruplex.* *Phil. 3.* *2. Cor. 5.* *Qualiter resurgẽt homines.* *Qualis erit resurrectio.*

De iudicio extremo. Cap. 17.

POst resurrectionem statim erit iudicium. Ipsum vero iudicium præcedet trina citatio: Prima fuit per prophetas. Vnde illud Prouerb. 1. Vocaui & renuistis. Secunda per Apostolos, & prædicatores. Lucæ. decimoquarto. Misit seruos suos hora cœnæ dicere inuitatis, &c. Tertia erit per ultimam vocem tubæ, & hæc ci-

Iudiciũ præcedent tria.

tatio erit peremptoria. Secundum Richardum triplex est iudicium: Primum est uniforme, hoc est iudicium præsentis ecclesiæ, quæ non iudicat, nisi de sola qualitate retributionum, & in genere tantum, secundum quòd bona bonis, & malis mala redduntur: sed numerum & quantitatem retributionum nescit. Secundum dicitur multiforme, scilicet, quod quilibet experitur in morte accipiendo sententiam de omnibus bonis & malis, quæ gessit, sed non omnia bona vel mala statim recipit, quia recipit in anima tantum, & non in corpore. Tertium dicitur omniforme, id est, ultimum iudicium, quando recipit vnusquisque secundum numerum & quantitatem siue bona, siue mala in corpore, & in anima. Vltimum iudicium est horribile ex omni parte, quia supra erit iudex austerus, & iratus, subtus patens infernus, intus conscientia remordens, extra mundus ardens, à dextris peccata accusantia, à sinistris dæmonia terrentia, contra illos boni angeli in infernum propellentes, & omnes sancti iudicis sententiam approbantes, & omnes mali cum bonis peccata damnatorum cognoscentes. De qualitate autem iudicij nota quòd erit horribile. Lucæ. 21. Virtutes cœlorum mouebuntur. Intolerabile. Iob, 14. Quis mihi tribuat, ut in inferno protegas me, &c. Ineuitabile. Apo. 2. ad Corinth. 5. Omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi. Inopinabile, quia dies Domini sicut fur nocte ita veniet. Inexorabile. Prouerb. 6. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. Erubescibile. Apostol. Roman. 6. Quem

Iudicium triplex.

Ecclesia iudicat, & qd

Matt. 12.

Iudicium in morte quale

Iudicium extremum.

Matt. 13.

Matt. 19.

Quale erit iudicium extremum.

1. Thes. 5.

fructū hab. tunc in illis in quibus nunc erub. Præ-dicta uerò erubescentia erit in duobus. Primo in ueniendo ad iudiciū, quia mali cum habeant corpora ponderosa, oportet eos illuc portari ab angelis, sicut Abacuc portatus fuit ad lacū leonum in Babylonem. Secundo in stando coram iudice, quia peccata eorū omnibus erunt manifesta. Vnde illud Naum 3. Reuelabo pudenda tua in facie tua, &c. Locus indicij erit in ualle Iosaphat, & hoc multiplici ratione. Primò, quia locum iudicij oportet esse communem, sed Hierusalem, & terra adiacens uidetur esse cōmunis, cùm sit quasi medius nostræ habitationis locus. Secundo, quia debet esse publicus, sed locus prædictus est famosissimus propter opera nostræ redemptionis quę ibidem gesta sunt. Tertio competit locus ille ratione negotij, quia tractandum est ibi opus misericordiæ & iustitiæ. Mons Oliueti, qui est apud illam uallem, designat misericordiam. Iosaphat autem, quod interpretatur iudicium, designat iustitiam.

Iudicij erubescentia.

Portabuntur ab angemali.

Dan. 14

Quo in loco celebrādum est iudicium

Ioel. 3

De iudicantibus. Cap. 18.

NOn solum secundum potestatem diuinam, sed etiam in forma humana Christus iudicabit, quia in iurisdictione ordinaria iudicabit, ut Deus, cùm tota Trinitate, sed in iurisdictione delegata iudicabit, ut homo. Vnde nota, quòd quinque sunt modi iudicandi. Primus modus est primæ authoritatis, quo iudicabit tota Trinitas. Secundus modus est secundæ authoritatis, quo iudicabit Christus, ut homo. Tertius est accesso-

Matth. 25

Qua iurisdictione iudicabit Christus.

Modi indicādi.

Matth. 29

riæ dignitatis, quo iudicabunt Apostoli & viri perfecti, qui cum iudice eminentius residebunt, uel iudicabunt, tanquam melius scientes leges, & consuetudines regni Dei, quibus implendis & sciendis operam dederunt. Quartus est approbationis, quo iudicabunt omnes sancti, & etiam angeli. Quintus modus iudicandi est culpam iudicandorũ manifestare, sic ẽt mali iudicabunt. In iudicando Christus habebit duos actus oppositos, unũ passiuè, & alium actiuè. Primus uerò est infirmitatis, & alius potestatis. In primo enim aduẽtu Christus uenit ad iudiciũ passiuè, in secundo uenit ad iudiciũ actiuè. In primo veniet ĩ forma ĩfirma, in secũdo apparebit in forma gloriosa. Hinc est quòd Christum in iudicio uidebunt iusti tam in natura diuinitatis quàm humanitatis, à malis autem nullo modo uideri poterit in forma diuinitatis, & hoc duplici ratione. Primo propter defectum dispositionis in ipso uidente, quia natura sine gratia non sufficit ad Dei visionem. Secundo propter demeritum delectationis, quæ est in uisione diuinitatis, quia uidere Deum, secundum Ioannem, uita æterna est, quæ non potest communicari reprobis. Ex prædictis patet, ꝙ Christus apparebit blãdus iustis, & terribilis iniũstis, sicut dicit Greg. Quod figuratum est in columna nubis in die, & ignis in nocte. Videbunt mali humanitatem Christi, ut timeant, & non diuinitatem, ne gaudeant. Boni autem utranque Christi naturam uidebunt. Stigmata quoque Christus monstrabit, & insignia passionis suæ, scilicet crucem, clauos, &c. Sedebit quoque Christus supra in eminẽtiori loco cum sanctis, mali verò subtus

tus

Matth. 12
1. Cor. 6
Actus Christi iudicantis qui.
Luc. 21
Matth. 24
Phil. 2
Mali videbunt Christũ iudicem, sed in qua forma.
Visio Dei delectabilis.
Ioan. 17
Vita æterna reprobis non communicatur.
Exod. 13
Ioan. 19
Iac. 12
Luc. 24
Ioan. 20
Matth. 24
Matth. 25

tus in terra, quã dilexerunt. Et merito tunc Christus iudicium exercebit, tum quia uerè scit merita singulorum, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ Dei absconditi; tum quia non est reus de aliquo illorum, de quibus iudicabit. Non enim fecit peccatum, nec inuentus est dolus in ore eius, & hæc duo præcipuè decent iudicem.

Quare iudicabit Christus. *Col. 2* *Heb. 7* *Ioan. 8* *Isa. 53* *1. Pet. 2*

De iudicandis. *Cap.* 19.

ORdines quatuor erunt in iudicio. Quidam enim iudicabuntur, & damnabuntur, ut quorum merita damnabilia permixta sunt aliquibus bonis, sicut illorum, qui habuerunt fidẽ sine operibus. Quidam iudicabuntur & saluabuntur, ut quorum merita bona permixta sunt aliquibus venialibus malis. Quidã non iudicabuntur, & damnabuntur, ut quorũ mala merita omnino impermixta sunt bonis, ut qui caruerunt fundamento fidei. Quidam uerò non iudicabuntur, sed iudicabunt & saluabuntur, ut quorum merita bona impermixta sunt malis; sicut perfectorum pauperum Christi, de quibus Matt. 19. Vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, &c. De prædictis quatuor ordinibus nota, quòd omnes homines iudicabuntur iudicio retributionis, sed non iudicio disceptationis. Infideles enim, quia non fuerunt ciues ciuitatis Dei, tanquam hostes sine ulla meritorum discussione, & audentia punientur. Iusti uerò non iudicabuntur, ut eorum merita de nouo discutiantur, an bona uel mala sint, sed ut bonorum præminentia omnibus manifestetur: & ut contra malos appareat iusta sententia damnatio-

Ioan. 3 *Matth. 25* *Gregor. 26. lib. moral.*

Omnes iudicabuntur, et non omnes & quomodo.

Sentētiæ ferendæ in iudicio.

nationis. Duæ sententiæ ferentur in iudicio, vna pro bonis, alia contra malos. Sententia pro bonis continet septem clausulas. Prima est amabilis vocatio: ibi, Venite. Secunda, diuina benedictio: ibi, benedicti. Tertia, paterna dilectio: ibi, patris mei. Quarta est, remunerationis retributio: ibi, percipite. Quinta est regni assignatio: ibi, regnũ. Sexta est, gloriæ præparatio: ibi, quod vobis paratum est. Septima est, æterna prædestinatio: ibi, ab origine mundi. Item sententia contra malos continet in ipsa sex clausulas. Primo, a Deo separatione, cũ dicitur, Ite. Secundo, maledictionem: ibi, maledicti. Tertio, incarcerationem, per hanc præpositionem, in designatã. Quarto, pœnæ acerbitatem: ibi, ignem. Quinto liberationis desperationem: ibi, æternum. Sexto dæmonũ associationem: ibi, qui paratus est diabolo, & angelis eius.

Pro bonis sententia optimæ. *Matth. 25* *Cõtra malos sententia pessima continens seu clausulas.*

De innouatione mundi. Cap. 20.

Terminatio iudicio statim erit innouatio mũdi, quæ non complebitur quandiu peccator est in mundo, id est, quousque detrudatur in infernum. Sicut enim ille maximus ignis elementa purgabit, cum habeat uirtutem expulsiuam formæ extrinsecæ, sic mundum innouabit, cum habeat uirtutem subtiliatiuam. Mundum autẽ innouari, id est, pulchriorem formam accipere debere, ostenditur multiplici ratione. Primo, quia sicut dignum fuit, quod elementa purgarentur pro eo quod infecta erant, propter peccatum hominis, ita dignum est ut mundus innouetur, propter glorificationem hominis. Secundo, vt creaturæ remu-

Mundi innouatio quãdo. *Elementa purgabuntur.* *Mundi innouatio quid & quare.* *Propter peccatum hominis elementa infecta.* *Matth. 16*

remunerentur pro labore, quo homini seruierűt. Tertio, ut totus mundus prout est possibile, conformetur homini glorificato. Quarto, quia mundus factus est, ut homo per speculum creaturæ Deum cognoscat, quem in sua natura uidere non potuit. Vnde in futuro oportet speculum meliorari, & purgari, ut in pulchritudine creaturarum amplius refulgeat species creatoris: hoc autem non erit ad necessitatem quasi Deus aliter uideri non possit, sicut modo, sed ad iocunditatem, ut scilicet delectationi uisionis intellectualis addatur delectatio uisionis sensualis. Orbes auté cœlestes & sydera propter impermixtionem nulla indigebunt purgatione sicut elementa sed tantummodo motus cessatione & ideo innouabuntur, sed non purgabuntur. Innouatio autem in illis duo requirit, scilicet motus cessationem, & claritatem splendoris ampliorem, quãdo stabit sol in oriente, & luna in occidéte, ubi creati sunt. Huius dicti hæc est ratio: quia corpora superiora facta sunt ad usum hominis dupliciter. Vno modo propter necessitatem corporis. s. statũ generationis, & corruptionis, & ideo cessante illo cessabit motus. Alio modo propter delectationem in pulchritudine creaturæ, & propter cognitioné Dei in illis, ideo lux illorũ non cessabit, sed magis augebitur. Circa eleméta autem nota, quòd terra erit sicut crystallus, & cõplanabitur. Aer erit clarior, nec habebit impressiones, quas modo habet, quia non erunt nubes, neque uenti, neque pluuiæ, neque ros, neq; nix, neq; tonitrua, neq; fulgura. Ignis etiam & aqua fient puriores, & manebunt, non solum secundum substantiam,

1. Cor. 13. Rom. 1. 1. Timot. 6 1 Ioan. 4 Ioan. 1

Sydera purgatione non indigebunt. tamen innouabuntur, et quomodo.

Quæ requirantur ad eorum innouationem.

Sol in oriente, & luna in occidente stabunt.

Quæ ad usum hominis facta, et quare.

Isa. 30 1. Cor. 15 Isa. 40

Impreßionũ cessatio.

Matth. 24 Luc. 21

do,reparãdo,sic patebit diuina iustitia in puniendo. Dignũ est.n.ut nõ remaneat dedecus culpę sine decore iustitię. Licet aũt peccatum sit transitorium,tamen erit pœna perpetua,multiplici ratione. Prima, quia homo peccauit in suo æterno, ideo punietur in æterno Dei. Secunda, quia materia ignis infernalis est æterna,sic & peccati macula,ideo & pœna. Tertia,quia peccatum est contra illum,qui est infinitus, unde & pœna debet ei esse infinita, non quidem acerbitate,sed duratione. Quarta,quia homo per peccatum perimit in se bonum, quod posset esse æternum bonum, & & ideo merito perpetuũ incurrit malum. Quinta, quia mala uoluntas reproborum æterna est, uellent enim in peccato (si possent)perpetuo delectari, & ideo perpetuo debent puniri. Sexta, quia in infinitum errat rationalis,cum præponit finitum infinito in iudicando, similiter concupiscibilis in appetendo, & irascibilis in adhærendo, vnde & merito pœna erit infinita. Septima, quia damnatus de peccato perpetrato, nunquam habebit veram pœnitentiam,ideo Deus nũquam mutabit punitionis illius sententiã. Octaua,quia peccatum à uita perpetua separat,scilicet à Deo, ideo mortem perpetuam peccator incurrit. Post rationes inducam exempla de eadem materia. Videmus enim quòd emptio momẽtanea dat ius possidendi perpetuum. Item vulneratio momentanea dat mortem perpetuam. Item casus in foueam temporalis est, detentio perpetua. Item crimen læsæ maiestatis temporale est seruitus perpetua. Itẽ plaga temporalis est liuor perpetuus. Quoniam in peccato est delectatio cum contemptu

patent, & quomodo.
Decor iustitiæ.
Peccatũ transitorium pæna æterna punietur,& quare.
Ignis inferni æternus.
Matth. 25.
Qua infinitate sit pœna.
Bonum quo modo potest esse æternũ.
Voluntas reproborũ qualis.
Nunquã verè pænitent damnati.
Sap. 5
Peccatum à vita perpetua separat.
Colos. 3
Ioan. 14
Similitudo.
Emptio.
Vulneratio.

ptu

ptu Dei, merito præcipitatur peccator in locum infimum & despectum, & maximè à statu gloriæ Dei elongatum, scilicet in infernum, ubi à despectis rebus puniatur, scilicet à fecibus corporum mundanorum, quia in innouatione mundi quicquid est ignobile in mundo, ad locum pœnarum defluet, & ibi horrorem carceris multiplicabis. Et iterum secundum Basilium Deus facta mundi purgatione diuidet, à calore splendorem, & totum calorem mittet ad regionem damnatorum, ut amplius crucientur, & totum splendorem ad regionem beatorum, ut amplius iucundentur.

Horror carceris.

Iob 20

De diuersitate pœnarum. Cap. 22.

Diuersitas secundū quid.

CVm in damnatis sit diuersitas peccatorum, erit & diuersitas penarum. Vnde cum in peccato sit auersio à creatore, & cōuersio ad bonum commutabile, & deordinato uoluntatis contra dictamen rationis merito pœna uariabitur propter ista. Vnde propter auersionom erit carentia uisionis diuinæ, sed propter conuersionē erit pœna materialis incendij, propter deordinationem autem rationis & uoluntatis erit pœna vniuersalis, quæ consistit in afflictione uaria, acerba, & æterna. Ignis autem internalis non omnes æqualiter cruciabit, sed ab eodem igne alij plus, alij minus torquebuntur, secundū q plus aut minus peccauerunt, sicut ab eodem igne aliter uritur palea, & aliter lignum. Quanuis autem ignis ille sit corporeus, nec possit agere in spiritnm, ipsum calefaciendo: agit tamen in ipsum, ut instrumētum diuinæ iustitiæ, ipsum lædendo, & ille dolor est

Varietas pœnarum.

Inæqualitas cruciationis.

Similitudo.

Ignis corporeus agit in spiritum, & quomodo.

maxi-

maximus, tum propter potentiam diuinæ manus ipsum ignem mouentis, tum propter sensibilitatem patientis, tum propter immediationem coniunctionis. Infernus est locus tenebrosus, cum sit locus iustitiæ. Lumen autem cum sit delectabile, tamen ingerit tristitiam per accidens, scilicet inquantum ostendit aliquid triste. Vnde in inferno est aliquid obscuri luminis, quo damnati uidere possint unde doleant, & non unde lætetur. Reprobi uident usq; ad diem iudicij gloriam beatorum in uniuersali, non in particulari, quia uident eos in magna gloria, sed non in quali. De huiusmodi autem uisione non lętantur, sed tristantur, tũ propter inuidiam alienæ fœlicitatis, tum propter carentiam propriæ beatitudinis. Post iustum, & ultimum uerò iudiciũ hoc eis subtrahetur in pœnam eorum, cum uidebũt etiam hoc aspectu indignos se reputari. In dãnatis erit fletus spiritualis. s. dolor interior, & non fletus corporalis, qui est cum resolutione lachrymarum, quia cessante motu cęli, nulla iam erit generatio uel corruptio, tñ erũt ibi illa, quæ non sunt corporaliter inspicienda. s. cõprehensio cerebri, & formatio faciei, & huiusmodi. Vermis autem, quem dominus in Isa. comminatur, nequaquam materialis est, quia nullum animal præter hominẽ remanebit. Erit autem ibi uermis cõscientiæ, rodens animã, & non corpus. In summo loco sola est lætitia. In loco infimo sola est tristitia. In medio, hoc est, in mundo hæc sunt modo permixta. Post diẽ iudicij tria tantum modo loca erunt habitata, s. cœlum, infernus, & lymbus. Quot sint loca pœnarum require in li. 4. de descensu Christi ad inferos. Octo genera

Luc. 16
Dolor maximus in ĩferno & quare
Iob. 10
Lumen ignis ĩfernalis tristabile, & quare.
Gloriã beatorum reprobi qualiter videant.
Luc. 16
De visione beatorũ tristantur, & quare.
Fletus in damnatis.
Matth. 13
Vermis qd.
Isa. ultimo.
Diuersitas secundum locorum diuersitates.
Loca habitata post iudicium quæ.

Genera pœnarum quot. *Similitudo.* pœnarũ in legibus esse scripsit Tull. scilicet damnum, uincula, uerba, talionem, ignominiam, exilium mortem seruitutem. Hæc omnia possunt pœnis infernalibus adaptari. Primum patet, quia *Dãnati amiserunt Deũ.* damnati amiserunt Deum, & omnia bona tam gratiæ, quàm gloriæ, non solum in re, sed etiam in spe. Isa. 13. Non remanebit testa, ut hauriatur parum aquæ de fouea, scilicet diuinæ misericordiæ, aut deportetur igniculus de incendio, scilicet charitatis, quia secundum Iere. 8. cap. finita est æstas, consummata est messis. De secun- *Matth. 22* do, Ligatis manibus & pedibus, &c. De tertio. Prouerb. 19. Mallei percutientes impiorum corporibus. Istud autem non intelligitur de malleis materialibus, sed de diuersitate pœnarũ quibus impij malleantur. De quarto, Aposto. 18. Quantum glorificauit se, & in delitijs fuit, &c. *Corpus cum ab anima resumetur quale erit.* De quinto, Isa. 13. Facies combustæ vultus eorum. Imò tam ignominiosum erit corpus peccatoris, quòd anima resumens ipsum stupebit, quando tam terribile illud uidebit, & uellet habere tale sicut fuit, quando dimidium comestum fuit, à vermibus. De sexto, Matth. 22. Proijcite eum in tenebras &c. De septimo, Gregor. Ibi mors semper uiuit, & hæc (sicut dicitur Apocal.) erit mors secunda. De octauo. Tren. 1. Princeps pro- *Dãnati sub tributo & quomodo.* uinciarum facta est sub tributo. Nota, quòd damnati sub tributo pœnarum semper seruient, & tamen nunquam persoluent. Ex prædictis collige, quòd erit ibi calor ignis, stridor rigoris, te- *Luc. 16* *Matth. 13* *Isa. vltimo.* nebræ, fumus, lachrymæ, mœrores, aspectus dæmonum, clamor improperij, ariditas, sitis, fœtor sulphuris, uermis conscientiæ, uincula, car-

cer, timor, dolor, pudor, inuidia, rancor, carentia uisionis diuinæ, ablatio spei omnis salutis. Ipsum etiam esse quod omnis creatura appetit, erit eis pœna: quia quærent mortem naturalem, & non inuenient. Ibi erit (sicut ait Diony.) proterua phantasia, demens concupiscentia, & furor irascibilis.

Esse erit damnatis pœnale.

Apoc. 9

De gloria sanctorum. Cap. 23.

VNumquodque tanto perfectius est, quanto magis coniungitur essendi principio. Homo autem qui perfectum esse expectat, duplicem habet finem ultimum. Vnum extrinsecum, qui est beatitudo creata, quæ nos in patria beatificabit mortaliter. Alium habet finem intrinsecum, qui est beatitudo increata, quæ nos beatificauit affectiuè, scilicet ipsum Deum. Prima scilicet beatitudo creata, est tanquam finis in quo speratur. Secunda uerò. s. increata tãquam finis in quo quiescitur. Alio modo iudicabant philosophi de beatitudine, sed male. Dicebant enim Stoici beatitudinem in uirtute animi consistere, Peripatetici uerò in cognitione ueritatis, Epicurei autem in uoluptate. Nos autem dicimus duplicem esse beatitudinem, sicut dictum est. Deus enim remunerat suos secundum merita. Apost. 1. ad Cor. 3. Vnusquisque propria mercedem accipiet, &c. Propter merita. Ioann. 1. Gratiam pro gratia. Matth. 20. Ite & uos in uineam meam, &c. Supra merita, unde illud Luc. 6. Mensuram bonam & confertam, & coagit. &c.

Finis hominis duplex.

Finis in quo speratur.

Finis in quo quiescitur.

Ioan. 17

Quid de beatitudine sentiant philosophi.

De dotibus in communi. Cap. 24.

Dos quid. DOs in patria est illud quod immediate animam Deo coniungit, vt est uisio, dilectio, & & comprehensio. Sunt enim dona quędam patriæ, sicut est sapientia & intellectus, quæ licet Deo animam coniungant, nõ tamen sine habitu medio, & propter hoc nõ dicuntur dotes, sed animæ præmiationes. Dotes enim non appellantur dona quælibet, quæ datur animæ in introductione sui in gloriam, sed dona præcipua, per quæ ad actum uitæ gloriosæ disponitur, sicut & in præsenti non appellatur propriè dos quodcunque donum datum sponsæ in sua traductione, sed donum præcipuum de quo sustentari debeat. Dotes sunt duplices. Quędam enim sunt à parte animę, quibus Deo, tanquam principio vitæ suæ, sine habitu medio coniungitur, & per quas introducitur in amplexus sponsi sui indissolubiles, & fruitionẽ eiusdem. Quædã uero dotes sunt ex parte corporis, quibus ipsum corpus subijcitur aĩæ suæ, tanq̃ principio uitæ suæ, ne per ipsum aĩa ab actu gloriæ retardetur. Notandũ aũt ꝙ dotes animæ sunt de præmio substantiali, dotes autem corporis de præmio accidentali. Christus dotes non habet, quia sponsus est, sed anima sponsa, & est dos possessio sponsæ, quæ usum eius habebit post mortem uiri. Similiter nec angeli dicuntur habere dotes, quia cũ in nuptijs sit consensus animorum & unio corporum, secundum non est in angelis, licet principium habeant. Vnde angeli non possunt dici sponsæ, ut homo: ergo nec dotes pro-

Dona patriæ.

Apoc. 6

Dotes duplices.

Essentiale præmium et accidentale.

Ioan. 3.

Christus dotes nõ habet & quare.

Angeli dotes nõ habẽt & quare.

priè habebunt. Sponsis carnalibus dantur tria, scilicet dos, donatio propter nuptias & parapherna. Dos autem est, donatio facta sponsæ ex parte patris, & hoc ad usum sponsi propter onera matrimonij, sed ad possessionem sponsæ. In diuinis autem Deus pater dat sponsæ dotem ad possidendum sponsum Christum ad gloriam & honorem & non ad usum, quia bonorum nostrorum non eget. Donatio autem propter nuptias est, quæ à sponso datur sponsæ, & hoc erit in futuro gaudiũ quod habebit anima in visione Christi hominis. Paraphetna sunt, quod habet sponsa præter dotem, sicut sunt munera, quæ ei dantur ab amicis, & huiusmodi. Istud erit in patria per gaudium, quod habebit anima de societate beatorum, & de congratulatione fœlicitatis eorum.

Sponsis carnalibus dãtur tria.

Matth. 9

Donatio spõsi.

De dotibus animæ in generali. Cap. 25.

DOtes animæ sunt tres, scilicet cognitio, dilectio, & inhæsio, siue tentio, quæ à quibusdã appellatur comprehensio, à quibusdam uerò fruitio. Harum dotium numerus multipliciter accipitur: primo ex parte uirtutum theologicarum, quia cognitio succedit fidei, dilectio uerò charitati, cõprehensio autẽ spei. Accipitur alio modo ex parte potentiarum animæ. Cognitio autem potest appropriari intelligentiæ, dilectio uoluntati, comprehensio memoriæ. Approprianturét à quibusdam alijs tribus potentijs, scilicet rationali, concupiscibili, & irascibili. Sensitiua non possunt intelligi, quia Deus non est obiectum potentiæ sensitiuæ, sed intellectiuæ. Possunt etiam

Animæ dotes quot.

Dotes quomodo accipiuntur.

Dotes quibus appropriantur.

Triū personarum in diuinis appropriationes. prædictæ dotes accipi secundum tria, quæ tribus personis approprianturr, ita ut comprehensio respiciat patris potentiam, cognitio filij sapientiam, & dilectio bonitatem Spiritus sancti. Circa istas dotes nota, quòd cognitio rei uisæ in se ponit presentiam, comprehensio ponit rei contingentiam, dilectio ponit amantis ad rem amatam colligantiam.

De dotibus animæ in speciali. Cap. 26.

Isa. 53 PRima dos animæ est cognitio, quia diuina essentia videbitur tota ab omnibus sed non totaliter prout est infinita. Videbitur tamen diuina essentia lympidius ab uno, quàm ab alio, & iste *Defectus.* defectus erit ex parte uidentis, non uisi: quia *Beatitudo ī quibus consistit.* idem erit uisum. Beatitudo autem consistit in perfecta operatione potentiæ altissimæ, scilicet intellectiuæ, & circa obiectum altissimum, scili- *Obiectū simplicis.* cet Deum. Ex parte igitur obiecti, cum sit unum simplicissimum, nulla potest esse diuersitas, sed *Potentia quanto perfectior, tanto operabilior.* ex parte potentiæ. Nam inquantum una potentia magis erit perfecta lumine gloriæ, quàm altera, tanto perfectius operabitur circa unum & idem subiectum, siue obiectum, sicut idem sol diuersimodè à diuersis aspicitur, uel eadem litera *Similitudo.* à diuersis legentibus, secundum quod oculus est magis uel minus dispositus. Tribus modis co- *Quod est, quomodo cognoscitur.* gnoscitur aliquid secundum quod est, uel sicut est, uel quid est. ¶Primo modo cognoscitur Deus *Ab oībus cognoscitur Deus, et qūo* in uia etiam à malis. Secundo modo uidebitur in patria à bonis. Vnde primæ Ioan. 3. Similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est, id

est,

est, suam maiestatem, & claritatem, & bonitatem. *Aug.* Tertio modo nec à bonis uidebitur, nec à malis, nec in uia, nec in patria, quia finitum nunquam capiet infinitum. Videbimus tamen Deum in se, *Deum quomodo videbimus.* & Deum in nobis, & nos in Deo, & Deũ in creaturis, & creaturã in Deo. Cognoscere aũt Deum in sua essentia, est uisio meridiana, cognoscere uerò creaturas in uerbo, est uisio matutinã, *Genes. 1* sed cognoscere creaturas in se, hoc est, in proprio genere, appellatur visio uespertina. Videbit enim vnusquisq; cogitationes alterius, prout vult ipse cogitans manifestare. Vnde Greg. Vniuscuiusq; mentẽ ab alterius oculis corpulentia non abscondet. Videbunt itaq; iusti Deum, ut gaudeant, uidebũt *Quid videbunt iusti.* gloriã sanctorũ, ut congaudeant: videbunt quoq; pœnas reproborum, ut de euasione periculorum gratias agant. Ad sciẽdum aũt qualiter Deus sine medio uideatur, nota quod triplex est medium. s. differens, obnubilans, & disponens. *Medium triplex.* Sine medio igitur differente videbitur Deus, quia Dei uisio non *Sine quo medio videbitur Deus.* est per distantiam, sed per præsentiam, cum ipse sit essentialiter ubique. Videbitur etiam sine medio obnubilante, quia tolletur speculum, & ęnigma, quę ambo sunt in uia. Cum enim uisus noster *2. Cor. 13* in præsenti nõ possit propter debilitatem in tãm excellentem lucem figi, necesse est habere medium, scilicet speculum creaturæ. Quia uerò infinita est distantia inter speculum, & rem uisam, propter hoc obscurè relucet ibi similitudo, unde videbimus in ænigmate, id est, obscurè. Videbitur quoq; sine medio similarij, quia Deus cognoscetur in seipso, & non per aliquam abstractam similitudinem, alias creatura esse terminus, & Deus *Cognoscetur Deus, & quomodo.*

non esset uerè finis omnium. Nō autem uidebitur Deus sine medio disponente, quod est gratia, & gloria. Oportet enim proportionem esse inter uidentem & uisum: hæc autem dispositio erit ex parte uidentis, & non rei uisæ. Sciendum autem quòd multiplex est medium: Primū est medium peccati. Isa. 59. Peccata uestra diuiserunt inter uos & Deum uestrum istud est medium impiorū.

Medium impiorum. Secundum est medium creaturæ. Apostol. ad Roma. 1. Inuisibilia Dei à creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, intelle. &c. hoc est medium philo-

Mediū philosophorum sophorum. Tertium est medium figuræ. Apostolus 1. Corin. 10. Omnia in figura contingebant

Medium prophetarum. illis, hoc est medium prophetarum & patriarcharum. Quartum est medium scripturæ. Psal. 118.

Medium theologorum Declaratio sermonum tuorum illu. & intel. dat. par. hoc est medium theologorum. Quintum est

Medium fidelium. medium fidei. Apocaly. 2. Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi, &c. hoc est medium fide-

Secūda dos. Virtus quid. lium, quo tanquā in ænigmate uident Deum. Secunda dos animæ est dilectio, sed inter dilectionem & uirtutem differentia est duplex, una est secundū habitū, quia uirtus est propriè illud, quod

Dos quid et quomodo. transit de statu gratiæ ad statum gloriæ. Dos autem est id, quòd supra meritum datur in inductione sponsæ. Alia est differētia ut penes obiectum.

Obiectum Deus. quia licet obiectum utrobique erit Deus, non tamen secūdum ꝙ Deus, sed erit obiectum uirtutis in quantum est summa bonitas, obiectum autem

Fides et spes euacuabuntur & quomodo. 1. Cor. 13 dotis in quantum unibilis in unum spiritum. Nota quòd fides & spes secūdum rem euacuabuntur in patria, charitas verò neque secundūm rem, neque secundum actum eius euacuabitur, sed solum

secun-

secundum modum, quia imperfectio eius tolletur. Dicit autem Augu. quòd fidei succedit spes, quam videbimus, spei verò succedit beatitudo, ad quam peruenturi sumus, sed charitati nihil succedet, sed potius augebitur. Tertia dos animę est comprehensio, quæ est tentio uisi & amati, vel tentio veri & boni & præmij, & istud verum est, prout comprehendere sumitur pro attingere, & non pro circumplecti diuinam immensitatem.

Charitas.
Successio.
Tertia dos.

De dotibus corporis in generali. cap. 27.

VNaquæque pars perfectius habet esse in suo toto, quàm in se. Vnde sicut anima nunc à corpore corruptibili separata perfectius habet esse, quam ei coniuncta, sic in futuro reconiũcta corpori incorruptibili perfectius esse habebit, quam modò separata, maximè cũ nõ impediatur tunc à corpore, sicut modò, quin potius de glorificatione corporis habebit tunc gaudium spirituale. Dotes corporis sunt quatuor, quarum numerus sic habetur. Nam ad hoc quòd corpus perfectè subiectum sit animæ, nec impediat eam in operibus glorię, quatuor requiruntur, quorũ duo pertinent ad sensum, alia duo pertinent ad motum. Quo ad sensum duo requiruntur, Vnum, vt sit facile receptibile specierum sensibilium, ad quod disponit claritas. Alterum, ut non sit receptibile passionum ignobilium, ad quod disponit impassibilitas. Quoad motũ etiã duo requiruntur. Vnũ est, ut per contrariã dispositionẽ non resistat suo motori, ad qđ disponit agilitas. Aliud, ut corpora per quæ mouetur, nõ resistant ei, ad quod

Perfectio in toto & non in parte & quomodo.
Corporis dotes quot.
Requisita ad perfectionem vnionis animæ & corporis
Claritas.
Impassibilitas.
Agilitas.
Subtilitas.

In homine compositio quadruplex

quod disponit subtilitas. Alia differentia talis est, quia in homine quadruplex est compositio: Prima est qualitatum contrarium, hæc compositio tunc erit perfecta, quando qualitates ita æquabuntur, ut nulla sit pugna vnius contra aliam, & hoc faciet impassibilitas. Secunda est compositio materiæ cum forma, hæc autem compositio tūc erit pfecta, quādo materia vincetur à forma, penes hanc perfectionem sumitur subtilitas. Tertia est compositio corporis organizati cum anima, perfectio istius compositionis est, quòd omnia organa sine impedimento sint mobilia ab anima, penes hanc perfectionem sumitur agilitas. Quarta compositio est corporis cum spiritibus lucidis, quibus mouetur corpus ab anima, & huic perfectioni secundum perfectum statum respondet claritas.

Compositio nūperfectio

Consonātia dotium cū elementis.

Tertio sumitur prædictarum dotiū numerus secundum proprietates, quæ sunt in elementis. Nam penes aquæ transparentiam sumitur claritas, penes terræ soliditatem sumitur impassibilitas, penes tenuitatem ignis sumitur subtilitas, penes mobilitatem aeris sumitur agilitas. Quarto sumuntur istæ dotes, secundum quatuor defectus, quos habet corpus humanum à quatuor elementis de quibus componitur. Habet enim corpus humanum ab igne caliditatē, & inde nigredinem, à terra grossitiem, ab aere passibilitatem, ab aqua frigiditatem, & inde tarditatē. Sed ista tolluntur per quatuor dotes corporis, quas Christus assumpsit ante passionem suam, sicut dicit Hugo de sancto Victore. Claritatem in transfiguratione: Agilitatem, quando ambulauit supra mare: Subtilitatem in natiuitate, quia salua virgina-

Defectus quatuor qualitatum tollentur.

Matt. 16.

Marc. 6.

Luc. 2.

Luc. 22.

ginali integritate matris natus fuit. Impassibilitatem in cęna quando corpus suum discipulis suis manducandum dedit, quod intelligendum est secundum actum, non secundum habitum, quia aliter derogaretur diuinis miraculis.

Luc. 4.

Corpus impossibile datum Apostolis in cœna māducādū quomodo.

De dotibus corporis in speciali. Cap. 28.

PRima dos corporis est claritas. Sed nota ꝙ aliquid dicitur clarum dupliciter, aut quia peruium sicut dicitur uitrum clarū, aut quia lucidum, sicut dicitur stella clara. Corpus autem glorificatum erit & peruium, & lucidum, vnde vtroque modo erunt corpora clara. Duo enim sunt, quæ nunc causant obscuritatem in humano corpore. Vnum est materię impuritas, alterum luminis paucitas. Tunc verò tolletur vtrunque, scilicet illa impura densitas, & obscuritas, quæ ex modicitate luminis est, & ideo erunt corpora clarissima. Nota quòd corpora glorificata septies tunc erūt clariora, quam Sol sit modo, sicut dominus ait Matt. 13. Quia iusti fulgebūnt sicut Sol. Sed teste Isa. 30. cap. Erit lux Lunæ sicut lux Solis, & lux Solis septēpliciter sicut lex septē dierū. Sciendum quoque quòd corpora sanctorum non erūt æqualiter clara, quia melior anima habebit corpus lucidius. Vnde licet corpus Christi supra modum excedat claritatem aliorum, tamen in comparatione sanctorum, potest claritas eius assimilari claritati Solis, secundum illud Malac. 4. Vobis timentibus nomen meum orietur Sol iustitiæ, id est, Christus, Claritas sanctorum potest respectu Christi comparari claritati stellarum. Vnde

Dotes corporis quot.

Claritas clarum quomodo dicitur.

Obscuritas vnde.

Matt. 13.

Claritas solis & lunæ

Non æqualis corporū beatorum claritas.

Plus, vel minus fulgebunt corpora sanct. de Apostol. Corinth. 15. Stella differt à stella in claritate, hoc est, quod sancti plus vel minus lucent secundum differentiam meritorum. *Claritas puerorū vnde.* Claritas uero puerorum, qui post baptismum moriūtur ante, quàm veniant ad annos discretionis, comparari potest lumini Lunæ, quia sicut Luna non habet lumen à se, sed à Sole, ita isti non *Pueri habebunt gloriā & vnde.* habent gloriam ex merito proprio, sed ex merito Christi. Baptismus enim ex passione Christi habet efficaciā. *Secūda dos Impaßibilitas vnde resultat.* Secunda dos corporis est impassibilitas, quæ resultat ex virtute animæ corpus suum potenter cōtinentis, ita ut à nullo exteriore agēte valeat immutari. Præterea quamuis corpora *Aequalitas cōtrariorū.* sanctorum sint composita ex contrarijs, illa tamen contrarietas erit ad omnimodam æqualitatem, & concordiam redacta. Dixerunt quidam, ꝙ impassibilitas sanctorū corporū resultabit ex natura quinti corporis, id est, quintę essentię. Sed hoc non est verum, quia nihil de quinto corpore venit in compositionem materialem corporum *Impaßibilitatum differentiæ.* inferiorum. Differentia est inter impassibilitatē sanctorum, & Adæ in statu innocentiæ, & puerorum, quia impassibilitas sanctorum erit non pos- *Sancti quo impaßibiles* se pati. Impassibilitas Adæ fuit posse non pati. Impassibilitas puerorum in lymbo erit nihil pati, & hoc non est ex potentia resistendi læsioni extrinsecæ, quam non habebunt, sed ex ordinatione diuinæ misericordiæ, quæ non permittit aliquid eis adhiberi per quod possint lædi. Ex *Puerorum conditio.* quo patet, quod si tales pueri ponerentur ad ignem post resurrectionem, læderentur ab eo, *Corporūglorificatorum* nisi obstaret diuina misericordia. Secus est de corporibus glorificatis, quæ etiam si poneren-

tur in inferno, non sentirent aliquam læsionem. Subtilitas est tertia dos, quæ aufert grossitiem corporis causatam ex materialitate elementi, & compositione elementalium qualitatum. Nota ergo, quòd duplex est subtilitas: Vna ex raritate partium stantiũ non propinque, sed ex tali subtilitate efficitur corpus facilè diuisibile, & ea nõ erit in corporibus glorificatis. Alia est ex perfecta victoria formæ super materiã, & huiusmodi subtilitas est unitæ substantiæ, sicut dicitur cælum subtile, & hoc modo erunt corpora sanctorum subtilia. Et est sciendum, quòd sicut duo corpora nõ glorificata non possunt esse simul in eodẽ loco, sic nec duo glorificata. Alioquin sequeretur incõueniens, scilicet quòd in vno quoque corpore glorificato esset potẽtia agendi ac intrandi partes alterius corporis, in alio vero esset in potentia resistendi. Corpus vero glorificatum potest esse simul in eodem loco cũ corpore non glorioso (secũdum dictum antiquorum quòd tamẽ nec fides habet, nec autoritas, & ratio contradicit, habent tamen aliquid apparentiæ pro se) Nam sicut in corporibus non gloriosis ipsa grossities impedit ne duo corpora possint esse in eodẽ loco, quia vnum alteri resistit, ita grossities ista per gloriæ subtilitatẽ tolletur, adeo quòd corpus nõ gloriosum non possit resistere glorioso, ita quòd corpora gloriosa penetrabũt alia corpora, nõ ea diuidendo, sed subintrando, manente distinctione diuisionũ utriusque corporis. Quarta dos corporis est agilitas, quæ tanta erit, sicut dicit Augu. quòd protinus vbi uolet spiritus, ibi erit & corpus. Verumtamen sicut melior anima habebit

conditio.

Tertia dos.

Subtilitas duplex.

Corpora sanctorum subtilia, et quomodo.

Parẽthesis hæc non est in scripto nostro codice.

Similitudo.

cor-

corpus lucidius, ita & agilius, ita tamen quòd voluntas sanctorum erit omnino coniuncta rationi. Vnde uolũtas eorum nunquam appetet quod non debet. Sed enim voluntas animę melioris volet rationabiliter citius moueri corpus suũ, quã alterius, & spiritus minori. gloriæ non volet corpus suum tam cito moueri, sicut alterius. Vnde patet quòd in omnibus verificabitur dictum Augustini, quòd ubi uolet spiritus, protinus erit & quòd corpus. Quare corpora modo sunt tarda, & tunc agilia, hæc est ratio, quia tunc in corpore duplex est motor, scilicet natura elementi prædominans, quæ mouet ad medium locum, & uoluntas animæ, quæ mouet indifferenter ad quemlibet locum. Nunc autem corpora tarda sunt ex contraria inclinatione naturæ ad uoluntatem, quia terra prædominans naturaliter deorsum trahit. In futuro autem natura erit totaliter subiecta uoluntati, unde & tunc corpus mouebitur ad imperium spiritus.

Volũtas sanctorũ rationi cõiuncta

Corpora modo tarda, sed tũc agilia, & quare.

Motor duplex.

De aureolis in genere. *Cap. 29.*

Aureola qd & vnde.

AVreola est mentis speciale gaudium, veniẽs ex opere præcellẽti, & priuilegiato. Sciẽdũ autem quòd sicut ex gaudio præmij essentialis, quod est antea, redundat in corpore quidam decor, qui est gloria corporis, ita & ex aureolę gaudio resultat aliquid speciale in corpore, ut sic aureola non tantum principaliter sit in mente, sed per quandam redundantiam fulgeat etiam in carne. Sciendum autem quòd decor cicatricum qui in martyrum corporibus apparebit, non potest

Omnes martyres aureolã habebũt.

dici

dici aureola, quia martires aliqui cicatrices non habebunt, utpote qui submersi sunt, uel famis inedia, vel squalore carceris interempti, & tamē isti aureolam habebunt. Tribus generibus hominum debetur aureola, quod patet multiplici ratione. Primo ex operibus excellentissimis trium animæ potentiarum. Excellentissimum autem opus concupiscibilis, est obseruatio castitatis virginalis. Excellentissimum vero opus rationalis, est prædicatio veritatis. Excellentissimum opus irascibilis, est perpessio mortis. Vnde patet, quòd virginibus, prædicatoribus, & martyribus debetur aureola. Secundo patet horum numerus & sufficientia ex hostibus quos per pugnas magnifice uincimus, qui sunt mundus, caro, dæmonia. Martyres enim vincunt mundum: Virgines carnem: Prædicatores diabolum, quem non solum de se, sed etiam de cordibus aliorum expellunt. Tertio patet id per victoriam triplicium passionum. Sunt enim passiones innatę, illatæ, & in cordibus alienis inflictæ, sed passiones innatas superat virginitas, illatas martyres: illas autem quæ sunt in cordibus alienis, prædicatores. Quanto, distinguūtur aureolæ secundum ea quibus Christo nobilissimè cōformamur. Christus enim fuit doctor, veritatem mundo manifestando. Martyr, à mundo passionem & mortem sustinendo. Virgo, puritatem seruando. Quinto, sumuntur aureolæ secundum purificationem in ueteri testamento. Tria nanque habebunt aureolas, ut legitur, scilicet altare incensi, arca fœderis, & mensa propositionis. Prima significat aureolam martyrum, qui corpora sua super altare passionis immolaue-

Quibus debetur aureola.

Concupiscibilis opus excellētissimū

Rationalis opus excel.

Irascibilis opus excel.

Hostes vincendi.

Vincūt martyres, virgines, prædicatores, & quid.

Passiones quot.

Conformantur Christo, & qui.

Matt. 2.

Ioan. 19.

Ioan. 8.

Exod. 25.

Exo. 37.

molauerunt. Secunda significat aureolam virginum, quia sicut arca fœderis fuit intus & extra auro decorata, ita virginitas mētem & corpus decorat & ornat. Tertia significat aureolam prædicatorum, qui sicut in mensa propositionis ministrantes panes prædicationis & doctrinæ. Aureola diminutiuc dicitur, & hoc in comparatione ad aureā. Vnde nota, quòd inter aureā, & aureolam, & palmam est differentia. Aurea enim præmium est substantiale, quod metaphoricè dicitur corona, tum ex parte meriti, quia non respondet generi operis, sed radici charitatis, tum ex parte præmij, quia per hoc efficitur homo particeps diuinitatis, & per consequens regiæ potestatis, tum etiam ratione perfectionis, quod significat figura circularis. Aureola uero est præmium accidentale, nō tamen quodlibet accidētale, sed illud quod respondet operi excellenti, & priuilegiato, scilicet uirginitati, martyrio, & prædicationi. Palma est præmium accidentale, quod nec radici nec operi debetur, sed voluntati. Tale præmium habuit sanctus Martinus, eo quòd martyrium desiderauit, licet opus non fuerit subsecutum, vnde de ipso cantatur, Quam (scilicet animam,) & si gladius persecutoris non abstulit, tamen palmā martyrij non amisit. Hæc autem palma, nec aurea, nec aureola debet dici.

Matt. 4. *Aureola quare dici-* *Ecclesi. 13.* *Aurea præmium essentiale, et quare.* *Aureola præmium accidentale et quomodo.* *Palma quid & quibus debetur.* *Sed & sanctus Franciscus, de quo cantatur, O martyr desiderio.*

De aureolis in specie. Cap. 30.

AVreola prima habetur martyribus, in quibus est perfectissima victoria de impugnatione exteriori, & hæc perfectio victoriæ considera

Aureola prima cui debetur, et quare

deratur ex duobus, primo, ex magnitudine passionis, quia inter omnes passiones illatas exterius mors supremũ tenet locũ. Et præterea dolor tactus omnibus alijs doloribus præeminet, & ideo in hoc gloriosior victoria est. Secũdo, considera tur ex causa pugnæ, quæ ipse Christus est. Martyrem enim non facit pęna, sed causa, id est, mors, propter Christũ suscepta. Sciẽdum autem quòd martyrio non debetur præmium, secundũ quòd ab exteriori infligitur, sed secundum quòd uoluntariè pro Christi nomine sustinetur, quia non meremur nisi per ea, quæ sunt intra nos, non per ea, quæ sunt extra nos, sicut nec demeremur nisi per ea quæ sunt intra nos. Quantò autẽ id quod quis voluntariè sustinet, difficilius est voluntati sustinere, tanto uoluntas, quæ propter Christum id sustinet, ostenditur firmius in Christo fixa, & ideo excellentius ei præmium debetur. Aureola secunda debetur virginibus, propter singularem victoriam quam de carne obtinent contra quam quotidie bellum geritur. Quanuis autem & viduæ pugnent contra carnem, perfectius tamẽ virgines triumphantur, quia nobilissimum genus victoriæ est nanquam hosti cessisse. Illis autem virginibus tantũmodo debetur aureola, qui vel quę habuerũt propositum seruandi virginitatem, quãuis hoc propositũ sit interruptũ, integritate tamẽ carnis manente, dũmodo in fine vitæ inueniãtur ad primum propositũ redijsse, quia virginitas mẽtis reparari põt, sed non virginitas corporis, siue carnis. Si aliqua sit carne virgo, etiam propositum nõ habuit perpetuo seruãdi virginitatẽ, non est tamẽ dubiũ quin habitura sit speciale gaudiũ

Heb. 11.

Victoria gloriosior.

Aug.

Phil. 1.

Meremur, et per quæ Demeremur & per quæ

Voluntas in patiendo.

Aureola secũda cui debetur, et quare.

Eph. 6.

Genus victoriæ nobilissimum.

Quibus virginibus debetur aureola

Virginitas reparari potest, & quæ

de incorruptione carnis, & superessentiale gaudium, sicut etiam innocentes de hoc gaudebũt, quòd immunes à peccato fuerunt, quamuis peccati opportunitatem non habuerunt. Nota quòd aliqua potest corrumpi carne, nec tamen aureolam amittit, sicut illa, quæ violenter opprimitur. Vnde sancta Lucia dixit. Si inuitam me corrumpas, merces mihi duplicabitur ad coronã, quod non est intelligendum de aureola duplicata, sed quia duplex præmium reportabit: Vnum pro integritate seruata, aliud pro iniuria, quam passa est. Insuper sciendum est quòd virginibus debetur fructus cẽtesimus, & hoc quia cęlestẽ vitã ducũt, quę significatur per centũ quia numerus ille de læua transit ad dexteram. Viduis debetur fructus sexagesimus, quia tales exercere se debent in operibus misericordiæ, quæ significantur per sexaginta. Coniugatis autem debetur fructus tricesimus, quia talibus sufficit implere decalogum in fide trinitatis. Ex ductu enim ternarij in denariũ fiunt triginta. Aureola tertia est pugnantium seu prædicatorum, quia perfectissima victoria cõtra diabolum obtinetur, quando aliquis non solum diabolo impugnanti non cedit, sed etiam ipsum de regno eius expellit, & non solum à se, sed etiã ab alijs. Nec est dicendum (vt quidam voluerũt) quòd hæc aureola debeatur tantummodo illis, quibus competit prædicare ex officio, & docere, sed quibuscunque exercentibus licitè actum istũ. Prælatis autem non debetur hæc aureola, quamuis habeant officium prædicandi, nisi & actu prędicent, quia aureola nõ debetur habitui, sed actui pugnæ, secundum illud Apostoli, Non coronabitur

Corrupta carne aureolã non amittit, & quo.
Exemplum. S.Luciæ.
Præmij duplicis reportatio.
Quis fructus virginibus debetur
Matt. 13.
Quis fructus viduis debetur.
Iaco. 1.
1.Cor. 7.
Gen. 1.
Matt. 19.
Aureola tertia cui debetur, & quare.
1.Pet. 5.
Dan. 12.
Actu prædicantibus debetur aureola. & quare

tur nisi qui legitimè certauerit. Prædicare & docere, cum sint actus misericordiæ, inter spirituales eleemosynas computantur. *2. Timot. 2.* *Eleemosyna spiritualis.*

Enumeratio cœlestium gaudiorum. Cap. 31.

VLtimo cœlorum gaudia sub epilogo enumeremus, non quidem singula generum, sed genera singulorum. Tot enim sunt gaudia particularia, quæ quilibet habet in se vel in alijs, quot ea solius Dei notitia comprehendit, & illi quos summa sapientia voluerit ea scire. Tantum nanque gaudebit quisque de bono alterius, quantum de bono proprio, quod tamen non est intelligendũ de intētione gaudij, sed de numero gaudiorum. Tot igitur, & tanta sunt ibi gaudia quòd omnes arithmetici huius mundi non possent ea numerare, nec geometrici mensurare, nec grammatici, dialectici, rhetorici, aut theologi explicare, quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor &c. Gaudebunt enim sancti supra se de Dei visione, infra se de cœli & aliarum creaturarum corporalium pulchritudine, intra se de corporis glorificatione extra se de angelorum & hominum associatione. Deus omnes sensus spirituales ineffabili delectatione reficiet, cum ipse sit obiectum omnium sensuum spiritualium futurus. Erit nãque Deus speculum visui, cithara auditui, mel gustui, balsamum olfactui, flos tactui. Ibi erit candor lucis æstiualis, amœnitas vernalis, abundantia autumnalis, requies hyemalis. Ibi, teste Augustino, fulget quod non capit locus, sonat quod nõ capit tempus, olet quod non spargit flatus, sapit

Epilogus gaudiorum. *Quot gaudia particularia sint solus Deus nouit.* *Tantũ gaudebit quisque bono alterius, quantũ de proprio, et quomodo.* *Isa. 54.* *1. Cor. 2.* *Gaudebunt sancti, & quomodo.* *Refectio sensuum spiritualium quæ* *Isa. 32.* *Satietas sensuum immensa.*

Visionis satietas. quod non minuit edacitas, non erit quod diuellat satietas. Ibi, sicut ait August. Deus sine fine
3. Reg. 3. & 4. uidebitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Ibi videretur stultitia sapientia Salo
2. Reg. 14. monis. Ibi esset deformitas, pulchritudo Absalo
2. Reg. 2 nis. Ibi esset tarditas, velocitas Asaelis. Ibi iudica
Iud. 16. retur infirmitas, fortitudo Sāsonis. Ibi esset mor
Gene. 5. talitas, longa vita Mathusalem. Ibi esset paupertas
Luc. 2. regnum Aug. Ibi secūdū Augustinū, nihil ob
Nihil quod non appetatur. est, nihil deest, nihil affluit, nihil defluit nihil est extra quod appetatur, nihil intra quòd fastidiatur. Ibi secundum Bern. Deus erit rationi pleni-
Trium potētiarum satietas. tudo, voluntati lucis multitudo pacis, memoriæ continuatio æternitatis. Item August. de corporis & animæ misera vita: O caro, illam vitam am
De corpore & anima in secūda vita. plecti debuisti, vbi uita sine morte, ubi iuuentus sine senectute, ubi lux sine tenebris, vbi gaudium sine tristitia, ubi pax sine discordia, vbi uoluntas
Vbertatis infinitas, merces sanctorū ineffabilis. sine turbatione, ubi regnūm sine mutatione. Bernard. Merces sanctorum tam magna est, quòd nō potest mensurari, tam multa, quòd non potest nūmerari, tam copiosa, quòd non potest finiri, tam
Matt. 5. prætiosa, quòd non potest æstimari. Item Augu
Luc. 6. stinus, Illud quod promittit Deus, fide non capi-
Tres Theol. virtutes cō prehendi nequeunt. tur, spe non attingitur; charitate non comprehēditur. Desideria & uota transcendit, acquiri potest, æstimari non potest. Ibi secundum August. carmina non desunt, prēmia non deficiunt, ibi ni
Psal. 83 hil quòd amabitur deerit, ibi nihil desiderabitur
Beatitudo in quibus consistit. quod non adsit. Illa beatitudo, sicut ait Augustinus, in duobus consistit, scilicet, in necessaria prę sentia omnis boni, & in necessaria absentia omnis mali. Item August. O vita uitalis, dulcis &

ama-

amabilis, & semper memorabilis, vbi summa securitas, secura tranquillitas, tranquilla iocunditas, iocunda fœlicitas, fœlix æternitas, ubi æterna beatitudo, vbi beata certitudo, vbi certa visio, & sine fine laudatio. Ibi affluentia diuitiarum, influentia delitiarum, & confluentia honorum. Denique de gaudijs cœlestibus repleat nos Dei filius, qui cum Patre & Spiritu Sancto uiuit & regnat Deus. Amen.

Psal. 35.
Ioan. 14.
Omnium bonorum consequutio.

Finis compendij Theologicæ Veritatis.

IN TERMINORVM THEOLOGALIVM DECLARATIONEM.

PROOEMIVM.

RADITIONIS breuitas solet animos studentium allicere, & intellectus iucundius informare, nec non & memoriam reddere tenaciorem, adeò ut prouerbium ab omnibus sæpe recitetur, breuitate gaudēt moderni, his de causis compendiosè conscripta est series totius theologicæ veritatis, quam nonnulli Sancto Thomæ adscribunt, alij S. Bonauenturæ, alij verò Petro à Tarantazia, qui suo tempore viri extiterunt percelebres, atque immortali memoria digni. Sed (ni fallor) Alberto magno congruè adscribēdam puto, non tamen meo innitar iudicio, quisquis autem ille fuerit, Deus nouit, & acceptauit, cum fideliter catholiceque scripserit ad Dei laudem legentiumque profectum. Vnde breue compendium nomen accepit, ad cuius limpidiorem intelligentiam terminorum theologalium declarationem iuxta diui Bonauenturæ doctoris Seraphici, sententiam in calce inserendam dignum duximus præmissis propositionibus aliquot, materiam dilucidantibus, quarum

rum prior est de necessitate theologicæ scientiæ.

Secunda de subiecto theologiæ.

Quantum ad primum. Notandum quòd nobis necessaria est aliqua doctrina super naturalis. Et sic probatur. Quia omni agēti per cognitionem necessaria est distincta cognitio sui finis; sed non potest homo naturaliter cognoscere finem ad quem ordinatur. Igitur sibi necessaria est doctrina supernaturalis. Minor patet. Quia nullus vnquam philosophorum potuit pertingere ad cognitionem distinctam illius finis. Item in præsenti vita non exprimitur ex actibus nostris, quòd nobis sit conueniens cognitio substantiæ immaterialis.

Item sic probatur. Ad perueniendum ad finē, necessarium est cognoscere quæ sunt necessaria & sufficientia media, sed hæc non possumus naturaliter cognoscere, ipsa enim sunt opera meritoria, quorum acceptatio mere dependet ex uoluntate diuina: ergo nobis est huiusmodi supernaturalis doctrina necessaria.

Præterea ad ea etiam quæ possumus naturali ratione cognoscere necesse fuit hominem diuinitus instrui, quantum ad id quod est de necessitate salutis, quia talia nō possent nisi à paucis, & multo tempore, & cùm multorum errorum ammixtione naturaliter cognosci, ergo, & hoc ipsum testatur Apost. dicens, Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. 2. Timot. 3.

Omnis enim ſcriptura quam Deus inſpirauit, id eſt, quæ per diuinam inſpirationem eſt compoſita, utilis eſt ad docendũ ignaros, & ad arguendum, id eſt, ad conuincendum eos qui reſiſtunt, & ad corripiendum, id eſt, ad increpandum, & emendandum eos qui peccant. Et ad erudiẽdum rudes, ut ad perfectum ſenſum proficiant, in iuſtitia, id eſt, in obſeruatione iuſtitiæ, ut homo Dei, qui ſic eruditur, ſit perfectus, in conuerſatione, inſtructus, per ſcripturas, ad omne opus bonum agendum, id eſt, diligenter ſciens qualiter agendum ſit vnumquodque opus bonum. Talis enim uir merito homo Dei dicitur, quia ſequeſtratus à nequitijs eorum qui vitijs ſeruiunt, poſſeſſio factus eſt creatoris ſui. Hæc enim doctrina ſupernaturalis nobis quàm neceſſaria, vtiliter & ſufficienter habetur in ſacra ſcriptura, quæ oſtendit quis ſit ultimus finis hominis in particulari ſcilicet,

Viſio & fruitio } Dei. } Et etiam quantum ad circunſtantiam appetibilitatis, videlicet quòd poſſidebitur ab homine in anima & corpore in uita immortali.

Oſtendit etiam quæ ſint neceſſaria & ſufficientia media perueniendi ad hũc finem, ſcilicet prȩcepta diuina, quorum explicatio tam in credendis, quàm in ſperandis, quàm etiam in operandis traditur in multis locis ſacræ ſcripturæ.

Authoritas autem ſacrȩ ſcripturȩ multis teſtimonijs probatur vera & autentica.

2. de ciuit. ei cap. 10. Primum eſt prænuntiatio prophetica quæ (vt d. Augu.) uera ſe narraſſe præterita ex ijs quæ futura

tura prænunciauit, cum tanta veritate implentur ostendit.

Secundum est scripturarum concordia. diuerse enim scriptores sacri canonis variè dispositi di uersis locis & temporibus existentes de non euidentibus ex terminis, nec euidentiam habentibus ex principijs, omnino concordarunt, quod non videtur possibile nisi à causa superiori moueatur intellectus eorum ad assensum. Et de hoc loquitur Aug. *18. de ciui. Dei. cap. 41.*

Tertium est authoritates scribentium vnde di dicit Rich. à summæ sanctitatis viris nobis sunt hæc tradita. *1. de Trini. cap. 2*

Quartum est diligentia recipientium Iudæi enim magnam curam habuerunt de libris habendis in canonæ scripturę, ut dicit Aug. Et maxima fuit diligētia apud Christianos, de libris recipien dis tanquam canonicis. *18. de ciui. Dei. cap. 4.*

Quintum est rationabilitas contētorum, quid tantum rationabilius, quam Deum tanquā finem vltimum super omnia diligere, & proximum sicut seipsum, id est, ad id ad quod seipsum. In quibus duobus tota lex pendet & prophetæ. Et de hoc amplissimè loquitur Aug. de ciuit. Dei. *Matth. 22.*

Sextum est irrationabilitas singulorum errorum: Quid enim stultius, quàm fatuitas paganorum suarum manuum opera colentium? Quid autem turpius? quid secta Mahometi suis discipulis promittens fœlicitatem porcinam, gulam, uidelicet & coitum? Et quid inanius, quàm error Iudæorum damnantium nouum testamentum: quod tamen continetur in suo ueteri, ut declarat Apostol. in episto. ad Hebr. Quid enim *Heb. 8*

insi-

insipidius, quàm ceremoniæ eorum sine Christo, quem etiam iam aduenisse & autorem esse noui testamenti eorum prophetiæ testantur? Vnde in
Genes. 49 Gen. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat qui mittêdus est, & ip
Dan. 9 se erit expectatio gentium, & Dan. Cum uenerit sanctus sanctorum, cessabit unctio uestra.

Septimum est ecclesiæ stabilitas, quæ nec tyrannorum persecutionibus, nec hæreticorum peruersis dogmatibus euelli potuit.

Octauum est miraculorum claritas. Vnde dicit Richar. Domine si est error, à te decepti sumus, cum tantis signis sint hæc confirmata, quæ non nisi à te fieri possunt, de hoc etiam loquitur August.

1. de trinit. cap. 2 *22. de ciui. Dei. cap. 5.*

Nonum est eorum qui foris sunt autoritas. Ioseph. enim pulcherrimum testimonium perhibet de Christo. ubi inter cætera dicit, Fuit ijsdê temporibus Iesus sapientissimus vir. & sequitur, Christus hic erat. Vbi etiam doctrinam eius, & resurrectionem confitetur. Narrat etiam Augu. quomodo Sybillæ maxima testimonia perhibent de Christo, ubi iter cętera dicit de Sibylla Erythrea quòd in suis uersibus habet istam sententiam, Iesus Christus, Dei filius Saluator.

Lib. 18. antiquitatum. *18. de ciui. Dei. cap. 23 Siby. Erit.*

Decimum est diuina bonitas quæ nulli potest deesse diligenter quærenti salutem.

Multi autem diligentissimè salutem quęrentes conuersi sunt ad fidem Christi pro qua etiam durissima tormenta perpessi sunt, quod non uidetur probabile, nisi Christi fidem sacræ scripturæ innitentem irrefragabiliter Deus approbaret, & ordinaret ad salutem. vnde Maximus, Mater mar

tyrij,

tyrij, fides catholica est, in qua illustres athletæ subscripserunt sanguine, morte iurauerunt. Nunquam enim uitam hanc tam constanter expenderent, nisi esse alterã incomparabiliter beatiorem perfecta diffinitione sentirent.

Quantum ad secundum, theologia est sub ratione deitatis & sic Deus est subiectum theologiæ. pro cuius declaratione notandum quòd aliquid potest intelligi quadrupliciter. *Scot. in proœmio.*

Primo sub ratione respectiua, sicut homo, vt nobilissimum animalium.

Secundo sub aliqua passione, ut homo inquantum risibilis.

Tertio sub ratione communi vt homo inquantum substantia.

Quarto sub ratione quiditatiua, ut homo inquantum animal rationale.

Non est autem perfectissima notitia de aliquo sub ratione respectiua, quia notitia respectus præsupponit notitiam absoluti.

Nec sub ratione alicuius passionis, quia passio præsupponit suum subiectum.

Nec sub ratione communi, quia ille est notitia confusi.

Restat igitur quòd perfectissima & nobilissima notitia alicuius est secundum rationem quiditatem. Vnde concluditur ex ijs quòd Deus non est subiectum theologiæ sub ratione respectus de extra, sicut quidam posuit Deum esse subiectum sub ratione reparatoris. *Egid. de Rom.*

Nec sub aliqua ratione attributali, quæ est quasi passio, quemadmodum posuit aliquis Deum esse subiectum sub ratione boni. *Guil. var.*

Nec

Hen. de gand. Nec sub ratione cõmuni, vt posuit quis Deum esse subiectum theologiæ sub ratione entis.

Nobilissima enim sciẽtia habet nobilissimum subiectum. Vnde Deus est subiectum theologiæ sub ratione deitatis. Et nobilissimus conceptus de Deo, est sub ratione deitatis. Cuius quidem theologiæ terminos succincto sermone declarauit S. Bonauentura, vt in sequentibus patet.

Dei omnipo. vnitas, & Trinitas. OMnipotens Deus Pater & Filius, Spiritus sanctus, vnus est Deus. Nam in vnitate naturæ numerali est realis pluralitas personarũ, *Prima perso na.* Quarum prima scilicet pater, à nullo est producta, nec producibilis. Nec genita, nec generabilis. Nec spirata, nec spirabilis. Nec creata, nec *Secunda per sona.* creabilis. Secunda persona scilicet filius, est genita à patre naturali productione, naturali fœcun- *Tertia persona.* ditate intellectus per memoriam. Tertia persona, scilicet Spiritus sanctus est spirata à patre & filio, nõ genita, nec creata, sicut nec secunda persona est creata nec spirata.

Essentia diuina summe vna. Essentia autem diuina est summè, vna, id est, nullo modo diuisibilis in plures essentias.

Summe simplex. Secundo est summè simplex, id est, non composita ex multis rebus distinctis à seinuicem re, nec cõponibilis cum rebus à se, re distinctis, sed quicquid est in ea propter sui infinitatem est vna res cum ea.

Immensa. Tertio est immensa, id est, ipsa per seipsam est præsens omni rei & persona per ipsam operatur in omni re, & manutenet, & intelligit omnia.

Aeterna. Quarto est æterna, id est, non incepit nec desinet, simul & semel omnes perfectiones indiuisibiliter continet.

Quinto

Quinto est incommutabilis, id est, nec substantialiter, nec accidentaliter mutabilis, nec generabilis, nec corruptibilis, nec aliquo modo perfectibilis vel defectibilis. *Incommutabilis.*

Sexto est necessaria, id est, ipsa non potest non esse, nec aliquid ab eo deficere, omnis sua actio est ipsa essentia & necessaria, licet terminus actionis diuinæ ad extra non sit necessarius. *Necessaria.*

Septimo est prima, id est, est radix & fundamẽtum emanationum & personaliũ proprietatum, & omnino prima entitas inter omnia entia & in diuinis & creaturis. *Prima.*

Octauo in ea est summa fœcunditas, id est, memoria perfecta ad producendũ personam utranque. Nam memoria, quam dicunt intellectiuam, naturam Dei dicit cum intellectu, quæ fœcunda est respectu verbi. Sed memoria quam dicunt spiratiuum, naturam Dei dicit cum voluntate, quæ est fœcunda respectu Spiritus sancti. *Summa fœcunditas.*

Nono est in ea summa charitas, id est, vna numero voluntas in tribus personis, & per consequens eadem volitio & volitum idem. *Summa charitas.*

Decimo est in ea summa liberalitas, id est, communicabilis suæ essentiæ, & omnis infinitæ perfectionis in deitate ipsis personis, & suæ bonitatis & influentiæ in creaturis omnibus rebus productis. *Summa liberalitas.*

Vndecimo est in ea summa æqualitas, id est, perfectio patris non est maior nec minor perfectione filij, similiter & Spiritus sancti. Nec filius est perfectionis maioris vel minoris quàm pater & Spiritu sanctus. Idem dicendum de Spiritu sancto respectu patris & filij, nec est deitas alia *Sũma æqualitas.*

in

in filio & Spiritu sancto, quàm in patre, nec econ uerso. Nec est potestas alia in patre quàm in filio & Spiritu sancto, nec maior nec minor. Nec est duratio siue æternitas maior uel minor in patre quàm in filio & Spiritusancto.

Summa germanitas. Duodecimo est in ea summa germanitas, id est, naturæ & essentiæ est summa unitas, scilicet numeralis in tribus personis. similiter & talis unitas est in omni perfectione essētiali in tribus personis, non autem in omni proprietate notionali.

Summa conformitas. Tertiodecimo est in ea summa conformitas, id est, essentialium proprietatum summa unitas & identitas & nulla diuersitas, uoluntatis concordia, nulla discordia, si saltem debet dici concordia, operationum ad creaturas indiuisibilitas & omnium effectuum similis producibilitas.

Inseparabilitas. Quartodecimo est in ea inseparabilitas, id est, personarum simultas in existendo, & ubique præsentiam exhibendo & omnia operando.

Emanationes. Emanationes duæ in diuinis, scilicet,

& { Generatio, Spiratio.

Generatio est productio substantifica per modum naturæ.

Spiratio est productio substantifica per modum uoluntatis.

Hypostases. Tres hypostases, id est, supposita uel personæ sunt in diuinis, scilicet,

Pater, Filius, } & { Spiritus sanctus.

Relationes. Quatuor relationes sunt in diuinis, scilicet,

Paternitas, Filiatio, } { Processio, Spiratio.

Quinque

Quinque sunt notiones in diuinis, scilicet, *Notiones,*

Paternitas, } Innascibilitas,
Filiatio, } Processio.
Spiratio,

Paternitas, est generatio actiua.

Filiatio, generatio passiua.

Processio, est spiratio actiua.

Spiratio, est spiratio passiua.

Innascibilitas est proprietas nobilitatis, scilicet à nullo produci.

Proprietas personalis est, qua persona propriè & principaliter innotescit, & sunt tres scilicet, *Proprietas personalis.*

Paternitas, } Spiratio passiua
Filiatio,

Notio est qua persona innotescit ut distinguitur ab alia. *Notio quid.*

Innascibilitas innotescit patrem principaliter per modũ negationis, & ex consequenti per modum positionis, id est, fontalis plenitudinis.

Filius dicitur imago inquantum est expressa similitudo patris. *Filius dicitur multipliciter.*

Filius dicitur verbum, inquantum est similitudo expressiua.

Filius dicitur filius, inquantum est similitudo hypostatica.

Secundo filius dicitur imago, ut similitudo conformis.

Dicitur uerbum, ut similitudo intellectualis.

Dicitur filius, vt similitudo connaturalis.

Spiritus sanctus dicitur donum, ut datum uoluntarium, & præcipuum.

Dicitur spiritus, ut datum uoluntarium primum.

Dicitur

Dicitur charitas patris & filij, ut datum hypostaticum.

Prædicamenta. Prędicamenta quinq; vltima non sunt in Deo, quia pertinent propriè ad corporália.

Prædicamenta quinque vltima attribuuntur Deo figuratiuè.

Prædicamenta quinque prima secundum id quod est completionis in eis sunt in Deo, & reducuntur ad duo, scilicet,

& { Substantiam,
Relationem.

Duo modi prædicandi. Ideo dicuntur duo modi prædicandi in diuinis, scilicet,

Per modum { & { Substantiæ,
Relationis,

Prædicare per modum substantiæ, est prædicare de omnibus personis simul, & sigillatim & singulariter.

Prædicare verò secundum relationem, aut est non dici de omnibus, aut si de pluribus, pluraliter dici.

Essentia diuina. Essentia diuina dicitur essentia inquantũ communicabilis in abstracto. sed dicitur substantia inquantum communicabilis in concreto.

Modi dicendi de Deo. Sunt quinque modi dicendi simul & quærendi in diuinis,

Quis,		Personæ,
Quæ,		Hypostasis,
Qua,	Ratione	Notionis,
Quod,		Substantiæ,
Quid, sine quo		Essentiæ.

Habitare Deum. Habitare Deum in nobis est effectum spiritualem causare in nobis, cum acceptatione per charitatem

ritatem (qua Deus nos habet & habetur in nobis) tota Trinitas inhabitat in homine.

Deum apparere, est in signo sensibili expresse significari, vt Spiritus sanctus apparuit in linguis igneis & columba. *Appa. Deū.* *Actio. 2* *Matth. 3*

Deum descendere dicit vtrunque, scilicet inhabitare vel apparere. *Luc. 3* *Ioan. 1*

Deum mitti est cum vtroque prædictorum æternaliter produci. *Deū descendere.*

Deum sedere in beatis, est glorificare beatos. *Deum mitti.*

Appropriare aliquid personis diuinis est ipsa communia omnibus personis ad notitiam propriorum personalium facientia alicui personæ attribuere, vt, *Deū sedere.* *Appro. Deo.*

Patri, vnitatem, æternitatem, principiationem, omnipotentiam.

Filio, veritatem, speciem, exemplationem, omni scientiam.

Spiritui sancto bonitatem, vsum, finem, voluntatem.

Vnum, est ens indiuisum in se. *Vnum, quid*

Verum, est ens intelligibile. *Verū, quid.*

Bonum, est ens communicabile. *Bonū, quid.*

Deus est omnipotens, Non quòd possit actus culpabiles, vt mentiri. *Deus omnipotens, & quomodo.*

Nec actus pœnales in se recipere, vt timere.

Nec corporales, vt dormire. *Psal. 120*

Nec inconuenientes, vt facere aliquem maiorem se.

Est inquam Deus perfectè, verè, & propriè omnipotens, id est potens omnia quæ sunt alicuius potentiæ & potentiæ completæ.

Potentia completa est quæ nō potest deficere,

nec succumbere, nec indigere.

Potentia cõpleta quid. Potentia incompleta est quæ potest in peccando deficere, in patiendo succumbere, in corporali actione indigere.

Potentia incompleta quid. Potentia diuina est quæ nec est de nihilo, nec sub aliquo, nec eget aliquo, nec culpabilia potest, nec pœnalia, nec materialia.

Sapientia Dei. Sapientia est illa qua limpidissimè Deus cognoscit omnia bona, mala, præterita, præsentia & futura, actualia, & possibilia, & per consequens est infinita, & incomprehensibilis nobis.

Visio. Sapientia Dei dicitur scientia inquantum est cognitiua omnium possibilium.

Dicitur visio, respectu omnium actualiter existentiam.

Approbatio Dicitur approbatio, inquantum est respectu bonorum.

Præscientia Dicitur præscientia, inquantum est respectu futurorum.

Dispositio. Dicitur dispositio, inquantũ est respectu fiendorum ab ipso Deo.

Prædestinatio. Dicitur prædestinatio, respectu præmiandorum.

Reprobatio. Dicitur reprobatio, inquantum est respectu damnandorum.

Lux. Dicitur lux, inquantum est ratio cognoscendi omnia.

Speculum. Dicitur speculum, inquantum est ratio cognoscendi uisa & approbata.

Exemplar. Dicitur exemplar, inquantum est ratio cognoscendi uisa & approbata.

Liber vitæ. Dicitur liber uitæ, inquantum est ratio cognoscendi prædestinata.

Sapientia Dei est liber uitæ respectu rerum vt redeuntium. *Simplex.*

Exemplar, ut exeuntium.

Speculum, ut euntium.

Lux, respectu omnium.

Ad exemplar spectat idea secundum, actum præuidendi.

Verbum, secundum actum proponendi.

Ars, secundum actum prosequendi.

Ratio, secundum actum perficiendi.

Simplex Dei notitia est qua cognoscit Deus bona & mala quæ sunt fuerunt & erunt, & possunt esse, quæ etiam nunquam erunt. *Dei notitiæ.*

Notitia uisionis est qua cognoscit Deus omnia mala, quæ sunt, fuerunt, & erunt. *Visionis.*

Notitia approbationis est qua cognoscit tantum bona quæ sunt, fuerunt & erunt. *Approbationis.*

Voluntas Dei dicitur ratio regulata prouidentia, qua omnia quæ in uniuerso sunt irreprehensibiliter gubernantur. *Voluntas.*

Deus est causa efficiens mundi ratione cuius est in creatura unitas, modus, & mensura. *Causa multiplex.*

Deus est causa exemplaris mundi, ratione cuius est in creatura ueritas, species & numerus.

Deus est causa finalis mundi, ratione cuius est in creatura bonitas, ordo, & pondus.

Liber intus scriptus, est Dei æterna ars & sapientia. *Apoc. 5*

Liber foris scriptus, est mundus sensibilis.

Obedientia mera est quando præceptum se solum obligat, non ex aliqua alia causa. *Obedientia mera quid.*

Ordo angelorum, secundum Gregor. est multitudo cælestium spirituum qui inter se in aliquo *Ordo angelorum quid.*

munere gratiæ similantur, sicut & in naturalium donorum munere conueniunt.

Hierarchia diuina quid

Hierarchia diuina, est ipsa Trinitas increata.

Hierarchia angelo.

Hierarchia angelica est angelorũ multorum habitudo ad inuicem in scientia, actione Dei formitate, illuminatione, & in Deum ascensione.

Hierar. ecclesiastica.

Hierarchia ecclesiastica est rerum sacrarum & rationalium ordinata potestas, debitum in subditis retinens principatum.

Angelus quid.

Angelus est substantia incorporea, intellectualis, semper mobilis, arbitrio libera, Deo seruiens, gratia non natura immortalitatem suscipiens, id est annihilationem, quia incorruptibilitate proprie habet ex natura.

Anima quid.

Anima est substantia spiritualis, corpori vt forma rectrix & viuificatrix accommodata, & ad æternam beatitudinem principaliter ordinata.

Sensualitas quid.

Sensualitas, est potentia animæ quæ sensificat corpus, & mouet & appetit delectabilia corpori, & refugit nociua.

Sensus quid

Sensus, est illa vis animæ qua homo cognoscit res corporeas præsentes.

Imaginatio quid.

Imaginatio est illa vis animæ quę intuetur res corporales absentes.

Ratio quid.

Ratio, est illa vis animæ, qua anima inter bonum & malum, inter verum & falsum discernit infra se.

Intellectus quid.

Intellectus est illa vis animæ qua anima apprehendit res immateriales, & intelligibiles.

Portio animæ superior.

Portio animæ superior est ipsa anima inquantum respicit superiora.

Inferior, & quid.

Portio animæ inferior, est ipsa anima inquantum respicit inferiora.

Sensus

Sensus communis, est in quo omnes sensus particulares concurrunt. *Sensus communis quid.*

Phantasia est virtus animæ sensitiua quæ componit formas nouas secūdum similitudinem formarum à particularibus sensibus receptarum. *Phantasia quid.*

Aestimatiua, est illa vis animæ, qua dicimus esse sagacitatem in brutis, vt in vulpe. *Aestimatiua quid.*

Memoria, est illa vis animæ quæ conseruat formas sensibilium specierum. *Memoria.*

Motiua sensitiua, est vis qua anima singula membra corporis mouet. *Motiua sensitiua.*

Intellectus speculatiuus, est ille qui exercetur in speculatione veri. *Intellectus duplex.*

Intellectus practicus est ille qui exercetur in operatione boni.

Vis animalis, est illa qua animal corporea obiecta cognoscit & appetit. *Vis animalis.*

Vis vitalis, est vis motiua aeris in corpore animalis per arterias. *Vitalis.*

Vis naturalis, est illa qua corpus animalis nutritur, & conseruatur species. *Naturalis.*

Vis generatiua, est illa qua cōseruatur species. *Generatiua.*

Vis nutritiua est illa, qua cōseruat̄ indiuiduū. *Nutritiua.*

Oraculum, est cum in somnis apparet aliqua grauis persona, vt Deus, sacerdos, vel parens, denuntians aliquid euenturum, vel non faciendum, vel vitandum. *Oraculum quid.*

Visio, est cum id quis videt, quod euenit sicut apparuit. *Visio.*

Somnium, est figuris tectum, & sine interpretatione intelligi non potest. *Somnium.*

Insomnium, est quando id quod vigilantem fatigauerat se ingerit dormienti. *Insomnium.*

Phantasma Phantaſma, eſt quando vix dormire cœperit quis, & vigilare ſe exiſtimat, & videtur aſpicere irruentes ſuper ſe, vel paſſim vagantes formas diſcrepantes & varias, lætas & turbulentas.

Imago Dei. Imago Dei in natura rationali, eſt ſimilitudo expreſſa (tamen deficiens in aliquo) trinitatis increatæ, conſiſtens in memoria, intelligentia & voluntate.

Libertas arbitri. Libertas, à coactione, eſt facultas rationis & voluntatis, conſurgens ex deliberatione præambula & voluntate adiuncta, & dicitur liberum arbitrium.

Cauſa. Cauſa, eſt principium productiuum.

Ratio. Ratio cauſalis, eſt regula dirigens ipſum efficiens in productione, quę regula eſt idea in Deo, in creatura forma naturalis.

Rationes cauſales, ſunt formæ ideales.

Rationes ſeminales, ſunt formæ naturales.

Ratio primordialis, eſt ratio cauſalis, tamen cum reſpectu ad Deum, vt primum principium.

Veſtigium Dei. Veſtigiũ Dei, eſt creatura repreſentans Deum in rationibus omni creaturæ communibus, vt eſt vnitas, veritas, bonitas.

Similitudo. Similitudo, eſt conformitas Dei in gratuitis, vt fide, ſpe, charitate.

Imago creationis. Imago creationis conſiſtit in tribus potentijs animæ, & vnitate ſubſtantiæ, ita quòd memoria repreſentat patrem, intelligentia filium, & voluntas Spiritum ſanctum, & vnitas ſubſtantiæ repreſentat vnitatem diuinæ eſſentiæ.

Imago recreationis. Imago recreationis conſiſtit in tribus virtutibus theologicis, & vnitate gratiæ gratum facientis, ita quòd fides repreſentat filium: ſpes patrem

charitas Spiritum sanctum. Vnitas gratiæ, vnitatem essentiæ.

Imago glorificationis. Imago glorificationis consistit in tribus dotibus, & vnitate gloriæ, ita quòd aperta visio re-presentat filiũ, secura tentio representat patrem, perfecta dilectio Spiritum sanctum. Vnitas gloriæ representat vnitatem essentiæ.

Malum quid. Malum, est priuatio modi, speciei, & ordinis. Nam creatura comparatur ad Deum in ratione effectus causæ efficientis, formalis, & finalis.

Et ratione primi, habet rationem modi.

Ratione secundi, habet rationem speciei.

Ratione tertij, habet rationem ordinis.

Malum culpæ, est carentia debitæ honestatis.

Mal. pœnæ. Malum pœnæ, est abstinentia debitæ delectationis cum sensu sui contrarij.

Malum pugnæ. Malum pugnæ, est culpa, diabolo in instigando, & est pœna, iusto in repugnando.

Malum secundum se. Malum secundum se & in se, est quod nullo modo potest bene fieri, vt odium Dei.

Mal. in se. Malum in se siue in genere, est quod aliquando potest bene fieri, vt occidere hominem.

Malum ex circunstantia. Malum ex circunstantia, est malum quod in se est bonum, tamen propter aliquã circunstantiam annexam fit malum.

Tentare. Tentare est probare.

Peccatum originale. Peccatum originale, est carentia debitæ iustitiæ, per inobedientiam Adæ factam, quam comitatur carentia visionis diuinæ.

Peccatum actuale. Peccatum actuale, est carentia debitæ iustitiæ facta per inobedientiam propriæ voluntatis.

Peccatum veniale. Peccatum veniale, est amor voluptatis in creatura citra Deum.

Peccatum mortale. Peccatum mortale, est inobedientia mandatorum diuinorum.

Delictum. Delictum, est transgressio præceptorum affirmatiuorum.

Commissum. Commissum, est transgressio præceptorum negatiuorum.

Præc. affir. Præceptum affirmatiuum, est quod ordinat quid debeat fieri.

Præce. neg. Præceptum negatiuum, est quod ordinat quid non debeat fieri.

Ignorantia negationis. Ignorantia negationis, est simpliciter aliquid non scire, sicut brutum non scit Deum.

Ignorantia priuationis. Ignorantia priuationis, est ignorare aliquid postquam sciri potuit & tenetur scire.

Ign. dispositionis. Ignorantia dispositionis, est non scire veritatem, & cum hoc tenere oppositam falsitatem.

Ignor. simplex. Ignorantia simplex, est nescire quę tenetur homo scire, facit tamen aliquid, sed nō sufficienter.

Ign. crassa. Ignorātia crassa siue supina, est ne scientia eorum quæ tenetur scire, & non velle aliquem laborem subire vt sciat.

Ign. affectata. Ignorantia affectata, est nolle scire ea ad quæ tenetur.

Peccatum cordis. Peccatum cordis, est transgressio legis diuinæ per inordinationem intrinseci motus mentis.

Consensus. Consensus, est nutus voluntatis spontaneus.

Conscientia. Conscientia, est naturale iudicatorium, quid faciendum, vel non faciendum sit.

Perplexit. Perplexitas, est inuolutio inter opposita, ita quòd videtur semper vergere in peccatum, quamcunque partem eligat.

Contentio. Contentio, est veritatis impugnatio cum confidentia clamoris.

Menda-

Mendacium, est falsa signatio vocis cum intentione fallendi. *Mendacium.*

Iurare, est Deum inuocare in testem suæ locutionis. *Iurare.*

Periurium, est mendacium iuramento firmatum. *Periurium.*

Adulatio est sermo laudis alicui exhibitus, intentione placendi. *Adulatio.*

Maledicere, est alicui plagas vel pœnas uerbo optatiuo imprecari. *Maledicere.*

Detractio, est famæ alienæ denigratio. *Detractio.*

Peccatum operis, est transgressio legis diuinę per inordinationem extrinseci motus. *Peccatū operis.*

Superbia, est amor vel appetitus propriæ excellentiæ. *Superbia,*

Inanis gloria, est amor laudis proprię propter excellentiam apparentem. *Inanis glo.*

Inobedientia, est uoluntas fingens minorationem potestatis, nolens subiacere superioribus in debitis. *Inobedien.*

Iactantia, est uoluntas propter apparentiam propriam potestatem ostendens. *Iactantia.*

Hypocrisis, est uoluntas per speciem sanctitatis se simulans fallaciter in aperto, & uiliter agens in occulto.

Inuidia, est dolor, vel odium felicitatis alienę. *Inuidia.*

Odium, est uoluntas affectans proximo malum, ut careat bono quod ipsum odientem contristat. *Odium.*

Susurratio, est uoluntas loquendi seminans discordias inter fratres. *Susurratio.*

Ira, est motus & feruor sanguinis circa cor ex euaporatione fellis propter appetitum uindictę. *Ira.*

Fellea

Fellea paſ. Fellea paſſio, eſt ſubitus animi motus impatiens læſionis.

Mania. Mania, eſt manens ira.

Cotus. Cotus, eſt obſeruatio opportuni temporis ad vindictam.

Rixa. Rixa, eſt audax voluntas vindicandi iniuriam facti procedens.

Contumelia. Contumelia, eſt voluntas vindicãs per exprobrationem malorum.

Blaſphemia. Blaſphemia, eſt voluntas ſe vindicans per opprobrium Deo vel ſanctis illatum.

Acedia. Accedia, eſt tædium operandi bonum.

Puſillanimitas. Puſillanimitas, eſt voluntas immoderate metuens grauedinem in aggreſſu agendorum.

Deſperatio. Deſperatio, eſt uoluntas grauedinem reprimens de adiutorio ad perficiendum bonum diffidens, ſiue de remuneratione diuina difficiens.

Torpor. Torpor, eſt uoluntas grauedinis impatiens, tepida ad explendum inchoata.

Auaricia. Auaritia, eſt amor immoderatus habendi.

Prodigalitas. Prodigalitas, eſt ſuperfluitas quę dat nõ dãda.

Furtum. Furtum, eſt auaritia rapiens vel retinens rem inuito domino.

Rapina. Rapina, eſt auaritia violenter occupans rem alienam.

Vſura. Vſura, eſt auaritia acquirens per mutuum aliquid præter ſortem.

Simonia. Simonia, eſt auaritia ſtudioſè appetens vendere vel emere ſpiritualia, vel ſpirituali annexũ.

Proditio. Proditio, eſt voluntas per deceptionem domeſticorum acquirendis inhians.

Fallacia. Fallacia, eſt uoluntas per uerba decipiens proximum cauſa lucrandi.

Fraus

Fraus, est voluntas profectum proximi decipiens propter terrenum emolumentum. *Fraus.*

Gula, est immoderatus amor edendi. *Gula.*

Luxuria, est concupiscentia nimia experiendæ uoluptatis. *Luxuria.*

Peccatum ignorantiç, est omissio debitæ scientiæ. *Pecca. ign.*

Peccatum ex ignorantia, est peccatum, quod committitur ignoranter, & si non fuisset ignorantia non fuisset commissum.

Peccatum ex industria, est auersio uoluntatis malignantis à summo clemente Deo. *Peccatum ex industria*

Peccatum ex infirmitate, est auersio volũtatis malè humilitatæ, vel male in amore accensæ. *Peccatumex infirmi.*

Peccatum in Deum, dicitur impietas. *Peccatum triplex.*

Peccatum in proximum, dicitur iniquitas.

Peccatum in seipsum, dicitur impuritas.

Idolatria, est falsa & superstitiosa protestatio maiestatis diuinæ in idolo. *Idolatria.*

Apostasia, est temerarius à statu fidei vel obedientiç, uel religionis recessus. *Apostasiæ.*

Schisma, est illicita dissentio eorum inter quos debet esse vnitas. *Schisma.*

Hæresis, est recessus à uera fide. *Hæresis.*

Diuinatio, est superstitiosa inuestigatio præscientiæ futurorum. *Diuinati.*

Nigromantia, est diuinatio facta in cadaueribus mortuorum *Nigromantia.*

Geomantia, est diuinatio facta in terra. *Geomantia.*

Hydromantia, est diuinatio facta in aqua. *Hydromãtia*

Aeromantia, est diuinatio facta in aere. *Aeromãtia.*

Pyromantia, est diuinatio facta in igne. *Pyromantia*

Maleficium, est mulierum opus, vel ligatura alicu- *Maleficium.*

alicuius rei in damnum uel commodum alicuius hominis.

Sortilegium. Sortilegium, est diuinatio per sortes.

Augurium. Augurium, est diuinatio per garritus, vel gestus auium.

Præstigium. Præstigium est per quod diabolicis illusionibus oculi hominum perstringuntur ne possint cernere verum.

Hypochrisis Hypochrisis, est velle uideri qualis non est.

Gratia generaliter. Gratia generaliter, dicitur adiutorium diuinum, creaturæ liberaliter & gratis impensum ad quemcunque actum indifferenter.

Gratia gratis data. Gratia gratis data, est adiutorium diuinitus datum, ut quis præparet se ad suscipiendum Spiritus sancti donum quo perueniat ad statum meriti.

Gratia gratum fac. Gratia gratum faciens, est adiutorium diuinitus datum ad merendum.

Fides. Fides, est habitus quo creduntur ea quæ non videntur.

Spes. Spes, est virtus qua spiritualia & æterna bona cum fiducia expectantur propter confidentiam meritorum præcedentium, & gratiam diuinam.

Charitas. Charitas, est virtus qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum.

Amor. Amor, est naturalis affectio communis rationalibus & irrationalibus.

Dilectio. Dilectio, est affectio rationalium & intellectualium.

Prudentia. Prudentia, est notitia eorum quę sunt agenda & eorum quæ sunt vitanda.

Memoria. Memoria, est notitia præteritorum, ut præterita sunt.

Intel-

Intelligentia prudentiæ, est notitia præsentium. *Intel. pru.*

Prouidentia, est notitia futurorum. *Prouidentia*

Circunspectio, est cautela contrariorum viciorum. *Circunspectio.*

Cautio, est discretio virtutis à uitio speciem virtutis præferente. *Cautio.*

Docilitas est prudentia erudiendi imperitos. *Docilitas.*

Temperantia, est domatio libidinum & omnium malorum motuum, Deo hominem incorruptum conseruans. *Temperãtia*

Continentia temperantiæ, est regimen cupiditatis per consilij gubernationem. *Conti. temp.*

Clementia, est uirtus per quam animus in odium alicuius temere concitatus, benignitate remittitur. *Clementia.*

Modestia, est uirtus qua pudor honestatis cõparat puram & stabilem authoritatem. *Modestia.*

Verecundia, est obseruatio honestatis in gestu, & uerbo. *Verecundia*

Fortitudo, est magnarum rerum appetitio, & humilium contemptio, & cum humilitate laborum perpessio. *Fortitudo.*

Magnanimitas, est difficilium spontanea & rationabilis aggressio. *Magnani.*

Fiducia, est certa spes animi perducendi ad finem rem incohatam. *Fiducia.*

Securitas, est habitus secundum quem imminentes incommoditates & rei incoactæ affines non formidantur. *Securitas.*

Magnificentia, est magnarum rerum & excelsarum cum animi ampla quadam & splendidissima propositione cogitatio atque admini-

miniſtratio,

Conſtantia. Conſtantia, eſt ſtabilis in bono perſeuerantia.

Patientia. Patientia, eſt æquanimis malorum tollerātia.

Fidentia. Fidentia, eſt in magnis & honeſtis firma fiducia & tuta collocatio.

Perſeuerāt. Perſeuerantia, eſt finalis permanētia in bono.

Iuſtitia. Iuſtitia, eſt uirtus qua ſibi, Deo, & proximo quod ſuum eſt tribuitur.

Seueritas. Seueritas, eſt uirtus debito ſupplicio coercens iniuriam.

Liberalit. Liberalitas, eſt virtus beneficiorū erogatrix.

Latria. Latria, eſt cultus ſoli Deo debitus, qui fit, fide, ſpe, & charitate.

Dulia. Dulia, eſt ſeruitus creaturæ debitus.

Hyperdul. Hyperdulia, eſt ſeruitus vel cultus excellentibus creaturis debitus.

Reueren. Reuerentia, eſt uirtus qua perſonis grauibus & prælatione vel officio ſublimatis, debitus cultus reuerentiæ impenditur.

Gratia iu. Gratia iuſtitiæ, eſt beneficia iugi memoria recordari & poſſibiliter rependere.

Vindicatio. Vindicatio, eſt uirtus qua omne iniuſtum repellitur, & debitè punitur.

Obſeruant. Obſeruantia, eſt uirtus qua ſuperiores honorificè tractantur.

Veritas. Veritas, eſt uirtus qua rebus cor & verba concordare iubentur.

Innocentia. Innocentia, eſt animi puritas, abhorrens omnem illationem iniuriæ Deo, ſibi & proximo.

Amicitia. Amicitia, eſt dilectio alicuius proximi, propter bonum ipſius proximi.

Concordia. Concordia, eſt uoluntatum & actionum conformitas.

Miſe-

Misericordia, est compassio miseriæ & indigentiæ proximi. *Misericor.*

Disciplina est conuersatio honesta, cui parum est non agere malum, sed studet in bonis suis actibus irreprehensibilis apparere. *Disciplina.*

Obedientia, est obtemperatio voluntati superioris, secundum regulas legis diuinæ vel humanæ. *Obedientia.*

Aequitas, est amor æquitatis in ijs in quibus æquitas esse debet. *Aequitas.*

Contemplatio, est clara & libera perspicacia ad cognoscendum diuinam sapientiam, & propriam, & naturalem possibilitatem. *Contempl.*

Oratio, est ascensus mentis in Deum, siue est expressio desiderij directi in Deum ad bonum adipiscendum, vel malum remouendum formata per verbum interius, & exterius. *Oratio.*

Sacramentum, est materiale elementum oculis subiectum, similitudine repræsentans, institutione significans, significatione gratiam conferens. *Sacramen.*

Baptismus, est tinctio corporis exterior, facta sub forma verborum præscrip. *Baptismus.*

Confirmatio, est signatio hominis baptizati in fronte, facta ab episcopo, ad roborandum hominem in fide. *Confirmat.*

Eucharistia est uera & realis presentia corporis & sanguinis Christi sub speciebus panis & uini. *Eucharist.*

Pœnitentia est absolutio hominis peccatoris pœnitentis, à sacerdote, claue non errante, pœnam æternam temporalem diuina auctoritate commutante. *Pœnitentia.*

Vnctio

Vnct. extr. Vnctio extrema, est vnctio hominis infirmi à sacerdote in remissionem venialium peccatorũ.

Ordo. Ordo est signaculum quo spiritualis potestas traditur ordinato.

Matrim. Matrimonium, est viri mulierisque coniũctio maritalis inter legitimas personas indiuiduam vitæ consuetudinem seruans.

Præ. subst. Premium substantiale consistit in visione, fruitione, & tentione vnius summi boni.

Præ. cõsub. Præmium consubstantiale consistit in gloria corporis.

Præ. acci. Præmium accidentale cõsistit in quodam decore speciali superaddito, & dicitur aureola.

Aurea. Aurea, est ipsa beatitudo substantialiter.

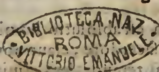
Aureola. Aureola est gloria incorruptionis, secundum profectum trium uirium animæ in carne operantium, scilicet, vis irascibilis, concupiscibilis, & rationalis.

Aureo. vir. Aureola virginum, est gloria de incorruptione carnis, attestante incorruptione mentis.

Aureo. ma. Aureola martyrum, est gloria de inuicta sustinentia mortis pro fide, vel iustitia.

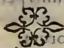
Aureo. præ. Aureola prædicatorum, est gloria de incorruptione doctrinæ ad alterum prolatæ, mente, verbo, & exemplo.

Declarationis terminorum theologalium finis.

INDEX OMNIVM FERE CAPITVM.

Quæ in singulis his septem libris explicantur Elenchus.

Capita primi libri.

Cap. secundi libri.

de

Cap. tertij libri.

Cap. quarti libri.

Cap. quinti libri.

Cap. quinti libri.

de

Cap. sexti libri.

Cap. liberi septimi.

INDICIS FINIS.

